

Jezik franjevca Emerika Pavića (1716.-1780.)

Pilj Tomić, Marina

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:905093>

Rights / Prava: [In copyright/Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marina Pilj Tomić

JEZIK FRANJEVCA EMERIKA PAVIĆA (1716.-1780.)

Doktorski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Loretana Farkaš

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. METODOLOGIJA RADA	4
2.1 Ciljevi i zadaci istraživanja.....	4
2.2 Izvori za jezičnu analizu	5
2.3 Kratice.....	10
3. BUDIMSKI KULTURNI KRUG	13
3.1 Stvaranje budimskoga kulturnog kruga	13
3.2 Začetnici budimskoga kulturnog kruga	14
3.3 Značaj visokih škola u Budimu.....	14
3.4 Stvaralaštvo pisaca budimskoga kulturnog kruga.....	15
3.5 Hrvatski kulturni krug u Budimu.....	17
4. EMERIK PAVIĆ (1716.-1780.)	19
4.1 Značajne godine i datumi Pavićeva života.....	19
4.2 Emerik Pavić – najznačajniji graditelj budimskoga kulturnog kruga	20
4.3 Popis bibliografskih jedinica Emerika Pavića	22
4.4 Stvaralaštvo Emerika Pavića (izvori za jezičnu analizu).....	26
5. GRAFIJSKI SUSTAV	38
5.1 Kontekst vremena	38
5.2 Pavićeva grafija.....	42
5.3 Oprimjerena Pavićeva grafijska rješenja	44
5.4 Udvajanje samoglasnika i suglasnika	59
6. PRAVOPISNA NAČELA	61
6.1 Jednačenje suglasnika po zvučnosti.....	61
6.2 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe	63
6.3 Dentalni suglasnici.....	64
6.4 Jotacija	64
6.5 Prijedlozi <i>s(a)</i> i <i>k(a)</i>	65
6.6 Glavni i redni brojevi	66
7. FONOLOŠKO-MORFONOLOŠKA RAZINA	67
7.1 Odraz jata	67
7.2 Samoglasničke alternacije.....	71
7.3 Gubljenje samoglasnika	74
7.4 Sekundarni samoglasnici	75
7.5 Gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina	76

7.6	Suglasničke alternacije.....	77
7.7	Gubljenje suglasnika.....	79
7.8	Sekundarni suglasnici i samoglasničko-suglasničke skupine	80
7.9	Slogotvorno <i>r</i>	83
7.10	Suglasnik <i>h</i>	84
7.10.1	Izostavljanje suglasnika <i>h</i>	85
7.10.2	Bilježenje suglasnika <i>h</i>	88
7.10.3	Zamjenjivanje suglasnika <i>h</i>	90
7.10.4	Umetanje suglasnika <i>h</i>	90
7.11	Suglasnik <i>j</i>	92
7.11.1	Izostajanje intervokalnog <i>j</i>	92
7.11.2	Bilježenje intervokalnog <i>j</i>	97
7.11.3	Protetsko <i>j</i> (prejotacija)	98
7.12	Rotacizam	99
7.13	Razjednačivanje	100
7.13.1	Razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja	100
7.13.2	Razjednačivanje nestajanjem suglasnika	101
7.14	Palataliziranje i depalataliziranje (<i>l</i> , <i>n</i> , <i>lj</i> , <i>nj</i>)	103
7.15	Jotacija	105
7.15.1	Izostajanje jotacije u primarnim skupinama.....	106
7.15.2	Provođenje jotacije u primarnim skupinama.....	106
7.15.3	Šćakavizmi i štakavizmi.....	107
7.15.4	Izostajanje jotacije u sekundarnim skupinama.....	108
7.15.5	Provođenje jotacije u sekundarnim skupinama.....	111
7.15.6	Skupine <i>jt</i> , <i>jd</i>	112
7.16	Prva palatalizacija	113
7.17	Druga palatalizacija – sibilarizacija	114
7.17.1	Izostajanje sibilarizacije	114
7.17.2	Provođenje sibilarizacije	115
7.18	Jednačenje suglasnika po zvučnosti	116
7.18.1	Nebilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti	116
7.18.2	Bilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti	118
7.19	Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe	121
7.19.1	Izostajanje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe.....	121
7.19.2	Bilježenje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe.....	122

7.20	Gubljenje i zadržavanje dentalnih suglasnika <i>d</i> i <i>t</i>	122
7.21	Metateza.....	123
7.22	Promjena <i>l u o</i>	124
8.	MORFOLOGIJA.....	127
8.1	Imenice.....	127
8.1.1	Imenice a-vrste.....	127
8.1.1.1	Imenice muškoga roda	127
8.1.1.2	Imenica <i>dan</i>	139
8.1.1.3	Imenice srednjega roda	140
8.1.2	Imenice e-vrste.....	148
8.1.3	Imenice i-vrste	154
8.1.4	Gramatički rod imenica.....	159
8.1.5	Opći pregled sklonidbe u Pavića.....	162
8.2	Pridjevi.....	163
8.2.1	Genitiv.....	163
8.2.2	Dativ.....	164
8.2.3	Akuzativ	165
8.2.4	Vokativ.....	165
8.2.5	Lokativ	166
8.2.6	Instrumental	166
8.2.7	Komparacija pridjeva.....	167
8.2.7.1	Pozitiv	167
8.2.7.2	Komparativ	167
8.2.7.3	Superlativ	168
8.2.8	Neodređeni i određeni oblik pridjeva	170
8.2.9	Poimeničeni pridjev	171
8.3	Zamjenice.....	171
8.4	Brojevi.....	177
8.5	Glagoli.....	179
8.5.1	Jednostavnji glagolski oblici.....	179
8.5.1.1	Prezent.....	179
8.5.1.2	Aorist.....	182
8.5.1.3	Imperfekt.....	184

8.5.1.4	Imperativ	186
8.5.1.5	Infinitiv	188
8.5.1.6	Glagolski pridjev radni	189
8.5.1.7	Glagolski pridjev trpni (pasivni particip preterita)	190
8.5.1.8	Glagolski prilog sadašnji (particip prezenta)	191
8.5.1.9	Glagolski prilog prošli (particip perfekta)	193
8.5.2	Složeni glagolski oblici.....	193
8.5.2.1	Perfekt	193
8.5.2.2	Pluskvamperfekt	194
8.5.2.3	Futur.....	195
8.5.2.4	Futur egzaktni	197
8.5.2.5	Kondicional.....	197
8.5.2.6	Pasiv	198
8.6	Nepromjenjive riječi	199
8.6.1	Prilozi	199
8.6.2	Prijedlozi	201
8.6.3	Veznici	203
8.6.4	Čestice	204
8.6.5	Uzvici	206
9.	SINTAKSA	207
9.1	Sintaksa imeničkih oblika	207
9.1.1	Sintaksa padeža	207
9.1.1.1	Nominativ	207
9.1.1.2	Genitiv bez prijedloga	207
9.1.1.3	Genitiv s prijedlozima	208
9.1.1.4	Dativ s prijedlozima	211
9.1.1.5	Akuzativ bez prijedloga	212
9.1.1.6	Akuzativ s prijedlozima	213
9.1.1.7	Lokativ	214
9.1.1.8	Instrumental bez prijedloga.....	215

9.1.1.9	Instrumental s prijedlozima.....	216
9.2	Množina	217
9.3	Zamjenice.....	218
9.4	Brojevi.....	219
9.5	Red riječi.....	219
9.6	Sintaksa glagolskih oblika	222
9.6.1	Infinitiv	222
9.6.2	Prezent.....	226
9.6.3	Futur.....	227
9.6.4	Imperativ	228
9.6.5	Kondicional.....	228
9.6.6	Glagolski prilozi (participi).....	228
9.6.7	Pasivne konstrukcije	231
9.7	Enklitike.....	232
9.8	Zalihost	233
9.9	Nepromjenjive riječi	233
9.9.1	Prilozi i prijedlozi	233
9.9.2	Veznici	236
10.	TVORBA RIJEČI I LEKSIK.....	240
10.1	Tvorba imenica	240
10.1.1	Sufiksalna tvorba.....	240
10.1.2	Prefiksalna tvorba.....	250
10.1.3	Složene imenice.....	252
10.1.4	Tvorba umanjenica.....	253
10.2	Tvorba pridjeva	255
10.2.1	Sufiksalna tvorba.....	255
10.2.2	Prefiksalna tvorba.....	258
10.2.3	Složeni pridjevi	259
10.3	Tvorba glagola	260
10.4	Tvorba priloga.....	267
10.5	Leksik.....	269
11.	ZAKLJUČAK	273
12.	IZVORI I LITERATURA.....	292
12.1	Izvori	292
12.2	Literatura	297

13.	SAŽETAK	304
14.	SLIKOVNI PRILOZI.....	308
15.	POPIS TABLICA	322
16.	ŽIVOTOPIS	323

Dragoj mami Dragici.

1. UVOD

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevaca. Budim toga vremena po sastavu stanovništva etnički i nacionalno vrlo je raznolik, a značajna je prisutnost slavenskoga dijela stanovništva. Hrvati u crkvenome pogledu predstavljaju organiziranu skupinu koju do 1757. okupljaju franjevci redovničke pokrajine Bosne Srebrenе, a nakon toga franjevci provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Svojom su svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture hrvatski franjevci stvorili budimski kulturni krug čiji su predstavnici usko vezani uz rad visokih franjevačkih škola u Budimu. Emerik Pavić središnja je osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine (Hoško, 2002: 164).

Budući da Emerik Pavić pripada budimskome kulturnome krugu, rad donosi kratak prikaz najvažnijih stvaratelja, njegovih prethodnika i suvremenika, te okolnosti nastajanja budimskoga kulturnog kruga.

Središnji je dio rada jezična analiza dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela. Jezične odlike djela Emerika Pavića promatrane su na četiri jezične razine te rad obuhvaća fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaksu, leksik i tvorbene modele. U posljednjem je poglavlju zbog opsežnosti građe načinjen izbor s obzirom na tvorbu riječi i leksik. Grafijski je sustav Pavićevih djela promatran u okviru slavonske grafije 18. stoljeća, a rad donosi i pravopisna načela koja je rabio Pavić naslijedujući tradiciju, s naglaskom na omjer elemenata morfonološkoga i fonološkoga pravopisa. Središnji se dio rada bavi jezičnom problematikom koja proizlazi iz prirode proučavane građe, u odnosu na turbulentno razdoblje prosvjetiteljstva kojemu Pavićeva djela pripadaju. Pristup jezičnoj analizi zahtijeva i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza.

Svoj trag u povijesti crkvene književnosti Emerik Pavić ostavlja kao autor brojnih djela duhovne tematike na hrvatskome i latinskom jeziku. Propovjednička je književnost kod franjevaca već od 17. stoljeća predstavljala najpopularniji žanr jer je propovjedništvo ujedno bilo i pedagoško. Tako je među istaknutim franjevačkim piscima kao što su Matija Divković, Filip Kapušvarac, Filip Laštrić, Stipan Margitić, Pavao Posilović, i Emerik Pavić njegovao propovijed u svojim rukopisnim i tiskanim djelima. Franjevac Franjo Emanuel Hoško svoj je

rad posvetio proučavanju povijesti franjevačkoga reda i okolnosti u kojima su djelovali hrvatski franjevci redodržave Bosne Srebrene. Budući da je djelatnost Emerika Pavića usko vezana uz poučavanje mladih na visokim školama, Hoško mu je posvetio pozornost u svojim naslovima *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (2000.), *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* (2001.) i *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj* (2002.) te *Slavonska franjevačka učilišta* (2011.), kao i u brojnim člancima objavljenim u raznovrsnim časopisima.

Teorijsku podlogu za istraživanje o franjevcu Emeriku Paviću čine djela Josipa Forka *Crtice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću* (1884.) i Tome Matića *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda* (1945.). Tomo Maretić napisao je *Jezik slavonskih pisaca*¹ u kojemu je uz brojne druge pisce jezičnoj analizi podvrgao djela Emerika Pavića (*Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga*, Budim, 1759. i *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba*, Budim, 1762.). Jezikom slavonskih pisaca bavila se i Loretana Despot u djelu *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)* (2005.) te u opis toga jezika uključila i Emerika Pavića. Ista je autorica pisala o grafiji u djelu *Od slovoslovnosti slavonske* (2010.) u kojemu donosi i Pavićeva grafijska rješenja. Veliku je pozornost Emeriku Paviću posvetio i Zlatko Vince u knjizi *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (2002.), posebice u poglavljima o slavonskom grafijskom sustavu gdje navodi stihovana pravopisna pravila što ih je Pavić napisao u svome djelu *Nadodanje glavnii dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.). Marko Samardžija piše o Paviću u svezi sa slovopisom u knjizi *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (2004.) predstavljajući neka slovopisna rješenja iz djela *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mладex* (Budim, 1769.). Ljilana Kolenić u svome članku *Jezik Predika Emerika Pavića* (2006.) obrađuje ustrojstvo, grafičnu gramatiku, stil i frazeme Pavićeva djela *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.). *Sintaktičke značajke franjevačke koine u djelima fra Emerika (Mirka) Pavića* (2015.) članak je u suautorstvu Ivane Lukšić, Maje Pranjić i Anastazije Vlastelić, a bavi se obilježjima Pavićeva jezika s obzirom na *koine* franjevačke književnosti 18. stoljeća. Analiza se Pavićeva jezika u ovome članku temelji na odabranom korpusu njegovih djela: *Rucsna knjixica* (Pešta, 1769.), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.) i *Cvit likarije* (Pešta, 1768.).

Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku od 23. do 25. svibnja 2013. održan je 14. znanstveni skup „Tihi pregaoci“ čija je tema bila „Fra Emerik

¹ Maretić, Tomo. 1910. *Jezik slavonskih pisaca; Prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. RAD JAZU 180*, Zagreb, 146-233.

Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj². *Zbornik o Emeriku Paviću*² obuhvaća znanstvene radove sa znanstvenoga skupa, a objavljen je u uredništvu Pavla Knezovića i Marka Jerkovića u Zagrebu 2014. godine. U zborniku su najbrojniji radovi o djelu *Flos medicinæ* (Pešta, 1768.), a velik dio zbornika predstavlja Emerika Pavića kao povjesničara, propovjednika, katehetu i pjesnika.³ Franjo Emenuel Hoško piše o Pavićevu latinskome djelu *Ramus viridantis olivae* (Budim, 1766.) kao o vrijednome povijesnome spisu koji sadrži bogatu izvornu povijesnu građu čija vrijednost do danas nije dovoljno uočena i iskorištena.

Monografski prikaz jezika franjevca Emerika Pavića nije objavljen. Najviše su se njime bavili teolozi, a jezikoslovci su se doticali pojedinih pitanja vezanih uz Pavićevo stvaralaštvo.

Tekstovi su osamnaestoga stoljeća osobito zanimljivi iz perspektive znanosti o jeziku upravo zbog činjenice da je to stoljeće prekretnica u standardizaciji hrvatskoga književnoga jezika. Periodizacija hrvatskoga jezika određuje početak standardizacije jezika na svim razinama sredinom 18. stoljeća (Brozović: 2008; Samardžija: 2004).⁴ Već je 1942. godine Kruno Krstić u članku *Povijesni put hrvatskoga književnoga jezika*⁵ pisao kako je „u XVIII. stoljeću stvoren *normativni tlak* kao priprema za standardizaciju hrvatskoga jezika u XIX. stoljeću.“⁶ Proučavanje jezika Pavićevih djela doprinosi stvaranju cjelovite slike razvoja hrvatskog standardnog jezika.

² Knezović, Pavao (ur.); Jerković, Marko (ur.). 2014. *Zbornik o Emeriku Paviću*: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb.

³ Prikaz zbornika pod naslovom Sve na slavu Kralja Privišnjega (Zbornik o Emeriku Paviću) napisala je Anastazija Vlastelić u časopisu *Fluminensia*, god. 26 (2014), br. 2, str. 152-158.

⁴ Novi pristup periodizaciji donosi Branka Tafra (2011: 35): „Ovdje 17. stoljeće promatramo kao jedno razdoblje, kao stoljeće početka standardizacije hrvatskoga jezika i kao stoljeće početka hrvatskoga jezikoslovlja, te odstupamo od Brozovićeve periodizacije hrvatske književnojezične povijesti“.

⁵ Djelo je izvorno objavljeno u časopisu *Hrvatska revija*, god. XV., br. 8, kolovoz 1942., str. 412-420. Prema Samardžija (2004: 213).

⁶ Prema Samardžija (2004: 213).

2. METODOLOGIJA RADA

2.1 Ciljevi i zadaci istraživanja

Cilj je ovoga rada analizom jezika dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela prikazati odabrane jezikoslovne teme osamnaestoga stoljeća s osvrtom na jezične odlike pisaca koji su u osamnaestome stoljeću djelovali. Jezičnom se analizom nastoji pokazati kako Pavić, ostavljujući trag u povijesti crkvene književnosti brojnim djelima duhovne tematike, ostavlja trag i u povijesti hrvatskoga jezika davanjem doprinosa procesu njegove standardizacije.

Jezična će analiza u ovome radu istaknuti problematiku jezika osamnaestoga stoljeća koja proizlazi iz prirode proučavane građe Pavićevih autorskih i prevedenih djela⁷: *Epistole i Evangjelja* (Budim, 1764. i 1808.); *Flos medicinæ* (Pešta, 1768.), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mладex* (Budim, 1769.), *Kratki nauci i tomacsenja* (Budim, 1778.), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.), *Nauk katolicsanski* (Budim, 1759.), *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga* (Budim, 1759.), *Prosvitljenje i ogrjanje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (rukopis), *Putovanje duhovno* (Pešta, 1769.), *Rucsna knjixica* (Pešta, 1769.), *Tri dara duhovna* (Budim, 1755.).

U analizi s osvrtom na pravopisna i grafijska pitanja, fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaktičke konstrukcije te leksik i tvorbene modele rad će prikazati Pavićev književnojezični izraz te upotpuniti sliku o hrvatskome jeziku 18. stoljeća, a time i pridonijeti cjelovitoj slici razvoja hrvatskog standardnog jezika.

Rad donosi i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza: Bartol Kašić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Pretisak: Zagreb, 1990.); Juraj Habdelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Ilyricorum onomatum aerarium*; II. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (Zagreb, 1740.); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761.).

⁷ U podnaslovu *Izvori za jezičnu analizu* navedeni su puni naslovi Pavićevih djela.

2.2 Izvori za jezičnu analizu

Grđa za jezikoslovno istraživanje obuhvaća djela Emerika Pavića razasuta po samostanskim i muzejskim knjižnicama Hrvatske i Mađarske. Dvanaest je djela obrađeno jezičnom analizom, a njihovi puni naslovi glase:

EPISTOLE, i EVANGELJA PRIKO SVIU GODISSNJI NEDILJAH, i SVETKOVINAH, S-DVIMA MUKAMA, PO MATHÆU I IVANU ISPISANIMA. Po Uregjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora sloxena, I ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechiput prishtampana, i od zameritog stivenja ocsistita. Po O. F. EMERICU PAVICHU, Lecturu Jubilatomu, i Sadafsnjemu Diffinituru, Prov. S. Ivana od Capistrana ù Budimu Godinæ 1764. *S-dopusstenjem Stareffinah.*

Sstampano ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru.

/naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim prilozima (Muzej Slavonije u Osijeku)

EPISTOLE, i EVANGELJA PRIKO SVIU GODISHNJI NEDILJAH i SVETKOVINAH S-DVIMA MUKAMA ISUSA PO MATHEU, I IVANU ISPISANIMA, Po uredjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora Sloxena, I u Slovinski, iliti Illiricski Jezik prishtampana PO O. F. Emeriku Pavichu negdashnjemu Lekturu i Difinituru Prov. S. Ivana od Kapistrana. Sada pako s-pridatim velikim Blagoslovom vode na Vodokerstje iz nova pritisnuta.

U BUDIMU, Sa Slovima Kraljevske Magjarske Mudroskupshtine Godishta 1808.

/naslovnica/⁸ + /4/ + 436 str. (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

FLOS MEDICINÆ, Sive SCHOLÆ SALERNITANÆ DE CONSERVANDA BONA VALETUDINE, *Præcepta Metrica*, Auctore JOANNE de MEDIOLANO. Recenter interpretatione *Illyrica*, sive *Dalmatica Rythmicè illustratus*, Anno 1768. *Cum permissu Superiorum.*

PESTINI, Typis, Eitzenbergerianis

⁸ U Virovitici nedostaje naslovnica djela, a podatci s naslovnice uzeti su iz primjerka iz Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu.

61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

JEZGRA RIMSKOGA PRAVOVIRNOGA NAUKA Kerstjanskoga, za Mladex Jasnoga i Glasovitoga Grada Becskoga Godine 1767. Ù Nimacski jezik na svitloſt dana; SADA PAK za spasonoſno napridovanje ne famo mlagjane dice, veche i vrimenitii pravovirnih, ù Slovinski, iliti Illyricski, jali Dalmatinski jezik prineffena, i s tieskom opchena učſinjena, Godine 1769.

ù Budimu, sa slovi Leopolda Franceska Landerera.

168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

NADODANJE GLAVNI DOGAGJAJA, RAZGOVORU UGODNOMU NARODA SLOVINSKOGA, ne odavno na svitloſt danom; NA SLAVU BOXJU, I ZA RAZGOVOR ILLYRAH Ù VERSSE SLOXENO PO Jednomu Sinu S. Frane, Derxave S. Ivana od Capistr. Godine 1768. *S-dopuſtenjem Stareſsinah.*

U PESSTI, *s-Eitzenbergerovima slovima.*

212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

NAUK KATOLICSANSKI U PITANJA, I ODGOVARANJA SVERHU PET POGLAVITI STVARI PETRA KANISIA, Ù TRI SKULÆ, RAZDILIT; *I za korift* Sviu Dufsah Paſtirah, Mesštara, Stareſsinah, i mlagjanæ Dicæ Sloxit Po jednomu Misniku Observantu ù Budimu; *Drugiput uzmloxanie ucsinit.*

Sſtampan ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Godinæ 1759.

A1-F6 nepag.⁹ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)¹⁰

⁹ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocsetak maloga Nauka Katolicsanskoga.*

¹⁰ U jezičnu je analizu uključen i ovaj katekizam o kojem Hoško (¹1985: 112) bilježi: „Paviću treba također pripisati autorstvo katekizma *Nauk katoličanski u pitanja i odgovaranja ... u tri skule razdilit* (Budim, 1759).“ U

OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI UMENJA IZVAGJENA, u KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA. TOMACSESE I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSIMU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI.* *Iz Nimacskog u Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Derxave S. Ivana Capistrana, I s-dopusstenjem Stareffinah na svitlost dana Godine MDCCCLXXVIII.*

U BUDIMU, S-TIESKOM LANDEREROVOM

401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)¹¹

OGLEDALO TEMELJA, VIRÆ, I ZAKONA KATOLICSANSKOGA, TO JEST. SVETO PISMO, ILITI JEZGRA SVIU DOGAGJAJAH STAROGA, I NOVOGA ZAKONA S-TOLMACSENJEM SVETIH OTACA POMISSANA ZA RASSIRENJE BOXJEG POZNANSTVA, I RAZGLASENJE MOGUCHSTVA, I DOBROTÆ PRIVICSNJEGA PRIPOVIGJENA, I ISTOLMACSENA NAJPRI U FRANCUZKI JEZIK PO GOSPODINU RAYAUMONTU PRIORU OD SOMBREVALA SLOXENA, ZATIM NIMACSKI PRIMISTITA, A SADA U NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICSKI JEZIK PRINESSENA PO OCU FRA EMERIKU PAVICHU, SSTIOCU POGLAVITOMU SVETÆ BOGOSLOVICÆ U GRADU BUDIMU, REDA S. O. FRANCESKA, PROVINCIÆ S. IVANA CAPISTRANA, GODINÆ M.DCC.LIX.

U BUDIMU, STAMPANO PO FRANCESKU LEOPOLDU LANDERERU,
MDCCCLIX

Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu ovaj je katekizam na popisu Pavićevih djela, uz napomenu navedene Hoškove bilješke.

¹¹ Hoško (2000: 175) posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno književstvo* (Budim, 1778.). Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*, Sekulić (1969: 99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uređeno knjixenstvo, Iiliti: Kratki nauci, i tomacsenga sviu nediljni i glavni svecsani evangjeljah ...*

/naslovnica/ + /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim prilozima (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

PROSVITLJENJE I OGRIANJE JESENOG I ZIMNOG DOBA ILITI NEDILJNE I SVECSANE PREDIKE, PRIKO JESENI I ZIME DOLAZECHE, RAZUM CSOVICSANSKU U DILLOVANJU PROSVITLJUJUCHE, A DUSSU S-SPASONOSSNIM NAUKOM GRIUCHE. ZA POMOCH SVIU DUSSAH NASTOJNIKAH, I OSTALI PRIPVIDALACA KRATKO, ALLI KRUTO SLOXENE PO OCU FR. EMERIKU PAVICHU, REDA S. O. FRANCESKA OD OBSLUXENIA, PROVINCIAE S. IVANA CAPISTRANA LECTURU JUBILATOMU, I SADASSNJEMU DIFFINITURU NA SVITLOST DANE U BUDIMU, GODINE M.DCC.LXII. S-STROSSKOM POKOJNOGA GOSPODARA BARNABAË DEXEVICHA GRAGJANINA BUDIMSKOG, USSTAMPANE.

Pritisnute u Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Sstampatu.

/naslovnica/ + Nediljne predike. /7/ + 132 str. + Svecsane predike. 131 + /1/ str. (Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)¹²

Psaltir Ilii Pisme Bogu posvechene Kralja Davida / Iz Svetoga Pisma po slovu u Slovinski ili Dalmatinski Jezik prinefsene Po Ocu Fra Emeriku Pavichu Lecturu Jubilatomu i ex Definituru Reda S. O. Franceska Derxave S. Ivana Capistrana godine 1774. S-dopuštenjem Starefsinah na Svitloft dane.

Pritisnute Sa Slovi Landererovi u Budimu

/4/ + 301 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

PUTOVANJE DUHOVNO, Ú STAZICE Razlicitoga Bogoljubstva udiljeno; To jest: Knjiga od MOLITAVA Ujedno sloxena, i s-glavnima Pismama narefsena, Narodu Jlyricskomu, iliti Dalmatinskomu za Bogoslovno i spasonosno napridovanje poklonjena, i S-

¹² Primjerak ovoga Pavićeva djela iz franjevačkoga samostana Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu ima uz naslovniciu i grafiku sv. Emerika.

dopusstenjem Stareffinah na svitlost dana Po O. Fra Emeriku Pavichu, Svetе Bogoslovice Lecturu Jubilatomu, i ex-Diffinituru, Reda S. Franceska, Derxave S. Jvana od Capistrana, ù Budimu, Godine 1769.

ù Peshti sa slovi Eitzenpergerovi

/naslovnica/ + /11/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

RUCSNA KNJIXICA, za utiloviti ù Zakon Katolicanski obrachenike; za narediti i na frichno primutje dovesti bolesnike, i na smert odsugjene; i za privesti na spasonoffni Zakon razdvojnike. Xupnikom, i ostalima Duhovnim Naftojnikom, à i istima pravovirnima Domachinom veoma koristna; UPISANA Po jednomu Sinu S. FRANE, Derxave S. JVANA od CAPISTRANA, Godine 1769. S-dopusstenjem Stareffinah.

U PESSTI, SA SLOVI EITZENBERGERovi.

/naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

TRI DARA DUHOVNA S-GOVORENJEM PREDIKATURSKIM NAVISSTENA, I ISTOMACSENA, NA SVETKOVINU S. KATARINÆ DIVICÆ, I MUCSENICÆ, U BUDIMU, U VAROSSI TABANSKOI, PO O. FRA EMERIKU PAVICHU, NJIOVOMU DOMORODCU, REDA S. O. FRANCISKA, PROVINCIÆ BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE BOGOSLOVICE SSTIOCUI. GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU, PO LEOPOLDI FRANCESKU LANDERERU

/naslovnica/ + A2-B3 nepag.¹³ (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu).

U jezičnoj su analizi na više razina: fonološko-morfonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj i tvorbenoj; obradene jezične odlike jezika franjevca Emerika Pavića oprimjerene rečenicama ili izdvojenim riječima koje potvrđuju promatranu jezičnu odliku. Ako je primjer promatrane jezične odlike donesen u rečenici, riječ koja potvrđuje jezičnu odliku

¹³ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

istaknuta je kurzivom. U zagradi je nakon navedenoga primjera označena kratica Pavićeva djela koje potvrđuje jezičnu odliku, broj stranice na kojoj se u navedenome djelu primjer nalazi i broj retka. Primjeri su preneseni onako kako su u djelu zabilježeni, onodobnom grafijom¹⁴ i pravopisom, što uključuje i pogrešku koju je učinio autor teksta ili je nastala u tisku.

Grafijski je sustav Pavićevih djela promatran u okviru slavonske grafije 18. stoljeća, a rad donosi i pravopisna načela s naglaskom na omjer elemenata morfonološkoga i fonološkoga pravopisa. Ako je isti oblik neke riječi bilježen različitom grafijom u različitim djelima, ili u istome djelu, oblici su te riječi navedeni jedan uz drugi.

Izdanje *Epistola i Evangelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti. Budući da je u analizu ušlo i ranije izdanje *Epistola i Evangelja* (1764.), primjeri su iz ovih dvaju djela često navedeni jedan uz drugi zbog različitih grafijskih rješenja.

Primjere jezičnih odlika iz djela *Flos medicinæ* (Pešta, 1768.) treba promatrati sa sviješću o uvjetovanosti teksta formalnim, metričkim zahtjevima, budući da je tekst djela stihovan, kao i latinski izvornik s kojega je djelo prevedeno. *Cvit likarije* spjevan je u desetercima te je jezik ovoga djela uvelike određen vezanim stihom koji usmjerava Pavićev prijevod kojim je nastojao biti vjeran izvorniku, ali i razumljiv čitatelju. I djelo *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnom narodu slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić u cijelosti piše parno rimovanim desetercima, uključujući i predgovore obaju dijelova knjige.

2.3 Kratice

a) Djela franjevca Emerika Pavića

EIE, 1764	<i>Epistole i Evangelja</i> (Budim, 1764.)
EIE, 1808	<i>Epistole i Evangelja</i> (Budim, 1808.)
FM	<i>Flos medicinæ</i> (Pešta, 1768.)
JRNK	<i>Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex</i> (Budim, 1769.)

¹⁴ Grafem ſ označen kurzivom dobije oblik ſ. U ovome su radu u navedenim primjerima iz Pavićevih djela kurzivom istaknute riječi koje su na pojedinoj jezičnoj razini promatrane, a ne riječi koje su u Pavićevim djelima istaknute kurzivom.

KNIT	<i>Kratki nauci i tomacsenna</i> (Budim, 1778.)
NGD	<i>Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga</i> (Pešta, 1768.)
NK	<i>Nauk katolicsanski</i> (Budim, 1759.)
OTV	<i>Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga</i> (Budim, 1759.)
PIO, I; PIO, II¹⁵	<i>Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba</i> (Budim, 1762.)
PIP	<i>Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida</i> (rukopis) ¹⁶
PD	<i>Putovanje duhovno</i> (Pešta, 1769.)
RK	<i>Rucsna knjixica</i> (Pešta, 1769.)
TDD	<i>Tri dara duhovna</i> (Budim, 1755.)

b) Rječnici i gramatike

GAZ I, GAZ II	Belostenec, Ivan. <i>Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium</i> ; II. dio: <i>Gazophylacium Illyrico-Latinum</i> (Zagreb, 1740.)
DIZ	Della Bella, Ardelio. <i>Dizionario italiano, latino, illirico</i> (Venecija, 1728.)
RS	Habdelić, Juraj. <i>Dikcionar ili reči slovenske</i> (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.)
HTR	Kašić, Bartol. <i>Hrvatsko-talijanski rječnik</i> (Pretisak: Zagreb, 1990.)
ILI	Kašić, Bartol. <i>Institutionum linguae illyrica libri duo.</i> (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.)
SPM	Tadijanović, Blaž. <i>Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik</i> (Magdeburg, 1761.)

¹⁵ Djelo je podijeljeno na dva dijela i svaki je posebno numeriran: *Nediljne predike* 132 str.; *Svecsane predike* 131 str. U radu su *Nediljne predike* označene kraticom PIO, I, a *Svecsane predike* kraticom PIO, II.

¹⁶ Rukopis je iz knjižnice franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana. Na naslovnicu je zabilježeno: Budim, 1774. Signatura djela je: k VI. 19.

DIC

Vrančić, Faust. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.)

3. BUDIMSKI KULTURNI KRUG

3.1 Stvaranje budimskoga kulturnog kruga

U 18. je stoljeću Budimpešta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno vrlo raznolika. Najveći je dio stanovništva Budima i Pešte njemačkog podrijetla, a značajan broj čini i slavenski dio stanovništva. Hrvatskog je stanovništva bilo već u 15. stoljeću pa ne iznenađuje činjenica da su u samom Budimu franjevci „u 18. stoljeću upravljali u tri hrvatske župe, a u madžarskom Podunavlju, Baranji, Banatu i Bačkoj u ukupno 52 župe, i to opet među hrvatskim življem.“¹⁷ Izvrstan poznavatelj i proučavatelj povijesti franjevačkoga reda i okolnosti u kojima su djelovali hrvatski franjevci redodržave Bosne Srebrenе, Franjo Emanuel Hoško,¹⁸ smatra da je upravo zbog navedene činjenice „u Budimu i mogao nastati centar hrvatskih franjevaca i središte kulturnog djelovanja na krajnjem sjeveru područja koje su nastanjivali Hrvati“¹⁹.

Godine 1699. mirom u Srijemskim Karlovциma označen je završetak velikog oslobođilačkog rata od Turaka – Bečkog rata. Iste je godine provincijal Bosne Srebrenе Franjo Travničanin osnovao u Budimu Filozofsko učilište, a paralelno je otvoreno i Filozofsko učilište u Šibeniku. Za starješinu budimskoga franjevačkog samostana postavljen je Mihovil Radnić,²⁰ važan promicatelj katoličke obnove u duhu Tridentskog koncila (1545.-1563.). Godine 1710. osnovana je četverogodišnja Bogoslovna škola u Budimu. Zalaganjem Šimuna Mecića, 1722. godine²¹ u Budimu je uspostavljeno Generalno učilište prvog razreda te je uz dvije škole Generalnog učilišta nastao budimski kulturni krug.

¹⁷ Hoško (2000: 178).

¹⁸ Franjo Emanuel Hoško, veliki poznavatelj franjevačkoga budimskog kulturnog kruga, daje detaljan i iscrpan opis prilika njegova nastanka i razvoja, glavnih predstavnika i njihova značaja u članku Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu. 1978. *Nova et vetera*. Sarajevo, 28:1-2, 113-179. Ovom se tematikom bavio u brojnim svojim djelima, posebice u naslovima: *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj* (Zagreb, 2002.) i *Slavonska franjevačka učilišta* (Zagreb, 2011.). „Odgoden u franjevačkom zajedništvu, obrazovan na katoličkim učilištima Hoško je svoje sposobnosti i rad usmjerio proučavanju povijesti svoga reda i Crkve među Hrvatima, poglavito pak istraživanju povijesnih zbivanja u kojima su hrvatski franjevci nekoć jedinstvene i cjelovite redodržave Bosne Srebrenе djelovali i sudjelovali.“ (Sekulić, 2006: 53).

¹⁹ Hoško (2000: 178).

²⁰ Na 95. stranici Hoško ga naziva Mihajlo Radnić i naglašava da je bio pisac i ugledni crkveni radnik onoga vremena. Danas su poznate dvije Radnićeve tiskane knjige: *Razmišljanja pribogomiona* (Rim, 1683.) i *Pogardjenje ispraznosti* (Rim, 1683.). Prema Hoško (2011: 85/86).

²¹ Hoško (2011: 63) ističe kako godine 1724. franjevačka bogoslovna škola s četverogodišnjom fakultetskom osnovom započinje svoj rad i u Osijeku.

3.2 Začetnici budimskoga kulturnog kruga

Začetnici su budimskoga kulturnog kruga Antun Bandić – prvi profesor u Bogoslovnoj školi u Šibeniku, Šimun Mecić – pisac i predavač dogmatskog bogoslovlja, Ivan Kopijarević Stražemanac – profesor u Bogoslovnoj školi u Budimu, Luka Karagić – autor izgubljene *Molitvene knjižice* i Lovro Bračuljević – dekan budimskoga Generalnog učilišta. Na samom se početku djelovanja budimskom kulturnom krugu pridružuju i Antun Bačić – starješina budimskoga samostana; Stjepan Vilov – autor kontroverzijskih katekizama²² i Nikola Kesić – prevoditelj lekcionara.²³

Sva su navedena imena svojim djelovanjem odigrala veliku ulogu u razvitku kulturnog života i pisane djelatnosti koja je do izražaja mogla doći tek nakon prestanka turske vlasti. Generalno je učilište sa svoje dvije visoke škole iznjedrilo nastavnike koji su svojim djelovanjem zadužili povijest hrvatske kulture brojnim teološkim i filozofskim spisima, nabožnim djelima u duhu katoličkog baroka, gramatičkim i pravopisnim raspravama te povjesnim spisima.

Budimski je kulturni krug dao niz priloga s područja nabožne literature, historiografije te homiletičke i katehetičke književnosti.

3.3 Značaj visokih škola u Budimu

Visoke su škole u Budimu osamnaestoga stoljeća prvo obrazovno središte Bosne Srebrenе i kasnije Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. One su centri stvaralaštva teološke i filozofske literature koja je većim dijelom ostala u rukopisima, te općenito stvaralaštva u duhu hrvatske nacionalne i kulturne tradicije. Rafo Bogišić²⁴ ističe kako je književno stvaranje budimskoga kulturnog kruga i ostalih franjevaca Bosne Srebrenе određeno naobrazbom autora i potrebom čitalačke publike.

²² Djela teološke kontroverzije između katolika i pravoslavnih kršćana nisu rijetkost među pripadnicima budimskoga kulturnog kruga. Vilov je djela teološke kontroverzije s pravoslavnim kršćanima pisao u pomirljivome tonu, bez želje za vjerskim razmimoilaženjem i s ciljem pružanja svima iste poruke na prihvatljiv način (Hoško, 2011: 68).

²³ *Epistole i Evangjela priko sviju nedilja i blagi dneva svetih godissnji* (Budim, 1740.).

²⁴ Prema Hoško (2011: 92).

Budimski se kulturni krug formirao uz dvije škole budimskoga Generalnog učilišta, a među brojnim se stvarateljskim imenima ističu Antun Bačić, Stjepan Vilov, Jeronim Filipović i „osobito enciklopedist Emerik Pavić.“²⁵

Bosna Srebrena, velika franjevačka pokrajinska zajednica, nakon Bečkog rata bila je prisutna u čak tri države: u Bosni i Hercegovini pod turskom vlašću, u Dalmaciji pod vlašću Venecije, te u Slavoniji i Podunavlju u sastavu zemalja Habsburške Monarhije (Hoško, 2011: 84). Književno je djelovanje pripadnika budimskoga kulturnog kruga usmjereni Hrvatima u mađarskom Podunavlju, Slavoniji, Srijemu, Bosni, ali i u kontinentalnom dijelu Dalmacije. Svojim je kulturnim djelovanjem taj krug imao presudnu ulogu u razvitku kulturnog života Hrvata u narodnoj dijaspori na krajnjem sjeveru njegove etničke pripadnosti (Hoško, 2011: 85).

3.4 Stvaralaštvo pisaca budimskoga kulturnog kruga

Šimun Mecić odigrao je veliku ulogu u očuvanju hrvatskoga jezika. Autor je djela *Cvitak pokornih aliti knishice sedam pismi pokorni s officiom s. Krixa i drugim mlogim bogogliubnim molitvam kako i s naukom karstianskim nakichenie* (Budim, 1726.) koje sadrži molitvički, katekizamski i pjesmarički dio. Mecić je nastojao prilagoditi biblijske tekstove za molitvene potrebe vjernika.

Lovro Bračuljević bio je profesor Bogoslovne škole od 1723. do 1733., a potom dekan budimskoga generalnog učilišta. Poznata su dva njegova djela: *Dobar put putovanja karstjanskoga u raj višnjega uživanja* (Budim, 1730.) i *Uzao serafinske naški goruće ljubavi* (Budim, 1730.).

Uz Mecića i Bračuljevića, **Luka Karagić** pripadnik je budimskoga kulturnog kruga, a njegova je *Molitvena knjižica*, koja promiče pobožnost u duhu poslijetridentske katoličke obnove, izgubljena.

Mecićev nasljednik **Stjepan Vilov** napisao je *Razgovor prijateljski megju kerjaninom i ristjaninom* (Budim, 1736.)²⁶ i *Krataki krotak razgovor megju kerstjaninom i ristianinom* (Budim, 1741.). Emerik Pavić, kojega je u kulturnu djelatnost uputio upravo fra Stjepan Vilov (Kolenić, 2006: 264), ističe njegov značaj u pronalaženju pravopisnih rješenja te stihovima u svom djelu *Nadodanje glavni dogajjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta,

²⁵ Hoško (2011: 62).

²⁶ Hoško (2011: 78): „Emerik Pavić ne smatra ovo djelo polemičkim i ne ubraja ga u teološku kontroverziju.“

1768.) odaje priznanje Vilovljevu doprinosu pravopisnoj normi. Pavićeva pjesma od 70 stihova *Od Slovosloxa Slovinskoga* počinje priznanjem svome starijemu subratu za uređivanje najmlađega od grafijskih sustava, slavonskoga: „U Ovomu nasssem Okolissu / Sloxni ljudi svi jednako piſſu / Od pokoinog Fra Stipe Villova / Slloxno mechat naucſiſſe slova.“ (NGD, 114, 3-6). U ovim je stihovanim pravopisnim pravilima Pavić iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio.²⁷ Hoško ističe kako je „pravopisom Hrvata u Podunavlju i najvećeg dijela slavonskih pisaca u 18. st. postao pravopis koji je na krajnjem sjeveru hrvatske etničke dijaspore predložio Stjepan Vilov“,²⁸ smatrajući kako upravo ta činjenica pokazuje snagu i značenje franjevačkog budimskoga kulturnog kruga.

Izrazito kontroverzističko²⁹ djelo *Istina katoličanska* (Budim, 1732.), ujedno i prvo djelo teološke kontroverzije između katolika i pravoslavaca nastalo u budimskom kulturnom krugu, napisao je **Antun Bačić**. Bačić je starješina budimskoga samostana, a pridružuje se samome početku djelovanja budimskoga kulturnog kruga hrvatskih franjevaca. Recenziju njegova djela piše Stjepan Vilov, što dokazuje „da Bačić također pripada budimskom kulturnom krugu, premda nije bio profesor visokih škola u Budimu.“³⁰ Upravo je Bačić proširio tematske okvire budimskoga kulturnoga kruga na teološke polemike s pravoslavcima i mariološko-marijanska pitanja. Marijanskoj literaturi pripada njegovo djelo *Xivot Boxje Kraljice i Gospoje nasse prisvete Divice Marie popraviteljice gria Eve i povratiteljice milosti...* (oko 1750. ili 1751.).³¹ Tomo Matić navodi da je izvorno djelo napisala Marija iz Agride: „Najprije u jezik španjski od iste pisan pak u talijanski i latinski prinešen i najposli u ilirički u kratko skupljen i sabran.“³²

Pastoralno-katehetski priručnik *Dušu čuvajuće pohodenje* (Budim, 1750.) napisao je Požežanin **Jerolim Lipovčić**. Nastavio je Vilovljeva nastojanja oko pronalaska grafijskih rješenja o čemu će biti više riječi u poglavlju o grafiji.

Hrvatska pučka mariologija u 18. stoljeću ne broji mnogo djela, ali je zbirkamarijanskih propovijedi *Dužna slava sinovskoga bogoljubstva* (Budim, 1751.) **Antuna Papušlića** jedno od

²⁷ Grafijski je sustav djela Emerika Pavića i vremena u kojemu je stvarao obrađen u istoimenom poglavlju.

²⁸ Hoško (2011: 83).

²⁹ Nastavnici visokih budimskih škola pisali su knjige teološke kontroverzije s pravoslavnim kršćanima.

³⁰ Hoško (2011: 69).

³¹ Milovan Tatarin (*Ivan Velikanović*, Slavonski Brod, 2003., 23) tvrdi da je knjiga otisnuta u osječkoj franjevačkoj tiskari. Prema Hoško (2011: 69).

³² Matić (1945: 143).

njih. Papušlić je bio dekan generalnih učilišta u Budimu od 1756. do 1757., a u Osijeku od 1759. do 1764.³³

Jeronima Filipovića pratio je glas jednoga od najboljih hrvatskih propovjednika, a njegove su propovijedi *Pripovidanje nauka kršćanskoga* (Mleci, 1750., 1759., 1765.) objavljene u tri sveska. Stvarajući u duhu poslijetridentske katoličke obnove, Filipović je sadržajem svojih djela poticao vjernike na kršćansko ponašanje.

3.5 Hrvatski kulturni krug u Budimu

Od 1757. godine Hrvati u crkvenome pogledu predstavljaju organiziranu skupinu pod okriljem franjevaca redovničke pokrajine Bosne Srebrenе, a nakon toga ju okupljaju franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Hrvatski su franjevci svojom svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture stvorili hrvatski kulturni krug u Budimu. Bogatoj djelatnosti i kontinuiranom djelovanju toga kruga doprinijela je vezanost djelatnika hrvatskog kulturnog kruga za rad visokih franjevačkih škola u Budimu.

Visoke su škole hrvatskih franjevaca svojim sadržajnim i kontinuiranim radom u Budimu dale značajan doprinos kontinuitetu djelovanja budimskoga kulturnog kruga. Veliki doprinos u stvaranju i djelovanju hrvatskog kulturnog kruga u Budimu dala je književna tradicija franjevaca Bosne Srebrenе koju su oni njegovali već u 16. stoljeću. Budim je mjesto hrvatskog kulturnog stvaranja zbog brojnosti hrvatskog stanovništva u ugarskom Podunavlju i samom Budimu (Hoško, 2011: 97). Budući da je Stjepan Vilov bio profesor u visokim bogoslovnim školama, povezao je franjevačka generalna učilišta u Osijeku i Budimu. Knjige koje je pisao postale su „kulturnopovijesni dokument o izgradnji kulturnog identiteta podunavskih Hrvata sredinom 18. stoljeća.“³⁴

Pripadnici hrvatskoga budimskog kulturnog kruga osamnaestoga stoljeća većinom su započeli svoje književno stvaranje u okviru Bosne Srebrenе, „najjače katoličke crkvene organizacije na periferiji turske carevine od Jadrana do Budima.“³⁵ Diobe Bosne Srebrenе u drugoj polovici 18. stoljeća obuhvaćaju tri razdoblja³⁶ važna za povijest budimskih franjevačkih

³³ Hoško (1978: 150).

³⁴ Hoško (2011: 83).

³⁵ Matić (1945: 18).

³⁶ Prvo razdoblje (1699.-1735.), drugo razdoblje (1735.-1757.) i treće razdoblje (1757.-1783.). Prema Hoško (2011: 97).

visokih škola koje su u razdoblju od 1699. do 1783. bile nositeljice djelovanja budimskoga kulturnog kruga. Riječ je o vremenu Pavićeva djelovanja u Budimu³⁷ kada su visoke škole okupljale svoje predavače iz cijele Bosne Srebrenе. Uloga visokih škola u Budimu i Osijeku bila je presudna za povezanost³⁸ pisaca budimskoga kulturnog kruga s ostalim franjevačkim piscima na najširem području Bosne Srebrenе, prije dioba i nakon njih. Stoga su administrativno-organizacijske granice³⁹ uzrokovale samo organizacijske promjene i nikada nisu utjecale na književno-jezične veze među franjevačkim piscima.

³⁷ Hoško (2011: 97) napominje kako Budimski kulturni krug hrvatskih franjevaca djeluje do sredine 19. stoljeća.

³⁸ Hoško (2011: 98): „Tako je Dalmatinac Jerolim Filipović zajedno s Bračuljevićem i Vilovom predavao u Budimu, a Bosanac Filip Lastrić je bio profesor filozofije u Požegi, dok je Andrija Kačić Miošić studirao u Osijeku. Zato nije slučajno da su Mecić, Bračuljević, Bačić i Vilov istodobno u Budimu započeli svoje književno stvaranje. Književno i teološko nasljeđe ove skupine budimskih profesora prihvataju Bračuljevićev učenik Nikola Kesić i Vilovljev učenik Emerik Pavić te Bačićevi nastavljači Velikanović i Rapić, a još prije njih Jerolim Lipovčić. S druge strane, podunavski i slavonski franjevački pisci prate rad franjevačkih pisaca u Dalmaciji i u geografskoj Bosni, pa Emerik Pavić želi i strance upoznati sa stvaralaštvom Andrije Kačića Miošića; Velikanović pak osjeća potrebu prilagoditi *Gospin plač*, a Lanosović *Osminu Serafinsku* Petra Kneževića čitateljima u Slavoniji.“

³⁹ Gabrić-Bagarić (2007: 134): „Postoje podaci o kolanju franjevačkih knjiga između novostvorenih provincija, svjedočanstva o utjecajima pojedinih autora na pisce druge provincije i o popularnosti pojedinih djela izvan granica matične provincije. Slijedom tih spoznaja možemo govoriti o kompleksu franjevačke književnosti neovisno o administrativno-organizacijskim granicama. Na toj činjenici valja inzistirati stoga što se ustalilo atribuiranje pisaca prema regionalnoj pripadnosti (dalmatinski, bosanski, slavonski), a zanemaruje se spoznaja da se njihov književni izraz temelji na književnojezičnoj koine franjevačkih i isusovačkih nabožnih pisaca 17. st., a ne na mjesnom govoru.“

4. EMERIK PAVIĆ (1716.-1780.)

Franjevac⁴⁰ Emerik Pavić u povijesti crkvene književnosti ostavlja trag kao pisac brojnih djela duhovne tematike na hrvatskome i latinskom jeziku u stihu i prozi, a prevodio je i s njemačkoga jezika. Pavić je bio vrstan teološki znalac, uvjerljiv i jezgrovit propovjednik, predan povjesničar i filolog, „enciklopedist istaknutih i svestranih sposobnosti, višestruk po usmjerenošći u vrstama kulturnoga stvaranja“⁴¹. Temelje njegova opsežnoga i svestranoga rada čini franjevačka tradicija nekadašnje Bosne Srebrenе, potom Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i budimskoga književnog kruga čiji je, prema mišljenju Franje Emanuela Hoška, najznačajniji predstavnik (2011: 95).

4.1 Značajne godine i datumi Pavićeva života

5. siječnja 1716. ⁴²	Emerik (Mirko) Pavić rođen je u Budimu, a krsno ime mu je bilo Ivan
1734.	odlazi u franjevce u Veliku kraj Slavonske Požege i pristupa Velikoj Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj
1736.-1739.	kod istaknutog urednika budimskoga hrvatskog lekcionara fra Nikole Kesića studira filozofiju u Budimu
1738.	kaločki biskup Gabrijel Patačić zaređuje Pavića za đakona
1739.	prima red prezbiterata
8. veljače 1739.	održao je svoju prvu misu u isusovačkoj crkvi u Budimu

⁴⁰ Lukšić, Pranjić i Vlastelić (2015: 105) Pavića nazivaju podunaskim franjevcem. Hoško (2002: 188) objašnjava kako je stvaralaštvo budimskoga kulturnog kruga „po svome nadahnuću, htijenu i tečevinama općehrvatsko ili barem sjevernohrvatsko. U tome smislu pribrajanje kulturnih radnika budimskoga kulturnog kruga među podunavske, bačke ili slavonske kulturne pregaoce ima opravdanje samo ako se želi naglasiti mjesto njihova rođenja ili mjesto djelovanja. No nema opravdanja ako se tim nazivima želi definirati sadržaj stvaralaštva i namjere djelatnika.“ Ante Sekulić Pavića određuje bunjevačkim piscem, upozoravajući kako ga se, uz N. Kesića, J. Jakošića i druge pisce iz Podunavlja, često naziva „slavonskim“ piscem (Sekulić, 2006 : 60). Geza Kikić u svojoj *Antologiji poezije bunjevačkih Hrvata* navodi Emerika Pavića i Grgura Peštalića kao značajne franjevačke pjesnike u 2. polovici 18. stoljeća (Kikić, 1971: 63). Tomo Maretić (1910.) u svoju analizu jezika slavonskih pisaca uključuje i Pavića, kao i Loretana Despot (2005.) koja piše knjigu *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)*. U ovome je radu, tragom posljednjih dvaju autora, Emerik Pavić također nazvan slavonskim piscem.

⁴¹ Hoško (2002: 164).

⁴² Franjo Emanuel Hoško (2000: 174) ističe kako od Horanyia (Horanyi, Alexivs. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50) svi Pavićevi biografi preuzimaju podatak da je rođen u Budimu 1816. godine. U ovome su radu biografski podatci preuzeti iz knjige Franje Emanuela Hoška *Slavonska franjevačka učilišta* (Zagreb, 2011.) i knjige Hrvojke Mihanović-Salopek *Iz Duhovnog Perivoja* (Zagreb, 2006.).

- 1739.-1742. studira teologiju na generalnim učilištima u Budimu kod profesora Antuna Pavlovića, Jerolima Lipovca i Josipa Jankovića;
- četvrtu godinu sluša na franjevačkoj visokoj bogoslovnoj školi generalnog učilišta u Osijeku kod Filipa Radića, Franje Ivanovića i Ivana Lukića (1742./43.)
1743. u Budimu polaže ispit za profesora filozofije
- 1743.-1746. predaje filozofiju na Učilištu u Bajci
1746. postaje zamjenik gvardijana Stjepana Vilova; preuzima uređivanje hrvatskog kalendarja i nastavlja ga uređivati do smrti
1747. nakon gvardijanove smrti izabran je za budimskoga gvardijana
- 1747-1749. bio je samostanski gvardijan u Budimu
- 1748.-1750. postaje tajnik franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga
1750. polaže ispit za profesora teologije u Požegi i prima titulu generalnog lektora
1750. – 1761. predaje dogmatsku teologiju na Generalnom učilištu u Budimu
1761. postaje lektor jubilat
1762. i 1769. bio je povjerenik Vrhovnika reda za franjevačku provinciju Immaculatae Conceptionis (Bezgrešnog Začeća) u Bugarskoj
15. travnja 1780. umire u Budimu u šezdeset i četvrtoj godini života (obavljao je dužnost dekana visokih franjevačkih škola u Budimu od 1761. do svoje smrti te sam sebe naziva *skula vladalac*) (Hoško, 2011: 96).

4.2 Emerik Pavić – najznačajniji graditelj budimskoga kulturnog kruga

Najplodniji pisac budimskoga kulturnog kruga i njegov najznačajniji graditelj bio je franjevac Emerik Pavić (Hoško, 2011: 95). On je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine.

Slavonski franjevci svojim književnim stvaralaštvom ulaze u okvir katoličke obnove te sve do pred kraj 18. stoljeća svojim djelima obuhvaćaju samo crkveno-nabožne teme, kao uostalom i pisci hrvatskoga budimskog kulturnog kruga. Idejni odmak od hrvatske književnosti katoličke obnove u drugoj polovini 18. stoljeća daje Emerik Pavić. U djelu *Ramus viridantis olivae* (Budim, 1766.) Pavić naglašava kako su franjevci 1699. godine svoj budimski samostan proglašili školskim središtem cijele Bosne Srebrenе i time pokazali kako je njihovo djelovanje nadišlo samo vjerske i crkvene poslove (Hoško, 2011: 94).

Pavić je prvi od pripadnika budimskoga kulturnog kruga⁴³ napravio taj iskorak iz tradicionalnog, općeprihvaćenog pisanja u duhu katoličke obnove prema stvaralaštvu u službi prosvjećivanja. Franjevački pisci u Podunavlju i Slavoniji⁴⁴ također su se otvorili za širenje prosvjete i kulture koja izlazi iz okvira vjerskoga sadržaja. Tako nastaju gramatike, ratne kronike i prigodno pjesništvo s težnjom vjerskog, kulturnog i prosvjetnog uzdizanja puka. Poezija se u 18. stoljeću pojavljuje kao novi žanr, a iskorak prema novim temama, uglavnom povijesnim, potvrđuje jačanje interesa za narodnu prošlost (Gabrić-Bagarić, 2007: 135). Dakako, nije se pisalo u skladu s prosvjetiteljstvom racionalističke idejne usmjerenošti, nego u skladu s austrijskim državnim prosvjetiteljstvom, takozvanim jozefinizmom.

Idejni je pomak u razmišljanju i djelovanju franjevaca budimskoga kulturnog kruga očit i u njihovoј djelatnosti prevodenja i objavljivanja jansenističkih⁴⁵ djela u čemu prednjači Emerik Pavić koji „prevodi i objavljuje djela iz pologa kasnog jansenizma ili bliska duhu tog pokreta, koji je ubrzo ugrađen u idejni sustav jozefinizma.“⁴⁶

Pavićeva je prosvjetiteljska uloga vidljiva na nekoliko razina njegova djelovanja (Hoško, 2002: 168). Stihovanim *Cvitom likarije* (1768.) približio je narodu poznato srednjovjekovno medicinsko djelo u želji da poveća kvalitetu života svojih suvremenika. Uređivanjem hrvatskih kalendara također se okreće svakodnevici ljudi i njihovim čitateljskim

⁴³ Sekulić (1990: 307) upozorava kako zvučna imena pisaca budimskoga kruga nisu usmjerena samo nabožnim djelima, nego rješavanju pitanja hrvatskog pravopisa (S. Vilov, L. Bračuljević, E. Pavić), liječničkih uputa, filozofskih problema i narodnih epova.

⁴⁴ Franjevci su jedini u osamnaestome stoljeću mogli pokrenuti kakav takav književni rad u Slavoniji jer svjetovne inteligencije gotovo nije ni bilo (Vodnik, 1994: 4). Vodnik (1994: 6/7) je o *dobu prosvjećivanja* u Slavoniji 18. stoljeća pisao: „Ova nova struja stvorila je novo doba i u slavonskoj književnosti, te je ona za slavonsku knjigu u XVIII. vijeku isto, što renesansa za dubrovačko-dalmatinsku, a reformacija za kajkavsku knjigu.“

⁴⁵ Jansenizam je dogmatski, moralni i politički pokret u 17. i 18. st. koji je dobio ime po svom začetniku, profesoru teologije i biskupu u Ypernu, Corneliusu Jansenu (1583.-1638). Čovjek je zbog grijeha praroditelja izgubio mogućnost činiti dobro te se pouzdaje samo u savršenu djelotvornost milosti. Cilj je provođenje cjelovitoga programa reformi Tridentskog sabora u Crkvi, uz pomoć države koja reforme u crkvi treba izvesti i bez pristanka središnjih crkvenih vlasti u Rimu (Hoško, 2011: 105/106).

⁴⁶ Hoško (2011: 110).

potrebama koje nastoji unaprijediti i obogatiti. Na trend općega zanimanja za narodnu povijest odgovara prepjevom događaja iz hrvatske povijesti u djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.). Prijevodom djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića na latinski jezik u knjizi *Descriptio soluta et rythmica regum, banorum caeterorumque heroum slavinorum seu illyricorum* (Budim, 1764.), Pavić predstavlja hrvatsku povijest europskoj javnosti. „I tako je Pavić latinskim jezikom izdao sažetu parafrazu proze i pjesama prve polovice Kačićeva *Razgovora* (do pada Carigrada u turske ruke (...)) Od 45 pjesama, što ih ima Kačić u tome dielu *Razgovora*, uzeo je Pavić samo dvanaest pa je, znatno ih skrativši, prepjevao njihov sadržaj u strofama crkvenih himna od dva osmerca povezana rimom i jednoga sedmerca bez rime.“⁴⁷ Djelo je posvećeno Ivanu Steheniću Jerebićkomu, „velikomu prepoštu Gjurskomu te mecenju i zaštiniku knjige hrvatske.“⁴⁸ Tim svojim angažmanom Pavić postaje prvi u nizu nastavljača i promotora Kačićeva starca Milovana.

Hoško upozorava na dvije bilješke kronike budimskoga samostana koje svjedoče da se Pavić uz pravopisna pitanja bavio i gramatičkim i leksičkim pitanjima. U kronici budimskoga samostana (AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 98)⁴⁹ 29. studenoga 1746. Vilov uz Pavićevo ime stavlja bilješku: „composuerit Principia Illyrica“, što upućuje da je Pavić na molbu tipografa sastavio gramatiku hrvatskoga jezika.

U kronici⁵⁰ je zabilježeno i kako je Pavić priredio *Principia latina versa in Illyrica* i *Vocabularium*, tj. osobitu latinsku gramatiku. To su Pavićeva prva djela nakon kojih slijedi dugi niz njegovih tiskanih djela na latinskom i hrvatskom jeziku.

Iz svih se ovih Pavićevih postupaka iščitava tendencija za nadilaženjem vjerskih zadaća, te za podizanjem nacionalne svijesti i opće prosvjećenosti naroda.

4.3 Popis bibliografskih jedinica Emerika Pavića

Prvi Pavićev biograf je Alexius Horanyi⁵¹ koji 1777. u djelu *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum* bilježi podatak o Pavićevu mjestu i godini rođenja

⁴⁷ Matić (1945: 88).

⁴⁸ Forko (1889: 3).

⁴⁹ Hoško (2002: 166).

⁵⁰ AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 345 (Hoško, 2002: 166).

⁵¹ Alexius Horanyi. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50.

(Budim, 1716.).⁵² Horanyi između ostalog bilježi da je Pavić u rodnome mjestu primio prvu naobrazbu te navodi njegova djela. Grgur Čevapović 1823. u djelu *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*⁵³ bilježi Pavićeva postignuća nabrajajući dužnosti koje je za života obnašao i ističući ga kao pisca brojnih *iliričkih* i latinskih djela. Ante Sekulić (1969: 91) naglašava kako je Čevapović ponudio prvi popis Pavićevih djela na latinskom jeziku koji je poslužio za sastavljanje potpune bibliografije ovoga pisca.⁵⁴

Hoško (2011: 117) upozorava kako su najpotpuniju bibliografiju Pavićevih djela predložili Ivan Kukuljević Sakcinski⁵⁵ i Ante Sekulić.⁵⁶ Oba autora navode po 19 Pavićevih djela, ali po 7 različitih. Hoško upozorava da tome popisu „Treba još pribrojiti knjige koje 1770. spominje, čini se, sam Pavić u Kronici franjevačkog samostana u Budimu (AFSB, *Protocollum conventus Budae, I*, 345).“⁵⁷ Nisu poznati točni naslovi tih knjiga budući da bilješka donosi samo sadržajne naslove djela. Ivan Kujundžić⁵⁸ u svojoj opsežnoj bibliografiji bunjevačko-šokačkih Hrvata nabraja 21 Pavićevo djelo.

Pavić je bio najplodniji pisac budimskoga kulturnog kruga koji je stvarao tiskana i rukopisna djela, autorska i prevedena, na latinskome i hrvatskome jeziku, a po sadržaju to su dogmatski sastavci, prigodni govor, homiletski spisi, djela biblijskoga sadržaja, asketička literatura, povjesna djela, medicinski spisi, ostvarenja u stihu i kaehetski priručnici (Hoško, 2011: 95/96).

U popisu Pavićevih djela uz svaki je naslov stavljena kratica spomenute trojice autora (IKS – Ivan Kukuljević Sakcinski; AS – Ante Sekulić; Ivan Kujundžić – IK) koji Pavićev naslov navode, te kratica koja označuje da je djelo naveo Franjo Emenuel Hoško (FEH) u popisu Pavićevih bibliografskih jedinica u knjizi *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (Zagreb, 2000: 175) ili u kojoj drugoj knjizi koja je onda u bilješci posebno navedena:

⁵² Jelica Golić (1956: 28/29) bilježi godinu 1696. kao godinu Pavićeva rođenja: „Najplodniji pisac toga vremena je pjesnik, književnik i učenjak Mirko Pavić (1696-1780), profesor filozofskog i teološkog fakulteta.“

⁵³ Čevapović, P. Gregorius. 1823. *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*. Budae, VII-XII, 228, 301, 320.

⁵⁴ Sekulić (1969: 91): „Potpuniji popis djela našli smo u šematizmu provincije sv. Ivana Kapistrana za god. 1887.“

⁵⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija Hrvatska*. Zagreb, knj. 1, 119-121.

⁵⁶ Sekulić, Ante. 1969. Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti. *Kačić*, god. II, 99.

⁵⁷ Hoško (2011: 117).

⁵⁸ Kujundžić, Ivan. 1969. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata. *Rad JAZU* 355, 683-688.

Descriptio soluta et rytmica regum, banorum caetororumque heorum slavinorum seu illyricorum (Budim, 1764.); AS; IK; FEH;

Epistole i Evangjela priko sviu godišnji nediljah i svetkovina (Budim, 1762.⁵⁹ 1764.⁶⁰ 1808.⁶¹);

Exemplar encomiorum commodo seraphicae juventus donatum (Budim, 1754.); AS; IK; FEH;

Exhoratio oratorie deducta et antecapitulariter dicta (Budim, 1760.); AS; IK; FEH;

Flos medicinae (Pešta, 1768.); IKS; AS; IK;⁶² FEH;

Fragmenta poetica e variis poesos exercitationibus concinnata (Budim, 1762.); AS; IK,⁶³ FEH;

Jezgra nauka kerstjanskoga (Budim, 1754.); IKS; IK; FEH;

Jezgra rimskega pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež (Budim, 1769.); IKS; AS; IK; FEH;

Kalendar ilirski (Budim, 1754. -1780.);⁶⁴ IKS;

*Knjige od sv. Pisma poroda i izhoda*⁶⁵ – IKS;⁶⁶ AS;⁶⁷ FEH;⁶⁸

*Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*⁶⁹ (Budim, 1778.); IKS; AS; IK; FEH;

⁵⁹ FEH.

⁶⁰ IKS; AS; IK.

⁶¹ IK.

⁶² Kujundžić (1969: 686): „Ovo je djelo u hrvatskom prijevodu objavljeno 1846. u časopisu „Zora dalmatinska“. [Prijepis Beate Milašin u Bk. 21 x 34,3 cm. 30 str.]“

⁶³ Kujundžić (1969: 689) Pavićevi djeli *Fragmenta Poetica* navodi s izdanjem u Budimu 1782. godine, uz bilješku: „*Schematismus S. J. a Capistr.* iz 1887. godine spominje ovo djelo u *Appendixu* na str. 17, ali veli da je tiskano u Budimu 1762. godine.“

⁶⁴ Vilov je 1746. godine predao uredništvo hrvatskoga kalendara Paviću koji ga je uredivao sve do smrti. (Hoško, 1978: 157).

⁶⁵ Kukuljević (1860: 121) i Sekulić (1969: 99) bilježe naslov *Knjige sv. Pisma poroda i izhoda*.

⁶⁶ Kukuljević (1860: 121) ne bilježi podatak da je djelo u rukopisu već navodi da mu je nepoznato mjesto i godina izdanja: *M. i g.?*

⁶⁷ Uz bilješku u zagradi: *ostalo u rukopisu* (Sekulić, 1969: 99).

⁶⁸ Hoško (2000: 175) bilježi da je to izgubljeni rukopis.

⁶⁹ Hoško posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uregjeno književstvo* (Budim, 1778.). Ovo je zapravo jedno djelo kojemu puni naslov glasi: OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGJELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI UMENJA IZVAGJENA, ù KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA. TOMACSESE I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSINU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI. Iz Nimacskog ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Derxave S. Ivana Capistrana, I s-dopusstenjem Stareffinah na svitlost dana Godine MDCCLXXVIII.* Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*, Sekulić (1969:

*Libellus de gratiis B. V. Mariae Radnensis – FEH;*⁷⁰

Mali katekizam (Budim, 1775.); FEH;⁷¹

Molitvena knjiga s nikim pismam duhovnim (Budim, 1769.); IKS; AS; IK;

Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga (Pešta, 1768.); IKS; AS; IK; FEH;

Nauk katoličanski (Budim, 1759.); FEH;⁷²

Novi i glavni u dvanaest stazicah razdiljeni put nebeski (Budim, 1772.); IKS; AS; IK; FEH;

Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga (Budim, 1759.); IKS;⁷³ AS; IK; FEH;

Obširni nauk kerstjanski s nadodanim duhovnim pismam (Budim, 1755.); IKS; AS; IK; FEH;

Pedagogia christiana (Budim, 1771.-1774.); FEH;⁷⁴

Positiones theologicae ex tractatu de Angelis (Budim, 1757.); FEH;

Principia Illyrica (Budim, 1746.);⁷⁵ – izgubljena gramatika; FEH;

*Principia latina versa in Illyrica i Vocabularium*⁷⁶ (Budim, prije 1770.) – izgubljena gramatika i rječnik; FEH;

Prišašće (Budim, 1762.); IKS; IK; FEH;

Prodromus asceticus recte ducens tramite ad spiritualis vitae perfectionem (Budim, 1767.); AS; IK; FEH;

⁷⁰ 99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uregjeno knjixenstvo, Iiliti: Kratki nauci, i tomacsenja sviu nediljni i glavni svecsani evangjeljah ...*

⁷¹ Hoško (2000: 175) bilježi da ga je preradio i izdao Marijan Jaić.

⁷² Hoško (2000: 175) bilježi da je to prijevod „Der kleine Katechismus“ I. Felbigera, u rukopisu predan M. F. Krtici.

⁷³ Hoško (1985: 112): „Paviću treba također pripisati autorstvo katekizma *Nauk katoličanski u pitanja i odgovaranja ... u tri skule razdilit* (Budim, 1759.).“

⁷⁴ Kukuljević (1860: 120) posebno, pod brojem 1309, navodi i djelo *Ogledalo dogadjajah sv. Pisma staroga i novoga zakona*. U Budimu pri Fr. Lavoslavu Landeru 1759., str. 693. Mjesto i godina izdanja, kao i broj stranica, isti su kao kod djela *Ogledalo temlja vire*, navedenoga pod brojem 1389. Uz *Ogledalo temelja vire* Kukuljević (1860: 119) bilježi da *Ima više mđorezah*.

⁷⁵ Hoško (2000: 175) pretpostavlja da je ovo izgubljeno djelo bilo vjerojatno u rukopisu.

⁷⁶ Prema Hoško (2000: 175). Izgubljena hrvatska gramatika, sastavljena na molbu tipografa. Hoško bilježi izvor ovoga podatka: AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 98: Pavić „composuerit Principia Illyrica“ bilježi Vilov 29. XI. 1746. u kronici budimskoga samostana (Hoško, 2002: 166).

⁷⁷ AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 345. Prema Hoško (2002: 166).

Propugnatio thesium theologicarum de Sanctissima Trinitate (Budim, 1759.); FEH;

Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba (Budim, 1762.); IKS; AS; IK; FEH;

Protumačeni katekizam (Budim, 1775.); FEH;⁷⁷

Psaltir iliti pisme Bogu posvećene kralja Davida (Budim, 1774.); IKS;⁷⁸ FEH;⁷⁹

Putovanje duhovno u stazice različitog bogoljubstva razdiljeno (Pešta, 1769.); IKS; IK; FEH;

Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus (Budim, 1766.); IK; AS; FEH;

Ručna knjižica za utiloviti u Zakon Katoličanski obraćenike (Pešta, 1769.); IKS; AS; IK; FEH;

Spes evacuata hoc est theses theologicae ex tractatu de visione beata (Budim, 1754); FEH;

*Treći sad iliti iztomačenje trećega reda*⁸⁰ (Budim, 1769.); IK;⁸¹ FEH;

Tri dara duhovna s-govorenjem predikaturskim navištena i istomačena (Budim, 1755.); IKS;⁸² AS; IK; FEH;

Via crucis pro usu provinciae s. Joannis a Capistrano (Budim, 1764.); FEH.

4.4 Stvaralaštvo Emerika Pavića (izvori za jezičnu analizu)⁸³

„**Tri dara duhovna**“ (Budim, 1755.) – /naslovica/ + A2-B3 nepag.⁸⁴ 14 stranica (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

Djelo pripada homiletičkoj ili propovjedničkoj literaturi, a napisano je na svega 14 stranica. Na samome početku djela istaknut je moto na latinskome i hrvatskome jeziku: *Vidi*

⁷⁷ Hoško (2000: 175) bilježi da je to rukopisni prijevod austrijskog „Erläuterter Chatechismus“ predan đakovačkom biskupu M. F. Krtici.

⁷⁸ Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Psaltir iliti pisme Davidove*, a mjesto i godinu izdanja stavlja pod upitnik: *M. i g.?*

⁷⁹ Hoško (2000: 175) bilježi da je jedan primjerak rukopisa u sjemenišnoj knjižnici u Đakovu i da je to prijepis Luke Jelića.

⁸⁰ Premda je ovo Lipovčićevićevo djelo, a Pavić ga je priredio za tisak, pribraja ga svojim knjigama (usp. AFSB *Protocollum conventus Budae*, I, 345). Prema Hoško (2002: 167/8).

⁸¹ Kujundžić (1969: 687): „Ovo djelo ne bi spadalo u ovu bibliografiju, jer je Lipovčić rodom iz Požege. No jer je djelo poslije pišeće smrti izdao Mirko Pavić, ono je ovdje našlo mjesto.“

⁸² Kukuljević (1860: 119) bilježi naslov *Tri dara duhovna na svetkovinu sv. Katarine*.

⁸³ Djela su opisana prema godini izdanja, od najstarijeg prema najnovijem.

⁸⁴ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

coram me vitem, in qna⁸⁵ erant tres propagines. Gen. 40. / Vidiosam pridamnom panj vinski, na kojemu biau tri loze.

U samomu je naslovu djela istaknuta svetkovina svete Katarine, djevice i mučenice, te tri dara duhovna koja vjerni primaju po Božjoj milosti. Kako je u motu djela najavljen, tri su dara duhovna tri loze na vinskome panju. Iz teksta se doznaće da su darovi blago oproštenja Svetog Oca Pape, povlašteni oltar kod kojega se srijedom prikazuju svete mise za duše u Čistilištu, a treći su dar blagoslovljena zvona. Sadržaj je ove knjižice pisan u jedinstvenome tekstu koji nema podnaslove niti poglavlja.

„**Nauk katolicsanski**“ (Budim, 1759.) – /naslovnica/ + A2-F6 nepag.⁸⁶ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu).

Sadržaj je ovoga katekizma izložen u obliku pitanja i odgovora. *Mesistar* počinje pitanjem: *Kojesi ti Viræ?* (NK, 1, 3), a *Ucsitelj* odgovara: *Jasam Kerftianin Viræ Katlicsanskæ* (NK, 1, 4/5). Pet *poglavitih* stvari razloženo je redom: *Od pravæ Viræ* (NK, 2, 8); *Od Sveti Sacramenata* (NK, 4, 15); *Od Ljubavi* (NK, 6, 21); *Od uffanja* (NK, 8, 19); *Od pravde Kerftianske* (NK, 10, 12).

U punome je naslovu djela naglašeno da ono sadrži tri *skule*: *Perva Skula. Od male Dice, koja baſs nisſta neznadu* (19-22); *Druga Skula. Za onæ, koisu dobro ucsili pervu Skulu, navlastito za dicu, kojaſe ispovidaju, i pricſeſſchuju* (22-64); *Trecha mala Skula. U Koijoi ſamo naipotribitie Stvari, i pitanja trechæ velikæ Skulæ hocheſe prid ocsi staviti onima koi duboko, i ſſiroko tomacſenje ili nemogu dokucsiti, ili nemogu imati* (64/5). Slijedi tumačenje dvanaest članaka katoličke vjere, te podjela dana na sate koje pobožna djeca trebaju osobito štovati.

Zabilježene su i brojne pjesme koje se pjevaju nedjeljom i blagdanima na misama, pjesme koje štiju svetce i svetice i one koje služe u različitim crkvenim prilikama. Katekizam završava primjerom služenja svete mise.

⁸⁵ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *qua*.

⁸⁶ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocsetak maloga Nauka Katolicsanskoga*.

„Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga“ (Budim, 1759.) –/naslovnica/ /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim prilozima. (franjevački samostan Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu)

Emerik Pavić preveo je djelo autora koji piše pod pseudonimom⁸⁷ „gospodin Rayaumont, prior od Sombrevala“. Ovo je djelo biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta, što Pavić ističe u samome naslovu djela objašnjavajući da je to „Sveto Pismo iliti Jezgra sviu dogagjajah Staroga i Novoga Zakona s-tolmacsenjem svetih otaca pomissana“. Pečuški je biskup Juraj Klimo⁸⁸ (György Klimò) inicirao i potpomogao tiskanje prvog biblijskog katekizma na hrvatskome jeziku te mu Pavić posvećuje svoj prijevod. U posveti Pavić naglašava namjenu ovoga prijevoda obraćajući se svome dobročinitelju: „Primite dakle s-obicsajnom ljubeznivostiom Vassom i ovu Knjixicu, kojanoje mogucha stanovitoš Bogoljubštву dati, á Koristna naftojanja ù puku probuditi, kakonti i opacsinstva iskoriniti, i Najposli k-Nebeskom uxivanju svakog nju stiucheg, i obsluxujucheg privesti.“ (OTV, Posveta,⁸⁹ 6/7, 19-24/1-3).

Hoško (b1985: 159-168) piše članak o *Ogledalu temelja viræ i zakona katolicsanskoga*, naglašavajući kako je ta knjiga po svom sadržaju prvi cijeloviti priručnik biblijske povijesti na hrvatskom jeziku.

Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga sadrži dva dijela: *Jezgra Svetoga pisma. Knjiga Poroda* – Stari zavjet (1-459) i *Jezgra Svetoga pisma Novoga zakona iliti Zakona Isukerstovoga* – Novi zavjet (461-693), a podnaslovi knjige slijede kronologiju zbivanja s naglaskom na povijesne događaje. Budući da su događaji iz Biblije prepričani i objašnjeni, vrlo je malo biblijskog teksta u samome djelu. Pavić je želio da djelo služi katehizaciji odraslih.

Pavićev suvremenik Ivan Pajvanović napisao je u dodatku ove knjige panegirik⁹⁰ Emeriku Paviću *Čestitovanje pivalačko sverhu Svetog/ Pisma u jezik slovinski prenesenog pisaocu prikazano*, svjedočanstvo o Pavićevoj značajnoj ulozi među Hrvatima u Budimu.⁹¹

⁸⁷ Ovaj se pseudonim pripisuje dvojici autora, te autorstvo izvornika ostaje neriješenom zagonetkom. Jedan je autor Isaac le Maitre de Sacy, a drugi Nicolas de Fontaine, obojica pripadnici francuskog jansenizma (Hoško, 2011: 111). U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u bilješci ovoga djela kao autor izvornika naveden je Nicolas Fontaine.

⁸⁸ Pečuška je biskupija u razdoblju suradnje biskupa Klime s Emerikom Pavićem obuhvaćala i značajan dio sjeveroistočne Slavonije (Hoško, 2011: 132).

⁸⁹ Posveta naslovljena *PRIUZVISSENI, PRISVITLI, I PRIPOSSTOVANI GOSPODINE!* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 13 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹⁰ Svečani pohvalni govor u nečiju slavu i čast, pohvalni spis, oduševljena pohvala.

⁹¹ Hoško (2011: 110).

„Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba“ (Budim, 1762.) – /naslovnica/ + /7/ + Nediljne predike 132 str.; Svecsane predike 131 str. (Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)

Naslov je ove zbirke katehetskih propovijedi motiviran dvama biblijskim citatima koje Pavić ističe na početku knjige, odmah iza naslovne stranice, prije *PRIDGOVORA PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM*, dvije rečenice: „Tolmacsenje Ricsi Tvoih prosvitljuje. *Pſalam 118*“ i „Uzeoje od nji, i ogriaoseje. *Jſaiæ 44.*“

U *PRIDGOVORU PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM* Pavić kao motivaciju za nastanak ove knjige navodi riječi sv. Pavla učeniku Timoteju o značaju duhovnoga buđenja i širenju spasonosnog *Nauka*. Kao motiv mu je poslužilo i franjevačko geslo koje potječe od svetog oca Franje, a sažeto je u misli da ne živimo samo za sebe već i za druge. Naglašava Pavić i molbe svojih „priateljah, koino zaktivafse daim ù naſ slovinski jezik upiſsem Predike.“ (PIO, PRIDGOVOR PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁹² 2/3, 19/1-2).

Pavićeve su propovijedi po idejno-tematskoj propovijedi prvenstveno katehetske (Mihanović-Salopek, 2006: 254). Zbirka sadrži dva dijela: *Nediljne predike* napisane su na 132 stranice, a *Svecsane predike* imaju 131 stranicu. *Nediljne predike* počinju *za sedamnaestu nedilju posli Duhova*, a završavaju *za csetvertu nedilju korizmæ*. *Svecsane predike* posvećene blagdanima koji časte različite svetce i svetice, a počinju svetim Mihovilom Arkandelom. Predzadnja je propovijed *Za mladu, iliti pervu misu novo posvechenog misnika*, a posljednja je, posvećena padu Budima pod tursku vlast, naslovljena *Najposlidnja predika na godissnji dan budimskoga uzetja, recsena drugoga septembra, Godinæ 1759.*

U propovijedima Pavić rabi jednostavnu i preglednu četverodijelnu strukturu:⁹³ predstavljanje osnovne teme, najavljivanje dviju teza, narativno razvijanje teza pozivanjem na crkvene autoritete i zaključivanje teme. Propovijedi su predviđene za desetak minuta govora što obuhvaća oko pet stranica teksta. Većinom su podijljene na *pervi* i *drugi* dio, rjeđe imaju i *trechi*.

Pišući o jeziku Pavićevih *Predika*, Kolenić (2006: 270/271) zaključuje kako Pavić svoje govorničko umijeće oblikuje pozivanjem na autoritete svetaca, mudraca i povijesnih osoba, te citiranjem brojnih mudrih izreka iz Svetoga pisma, ali i iz drugih vrela.

⁹² PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 7 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹³ Mihanović-Salopek (2006: 255).

„**Epistole i Evangjelja**“ (Budim, 1764.) – /naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim prilozima (Muzej Slavonije u Osijeku)

U predgovoru *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM* Pavić naglašava kako je na zahtjev *mlogih nassinaca, xelechih imati Svetu Pismo baſs onako, kakoje ù sebi, od ricsi do ricsi* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁹⁴ 1, 5-7) upravo takvo *od rijeći do rijeći* na svjetlost dao.

Pavić bilježi da ovome izdanju prethode dva *po Mudrima, i Naucsnima Redovnici na svitlost dana* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 1, 12/13). Ističe kako je sadržaj ovoga djela koristan, spasonosan i presudan za spasenje. Pavić izražava i žaljenje zbog mnogih spasonosnih djela koja su u ratnim stradanjima uništena, čime je dodatno naglašena važnost ovoga djela.

U predgovoru se Pavić osvrće i na objavljenu *Jezgru*⁹⁵ *kojano za duhovno zabavljenje, i spasonosni napridak prie 4. godine na svitlost jeste dana* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 8-10), netočno navodeći da je *Jezgra* objavljena 1760. godine. Smatra da će ova dva djela ispuniti očekivanja onih koji žude čitati i razumjeti događaje Svetoga pisma: I zato *scinim, da ova, i ona knjixica sve Bogoljubne zadvoljiti moxe. Ovoſu dva ogledala, za blaxeno ogledanje : dva teciva, za ugodno razlagjenje : dva svitlishta za jasno prosvitljenj, dvi kite cvitja, za milljubno mirisanje* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 10-17).

„**Flos medicinæ**“ (Pešta, 1768.) – 61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

Izvornik je napisao Johannes de Mediolano⁹⁶ pod naslovom *Regimen sanitatis Salernitanum*, poznat također pod imenima: *Schola Salernitana, De conservanda bona valetudine, Flos medicinae, Lilium medicinae* (Glesinger, 1940: 56).⁹⁷ Ovaj medicinski spis u

⁹⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹⁵ *Jezgra rimskega pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež* (Budim, 1769.).

⁹⁶ Glesinger (1940: 58): „Isto tako nije poznato, da li je doista autor te pjesme Johannes de Mediolano, čije je ime kao autora navedeno u nekim izdanjima.“

⁹⁷ Lavoslav Glesinger u svome je članku *Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Salernitanskih regula)* pisao o izvornome djelu *Regimen sanitatis Salernitanum* i o Pavićevu prijevodu. Djelo je plod rada salernitanske medicinske škole, jedne od najsvjetlijih točaka u povijesti medicine i kulturnoj povijesti srednjega vijeka. Glesinger naglašava kako se Medicinsko učilište u Salernu smatra pretečom europskih sveučilišta (Glesinger, 1940: 56-64).

stihovima potječe iz 12. stoljeća i predstavlja neku vrstu medicinske enciklopedije koja obuhvaća najvažnije podatke iz anatomske, higijene, fiziologije, patologije i terapije. Poznati liječnik Arnaldus de Villanova objavio je prvo izdanje, a tijekom stoljeća nastaju brojni prijevodi na gotovo sve jezike, pa čak i na neke dijalekte (Glesinger, 1940: 57/58). Popularnosti je djela pridonijela činjenica da je pisano u rimovanim stihovima i samim tim lako pamtljivo.

Pavićev⁹⁸ prijevod *Cvit likarije*⁹⁹ objavljen je 1768. godine kao prvo djelo medicinskoga sadržaja na hrvatskome jeziku. Šest je stoljeća¹⁰⁰ razlike zmeđu nastanka originala i Pavićeva prijevoda. Hrvatski je prijevod spjevan u desetercima, a sadrži 101 poglavlje. Svako poglavlje počinje latinskim naslovom iza kojega slijedi originalni latinski tekst, naslov na hrvatskom jeziku i hrvatski prijevod teksta.

Odmah iza naslovne stranice istaknut je moto: *Vivere naturae si convenienter amarent / Mortales, medica nil opus effet ope* koji poručuje kako život u skladu s prirodom osigurava dobro zdravlje. Početni stihovi prvoga poglavlja *Privedromu Kralju Anglexkomu / Iz Salerna Skula pise svomu* (FM, 6, 16/17) kazuju da je djelo napisano po nalogu nekog engleskog kralja.¹⁰¹

Ignacije Brlić u *Zori dalmatinskoj* 1846. godine posvećuje Paviću tekst *Uspomena jednog od naših glavnih i slavnih pisateljah* i objavljuje u nastavcima djelo *Flos medicinæ*, nazivajući ga *Skorup od Lékarje ili Salernitanski nauci* (Brlić, 1846: 95).

Flos Medicinae sive scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine. Faksimil hrvatskog prijevoda u stihovima od Emerika Pavića iz 1768. godine izdalo je Medika poduzeće za promet lijekovima i zdravstvenim potrepštinama u Zagrebu 1958. godine. Urednik knjige Hrvoje Tartalja (1958: X) u predgovoru ističe značaj Pavićeva prijevoda u okviru medicinske literture jer se „prva originalna medicinska knjiga pojavljuje nešto kasnije – 1776. god. – pod naslovom „Medicina ruralis illiti Vrachtva ladanychszka“, autora J. B. Lalanque iz Luksemburga koji je u Varaždinu bio liječnik dugi niz godina.

⁹⁸ U dnu pete stranice (nepag.) ispisani je potpis prevoditelja sitnim slovima, Pavićev književni pseudonim: *Humillimus servus P. E. à B.*, a inicijali znače *Pater Emericus a Buda* (Glesinger, 1940: 60). Tumačenje ovih inicijala daje i Tartalja (1958: XI): *Humillimus servus P.(avich) E.(mericus) B.(udae)*.

⁹⁹ Djelo *Flos medicinæ* objavljeno je i u Splitu 1980. godine o dvjestotoj obljetnici Pavićeve smrti, a naslov je izvornika preveden naslovom: *Cvit likarije ili pravila salernske škole o čuvanju zdravlja složena u pjesmi od Ivana iz Milana nedavno prevedena u stihovima na hrvatski ili dalmatinski jezik 1768. godine*. Prema Samardžija (2004: 23).

¹⁰⁰ To ne znači da ovo djelo nije bilo poznato u originalu, što potvrđuje citiranje pojedinih dijelova salernitanskih regula u kalendarama i prije cijelovitoga Pavićeva prijevoda 1768. godine (Glesinger, 1940: 59).

¹⁰¹ Glesinger (1940: 58): „Da li je to bio engleski kraljević Robert, sin Vilima Osvajača koji je došao god. 1101. u Salerno, da ondje liječi svoju ranu na ruci, nije sasvim jasno, ali ni važno.“

„**Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga**“ (Pešta, 1768.) – 212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

Naslov djela otkriva inspiraciju djelom Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Pavić ovo djelo u cijelosti piše parno rimovanim desetercima, uključujući i *Pridgovore* obaju dijelova knjige.

Moto je na početku knjige potpisani izvorom *Glavni Pisalac Terencio Varro ù Knjigi 5. Pogl. I.*, a glasi: *Sstogod nas opominje, ili opomenuti moxe od koje stvari prossaste, jesu Knjige, i Priopovidanja.*

Govoreći o sebi u trećem licu jednine, Pavić u *PRIDGOVORU* navodi tri motiva za pisanje ovoga djela: *Pervi jeste slava Privicsnjega, / I razgovor naroda svog jega. / Drugi jeste, da svak zase vidi, / I koja su spasonosna, slidi. / (...) Trechi uzrok njegov ovi biffe, / Rad kojega dogagjaje pisse; / Dase slavna zaderxe imena / od staroga Slovinskog plemena* (NGD, 4, 3-6, 9-12). Hvaleći Kačićeve djelo, Pavić dodaje: *A ssto knjigi recsenoj manjkaje, / Moje pero njojzsi nadodaje* (NGD, 5, 11/12).

Knjiga je podijeljena u dva dijela,¹⁰² a svaki od dijelova sadrži numerirane *Cslanke*, odnosno pjesme koje osim brojeva imaju i naslove. Naslovima se pobliže određuje tema svake pojedine pjesme. Prvi dio knjige (6-118) počinje prvim člankom *Od Pocela svita, i glavni Prominah njegovi, i navisstenja pravog zakona tia do Slovinske* (NGD, 6), a završava dvadeset i osmim člankom *Od Slovosloxa Slovinskoga* (NGD, 114) kojim Pavić iznosi i podržava Vilovljeva grafijska rješenja. Na samome kraju ovoga poglavlja stoji kratka pjesma od 14 stihova naslova *ZAVERSSENJE* u kojoj Pavić ističe namjenu knjige: *Za koristno vrime potroffiti* (NGD, 118).

Drugi dio knjige (119-212), naslovljen *BROJNICA Sviu stari Kraljah Slovinski, iliti Illyricski; iz Cacichevi Historiah izvagjena* ima svoj poseban *Pridgovor*. Na početku predgovora Pavić naglašava važnost knjige za duhovni rast i napredak čovjeka. Upravo iz tog njegovog uvjerenja proizlazi dio knjige o kojem Pavić kaže: *Ja na slavu Kralja sviu Kralja, / Koga falit sad, i ù vik valja, / Sve Kraljeve do ifti Plemicha / Slaxem ovdi iz knjige Cacicha* (121, 3-6). Brojnica sadrži pet *Cslanaka*: *Od stari Kraljah Slovinski* (121-127), *Od Kraljah Slovinski posli Porogjenja Ifukerstovoga* (127-131); *Od Kraljah Slovinski, koi izigjoffse od*

¹⁰² Premda je u hrvatskoj epici 18. stoljeća prisutna prevlast kraćih epskih oblika, epske su pjesme katkad čvršće povezane u veće epske tematske cjeline, kao Pavićeve *Nadodanje* (Dukić, 2002: 168).

Sivernog Mora (131-137); *Od Kraljah Slovinski pokerſteni* (137-200); *Od Kraljah Bosanski* (201-212).

Predgovor drugome dijelu *Nadodanja glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda Slovinskoga* svjedočanstvo je popularnosti Kačićeva *Razgovora ugodnog* u kratkome vremenskome razdoblju od njegova objavljivanja:¹⁰³ *Ne odavno, pria devet lita, / Bi pisana knjiga plemenita / Po Cacichu Fra Andri imenom, / U Slovenskoj derxavi rojenom* (NGD, 120, 2-5).

Završni stihovi prvoga dijela knjige otkrivaju problem nedostatka novca u tiskanju novih naslova: *Jofs se mloga sloxiv ù pisamce / Metnut mogu ù ove knjixice. / Mogu reko mloga nadodati, / Ak uztie kogod troſak dati* (NGD, 118, 12-15), a u jednakom je tonu Pavić knjigu i završio, natuknuvši čitatelju da zapravo nije završena:¹⁰⁴ *Od Bugarski, i Hrvatski Kralja / Meni pisat bass drugi put valja; / Jer papira nekti csovik dati, / Dok nenagjem koga, damu plati. Sva na slavu kralja privicsnjega, Kralja Neba, à i svita svega* (NGD, 212, 1-6).

„Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga, za mladex“ (Budim, 1769.)

– 168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

Ovaj je katekizam izvorno tiskan u Beču 1767. pod naslovom *Auszug des römischen Katechismus*, a priedio ga je bečki svećenik Johann Friedrich Goll (Hoško, 2011: 111/112). Emerik Pavić prevodi ga s namjerom „da tkosegod ovim Naukom uzsluxi, veoma bogat ù napridku duševnomu oche poftati, pacce, ù Zakonu Boxjemu fverſſen i cio kerſtjanin poftatiche.“ (JRNK, PRIDGOVOR,¹⁰⁵ 2, 8-14).

Pavić u ovome katekizmu koji je „Malen ù velikochi, alli velik ù malenochi“ (JRNK, PRIDGOVOR,¹⁰⁶ 1, 1-3) *duševni napridak* razlaže u pet dijelova od kojih je svaki podijeljen u *Nauke*: vjera na temelju Apostolskog vjerovanja (9-43); sedam sakramenata ili *Svetotvorja* (43-

¹⁰³ Prvo je izdanje Kačićeva djela iz 1756., ali ga Pavić ne spominje.

¹⁰⁴ Bosanac (1900: 605): „Velika šteta, što se posla Pavićeva nije prihvatio pjesnik kova Rlikovićeva! Ovako, koliko god je nastojanje Pavićevo svake hvale vrijedno i literarno-historijski zanimljivo, gotovi smo reći, da nemamo baš mnogo razloga žaliti, što „papira ne kti čovik dati“, da on svoj posao nastavi...“

¹⁰⁵ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 2 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁰⁶ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 2 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

85); deset Božjih zapovijedi (86-113); molitva Očenaša (114-127);¹⁰⁷ kršćanska pravda (127-151). Na kraju je dodano sedam crkvenih pjesama: *ZAZIVANJE DUHA SVETOOGA* (152-153); *PISMA. Za vrime Adventa, iliti Priffastja, kojase piva na Zornici, u tonu Nimacske Pisme: Ave Maria clare* (154-156); *PISMA. Za Svetkovinu Vodokerstja, kojase piva u vrime blagosivanja kuchah u tonu Crudelis Herodes* (156-157); *PISMA BOXICHNA; Pivase u tonu Pisme: Kriposti duševne* (158-159); *PISMA. Od Prislavnoga Imena Iusovoga; pivase u tonu diacske Pisme* (160-161); *PISMA. Od poslidnjeg Suda; pivase za pokojne, u t. Dies iræ, dies illa* (162-164); *PISMA. Od ispraznosti Svitovne* (165-168).

Stjepan Bosanac (1900: 598)¹⁰⁸ smatra da je *Jezgra* najpoznatije Pavićevi djelo jer su iz nje budući svećenici učili osnove koje su im bile potrebne za službu, te su se nazivali *jezgrašima*. Milan Ogrizović (1904: 463) naziv *jezgraši* povezuje s drugim Pavićevim djelom: „Zna se, da ti župnici nijesu imali nikakve valjane duhovne obrazovanosti, već su samo proučili Pavićevu knjigu „Ogledalo temelja vire... ili je z g r a svih dogagjajā itd.“, pa su se i zvali „jezgraši“.“

„Putovanje duhovno“ (Pešta, 1769.) – /13/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

Molitvenik s pjesmaricom Pavić objavljuje s dvojezičnom posvetom na latinskom¹⁰⁹ i hrvatskome jeziku: „PRIUZVISSENOMU, PRISVITLOMU, I PRIPOSSTOVANOMU GOSPODINU, GOSPODINU JOSIPU IZ Knezeva OD BATTHYÁNA“, bačko-kaločkom nadbiskupu Josipu Battyanu.

U tekstu naslovljenom *Bogljubnomu Putniku* na početku knjige Pavić objašnjava kako je čovjekovo putovanje nebeskoj domovini moguće samo po Spasitelju, te on knjigu naziva *Putovanje duhovno*. U dvanaest stazica koje simboliziraju dvanaest vrata nebeskog grada Jeruzalema¹¹⁰ Pavić je rasporedio molitve i pjesme, naglašavajući da ima dvadeset i četiri *Pisme* i četiri *Pisanice* koje su u kazalu na kraju knjige označene naslovima: *Pisanica Gospina perva*;

¹⁰⁷ Četvrti i peti dio katekizma po rednim bojevima *Nauka* čine jednu cjelinu, budući da peti dio počinje 9. naukom.

¹⁰⁸ Bosanac (1900: 598): „Najpoznatije mu je djelo „Jezgra“ nauka kršćanskoga, iz koje su budući svećenici učili najnužnije, što im je trebalo za službu. Taki su se svećenici zvali „jezgraši“.“

¹⁰⁹ Šundalić (2003: 389): „Latinska je verzija tri godine prije u gotovo istome obliku bila napisana i kao dio naslova prigodnih pjesama upućenih istom kaločkom nadbiskupu u Pavićevoj kronologiji Provincije svetog Ivana Kapistranskog – u *Ramus viridantis olivae*.“

¹¹⁰ Šundalić (2003: 393): „(...) – u Nebeski se Jeruzalem ulazi kroz dvanaestera vrata, a do njih vodi dvanaest Pavićevih stazica-poglavlja.“

Pisanica Gospina druga; Pisanica S. Antuna; Pisanica S. Solana. Naslovi se *Pisanica* u kazalu i u samoj knjizi ne poklapaju u potpunosti. Prva se *pisanica* unutar knjige zove *Od Priffastja Gospodinovoga, do Boxicka govorije ovako* (PD, 133/134, 21/1); druga je *Od Gospe od Svhach do Velikoga Csetvertka* (PD, 85, 13/14). U kazalu je *Pisanica S. Antuna* obilježena stranicom 180, a u knjizi je na toj stranici naslov *Pisanica II* koja počinje stihovima: „Likarstvo Ante Svetoga / Pomochi moxe svakoga“ (PD, 180, 10/11). *Pisanica S. Solana* u kazalu je smještena na 185. stranicu, a u knjizi na toj stranici piše *Pisanica* čiji su prvi stihovi „U tressnji, u strahovi / Solana Svetog zazovi“ (PD, 185, 7/8).

Pavić je predgovor zaključio pjesmom *Za Svetkovinu Vodokerstja, Kojase piva u vrime blagosivanja Kuchah.* Molitvenik *Putovanje duhovno* započinje zazivanjem Duha Svetoga, a završava pjesmom zahvalnosti Bogu.

U uvodu Pavić naglašava potrebu puka za štivom koje nudi *slatka duhovna pivanja* (PD, Posveta,¹¹¹ 6, 9), izražavajući namjeru djela stihovima: *Bogoslovni rad dufficah / Dvanajst dajem ja Stazicah; / Da doch mogu srichno na kraj, / Koi uprav vodi u Raj* (PD, Posveta, 9, 14-17).

„**Rucsna knjixica**“ (Pešta, 1769.) – /naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

Ovome pastoralnom priručniku u *PRIDGOVORU* Pavić objašnjava namjenu, iznoseći svoje iskustvo: „Ova pak knjixica jeste jedno pravilo, najpervo, za ocfistiti duffu od griaħ, pak i jedan duhovni halat, za pripricfīti svekolike zafide nepriatelja dussevnoga. Jos i iste razdvojnike na pravi put spafenja izvodi; dogagjaboše više puta, dafe pravovirni na razdvojnike namire, i to u razlozenju spafonoffnomu, kakonofeje i meni iſtomu godine 1761. dogodilo u nikoj goftionici, u kojumife s - druxinom valjadde uvratiti; gdino sam od nikoga razdvojnika ffordo od spafonoffnog Zakona upitivan bio.“ (RK, PRIDGOVOR,¹¹² 10/11, 8-20/1-3).

Rucsna knjixica sadrži tri dijela. Prvi se dio, *Jspovidanje Vire, i duhovna likaria za bolesnike* (1-71), bavi uputama za redovitu pastoralnu brigu za bolesnike. Drugi je dio zaokupljen od *odsugjeni na smert po Sudu Vladaocah* (72-110) gdje Pavić daje pastoralne upute

¹¹¹ Posveta *PRIUZVISSENI, PRISVITLI, I PRIPOSSTOVANI GOSPODINE* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹¹² Predgovor pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

za podjelu sakramenata osuđenicima različitih prijestupa. U trećemu je dijelu, *od Obrachenja na spasonosnu Viru Catolicansku iz Gercskog, ili Jstocnog Zakona*, izložen kontroverzijski sadržaj s pravoslavcima¹¹³ (111-168).

Pavićev pastoralni priručnik preuređio je i ponovo tiskao Marijan Jajić 1837. godine.¹¹⁴

„Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida“ (Budim, 1774.) – /naslovica/ + /3/ + 301 str. (rukopis) (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

U *Pridgovoru* Pavić ističe da je knjiga namijenjena onima *koi kakono Pastiri i dussevni Pazitelji, a Boxji Poklisari Rics Boxju puku navistuju* (PIP, Pridgovor,¹¹⁵ 1, 4-7).

Pavić ističe da su to *Pisme Svetoga Kralja Davida po Slovu iz Svetoga Pisma u Jezik Slovinski iliti Dalmatinjski prinessene* (PIP, Pridgovor, 1, 7-9). Vrijednost ovoga djela Pavić vidi u njegovoj sveobuhvatnosti jer se uz njega može duhovno promišljati, Boga hvaliti i slaviti te moliti njegovu milost.

Na 301 stranici rukopisom je ispisano 150 psalama. Psalmi su *pivanje nebesko* (PIP, Pridgovor, 3, 2/3) te Pavić ovom knjigom psalama najavljuje obraćenje ljudi u anđele.

„Oca posstovanog Goffine“ (...) ili „Kratki nauci i tomacsenja“ (Budim, 1778.) – 401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu)

Izvornik autora Leonarda Goffiné, objavljen u Mainzu 1690. godine, doživio je nekoliko izdanja na njemačkom jeziku i postao vjerski priručnik katoličke Njemačke.

Hoško (2011: 114) izražava čuđenje što je suvremenim proučavateljima tog osobitog djela nepoznat hrvatski prijevod Emerika Pavića, a nisu im nepoznati „poljski, češki, madarski, slovenski, holandski, danski, engleski, francuski, retroromanski, talijanski i portugalski.“

¹¹³ Hoško (2011: 134): „Naravno, Pavić piše u duhu kontroverzijske književnosti, ali nastoji se izražavati mirno, objektivno i bez ikakva omalovažavanja pravoslavnih kršćana.“

¹¹⁴ Hoško (2011: 134).

¹¹⁵ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

Divljenje djelu u *PRIDGOVORU* izražava i Emerik Pavić, ističući kako su se tumačenja poštovanoga Oca Goffine, objavljena na njemačkom jeziku, svidjela „vridnima Illyricskog Jezika knjixevnikom: koino jako zaktivasse, daſe ū iſti Jezik prinesu, i na ſvitloſt dadu“ (KNIT, PRIDGOVOR, 3, 5-7). Nadalje, objašnjava namjenu knjige čiji je prijevod nastao: „za ugoditi recenima knjixevnikom, i za dati pomoch Naſtojnikom duhovnima, koinofuſe ſa ſvime ū ſluxbu bogoslova pridali, i koi kakono Paſtiri, duftevni Pazitelji à Boxji Pokliſari, Rics Boxju puku navisluju: joſ i za korift i napridak pravovirni duffah“ (KNIT, PRIDGOVOR, 3/4, 15-17/ 1-3).

Ovaj se vjerski priručnik sastoji od dva dijela. Duži je *Pervi dio tomacsenja pravovirne vire i zakona, sa spasonossnima naucih* (5-328), a kraći je *Drugi dio pravovirnoga Catolicsanskoga zakona, od Zazivana i ſvetkovanja Svetih Boxjih* (329-401). Sadrži biblijska čitanja za nedjelje i zapovjedane blagdane onoga vremena. Također sadrži postile,¹¹⁶ odnosno tumačenje evanđelja i crkvenih običaja.

„Epistole i Evangjelja“ (Budim, 1808.) – /4/ + 436 str., sa slikovnim prilozima (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

Predgovor je ovome izdanju isti kao predgovor izdanju iz 1764. kojemu na naslovnici piše da je *trechiput* objelodanjeno. Prema tome, izdanje iz 1808. godine je četvrto izdanje, a ne kako u predgovoru piše da je *dvaput po Mudrima, i Naucsnima Redovnici na ſvitlost dana* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM,¹¹⁷ 1, 13-15).

Kao što je već rečeno uz izdanje iz 1764., Pavić u predgovoru spominje i ranije objavljenu „Jezgru“¹¹⁸ *kojano za duhovno zabavljenje, i spasonosni napridak godine 1760te na ſvitlot jeste dana* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM, 3, 11-14), netočno navodeći godinu objavlјivanja *Jezgre*.

¹¹⁶ Lat. *post illa verba* – poslije ovih riječi; poslije evanđelja.

¹¹⁷ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹¹⁸ *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež* (Budim, 1769.).

5. GRAFIJSKI SUSTAV

5.1 Kontekst vremena

O nazivu jezika kojim su pisali slavonski pisci 18. stoljeća, a gramatičari (Relković, Lanosović, Brlić) ga opisivali, promišlja Tomo Maretić u svome članku *Jezik slavonskijeh pisaca*, ističući: „Kao što ti gramatici svoj jezik zovu s l a v o n s k i m i i l i r s k i m, tako za ná upotrebljavaju ta imena i drugi slav. pisci; osim ta dva imena još se u náih nalazi naziv: n a š ili n a š k i j e z i k ; u E. Pavića prosv. IV i u J. Režkovića 58 ima s l o v i n s k i j e z i k .“¹¹⁹

Emerik Pavić jezik kojim piše naziva: „NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICKI JEZIK“ (OTV, naslovnica); „Slovinski, iliti Illyricski Jezik“ (OTV, Posveta¹²⁰, 5, 9/10; EIE, 1764, naslovnica; KNIT, naslovnica); „ù naš slovinski jezik“ (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 1/2); „*Illyricum, seu Dalmaticum idioma*“ (FM, Dedicatio, 2, 10/11); „Slovinski ili Dalmatinski jezik“ (PIP, naslovnica).

Jezično jedinstvo hrvatskoga juga i sjevera označavao je naziv *slovinski jezik*, koji je bio svojstven dubrovačkim piscima. U čakavaca se ustalio naziv *hrvatski*, a u kajkavaca *slovenski* i *horvatski*. *Ilirsko* se ime u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća upotrebljavalo za sve južnoslavenske zemlje, dok se kasnije njegovo značenje sužuje i odnosi samo na hrvatsko područje. Prema tome, termin *ilirički* postaje sve dominantniji i polako potiskuje ostale termine.

Jezična se pitanja u predgovorima djela slavonskih franjevaca 18. stoljeća uglavnom odnose na grafiju, budući da im je bila nejasna *razlika jezika, pisma i govora*¹²¹ te nisu razlikovali jezična pitanja od pravopisnih i grafijskih. U grafiji toga vremena vladala je raznolikost, iako se uočava *tendencija prema monografskim rješenjima*¹²² (jedan znak = jedan fonem). Slovna raznolikost, međutim, nastaje zbog činjenice da taj jedan znak kojim se bilježi jedan fonem različiti autori različito bilježe.

U oblikovanju se grafijskih rješenja Hrvati okreću južnim uzorima (latinskome i talijanskome), te sjevernim kojima je uzor mađarska grafija. Uzori, međutim, pružaju

¹¹⁹ Maretić (1910: 147).

¹²⁰ Posveta naslovljena *PRIUZVISSENI, PRISVITLI, I PRIPOSSTOVANI GOSPODINE!* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 13 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹²¹ Despot (2005: 15).

¹²² Moguš (2009: 31).

ograničen broj grafema i najviše se poteškoća javljalo u bilježenju palatala koje latinski jezik nije imao, a mađarska i talijanska grafija različito bilježe foneme /c/ i /s/.¹²³

Iz sljedeće je tablice razvidna razlika u bilježenju fonema južnoga i sjevernoga kruga:¹²⁴

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ʎ/	/ń/	/ř/	/s/	/š/	/ž/
jug	c, z	c, ci	ch	gl	gn	ar	s, ſ	sc, ſc	x
sjever	cz	cs, cf	ch, ty	ly	ny	er	sz, fz	s, ff, ss	s(ʃ)

U oblikovanju je tzv. slavonske grafije značajan doprinos dao budimski franjevački krug autora nabožne literature: fra Šimun Mecić, Lovro Bračuljević, Stjepan Vilov, Jerolim Lipovčić i Emerik Pavić. Školjući se na franjevačkim i drugim učilištima, uglavnom u Italiji, u brojnim su latinicom pisanim djelima većim dijelom posezali za talijanskim, te manjim dijelom za latinskim grafijskim rješenjima. Završetkom velikog oslobođilačkog rata od Turaka, Bečkog rata, 1699. godine postignut je mir u Srijemskim Karlovcima. Ukidanjem granice postavljene nakon Sisačke bitke¹²⁵ u izravan dodir dolaze sjeverna (kajkavska) grafija oblikovana pod utjecajem isusovaca i južna (dalmatinska) grafija čija su rješenja donosili franjevci. Upravo je iz nedostataka ovih dvaju grafijskih sustava u budimskom franjevačkom kulturnom krugu nastala težnja za stvaranjem trećeg i najmlađeg hrvatskog latiničkog grafijskog sustava – slavonskog. „Zbog tadašnjeg nerazlikovanja grafije (slovopisa) i ortografije (pravopisa) slavonski je grafijski sustav tada nazvan slavonskim pravopisom.“¹²⁶

Zbog činjenice da je ujedinila sjeverna i južna rješenja, slavonska je grafija u drugoj polovici 18. stoljeća zauzimala središnje mjesto, nudeći sljedeća rješenja:¹²⁷

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ʎ/	/g/	/đ/	/j/	/ʎ/	/ń/	/ř/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	c	cs	ch	cx	gj	j	lj	nj	Er	s	sh	z	x	

¹²³ U ovome su radu fonemi i grafemi označeni kurzivom.

¹²⁴ Farkaš (2010: 9).

¹²⁵ Farkaš (2010: 187, 189).

¹²⁶ Farkaš Brekalo (2013: 171).

¹²⁷ Farkaš (2010: 18).

Onodobna je dubrovačka grafija,¹²⁸ koja je bila manje utjecajna ograničavajući se uglavnom samo na dubrovačke pisce, nudila sljedeća rješenja:¹²⁹

fonem	/c/	/č/	/ć/	/g/	/ǵ/	/l/	/ń/	/s/	/š/	/ž/
grafem	<i>z</i>	<i>cj, c</i>	<i>chj, ch, tj, tchj, tch</i>	<i>gj, g</i>	<i>ghj, gh, dj</i>	<i>glj, gl</i>	<i>gn</i>	<i>s</i>	<i>scj, sc</i>	<i>scj, sc</i>

Požežanin fra Jerolim Lipovčić u predgovoru knjizi *Dussu csuvauiche pohogenje* (Pešta, 1750.)¹³⁰ predlaže sljedeća rješenja: /ř/ = er; /c/ = c; /ć/ = ch; /č/ = cf; /ǵ/ = gj; /g/ = cx; /j/ = i; /l/ = lj; /ń/ = nj; /s/ = f; /š/ = ſ, ſf, ſſ, ſſ; /ž/ = x, te odbacuje grafem sz za fonem /s/ i grafem cz za fonem /c/. Lipovčičevi grafijski prijedlozi s i ss za fonem /š/ nisu prihvaćeni u praksi, već je prihvaćen prijedlog Filipa Lastrića koji u predgovoru djelu *Testimonium bilabium* (Venecija, 1755.)¹³¹ za fonem /š/ predlaže grafem ſh.

U knjizi *Od slovoslovnosti slavonske* Loretana Farkaš upozorava na jednostranost pristupa po kojemu je načelo jedan fonem = jedan grafem jedino valjano, a kombinacije se dvaju ili više grafema za jedan fonem unaprijed odbacuju. U starim su tekstovima skupine grafema ponekad dobra rješenja: cs /č/; ch /ć/; /k/; cz /c/. Naglašava kako treba biti oprezan s tvrdnjama o nedosljednosti starih pisaca, jer ponekad je riječ o funkcionalnosti hrvatskoga latiničkoga sustava, a ne o nedosljednosti: npr. razlika „u bilježenju između jedinstvenoga fonema /l/ grafemom gl i skupa /l + j/ digramom lt“.¹³²

Ne treba zanemariti ni objektivne uvjete u kojima je nastajala slavonska grafija, a koji su otežavali usustavljanje toga slovopisa. Zbog nedostatka uvjeta u Hrvatskoj, knjige su se uglavnom tiskale u inozemstvu. Krajem 18. stoljeća knjige slavonskih pisaca tiskane su na pet jezičnih područja:¹³³ na mađarskom (Budim, Pečuh, Pešta), njemačkom (Beč, Dresden, Magdeburg, Troppau), slovačkom (Požun, Trnava), talijanskom (Mleci) i hrvatskom (Osijek,

¹²⁸ Dubrovačkim je tipom grafije napisan rječnik leksikografa fra Joakima Stullija. Nakon dugotrajnih pregovora između zagovaratelja slavonske grafije, zagrebačkog kanonika Požežanina Antuna Mandića, pjesnika Jose Krmpotića i gramatičara Marijana Lanosovića te zagovaratelja dubrovačkoga tipa grafije Josipa Stulija, rječnik je prepravljen prema slavonskom grafijskom sustavu (Matić, 1945: 136).

¹²⁹ Farkaš Brekalo (2013: 171).

¹³⁰ Farkaš (1996: 10).

¹³¹ Despot (2006: 78).

¹³² Farkaš (2010: 10).

¹³³ Farkaš (2010: 204).

Zagreb). Strane tiskare nisu imale znakove koji odgovaraju fonološkom sustavu hrvatskoga jezika, a lijevanje je novih slova bilo skupo i samim tim nedostižno.

5.2 Pavićeva grafija

Presudan je utjecaj na Pavićevu grafiju imao Stjepan Vilov, njegov suvremenik i također pripadnik budimskoga franjevačkog kruga. Vilov je još 1736. godine objavio djelo *Razgovor priateljski među kerstjaninom i ristjaninom* (Budim, 1736.)¹³⁴ kojim učvršćuje latiničku grafiju budimskoga kruga ukidajući gotovo sve dvostrukosti. Smatra da grafemima *c*, *g*, *l*, *n*, *s* uzrokuju najviše pomutnje jer se upravo tim grafemima u kombinaciji s drugim grafemima nastoji „nadoknaditi ona slova koia na izušchivanje naših ricſih manjkaju“.¹³⁵ Dvostrukost svakoga od ovih pet grafema uvjetovana je činjenicom da se na jedan način grafem izgovara kada je samostalan, a na drugi način kada je u kombinaciji s *pomoćnim* grafemom. Vilov je strogo protiv upotrebe grafema *y* u digramskim kombinacijama *ly*, *ny*, za bilježenje fonema /l/ i /n/. Grafemi *lj* i *nj* ustalili su se od Stjepana Vilova.¹³⁶ Prema njegovu mišljenju, digramska rješenja treba smanjiti na najmanju moguću mjeru, a trigrame sasvim izbjegći. Vilov smatra kako ne treba preuzimati ni od Talijana, niti od Mađara, a ne preporučuje ni miješanje grafijskih prijedloga. Svojim je rješenjima Stjepan Vilov slavonsku grafiju uveo u novu fazu s dvoslovnim rješenjima, a nakon njega slavonski su pisci svojim djelima širili i popularizirali tako uređen slovopis.

U djelu *Nadodanje glavnog dogagjaja Razgovoru ugodnom narodu slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić je u Vilovljevu čast spjevalo pjesmu od 70 stihova *Od Slovosloxja Slovinskoga*. Početak ove pjesme otkriva Pavićevu predanost Vilovljevim rješenjima i značaj koji Pavić pridaje svome starijemu subratu za uređivanje najmlađega od grafijskih sustava, slavonskoga: *U Ovomu naſsem Okoliffu / Sloxni ljudi svi jednako piſſu / Od pokoinog Fra Stipe Villova / Slloxno mechat naucisſe slova* (NGD, 114, 3-6). U ovim je stihovanim pravopisnim pravilima Pavić iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio. Ante Sekulić (1997: 22) piše da je Pavić donio grafijsko-pravopisna načela u *Opomeni* uz djelo *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.) ističući kako „U tumačenjima nema Pavić izvornih misli nego je u cijelosti prihvaćao rješenje Stj. Vilova“. Sekulić (1969 : 92/93) donosi cjelovitu Pavićevu *Opomenu*:¹³⁷ „Valjade uvicsbati svakomu razumnomu s̄tociu, da u ovoj Jezgri Svetoga Pisma s diacske slovi pisanoj Pisalac naſsavſi mucusnoſt u izgovaranju nikih ricſi, ovima pet slovama C. G. L. N. S. nadodaje joſ po jedno slovo, za mochi boljma izrechi ricſi.

¹³⁴ Pranjković (2008: 78).

¹³⁵ Prema Farkaš (2010: 86).

¹³⁶ Farkaš Brekalo (2013: 172).

¹³⁷ *Opomena* nije otisnuta u izdanju *Jezgre* dostupne autorici ovoga rada.

Svakobose od recseni slovah dvostruko nosi: pervo kad samo sebe nosi, druo¹³⁸ kad popomochnika¹³⁹ ima. Tako slovo C. samo sebe nosi, kakose poznaje u slidechima ricsma: Otac, Car, Cerv itd. Kad pomochnika ima, imade jedno od tri slova S. X. H. i sa svakim sebe nosi, kakose poznaje u slidechima ricsma: Csovik, cfirak, csesto, exigerica¹⁴⁰, cxolan, chud, vapiuchi, ochu itd. Slovo G samo sebe izuschiva, kako u slidechima ricsma: Gospodin, govori, Blago. S-pomochnikom sebe nosi, kakose poznaje u slidechima ricsma: Ijudi, ljubav, prijatelj. Slovo L samo sebe nosi na priliku List, leden, s-pomochnikom: Ijudi, ljubav, prijatelj. Slovo N samo sebe nosi izgovara, kako u slidechima ricsma: Nemar, nie. S-pomochnikom pak: Njiva, njegov, klanjam. Slovo S samo sebe nosi, kad reknem funce, svit, svet. A s-pomochnikom zamaſnie, na priliku: Sfirok, sfiban, nafs. Iz ovogase vidi da slovo C imade tri pomochnika, a druga samo po jedno j. I opetse vidi da ova tri slova G. L. N. uzimaju sebi za pomochnika samo slovo j. Takogjerse vidi da slovo S. uzima sebi za pomochnika svoje verste, slovo, to jest S. Razloo¹⁴¹ je te¹⁴², jerse to slovo dvostruko izuschuje, to jest: fitno i krupno; fitno kad samo sebe nosi, a krupno kadase zdrugim ſastavi. U nikima pak ricsma, po koimase mlositvo, ili viſe od jednog razumi, dvaput jedne verste slovo ſtavljaſe, za razlucſiti mloge od jednoga, a i u ricsi dajem, kad ſadafsnje vrime izuschuje, po dva d.d. mechuse, za razabratati ſadafsnje od doſaſtoga vrimena.“

U poglavlju o doprinosu budimskoga franjevačkog kruga oblikovanju tzv. slavonskoga slovopisa, Samardžija (2004: 14-18) donosi slovopisna rješenja petorice pripadnika budimskoga franjevačkog kruga – Šimuna Mecića, Lovre Bračuljevića, Stjepana Vilova, Jerolima Lipovčića i Emerika Pavića. Pregled slovopisnih rješenja spomenutih autora iznesen je kronološkim slijedom nastanka djela od kojih je posljednje Pavićevo djelo *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.).¹⁴³

Samardžija naglašava kako „Tek sa Stjepanom Vilovom ulazi treći hrvatski slovopis u posve novu fazu s dvoslovima kao načelnim rješenjem za bilježenje „problematičnih“ hrvatskih fonema. U pravu je dakle Emerik Pavić kad hvaleći svoga učitelja ističe da Hrvati „Od pokojnog fra Stipe Vilova / sloxno mechat naucsisce slova.“. U tom se nizu djelatnost Jerolima Lipovčića doima kao nasljedovanje prethodnika pa neće biti u pravu Zlatko Vince

¹³⁸ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *drugo*.

¹³⁹ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *pomochnika*.

¹⁴⁰ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *exigerica*.

¹⁴¹ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *Razlog*.

¹⁴² Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *to*.

¹⁴³ Samardžija (2004: 16) ističe kako pregled slovopisnih rješenja daje „ostavljajući postrani kod nekih kasnije promjene ili nedosljednosti.“

(1978/1990, 81) kad tvrdi da je Lipovčićeva „reforma jednostavnija i dosljednija od ijedne druge slavonske prije njega“. U kontekstu promatrane problematike Emeriku Paviću pak pripada nimalo nevažna uloga širitelja toga slovopisa kojim su, uz nešto odstupanja i kolebanja, napisana sva njegova djela na hrvatskome!“¹⁴⁴

5.3 Oprimjerena Pavićeva grafijska rješenja

- /c/ = c – *lanci* (TDD, 6, 30); *udarac* (TDD, 11, 26); *Kapeliku* (TDD, 7, 7); *cinu* (TDD, 9, 28); *criva* (OTV, 126, 16; FM, 17, 25); *Cerkvene* (NK, 79, 9/10); *Cerkvi* (PIO, II, 20, 21); *Cerkva* (PIP, 124, 10); *Carigrada* (NGD, 115, 5); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22; NK, 116, 21); *Ocu* (KNIT, 94, 12; JRNK, 75, 9; PD, 107, 14); *Otac* (KNIT, 298, 26; EIE, 1764, 440, 2); *Carigradu* (RK, 125, 18);

- /č/ = cf – *zlocfīnac* (TDD, 6, 23); *svidocfī* (TDD, 5, 11); *iztomacfīti* (TDD, 2, 24); *odmetnicfītvah* (NK, 1, 15); *cfuvati* (FM, 10, 23); *ocfīsschenja* (RK, 4, 15); *Naucfītelj* (NK, 1, 16; KNIT, 298, 4); *cfovicfanfkomu* (PD, 135, 7); *cfovicfanski* (EIE, 1764, 95, 1); *ucfīni* (EIE, 1764, 79, 8); *ricfī* (JRNK, 50, 16); *Svidocfanftra* (PIP, 192, 12);

- /č/ = cs – *kljucsaru* (TDD, 3, 10); *csovik* (JRNK, 50, 15; PIP, 91, 14); *csovicsanska* (TDD, 2, 7); *csovicsanski* (EIE, 1808, 79, 2/3); *csuvarom* (TDD, 8, 29); *dicsili* (TDD, 2, 31); *vikovicsnje* (TDD, 4, 10/11); *vicsnji* (NK, 3, 16); *Svecsani* (NK, 7, 14); *csekatı* (NK, 33, 24); *ucsino* (NK, 30, 5); *izrecse* (TDD, 11, 9); *objacsati* (TDD, 13, 30); *csete* (OTV, 182, 10); *Cselo i Csiftochu* (NGD, 115, 9); *placs* (FM, 42, 20); *prilicsna* (KNIT, 299, 10); *zarucsnik* (KNIT, 384, 34); *pocsetak* (PD, 128, 13); *ucsini* (EIE, 1808, 66, 5); *csuvenja* (FM, 41, 20); *gorcsina* (FM, 54, 20); *ricsi* (PIP, 255, 24);

- /č/ = ch – *sriche* (TDD, 14, 14); *zlochama* (TDD, 6, 26); *mladich* (TDD, 4, 29); *kuchu* (OTV, 211, 6); *vocha* (NK, 27, 18); *trechi* (NK, 29, 9); *posvechenje* (NK, 29, 25); *obechao* (NK, 30, 26); *cherpicse* (OTV, 97, 3/4); *chudi* (OTV, 97, 14; FM, 50, 24); *plachu* (OTV, 239, 21; PIO, I, 48, 32); *mladicha* (PIO, I, 50, 32); *vochke* (OTV, 5, 1); *Bechara* (NGD, 115, 16); *posvechen* (JRNK, 46, 17); *brachom* (RK,

¹⁴⁴ Samardžija (2004: 17).

122, 20/21); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 379, 25; JRNK, 14, 6); *brachæ* (PIO, II, 5, 31); *bracho* (NGD, 45, 5); *Brachice* (NGD, 158, 17); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19); *Svemoguchstvo* (PD, 128, 12); *kchi* (EIE, 1764, 79, 19; 1808, 66, 16); *pramaliche* (KNIT, 11, 32); *pomoch* (PIP, 133, 19);

- /g/ = cx
 - Pavić je, u skladu s morfonološkim pravopisom kojim je pisao, fonem /g/ bilježio u riječima stranoga podrijetla: *Macxarskoi* (TDD, 6, 22); *Macxarskoj* (NGD, 11, 18); *Macxarske* (NGD, 114, 10; 191, 9); *Macxarsku* (TDD, 6/7, 32/1); *Macxarskoga*¹⁴⁵ (EIE, 1764, 361, 3); s-*cxiqantama* (PIO, II, 3, 11); *ilicxah* (TDD, 10, 20); *jecxek*¹⁴⁶ (FM, 16, 17; 18, 21; 23, 3); *jecxeci* (FM, 12, 1); s-*cxiqantama* (PIO, II, 3, 11); *cxigerica* (FM, 9, 13; NGD, 115, 12); *Cxigericu* (FM, 28, 22); *janjicxara* (NGD, 45, 20); *cxirak* (PIO, I, 5, 6/7); s-*cxitom* (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21);
 - fonem /g/ Pavić bilježi i pri provođenju jednačenja po mjestu tvorbe: *sercxbæ* (TDD, 3, 21);
- /g/ = gj
 - Pavić fonem /g/ bilježi grafemom *gj*: *gjubre* (OTV, 126, 17; PIP, 168, 17); *gjubretu* (OTV, 7, 25); *progjoſſe* (TDD, 4, 21); *progje* (TDD, 4, 23); *nagjese* (TDD, 12, 3); *smergjaffe* (TDD, 4, 30); *Prigji* (NK, 9, 8); *prigjeſſ* (TDD, 13, 6); *sigje* (NK, 3, 8); *uzigje* (NK, 3, 9/10); *izagje* (EIE, 1808, 354, 4); *dogji* (NK, 15, 22); *dogje* (FM, 15, 11); *igje* (NK, 33, 11); *nevijenim* (NK, 4, 19); *tugji* (NK, 11, 2); *razlagjuje* (TDD, 9, 26); *uregjenja* (FM, 6, 14); *takogjer* (NK, 26, 4; FM, 8, 20); *pogergivanju* (PIO, II, 4, 30); *uvrigjenje* (NK, 32, 11, 16); *usagjen* (TDD, 1, 13); *rogjen* (NK, 26, 2); *probujivanje* (NK, 40, 27); *provigjen* (NK, 44, 11/12); *pogjem* (NK, 44, 13); *slagji* (FM, 12, 1); *mlagji* (FM, 12, 2); *Navrigjenje* (FM, 26, 4); *dogjagjati*¹⁴⁷ (RK, 97, 2); *lagju* (OTV, 425, 1); *Angjelu* (PIO, I, 13); *Angjeoſka* (PD, 131, 22; 146, 9); *Angjeoskih* (PD, 104, 18); *dogagjai* (TDD, 5, 27); *dogagjaima* (PIO, II, 5, 1); *Archangjelah* (RK, 63, 4); *Arckangjele* (PD, 149, 8); *Evangjelju* (PIO, I, 50, 32); *Evangelisti* (KNIT, 96, 13/14; PD, 23, 17); *Evangeliste* (RK, 60, 11/12; 120, 8); *Evangelski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO,

¹⁴⁵ U istome je naslovu, druge godine izdanja, zabilježeno: *Magjarskoga* (EIE, 1808, 294, 13). Posredstvom turskog jezika u hrvatski su jezik ušli oblici s glasom *dž* (tur. *Macar*) jer se turski grafem *c* u hrvatskome bilježi grafemom *dž*. Oblik preuzet izravno iz mađarskog glasi *Magyar*, a mađarsko *gy* u hrvatskome se bilježi grafemom *dž*.

¹⁴⁶ Pavić bilježi i *jecsek* (OTV, 304, 27).

¹⁴⁷ U riječi je prvo *gj* vjerojatno tiskarska greška.

- I, 128, 11/12); *Evangeljski* (PIO, I, 70, 16); *Evangelska* (JRNK, 112, 16); *Evangelsko* (JRNK, 113, 6); *kragja* (JRNK, 110, 1);
- brojni su primjeri u kojima nije provedena jotacija¹⁴⁸ pa Pavić bilježi: *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *djavla* (EIE, 1764, 79, 20; 1808, 66, 16/17; 200, 24); *djavaoske* (RK, 25, 6); *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *grodje* (FM, 12, 4); s-*grodjem* (FM, 25, 18); *grodja* (FM, 25, 15);
- budući da fonem /j/ Pavić bilježi i grafemom *i*, u njegovim su djelima prisutni i primjeri *di*: *diavla* (OTV, 369, 3; 504, 22; KNIT, 144, 23; PIO, I, 17, 9; EIE, 1764, 248, 7); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diavli* (NK, 27, 7), *diavlu* (OTV, 537, 25; RK, 97, 14; PD, 46, 20); s - *diavlom* (RK, 99, 2); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *Diavaosku* (TDD, 13, 17; OTV, 137, 8/9); *diavaosku* (OTV, 690, 7); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *diavaoska* (OTV, 503, 26); *diavaoski* (KNIT, 298, 5); *diavaoske* (RK, 99, 10); *Diaci* (RK, 60, 17); *diacskim* (PD, 75, 19); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *grodzie* (TDD, 13, 28; OTV, 21, 26); *gvozdia* (TDD, 6, 27); *gvozdiem* (OTV, 404, 25);
- fonem /g/ u prijedlogu *medu* (stsl. *meždu*, *mežđu* ← prasl. **medju*) Pavić u svim djelima bilježi grafemom *gj*, osim u novijemu izdanju *Epistola i Evangjelja*¹⁴⁹ gdje je zabilježeno *dj*: *megju* (TDD, 5, 4; OTV, 127, 17; NK, 24, 13; PIO, I, 48, 2/3; KNIT, 298, 11; EIE, 1764, 363, 8; 377, 11; 436, 20; NK, 9, 26; JRNK, 146, 14); *medju* (EIE, 1808, 199, 22; 201, 19; 296, 5; 307, 16; 356, 6);
- imenicu *Angeo* (lat. *angelus* ← grč. *Ággelos*) (TDD, 4, 20, 23; OTV, 183, 11; 369, 1; EIE, 1764, 245, 14; 359, 4/5) i njezine izvedenice Pavić bilježi i izvornim grafemom *g*: *Angeli* (OTV, 504, 5; NK, 18, 23; 26, 26; 43, 3); *Angelah* (NK, 26, 23; OTV, 3, 4); *Archangeo* (PIO, II, 4, 5); *Angelom* (PIO, I, 5, 37; NK, 44, 11; OTV, 503, 9); *Angele* (NK, 99, 26; PIO, I, 6, 6); *Angeozkog* (PIO, I, 5, 35);
- /g/ = g – još je u nekoliko primjera fonem /g/ zabilježen grafemom *g*: *ottigi*¹⁵⁰ (TDD, 7, 5); *naregivane* (TDD, 7, 28); *naregivasse* (TDD, 8, 8);

¹⁴⁸ Glasovna promjena jotacije objašnjena je u poglavlju *Fonološko-morfonološka razina*.

¹⁴⁹ Izdanje *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti.

¹⁵⁰ Pavić bilježi i: *ottidi* (OTV, 304, 26).

- /g/ = gi – fonem /g/ označen je dvoslovom *gi* u malobrojnim primjerima: Manastira *Luxurgienskoga* (TDD, 10, 30); S. *Gjurgja* (EIE, 1764, 361, 10), dok je u istome naslovu starijega izdanja zabilježeno *gj*: S. *Gjurgja* (EIE, 1764, 294, 20);
- /f/ = f – u riječima stranoga podrijetla Pavić fonem /f/ označava grafemom *f* u sljedećim primjerima: *csifutom* (TDD, 13, 21); *fele*¹⁵¹ (OTV, 2, 27); *Ssafrana* (FM, 40, 19); *xalfie* (FM, 33, 14);
- riječ *Faraun* (lat. *pharao* ← grč. *Pharaō*) (OTV, 97, 10) Pavić bilježi grafemom *f*: *Farauni* (NGD, 207, 14); *Farauna* (KNIT, 7, 25; PIO, II, 112, 17); ali i izvornim *ph*:¹⁵² *Pharaunov* (TDD, 14, 7); *Pharaunovu* (TDD, 3, 10);
- isto je i s riječi *Farizeo* (grč. *Pharisaiōs*) (OTV, 537, 4) koju bilježi grafemom *f*: *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Farizei* (OTV, 521, 16; KNIT, 299, 14; EIE, 1764, 192, 16; 1808, 157, 24); ali i izvornim *ph*: *Pharizeah* (JRNK, 128, 7);
- strano je *ph* zabilježeno i u riječima: *Philip* (EIE, 1764, 144, 3; 1808, 118, 12; PIO, I, 49, 4; RK, 119, 17); k-*Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); k- *Philipu* (EIE, 1808, 158, 2); *Philosopha* (PIO, II, 74, 8); *Photia* (RK, 132, 1); *Ephraimu* (OTV, 349, 21); *Nephtali* (OTV, 349, 21); *Orpha* (OTV, 212, 6);
- /h/ = h – fonem /h/ Pavić označuje grafemom *h*: *hottio* (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27); *hitac* (OTV, 350, 30); *hasna* (FM, 11, 12); *hasnu* (JRNK, 49, 18); *hodite* (KNIT, 298, 9; EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *Abrahamovo* (RK, 66, 12); *terbuh* (KNIT, 97, 28/29); *nevoljah* (PIO, II, 113, 17); *aho* (PIP, 91, 8);
- prefiks *arh-* (grč. *archē* = početak) Pavić bilježi *arch*:¹⁵³ *Archangjelah* (RK, 63, 4); *Archangjel* (PD, 85, 1/2); *Archangjele* (PD, 149, 18); a zabilježen je i primjer *Arckangjele* (PD, 149, 8);

¹⁵¹ U rečenici: od svake verste, i *fele* (OTV, 2, 27).¹⁵² Damjanović (2008: 79) upozorava na supostojanje *f/p* u riječima stranoga podrijetla u svim hrvatskoglagoljskim zbornicima te navodi primjere *farisei*, *fariseom'*, *parisēomъ*, *Pilipъ*, *paraonъ*, *faraon'*.¹⁵³ Maretić (1910: 154) navodi da „Lat. *ch* (iz grč. χ) prelazi u *k*, te se piše na pr. *arkandeo*, *parok*, *patrijarka*, *Krisostom*, *Zakarija* i t. d.“, što u Pavića nije potvrđeno.

- strano *ch* zabilježeno je i u riječima: *Patriarchah* (RK, 63, 8); *Patriarche* (RK, 60, 10; 129, 5; 134, 21); *Zachariinoga* (KNIT, 144, 17); *Zachariina* (EIE, 1764, 8, 15; 1808, 7, 11); *Monarcha* (PIO, I, 48, 27); *Eucharistia* (OTV, 139, 15);
- /i/ = j* – u nekolicini je primjera fonem */i/* označen grafemom *j*: *mimojde* (EIE, 1764, 313, 17; 434, 3; 1808, 254, 24; 353, 26); *mimojti* (EIE, 1764, 65, 3; 1808, 54, 19); *radj*¹⁵⁴ (TDD, 3, 15); *kripostj* (NK, 14, 3); *Jzraela* (RK, 157, 24); *S. Jgnatiu* (RK, 132, 10); *Jsfu* (RK, 159, 16); *Aposftolj*¹⁵⁵ (NK, 41, 15); *kripostnja*¹⁵⁶ (NK, 10, 6); *vjcsnji*¹⁵⁷ (NK, 27, 5); prid Nebbom, *j* zemljom (NK, 44, 10); *uzoritja* (PIO, II, 110, 33);
- u nekim je riječima stranoga podrijetla fonem */i/* zabilježen grafemom *y*: *smyrne*¹⁵⁸ (RK, 120, 8); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *Babylonski* (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18); *Illyricskoj* (NGD, 11, 1); *Ægyptom* (NGD, 207, 13); *Ægyptski* (OTV, 98, 11/12); *Egypta* (PIP, 162, 15); *Sylvester* (NGD, 160, 1); *Babyloniu* (OTV, 352, 13); *Babylonci* (OTV, 419, 20); *s-cytarom* (NK, 115, 8); *Cyrillo* (RK, 124, 20); *lemozyna* (JRNK, 143, 13); *lemozynom* (JRNK, 143, 14); *Lyturgiu* (RK, 118, 17); *Jeruſolymu* (RK, 117, 19);
- /j/ = i* – u Pavića su, kao i u slavonskih franjevaca, prisutne dvostrukosti u bilježenju fonema */j/* grafemima *j* i *i* budući da je latinsko pismo prvobitno grafemom *i* označavalo foneme */j/* i */i/*. Tek se za humanizma¹⁵⁹ javlja grafijski par *i /j*, i oba grafema označuju oba fonema;
- fonem */j/* označen je grafemom *i* uz sljedeće samoglasnike:

a: *Iakovljevi* (TDD, 13, 32); *Iagancse* (PD, 132, 12); *onai* (NK, 33, 3; PIO, I, 70, 16); *onaiche* (NK, 12, 19); *petnaisti* (NK, 122, 8); *Maiko* (NK, 18, 8); *Rai* (NK, 14, 1; 37, 8); *dogagjai* (TDD, 12, 9); *pokrai* (PIO, I, 50, 3); *NAipri* (NK, 143, 3); *uxivai* (PIO, I, 70, 17);

¹⁵⁴ U rečenici: koje Sveti Oci Pape dopusschaju, *radj* csegaga dopusťtaju (TDD, 3, 15).

¹⁵⁵ U rečenici: kojuſu sveti *Aposftolj* pripovidali (NK, 41, 15).

¹⁵⁶ U rečenici: Zato, da moljba naſſa ù Ocsenaſsu *kripoſtnja* bude tada, kada imenujemo Golpodina Isukerſta (NK, 10, 6).

¹⁵⁷ Pavić bilježi i *vicsnji* (NK, 3, 16).

¹⁵⁸ U rečenici: od *smyrne* ù Asii Biskup (RK, 120, 8).

¹⁵⁹ Despot (2005: 87).

e: iednoga (TDD, 10, 4); *uvieta* (OTV, 21, 2); *Iefte* (NK, 2, 3); *ieft* (NK, 12, 23); *naftoie* (OTV, 351, 9); *kakogodie* (OTV, 430, 6; 680, 14); *razkoffie* (TDD, 9, 24);

o: voiska (TDD, 5, 11); *voiske* (EIE, 1764, 504, 3; 1808, 436, 17/18); *moi* (TDD, 13, 2; NK, 17, 11; 41, 23); *tvoi* (PIO, I, 5, 7); *njoi* (PIO, I, 48, 16); *ovoi* (NK, 31, 6; 41, 17); *kojoi* (NK, 2, 16/17); *Nemoi* (PIO, I, 50, 33); *svakoi* (NK, 3, 28); *samoi* (NK, 12, 27); *tvojoi* (NK, 44, 5); *fvojoi svetoi, opchenoi* i *Katolicsanskoi* (NK, 31, 1/2); *Ifukerstovoi* (NK, 6, 2); *Boxjoi* (NK, 10, 16); *Rimskoi* (RK, 129, 8); *uregjenoi* (PIO, I, 48, 20); *Redovnickskoi* (TDD, 12, 20); *pravoi* (NK, 30, 15; 30, 25); *svetoi* (NK, 41, 17); *trechoi* (NK, 36, 12); *petoj* (OTV, 351, 5); *jednoi* (OTV, 180, 18); *nemoite* (NK, 125, 20); *boi* (OTV, 181, 30; PIO, I, 48, 24); *dostoinie* (TDD, 2); *pokoinog* (NGD, 114, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; EIE, 1764, 1808, 1, 5; KNIT, 298, 8);

u: csui (NK, 16, 6); *csovicsiu* (OTV, 4, 11); *Iutarnja* (PD, 131, 17);

/j/ = *j* – „Grafem *j* punopravnim je članom hrvatske abecede postao tek u 18. stoljeću kada je Jakov Mikalja u *Bogoljubnom razmišljanju od očenaša* 1642. godine za fonem /j/, odbacivši Kašićevu grafiju *y*, uveo grafem *j* (Putanec, 1985: 210).“;¹⁶⁰

– *javi*¹⁶¹ (TDD, 14, 7); *vojska* (TDD, 9, 23); *Boxja* (NK, 18, 8); *dostojno* (NK, 30, 17; KNIT, 298, 9); *Josip* (KNIT, 384, 29);

– neke su riječi zabilježene i grafemom *y*: *Moyſiinu* (TDD, 5, 15); *Moyſii* (KNIT, 7, 28); k-*Moyſii* (OTV, 150, 29); *Moyſie*¹⁶² (EIE, 1764, 250, 20); *Zmay* (OTV, 419, 6); *Zmayu* (OTV, 419, 15);

/k/ = *k* – grafemom *k* označen je fonem /k/: *kuchica* (JRNK, 154, 18/19); *kuchicu* (OTV, 350, 18); *kerpica* (FM, 58, 3); *Kerſtianin* (NK, 8, 11; 8, 22; 17, 21);

– u riječima stranoga podrijetla Pavić bilježi fonem /k/ grafemom *c*: *Sacramenti* (NK, 2, 4; 29, 4; JRNK 46, 13); *Sacramentu* (NK, 32, 23; RK, 4, 4; KNIT, 168, 29); *Sacramenta* (NK, 79, 5/6); *Sacramenat*¹⁶³ (JRNK, 46, 13); *Catolicsanska*

¹⁶⁰ Prema Despot (2005: 87/88).

¹⁶¹ U rečenici: na *javi*, à ne ù snu (TDD, 14, 7).

¹⁶² U novijemu je izdanju zabilježeno *Mojsie* (EIE, 1808, 202, 28).

¹⁶³ Pavić bilježi i *Sakramenat* (NK, 79, 20).

(RK, 4, 9); *Catolicsansku* (RK, 2, 21; 5, 5; 5, 19; JRNK, 35, 12/13); *Catharina* (NGD, 209, 12); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Capelicu* (NGD, 74, 15); *Macedonsku*¹⁶⁴ (NGD, 125, 7);

- i u riječi *Creffimir* (NGD, 158, 7) Pavić fonem /k/ bilježi grafemom *c*;
- u nekim riječima stranoga podrijetla Pavić bilježi fonem /k/ grafemom *ch*: *Cherubinah* (RK, 63, 7); *Chori* (RK, 60, 9; PD, 263, 4); *Nabuchodonosor* (OTV, 352, 11, 21; 353, 13/14; 16);
- fonem /k/ u riječi *Katechisam* (NK, 14, 22/23) (grč. *katēchéō* – poučavam) Pavić bilježi na dva načina, grafemom *c* i grafemom *ch*;
- u riječi *Cerqva*¹⁶⁵ (KNIT, 97, 23) Pavić bilježi grafem *q* u djelu *Kratki nauci i tomacsenja*: *Cerqvena* (KNIT, 301, 17; 364, 21); *Cerqvu* (KNIT, 364, 5); *Cerqvom* (KNIT, 398, 22); dok u ostalim svojim djelima bilježi: *Cerkvu* (TDD, 8, 21); *cerkvæ* (PIO, II, 90, 5); *Cerkvena* (TDD, 3, 13); *Cerkveni* (NK, 22, 20); *Cerkva* (RK, 41, 23); *Cerkve* (RK, 133, 15);
- grafem *q* zabilježen je još u primjerima: *quartiru* (OTV, 520, 12); *osquernji* (EIE, 1764, 79, 1); dok je u novijemu izdanju istoga djela zabilježeno *oskvernji* (EIE, 1808, 65, 24/25);
- /l/ = *lj*
 - *Bogoljubni* (TDD, 1, 11); *priateljstva* (TDD, 14, 4); *priatelja* (PIO, II, 113, 13; OTV, 28, 30); *priatelji* (PD, 32, 11; PIO, I, 6, 24); *nepriateljom* (RK, 88, 16/17); *nepriatelje* (KNIT, 6, 8; PD, 148, 10; OTV, 31, 16); *spasitelj* (TDD, 3, 29); *Spasitelj* (TDD, 8, 28; JRNK, 22, 14); *ljubav* (RK, 33, 15; KNIT, 382, 19; JRNK, 49, 11; PIP, 130, 16); *Ljubav* (NGD, 116, 9); *utemeljio* (PIP, 90, 7);
 - grafem *li*¹⁶⁶ rijetko je zabilježen u Pavića, a u istome djelu bilježi *liubav* (PIO, I, 5, 11) i *ljubav* (PIO, I, 5, 10);
 - u primjeru: xivot *ijudma* produgliti (TDD, 9, 22) vjerojatno je riječ o tiskarskoj grešci;

¹⁶⁴ Lat. *Macedonia*.

¹⁶⁵ Vrančić: *Czrikva* (DIC, 31); Kašić: *Črīqva* (HTR, 271); Habdelić: *Czirkva* (RS); Della Bella: *zrīkva* (DIZ, 1) *Zarqva* (DIC, 9); Belostenec: *Czirkva* (GAZ I, 1200); Tadijanović: *Czerqva* (SPM, 30).

¹⁶⁶ Loretana Farkaš navodi primjer riječi *liubav* za bilježenje grafema *li* u Pavića (2010: 102).

- /ń/ = *nj*¹⁶⁷ – *panj* (TDD, 1, 11; 13, 27); *oganj* (TDD, 11, 5/6); *suxanj* (TDD, 10, 4); *konjika* (TDD, 10, 27); *Njive* (NGD, 116, 15); *krizmanje* (JRNK, 46, 1/2); *odkupljenja* (NK, 28, 2; 30, 5/6; RK, 29, 4; PD, 30, 17); *odkupljenje* (EIE, 1764, 2, 12/13; 1808, 2, 10); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; JRNK, 161, 12; PIO, II, 113, 33); *oganj* (PIP, 221, 10);
 – grafem *ni* Pavić bilježi u primjerima: *oslobodenie*¹⁶⁸ (TDD, 9, 16); *obechanie*¹⁶⁹ (NK, 44, 5); *Beniamina* (OTV, 89, 15);
- /s/ = *s* – *vinski* (TDD, 1, 11); *Isusovim* (NK, 17, 26); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9); *Samochi* (NGD, 116, 19); *Studenilo* (FM, 42, 19); *Sidi* (KNIT, 299, 20); *Sin* (PD, 128, 17); *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20); *smert* (EIE, 1808, 79, 5); *Svibnja* (FM, 56, 4); *Misnik* (KNIT, 263, 14);
- /s/ = *f* – *stablo* (TDD, 14, 2); *Pustnjak* (TDD, 4, 25); *fvetkovinu* (TDD, 8, 24); *miloſt* (OTV, 537, 31; NK, 79, 7); *spaseni* (NK, 20, 16; 26, 17); *spasen* (NK, 24, 11; 34, 13); *spasenje* (NK, 122, 4); *dotojanſtvom* (NK, 17, 26); *Nebesa* (NK, 29, 10); *sunce* (FM, 42, 20); *sakvarenja* (RK, 118, 21/22); *svrab* (FM, 30, 13); *Ifukerſtu* (PD, 133, 15); *svit* (PD, 128, 14); *smert* (EIE, 1764, 95, 3); *Mifec* (FM, 56, 14); *mast* (JRNK, 146, 6); *ftado* (JRNK, 146, 18); *flava* (PIP, 90, 10);
 – nekoliko je primjera koji mogu biti i tiskarske greške u kojima je fonem /s/ zabilježen grafemom *sf*: *mudrosſti* (OTV, 182, 2); *sobsſtvah* (NK, 3, 27); *sobsſtvih* (NK, 41, 9); *Sobsſtvo* (NK, 4, 3); *Sſavao* (KNIT, 398, 3); *proſtivſſimu* (OTV, 350, 3); *fvidocsansſtva* (NK, 23, 13); *Bogoljubsſtva* (JRNK, 34, 19/20); *Bratinsſtvo* (NGD, 101, 15), dok je u riječima *ſpasonoſſni*¹⁷⁰ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM,¹⁷¹ 3, 9); *ſpasonoſſne* (NK, 8, 14); *Jefſu*¹⁷² (NK, 11, 25) zabilježen grafemom *ſs*, a u riječima *ſpasonoſſna* (NGD, 4, 6);

¹⁶⁷ Pomoći se glagol *biti* često u nenaglašenom obliku bilježi zajedno s prethodnom riječi i tako unutar naglasnih cjelina nastaju neobične sraslice koje mogu u slaganju stvoriti grafem *nj* koji se, dakako, ne izgovara: Akoje ruxan i merzak glas, *ruxanje* i odskok glasa (PIO, I, 49, 23); bog *Sinje* rogjen od Oca od vika (NK, 26, 2); *Onje* posli pridbite ſmerti (...) ottiſao (PIO, I, 55, 3); premakofe ovaj put iz pocetka texak vidi, *onje* ù febi veoma ugodan (PIO, I, 69, 14); *Gospodinje* Bog pomochnik moi (EIE, 1764, 218, 10); *Gospodinje* (EIE, 1808, 5); *onje* Sin Divice Marie (KNIT, 301, 5).

¹⁶⁸ U rečenici: *Oslobodenie* jedne dusse (TDD, 9, 16).

¹⁶⁹ U rečenici: Da pak ovo moje *obechanie* (NK, 44, 5).

¹⁷⁰ U predgovoru novijemu izdanju piše: *spasonosni* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM, 3, 12/13).

¹⁷¹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁷² U rečenici: *Jefſu* ova csetiri (NK, 11, 25).

- spafonoffnomu* (RK, PRIDGOVOR,¹⁷³ 10, 17); *spafonoffnog* (RK, PRIDGOVOR, 4, 2); *spafonoffnu* (RK, 111, 3) grafemom *ff*;
- /š/ = *ff* – *dufficu* (TDD, 10, 12; 14, 12); *Duffi* (PD, 129, 11); *Ocsenaffa* (NK, 9, 3); *porastosse* (TDD, 2, 5); *pisse* (NK, 28, 12); *nasseg* (NK, 7, 24); *kruſsaka* (FM, 24, 12); *iskuſſijuchi* (KNIT, 299, 4); *ſſto* (RK, 119, 1); *Apoſſtolah* (RK, 119, 3); – nekoliko je primjera u kojima je fonem /š/ zabilježen grafemom *f*, koji su možda i tiskarske greške: *priſtraſſife*¹⁷⁴ (PIO, I, 50, 38); *Iſte*¹⁷⁵ (NK, 32, 10); *fruſtanje*¹⁷⁶ (EIE, 1764, 95, 5);
- /š/ = *ſſ* – *Ocsenafs* (NK, 9, 7); *griffnici* (NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8); *fimeſſce* (FM, 27, 19); *priſtraſſna* (KNIT, 401, 9); *ſſkoljcsica*¹⁷⁷ (PIO, I, 71, 3, 7); *ſſkoljcsici* (PIO, I, 71, 5); *naffih* (NK, 7, 24); *nafsi* (EIE, 1764, 94, 12); *kruſska* (FM, 24, 15); *ſſlivah* (FM, 25, 7); *ſſatru* (OTV, 181, 13); *kafſalj* (FM, 41, 14); *pufſtati* (FM, 58, 21); *dufso* (PIP, 211, 12); *bafſtinu* (PIP, 158, 19);
- /š/ = *ſſ* – *ſſirini* (TDD, 2, 3); *viſſtice* (TDD, 12, 2); *iſſtemo* (NK, 36, 10); *iſſte* (JRNK, 147, 1); *Oproſtenje* (NK, 122, 3); *Sſtonam* (NK, 29, 6); *kersſten* (JRNK, 50, 15); *odpuſtenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *Mesſtre* (KNIT, 299, 5); *basſtinu* (EIE, 1764, 94, 12); *niſtanemanje* (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13);
- /š/ = *ss* – potvrda grafema *ss* kojega su prije Stjepana Vilova bilježili Radnić, Mecić i Bačić¹⁷⁸ ima i u Pavića, premda u slavonskih pisaca ovaj grafem nije prihvaćen: *dopuſſchaju* (TDD, 3, 14); *Sſimuna* (OTV, 505, 9); *Sſalju* (NK, 15, 2); *frisska* (FM, 11, 13); *Sſtogod* (NGD, 45, 7); *Apoſtolskoj* ù *skupsſtini* (PD, 31, 13); *grissnike* (TDD, 9, 2/3); *propadosſe* (TDD, 13, 13/14), *dusſe* (TDD, 9, 16/17); *s-duſſom* (RV, 4, 5/6); *prignuvſſi* (RK, 39, 3); *Sſto*¹⁷⁹ (FM, 51, 2); *Sſtoche* (FM, 19, 25); *Sſtuku* (FM, 19, 26); *Sſafrana* (FM, 40, 19); *Sſljive* (FM, 25, 8); *viſſe*¹⁸⁰

¹⁷³ Predgovor pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁷⁴ U rečenici: *Zasſtoſe noſioci*, i pratioci kod ovoga cſudeſa *priſtraſſife* (PIO, I, 50, 38). Grafemom *f* označen je posljednji fonem /š/ u riječi *priſtraſiſe*.

¹⁷⁵ U rečenici: M. Sſtoje smertni grib? U. *Iſte* veliko uvrigjenje Boxjæ (NK, 32, 10).

¹⁷⁶ U istome naslovu novijega izdanja: *fruſtanje* (EIE, 1808, 95, 6).

¹⁷⁷ U istome djelu Pavić bilježi i oblik *skoljcsica* (PIO, I, 71, 13), što je najvjerojatnije tiskarska greška.

¹⁷⁸ Farkaš (2010: 196).

¹⁷⁹ U rečenici: *Sſto* namisle, ono derxe jako (FM, 51, 2).

¹⁸⁰ U rečenici: *viſſe* puta primiti (JRNK, 3/4).

(JRNK, 46, 3/4); *odrisse* (JRNK, 147, 22/23); *uzissaoje* (RK, 2, 13/14); *uzmloxavasse* (OTV, 89, 12/13); *misslenjem* (PD, 256, 4);

- /š/ = *sh* – krajem 18. stoljeća u slavonskih se pisaca ustalio njima svojstven grafem *sh* u označavanju fonema /š/, a u Pavića je ovaj grafem zabilježen u izdanju *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine: *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *nashe* (EIE, 1808, 1, 7); *bashtinu* (EIE, 1808, 78, 14); *bashtinik* (EIE, 1808, 15); *Shtienje* (EIE, 1808, 86, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21);
- /z/ = *z* – *loze* (TDD, 1, 12); *loza* (EIE, 1764, 361, 7; 1808, 294, 19); *zvonom* (TDD, 13, 11); *zaprike* (TDD, 13, 30); *tarpeze* (NK, 22, 10); *zrak* (FM, 13, 17); *zvanjem* (KNIT, 298, 9); *Zvizdo* (PD, 131, 17); *zvizda* (KNIT, 60, 27); *zalog* (EIE, 1764, 79, 3; 1808, 65, 26); *zlatenicu* (FM, 50, 22); *zemlja* (PIP, 91, 24);
- /ž/ = *x* – *texak* (TDD, 1, 14); *texaka* (PIO, I, 49, 10/11); *frixak* (TDD, 1, 15); *xelju* (OTV, 181, 2); *xelji* (JRNK, 48, 21); *xene* (OTV, 182, 22); *xetve* (OTV, 213, 8); *xalost* (OTV, 212, 4); *xeludac* (OTV, 126, 16; FM, 41, 13); *Proxderloft* (NK, 11, 7/8); *krix* (PD, 62, 15); *krixu* (NK, 28, 20); *xivota* (NK, 33, 15/16); *xivot* (PD, 129, 13); *Xenidba* (NK, 79, 13); *uxivati* (NK, 33, 23); *xeliss* (FM, 13, 19); *lupex* (EIE, 1764, 434, 21); *xdrib* (EIE, 1764, 436, 20; 1808, 356, 7); *lax* (OTV, 97, 22); *knjixice* (NGD, 118, 13); *knjixici* (RK, 129, 10); *podnoxje* (KNIT, 299, 21); *Mux* (KNIT, 384, 33); *blaxeni* (PIP, 3, 15); *mrixe* (PIP, 286, 27).

Navedeni primjeri potvrđuju da Pavić za pojedine foneme nudi više grafemskih mogućnosti, što je svojstveno grafiji njegova vremena. Neujednačenost je Pavićeve grafije razvidna u tablici¹⁸¹ u kojoj su navedeni primjeri različitih grafema za isti fonem u istom obliku riječi. Dakle, izbor grafema nije uvjetovan položajem fonema u riječi jer je fonem zabilježen različitim grafemom u istome obliku riječi. Ponekad su riječi s različitim grafemskim rješenjima za isti fonem zabilježene u različitim Pavićevim djelima, a ponekad u istome djelu.

Tablica 1. Primjeri različitih grafemskih rješenja za jedan fonem

Riječ	Fonem = grafem
csetiri (RK, 39, 10)	/č/ = cf
csetiri (NK, 11, 25; 31, 7; JRNK, 142, 6)	/č/ = cs

¹⁸¹ Primjeri riječi, grafemi i fonemi u tablici nisu označeni kurzivom zbog isticanja pojedinoga grafema u riječi podebljanjem.

cfinit (JRNK, 143, 10)	/č/ = cf
csinit (NK, 19, 10)	/č/ = cs
csovicsanski (OTV, 6, 8; NK, 28, 10; 28, 24/25)	/č/ = cs
cfovicsanski (RK, 31, 16/17)	/č/ = cf; /č/ = cs
csovicfanski (RK, 17, 12)	/č/ = cs; /č/ = cf
drugacfie (KNIT, 383, 30)	/č/ = cf
drugacsie (PIO, I, 1, 11)	/č/ = cs
drugojacfie (OTV, 507, 23; JRNK, 63, 5)	/č/ = cf
drugojacsie (NK, 37, 22; PIO, I, 18, 20; 48, 20)	/č/ = cs
isefupati (PIO, I, 90, 12/13)	/č/ = cf
iscsupati (PIO, I, 90, 8)	/č/ = cs
izcseznu (EIE, 1764, 251, 10)	/č/ = cf
izcseznu (OTV, 504, 4; 632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12)	/č/ = cs
Iagancfe Boxji (PD, 132, 12)	/č/ = cf
Iagancse Boxji (PD, 171, 20)	/č/ = cs
ocflfschenja (RK, 4, 15)	/č/ = cf
ocsifschenna (NK, 31, 25)	/č/ = cs
ocfi (OTV, 498, 24; FM, 55, 6)	/č/ = cf
ocsi (PIO, I, 103, 1; NK, 45, 2)	/č/ = cs
ocsiu (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10)	/č/ = cf
ocsiu (EIE, 1808, 203, 12)	/č/ = cs
placfuchi (PIP, 279, 2)	/č/ = cf
placsuchi (OTV, 211, 29)	/č/ = cs
pecfen (FM, 17, 13)	/č/ = cf
pecsen (FM, 17, 11)	/č/ = cs
Ucsenikom (EIE, 1764, 1, 16/17)	/č/ = cf
Ucesnikom (EIE, 1764, 435, 10/11)	/č/ = cs
vicfnji (EIE, 1764, 312, 19)	/č/ = cf
vicsnji (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5; KNIT, 263, 21)	/č/ = cs
Boxanstvene (NK, 16, 14; 40, 6)	/e/ = e
Boxanstvenæ (PIO, I, 48, 21; NK, 42, 19)	/e/ = æ
Boxje (RK, 52, 19)	/e/ = e
Boxjæ (OTV, 691, 2)	/e/ = æ
grihe (NK, 42, 9; RK, 16, 11; KNIT, 262, 10)	/e/ = e
Grihæ (NK, 11, 23)	/e/ = æ
S. Jgnatje (RK, 132, 21)	/e/ = e
Svetog Igntiæ (NK, 122, 17)	/e/ = æ
Ixaie (EIE, 1808, 50, 16)	/e/ = e
Ixaiæ (EIE, 1764, 60, 8)	/e/ = æ
Samarie (EIE, 1808, 256, 16/17)	/e/ = e
Samariæ (EIE, 1764, 315, 24)	/e/ = æ
Vire (NK, 19, 13)	/e/ = e
Viræ (NK, 15, 18)	/e/ = æ
Angeo (TDD, 4, 20, 23; OTV, 183, 11; 369, 1; EIE, 1764, 245, 14; 359, 4/5)	/g/ = g

Angjeo (EIE, 1808, 198, 20; 359, 2; NGD, 16, 16; OTV, 691, 13; JRNK, 155, 3; PIO, I, 103, 4/5; KNIT, 157, 12)	/g̊/ = gj
Angela (PIO, I, 18, 1)	/g̊/ = g
Angjela (EIE, 1764, 5, 6; 1808, 4, 18)	/g̊/ = gj
Angelah (NK, 26, 23; OTV, 3, 4)	/g̊/ = g
Angjelah (RK, 63, 3)	/g̊/ = gj
Angeli (OTV, 504, 5; NK, 18, 23; 26, 26; 43, 3)	/g̊/ = g
Angjeli (NGD, 17, 12; PD, 249, 6)	/g̊/ = gj
Archangeo (PIO, II, 4, 5)	/g̊/ = g
Archangjel (PD, 85, 1/2)	/g̊/ = gj
S. Gjurgia (EIE, 1764, 361, 10)	/g̊/ = gj; g = gi
S. Gjurgja (EIE, 1764, 294, 20)	/g̊/ = gj
<hr/>	
Igniæ (NK, 122, 17)	/i/ = i
Jgnatiæ (RK, 132, 21)	/i/ = j
Ignatio (NK, 122, 19)	/i/ = i
Jgnatio (RK, 132, 5, 17; 133, 9)	/i/ = j
Isukerft (NK, 3, 4; 8, 16;); Ifukerft (RK, 4, 6/7; KNIT, 157, 18)	/i/ = i
Jfukerft (RK, 86, 3)	/i/ = j
Isus (EIE, 1808, 158, 7; OTV, 595, 8)	/i/ = i
Jsus (EIE, 1764, 193, 6)	/i/ = j
Jerufolimu (PIO, I, 70, 5; EIE, 1764, 248, 9/10; 1808, 201, 1)	/i/ = i
Jerufolymu (RK, 117, 19)	/i/ = y
k-Isusu (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); k-Ifusu (KNIT, 299, 2)	/i/ = i
k-Jsufu (EIE, 1764, 244, 1)	/i/ = j
lemozina (JRNK, 76, 17)	/i/ = i
lemozyna (JRNK, 143, 13)	/i/ = y
Lemozinom (TDD, 11, 8)	/i/ = i
lemozynom (JRNK, 143, 14)	/i/ = y
uzoritia (PIO, II, 110, 17, 34)	/i/ = i
uzoritja (PIO, II, 110, 33)	/i/ = j
vicsnji (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5)	/i/ = i
vjcsnji (NK, 27, 5)	/i/ = j
<hr/>	
Archangjele (PD, 149, 18)	/k/ = ch
Arckangjele (PD, 149, 8)	/k/ = ck
k-Colosianom (EIE, 1764, 244, 14)	/k/ = c
k-Kolosianom (EIE, 1808, 197, 23)	/k/ = k
Sacramenat (NK, 79, 15)	/k/ = c
Sakramenat (NK, 79, 20)	/k/ = k
<hr/>	
darvu (NK, 20, 27)	/r̊/ = ar
dervu (OTV, 5, 20)	/r̊/ = er
tarpezom (NK, 22, 9)	/r̊/ = ar
terpezom (FM, 7, 7)	/r̊/ = er
<hr/>	
Boxanstvo (NK, 5, 18; 34, 16)	/s/ = f

Boxanstvo (RK, 4, 6)	/s/ = s
doisto (EIE, 1764, 251, 18; 377, 15)	/s/ = f
doisto (EIE, 1808, 203, 20; 307, 19/20)	/s/ = s
isprazno (JRNK, 40, 13; 168, 8)	/s/ = f
isprazno (PD, 223, 9)	/s/ = s
isprofiti (TDD, 7, 7)	/s/ = f
isprositi (PD, 112, 19)	/s/ = s
iftolmacfiti (OTV, 690, 4)	/s/ = f
istolmacsiti (PIO, I, 5, 4/5)	/s/ = s
Ifukerft (RK, 4, 6/7; KNIT, 157, 18)	/s/ = f
Isukerft (NK, 3, 4; 8, 16; 20, 25)	/s/ = s; /s/ = f
Ifukerftovoi (NK, 6, 2)	/s/ = f
Isukerftovoi (NK, 30, 27)	/s/ = s; /s/ = f
k-Ifusu (KNIT, 299, 2)	/s/ = f
k-Isusu (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10)	/s/ = s
k-Jsusu (EIE, 1764, 244, 1)	/s/ = s; /s/ = f
kripostna (TDD, 11, 13)	/s/ = f
kripostna (OTV, 492, 8)	/s/ = s
koinosu (OTV, 499, 5; JRNK, 167, 13)	/s/ = s
koinofu (RK, 135, 21; 85, 2; KNIT, 96, 12)	/s/ = f
Kraljestvo (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18)	/s/ = f
Kraljestvo (EIE, 1808, 2, 16)	/s/ = s
miloferdja (OTV, 151, 24; PD, 258, 14)	/s/ = f
miloserdja (JRNK, 146, 9/10)	/s/ = s
milosergje (RK, 16, 13; PIP, 182, 6)	/s/ = f
milosergje (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18)	/s/ = s
nofaffe (OTV, 212, 12/13)	/s/ = f
nosaffe (TDD, 12, 11)	/s/ = s
fmiloftiom (OTV, 5, 27)	/s/ = f
s-miloftjom (OTV, 503, 13/14; NK, 37, 11)	/s/ = s
oblaſtju (TDD, 9, 12; EIE, 1764, 2, 9)	/s/ = f
oblastju (EIE, 1808, 2, 7; EIE, 1764, 59, 11/12; 1808, 49, 25)	/s/ = s
obſtajati (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3)	/s/ = f
obſtajati (OTV, 425, 4/5)	/s/ = s
Odfuda (OTV, 127, 29)	/s/ = f
odsuda (OTV, 151, 13; 404, 27)	/s/ = s
osvoiffe (NGD, 11, 6)	/s/ = f
osvoiffe (OTV, 30, 12)	/s/ = s
prokleſtvo (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20)	/s/ = f
prokleſtvo (NK, 38, 18)	/s/ = s
proſechi (NK, 9, 18; PIO, I, 2, 32)	/s/ = f
proſechi (EIE, 1764, 95, 9; 1808, 79, 10)	/s/ = s
s falatom (EIE, 1764, 231, 9)	/s/ = f
s-salatom (EIE, 1808, 187, 20)	/s/ = s
farani (NGD, 7, 19; PD, 105, 16; EIE, 1764, 435, 19)	/s/ = f
sarani (EIE, 1808, 355, 10)	/s/ = s
fokaci (EIE, 1764, 378, 7)	/s/ = f

sokaci (RK, 99, 22; EIE, 1808, 308, 4)	/s/ = s
spafena (EIE, 1764, 316, 20)	/s/ = f
spasena (EIE, 1808, 257, 9)	/s/ = s
fuxanſtva (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3)	/s/ = f
fuxanſtva (OTV, 180, 14/15; 186, 1);	/s/ = f; /s/ = s
fuxanſtvo (OTV, 30, 19; 180, 11/12)	/s/ = f
fuxanſtvo (PD, 14, 8/9)	/s/ = f; /s/ = s
fvakolika (RK, 41, 4; PIO, I, 50, 1; II, 5, 27)	/s/ = f
svakolika (NK, 30, 21; RK, 168, 13; NGD, 206, 3; PD, 197, 7)	/s/ = s
s-fvoima (OTV, 495, 20)	/s/ = f
s-svoima (OTV, 21, 9)	/s/ = s
Uskerſnutje (KNIT, 156, 4)	/s/ = s; /s/ = f
uskersnutje (NK, 31, 10; KNIT, 168, 21; JRNK, 40, 4; PD, 27, 15; RK, 2, 23)	/s/ = s
uſterpljiv (RK, 23, 12)	/s/ = f
usterpljiv (RK, 83, 8/9)	/s/ = s
zaſto (TDD, 7, 13; OTV, 105, 23; PIO, I, 48, 15; II, 81, 6)	/s/ = f
zaisto (PIO, I, 2, 10/11)	/s/ = s
<hr/>	
Apoſtolah (RK, 119, 3)	/š/ = ff
Apoſtolah (TDD, 9, 8; PD, 191, 5)	/š/ = fs
baſtinu (EIE, 1764, 94, 12)	/š/ = sf
bafſtinu (PIP, 158, 19)	/š/ = fs
biaſſe (TDD, 13, 12; NGD, 7, 3; PD, 152, 22; EIE, 1764, 244, 11)	/š/ = ff
biaſſe (NGD, 13, 15)	/š/ = fs
biashe (EIE, 1808, 197, 20)	/š/ = sh
diteſſca (OTV, 493, 9)	/š/ = fs
diteſſca (OTV, 493, 14)	/š/ = ff
diteſſcu (OTV, 304, 19)	/š/ = fs
diteſſcu (OTV, 492, 2)	/š/ = ff
dofſaltia (PIO, I, 19, 5)	/š/ = fs
doffaſtia (OTV, 596, 17)	/š/ = ff
dofſaſtie (OTV, 66, 10)	/š/ = fs
doffaſtie (OTV, 592, 29)	/š/ = ff
Dufſe (JRNK, 152, 3, 12)	/š/ = fs
Duffe (JRNK, 152, 7, 17)	/š/ = ff
griffnici (KNIT, 93, 9)	/š/ = ff
griffſnici (OTV, 270, 2/3; NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8)	/š/ = fs
griffnīcse (PIO, I, 126/127, 36/1)	/š/ = ff
grifſnicse (PD, 113, 5)	/š/ = fs
igjaffe (PD, 63, 3; EIE, 1764, 249, 7/8)	/š/ = ff
igjashe (EIE, 1808, 201, 23)	/š/ = sh
imadeſſ (OTV, 304, 26; FM, 7, 18; 13, 12; PIO, I, 50, 24)	/š/ = fs
imadeſſ (PD, 134, 15)	/š/ = ff
ifſte (FM, 46, 20)	/š/ = fs
isſte (JRNK, 147, 1)	/š/ = sf
izifſao (PD, 2, 1)	/š/ = fs
izifſao (TDD, 12, 1; NGD, 9, 15)	/š/ = ff

josſter (NK, 42, 9; FM, 34, 15; 39, 16)	/š/ = ſf
jofſter (NGD, 120, 10; FM, 15, 14; 27, 13)	/š/ = ſs
laſnje (OTV, 6, 10; 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8)	/š/ = ſs
laſnje (OTV, 264, 25)	/š/ = ſf
mloſtvo (TDD, 10, 27; PIO, I, 17, 35; EIE, 1764, 397, 16/17; OTV, 2, 20)	/š/ = ſf
mloſtvo (PIP, 53, 15)	/š/ = ſs
mloſtvo (EIE, 1808, 324, 13)	/š/ = sh
nebiaſſe (NGD, 207, 4; EIE, 1764, 244, 9)	/š/ = ſf
nebiashe (EIE, 1808, 197, 18)	/š/ = sh
najlaſnje (JRNK, 69, 6)	/š/ = ſs
najlaſnje (PIO, I, 70, 14)	/š/ = ſf
niſtanemanje (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13)	/š/ = ſs
nifſtanemanje (RK, 117, 20)	/š/ = ſf
Niſtanemanje (PIP, 114, 11; 285, 13)	/š/ = ſs
Ocsenaffu (NK, 9, 16)	/š/ = ſf
Ocsenaffu (NK, 9, 18)	/š/ = ſs
odpuſtenje (NK, 3, 14/15; 31, 9)	/š/ = ſf
odpuſtenje (EIE, 1764, 248, 20)	/š/ = ſs
odpuſtenje (EIE, 1808, 201, 11)	/š/ = sh
ottidoffe (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14)	/š/ = ſf
otidoshe (EIE, 1808, 254, 21)	/š/ = sh
Priffastja (PD, 133, 21; JRNK, 154, 3)	/š/ = ſf
Priffastja (EIE, 1764, 1, 1; PD, 137, 13)	/š/ = ſs
Prishastja (EIE, 1808, 1, 1)	/š/ = sh
priffastje (KNIT, 144, 15)	/š/ = ſf
priffastje (PD, 106, 16)	/š/ = ſs
puffchati (PIO, I, 91, 31)	/š/ = ſf
pufſchati (FM, 57, 24)	/š/ = ſs
sagriffiti (NK, 7, 16; 14, 21)	/š/ = ſf
sagriffiti (NK, 43, 21)	/š/ = ſs
sliffaoci (TDD, 14, 17; KNIT, 182, 27)	/š/ = ſf
slifſaoci (TDD, 2, 18)	/š/ = ſs
Sſafran (FM, 40, 20)	/š/ = ss
Isafran (FM, 40, 23)	/š/ = ſs
sſtie (EIE, 1764, 400, 3)	/š/ = ſf
shtie (EIE, 1808, 326, 9)	/š/ = sh
Sſtienje (EIE, 1764, 247, 19)	/š/ = ss
Shtienje (EIE, 1808, 200, 15)	/š/ = sh
ſtijuch (NGD, 100, 20)	/š/ = ſs
Sſtijuch (NK, 98, 14)	/š/ = ſf
Sſtogod (NGD, 45, 7)	/š/ = ss
ſtogod (TDD, 8, 30; NK, 15, 16/17)	/š/ = ſs
tolmacſaffe (OTV, 632, 27)	/š/ = ſf
tolmacſashe (EIE, 1808, 203, 1)	/š/ = sh
zaifſte (PIO, I, 18, 17)	/š/ = ſs
zaisſte (PIO, I, 128, 20)	/š/ = ſf

zaktivaffe (OTV, 506, 12; 151, 15)	/š/ = ff
zaktivafse (NGD, 179, 18)	/š/ = fs

5.4 Udvajanje samoglasnika i suglasnika

Kada označavaju naglasne odnose, grafemi nemaju razlikovnu već funkcionalnu ulogu. Udvajanjem samoglasnika Pavić označuje dugi slog:

- *oo*: *voo* (OTV, 261, 18);
- *uu*: 3. lice množine prezenta: *moguu* (OTV, 126, 25; 289, 22; NK, 45, 1/2; PIO, I, 27, 22; 70, 10/11); *nemoguu*¹⁸² (NK, 14, 27); imenice: na svoih *rukuu* nositi (OTV, 503, 10); udilivffimu zdravie, i ispravljenje *noguu* (PIO, I, 2, 33).

Grafemom je *h* označena duljina prethodnoga samoglasnika u sljedećim primjerima: *fahliti* (TDD, 7, 10/11) u značenju *hvaliti*; *fahla* (TDD, 14, 15) u značenju *hvala* (imenica); *Rahna*¹⁸³ (TDD, 6, 5); *rahni* (NK, 26, 11); *rahni* (KNIT, 283, 27); *narahni* (KNIT, 300, 35) u značenju (*na*)*hraniti*; *griah* (NK, 44, 25) u značenju *grijeha*.

Pavić po uzoru na talijansku latinicu grafemom *g* označava dužinu prethodnoga samoglasnika, ali ga bilježi i kada prethodni samoglasnik nije dug: *produgliti* (TDD, 9, 22; FM, 56, 16); *neprodugljuju* (OTV, 449, 10); *produgljuje* (RK, 18, 16); *neprodugljuj* (RK, 15, 5/6); *neproduglujmo* (RK, 19, 3); *neprodugljivati* (RK, 15, 3; 170, 9); *duglje* (RK, 17, 21); *produgljivanja* (KNIT, 60, 21); *duglinu* (PIP, 192, 15).

Rapić¹⁸⁴ je u predgovoru svome djelu *Svakomu po mallo illiti predikæ Nediljne* (1762.) upozorio kako udvajanje suglasnika označuje kratkoću prethodnoga samoglasnika te se tako pismom razlikuje izgovor i značenje pojedinih homonima.

I Pavić kratkoću prethodnoga samoglasnika bilježi udvajanjem suglasničkih slova:

- *bb*: *Nebbu* (OTV, 376, 16; NK, 43, 4); *Nebbom* (NK, 44, 9/10); *Abbata* (TDD, 12, 19); *babbama* (OTV, 97, 11);

¹⁸² U istoj je rečenici za 3. lice množine prezenta zabilježen oblik s udvostručenim samoglasnikom i oblik s jednim samoglasnikom: za one, koji tolmacsenje ili *nemoguu* dosegnuti, ili knjigah *nemogu* imati (NK, 14, 27/28).

¹⁸³ U rečenici: i pet *Rahna* Isusovi (TDD, 6, 5).

¹⁸⁴ Prema Despot (2005: 16).

- *dd*: *vodda* (NK, 33, 13); *voddi* (OTV, 126, 15); *upadde* (EIE, 1764, 434, 5); *oddili* (OTV, 28, 11; 30, 3); *oddilio* (OTV, 29, 21); *oddilenja* (OTV, 29, 27); *dadde* (OTV, 182, 5); *zadadde* (OTV, 261, 17); *nesmidde*¹⁸⁵ (OTV, 261, 27); *poznadde* (OTV, 425, 10); *propadde* (PIO, I, 6, 1);
- *ff*: *Uffanje* (NK, 42, 1); *uffam* (NK, 42, 6); *Officiri* (PIO, I, 49, 31);
- *gg*: *Bogga* (PIO, I, 5, 35);
- *ll*: *dillo* (NK, 18, 15; JRNK, 146, 5; PIP, 213, 16; PD, 80, 15); *dilli* (NK, 33, 2); *dillujemo* (NK, 37, 1); *dillovanje* (NK, 40, 26; 44, 16; PIP, 213, 17); *vrillo* (RK, 150, 18); *Alli* (NK, 36, 19; FM, 19, 24); *mallo* (FM, 9, 9; 7, 6); *pomallo* (FM, 20, 20); *Nimallo* (KNIT, 169, 8); *millo* (FM, 48, 21; PIO, I, 48, 12); *milla* (OTV, 212, 1); *milluju* (PIP, 230, 21); *fillu* (PD, 67, 17);
- *nn*: *k-ranni* (FM, 35, 16); *Susanna* (PIO, I, 48, 10); *krunna* (PIO, I, 49, 19);
- *pp*: *vippiga* (FM, 31, 6; 31, 7); *Hippocrates* (FM, 31, 19); *k-Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); *k-Philipu* (EIE, 1808, 158, 2);
- *rr*: *gorre*¹⁸⁶ (FM, 8, 22); *Mirra*¹⁸⁷ (FM, 31, 20); *mirre* (FM, 31, 18; 32, 2); *mirri* (PIO, I, 48, 21); *Porrluka* (FM, 41, 2);
- *tt*: *ottvoriti* (OTV, 7, 10; FM, 56, 17); *ottvorio* (NK, 28, 4); *ottvara*¹⁸⁸ (FM, 21, 26; 26, 23); *ottvorenu* (FM, 29, 9); *ottvorene* (PIO, I, 50, 3); *ottvaranje* (FM, 32, 22); *Putti*¹⁸⁹ (NK, 31, 10); *putteni* (JRNK, 142, 7); *uttisenje* (NK, 41, 3); *Mattie* (TDD, 9, 5); *Ottara*¹⁹⁰ (NK, 5, 15); *ottvaranje* (FM, 18, 8; 25, 9); *Ottok*¹⁹¹ (u značenju *oteklina*) (FM, 26, 3); *ottrov* (FM, 29, 4); *ottide* (FM, 34, 13; NGD, 74, 10); *ottiti* (NGD, 43, 5); *ottidofse* (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14); *ottirat* (FM, 38, 25; 44, 12); *otteo* (PIO, I, 49, 35); *uttekla* (PIO, I, 50, 16); *hotti* (OTV, 495, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 144, 17; 1808); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hottio*¹⁹² (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27); *hottiau* (PIO, II, 5, 13).

¹⁸⁵ Pavić bilježi i *nesmide* (OTV, 149, 30).

¹⁸⁶ U rečenici: ù *gorre* zelene (FM, 8, 22).

¹⁸⁷ U rečenici: *Mirra* prava efskile pomaxe (FM, 31, 20).

¹⁸⁸ Pavić bilježi i oblike: *Otvarafé* terbu od rafola (FM, 32, 12); *Otvarafe* csoviku utroba (32, 15).

¹⁸⁹ U rečenici: *Putti* slavno uskersnutje (NK, 31, 10).

¹⁹⁰ Zabilježen je i oblik: *Otara* (NK, 15, 5).

¹⁹¹ Zabilježen je i oblik *otok* (FM, 39, 14).

¹⁹² Pavić bilježi i oblik: *hotio* (PIP, 239, 21).

6. PRAVOPISNA NAČELA

Slavonski su dopreporodni pisci pisali morfonološkim pravopisom koji čuva osnovni oblik morfema u različitim glasovnim okolinama te riječ ne bilježimo onako kako ju izgovaramo, nego tako da sačuvamo glasovni sastav osnovnoga oblika morfema. U morfonološkome se načinu pisanja osnovni morfem čuva kada je riječ o glasovnim promjenama¹⁹³ jednačenja po zvučnosti, djelomično jednačenja po mjestu tvorbe, bilježenju dentalnih suglasnika i jotacije. U Pavića se morfonološko načelo isprepliće s fonološkim, što potvrđuju primjeri nebilježenja i bilježenja navedenih glasovnih promjena.

6.1 Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno¹⁹⁴ na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci:

iz-: *izpechi* (OTV, 304, 19); *izpovidi* (TDD, 3, 22); *izprazni* (OTV, 446, 2); *izpraznog* (OTV, 7, 18/19); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *izpunitiga* (OTV, 210, 10); *izpocsetka* (RK, 87, 18); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; RK, 2, 18); *izhode* (PD, 225, 15); *izkaxefs* (PD, 92, 7); *izkupljenja* (PIP, 91, 16); *iztraxivati* (KNIT, 93, 10); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *iztekla* (KNIT, 144, 13); *izplachenje* (KNIT, 263 5);

nad-: *nadpisja* (TDD, 4, 20); *nadpisje* (RK, 134, 5); *nadhodi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5);

ob-: *obstajati* (NK, 38, 28); *obsluxiti* (FM, 57, 23); *obsluxivao* (PIO, I, 49, 16); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *obsluxujuch* (NGD, 7, 17); *obsluxivanje* (OTV, 127, 27); *obtuxen* (PD, 46, 18); *obkolit* (RK, 28, 23; OTV, 691, 11);

od-: *odpussta* (NK, 32, 22; TDD, 8, 11); *odpuſtenje* (EIE, 1764, 248, 20); *odpuſtis* (RK, 62, 2); *odpadaju* (RK, 19, 8/9); *odpao* (OTV, 349, 12); *odpadljivu* (JRNK, 14, 5); *odprativſſi* (NGD, 208, 14); *odputova* (PIO, I, 70, 11); *odkud* (OTV, 320, 11; NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11); *odkupi* (KNIT, 97, 29/30); *odkupiti* (JRNK, 146, 1);

¹⁹³ U poglavlju *Fonološko-morfonološka pitanja* detaljnije će i s više primjera biti objasnjene glasovne promjene.

¹⁹⁴ Košutar, Tafra (2014: 377) upozoravaju kako se jednačenje provodi u govoru, ali se ne bilježi u morfonološkome pravopisu.

odkiven (PIO, I, 93, 24); *odsude* (PD, 62, 4); *odsugjene* (JRNK, 164, 5); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *odstupili* (RK, 135, 1);

pod-: *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *nepodpuno* (TDD, 7, 31; JRNK, 68, 8); *podpalila* (PD, 224, 3); *podpisali* (RK, 99, 7); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpomaxe* (PIO, I, 129, 28); *podpomagaffe* (OTV, 621, 29);

raz-: *razcipiti* (OTV, 295, 16/17); *razpusmeno* (OTV, 492, 14); *razcvilila* (NGD, 209, 20); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17); *raztergoffese* (TDD, 7, 8); *Raztergnimo* (PIP, 2, 21); *razkoffie* (TDD, 9, 24); *razpliche* (TDD, 9, 27); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *Razpecha* (PIO, I, 69, 20); *razpet* (RK, 38, 1/2; 30, 9); *razpusstenostjom* (PD, 107, 3/4); *raztvorisse* (TDD, 13, 13); *raztvor* (FM, 30, 24); *raztegnut* (RK, 28, 14);

uz-: *uzkrisivatiše* (PD, 27, 19); *uzkrisuju* (EIE, 1764, 4, 14/15); *uzkrisuju* (EIE, 1808, 4, 5); *neuztexe* (RK, 52, 14); *neuzcſuvaſſ* (KNIT, 6, 14); *uzhodiſſ* (KNIT, 300, 8).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redka* (NK, 43, 12); *sladko* (FM, 48, 23); *sladka* (FM, 30, 24); *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *ljubko* (FM, 12, 16); *robſtvu* (PIO, II, 74, 12); *neznabokki* (RK, 112, 2); *Neznaboxci* (NGD, 7, 13); *krivoboxke* (OTV, 349, 24); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobſtvih* (PD, 118, 21); *Sobſtvo* (JRNK, 23, 6); *prisobſtvi* (JRNK, 54, 9); *Prisobſtvenjem* (RK, 4, 10).

Suglasnik č ostaje nepromijenjen na granici morfema, u vezama korijenskog morfema sa sufiksom, npr. u riječi *sercsba*¹⁹⁵ (OTV, 21, 7; 279, 32; 353, 10; RK, 15, 7; PIO, I, 51, 15) (← stsl. *srѣdьčьба*): *sercsbu* (OTV, 21, 19; 295, 13; 350, 17; RK, 63, 2; PD, 223, 1); *sercsbe* (RK, 61, 3; PD, 91, 11/12; 222, 3; JRNK, 21, 11; NGD, 7, 2); *sercsbæ* (PIO, I, 51, 12; II, 69, 22); *sercsbi* (KNIT, 96, 3; EIE, 1764, 223, 2); *sercsbi* (PIP, 3, 14; EIE, 1808, 180, 23).¹⁹⁶ Isto je i u riječi *svidocsba* (JRNK, 110, 13/14).

Primjeri u kojima d ispred s ostaje nepromijenjeno: *ljudskog* (OTV, 125, 5/6); *ljudsku* (KNIT, 93, 5); *ljudske* (RK, 15, 22; PIO, I, 7, 9/10); *ljudſtva* (KNIT, 301, 14; NGD, 132, 18); *ljudski* (OTV, 126, 9; PIO, I, 91, 10; PIO, I, 17, 32; PD, 62, 8; NK, 98, 3); *ljudskomu* (OTV, 65, 9; PIO, II, 4, 23); *ljudskih* (PIO, II, 5, 14).

¹⁹⁵ Riječ *Sercsba* (SPM, 34) bilježi i Tadijanović.

¹⁹⁶ Pavić bilježi jednačenje po zvučnosti u primjeru: i fin *sercxbae* (TDD, 3, 21).

Premda u Pavića brojni primjeri potvrđuju provođenje morfonološkoga načina pisanja, zabilježeni su i oni koji ukazuju na isprepletanje morfonološkoga pravopisa s fonološkim. U sljedećim je primjerima na granici korijenskoga morfema i prefiksa zabilježeno jednačenje po zvučnosti:

is-: *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *isprositi* (PD, 112, 19); *isprošiti* (TDD, 7, 7); *ispravljenog* (FM, 15, 21); *ispraviti* (RK, 83, 2); *Ispravitelj* (PD, 114, 15); *isplatio* (PD, 89, 23); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *iftira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *iftirat* (FM, 33, 3); *iskoreniti* (TDD, 6, 16); *iskitila* (NGD, 5, 10); *iftanchaje* (FM, 27, 18); *iftiskao* (PIO, I, 128, 20); *ispustio* (RK, 39, 3); *ispraznosti* (RK, 39, 4); *isprazno* (JRNK, 40, 13; 168, 8); *ispraznæ* (PIO, I, 7, 12);

op-: *opchenje* (NK, 3, 14); *opchenoi* (NK, 31, 2); *opchena* (NK, 23, 23); *opchenim* (TDD, 7, 30; 10, 12; 11, 12); *opchenu* (TDD, 10, 2);

ras-: *neraſtergnuse* (TDD, 6, 30); *rastiruju* (TDD, 12, 13); *raſtavlјaju* (NK, 10, 23); *raſtajanje* (OTV, 28, 19); *raſvitljenju* (NK, 15, 24/25); *raſtvara* (FM, 41, 12);

z-: *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *z-glave¹⁹⁷* (FM, 35, 10; 39, 12); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *zdvama* (OTV, 377, 1);

us-: *uskersnuo* (NK, 29, 9); *usktieſſ* (FM, 7, 12); *uſterpljiv* (RK, 23, 12); *usterpljiv* (RK, 83, 8/9);

Još su neki primjeri sa zabilježenim jednačenjem po zvučnosti na granici korijenskog morfema i sufiksa: *slatkochu* (FM, 12, 12); *slatkosti* (JRNK, 160, 20); *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *ſercxba* (TDD, 3, 21); *frisska* (FM, 11, 13); *friſsku* (OTV, 692, 11); *ulisti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

6.2 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

Nekoliko je primjera riječi u kojima zbog izostanka jednačenja po zvučnosti nije zabilježena ni promjena jednačenja po mjestu tvorbe: *uzcsine* (NK, 12, 28; 13, 2); *Izcfiſtite* (EIE, 1764, 246, 7); *Izcsistite* (EIE, 1808, 199, 8); *izcſeznu* (EIE, 1764, 251, 10); *izcseznu* (OTV,

¹⁹⁷ U poglavlju: KNYGA TRECHYA od Riecfih Kojese pridſtavlyaju prid Immenih (SPM, 91), Tadijanović propisuje prijedlog *S-*, *illi z-* (SPM, 92), pa prema tome bilježi: *z - Boggom* (SPM, 137).

632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12); *viteztvu* (NGD, 11, 8); *vitezki* (KNIT, 166, 3). Riječ *izcſupati* (PIO, I, 90, 4) zabilježena je s izostankom oba jednačenja, ali i s provedenim jednačenjem po zvučnosti: *iscſupati* (PIO, I, 90, 12/13); *iscſupati* (PIO, I, 90, 8); *iscſupamo* (PIO, I, 91, 14); *iscſupaju* (PIO, I, 91, 16).

Jednačenje po mjestu tvorbe provedeno je u sljedećim primjerima: *laſſnje* (OTV, 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *laſſnjemu* (OTV, 621, 1); *najlaſſnje* (JRNK, 69, 6); *najlaſſnje* (PIO, I, 70, 14); *laſſnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *proſnju* (PIO, I, 129, 28).

6.3 Dentalni suglasnici

Dentalni se suglasnici *d* i *t* čuvaju u sljedećim primjerima: *kripoſtno* (OTV, 499, 28; NK, 4, 17); *kripoſtan* (NGD, 86, 5; PIO, I, 49, 16/17); *kripoſtnog* (PIO, I, 68, 24); *xalostni* (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalostni* (EIE, 1808, 47, 29); *kripoſtnom* (KNIT, 93, 9); *kripoſtnia* (TDD, 11, 14; OTV, 492, 26/27); *koriftna* (NK, 12, 25; PIO, II, 77, 23); *koriftno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25); *koriftnieg* (PIO, I, 70, 1); *poſtne* (PD, 90, 16); *boleſtne* (NK, 13, 8); *radoſtno* (PD, 198, 10); *Koſtni*¹⁹⁸ (FM, 11, 27); *Oblaſtnikah* (RK, 63, 6); *odsuda* (OTV, 151, 13); *odſugjenici* (RK, 85, 16); *odſudu* (RK, 77, 2); *odſugjen* (NGD, 181, 22); *odſugjeni* (RK, 77, 9); *gozdbina* (PIO, I, 19, 5); *Sudca* (PIO, I, 127, 13); *sudcem* (PD, 90, 4); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23).

Pavićeva kolebanja potvrđuju i primjeri koji slijede fonološki način pisanja te se gube dentalno *t* i *d*: *bolesniku* (NK, 6, 3); *boleſnog* (FM, 7, 17); *boleſnici* (FM, 10, 25); *bolesnu* (FM, 40, 22); *bolesnik* (RK, 9, 17); *osugjeni* (RK, 80, 8); *osugjenje* (PD, 33, 11); *fucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22).

6.4 Jotacija

Izostanak jotacije zabilježen je u brojnim primjerima: po *ganutju* (OTV, 504, 23); *kerſtjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *miloſerdje* (NK, 11, 16; RK, 39, 23;

¹⁹⁸ U rečenici: *Koſtni* mozak vola, jali krave (FM, 11, 27).

PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *rodjake* (RK, 80, 19; NGD, 180, 12); *grozdje* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2).

6.5 Prijedlozi *s(a)* i *k(a)*

Pisanje prijedloga *s* u starih se slavonskih pisaca bilježi bez popratnoga samoglasnika *a*: *s-usti* (NK, 5, 25); *s-jedne* strane (OTV, 349, 28); osim „ispred zamjeničkoga oblika mnom i ispred glasova s, š, z, ž“.¹⁹⁹ Maretić navodi da se čak i u ovim slučajevima u slavonskih pisaca prijedlog *s* piše bez popratnoga *a*. U Pavića su takvi primjeri česti: *s-Svetom* slobodom (OTV, 536, 30); *s-suffom* (OTV, 304, 1); *s salatom* (EIE, 1764, 231, 9); *s-salatom* (EIE, 1808, 187, 20); *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *s-svoima* (OTV, 21, 9); *s-sebe* (NK, 99, 12); *s-sobom* (OTV, 213, 6); *s-sluxbom* (OTV, 137, 9; 492, 12); *s-smaknutiem* (OTV, 377, 18); *s-slipochom* (OTV, 38, 18); *s-zemljom* (OTV, 181, 22); *s-zafalnoštiom* (OTV, 47, 5); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *s-xenom* (OTV, 39, 15; 211, 17); *s-Sercem* (NK, 99, 20); *s-fusama* (PIO, I, 71, 23). Zabilježen je i primjer u kojemu prijedlog *s* nije odvojen od zamjenice crticom: *skojomte* (NK, 43, 5), iako je u istome djelu nekoliko redaka prije zabilježeno *s-kojomte* (NK, 43, 3). Nekoliko je primjera u kojima Pavić bilježi prijedlog *s* zajedno s imenicom bez crtice: *sprilikom* (OTV, 6, 10); *smilostiom* (OTV, 5, 27); *skoxicom* (FM, 21, 5).

Rjedi su primjeri s popratnim *a*: *sa* fvom (OTV, 385, 23); *sa* fvim tim (OTV, 396, 32; NK, 37, 7); *sa* fnom (FM, 59, 11); *sa* fvoima (KNIT, 157, 29); *sa* velikima (PIP, 214, 1); *samnom* (PIO, I, 55, 20).

Tomo Maretić ističe kako se u slavonskih pisaca prijedlog *k* nikada ne piše *ka*. Pavićevi primjeri potvrđuju ovu karakteristiku: *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-potoku* (OTV, 304, 5/6); *k-kuchi* (PIO, I, 7, 11); *k-* Gospodinu (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22); *K-ranni* (FM, 35, 16); *k-Ifuſu* (KNIT, 299, 2); *k-meni* (PIP, 134, 24); *ktebi* (TDD, 13, 7).

¹⁹⁹ Maretić (1910: 149).

6.6 Glavni i redni brojevi

Pavić glavne brojeve piše s točkom kada ih označuje brojkama: pokoruche c̄finiti 10. godina (TDD, 7, 19); 40. dana neka pošti (TDD, 7, 22); na planini cili 40. dana i 40. nochi (OTV, 125, 10); biffe za 14. danah (OTV, 291, 30); sverffivflī prie pošt za 7. petaka o kruhu i vodi (TDD, 7, 25); kojabi za 7. godina imalase izversſiti (TDD, 8, 9); izvede debora 10. hiljadah vojakah (OTV, 181, 6); bilomuje oko 82. godine (OTV, 419, 28); vladafše mirno za 40. godinah, i umri, bivflī oko 60. godinah (OTV, 295, 29/30).

Manji su redni brojevi zabilježeni riječima: *Pervi* dan (OTV, 2, 2); *Perviſe* zove Bog Otac (NK, 20, 1/2); *pervu* imade od vika (NK, 28, 10); *Drugi* dan (OTV, 2, 3); *drugife* zove Bog Sin (NK, 20, 2); *Trechi* dan (OTV, 2, 4); à *trechife* zove Bog Duh Sveti (NK, 20, 3); *trechi* pak dan (NK, 29, 9); Vidi ù *trechoi* Skuli (NK, 36, 12).

7. FONOLOŠKO-MORFONOLOŠKA RAZINA

7.1 Odraz jata

Odlika jezika kojim piše Emerik Pavić je ikavski odraz jata, što je bila uobičajena onodobna jezična jatovska norma. Štokavska se ikavica nametnula kroz višestoljetni franjevački književnojezični izraz: *Vitar* (OTV, 498, 26); *csovik* (NK, 2, 17); *Divice* (RK, 4, 23); *potriba* (NK, 35, 4); *fvitloft* (RK, 156, 20); *vira* (RK, 123, 3); *sime* (OTV, 2, 8; FM, 35, 22); *simeſſce* (FM, 27, 19); *mliko* (FM, 10, 27); *ſnig* (EIE, 1764, 245, 11); *snig* (EIE, 1808, 198, 17); *dica* (RK, 82, 1); *linofit* (FM, 14, 14); *likari* (FM, 22, 27); *xlizde* (FM, 26, 3); *zvizda* (PIO, II, 90, 24); *mifta* (FM, 35, 11); *Civi* (FM, 44, 22); *priſtolje* (RK, 133, 4; PD, 197, 14); *zaprike* (PIO, I, 70, 9); *Svidok* (EIE, 1764, 400, 11; 1808, 326, 17); *lipotu* (OTV, 375, 19); *slidi* (TDD, 3, 28); *sliditi* (FM, 45, 14); *izlicſiti* (FM, 14, 5); *razdili* (PIO, I, 128, 15); *poniti* (JRNK, 166, 3); *pobigne* (TDD, 12, 18); *fvidoci* (RK, 158, 1); *viruje* (NK, 1, 9); *donila* (NGD, 5, 9); *posidovati* (EIE, 1764, 312, 20; 1808, 254, 5); *tira* (FM, 26, 24); *ispoviditi* (NK, 32, 24); *Pivajte* (PIP, 197, 6); *izrizati* (OTV, 352, 6); *prilipilo* (PIO, I, 71, 32); *priko* (TDD, 13, 6; OTV, 271, 30; RK, 99, 23; NGD, 17, 13); *poslidnje* (NK, 4, 24); *prisna* (FM, 34, 12); *ritko* (RK, 39, 5); *uvik* (NK, 16, 12; PD, 88, 8); *lin* (RK, 39, 20); *neizmirno* (JRNK, 15, 15); *ſivernog* (NGD, 9, 3); *Ofiſcske* (NGD, 87, 14); *priki* (NGD, 11, 10); *Nedilju* (PD, 22, 8; EIE, 1764, 1808, 1, 1); *Ponediljak* (PD, 22, 12); *poſrid* (EIE, 1764, 315, 24); *poſrid* (EIE, 1808, 256, 16); *srid* (OTV, 4, 5); *gnjizdo* (PIP, 170, 4).

Glagol *jesti* Pavić, kao i drugi slavonski pisci,²⁰⁰ bilježi u ikavskome obliku: kadſe riba *jide* (FM, 23, 21); jezik *jidi* (FM, 28, 21); onaj *jide* i pie (KNIT, 219, 25); meſo *gio* (PD, 90, 16); *Jiftiche* meſo (RK, 157, 18); privech *gio* (PD, 91, 14); Jidovitim Galen neda *jifti* (FM, 35, 5); prisnochete *jifti* (RK, 157, 21); i za *jifti* (OTV, 4, 4); kadaſe prisanci *jigjau* (RK, 161, 20); *nejiduchi* do fitofti (PD, 90, 18); dadde Zmayu *izifti* (OTV, 419, 15); kad *izide* jiſche (FM, 23, 4); kada ti *izideſſ* jaje (FM, 23, 25); koigod *uzjide* kvasno (RK, 157, 23); prisna Rutvica *pojide* (FM, 34, 12); kao i imenice *izilo* (FM, 20, 22), *jifsche* (FM, 23, 4).

U ikavskome obliku Pavić ispisuje još i:

- brojeve: *dvi* (OTV, 125, 13; NK, 36, 14; TDD, 4, 31; FM, 16, 24; FM, 37, 13); *dvima* (NK, 36, 22/23); *s-dvima* (OTV, 126, 1);

²⁰⁰ Maretić (1910: 150) navodi da su oblici *jesti* u slavonskih pisaca vrlo rijetki.

– neodređene zamjenice: *niki* (OTV, 211, 16; FM, 6, 14, 58, 10; TDD, 10, 21; RK, 82, 18; 85, 16; JRNK, 68, 7; PIO, II, 90, 26; NGD, 99, 15; EIE, 1764, 312, 17; 1808, 254, 2); *nika* (TDD, 8, 17; JRNK, 112, 1; PIO, I, 91, 27); *nike* (RK, 98, 19; NGD, 99, 9); *nikoga* (TDD, 10, 17; 12, 10; PIO, I, 1, 10); *nikog* (PIO, I, 68, 10); s-*nikima* (KNIT, 7, 24); *nikima* (OTV, 350, 7; 633, 25; PIO, I, 6, 1); *nikoliko* (PIO, I, 71, 8); *nikih* (PIO, I, 48, 25); *niko* (OTV, 506, 3; 596, 12); *niku* (OTV, 350, 8);

– priloge: *ovdi* (NK, 43, 13, TDD, 2, 31, 8, 33; RK, 23, 9; KNIT, 379, 19; JRNK, 168, 4; PIO, I, 90, 21; PD, 29, 13; EIE, 1764, 245, 17; 1808, 198, 22; OTV, 27, 7); *ovdika* (RK, 23, 19; 19, 5; JRNK, 165, 12; PD, 27, 7); *ondi*²⁰¹ (TDD, 7, 8; OTV, 27, 11; NK, 33, 9; FM, 38, 3; RK, 23, 9; KNIT, 379, 20; JRNK, 55, 9; PIO, I, 1, 16; NGD, 152, 21; EIE, 1764, 244, 9; 1808, 197, 18); *ondika* (NGD, 131, 13; 168, 2; 208, 10); *posli* (TDD, 3, 20; 5, 10; NK, 29, 15; FM, 41, 21; 44, 14; RK, 88, 15); *naiposli* (TDD, 6, 32); *najposli* (NK, 29, 11); *piffice*²⁰² (OTV, 181, 11); *Svagdi*²⁰³ (NK, 20, 14); *svagdi* (OTV, 498, 15/16); *igdi* (OTV, 349, 11/12); *gdi* (OTV, 213, 2; NK, 12, 9; 20, 14; 30, 3; FM, 13, 19; 31, 10; RK, 8, 3; 159, 16; 167, 3; KNIT, 166, 8; PIO, I, 1, 16; NGD, 44, 5; EIE, 1764, 244, 16; 1808, 197, 25);

– prefiks *pri-*: *priljubodinstvu* (TDD, 5, 6/7); *priljubodivac* (TDD, 9, 9/10); *priljubodinstvo* (PIO, I, 93, 18); *prigrade* (OTV, 123, 3); *priporagjaše* (NK, 5, 6); *priveršenja* (FM, 15, 14); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *privridnosti* (PD, 117, 17); *prinetti*²⁰⁴ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2); *Pridhoditelja* (OTV, 499, 20/21); *prioteli* (NGD, 180, 3).

Na dočetku infinitivne osnove zabilježen je *i* (< ē) u oblicima: *xiviti*²⁰⁵ (OTV, 97, 13; NK, 16, 21; 33, 23; 41, 19; FM, 7, 3; EIE, 1764, 79, 11; 1808, 66, 8/9; PIP, 91, 17; NGD, 205, 21; JRNK, 128, 4); *umriti* (OTV, 350, 13; NK, 17, 13); *viditi* (OTV, 6, 4; 63, 2; NK, 25, 25; 42, 12; PIP, 91, 18; PIO, I, 54, 20; KNIT, 224, 9/10); *stiditi* (KNIT, 382, 33); *voliti* (OTV, 47, 6; NK, 38, 8); *Privoljiti* (NK, 12, 6; RK, 167, 17); *podniti* (NK, 38, 9; OTV, 28, 21), *doniti* (PIO, I, 102, 37; PD, 119, 17; NGD, 118, 10); *odniti* (EIE, 1764, 103, 19; 1808, 86, 3; NGD, 92, 5);

²⁰¹ Oblik *onde* Pavić bilježi u rečenici u kojoj rabi i ikavski oblik *ovdi*: Gdie lafsnja pokora, *ovdi*, ili *onde*? (NK, 33, 12).

²⁰² U rečenici: sifici s-kola, i *piffice* bixati (OTV, 181, 11).

²⁰³ Hamm (1949: 57) navodi da je uz dosljedni ekavizam u podravskome govoru prisutan i određen broj ikavizama, a među njima su i: *dvi*, *gori*, *doli*, *ovdi*, *ondi*, *nigdi*, *svagdi*.

²⁰⁴ U rečenici: od ricsi do ricsi *prinetti* ù naš jezik (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2). U ovome je glagolu prefiks *pre-* – ispisana ikavicom, a korijen riječi ekavicom.

²⁰⁵ Della Bella i Belostenec bilježe *xivjeti* (DIZ, 39), *siveti* (GAZ I, 1271), a ostala rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Xiviti* (DIC, 114); Kašić, *Xiviti* (HTR, 340); Tadijanović, *Xiviti* (SPM, 120).

*fmiti*²⁰⁶ (PIO, I, 50, 12); *bдiti* (FM, 59, 10); *razumiti* (TDD, 4, 31; OTV, 493, 8; 621, 32; PIO, I, 54, 24; KNIT, 201, 7); *bolit* (FM, 45, 18).

I u glagolskom pridjevu radnom Pavić bilježi *i* (< ē): Svetisu Oci vazda *xelili* (OTV, 124, 11); tako da su *razumili* (KNIT, 60, 15; 222, 2/3), kao i u aoristu: da xudie *volisse* (OTV, 125, 2).

Osobna se imena, kao i etnici i ktetici, pišu u ikavskome obliku: Pervi Mucsenik *Stipan* (KNIT, 96, 29; NGD, 207, 7); S. *Stipana* (PIO, II, 77, 17); S. *Stipanu* (PD, 191, 10); *Slovinci* (NGD, 13, 11); *Slovince* (NGD, 151, 1); *Slovinske* (NGD, 5, 8); *Slovinsku* (NGD, 17, 10).

Prijedlog *prama* (TDD, 4, 26; OTV, 530, 31; NK, 39, 24, 26; PIO, I, 5, 20; KNIT, 384, 34; RK, 134, 12) (< stsl. *prēmo*) potvrđuje staru čakavsku²⁰⁷ zamjenu jata samoglasnikom *a*.

Ekavizmi se u Pavićevu jeziku pojavljuju rijetko, a najviše ih je u djelu *Tri dara duhovna*,²⁰⁸ dok su u ostalim njegovim djelima znatno manje zastupljeni: *doneti* (TDD, 10, 13; NGD, 100, 9); *doneo* (PD, 14, 17; JRNK, 155, 4); *prineli* (KNIT, 7, 4); *odneti* (TDD, 13, 7); *podneti* (TDD, 13, 8; RK, 82, 1); *podneo* (RK, 27, 3; 27, 12; 27, 14; 63, 1); *potero* (OTV, 349, 30); *prineti* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2); *vechatī* (OTV, 90, 20; 503, 21/22); *ovde* (TDD, 11, 3; 13, 5; PD, 112, 7; FM, 57, 7); *ovdebi* (PIO, I, 71, 16); *ovdeti* (PIO, I, 127, 8); *onde* (NK, 33, 12; NGD, 89, 9; 209, 22); *Ondechete* (EIE, 1764, 246, 1; 1808, 199, 2); *bdenja* (FM, 42, 25; JRNK, 161, 18; PD, 198, 11; KNIT, 11, 13); *bdenje*²⁰⁹ (EIE, 1764, 462, 19/20; 1808, 377, 4); *bdechi* (KNIT, 11, 11); *gusenice* (RK, 99, 11/12); *Razumese* (JRNK, 112, 8); *razgo vetne* (RK, 52, 6); *razgovetno* (JRNK, 43, 1); *nerazgovetni* (OTV, 264, 18); *obadve* (OTV, 126, 5; 353, 29; RK, 119, 2); *obadvæ* (OTV, 377, 6).

Maretić bilježi kako slavonski pisci *jat* obično označavaju grafemom *i*, ali navodi i kako se u nekih može češće, a u nekih rjeđe naići na primjere koji potvrđuju grafeme *e/je/ije* (pisano *ie*): „*celivati, koren (iskoreniti), medved, starešina (starešinstvo), telesa (telesni), – dijete (djeteta, djeca), lijep, sijeno, usjев, vjetar* i t. d.“²¹⁰ Neki su od navedenih ekavizama potvrđeni i u Pavića, kao što je riječ *koren* (EIE, 1808, 3, 19), koju je Pavić u istome djelu ranijega izdanja zabilježio u obliku *korin* (EIE, 1764, 3, 24). Ikavske oblike potvrđuju i primjeri: *korin* (PD,

²⁰⁶ U rečenici: tkoche *fmiti* od grifnikah dichi glavu prid ſudcem (PIO, I, 50, 12).

²⁰⁷ Galović (2013: 124).

²⁰⁸ S obzirom na opseg ovoga djela koje sadrži 14 stranica teksta.

²⁰⁹ Belostenec, *Bdenye* (GAZ II, 8); Tadijanović, *Bdenye* (SPM, 33).

²¹⁰ Maretić (1910: 151).

115, 16); *iskoriniti* (OTV, 349, 28; 495, 28); *iskorinio* (OTV, 349, 23); *iskorinito* (OTV, 210, 3). Ekavski su oblici još i *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *iskoreniti* (TDD, 6, 16; KNIT, 95, 30); *izkoreniti*²¹¹ (KNIT, 95, 32); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35). Maretićeve primjere ekavizama slavonskih pisaca potvrđuju i sljedeće riječi zabilježene u Pavića: *stareffine* (TDD, 12, 1; JRNK, 113, 17); *stareffina* (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9); *stareffinama* (NK, 8, 12); *stareffinah* (OTV, 357, 18; PD, 146, 16/17; PIO, I, 50, 5); *stareffini* (PIO, I, 5, 5). Riječ je o leksičkim ekavizmima koji su mogli biti i rezultat utjecaja starijih pisaca i leksikografa: Jerolim Lipovčić (*ukoreniti, stareffina*²¹²); Vrančić, *Koren* (DIC, 88); Kašić, *Koren* (HTR, 284); Habdelić, *Koren* (RS); Tadijanović, *Korren* (SPM, 15); Belostenec, *Koren, korenje* (GAZ II, 1018).

Glagol *celivat* (NGD, 152, 4) Pavić bilježi ekavicom, a potvrde bilježe i čakavska i kajkavska tradicija: Vrančić, *Czelovati*; *Czelov* (DIC, 72); *Czelivati* (DIC, 102); Kašić, *Čelivati*, *Čelov*, *Čeluyem* (HTR, 270); Habdelić, *Czelovati*, *Czelou* (RS); Della Bella, *zelijvati* (DIZ, 1); *Zelov* (DIZ, 124); Belostenec, *czelivanye* (GAZ I, 852), *Czelov* (GAZ II, 56).

Ekavizmi su zabilježeni i u brojevnih imenica: *obe štvari* (FM, 22, 17); *Obe štvari* (NGD, 99, 17); *obe pomolisse* (NGD, 89, 9); *Oštavisse obadve* (OTV, 181, 31); da *obadve* daske baci (OTV, 126, 5).

Dvoslov *ie* u slavonskih je franjevaca ponekad bilježen u primjerima gdje je bio dugi jat, a Pavić ga bilježi u riječi *dijete*: Da csovik imade odluku *diete*²¹³ Kerftianski kerftiti (NK, 34, 26); Ocheslise ispoviditi moje *diete*? (NK, 45, 14); MOje *diete* (JRNK, 9, 7); kolikogod puta *diete* zaktiva (PIO, II, 110, 23); *diete* moje (EIE, 1764, 59, 3; 1808, 49, 17); ozdravljeni bi *diete* (EIE, 1764, 60, 6; 1808, 50, 14).

Pavić je dvoslovom *ie* zabilježio imenicu *sieno* (EIE, 1808, 354, 1), *siena* (EIE, 1808, 353, 26), a u ranijem ju je izdanju istoga naslova zabilježio ikavizam: *sino* (EIE, 1764, 434, 4); *rina* (EIE, 1754, 434, 3). Ivšić objašnjava: „Gdjegdje govore ikavci *sēno* pored *sîno* (na pr. U Mačkovcu i Davoru), i to valjada zato, da bi se ta riječ jače razlikovala od *sîn – sîna*.“²¹⁴

²¹¹ Kosor (1981: 23): „U gl. *izkorenuti* vokal *e* može se tumačiti kao sekundarni refleks staroga *ě*, a i kao ostatak prasl. vokala *e*.“

²¹² Despot (2005: 99).

²¹³ Rječnička građa bilježi ikavski odraz jata: Vrančić, *Ditè* (DIC, 84); Kašić, *Ditè* (HTR, 272); ekavski odraz jata: Habdelić, *Dete* (RS); Belostenec, *Dete, detefcze, detecze* (GAZ II, 70); jekavski odraz jata: Della Bella, *Djête* (DIZ, 597); a dvoslov *ie* zabilježen je samo u Tadijanovića, *Diete* (SPM, 23; 33); *diete* (SPM, 96).

²¹⁴ Ivšić (1913: 163).

U Tadijanovića su brojne potvrde dvoslova *ie*: *Sviet* (SPM, 5); *Piesak* (SPM, 5); *Vittar*, *Vietar* (SPM, 6); *Lievak* (SPM, 44); *Rieka* (SPM, 53); *Tiedan* (SPM, 8); *Snieg* (SPM, 8); *Srieda* (SPM, 9); *Czviet* (SPM, 14); *Mlieko* (SPM, 18); *Tielo* (SPM, 24); *Liepota* (SPM, 27); *Biel*, *Blied* (SPM, 64); *Biela* (SPM, 13, 44); *Sieno* (SPM, 46).

Hiperijekavizam se pojavljuje u primjeru: Jšus *Sijajna* zvizda (PIO, II, 90, 24), što je utjecaj dubrovačke književnosti. Još su neki zanimljivi primjeri odraza jata: pacse kako mudri Kajetanus *bilixi*²¹⁵ (TDD, 4, 5; KNIT, 60, 16; 383, 20); po *bilixenju* (KNIT, 382, 16); dotaknuše *lisa*, iliti sanduka mertvacskoga (PIO, I, 50, 34); dasu ova tri dara Duhovna one *listve*,²¹⁶ iliti skalini Iakovljevi (TDD, 13, 32); *Listve* Jakovljeve (OTV, 62, 23); Od govedskog, *Jelinskog*,²¹⁷ kozjega (FM, 11, 2); A *slezinu* ono zatusuje (FM, 18, 9); Od *Ripe* (FM, 28, 2); Od *Sliza* (FM, 32, 20); *sliza* (FM, 32, 21); bilo jeste *vrilo*²¹⁸ (OTV, 5, 23).

7.2 Samoglasničke alternacije

ø/a: – u imenici *sabor* (< sъborъ) poluglas je između *s* i *b* prešao u samoglasnik *a*: iz *sabora*, gdise vilovnjaci obicsvau kupiti (TDD, 12, 10); isti S. *Sabor* Tridentinski (TDD, 4, 7); Tridentinskoga *Sabora* (EIE, 1764, naslovnica); da Kadaju diavao nosasfē kuchi iz njiovoga *sabora* (TDD, 12, 4); i iz Sveti *Saborah* (RK, 173, 9);

a/i: – gdije nema *dosti* (OTV, 211, 26; FM, 31, 10); Med, i firche ù njega *ulize* (FM, 35, 14); dvojio, ili *sumnijo* (PD, 86, 10); Jefili *sumnijo* (PD, 90, 11); pocse *sumnjiti* (OTV, 537, 6); *razgledivaffe* (OTV, 181, 22/23);

a/o: – zamjena samoglasnika *a* samoglasnikom *o* zabilježena je u sljedećim riječima: *zaisto*²¹⁹ (TDD, 7, 13; OTV, 105, 23; PIO, I, 48, 15; II, 81, 6); *zaisto* (PIO, I, 2, 10/11); *doisto* (EIE, 1764, 251, 18; 377, 15); *doisto* (EIE, 1808, 203, 20; 307, 19/20); *utvore*²²⁰ (TDD, 11, 1); *drugojocsia* (PIO, I, 91, 23);

²¹⁵ Ikavskim odrazom bilježe: Vrančić, *Biligh* (DIC, 18, 98, 101); *Obilisye* (DIC, 48); Belostenec, *Bilig* (GAZ II, 14); Tadijanvić: *Zabilixi* (SPM, Ubavistenye, 5; 13), a dvoslov je u Kašića: *Biglièg* (HTR, 265). Pavić rabi i oblike: *bilexi* (OTV, 150, 9); *zabilexiti* (PIO, II, 113, 5) koji potvrđuju i depalatalizaciju *lj* > *l*.

²¹⁶ Vrančić, *Listve* (DIC, 94); Kašić, *Listve* (HTR, 287); Della Bella: *Listve* (DIZ, 646); Belostenec, *listve* (GAZ I, 1087).

²¹⁷ „Sekundarni ē javlja se u imenici *jelen* pa B ima *jelin*.“ Kosor (1981: 23).

²¹⁸ U rečenici: bilo jeste *vrilo*, iz koga izigjosfe fvi Sveti Sacramenti (OTV, 5, 23).

²¹⁹ Della Bella: *zaisto* (DIZ, 36); Tadijanović: *Zajsto*; *Dojsto* (SPM, 87); *dojsto* (SPM, 160).

²²⁰ U rečenici: mi nismo *utvore*, niti xivi Vojaci (TDD, 11, 1).

e/i: – prid (TDD, 9, 12; NK, 12, 13; 45, 4; RK, 52, 1; 66, 10; NGD, 43, 20); *pridamnom* (TDD, 1, 4); *priko* (NK, 40, 21; NGD, 100, 19); *gori* (OTV 693, 10; NK, 29, 10; FM, 38, 7; 42, 24; JRNK, 164, 13; NGD, 43, 17; PD, 91, 8; EIE, 1764, 244, 18; 1808, 198, 1); *doli* (OTV, 125, 12; FM, 38, 7; 39, 12; JRNK, 20, 1; PD, 152, 17; PIO, I, 49, 30); *sricha* (TDD, 14, 14); *srichu* (OTV, 30, 14/15); *srichi* (PIO, I, 55, 32); *bogibilji*²²¹ (PIO, II, 112, 19); *pogibilji* (OTV, 63, 2); *roditiljah* (PIO, II, 4, 25); *Zrile* (FM, 12, 4); *zriloga* (FM, 14, 26); *trifsanja* (FM, 24, 26); *briska* (FM, 25, 17); *Brisku zrilu* (FM, 25, 17);

- zamjenica *on* u L. jd. zabilježena je ovom alternacijom: ù tvomu Sercu dobro promisljavala, i po *njimu* tvoi xivot upravlјala (NK, 18, 12), što može biti i tiskarska greška;
- prilog: kojesmo *nigda*²²² imali (EIE, 1764, 436, 16; 1808, 356, 3);

u/a: – Ona dixe *savise* vlaxnoſti (FM, 31, 9); neimajuch *savise*, veche famo toliko (PIO, I, 27, 21);

u/i: – samoglasnik *u* prelazi u samoglasnik *i* u riječima: *slissaoci* (TDD, 2, 18); *slissaoci* (TDD, 14, 17; KNIT, 182, 27); *slissati* (EIE, 1764, 312, 15); *slishati* (EIE, 1808, 254, 1); *neslissaſe* (EIE, 1764, 312, 16); *sliffajuchi* (EIE, 1764, 95, 22); *slishajuchi* (EIE, 1808, 79, 23); *neshlishashe* (EIE, 1808, 254, 2);

– uzor su Paviću mogli biti: Vrančić, *Szlifatti*, *Szliscnick* (DIC, 11); Kašić, *Sliscati*, *Sliscnik* (HTR, 321); Della Bella: *Sliscjalaz* (DIZ, 119); *Sliscjajuuchi* (DIZ, 753); Belostenec, *fzlißam* (GAZ I, 154); *fzlißalacz* (GAZ I, 155);

u/o(l): – glagolsku imenicu *tolmacsenje* (NK, 14, 22; 14, 26/27) Pavić bilježi ovom alternacijom: *tolmacsenja* (NGD, 101, 14); *tolmacsenju* (OTV, 22, 22; 187, 12; PIO, I, 129, 15; II, 70, 8/9); ali i bez nje suglasnika *l*: *Tomacsenje* (KNIT, 385, 29; 398, 9);

– glagoli: *tolmacſi*²²³ (OTV, 396, 8); *tolmacſit* (NGD, 100, 6); *tolmacſio* (OTV, 396, 5; NGD, 101, 7); *tolmacſaſe* (EIE, 1764, 250, 21); *tolmacſashe* (EIE, 1808, 203, 1); *tolmacſaffe* (OTV, 632, 27);

– u obliku s prefiksom *iz-* ova je glagolska imenica zabilježena bez suglasnika *l*: *iztomacſenju* (TDD, 3, 2), kao i glagoli: *iztomacſiti* (TDD, 2, 24; 7, 15/16); *iztomacſim* (TDD,

²²¹ U rečenici: bivſi ù hiljadu *bogibilji* (PIO, II, 112, 19); vjerojatno je riječ o tiskarskoj grešci.

²²² Ovaj je oblik priloga zabilježen i u značenju *nikada*: i tako nechemo *nigda* sagriffiti (PIO, I, 48, 2); nisu *nigda* uſe doſſli (OTV, 520, 1).

²²³ Pavić bilježi i *tomacſi* (KNIT, 382, 22).

7, 16); ali su zabilježeni i oblici: *iftolmacſiti* (OTV, 690, 4); *istolmacſiti* (PIO, I, 5, 4/5); *iztolmacſi* (RK, 87, 8);

– podrijetlo riječi prasl. **tъlmačъ* (rus. tolmáč) otkriva da je došlo do vokalizacije jora, a rječnička građa potvrđuje različite primjere: Vrančić, *Tumacs*, *Tumacsenye*, *Tumacsiti* (DIC, 50); Kašić, *Tomaciti* (HTR, 330); Habdelić, *Tolmachenyе*, *Tolmachim* (RS); Della Bella: *Tomacènje*, *Iftomacènje* (DIZ, 413); Belostenec, *Tolmàch*, *Tolmachènye*, *Tolmáchim* (GAZ II, 543); Tadijanović, *Tolmacsenye* (SPM, Ubavistenye, 2);

u/o: – *Sobotu*²²⁴ (EIE, 1764, 244, 12; 1808, 197, 21); *blizo* (OTV, 46, 21; RK, 15, 12; 15, 19/20);

– podrijetlo riječi *subota*, prasl. **sъbota*, **sobota* (stsl. *sobota*, rus. *subbóta*), otkriva promjenu *ø*²²⁵ u *o*, za što potvrdu nalazimo u Habdelića, *Szobota* (RS) i Belostenca, *Szobota* (GAZ I, 1069); a Vrančić, Della Bella i Tadijanović bilježe *od-βubote* (DIC, 123); *Subotta* (DIZ, 635); *Subbotha* (SPM, 9);

o/e: – na planinu kalvarie *pegerdno* vogjen bio (RK, 28, 2); imademo traxiti, i nachi *mexemo* (PIO, I, 17, 3); *s-csetvericom* (OTV, 369, 13);

o/u: – u riječima stranoga podrijetla događa se ova alternacija: *Pharaunovu* (TDD, 3, 9); *Pharaunov* (TDD, 14, 7); *Faraun* (OTV, 97, 10); *Farauna* (KNIT, 7, 25; PIO, II, 112, 17); *Farauni* (NGD, 207, 14); *Salomunu* (TDD, 1, 17); *Salomun* (OTV, 291, 3; 352, 28; KNIT, 383, 12; PIO, I, 102, 15; JRNK, 95, 12); Vidi u trechoi *Skuli*²²⁶ (NK, 36, 12); drugu *Skulu* uvesti (NK, 22, 18); Iz Salerna *Skula* pifse (FM, 6, 17); *Senaturi* (PIO, I, 49, 35).

Maretić²²⁷ navodi kako je riječ *škula* u Relkovića uobičajena, kao i u Leakovića, Lipovčića i Rapića. Alternaciju *o/u* u riječima *faraun* i *senatur* pripisuje utjecaju dalmatinskih pisaca, kao i u riječima *doktur*, *pridikatur*, *predikatur*, *Španjulska*.

²²⁴ Pavić bilježi i *subotu* (PIO, I, 104, 19).

²²⁵ U kajkavskome je narječju riječ *roka* (stsl. *røka*) i danas potvrda ove promjene.

²²⁶ Vrančić: *Szkula* (DIC, 94); Habdelić, *Szkula* (RS); Della Bella, nà *skullu* (DIZ, 44); Belostenec: *Skula* (GAZ I, 1090); Tadijanović: *Skulla* (SPM, 41).

²²⁷ Maretić (1910: 151).

7.3 Gubljenje samoglasnika

Apokopa²²⁸ ili izostavljanje završnih vokala u Pavića je potvrđena brojnim primjerima:

a/ø: – *kad* (TDD, 4, 24; 7, 3; FM, 35, 10; EIE, 1764, 2, 14; 1808, 2, 12); *nek*²²⁹ (NK, 19, 13); *neksu* (JRNK, 164, 1); *nekse*²³⁰ (OTV, 404, 25); *sad* (NK, 27, 3; NGD, 152, 20; PD, 127, 19); *tad* (Tadche tebe isto izlicsiti) (FM, 14, 5); *pol* (PD, 87, 25); *ovud* (NGD, 42, 17); *odkud* (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11; OTV, 27, 1); *nifst* (NGD, 181, 15; PD, 119, 15); *ostalim* (TDD, 7, 11); *njeg* (FM, 13, 12; 14, 25; 35, 11; 46, 17; NGD, 44, 5); *njim* (NGD, 100, 12);

– u nekih se pridjeva samoglasnik *a* gubi u sredini riječi: *Ægyptski* (OTV, 98, 11/12; 351, 20); *Ægyptskomu* (OTV, 350, 31); *Ægyptskoga* (OTV, 403, 14); *Zapovidnu* Svetkovinu (NK, 8, 3; 23, 18); ostale *zapovidne* poste (NK, 8, 4);

– u sredini se riječi a gubi i u glagolske imenice *fvitovanje*²³¹ (OTV, 181, 32), *fvitovanja* (NGD, 99, 12); *fvitovanju* (OTV, 29, 14); te u glagola *fvitovati* (OTV, 537, 19; NK, 12, 5; 45, 5); *svitovat* (NGD, 45, 2); *fvitujem* (PD, 113, 4); *fvituje* (PIO, II, 112, 27; JRNK, 146, 18); *fvituj* (PD, 2, 5; JRNK, 152, 7);

– podrijetlo riječi stsl. *sъvѣтъ* (<*s(a)-* + prasl. i stsl. *vѣтъ*: um, savjet) pokazuje kako se poluglas između suglasnika *s* i *v* gubi, što potvrđuje i rječnička građa: Vrančić, *Szvitovati* (DIC, 3, 23, 102); *Szvith*²³² (DIC, 23); *Szvitovatise* (DIC, 23); Kašić, *Svitovati* (HTR, 326); Della Bella, *Svjettovattise*, *fvitujemse* (DIZ, 44); *Svitujse* (DIZ, 41); Belostenec, *fzvetujem* (GAZ I, 1151);

– glagol *izbrati* Pavić bilježi bez *a*: dobru zarucnicu *izbere* (OTV, 63, 11); Cxigericu ti *izberi* lipu (FM, 28, 22);

e/ø: – *teb* (FM, 9, 12; 23, 24; NGD, 16, 1);

i/ø: – samoglasnik *i* gubi se na kraju riječi: *teb* (FM, 42, 10; 42, 18); *féb* (FM, 37, 15; NGD, 115, 4; 151, 7); *Seb* (NGD, 151, 2); *nit* (FM, 11, 16; PD, 118, 17); *al* (FM, 25, 20; 26,

²²⁸ Prema Rikardu Simeonu (1969: 88) *apokopa* je “(...) otpadanje jednoga ili više slova (glasova) na kraju riječi (...); gubljenje ili namjerno izostavljanje posljednjega slova, sloga ili dijela riječi.”

²²⁹ Češće je zabilježen oblik *neka* (TDD, 7, 22; NK, 15, 16; NK, 15, 17; 19, 10); *Nekaſe* (PIO, I, 48, 2/3).

²³⁰ U istoj rečenici Pavić bilježi: *i nekase* gvozdiem okuje, pak *nekse* s-rosom Nebeskom okvaši (OTV, 404, 25/26).

²³¹ U značenju *savjetovanje*.

²³² Lat. *Consilium* = savjet.

17; 42, 25) *tugj*²³³ (NK, 12, 8); u sredini riječi: ù *Jerufolmu* (TDD, 6, 32); u tri Skule *razdiljto* (NK, 14, 24); za *uznemirtelja* (RK, 133/134, 21/1); Od *Porrluka* (FM, 41, 2); Jofs k-otomu išti *porlukovi* (FM, 42, 22); po *zapovdi* (RK, 97, 23); *mimogje* (RK, 14, 19);

– redukcija postakcenatskih vokala zabilježena je primjerima: po svetoj Katolicsanskoj *Cerkv* zapovidio (NK, 16, 19); Kralj *Bošansk* (NGD, 13, 10);

– do redukcije samoglasnika *i* dolazi u slogu nakon naglašenog sloga u brojevnih imenica: *Dvojca* od njegovi Ucsenika (OTV, 505, 3); koinofu *obadvojca* naumili (PIO, I, 70, 7); Samo *dvojcu* (NGD, 100, 9); poslavfsi *dvojcu* (EIE, 1764, 4, 8; 1808, 3, 27); Od *dvojce* (NGD, 99, 9; OTV, 621, 7); *Dvojca* ù tom (NGD, 208, 18); *Dvojci* ondi (NGD, 178, 10); od ovi *trojce* (EIE, 1764, 314, 9; 1808, 255, 10); *dvojcom* (PIO, I, 27, 29);

o/ø: – *vako* (NGD, 176, 18; 208, 11); *uprav* (NK, 33, 11); *neg* (FM, 17, 23); *Svak* (NGD, 133, 22); *svak* (PIO, II, 90, 2; NGD, 8, 15); *ak* (NGD, 118, 15); *svidcsanstvo* (TDD, 13, 22); *Jšukerstvoga* (RK, 111, 11);

u/ø: – *njem* (FM, 9, 21; NGD, 43, 6; PD, 27, 7); *megj* (NGD, 7, 3; PD, 29, 3); *s-kuchani* upravlja (OTV, 369, 19/20); pomoch *kuchana* (OTV, 304, 24); koinobimu *kuchani*, rodiaci, blixnji, znanci, jali podloxnici bili (PIO, I, 1, 13).

7.4 Sekundarni samoglasnici

Sekundarni se samoglasnici pojavljuju na početku riječi kao proteza, u sredini kao epenteza ili na kraju riječi kao paragoga:

ø/i: – samoglasnik *i* dodan je u riječi *fazian*: K-tom *Fazian*, tako zvana ptica (FM, 19, 13), vjerojatno prema grčkome i latinskome uzoru (njem. *Fasan* < lat. *phasianus* < grč. *phasianós*);

– sekundarno se *i* pojavljuje i u imenici *rucfinik* (PD, 62, 21); *ftotinik* (OTV, 530, 4, 14); *ftotinikovo* (OTV, 530, 9); *Stotinik* (JRNK, 59, 8);

– samoglasnik *i* pojavljuje se između prefiksa i korijenskoga morfema u oblicima *iziodenje* (RK, 173, 22); *iziode* (OTV, 20, 31; 117, 16); kao analogija prema oblicima *izichi*

²³³ U rečenici: Faliti *tugj* grih (NK, 12, 8).

(OTV, 213, 10; PIO, I, 48, 31), *obići*.²³⁴ Pavić rabi i primjere bez ove analogije u kojima je zabilježen suglasnik *h*: *izhodimo* (NK, 27, 12); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29); *izhode* (PD, 225, 15); *izhod* (FM, 52, 24); *izhodak* (PIO, I, 48, 15); *Jzhoda* (RK, 157, 17); *neizhodi* (RK, 52, 6);

– epenteza u obliku samoglasnika *o* pojavljuje se i u sljedećim riječima: *ovakove* (TDD, 7, 27); *takova* (JRNK, 115, 20; EIE, 1764, 317, 19; 1808, 258, 2); *takovo* (EIE, 1764, 311, 15; 1808, 253, 4); *kakovo* (PD, 89, 25);

– zamjenica *to* ponekad je zabilježena protetskim *o* na početku riječi: *I k-otomu*²³⁵ za *dugo xiviti* (FM, 7, 3); *I k-otomu cvitak od ruxice* (FM, 15, 24); *I k otomu jospter lukavoga* (FM, 34, 15); *Josf k-otomu isti porlukovi* (FM, 42, 22); *Ispovidam, k-otomu* (RK, 4, 1); *Kotomu Sveti Oci* (RK, 161, 14); *K-otomuje koristno* (KNIT, 96, 1); *i k -otomu fve* (JRNK, 101,); *Josf k-otomn naucfime* (JRNK, 161, 20); *I k-otome zemlju* (NGD, 132, 8);

– protetsko *o* pojavljuje se i u primjerima: *otajno* (OTV, 479, 11; PIO, I, 121, 8); *otajnim* (PIO, I, 5, 18); *ottajnima* (PIO, II, 5, 1).

7.5 Gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina

-*ha*-: gubljenjem suglasnika *h*²³⁶ u riječi *Abraham* dolazi do stapanja dvaju samoglasnika te *Abraam* postaje *Abram* (KNIT, 379, 23); s-*Abramom* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *Abramova*²³⁷ (KNIT, 379, 23; EIE, 1764, 252, 6/7; 1808, 6);

-*ja*-: *Nepokanje* na csas od smerti za *Grihæ* (NK, 11, 22);

-*je*-: *najpri* (TDD, 5, 1/2; NGD, 13, 10; NK, 36, 24; PIO, I, 17, 1; FM, 44, 24; RK, 8, 6).

²³⁴ Maretić (1910: 150).

²³⁵ Pavić zamjenicu *to* u dativu bilježi i bez protetskog *o*: *k-tomu* (PIO, I, 102, 30); *K-tom* (FM, 19, 13).

²³⁶ Utjecaj slavonskoga dijalekta vidljiv je u ovome primjeru budući da „Govori slavonskoga dijalekta ne poznaju glasa *h* kao i većina štokavskih govora.“ Kolenić (1997: 107).

²³⁷ Pavić bilježi glas *h* u primjeru: *Abrahamovo* (RK, 66, 12).

7.6 Suglasničke alternacije

c/t: – Mucsen pod *Pontiom*²³⁸ Pilatom (JRNK, 13, 4; 25, 14);

– uzor preuzimanja je latinski jezik *Pontius*, te se iz izvora prenosi suglasnik *t*, što potvrđuju Vrančić: *Pōtiem pilatom* (lat. *Pontio pilato*) (DIC, 125) i Della Bella, *Pontiom Pilátom* (DIZ, 37);

č/t: – famo *polovitno* (PIO, I, 18, 13, 31, 36);

č/t: – u Pavića je zabilježena imenica *svitnjak* (PIO, I, 6, 3), *s-svitnjaci* (OTV, 377, 10; EIE, 1764, 232, 8); *s-svitnjaci* (EIE, 1808, 188, 12) prema južnim uzorima: Kašić, *Svitgnak* (HTR, 326); Della Bella, *svjetgnák, svjetgnáka* (DIZ, 46); dok sjeverni uzori u ovoj riječi bilježe suglasnik *ć*: Habdelić, *Szvechnyak* (RS); Belostenec, *Szvechnyak* (GAZ I, 221);

– u Vrančića je lat. *Candellabrum* = *Szvichnyak* (DIC, 16) u značenju *svijećnjak*, a lat. *Facula* = *Szvitnyak* (DIC, 35) u značenju *baklja*;

– zabilježen je i primjer *obogatujuchi* (EIE, 1764, 67, 8/9; 1808, 56, 15);

lj/nj: – s - *Rimnjani* (RK, 120, 9/10; 122, 18); *Rimnjane* (RK, 122, 20); *Rimnjanah* (RK, 119, 5); *Rimnjana* (NGD, 207, 11); k- *Rimnjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4; NGD, 123, 20);

m/n: – u slavonskih su pisaca običniji oblici *pantite* (PIO, I, 17, 21); *zapanti* (NK, 40, 16; PD, 92, 3); *zapantiti* (JRNK, 165, 13; PIO, I, 49, 6; 90, 21); *Zapantite* (PIO, I, 91, 19); *upanti* (NK, 143, 3) od oblika *pamtiti* i *zapamtiti*;²³⁹

– Della Bella bilježi *užpantim* (DIZ, 23); a Tadijanović uz *panti* (SPM, Ubavistenye, 2); rabi i *zapamtisch, zapamti* (SPM, Ubavistenye, 11);

s/š: – grecizam *Apos̄tol* (KNIT, 298, 9) (< grč. *apóstolos*) Pavić bilježi promjenom suglasnika *s* u *š*: *Apos̄toli* (NK, 2, 24; RK, 60, 11; KNIT, 168, 21; PIO, II, 5, 17; NGD, 8, 19); *Apoſtola* (EIE, 1764, 1, 3); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *Apos̄tolah* (PD, 191, 5); *Apoſtolah* (RK, 119, 3);

– i u pridjeva je zabilježena ova promjena: *Apos̄tolsko* (JRNK, 11, 6); *Apos̄tolska* (NK, 41, 16); *Aposstolskoy* (PD, 31, 13);

²³⁸ Zabilježen je i oblik bez navedene alternacije: Mucsen pod *Ponciom Pilatom* (NK, 3, 7; RK, 2, 11/12).

²³⁹ Maretić (1910: 155).

– s u južnih uzora pred suglasnikom ostaje nepromijenjeno, a u sjevernih prelazi u š: Habdelić, *Apostol* (RS); Della Bella: *Apōsto* (DIZ, 89); Belostenec, *Apostol* (GAZ I, 113); kao i u Tadijanovića: *Apostoli* (SPM, 4);

– alternacija s/š zabilježena je i u grecizmu *hisftoriica* (TDD, 4, 19); *hisftoriice* (TDD, 6, 20) i u latinizmima *hosftiu* (NK, 79, 3); *hosftie* (JRNK, 55, 5); *Sakrisftan*²⁴⁰ (TDD, 7, 9);

s/z: – *uzlova* (TDD, 8, 32); *uzlova* (NGD, 101, 8, 9); *Angeozkog* (PIO, I, 5, 35); *Iztoka* (KNIT, 60, 2);

t/c: – II. *Marca S. Gergur* (RK, 129, 18);

t/ć: – *krechanje* (FM, 41, 22); *srichan* (NK, 123, 22); *srichnu* (OTV, 291, 23); *frichnu* (RK, 82, 9); *srichnosti* (TDD, 14, 3); *Nesrichna* (OTV, 7, 11); *nesrichno* (OTV, 7, 28); *srichnog* (OTV, 449, 17); *srichno* (NK, 98, 23; RK, 39, 22); *frichno* (OTV, 22, 15; PIO, I, 70, 11); *frichniſu* (PIO, I, 103, 24);

v/b: – *oblaſt* (Kakogod dakle Petru kako naistarjemu sucu ovdi davafše *oblaſt*, da po Sacramentu Svetoga Kerstenja i Svete Ispovidi mache grifsnickske odrifšuje, takomu dana bi *oblaſt*, da ifte grissnike od pokore vrimenite izvan Sacramenta odrifšiti moxe) (TDD, 9, 1, 2); proslavifše Boga, koije dao takvu *oblaſt* ljudma (KNIT, 303, 10);

v/u: – *suache* prokleſtva fverhu tebe dochı (KNIT, 6, 14); *Paulimir* (NGD, 151, 8); Petru i *Paulu* (PD, 85, 3/4); jerboje *suit* u Nedilju stvoren (KNIT, 7, 5);

v/lj: – Pavić ovu alternaciju nedosljedno bilježi: *cerljeno*²⁴¹ (FM, 11, 13); *cerljenu* (RK, 27, 22); *cerljenom* (EIE, 1764, 238, 6; 1808, 192, 26); *cervenog* (FM, 12, 25; 35, 2); *cervenoga* (FM, 12, 26); *cerven* (PIO, I, 50, 2); *cervenomu* (PIP, 277, 25);

z/s: – riječi stranoga podrijetla Pavić bilježi alternacijom z/s: *Dionyfio* (RK, 122, 20); *Eufesbia* (RK, 120, 11); *Cesari* (NGD, 207, 12); *Cesara* (EIE, 1764, 10, 3); *Cesara* (EIE, 1808, 8, 18/19); *Cesaru*; *Cesarovo* (PIO, I, 27, 16); *Asii* (PD, 249, 8); *Mesopotamiu* (OTV, 63, 14); *Mespotamiae* (OTV, 68, 14); *Susanna* (PIO, I, 48, 10); *Farisæu*²⁴² (PIO, I, 6, 20); ali i riječi: s-*fusama* (PIO, I, 71, 23);

²⁴⁰ Habdelić, *Sakreftia* (RS); Belostenec, *Sekreftan*; *fekreftanka* (GAZ I, 1071/1072).

²⁴¹ Vrančić: *Csarlyen* (DIC, 91); Kašić: *Carglien*, *Carglieniti* (HTR, 268); Habdelić, *Cherlyen*, *Cherlyením* (RS); Belostenec, *Cherlyen*, (D.) *czarlyen* (GAZ I, 1063); Tadijanović: *Czerljeno* (SPM, 13).

²⁴² Pavić bilježi i oblike: *Farizeu* (OTV, 536, 29/30); *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Farizeom* (KNIT, 398, 13).

– riječ *Ambrofia* (PIO, I, 71, 22; OTV, 27, 7); *Ambrosie* (PIO, II, 91, 3); *Ambrofiu* (OTV, 270, 16) zabilježena je i alternacijom *z/ž*: S. *Ambroxia* (PIO, I, 71, 9); S. *Ambroxē* (KNIT, 382, 29);

z/ž: – *Ixak* (KNIT, 379, 24); *Ixaka* (KNIT, 379, 24); *Ixakom* (EIE, 1764, 59, 22; 1808, 50, 8); *Ixaii* (OTV, 346, 11); *Ixaiu* (OTV, 346, 15); *Ixaia* (EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *Ixaiæ* (EIE, 1764, 60, 8); *Ixaie* (EIE, 1808, 50, 16);

ž/š: – S. *Kriſſ* (PIO, I, 50, 23);

ž/z – *Bozanſtvena* (PIO, I, 6, 11); *ulazenja* (OTV, 593, 9/10; 594, 7); *zgrozenje* (OTV, 596, 4).

7.7 Gubljenje suglasnika

j/Ø: – u imperativu glagola *bđjeti* u 2. licu množine suglasnik *j* nije zabilježen: *Bđite!* *Bđite!* (RK, 15, 15);

k/Ø: – unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*, a u sljedećemu se primjeru gubi: Ak *uztie* kogod trošak dati (NGD, 118, 15);

l/Ø: – imenicu *oltar* Pavić bilježi bez suglasnika *l*: *ottaru* Gospinomu ovdi postavljenomu (TDD, 3, 6); kod ovoga *Ottara* (TDD, 9, 17); kod *Ottara* (TDD, 10, 14); Jeste Sacramenat fvetoga *Ottara* (NK, 5, 15); fvojeg *Ottara* (OTV, 150, 24); Dase Dica narede kod *Otara* (NK, 15, 5; KNIT, 221, 2; JRNK, 59, 14); među Cerqvom i *Otarom* (KNIT, 398, 22); vino na *Otaru* (JRNK, 54, 8); pristupi k-*Otaru* (PD, 105, 7); Na *Otaru* postavito (PD, 31, 10);

– riječ je u rječničkoj građi zabilježena bez gubitka suglasnika *l*: Vrančić, *Oltar* (DIC, 6); Kašić, *Oltár* (HTR, 300); Habdelić, *Oltar* (RS); Belostenec, *Oltár* (GAZ I, 72); Tadijanović, *Oltar* (SPM, 30);

– glagol *svijetliti* zabilježen je ovom alternacijom: i nekaim svitloſt vikovicsnja *sviti*, Amen (NK, 19, 2); ſvuda *sviti* (RK, 122, 16); da *sviti* obdan (OTV, 2, 12); da *svite* obnoch (OTV, 2, 16); i svitloſt vicsnja *svitila* njoj (RK, 66, 14); Gospodine, dobroſtiv *prosviti* (PD, 192, 12); Nam *prosviti* ti pameti (JRNK, 152, 4); kano isto funce *sviticheſe* na vike (PIO, I, 18, 35);

š/Ø: – i to oproštenje pocimavši od *jucseranje* Vecserne (TDD, 8, 23); Kruh naš *svagdanji* dajnamga danas (NK, 9, 11); u kojoi *svagdanji* plamen gori (PIO, I, 91, 30);

– u riječi su zabilježene glasovne promjene jednačenja po zvučnosti i jotacije: *svak* + *dan* + *ji* = *svagdanji*, a takav oblik potvrđuju Vrančić, *βvagdanyni* (DIC, 127) i Kašić, *Svakdagni* (HTR, 325), dok Belostenec bilježi dvojako: *Vʃzagdasnyi*, (D.) *fsvakdanyi*, *vʃzagdaʃnya* (GAZ I, 1017);

t/Ø: – niko²⁴³ (NK, 24, 15; 34, 12; KNIT, 166, 3; PIO, II, 74, 11; EIE, 1764, 244, 8; JRNK, 91, 14); *svak* (PIO, II, 90, 2; NGD, 4, 5); *kobi*²⁴⁴ (RK, 84, 12); *kott*²⁴⁵ (OTV, 9, 11); *kogod* (PIO, I, 50, 8; NGD, 118, 15);

v/Ø: – csuju *zuk* zvonah (TDD, 11, 28); *zuk* blagosvljenih zvonah (TDD, 11, 29); s-*zukom* svoim rastiruju duhove neciſte (TDD, 12, 13); blagosvljenim *zukom* tkose uzsluxi (TDD, 14, 14); *zuk* trublje (OTV, 123, 6); *zuka* trublje (OTV, 124, 1); *zuktrubljæ* (PIO, 50, 6); *Zukje* velik tad iziſao (PD, 2, 1; JRNK, 152, 8); u uſſiu *zucsaffe* (OTV, 123, 7);

– rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Zuuk* (DIC, 107); Kašić, *Zuk* (HTR, 346); Della Bella: *Ʒvék* (DIZ, 732);

– *zdralju* (FM, 23, 23); *brisku*²⁴⁶ (FM, 25, 17); *drusfto* (TDD, 10, 31); *ovakoj* (KNIT, 301, 1); *ovaka* (PD, 222, 2/3); S. *Mihaila* (EIE, 1764, 399, 15; 1808, 326, 1);

ž/Ø: – *Varadin* (PIO, I, 70, 8); *Varadinskem* (NGD, 44, 15).

7.8 Sekundarni suglasnici i samoglasničko-suglasničke skupine

Sekundarni se suglasnici pojavljuju na početku riječi kao proteza, u sredini kao epenteza ili na kraju riječi kao paragoga:

ø/d: – *razdriſsi* (EIE, 1764, 61, 11); *razdrishi* (EIE, 1808, 14);

²⁴³ Pavić biježi i oblik *nitko*: *nitkose* nebi mogao za grih pokarati (TDD, 4, 5); *nitkoje* nemoxe ustegnuti (OTV, 534, 13); u koj josh *nitko* (EIE, 1808, 197, 17); *nitkomu* nemogaffe (KNIT, 299, 24); *nitko* neche mochi (PIO, I, 55, 20).

²⁴⁴ Pavić bilježi i oblike: *tko* (NK, 37, 4; PIO, I, 5, 34; KNIT, 299, 25; JRNK, 50, 8); *Tkonasje* (NK, 26, 10; 28, 3), *Tkoje* (NK, 26, 18; 28, 17; PIO, I, 5, 34); *itko* (NK, 79, 7); *Tkoche* (PIP, 194, 7); *Tkosi* ti (PIO, I, 55, 14).

²⁴⁵ U rečenici: *koti* ocfitova daſi goo (OTV, 9, 11).

²⁴⁶ Tadijanović: *Breska* (SPM, 15; 16).

ø/j: – od *dracsja* (EIE, 1764, 301, 14; 1808, 245, 1);

ø/k: – *polak* (TDD, 7, 15; OTV, 493, 8; KNIT, 144, 14; NGD, 42, 21; EIE, 1764, 218, 13; 1808, 177, 8); *ondak* (TDD, 11, 9);

ø/l: – *vertla* (OTV, 6, 15); u *vertlu* (FM, 33, 16); ù *vertlu* (RK, 14, 18; EIE, 1764, 244, 8; 1808, 197, 17); *Bulgarskimſe* imenom nazvaffe (NGD, 11, 13);

ø/n: – *miloſtivno* (TDD, 10, 7; RK, 84, 10; JRNK, 163, 16); *miloſtivna* (JRNK, 132, 8); *Miloſtivne* (PD, 222, 16); *skrovitnosti* (RK, 87, 8); *gluvno*²⁴⁷ (EIE, 1764, 146, 1; 1808, 119, 24/25);

– u složenicama tvorenima od glagola *ići* pojavljuje se eufoničko *n*, u tvorbi prefiksom *u-* (< *vñn*): onaiche *unichi* ù Kraljestvo Nebesko (NK, 12, 19); nechete *unichi* ù kraljestvo Nebesko (JRNK, 128, 7); ù Grad Jerusolim hotio *unichi* (KNIT, 144, 26); ù Kraljestvo Nebesko *unichi* (PIO, II, 4, 14); ù ovaj Raj zemaljski *unichi* (PIO, II, 112, 11); nemoxe *unich* ù glavu (RK, 96, 15); *unich* mogu (NK, 123, 6); i *unigje* ù Kapelicu (TDD, 7, 7); koi ù Cerkvu *unigje* (TDD, 8, 21); pod krov njegov *unigje* (OTV, 530, 18); u koju kuchu *unigje* (PIO, I, 91, 7); U Gragjane *unigje* veselje (NGD, 42, 8); ù skupshtinu S. cerkvæ *unissli* (PIO, II, 90, 5); *unichi* nemaris (PD, 106, 14); ù (...) kraljestvo *uniffao* (KNIT, 383, 23); à ona *uniffavffī* (OTV, 374, 28);

– u tvorbi prefiksom *s-* (< *sñn*) složenice tvorene od glagola *ići* bilježe se eufoničkim *n*: *snigje* (OTV, 186, 4/5); *snilazi* (PIO, II, 69, 33; 70, 1); *snisao* (NK, 29, 8); *snigje* (EIE, 1764, 245, 7; 1808, 198, 13); *snilazafse* (EIE, 1764, 313, 11); *snilazaffe* (EIE, 1764, 313, 16); *snilazashe* (EIE, 1808, 254, 18, 23); *snilazenju* (PD, 149, 6); ali i bez njega: *sisao* (PD, 2, 2); *sigje* (NGD, 101, 3; PD, 2, 7); *filazechi* (OTV, 690, 28);

ø/r: – prijedlog se *brez* (NK, 17, 5; 24, 15; TDD, 1, 6; FM, 13, 20; RK, 85, 10; PIP, 289, 7) pojavljuje po analogiji na stariji oblik *prez*;

– u prefiksalnoj je službi također bilježeno *brez*: *brepametni*²⁴⁸ (OTV, 632, 10); *breplosleni* (PIO, I, 103, 6);

ø/s: – koisu *odnesli* (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22);

²⁴⁷ U rečenici: u *gluvno* doba nochí (EIE, 1764, 146, 1; 1808, 119, 24/25).

²⁴⁸ Vrančić, Kašić i Habdelić bilježe stariji oblik *prez*: *Prez-pametan* (DIC, 27); *Prezpametan* (HTR, 311); *Prezpameten*, *na*, *no* (RS).

ø/t: – Spavat valja kadše mracsnošt *stij/sta* (FM, 9, 8);

Sekundarne samoglasničko-suglasničke skupine pojavljuju se u sredini i na kraju riječi:

ø/er: – *fstogoder* (FM, 53, 17);

ø/ir: – *Kakogodir* (NGD, 44, 18); *kolikogodir* (KNIT, 219, 4); *kolikogodirbo* (KNIT, 219, 5); *koigodir* (KNIT, 219, 7; EIE, 1764, 401, 1/2); *Kojigodir* (EIE, 1808, 327, 5); *kojagodir* (EIE, 1764, 3, 4; 1808, 2, 24); *gdigodir*²⁴⁹ (EIE, 1764, 65, 20; 1808, 55, 8/9);

ø/iz (jz): – *oviziu* (OTV, 97, 19; TDD, 13, 24; NK, 40, 27; 44, 17; PIO, II, 90, 11; RK, 117, 12); *ovizih* (EIE, 1764, 54, 11; 1808, 45, 25); *onizi* (JRNK, 133, 19); *oniziu* (NK, 79, 8; RK, 53, 16; RK, 30, 12/13; RK, 31, 17); *onizima* (OTV, 105, 19); *koiziu* (NK, 27, 11); *koiziuse* (RK, 158, 13); *Koiziuse* (RK, 128, 14); *njojzi* (JRNK, 140, 9; PD, 185, 13); *njiozi*²⁵⁰ (OTV, 182, 16/17);

ø/ka: – *ovdika* (RK, 23, 19; 19, 5; NGD, 118, 7); *ondika* (NGD, 131, 13; 208, 10); *gorika* (KNIT, 96, 24; NGD, 132, 2; PD, 30, 10; 134, 15); *vanka* (EIE, 1764, 438, 5; 1808, 357, 7);

ø/no: – *gdino* (RK, 19, 3; 133, 16; PIO, II, 110, 11; NGD, 11, 12); *gdinosi* (PD, 249, 8); *koino* (RK, 135, 9; 167, 12; KNIT, 364, 23; JRNK, 167, 24; PIO, I, 69, 18; OTV, 621, 13); *koinosam* (PIO, I, 1, 20); *koinoje* (KNIT, 96, 7; PIO, I, 49, 34); *koinoseje* (PIO, I, 70, 33); *koinose* (PIO, I, 1, 11); *koinoga* (PD, 32, 11; NGD, 208, 6); *kojanoje* (JRNK, 112, 9; 137, 2; NGD, 101, 20); *kojeno* (RK, 129, 5; PIO, II, 5, 14; PD, 32, 3; FM, 39, 5); *Kojenose* (JRNK, 167, 10); *koinofu* (RK, 135, 21; 85, 2; KNIT, 96, 12); *koinosu* (OTV, 499, 5; JRNK, 167, 13); *Kojanosu* (JRNK, 168, 3); *kojemuno* (RK, 133, 6); *kojemunosu* (RK, 2, 7); *kadno* (NGD, 13, 8; NGD, 160, 6; PD, 23, 2); *kadano* (RK, 134, 10; 156, 22; PD, 22, 16); *kojegano* (PD, 23, 8); *kogano* (RK, 160, 19; KNIT, 6, 23); *koganoje* (PD, 22, 10); *koganoste* (PD, 112, 1); *koima* (OTV, 125, 6); *koimano* (RK, 85, 22); *koimanofe* (JRNK, 11, 1/2); *fftonofe* (RK, 97, 17; 117, 12); *sftonoche* (KNIT, 6, 24);

ø/oj: – *drugojacsie*²⁵¹ (NK, 37, 22; PIO, I, 18, 20; 48, 20); *drugojacsie* (OTV, 507, 23; JRNK, 63, 5); *drugojacsiebo* (NK, 38, 3); *drugojacsia* (PIO, I, 91, 6); *svakojake* (OTV, 7, 30); *svakojakima* (OTV, 261, 13/14; 385, 25); *svakojaki* (OTV, 404, 16; 597, 21); *svakojakog* (OTV,

²⁴⁹ Tadijanović: *gdigodir* (SPM, PRIDGOVOR, 3).

²⁵⁰ Vjerljatno je tiskarska greška i treba pisati *njoizi*.

²⁵¹ Tadijanović: *drugojacsje* (SPM, Ubavistenye, 2); *Drugojacsje* (SPM, 90).

2, 26); *svakojako* (OTV, 38, 21; FM, 27, 20); *svakojaka* (NGD, 45, 22); *svakojakom* (OTV, 2, 7/8; NGD, 208, 16).

7.9 Slogotvorno *r*

Slogotvorno se *r* u latiničnim tekstovima, za razliku od glagoljičnih,²⁵² bilježilo kao uz popratno *a* ili uz popratno *e*. U južnoj²⁵³ se zoni slogotvorno *r* pretežno bilježilo grafijom *ar*, a u sjevernoj zoni grafijom *er*. Premda su slavonski franjevci slogotvorno *r* većinom bilježili grafijom *er*, često su, slijedeći južne uzore, bilježili i *ar*.

U Pavića je dominantno popratno *e*, što potvrđuju brojni primjeri:

-*er*: *derxim* (TDD, 2, 29); *derxi* (NK, 8, 16); *zaderxati* (FM, 7, 9); *derxao* (RK, 122, 19/20); *zaderxe* (NGD, 4, 11); *pervo* (TDD, 3, 4; FM, 28, 17); *perve* (NK, 2, 6); *najpervo* (RK, 123, 19); *stopervo* (PIO, I, 19, 1); *tverdo* (NK, 2, 17; JRNK, 11, 21; PD, 86, 24); *tverdini* (TDD, 3, 8); *tverdina* (FM, 28, 17); *potverditi* (EIE, 1764, 3, 15/16, 1808, 3, 10/11); *Cerkvena* (TDD, 3, 13); *raſerdi* (TDD, 3, 32); *neraserdi* (PIP, 3, 12); *izverſenje* (TDD, 4, 9); *terpljenja* (TDD, 4, 11); *terpiti* (TDD, 8, 12); *germlje* (TDD, 12, 6; PIP, 162, 21); *germljavinu* (TDD, 13, 17/18); *zagermilo* (NGD, 43, 17); *zagerlim* (PD, 62, 17); *gerlo* (EIE, 1764, 401, 9; 1808, 327, 13); *Uskers* (TDD, 13, 19; NK, 8, 6); *Isukerſt* (NK, 3, 4; 8, 16); *Hervatske* (NGD, 131, 3); *fversfenost* (NK, 3, 28; JRNK, 113, 10); *Kersſtenje* (NK, 4, 22); *Kerſt*²⁵⁴ (EIE, 1764, 250, 18); *Kerſt* (EIE, 1808, 202, 26); *kerv* (OTV, 5, 22; PIP, 13, 3); *vert* (RK, 33, 22); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PIO, I, 6, 21/22); *Iskernjega* (NK, 11, 4); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *verlo* (NK, 12, 1; RK, 82, 18; PIO, I, 17, 18; EIE, 1764, 247, 4; 1808, 200, 2; PIP, 205, 16); *terkalifsta* (EIE, 1764, 249, 2); *terkalishta* (EIE, 1808, 201, 18); *mertve* (TDD, 11, 15); *mertvih* (NK, 3, 9); *fmert* (RK, 88, 13); *smert* (NK, 27, 25); *umerti* (OTV, 5, 2; NK, 11, 11; 16, 21; 17, 7; 22, 1); *neumerla* (JRNK, 40, 20/21); *hergjavo* (FM, 9, 23); *sveſerdno* (PIO, II, 77, 18); *usterpljiv* (RK, 83, 8/9); *cerljeno* (FM, 11, 13); *cervenog* (FM, 35, 2); *Cerno* (FM, 14, 15); *cerni* (FM, 41, 12); *cernilu* (PIO, I, 91, 33);

²⁵² Damjanović (2008: 64): „Pišući o *slogotvornom r* u Petrisovu zborniku Eduard Hercigonja je ustvrdio da premda još ne poznajemo jezik i ortografiju svih rukopisa do kraja XV. stoljeća „iz dosadašnjih fragmentarnih tekstoloških istraživanja može se ipak zaključiti da je u tim spisima kao i u PZ-u, općenito uvezvi, izvanredno dosljedno provedena grafiya r bez sekundarnog vokala.“ Njegovu tvrdnju osnažuju i rezultati do kojih je došla Dragica Malić istražujući jezik *Pariškoga kodeksa*, podaci iz *Blagdanara* popa Andrije iz Novoga koje je ponudio Josip Vrana, podaci iz *Vinodolskoga zbornika* koje je objavila Ivana Mulc i rezultati do kojih sam došao istražujući jezik *Kolunićeva zbornika*.“

²⁵³ Despot (2005: 88).

²⁵⁴ U značenju *Krist*: da ova terpi *Kerſt*, i tako da unigje ū Slavu svoju (EIE, 1764, 250, 19).

kervca (FM, 14, 25); *kerv* (NK, 5, 16); *zerna* (FM, 14, 26); *oderveni* (FM, 18, 21); *gerlica* (FM, 19, 11; PIP, 170, 4); *berzo* (FM, 26, 23; JRNK, 165, 8; EIE, 1764, 245, 20; 1808, 198, 25; PIP, 289, 8); *tert* (FM, 31, 7); *otteriche* (OTV, 691, 4); *Metvice-vertne* (FM, 33, 2); *dertanje* (FM, 33, 20); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *smervenje* (PD, 249, 3); *persa* (FM, 37, 14); *smervita* (FM, 38, 6); *samervi* (FM, 40, 8); *cervi* (FM, 40, 7); *Verba* (FM, 40, 6); *Gergur* (RK, 129, 18); *Tvertko* (NGD, 206, 22).

Rjedi su u Pavića primjeri zabilježeni uz popratno *a*. U dvojakim su oblicima zabilježene riječi: *tarpezom*²⁵⁵ (NK, 22, 9); *tarpeze* (NK, 22, 10); *terpeze* (OTV, 595, 1); *terpezu* (OTV, 597, 24; NK, 98, 1); *terpezom* (FM, 7, 7); *Karſtjanah*²⁵⁶ (PD, 131, 21); *Kerſtiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8).

Riječ *drvo* zabilježena je uz popratno *a* i uz popratno *e* u istome djelu, u razmaku od samo nekoliko redaka: Na *dervu* svetoga krixa (NK, 20, 24); Kako je on na *darvu* Krixaza nas umro? (NK, 20, 27). U ostalim je primjerima riječ *dervo*²⁵⁷ (PIO, I, 102, 27/28; EIE, 1764, 248, 10; 1808, 201, 2) zabilježena uz popratno *e*: *derva* (OTV, 149, 11); *dervu* (OTV, 5, 20); *s-derveta* (EIE, 1764, 252, 16; 1808, 204, 16); *derveta* (OTV, 137, 14); *dervaca* (OTV, 304, 18/19).

7.10 Suglasnik *h*

Nedosljednost u bilježenju suglasnika *h* osobina je jezičnog izričaja starih slavonskih pisaca, pa tako i u Pavića nailazimo na raznovrsnost u (ne)bilježenju ovoga suglasnika.

Tadijanović u svojoj gramatici *Svaſta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* u dijelu nalovljenom *Ubavistenye* opisuje *slovvo h*: „Gdigidirſe naoddi, ondi valja daſe i cſuje glas nyegov“ (SPM, *Ubavistenye*, 4),²⁵⁸ a bilježi ga u brojnim primjerima: *Prah* (SPM, 5, 51); *Muha* (SPM, 23); *Buha* (SPM, 23); *Terbuh* (SPM, 26); *Kruh* (SPM, 31); *Strah* (SPM, 34); *Snah* (SPM, 36); *Halyna* (SPM, 36); *Hartia* (SPM, 40).

²⁵⁵ Della Bella: *tarpezu* (DIZ, 39).

²⁵⁶ Kašić: *Karſtjanin*, *Karſtýáni* (ILI, 30).

²⁵⁷ Vrančić: *Drivò*; (DIC, 55); Kašić, *Drívo* (HTR, 274); Habdelić: *Dervo*, *Drevo* (RS); Della Bella: *Sa drjevom* (DIZ, 4); *drjevom* (DIZ, 42); *Dàrvo*, *dàrva* (DIZ, 432); Belostenec, *Drevo*, (D.) *Darvo* (GAZ I, 739); Tadijanović: *Dervo* (SPM, 15, 43).

²⁵⁸ *Ubavistenye* u Tadijanovićevoj gramatici pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 18 zbog lakšega snalaženja u samoj gramatici.

„Nijedan slav. pisac ne upotrebljava slovo *h* pravilno. To je dokaz, da ga nijesu ni izgovarali; što su ga ipak pisali, to će biti ugledavaće u dalmatinske i u bosanske pisce.“²⁵⁹

7.10.1 Izostavljanje suglasnika *h*

a) na početku riječi:

– *ajdemo* (TDD, 5, 1; 8, 27); *Ajde* (RK, 85, 5), *ranitelj* (NK, 28, 18; PIO, II, 113, 24); *oche* (OTV, 351, 13; NK, 35, 12; 39, 8; KNIT, 301, 1; JRNK, 166, 5; NGD, 8, 1; PD, 144, 10; EIE, 1764, 2, 5; 60, 14; 1808, 50, 22; PIO, I, 49, 7); *Ocheli* (JRNK, 40, 4); *Ochelise* (NK, 30, 7); *Ochemoli* (JRNK, 41, 13); *Ochetelimu* (PIO, II, 90, 14); *ochemo* (PIO, I, 71, 27); *ochu* (NK, 16, 21; KNIT, 94, 19; PIO, II, 90, 2); *ochess* (FM, 38, 17; NGD, 160, 18); *ochessli* (RK, 85, 2); *otiuchi* (EIE, 1764, 313, 7/8; 1808, 254, 15); *ladno* (OTV, 537, 12; FM, 12, 16); *ladom* (OTV, 404, 16); *ladnu* (FM, 18, 18); *ladne* (OTV, 403, 2); *ladi* (FM, 27, 16); *Ren* (FM, 33, 24); *aracs* (NGD, 178, 13); *atora*²⁶⁰ (OTV, 7, 21); *romi* (EIE, 1764, 4, 13; 1808, 4, 4); *romu* (EIE, 1764, 401, 18; 1808, 327, 21); *rome* (KNIT, 224, 19); *romih* (PD, 171, 11).

b) u sredini riječi:

– *oladila* (TDD, 7, 29); *usanutog*²⁶¹ (OTV, 430, 5); *nadanuta* (OTV, 180, 25); *odanu* (OTV, 21, 9); *izlapile* (OTV, 126, 9); *izlapila* (JRNK, 166, 21); *polepnoš* (OTV, 521, 4); *polepni* (PIO, I, 54, 6; II, 110, 11); *polepne* (OTV, 521, 2); *naraniti* (NK, 13, 5); *naranili* (JRNK, 145, 10); *odrani* (OTV, 295, 23); *odranjena* (NGD, 16, 7); *odranila* (NGD, 16, 14); *uiti*²⁶² (OTV, 352, 21); *naodim* (OTV, 498, 16; PIO, II, 113, 6; NGD, 42, 15; PIO, I, 7, 7/8); *naodi* (RK, 170, 3; PIO, I, 17, 26; PD, 30, 9); *naodise* (TDD, 5, 15); *naodife* (KNIT, 398, 9); *Naodife* (RK, 82, 18); *NAodise* (RK, 111, 9); *naode* (PIO, I, 17, 17; PD, 264, 23); *naodeſe* (PIO, I, 91, 28); *Izoda*²⁶³ (TDD, 5, 12); *saranitelj* (NK, 42, 8; PIP, 114, 6); *Saranitelj* (JRNK, 22, 15); *Saranitelja* (PIO, I, 7, 7); *saranilo* (NGD, 7, 1); *sarani* (NGD, 7, 19; PD, 105, 16; EIE, 1764, 435, 19); *sarani* (EIE, 1808, 355, 10); *saraniti* (JRNK, 146, 4); *saranise* (EIE, 1764, 435, 4; 1808, 354, 24); *saranjenje* (PIP, 114, 20); *dertanje* (OTV, 377, 25; FM, 33, 20); *dertavca* (PIO, I, 7, 9); *mermlau* (KNIT, 94, 11); *posmiivanja* (RK, 27, 11); *podsmiivati* (OTV, 22, 3);

²⁵⁹ Maretić (1910: 152).

²⁶⁰ U značenju *hator* (tur. hatyr) – *naklonost, ljubav, volja*. Klaić (1984: 521).

²⁶¹ U rečenici: rad *usanutog* beršljena (OTV, 430, 5).

²⁶² U rečenici: raditogaga Nabuchodonofor *uiti* (OTV, 352, 21).

²⁶³ U rečenici: ū knjigi *Izoda* (TDD, 5, 12).

podsmiivasse (OTV, 22, 4); *dootke* (NGD, 178, 18); *Muamedom* (NGD, 45, 11); *Muameda* (NGD, 45, 13); *Memed* (NGD, 207, 19); *fanuche* (EIE, 1764, 2, 3/4); *sanuche* (EIE, 1808, 2, 1/2);

– posvojna zamjenica *njihov* u jednini i množini zabilježena je bez suglasnika *h*: *njiov* (OTV, 691, 4; PIP, 2, 22); *njiovoj* (RK, 128, 4; NGD, 159, 16); *njiovu* (NK, 6, 10; TDD, 9, 11; PIO, I, 129, 26; NGD, 132, 20; PD, 191, 7); *njiovo* (NK, 14, 9; 14, 19; OTV, 690, 1; PIP, 166, 1; JRNK, 149, 14); *njiova* (JRNK, 167, 4; PIO, I, 91, 12; NGD, 7, 6; OTV, 692, 2; PIP, 2, 21); *njiovomu* (TDD, naslovnica, 12; OTV, 2, 13; PIO, I, 50, 2); *njiovom* (KNIT, 401, 5); *njiovoga* (TDD, 12, 3; RK, 122, 21; PIO, I, 18, 36); *njiovi* (NK, 19, 6/7; OTV, 492, 23); *njiovi* (OTV, 632, 25; KNIT, 401, 17; NGD, 159, 18); *njiovih* (RK, 30, 16; EIE, 1764, 251, 10; 1808, 203, 12/13); *njiove* (KNIT, 364, 22; NGD, 43, 2; PD, 191, 2; EIE, 1764, 249, 8; 1808, 201, 23/24; OTV, 693, 6; PIP, 158, 1); *Njiovasu* (JRNK, 166, 19); *njiovima* (JRNK, 21, 9; OTV, 28, 4);

– imenica se *grih* bilježi bez suglasnika *h*, ali i suglasnikom *h*, i u nominativu i u kosim padežima:

– *grih*: Sfoste smerti *grih?* (NK, 32, 10); na *grih* (NK, 12, 7);

– *griha264 i *gria*: da nas Bog od *griha* (...) izbavi (NK, 9, 21); Onnasje ucsinio fuxnje *griha* (NK, 27, 24); uklonitise *griha* i zla (NK, 12, 15); i to dogodse on pravo ne izpovidi od istoga *gria* (TDD, 3, 22); iliti pokaranje *gria* (TDD, 4, 6); bila prigoda *gria* (TDD, 11, 4); radi mache istocsne, iliti pervoga *gria* (TDD, 5, 3); brez *gria* (JRNK, 154, 9).*

– *grihe* i *grie*: promisljaljach svoje *grihe* (RK, 16, 11); oprosti svekolike *grihe* (NK, 42, 9); na csas od smerti za *Grihæ* (NK, 11, 23); sve svoje *grihe* (KNIT, 262, 10); na misto Boxjæ *grihe* odrissuje (NK, 5, 24); s-usti *grihe* ispovidi (NK, 5, 25); i naredbe za *grie* postavljene (TDD, 7, 18); za *grie* jesu naregovane (TDD, 7, 28); za *grie* toliko vrimena terpiti (TDD, 8, 12); za *grie* odrissene imao cfiniti (TDD, 8, 2); upade ù opake *grie* (OTV, 180, 11);

²⁶⁴ U genitivu množine imenica *e vrste* gramatički je morfem *-ah*, te je u Pavića čest oblik *griah*: brez *griah* (OTV, 124, 9); odpusstenje *griah* (NK, 32, 6); *Griah* odpusstenje (NK, 3, 14) Od odpusstenja *griah* (NK, 32, 3); od tugji *griah* prid Bogom krivi biti (NK, 12, 14); *Griah*, onibo Csoviku gube posltenje (NK, 10, 21); Od Koliko verfti imade *griah?* (NK, 32, 8); Od ovi Smertni *Griah* (NK, 11, 9); od sviu *griah* opirase (NK, 5, 4); od sviu *griah* (JRNK, 46, 15); Kolikoje Smertni *Griah?* (NK, 11, 5); oprosstenje sviu moi *griah* dobiti (NK, 17, 1); od tugji *griah* prid bogom krivi biti (NK, 12, 13); Od ovi Smertni *griah* (NK, 11, 9); Odpusstenje *griah* (NK, 31, 9); oprosstenje sviu *griah* (NK, 44, 25); odriffenje moji *griah* (PD, 117, 3/4); Kolikoje *griah* (JRNK, 142, 4).

– *griu*: griffnik po *griu* od Boga odvratio (TDD, 4, 14); zasłosteje u *griu* nasladio (TDD, 4, 15);

– *grihom*: s-opakim *grihom* uvriditi (NK, 38, 15); s-malim *grihom* uvriditi (NK, 38, 21); ikakvim *grihom* u napridak uvriditi (NK, 44, 2/3);

– u 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem *-au*: i mloga druga csudesa *izilazau* (TDD, 2, 13); Dokle nesagrifisife, i po grihu *biau* istirani (NK, 27, 16); na kojemu *biau* tri loze (TDD, 1, 4); koje pozatvarane *biau* (TDD, 12, 2); i da hartiu, na kojoi pisani *biau* njegovi grifi (TDD, 6, 28); u skupu na vecseri *biau* (TDD, 13, 10); od njega poslani *biau* k-Josipu (PIO, II, 112, 17); Od dvi ruke *biau* narodi (NGD, 7, 9); na komu *bijau* tri loze (TDD, 3, 12); oko jedanaeste ure dofsli *biau* (KNIT, 94, 8); gdi *biau* Ucfenici skupljeni (KNIT, 166, 8); *Biau* i imena (OTV, 691, 13); pokarani *bijau* za grih smertni (TDD, 5, 23); svi puci *xeljau* csuti (TDD, 2, 15); I uzamffsi *mermlau* protiva Ocu (KNIT, 94, 11); u tomu *hottiau* veliki csiniti (PIO, II, 5, 13); koimu *hotiau* posluffni biti (PIO, II, 90, 4); koi nedostoino *primau* tilo Jusovo (TDD, 5, 22); *moljauboga* korintiani (TDD, 9, 9); *verzause* tamo ovamo (TDD, 10, 28); oko devetoga fata nochi *vrachause* (TDD, 10, 28/29); iz koje *obicsavau* izilaziti (TDD, 10, 29); gdise vilovnjaci *obicsvau* kupiti (TDD, 12, 10); ssto u staromu testamentu *cfinjau* trublje (TDD, 11, 19); kadafe prisanci *jigjau* (RK, 161, 20); koje *sligjau* Isusa (OTV, 621, 27); *kamenovauga* (KNIT, 398, 1); a drugi *sikau* granje od derva (KNIT, 144, 3); Hiljadu hiljada *služau* njemu (JRNK, 20, 10); *stajau* prid njime (JRNK, 20, 11); njima takogjer *sluxau* (JRNK, 14, 3); i svekolike *imadiau* viru (PIO, II, 91, 30); Vladaoci *zvause* Cesari (NGD, 207, 12); Da pogube kralja *nastojau* (NGD, 208, 17); i *govorau* megju sobom (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *igjau* oni dan (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); kadafe *razgovarau* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); i megju sobom *iziskivau* (EIE, 1764, 249, 6/7; 1808, 201, 22); tako da *nemogau* pogledati (EIE, 1764, 312, 2; 1808, 253, 13); *ustma* svoima *blagosivau* i fercem svoim zlo *govorau* (PIP, 114, 13, 14);

c) na kraju rijeći:

– *odma* (NK, 29, 15; FM, 41, 21; RK, 87, 18; KNIT, 168, 20; JRNK, 68, 22; PIO, I, 68, 17; OTV, 3, 9); *terbu* (FM, 24, 20; 25, 2; 32, 12); *oftali* (FM, 17, 26; RK, 4, 23; NGD, 45, 21); *ora* (FM, 43, 25); *osobiti* (KNIT, 7, 19); *naffi* (NGD, 5, 16); *Turski* (NGD, 44, 8); *stari* (NGD, 207, 11); *gubavi* (EIE, 1764, 316, 2; 1808, 256, 19); *ma*²⁶⁵ (OTV, 186, 7);

²⁶⁵ U rečenici: i u jedan ma (...) *postade* (OTV, 186, 9).

– zamjenice su u brojnim primjerima zabilježene bez završnog *h*: izbaviti od *takvi* pokaranja Boxjih (TDD, 5, 31); brez *ikakvi* ljudih (PIO, I, 1, 12); tko imade moje zapovidi, i obsluxuje *nji* (NK, 7, 7); à mi *nji* slavimo (NK, 31, 23); i *nji* zazivamo da za nas mole (NK, 32, 1); jedan od *nji* (KNIT, 299, 3); I *nji* ješt sedam (NK, 13, 22); *Nji* ješt csetiri (NK, 14, 4); premako nas od *nji* (TDD, 5, 29); od *nji* kripošt izhodi (FM, 11, 12); *Nji* jiduchi vina ti nexali (FM, 20, 11); Slabi valja daše *nji* ostave (FM, 28, 16); kripošti od *nji* izlaze, i na *njise* vrachaju (JRNK, 133, 11); zatochu ja *nji* (PIO, II, 90, 9); *Nji* popusti pervaſnja sloboda (NGD, 43, 4); Nike od *nji* kamenjem pobiffe (NGD, 8, 9); jali *nji* varao; ili *nji* uvridio (PD, 88, 5); da pet hiljadah ljudi od *nji* nasitilose biffe (EIE, 1764, 499, 16; 1808, 433, 14); i Bog kod *nji* pribivajuchi (OTV, 691, 4); satercheſ *nji* (PIP, 3, 7); oproštenje fviu *moi* griaħ dobiti (NK, 17, 1); Napuni Serca *tvoi* virni (NK, 15, 22); Boxe koi Serca *tvoi* Virni (NK, 15, 24); zapushtenje *tvoji* miloſti (RK, 62, 5); Dobivamo odpuštenje *nassi* griaħ (NK, 32, 6); oglaffenje *vaffi* novo posvecheni zvonah (TDD, 3, 7);

– zamjenica *svi* u kosim je padežima zabilježena bez suglasnika *h*: od *fvi* likaria (FM, 31, 21); ottiraffe *fvi* pet recseni Kralja (OTV, 30, 10);

– u formi pitanja genitiv množine pridjeva često se bilježi bez završnoga *h*, često uz imenicu u kojoj je završno *h* zabilježeno: Kolikoje *Cerkveni Zapovidih?* (NK, 7, 28); Kolikoje *Smertni Griaħ?* (NK, 11, 5); Kolikoje *tilesni* dilah od Miloſerdia? (NK, 13, 4); Od koliko verſti dakle imade *dobri* dilah? (NK, 12, 21); Kolikoje *poglavitli* ftvari? (NK, 2, 1);

– u brojnim primjerima pridjevi su zabilježeni bez završnoga *h*: *tugji* griaħ (NK, 12, 13); Cslanaka *poglavitli* (NK, 15, 13); i fviu *fveti* (NK, 18, 2); *fveti* Sacramenata (NK, 22, 19); defet *Boxji* Zapovide (NK, 22, 20); pet *Cerkveni Zapovidi* (NK, 22, 20); sedam *Poglavitli*, iliti *smertni* griaħ (NK, 22, 21) skupshtina *pravovirni* (NK, 30, 21); bar pet Ocsenaffa i pet *Zdravi* Maria (TDD, 6, 4); i pet Rahna *Isusovi* (TDD, 6, 5); Od Kraljah *Bosanski* (NGD, 201, 2).

7.10.2 Bilježenje suglasnika *h*

a) na početku riječi:

– *hitac* (OTV, 350, 30); *hasnovito* (NK, 36, 11; 40, 13), *hoche* (EIE, 1808, 2, 3); *hotti* (OTV, 495, 26); *hoti* (RK, 156, 1; NGD, 43, 5); *hotili* (NK, 39, 4; EIE, 1808, 118, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 144, 17; 1808); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hottio* (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27);

hotio (PIP, 239, 21); *hotiau* (PIO, II, 90, 4); *hotenja* (NK, 42, 23); *hergjavo* (FM, 9, 23); *hasna* (FM, 11, 12); *hasnu* (PIO, II, 91, 14); *hudi* (FM, 14, 3); *hudit* (PD, 129, 9); *Hostiu* (RK, 97, 9); *hatare* (NGD, 131, 15); *hatara* (NGD, 161, 20); *hambare* (OTV, 86, 16); *hambari* (KNIT, 6, 6); *hodite* (KNIT, 298, 9; EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *Hodiderte* (PIO, I, 54, 14);

b) u sredini riječi:

– *snahama* (OTV, 211, 29); *neharni* (OTV, 127, 4); *neharnosti* (NK, 37, 6); *griha* (NK, 9, 21; 28, 3); *grihu* (NK, 27, 16; 30, 9); *uhu* (FM, 54, 9; PIP, 91, 8); *suha* (OTV, 186, 31); *suhog* (FM, 52, 9; 25, 15); *terbuhu* (FM, 18, 8; 37, 4); *terbuha* (FM, 26, 15); *kruha* (FM, 17, 10); *Kruhom* (PIP, 162, 7); *Abrahamovo* (RK, 66, 12); *Bohemskoj* (NGD, 86, 8); *mlahav* (RK, 39, 19; PD, 81, 5); *mlahavo* (JRNK, 140, 17); *nadahnuo* (KNIT, 168, 25); *suhu* (PIO, I, 70, 19); *grihote* (PIO, I, 127, 2); *grihotama* (PD, 106, 14); *Nahodi* (NK, 123, 10); *nahodise* (EIE, 1764, 60, 20); *nahodise* (EIE, 1808, 51, 3); *malahni* (EIE, 1764, 400, 23; EIE, 1808, 327, 3/4);

– suglasnička skupina *th* stranoga podrijetla oprimjerena je riječima: *Bethlehem* (OTV, 213, 7); *Theodor* (RK, 128, 10); S. *Theklo!* (PD, 250, 1); *Sabaoth* (PD, 127, 15); *Catharina* (NGD, 209, 12); *Matthæo* (OTV, 520, 21);

c) na kraju riječi:

– *griah* (NK, 5, 4; RK, 38, 20; JRNK, 71, 10; PD, 117, 3/4); *grih* (NK, 27, 22); *Kripostih* (NK, 7, 23/24); *dilah* (NK, 12, 22; 13, 4); *ljudih* (EIE, 1764, 499, 9; 1808, 433, 8); *zalah* (PD, 27, 18); *Strah* (NK, 13, 24), *ostalih* (NK, 24, 14); *orah* (FM, 13, 9; 23, 23); *terbuh* (KNIT, 97, 28/29); *tvoih* (KNIT, 6, 5); *nevoljah* (PIO, II, 113, 17); *priateljah* (PIO, I, 17, 9);

– podosta poimeničenih pridjeva ima završno *h*: *Svetih* (NK, 31, 8); *mertvih* (NK, 3, 9; EIE, 1764, 248, 15); *xivih* (RK, 62, 7); *pravovirnih* (RK, 4, 16/17); *odfügjenih* (RK, 77, 2);

– uz brojne redukcije suglasnika *h* u oblicima zamjenica, Pavić rjeđe bilježi: trechiboje dio od *njh* rad oholosti u vjcsnji organj bacsen (NK, 27, 4); *nafsih* (NK, 7, 24).

7.10.3 Zamjenjivanje suglasnika *h*

Suglasnik *h* u slavonskom se dijalektu ili gubi ili zamjenjuje suglasnicima *j* (*orěj*), *v* (*krūva*) ili *k* (*siromăk*),²⁶⁶ a zamjenjivanje je suglasnika *h* zabilježeno i u Pavića.

Suglasnik *h* zamjenjuje se suglasnikom *v* u sljedećim primjerima: *kuvafs* (TDD, 12, 23); *skuva* (OTV, 419, 13); *kuvanja* (OTV, 419, 14); *skuvafs* (FM, 34, 16; 37, 17); *skuvana* (FM, 28, 6); *kuvanom* (FM, 45, 20); *kuvanu* (FM, 24, 16; 25, 17; 38, 26); *kuvana* (FM, 19, 23; EIE, 1764, 231, 11; 1808, 187, 22); *suvoi* (PIO, II, 70, 27).

Unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*.²⁶⁷ *zaktivna* (NK, 18, 16; RK, 89, 14; KNIT, 283, 3; 300, 25; PIO, II, 112, 11); *zaktivam* (RK, 21, 24; 40, 14); *zaktivamo* (JRNK, 115, 8); *zaktivaju* (PIO, I, 17, 14); *zaktivao* (PIO, I, 51, 2); *zaktivaoje* (TDD, 2, 11); *zaktivati* (TDD, 2, 11); *zaktivasse* (OTV, 506, 12; 151, 15); *zaktivasse* (NGD, 179, 18); *zaktivanje* (PIO, II, 110, 16); *nezaktivna* (PIO, II, 90, 3); *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8); *ktiau* (OTV, 493, 10); *nekti* (TDD, 12, 28; NGD, 7, 18; 212, 3; OTV, 28, 18; PIO, I, 7, 9); *nektiause* (OTV, 621, 29); *neuzkties* (KNIT, 6, 13); *nektiffe* (OTV, 210, 11; NGD, 179, 5); *uskties* (FM, 7, 12);

– u Pavića su prisutne i sljedeće alternacije suglasnika *h*:

ø/h: – *lahk*²⁶⁸ (PIO, I, 69, 9); *lahko* (OTV, 29, 7; 276, 3; RK, 88, 1); *lahkoche* (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 11); *nepolahkomi* (OTV, 31, 25/26);

– glas *h* pojavljuje se i u turcizmima koji počinju samoglasnikom *a*: *s-Haxdajom* (PD, 147, 1); *Haxdaju* (PF, 147, 2); *halat* (OTV, 180, 20; 270, 6; 537, 27);

h/j: – *podsmijuju* (OTV, 23, 4/5, 7); *podsmijujuse* (OTV, 23, 10).

7.10.4 Umetanje suglasnika *h*

Pisci 18. stoljeća suglasnikom *h* bilježe dužinu prethodnoga samoglasnika na početku ili u sredini riječi. Brojni su primjeri s umetnutim *h* u sredini riječi, pa se glagol *faliti* (NK, 12, 8) piše i s umetnutim *h*: *pocesse* Boga *fahliti* (TDD, 7, 10/11). I imenica se *fahla* piše s

²⁶⁶ Kolenić (1997: 107).

²⁶⁷ Posavski govor također poznaje ovu promjenu: *pròktilo se*; *zaktivajū* (Ivšić, 1913: 198). Despot (2004: 91) ističe kako je to „odlika slavonskoga dijalekta, u kojem je ta promjena izvršena do 18. stoljeća, tj. čim se u njemu počeo gubiti suglasnik *h*.“

²⁶⁸ Utjecaj kajkavskoga narječja.

umetnutim *h* u nominativu i kosim padežima: neizrecsena slava i *fahla* (TDD, 14, 15); loze *fahle* Boxje (TDD, 1, 15); s-razlicſitom *fahlom* (TDD, 2, 31). U riječi *rana* (u značenju *ozljeda*) između samoglasnika *a* i suglasnika *n* umetnut je suglasnik *h*: i pet *Rahna*²⁶⁹ Isusovi (TDD, 6, 5), ali i na kraju riječi: pet *ranah* Isukerštovi (PD, 23, 6). Suglasnik *h* umetnut je između samoglasnika *a* i suglasnika *n* i u riječima *raniti* (u značenju *hraniti*), *rana* (u značenju *hrana*) *ranitelj* (u značenju *hranitelj*): i tko nas uzderxaje, i *rahni* (NK, 26, 11); Bog mlade vrane *rahni* (KNIT, 283, 27); *narahni* i napoji njega (KNIT, 300, 35); udilj pomoxe, i *narahnii* (PIO, I, 129, 26); *rahnu* duffaæ naſsæ (PIO, II, 113, 24); *rahnu* tilesnu nassu (PIO, II, 113, 27); Josip *rahnitelj* (...) Ifukerštov (KNIT, 384, 29); Pojavljuje se i oblik te riječi sa suglasnikom *h* koji zamjenjuje mjesto sa suglasnikom *r*: *Rhani* Bog ptice, koje nefiju, niti xanju (KNIT, 283, 28), gdje je *h* također ubačeno kao oznaka dužine.

U Tadijanovića su brojne potvrde označavanja dužine suglasnikom *h*: *Mohre* (SPM, 5); *Duhga* (SPM, 6); *Dahn* (SPM, 2; 6); *Fahla* (SPM, 136); *Pehtak* (SPM, 9); *Vherba* (SPM, 15); *Vuhk* (SPM, 21); *Jehx* (SPM, 21); *Mrahv* (SPM, 23); *Uhſta* (SPM, 25); *Vraht* (SPM, 25); *Pehta* (SPM, 27); *Tuhga* (SPM, 34); *Rahna*²⁷⁰ (SPM, 31); *RAHNE* (SPM, 31); *Sihm* (SPM, 35); *Saffuhn* (SPM, 38); *Saht, uhrra* (SPM, 7); *Rhaj* (SPM, 3). I jednosložne riječi Tadijanović ponekad bilježi s umetnutim *h*: *Dihm* (SPM, 12); *Sihr* (SPM, 32).

Riječ *odicha* zabiježena je s etimološki nemotiviranim suglasnikom *h* na početku riječi te je stvoreni oblik s protezom zabilježen u sljedećim primjerima: *hodicha*, i konji (TDD, 11, 3/4); jali *hodichi*, ù kojoi biau (OTV, 149, 22); Pirska *hodicha* (OTV, 596, 16); I *s-hodichom* zajedno izvan svega puka bace (OTV, 149, 26/27); na ſebi *hodichu* (OTV, 350, 4/5); i *hodicha* njegova kako ſníg (EIE, 1764, 245, 10; 1808, 198, 16); ſritofse jednoga lipa mladicha ù plemenitoi *hodichi* (TDD, 4, 24); ù *hodichi* biloj (PD, 47, 6); ù *hodichu* od posmiivanja (RK, 27, 10); ù cerljenu *hodichu* obucsen (RK, 27, 22); svoju *hodichu* peru (OTV, 692, 24); poſtavifſe *hodiche* fvoje (KNIT, 398, 2). Zabilježen je i oblik te riječi bez protetskog *h*: obucfena *odichom* ſvitlom (EIE, 1764, 247, 7; 1808, 200, 5).

Potvrda za ovakav oblik nema u rječničkoj građi: Vrančić, *Oditya* (DIC, 7, 43, 112); *Oditchya* (DIC, 48); Kašić, *Odicchia* (HTR, 298); Belostenec, *odecha* (GAZ I, 697, 1259); Tadijanović: OD *ODDICHYE* (SPM, 37).

²⁶⁹ Tadijanović u riječi *rana* (ozljeda) udvajanjem suglasnika označuje kratki slog: *Ranna* (SPM, 28), a takav se primjer pojavljuje i u Pavića: za izlicſiti *rannu* svoju (OTV, 270, 15).

²⁷⁰ U značenju *hrana*.

7.11 Suglasnik *j*

U nekim se oblicima iza palatalnih suglasnika²⁷¹ pojavljuje epentetsko *j*, kako u pridjeva (komparativ i superlativ) tako i u priloga: na *gorje* stanje (FM, 11, 5); datise sstogod *gorje* nedogodi (KNIT, 303, 25); akobiim *najdraxji* bio (OTV, 126, 27); premakoje tvoj *najdraxji* (RK, 50, 12); iz *najvišjeg* Neba (PIO, I, 6, 2); nishta nie *texje* (NK, 13/14, 28/1); zato i ti nishta *draxjeg* nemoxefs Bogu pokloniti (RK, 76, 14/15); dase dite nemoxe *vijsje*²⁷² na xivot povratiti (RK, 165, 5); *vijsje* meni dobara učinilo (RK, 41, 18); ili *vijsje* puta (PD, 92, 6); Ora, ulje, i *odvijsje* piche (FM, 43, 25); *blixje* pristupiti (NGD, 76, 22); Pak *najberxje* k-Slovinskoj potecše (NGD, 133, 3). U govorima slavonskoga dijalekta komparativni je gramatički morfem *-ji*.²⁷³ U određenim je primjerima takvo epentetsko *j* moglo označavati mekoću prethodnoga palatala i njegovu „grafijsku hiperkorektnost bez odredene izgovorne vrijednosti“.²⁷⁴

U skraćenom se obliku 3. lica jednine prezenta glagola *biti* (*je*) reducira suglasnik *j* i nastaju sraslice: *gdie*, *ovdie*, *ondie*: M. *Gdie* lafsnja pokora, ovdì, ili onde? (NK, 33, 12); *Gdie* lipi Absolon (JRNK, 166, 7); *Gdie* i sad ta Kuchica sveta (NGD, 17, 22); U. *Ovdie* ona famo kano voda, à *ondie* istinita vatra (NK, 33, 13/14); *Ovdie* sad dvostruko pitanje (PIO, I, 5, 7); S-njima kadi *gdie* zubih muka (FM, 43, 19).

Stapanje suglasnika *j* događa se u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini, npr. *tj + je > tajje > taje*: Koigodir dakle ponizi sebe, kako malahni ovi, *taje* vechi ù Kralještvu Nebeskomu (EIE, 1764, 401, 3; 1808, 327, 6).

7.11.1 Izostajanje intervokalnog *j*

Brojni su primjeri u kojima intervokalno *j* nije zabilježeno između samoglasnika:

i + i: – Marii (NK, 18, 7; PD, 104, 7; KNIT, 384, 34); *MARI* (RK, 29, 9; NGD, 17, 1); *Andrii* (EIE, 1764, 193, 4; 1808, 158, 6); *Mariino* (PIO, I, 68, 7); *Joziiina* (OTV, 351, 3); *Moyssi* (KNIT, 7, 28); *Asii* (PD, 249, 8); *Xudii* (EIE, 1764, 248, 1; 1808, 200, 18); *Jeremiino* (OTV, 352, 3); *Jgnatiino* (RK, 133, 2); *Zachariinoga* (KNIT, 144, 17); *Zachariina* (EIE, 1764, 8, 15; 1808, 7, 11); *Moyfinu* (TDD, 5, 15); k-*Moyssi* (OTV, 150, 29); *hisftoriice* (TDD, 6, 20; 11,

²⁷¹ Tomo Maretic (1910: 153) navodi da se *j* pojavljuje najčešće iza suglasnika *č*, *š*, *ž* i *r*, što potvrđuju i navedeni primjeri. Pavić i imenicu *more* bilježi s umetnutim *j* iza glasa *r*: nazvai *morja* (OTV, 2, 6/7).

²⁷² Pavić bilježi i primjere bez *j*: Sijasse sedam puta *vijsje* nego funcne (PIO, I, 5, 36).

²⁷³ Kolenić (1997: 111).

²⁷⁴ Despot (2005: 88).

31); *hostii* (PD, 31, 3/4); *Ceremoniima* (KNIT, 7, 24); *vracsolii* i *Majstorii* (PIO, I, 17, 10); *Majstorii* (OTV, 521, 15); *magarechii* (EIE, 1764, 401, 9; 1808, 327, 12); *Cſii*²⁷⁵ (KNIT, 299, 16).

– komparativi i superlativi pridjeva često su zabilježeni bez intervokalnog *j*: *ſtariima* (OTV, 498, 28); *poniznii* (OTV, 6, 5; 498, 30); *priloxnii* (OTV, 6, 5/6); *slabii* (OTV, 211, 5); *pravednii* (NK, 10, 19); *ſvitlii* (RK, 123, 7); *Poglavitii* (NK, 14, 23); *moguchii* (NK, 20, 9); *pomnjivii* (NK, 38, 24); *primljenii* (RK, 76, 18/19); *gorii* (PIO, I, 68, 21); *ſigurnii* (PIO, II, 77, 16); *ſiromaſsnii* (PIO, I, 130, 30); *plemenitii* (OTV, 2, 31); *najnesrichnii* (OTV, 180, 7); *najopacsii* (NK, 10, 25); *najpoglavitii* (NK, 19, 18); *najkripoſtnii* (NK, 34, 14); *najpotribitii* (NK, 5, 2; 34, 11); *najvirnii* (JRNK, 132, 4; PD, 117, 8); *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); *najmoguchiim* (PIO, II, 4,7); *s-uzmlozaniim* (TDD, 2, 28); s - *najupravniiima* (RK, 41, 1);

i + e: – *Moyſie* (EIE, 1764, 250, 20); *Mojsie* (EIE, 1808, 202, 28); *Moyſieu* (TDD, 5, 16); *Mattie* (TDD, 9, 5); *Marie* (KNIT, 301, 6; JRNK, 23, 15; PD, 197, 2); *Daniel* (PD, 152, 21; OTV, 404, 11); *Ambroſie* (PIO, II, 91, 3); *Gabriel* (JRNK, 155, 3); *Adrie* (NGD, 11, 3); *Ceremonie* (PD, 86, 15); *Samariæ* (EIE, 1764, 315, 24); *Samarie* (EIE, 1808, 256, 16/17); *Ixaïe* (EIE, 1764, 60, 8); *Ixaie* (EIE, 1808, 50, 16); *zmie* (OTV, 6, 11);

– prilozi i pridjevi između samoglasnika *i* i *e* u sljedećim primjerima ne bilježe intervokalno *j*: *ſtrahovitie* (OTV, 503, 5/6); *gorcsie* (NK, 13, 27); *ugodnie* (NK, 14, 1/2); *veſelie*²⁷⁶ (NK, 14, 2); *kripkie* (NK, 44, 6); *ſtraſſnie* (NK, 13, 28) *plemenitie* (TDD, 2, 7); *uzoritie* (TDD, 2, 7); *csudnovatie* (TDD, 2, 12); *csudnie* (TDD, 2, 16); *radie* (PIO, I, 50, 9); *oſtrie* (TDD, 7, 17; 7, 28); *bistrie* (TDD, 12, 25; PIO, II, 110, 15), *zamaſſnie* (RK, 17, 22); *drugojacſie* (NK, 37, 22); *drugojacſiebo* (NK, 38, 3); *drugacsie* (PIO, I, 1, 11); *drugacſie* (KNIT, 383, 30); *kasnie* (PIO, I, 19, 16); *prie*²⁷⁷ (TDD, 5, 25; OTV, 182, 4; NK, 35, 21; PIO, I, 71, 16; EIE, 1764, 246, 2; 1808, 199, 3); *naiprie* (TDD, 11, 23); *zdravie*²⁷⁸ (FM, 21, 16); *slabie* (OTV, 506, 22); *koriftnieg* (PIO, I, 70, 1); *ugodnieg* (PIO, II, 90, 15/16); *naimilięga* (NK, 19, 8); *najpotorbitie* (NK, 24, 6), *najplemenitie* (OTV, 2, 29); *najplemenitiemu* (OTV, 3, 10); *najbogoljubnigeria* (OTV, 28, 28); *zeſciega* (FM, 11, 3); *priviena* (FM, 35, 16); *vierni* (EIE,

²⁷⁵ U rečenici: *Cſii* Sin jeft? (KNIT, 299, 16).

²⁷⁶ U rečenici: Rai Nebeski, od koga ugodnie, ni *veſelie* nie nishta (NK, 14, 2).

²⁷⁷ Pavić uz prilog *prie* bilježi i oblik ovoga priloga *pria* (FM, 45, 20; RK, 87, 18; 88, 15; 165, 17; NGD, 120, 2; 181, 18; PD, 92, 1; JRNK, 154, 16; PIP, 234, 17), a Maretić (1910: 150) upozorava da je oblik *pria* rezultat utjecaja dalmatinskih pisaca.

²⁷⁸ U rečenici: Magareche joſt jeste *zdravie* (FM, 21, 16).

1764, 500, 2; 1808, 433, 20); *bien* (RK, 27, 25; PIO, II, 5, 30); *pribien* (RK, 28, 13; PD, 63, 15);

– brojni su primjeri izostanka intervokalnog *j* i u ostalim vrstama riječi: *nie* (OTV, 503, 26; NK, 2, 11; TDD, 10, 25; FM, 21, 4; RK, 23, 5; KNIT, 168, 20; JRNK, 40, 12; PIO, I, 70, 33; NGD, 133, 14; PD, 115, 17; PIP, 13, 4); *nieli* (TDD, 13, 23; PIO, I, 70, 25; EIE, 1764, 250, 17; 1808, 202, 25); *niese* (NGD, 152, 10); *niega* (EIE, 1764, 245, 17; 1808, 198, 22); *pridobiemo* (OTV, 503, 12/13); *pridobie* (PIO, I, 51, 27); *dobiefs* (PD, 115, 5); *dobiemo* (NK, 18, 23; JRNK, 71, 15); *dobie* (TDD, 6, 8); *zadobiem* (JRNK, 42, 14; RK, 39, 23); *zadobie* (JRNK, 20, 24); *dofpie* (PD, 192, 15); *fazrie* (PIO, I, 19, 35); *ulie* (PIO, II, 74, 17); *opie* (PD, 91, 14); *piem* (PIO, I, 102, 6); *nenapiefs* (FM, 17, 24); *uspiete* (KNIT, 219, 6); *Razumiese* (NK, 30, 21); *razumiem* (PIO, I, 19, 1; PIO, II, 91, 27); *poliefs* (FM, 34, 16); *sſtiem* (TDD, 5, 12); *sſtie* (EIE, 1764, 400, 3); *shtie* (EIE, 1808, 326, 9); *Sstienje* (EIE, 1764, 247, 19); *Shtienje* (EIE, 1808, 200, 15); *ufiese* (FM, 38, 2); *ulie* (FM, 40, 9); *izlies* (EIE, 1764, 63, 17); *izliesh* (EIE, 1808, 53, 15); *zaviese* (FM, 38, 3); *bienje* (FM, 42, 8); *bies* (OTV, 595, 15); *fviest* (85, 17); *likarie* (FM, 38, 24); *xalfie* (FM, 33, 14); *LITANIE* (PD, 163, 1); *hosstie* (JRNK, 55, 5); *consequente* (PIO, I, 91, 23); *kalvarie* (RK, 28, 2); *niedan* (TDD, 5, 20; NGD, 86, 11; EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 16); *niednoj* (KNIT, 301, 27); *niednog* (PIO, I, 17, 26); *dvie* (EIE, 1764, 499, 14; 1808, 433, 13);

o + i: – posvojne su zamjenice često zabilježene bez intervokalnog *j* u oblicima koji imaju samoglasničku skupinu *oi*: *tvoi* (NK, 15, 22; 15, 24); *tvoima* (RK, 85, 2; 33, 14; KNIT, 364, 22; PD, 106, 5); *s-tvoim* (RK, 28, 1; PD, 150, 18); *tvoim* (PD, 46, 21; EIE, 1764, 61, 19; 1808, 51, 22; PIP, 131, 20); *tvoih* (KNIT, 6, 5; PD, 191, 17; PIP, 53, 3); *moi* (NK, 17, 1); *moih* (OTV, 5, 13; RK, 29, 1; PD, 27, 17; PIP, 13, 6); *moim* (NK, 44, 1; PIP, 287, 6); *moima* (RK, 38, 13; PD, 47, 20); *fvoi²⁷⁹* (NK, 17, 22), *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *fvoima* (RK, 88, 16; 89, 5; KNIT, 168, 7; PIO, I, 18, 38; NGD, 159, 8; OTV, 621, 31); *svoim* (TDD, 6, 28; 12, 13); *fvoim* (RK, 66, 4; PIO, II, 90, 11; NGD, 45, 11; EIE, 1764, 1, 17; OTV, 27, 28); *fvoima* (PIP, 114, 13); *fvoimi* (NGD, 207, 8); *fvoih* (EIE, 1764, 4, 8; OTV, 30, 8/9; PIP, 115, 16; PIO, I, 48, 25); *svoih* (EIE, 1808, 3, 27); kao i zamjenice *koi* (NK, 5, 17; TDD, 13, 12; RK, 159, 20; KNIT, 218, 25; JRNK, 42, 1; PIO, I, 68, 10; NGD, 99, 9; PD, 62, 14; EIE, 1764, 4, 16; 1808, 4, 7; OTV, 690, 17); *koim* (NK, 5, 3; 42, 12; TDD, 11, 24; NGD, 42, 10; PD, 63, 7); *s-koim* (TDD, 11, 24); *s-koima* (PD, 250, 14; OTV, 693, 18/19); *s-koimche* (OTV, 690, 8); *koise* (TDD, 12,

²⁷⁹ Pavić bilježi i oblik s intervokalnim *j*: *fvoji* (RK, 82, 19).

29; 13, 12); *koima* (KNIT, 7, 19; OTV, 2, 23); *koih* (JRNK, 115, 21; PD, 2, 7); *koimase* (NK, 15, 12), *koinofu* (RK, 85, 2); *koinoche* (PIP, 114, 1);

– glagoli koji unutar samoglasničke skupine *oi* ne bilježe intervokalno *j* su sljedeći: *ftoi* (NK, 11, 9; 33, 8); *nastoimo* (NK, 38, 23); *nastoi*²⁸⁰ (NK, 10, 17); *ftoimo* (PIO, II, 112, 23); *boimo* (PD, 186, 20); *ftoiff* (PD, 147, 20); *izbroitti* (RK, 85, 19); *broiti* (KNIT, 168, 6); *pribroila* (NGD, 5, 8); *nastoimoga* (PIO, I, 90, 8); *dostoiss* (PD, 107, 10); *podoim* (EIE, 1764, 146, 5; 1808, 120, 3); *osvoiffe* (NGD, 11, 6); *osvoiffe* (OTV, 30, 12); *osvoiti* (OTV, 596, 22); *uboicom* (OTV, 495, 16); *uboice* (OTV, 349, 7); *pristoi* (OTV, 5, 7);

i + u: – intervokalno *j* izostaje i u primjerima: *Mariu* (TDD, 6, 7; 12, 5; OTV, 507, 8; NK, 28, 16; 28, 16; KNIT, 96, 9; PD, 149, 17; PIO, I, 50, 25); *Joziu* (OTV, 39, 8); *Photiu* (RK, 133, 1); *Sedeciu* (OTV, 352, 30); *Dalmaciu* (NGD, 11, 9); *Babyloniu* (OTV, 352, 13); *Siciliu* (NGD, 132, 7); *Mesopotamiu* (OTV, 63, 14); *Purgatoriu* (TDD, 4, 10; 6, 10), *Lyturgiu* (RK, 120, 15/16; 122, 19); *hartiu* (TDD, 6, 27); *xalfiu* (FM, 15, 22); *kostiu* (FM, 26, 4); *Hostiu* (RK, 97, 9); *Mesiu* (OTV, 505, 10; JRNK, 155, 22); *ocsiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *ocsiu* (EIE, 1808, 203, 12); *likariu* (PD, 114, 16); *vragoliu* (PD, 86, 16); *slavniu* (OTV, 504, 20); *dviu* (EIE, 1764, 145, 19; 1808, 119, 22); *vapiuche* (PD, 150, 15); *vapiuch* (PIP, 129, 17); *bdiu* (FM, 51, 3; KNIT, 379, 17); *uliu* (OTV, 506, 13); *strahovitiu* (PIO, II, 77, 13/14); *smiuchise* (PD, 89, 1);

i + a – spoj samoglasnika *i* i *a* često je zabilježen bez intervokalnoga *j*: *razbia* (TDD, 11, 30); *pribia* (PD, 63, 13); *ubia* (EIE, 1764, 311, 21; 1808, 253, 10); *ubiati* (KNIT, 398, 15); *ubiate* (PIP, 114, 8); *neubia* (KNIT, 300, 29); *biasse* (NGD, 13, 15); *biasse* (TDD, 13, 12; NGD, 7, 3; PD, 152, 22; EIE, 1764, 244, 11); *biashe* (EIE, 1808, 197, 20); *nebiasse* (NGD, 207, 4; EIE, 1764, 244, 9); *nebiashe* (EIE, 1808, 197, 18); *biau* (NK, 27, 16; TDD, 1, 4; 12, 2; 6, 28; 13, 10; PIO, II, 90, 3); *griati* (FM, 8, 12); *smiatise* (PD, 47, 13); *smitati* (NK, 143, 8); *posiao* (PIO, I, 90, 19); *priviati* (FM, 39, 3; EIE, 1764, 61, 6; 1808, 51, 10); *zavianje* (FM, 9, 22); *likariah* (FM, 13, 8); *Likaria* (FM, 24, 13; PD, 114, 20); *likaria* (FM, 31, 21); *xalfia* (FM, 33, 19); *bilunia* (FM, 33, 24); *kapia* (OTV, 691, 12); *ftadia* (OTV, 691, 24); *piat* (NK, 98, 4); *zavianja* (FM, 36, 26); *pianſtvo* (FM, 41, 24); *pianſtva* (EIE, 1764, 317, 16); *pianstva* (EIE, 1808, 257, 24); *kervoliah* (RK, 28, 17); *zmiah* (PD, 249, 1); *priafsnja* (RK, 77, 19); *priatni* (EIE, 1764, 61, 9; 1808, 51, 12); *privilegiatoga* (TDD, 11, 14/15); *Privilegiatoga* (TDD, 10, 15); *drugojacsia* (PIO, I, 91, 6); *nepriateljska* (TDD, 11, 25/26); *priatelju* (TDD, 7, 5); *priatelj*

²⁸⁰ Zabilježen je i oblik s intervokalnim *j*: *nastoji* (RK, 82, 14).

(PIO, II, 112, 26); *priatelja* (PIO, II, 113, 13; OTV, 28, 30); *priatelji* (PD, 32, 11; PIO, I, 6, 24); *priatelski* (RK, 123, 6); *priateljskoga* (PIO, II, 113, 17); *priateljovale* (OTV, 98, 2); *nepriatelj* (NK, 43/44, 26/1); *nepriateljom* (RK, 88, 16/17); *nepriatelje* (KNIT, 6, 8; PD, 148, 10; OTV, 31, 16); *nepriatelja* (PIO, II, 90, 9; PD, 106, 1/2); *nepriateljah* (PIP, 13, 6; 255, 15); *nepriateljstva* (EIE, 1764, 317, 13/14); *nepriateljstva* (EIE, 1808, 257, 22);

– komparativi i superlativi pridjeva između samoglasnika *i* i *a* nemaju intervokalno *j*: *kripoftnia* (TDD, 11, 14); *kripoftnia*, i *izverffenia* (OTV, 492, 26/27); *uzoritja*²⁸¹ (PIO, II, 110, 33); *uzoritia* (PIO, II, 110, 17, 34); *pogerdnia* (PIO, II, 74, 18); *procinjenia i primljenia* (PIO, II, 74, 19); *lukavia* (OTV, 6, 11); *csudnovatia* (OTV, 633, 9/10); *najplemenitia* (NK, 26, 24); *najprimljenia* (PIO, II, 4, 12); *najskrovitia* (OTV, 690, 10); *najstrahovitiae* (PIO, II, 77, 13);

– i neke riječi stranoga podrijetla bilježe izostajanje intervokalnoga *j* u spoju suglasnika *i + a*: *Moysia* (TDD, 5, 18/19; OTV, 3, 3); *Maria* (TDD, 6, 4; PIO, I, 90, 26; EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 10); *MARIA* (NGD, 16, 6); *Jozia* (OTV, 351, 16); *Mefia* (KNIT, 60, 23); *Photia* (RK, 132, 1); *Eusebia* (RK, 120, 11); *Andria* (EIE, 1764, 144, 7; 1808, 118, 16); *Ambroxia* (PIO, I, 71, 9); *Ambrofia* (PIO, I, 71, 22; OTV, 27, 7); *Ixaia* (EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *Nazianzen* (RK, 123, 3); *Slavonia* (NGD, 11, 7); *Romania* (NGD, 11, 12); *k-Colosianom* (EIE, 1764, 244, 14); *k-Kolosianom* (EIE, 1808, 197, 23); *Sodomia* (NK, 11, 27); *Purgatoria* (TDD, 9, 17; 14, 12); *Talianskoga* (TDD, 12, 17); *Talianski* (NGD, 5, 1; 120, 6); *Taliansku* (NGD, 132, 8).

Sljedeće su samoglasničke skupine rjeđe zabilježene bez intervokalnog *j*:

a + e: – *zaedno* (KNIT, 168, 31); *vilaet* (OTV, 23, 14; 27, 11; 351, 24);

a + i: – *dogagjai* (TDD, 5, 27); *dogagjaima* (PIO, II, 5, 1); *taifš* (TDD, 12, 30); *zataifš* (PIO, I, 127, 12);

e + a: – *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Pharizeah* (JRNK, 128, 7);

e + e: – *Galileæ* (EIE, 1764, 248, 2; 252, 20; 315, 24); *Galilee* (EIE, 1808, 200, 19; 204, 19/20; 256, 17);

e + i: – *Farizei* (OTV, 521, 16; KNIT, 299, 14; EIE, 1764, 192, 16; 1808, 157, 24);

²⁸¹ U rečenici: perfa *uzoritja* od najboljega vina (PIO, II, 110, 33). Fonem /i/ u ovome je primjeru zabilježen grafemom *j*.

e + o: – *Farizeom* (KNIT, 224, 2; 398, 13);

e + u: – *Farizeu* (OTV, 536, 29/30); *Fariſæu* (PIO, I, 6, 20);

i + o: – *Dario* (OTV, 357, 25); *s-Mariom* (OTV, 494, 14); *Hofstiom* (RK, 97, 12/13); *Mario* (PD, 104, 15); *Mariom* (PIO, I, 69, 7); *s-Mariom* (PIO, I, 70, 2/3); *s-Majstoriom* (PIO, II, 4, 29); *Majstoriom* (NGD, 208, 16); *Ponciom* (NK, 3, 7; RK, 2, 11/12);

o + e: – *Broeva* (TDD, 5, 15); *voevati* (NGD, 191, 19).

Izostajanje intervokalnog *j* događa se i u interverbalnom položaju:

i + e: – *Zaoſtavljenamie* (PIO, I, 49, 17); *ovotie* (RK, 31, 6); *totie* (PIO, II, 91, 5); *veomamie* (RK, 40, 11); *Akomie* (PIO, I, 69, 24); *najboljie* (FM, 28, 24); (PIO, II, 91, 10); *vaftie* (OTV, 28, 14); *tebie* (JRNK, 155, 4);

– samoglasnik *i* gubi se i u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini: *xaomje* (NK, 17, 16; EIE, 1764, 503, 5); dok se u istome naslovu iz 1808. godine ne gubi: *xaomije* (EIE, 1808, 435, 27/28);

i + u: – *ondiu* (OTV, 261, 29); *uvediu* (RK, 66, 3); *okrivitiu* (PIO, I, 91, 2/3); *puſtitiu* (PIO, I, 91, 3); *puſtiu* (OTV, 213, 6); *zamoliu* (OTV, 213, 9); *Doneſavſſiu* (OTV, 350, 2).

7.11.2 Bilježenje intervokalnog *j*

Pavić rijetko bilježi *j* u intervokalnom položaju:

i + a: – *bijau* (TDD, 3, 12; 5, 23); *ubijaju* (NK, 79, 12); *Sijaffe* (PIO, I, 5, 35/36);

i + e: – *najpotribitije* (NK, 36, 13); *nije* (FM, 10, 3); *izbije* (FM, 38, 5); *kojetije* (FM, 14, 6); *pijem* (RK, 14, 20);

i + i: – *pogibiji* (NK, 40, 11);

i + o: – *dvoijo* (PD, 86, 9, 24); *broijo* (TDD, 5, 9); *oſvoijo* (NGD, 131, 12); *osvoijo* (OTV, 69, 32); *fijo*²⁸² (NGD, 131, 13); *pijo* (JRNK, 59, 17); *potverdijoje* (KNIT, 157, 27); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *vratijoje* (PD, 93, 20);

²⁸² U rečenici: na pristolje *fijo* (NGD, 131, 13).

i + u: /stijuch (NGD, 100, 20);

o + e: – tvoje (RK, 61, 3); *moje* (NK, 17, 8); *mojega* (TDD, 9, 33); *fvoje* (RK, 89, 11; KNIT, 6, 2; PD, 86, 4);

o + i: – tvoji (RK, 62, 5); *tvojim* (EIE, 1808, 4, 19); *svojim* (EIE, 1764, 1, 17); *fvoji* (OTV, 530, 15); *s-fvojima* (PIO, II, 69, 2);

Neke riječi Pavić bilježi dvojako, ponekad pišući intervokalno *j*, a ponekad ne:

a + e: – jedanaest (EIE, 1764, 251, 16); *jedanajest* (EIE, 1808, 203, 18); *jedanaestu* (EIE, 1764, 309, 8); *jedanajestu* (EIE, 1808, 251, 3); *jedanaeste* (KNIT, 94, 7); *dvanaest* (NK, 3, 18); *dvanaestu* (EIE, 1764, 311, 11); *dvanajestu* (EIE, 1808, 253, 1); *trinaestu* (EIE, 1764, 314, 15); *trinajestu* (EIE, 1808, 255, 15); *Petnaesti* (JRNK, 142, 1); *petnaest* (EIE 1764, 58, 18); *petnajest* (EIE, 1808, 49, 9);

e + u: – Gallileju (EIE, 1764, 245, 22; 1808, 199, 2); *Galilæu* (EIE, 1764, 247, 15); *Galileu* (EIE, 1808, 200, 12; KNIT, 156, 6);

i + e: – pije (KNIT, 219, 25; FM, 38, 4; JRNK, 111, 18); *pie* (KNIT, 219, 12; 219, 26; 220, 1; JRNK, 57, 9);

o + i: – koismo (EIE, 1764, 248, 14); *kojismo* (EIE, 1808, 201, 6).

7.11.3 Protetsko *j* (prejotacija)

Zamjenici *ih* u reduciranome je obliku (bez suglasnika *h*) dodano protetsko *j*, često u kratkim potvrđnim odgovorima na pitanja *Meštra Učeniku*: M. Koliko je Cerkveni Zapovidih? (NK, 7, 28) U. *Jestji* pet (NK, 8, 1). M. Koliko je Griah protiva Duhu Svetomu? (NK, 11, 13/14) U. *Jestji* fseſt (NK, 11, 15). Koliko je duhovni dillah miloserdja? (JRNK, 146, 9/10); *Jestji* sedam (JRNK, 146, 11); *Imaji* sedam (JRNK, 137, 20). I u sljedećim je primjerima zabilježeno protetsko *j*: imadeſs griah brez broja, *vechji* nemoxeſs povratiti (RK, 85, 6); *Bogimse* smilova (OTV, 180, 13); i to *jerji* neljubimo (OTV, 127, 15); Megjuto *dokjim* on (OTV, 632, 16); *s-kojomji* milluju (OTV, 492, 30); *kakogodji* sveta Catolicsanska Rimska Cerkva viruje (RK, 41, 22); *zavezachessji* kano zlamenje (KNIT, 300, 9/10); *dajenamji* famo polovitno (PIO, I, 18, 13).

Reducirani oblici zamjenica unutar naglasne cjeline poprimaju prejotirane oblike kako bi se izbjegao hijat: xudiam bi xao *sstoji* smakosse (OTV, 211, 1); Takve za ispraviti *ovako* valja ponukovati (RK, 83, 2); valja *daji* Bogu prikaxu (OTV, 492, 25); i *daji* on opet učini (OTV, 499, 13); jošte se boje, *daji* Jspovidnik posli kadše ispovide (RK, 85, 20); niti valja *daji* ogovaramo (PIO, I, 91, 18); valja *daji* i uštma očito ispovidi (JRNK, 14, 11); *dajim* nemoxe unich u glavu (RK, 96, 15); *kakoji* valja pitati (RK, 96, 17/18); svoju srchu, *kojajim* i potexe (OTV, 30, 15); i ljubav, *kadaji* človik Bogu povoljno pridaje (RK, 77, 13); i *progonicheteji* od grada (KNIT, 398, 17); i *neodbaciteji* (KNIT, 379, 16); *Ovako* svitovat hotisse (NGD, 45, 2); Podgovoriv *svudaji* razslasse (NGD, 159, 13); On oplini, i *sveji* nadvlada (NGD, 125, 8); *zashtojim* nebishe mista u gostonici (EIE, 1808, 9, 9); *Onjim* recse (PD, 29, 13).

Protetsko se *j* dodaje riječima koje počinju samoglasnicima: *jaram* (< prasl. **(j)arъmo*) (PIP, 2, 22); *jopet* (RK, 2, 14).

7.12 Rotacizam

Kada se suglasnik ž nađe u intervokalnom položaju, mijenja se u suglasnik *r* uz uvjet da je drugi samoglasnik *e*: u vis srichnosti uziti *more* (TDD, 14, 3); *more* biti koristno (TDD, 12, 25); nego *more* podneti (TDD, 13, 8); ele *nemorese* (OTV, 105, 27); da *more* biti (OTV, 503, 10); date *morebit* protivnik nepridade fucu (RK, 167, 5); scinechi *morebit* da (OTV, 97, 1/2); da *morebiti* nerodi (OTV, 264, 4); pravo *nemores* znati (PD, 92, 4); *morese* rechi (EIE, 1764, 436, 22; 1808, 356, 9).

Pavić bilježi i oblik bez rotacizma: uzrašti *moxe* (PIO, I, 24); *moxe* pristati (OTV, 180, 20), a rječnička građa bilježi: Kašić, *Mòrem*; *Mòxem* (HTR, 291); Habdelić, *Morebiti*, *Morebiti*, *Morem* (RS); Della Bella, *moxem* (*morem* ili *mogu*); *moxese* ili *morese*; *moxe* ili *more* (DIZ, 30); Belostenec,²⁸³ *Morem*, (*D.J* *mogu*, *nemorem* (GAZ I, 937); Tadijanović, *Morebit* (SPM, 88); *Morebit*; *Morebit* akko (SPM, 94).

Vončina u naslovu *Jezik Antuna Kanižlića* detaljnije objašnjava promjenu *Vže* > *Vre*²⁸⁴ ističući kako je staro *že* u hrvatskom jeziku bilo vrlo rašireno: u funkciji samostalne riječi i u funkciji sufiksa u tvorbi odnosnih zamjenica, priloga i veznika. Izraz *je že* 'je pak' nastaje

²⁸³ Belostenec je u svome rječniku rabio sljedeće kratice: [D.J] – *Dalmaticè*; [Scl.] – *Sclavonicè*; [Cr.] – *Croaticè*; [Turc.Scl.] – *Turcico-Slavonicè*.

²⁸⁴ Prema Despot (2006: 94).

pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Disimilacija promjenom ž u r događa se zbog preoperećenosti značenjima izgovorne jedinice *ježe*.

7.13 Razjednačivanje

Razjednačivanje podrazumijeva promjenu prelaska glasa u jednoj riječi u srođan glas ili potpuni gubitak glasa. Stoga razlikujemo razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja i razjednačivanje nestajanjem suglasnika.

7.13.1 Razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja

Brojni su primjeri prelaska suglasničkih skupina *mn*, *zn* u *ml*, *zl*:²⁸⁵ *mloga* (TDD, 2, 13; PIP, 129, 7); *mlogo* (TDD, 10, 13; OTV, 537, 15; NK, 7, 15; FM, 48, 18; PIO, I, 69, 19; PD, 32, 6; EIE, 1764, 312, 7; 1808, 253, 18); *Mlogu* (NGD, 86, 2); *mlogobi* (PIO, II, 4, 25); *mlogi* (TDD, 5, 22; OTV, 537, 14; RK, 135, 20; PIO, I, 69, 16; PD, 113, 17; EIE, 1764, 312, 13; 1808, 253, 24); *s-mlogima* (RK, 39, 21); *mlogima* (KNIT, 283, 22; PD, 46, 18); *Mlogibosu* (KNIT, 94, 24); *mloge* (TDD, 12, 23; RK, 25, 21; NGD, 100, 15); *mlogih* (RK, 135, 13; PD, 148, 19); *mlogimase* (TDD, 5, 3/4); *mlogise* (NGD, 101, 2); *mlogoga* (FM, 14, 27); *mlogog* (PIO, I, 91, 15); *primlogo* (FM, 45, 13); *primlogi* (RK, 85, 10); *primloge* (RK, 28, 14); *mlosftvo* (TDD, 10, 27; PIO, I, 17, 35; EIE, 1764, 397, 16/17; OTV, 2, 20); *mlosftvo* (PIP, 53, 15); *mloshtvo* (EIE, 1808, 324, 13); *mlosftva* (TDD, 6, 12); *mlosftvu* (EIE, 1764, 397, 9); *mloshtvu* (EIE, 1808, 324, 5/6); *mlosftvom* (KNIT, 219, 29); *k-mlosftvom* (EIE, 1764, 4, 18); *k-mloshtvam* (EIE, 1808, 4, 9); *mloxini* (PIO, I, 18, 3); *mloxinu* (RK, 82, 19); *uzmloxanje* (OTV, 210, 14); *uzmloxaje* (FM, 14, 15); *uzmloxajesse* (OTV, 537, 31); *uzmloxaju* (FM, 26, 7; OTV, 2, 22); *uzmloxati* (NK, 40, 19; 43, 14; RK, 85, 9; 77, 19/20; PIO, I, 128, 10); *uzmloxao* (NGD, 9, 16); *uzmloxasse* (NGD, 132, 1); *uzmloxavfii* (RK, 135, 16); *uzmloxanje* (KNIT, 96, 28; PD, 112, 4/5); *s-uzmlozaniim* (TDD, 2, 28); *mlogovoljni* (FM, 49, 17); *zlamenovan*²⁸⁶ (RK, 39, 22); *Zlamenova* (EIE, 1764,

²⁸⁵ Razjednačivanje biježi samo Tadijanović: *mloxinna*, *mlogo*, *Mloggo* (SPM, 82), dok u drugih suglasnička skupina *mn* ostaje nepromijenjena: Vrančić: *Mnofstvo*, *Mnogo* (DIC, 64); Kašić: *Mnògo*, *Mnòxtvò* (HTR, 291); Della Bella: *množišu* (DIZ, 20); *Mnògo* (DIZ, 494); Belostenec, *Vnogo*, *Vnogi* (GAZ I, 794).

²⁸⁶ Suglasnička skupina *zn* ostaje nepromijenjena u Vrančića: *Sznamenouan*, *Sznamenovati*, *znamen* (DIC, 98); *znamen* (DIC, 101); a promjenu *zn* u *zl* bilježe Kašić: *Zlamen*, *Zlamenit*, *Zlamenvati*, *Zlamenyè* (HTR, 345); Habdelić: *Zlamenyè*, *Zlamenuem*, *Zlamenuvan* (RS); Della Bella: *Zlamènuem*, *zlamenovatti* (DIZ, 33); Belostenec, *Zlamen* (GAZ I, 1119); *Zlaménye*, *Znamenye* (GAZ II, 633); Tadijanović: *zlamenovano* (SPM, Ubavistenye, 2, 4); *zlamenuje*, *zlamenyah* (SPM, Ubavistenye, 13).

399, 19; 1808, 326, 4); *zlamenovao* (JRNK, 51, 5); *zlamenuje* (TDD, 8, 9; OTV, 150, 15; JRNK, 22, 11); *zlamenuje s-zlamenjem* (NK, 1, 13); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *zlamenju* (NK, 1, 11; JRNK, 10, 9); *zlamenje* (TDD, 11, 5; 13, 11; NK, 4, 18; 34, 23; KNIT, 169, 2; 300, 10; JRNK, 14, 4; PIO, I, 129, 17; NGD, 153, 13); *zlamenji* (RK, 97, 3); *zlamenuju* (NK, 18, 3/4; NK, 43, 12); *zlamenujemo* (NK, 25, 6); *zlamenja* (PD, 2, 3; EIE, 1764, 1808, 1, 17); *Zlamenja mloxine* (FM, 52, 19); *Zlamenita* (PD, 131, 11).

Ako *m i n* pripadaju različitim morfemima nastaje skupina *vn*:²⁸⁷ *tavnice* (TDD, 10, 4; NGD, 176, 15; 181, 19); *tavnicu* (RK, 167, 7; NGD, 180, 2); *tavnici* (RK, 167, 21); *tavnost* (FM, 34, 13; PIO, II, 91, 8; NGD, 44, 3); *tavnosti* (EIE, 1764, 63, 19; 1808, 53, 17; PIO, I, 6, 8/9); *tavnili* (PIO, II, 91, 7); *tavno* (PIO, I, 5, 17); *tavna* (NK, 99, 24); *tavnu* (PIO, II, 91, 23); *tavne* (OTV, 499, 23); *potavna* (FM, 17, 16); *potavniti* (FM, 51, 17; NGD, 4, 7); *potavni* (FM, 54, 5; PIO, I, 6, 3); *potavnilo* (NGD, 43, 18).

Ispred sufiksa *-tvo/-tva* suglasnik *k* prelazi u suglasnik *č*: *odmetnicftvah* (NK, 1, 15); *odmetnicsftva* (PIO, I, 93, 13); *bludnicsftvo* (PIO, I, 93, 27); *bludnicsftva* (PIO, I, 93, 33).

7.13.2 Razjednačivanje nestajanjem suglasnika

Suglasničko-samoglasnička skupina *-slov(-)* zabilježena je bez suglasnika *l*:²⁸⁸ *blagosov* (TDD, 3, 17; NK, 99, 7); iz *blagosova* (TDD, 11, 23); Posli danog *blagosova* (RK, 9, 16); Moyšia *blagofovi* (OTV, 126, 30); Bog zatime istim *blagofovi* (NGD, 7, 7; PD, 93, 3); i *blagosovi* (EIE, 1764, 251, 7; 1808, 203, 9); s-*Blagosovom* (EIE, 1764, 499, 13/14; 1808, 433, 12); *blagofovljena* ti megju xenami (NK, 9, 26); da on *blagofovljene* stvari (RK, 96, 1/2); *Blagofovljeno* budi (PD, 106, 15); *blagofovljenom* vodom poškropi (RK, 8, 5); *blagofovljen* plod (NK, 9, 27); koi jest *blagofovljen* (KNIT, 298, 17); zvona *blagofovljena* (TDD, 12, 12/13); *blagofovljena* budi (PD, 106, 16); *blagofovleni* zvonah (TDD, 11, 23; 12, 12); ili drugima *blagofovljenim* (RK, 88, 6); *blagofovljenih* zvonah (TDD, 11, 29); *blagofovljena* zvona (TDD,

²⁸⁷ Suglasnička skupina *mn* ostaje nepromijenjena u Vrančića: *Za-tamniti* (DIC, 68); *Taman* (DIC, 105); Kašića: *Taman*, *Tamnića*, *Tamnost* (HTR, 328); a Tadijanović bilježi: *Tavnoſt* (SPM, 32); *Tavnicza* (SPM, 48). Belostenec, *Tēmnicza* (GAZ I, 325); *Temen* (GAZ I, 1201).

²⁸⁸ U rječničkoj građi potvrđeno je bilježenje suglasnika *l*: Vrančić: *Blago-βloviti*, *Blagoβlovlyěa*, *blagoβlovlyen* (DIC, 28); Kašić: *Blagoſlov*, *Blagoſtövglien*, *Blagoſtöviti* (HTR, 266); Habdelić: *Blagoſzlou*, *Blagoſzlaułyam*, *Blagoſzloułyen* (RS); Belostenec, *blagoſloviti*, *Blagoſlov*, *Blagoſlovlenye* (GAZ I, 178); osim u Tadijanovića: *Blagoſov* (SPM, 31).

14, 13); *blagosovljenim* zukom (TDD, 14, 13/14); s-*blagosovljenim* zvonom (TDD, 13, 11); *blagosivatii* (TDD, 11, 24); *Blagosovljenchess* biti (KNIT, 6, 7).

U posavskome su govoru također potvrđeni primjeri: *Blagosòvu*, *blägosöv*.²⁸⁹

Zbog pojave istoga suglasnika na kraju osnove riječi i u tvorbenome sufiku, na granici morfema ispred sufiksa *-stvo* dolazi do razjednačivanja suglasnika:

-t-: *proklestvo*²⁹⁰ (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20); *proklestvo* (NK, 38, 18); *proklestva* (NK, 28, 27; KNIT, 401, 30; PIO, I, 51, 33); *proklestva* (NK, 38, 18); *bogaſtvo*²⁹¹ (PD, 91, 18); *bogaſtva* (OTV, 503, 23; KNIT, 283, 20); *bogaſtvafu* (KNIT, 238, 22);

-v-: *Kraljestvoboje* (OTV, 536, 11); *Kraljestvo*²⁹² (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18); *Kraljestvo* (EIE, 1808, 2, 16); *kraljeſtvo* (PIO, I, 18, 7; PD, 149, 4/5; JRNK, 149, 14); *kraljeſtva* (PIO, I, 18, 18); *Kraljeſtva* (NK, 11, 10; TDD, 6, 16; 8, 30; EIE, 1764, 317, 19/20); *Kraljeſtva* (EIE, 1808, 258, 2); *Kraljeſtvu* (NK, 18, 18; EIE, 1764, 59, 22; PIP, 2, 12); *Kraljeſtvu* (EIE, 1808, 50, 8); *bifſtvo* (NK, 25, 20), *Bifſtvo* (NK, 41, 9);

– riječ *bifſtvo* (RK, 4, 7; 4, 8; PD, 3, 1; JRNK, 153, 11) zabilježena je i oblicima u kojima izostaje razjednačivanje: *bifſtvu* (PD, 3, 4; JRNK, 153, 14).

Suglasnik *v* ne gubi se u sljedećim primjerima jer se ne ponavlja u sufiku *-ski*: *s-Kraljevskom* (PIO, I, 18, 4); *kraljevsko* (PIO, I, 18, 10); *Kraljevsko* (PIO, I, 49, 31/32); *Kraljevskog* (NGD, 151, 14).

Prilog *kao* zabilježen je u Pavića i u svom starijem obliku, sa suglasnikom *k* u drugome slogu: ljubimo naſleg iskernjega, *kako* nas fame (NK, 7, 25); meni *kako* priatelju kaxi (TDD, 12, 26); *kako* ostali Aposłoli (KNIT, 168, 20); po kojemuje on *kako* csovik (JRNK, 23, 13); pogled njegov *kako* munja (EIE, 1764, 245, 10; 1808, 198, 16).

²⁸⁹ Ivšić (1913: 207).

²⁹⁰ Kašić: *Proklestvo* (HTR, 313); Habdelić: *Proklecztvo*, *Prokletſtvo* czirkveno (RS); Belostenec, *proklecztva* (GAZ I, 400); *Prokléſtvo*, *Proklécztvo* (GAZ II, 433).

²⁹¹ Vrančić: *Bogaztvo* (DIC, 30); *Bogatſtvo* (DIC, 71); Kašić: *Bogàtſtvo* (HTR, 267); Habdelić: *Bogatſtuo* (RS); Belostenec, *Bogatſtvo* (GAZ II, 21); *bogaſtvo*, *bogatſtvo* (GAZ I, 463).

²⁹² Vrančić: *Kralyeſtvo* (DIC, 127); Kašić: *Kraglièſtvo* (HTR, 285); Habdelić: *Kralyeſtvo* (RS); *Kralyevſtvo* (GAZ I, 1034); *Kralyèſtvo*. [D.] (GAZ II, 182).

Poljavljuje se i duži oblik ovoga priloga s neodbačenim *k* u drugome slogu, s paragogom suglasničko-samoglasničkog sloga *-no*: *kakono* Carstva i Cerkve (RK, 133, 15); *kakono* i prama Papi (RK, 134, 12); *kakono* i ja rad ljubavi (RK, 22, 22); *kakono* kokos skuplja piliche (KNIT, 399, 3); *kakono* protiva sercbsi (KNIT, 96, 3); *kakono* boja (JRNK, 55, 21); Gospodina Boga *kakono* najveche dobro (JRNK, 132, 10); zatoje on *kakono* i Otac (JRNK, 23, 23/24); Baš *kakono* kod Rimnjana (NGD, 207, 11); Baš *kakono* lavetine jake (NGD, 179, 21); *kakono* budalašt (PD, 47, 6); *Kakono* Divica (PD, 249, 19); *kakono* Kralja (PIP, 292, 5); *kakono* ob dan (EIE, 1764, 1808, 1, 10); i pravi Bog *kakono* i Otac (JRNK, 23, 2); *kakono* jeste Vazmeni (EIE, 1764, 246, 8/9; 1808, 199, 9); *kakono je* sadasjni S. O. Papa (TDD, 5, 32); *kakonosu* S. Josip i Ivan Evangjelista (KNIT, 96, 13/14); od Duba S. posvecheni, *kakonoti*: sveti na Nebu (NK, 31, 18); *kakonoti* i S. Athanazio (KNIT, 96, 30); *kakonoti* zlo vrime (PIO, I, 70, 9); *kakono* sud loncsarev (PIP, 3, 6/7).

7.14 Palataliziranje i depalataliziranje (*l, n, lj, nj*)

Umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* potvrđuju sljedeći primjeri: *privolji* (OTV, 369, 17; RK, 167, 3; PIO, I, 48, 18); *privoljiti* (RK, 167, 17; NK, 12, 6; PIO, I, 54, 17); *Privoljechi* (JRNK, 142, 17/8); *obnevoljiti* (PIO, II, 112, 14/15); *obnevajili* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21); *neoskvernji* (TDD, 7, 6); *podnevnji* (FM, 9, 10); *svitovnjima* (OTV, 499, 4) *vicsnji* (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5; KNIT, 263, 21); *vjcsnji* (NK, 27, 5); *vicñji* (EIE, 1764, 312, 19); *vicsnjega* (KNIT, 223, 3); *vikovicsnji* (NK, 5, 6; 17, 4; JRNK, 143, 18); *vikovicsnjim* (RK, 62, 9).

Umekšavanje suglasnika *l* događa se i u riječi u kojoj je samoglasnik *i* reduciran: u tri Skule *razdiljto* (NK, 14, 24).

Zabilježen je i primjer u kojem je razvidno depalataliziranje suglasnika *lj* i palataliziranje suglasnika *n*: sedam *nedilnji* dana (TDD, 7, 23).

I pred samoglasnikom *e* suglasnik *n* je umekšan: *popodnevnjeg* (FM, 9, 7); *podnevnjeg* (NGD, 9, 4; 131, 17); *svitovnje* (RK, 39, 4; PIO, II, 110, 10); *svitovnjeg* (JRNK, 113, 8/9); *vicsnje* (OTV, 285, 5/6; PIO, I, 7, 29); *vikovicsnje* (PD, 117, 4/5; PIO, I, 7, 6); *privicsnjeg* (PD, 115, 11); *Privicsnjega* (NGD, 4, 3); *privicsnjega* (NGD, 212, 5); *nochnjeg* (RK, 34, 4); *Nochnjeg* (NGD, 75, 15); *zapadnje* (RK, 134, 8); *zapadnjega* (NGD, 11, 3); ali i pred

samoglasnikom *a*: *svitovnja* (PIO, II, 110, 19) *vicsnja* (RK, 66, 14); *vikovicsnja* (NK, 19, 2; 9, 18/19).

Pred suglasnikom *b* suglasnik *l* umekšan je u primjerima: *Moljbi* (NK, 9, 5/6); *moljba* (OTV, 186, 28; NK, 10, 5); *moljbu* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 291, 27; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16); *moljbe* (KNIT, 301, 13); *moljbenom* (PD, 134, 18).

U slavonskome je dijalektu uobičajeno umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* (*mòlit*),²⁹³ a Ivšić upozorava kako je prema tome nastao oblik *mólba*.²⁹⁴ Ovakvo je umekšavanje zabilježio Habdelić, *Molyba* (RS), dok Vrančić, Kašić i Belostenec nemaju ovu promjenu: *Moli* (DIC, 68); *Moliti* (DIC, 81); *Molitva* (DIC, 71); *Moliti; Molba* (DIC, 103); *Moliti; Mólba* (HTR, 291); *molba, molenye, pomolenye* (GAZ I, 1182).

Palataliziranje suglasnika *l* i *n* zabilježeno je i u sljedećim primjerima: *Pristoljnikah* (RK, 63, 4/5); *vikovicfñjom* (RK, 76, 24); *vikovicsnju* (OTV, 3, 19).

Pred sufiksom *-enje/-anje* zabilježena je depalatalizacija palatalnih suglasnika: *xivlenje* (OTV, 353, 4; NK, 14, 5); *xivlenja* (OTV, 593, 26); *xivlenju* (OTV, 23, 6); *xalenje* (JRNK, 70, 3); *xelenje* (PD, 90, 1); *poxelenjma* (OTV, 507, 25); *poxelenja*²⁹⁵ (EIE, 1764, 317, 5; 1808, 257, 13); *molenje* (JRNK, 115, 6); *molenja* (JRNK, 114, 7; 115, 3; PD, 134, 12; 198, 12); *molenju* (PD, 105, 5; EIE, 1764, 5, 16; 1808, 5, 3); *mislenjem* (PD, 85, 5); *zamisslenja* (PIO, II, 3, 15); *prosvitlenja* (PIO, II, 91, 4); *terpljenja*²⁹⁶ (PIO, I, 55, 27; 70, 27); *razumlenju* (PIO, II, 91, 8); *razdilenje* (PIO, I, 128, 16); *oddilenja* (OTV, 29, 27); *oddilenje* (OTV, 212, 8); *poboljsanja*²⁹⁷ (NK, 44, 4); *nepabolffa* (PIO, I, 5, 20/21); *pokolenja* (OTV, 21, 21).

Zabilježeni su i oblici u kojima pred sufiksom *-enje/-anje* nije došlo do depalatalizacije: *xivljenje* (OTV, 499, 19; PIO, II, 112, 21); *xivljenju* (PIO, I, 49, 8; 54, 17); *oxivljenju* (PIO, I, 51, 7); *xivlenja* (KNIT, 383, 14/15; PD, 135, 19).

Promjena *nj, lj + -ski > n, l* odlika je kajkavskoga narječja, a potvrđena je i u Pavića: *priatelski*²⁹⁸ (RK, 123, 6).

²⁹³ Lisac (2003: 34).

²⁹⁴ Ivšić (1907: 115).

²⁹⁵ Pavić bilježi i oblik *poxeljenja* (OTV, 137, 9).

²⁹⁶ Pavić bilježi i oblik: *terpljenja* (TDD, 4, 11).

²⁹⁷ Utjecaj kajkavskoga narječja.

²⁹⁸ Vrančić: *Priatelyftvo, Priately* (DIC, 7); *Ne-priateljftvo, Nepriately* (DIC, 45); Kašić: *Priategl, Priateglstvo* (HTR, 311); *Nèpriategl, Nèpriateglstvo* (HTR, 295); Habdelić: *Priatel, Priateglftvo* (RS); *Nepriatel, Nepriateglftvo* (RS); Della Bella: *Priategl* (DIZ, 46); *priateglski* (DIZ, 48); *nepriateglje* (DIZ, 39); Belostenec, *Priatel, priatelicza*

Kod izostanka promjene *l* u *o* u primjeru *Evangeljski*²⁹⁹ (PIO, I, 70, 16) Pavić bilježi promjenu *l* u *lj*.

Promjena *lj* > *l* zabilježena je i u primjerima: *mermlau* protiva *Ocu* (KNIT, 94, 11); imadu *zabilexiti* (PIO, II, 113, 5); allii *bilexi* (OTV, 150, 9); *bilexe* (OTV, 138, 28); *liljanu* poljskomu (KNIT, 283, 24); *Promisslajmo* (OTV, 504, 10); *najdolnje* (OTV, 425, 11); *dolnju* (NK, 144, 7).

U Tadijanovića je depalatalizacija prisutna u sljedećim riječima: *Povolno*, *Dobrovolno* (SPM, 83), dok Pavić bilježi *povoljno* (OTV, 181, 32).

Pavić riječ *suxanstvo*³⁰⁰ (TDD, 10, 9; 10, 10; 11, 14; 14, 12) bilježi s promjenom *nj* > *n*: *suxanstvo* (PD, 14, 8/9); *suxanstvo* (OTV, 30, 19; 180, 11/12); *suxanstvu* (OTV, 535, 1; NGD, 176, 2); *suxanstva* (OTV, 180, 14/15; 186, 1); *suxanstva* (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3). Depalatalizacija suglasnika *nj* zabilježena je i u sljedećim primjerima: *gnije* (FM, 10, 4; 40, 10); *Jaganca*³⁰¹ (RK, 157, 16; 158, 14/15); *Porogjena*³⁰² (OTV, 499, 17); *izvanskim* (JRNK, 55, 19/20; OTV, 506, 10/11; 621, 12); *izvanski* (NGD, 5, 2); *izvansku* (NGD, 132, 7); *izvanske* (EIE, 1764, 60, 2/3; 1808, 50, 10); *izvanskih* (OTV, 27, 22); *toran*³⁰³ (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18; EIE 1764, 102, 12; 1808, 85, 3); *Torne*³⁰⁴ (PD, 131, 13); *pustinah* (OTV, 210, 2); *zvirinæ*³⁰⁵ (PIO, I, 6, 14).

Riječ *Svinsko* (FM, 11, 26) Pavić bilježi promjenom *nj* > *n*, ali ju piše i bez depalatalizacije: *Svinjsko* (FM, 17, 23), *svinjskog* (FM, 17, 22); *svinjska* (FM, 17, 25).

7.15 Jotacija

U poglavlju je o grafiji oprimjерено da je Pavić dobro razlikovao foneme /ć/ i /ǵ/ od suglasničkih skupina *tj*, *dj*.

(GAZ I, 82); *Priatélſztvo* (GAZ II, 419); *Nepriatet*, *Nepriatélſztvo* (GAZ I, 637); Tadijanović: *Priatet* (SPM, 169; Ubavistenye, 3); *Nepriatet* (SPM, 49); *priatelya* (SPM, 173).

²⁹⁹ Češći je oblik: *Evangelski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO, I, 128, 11/12).

³⁰⁰ Vrančić: *Szuxanyßtvo* (DIC, 16); Kašić: *Suxagn* (HTR, 325); biti vu *szufanſztvu*, *szufanſztvo* (GAZ I, 233).

³⁰¹ Pavić bilježi i oblike *Jaganjca* (OTV, 111, 23); *Jaganjac* (OTV, 111, 24).

³⁰² U rečenici: od *Porogjena* Isukerſtovoga (OTV, 499, 17).

³⁰³ Vrančić: *Turan* (DIC, 109); Kašić: *Turan* (HTR, 331); Belostenec, *Turën* (GAZ I, 1236); *Turen* (GAZ II, 550); Tadijanović: *Toran* (SPM, 48).

³⁰⁴ U rečenici: *Torne* Davidov (PD, 131, 13).

³⁰⁵ U rečenici: postajemo *zvirinæ* tavnofti paklenæ (PIO, I, 6, 14).

7.15.1 Izostajanje jotacije u primarnim skupinama

Jotacija nije provedena u primarnim skupinama:

tj (t'): – *korintiani* (TDD, 9, 9); *k-Korintianom* (EIE, 1764, 246, 5/6; 1808, 199, 7); *netjake* (NGD, 180, 14);

dj (d'): – *sidjashe* (EIE, 1808, 198, 14); *radja* (EIE, 1808, 211, 26).

Ni u riječi stranoga podrijetla *đavao* (lat. *diabolus* < grč. *diábolos*) nije zabilježena jotacija: *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *Diavli* (NK, 27, 7), *diavlu* (OTV, 537, 25; RK, 97, 14; PD, 46, 20; JRNK, 83, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *diavla* (OTV, 369, 3; 504, 22; KNIT, 144, 23; PIO, I, 17, 9; EIE, 1764, 248, 7); *djavla* (EIE, 1808, 200, 24); *s - diavlom* (RK, 99, 2); kao ni u imenicia *Diaci* (RK, 60, 17); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25).

Pridjevi izvedeni od imenice *đavao* također su zabilježeni bez glasovne promjene jotacije: protivstinu *Diavaosku* (TDD, 13, 17); ili oblast *diavaosku* (OTV, 690, 7); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *diavaoska opacšinošt* (OTV, 503, 26); fille *djavaoske* (RK, 25, 6); *diavaoske zanate* (RK, 99, 10); po zapovdi *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *diavaoski* otrovah (KNIT, 298, 5).

7.15.2 Provodenje jotacije u primarnim skupinama

U sljedećim je primjerima jotacija provedena u primarnim skupinama:

dj (d'): *naregenja* (FM, 32, 2); *ragjati* (OTV, 9, 26); *poragjajuše* (JRNK, 21, 11/12); *Poragjaja* (NGD, 4, 17); *s-rogjacsom* (TDD, 9, 10); *Porogjenju* (RK, 61, 12); *porogjenje* (RK, 29, 6/7; JRNK, 23, 7); *pripogjen* (JRNK, 46, 17); *Porogjenje* (PD, 15, 14/15); *rogjena* (OTV, 353, 27; KNIT, 382, 15; JRNK, 154, 17/18); *rogjeni* (RK, 173, 8); *rogjen* (JRNK, 23, 12; PIO, I, 71, 19); *rogjeno* (EIE, 1764, 254, 15; 206; 1808, 206, 9); *rogjenom* (NGD, 120, 5); *rogjenoga* (RK, 2, 5/6); *Jedinorogjeni* (JRNK, 22, 9); *Pervorogjeni* (EIE, 1764, 400, 11); *pervorogjenoga* (PIP, 182, 14); *sigjafse* (EIE, 1764, 245, 8).

Jotacija je provedena i u riječima:

t + j: *placha* (OTV, 449, 17; PIO, I, 55, 28); *plachu* (RK, 23, 16/17; OTV, 31, 31; PIP, 114, 11; EIE, 1764, 52, 6; 1808, 53, 4; PIO, I, 49, 11); *plache* (JRNK, 142, 9); *sricha* (TDD, 14, 14);

z + j: maxe (FM, 40, 14).

7.15.3 Šćakavizmi i štakavizmi

Stare suglasničke skupine **stj*, **skj* i nove, nastale nakon gubitka poluglasa, daju suglasničku skupinu šć. Pišući o govorima slavonskoga dijalekta koji su šćakavski, Ljiljana Kolenić (1997: 107) upozorava kako se u posavskome govoru Ivšićeva vremena (*Današnji posavski govor*, 1913.) pod utjecajem hrvatskoga književnoga jezika u nekim riječima javlja št na mjestima gdje je uobičajeno šć. Pojava štakavskih oblika može odražavati težnju prilagođavanja jezika *štakavsko-štakavkoj normi*.³⁰⁶ Naporedna uporaba št/šć³⁰⁷ jedna je od odlika franjevačke *koinē*³⁰⁸.

Pavićevi primjeri šćakavizama su sljedeći: od *jisscha*, koja dobru kripost daju (FM, 11, 10); pod *jisschem* vinca prifatise (FM, 58, 4); Zatvoreni kad izide *jissche* (FM, 23, 4); Na poslidku mallo sira *iſſche*³⁰⁹ (FM, 23, 5); ù *jisschu* i pichu priverſſio (RK, 38, 18); ſa ſvim tim *puffſchaitē* (OTV, 404, 24); To *puffſchanje* ocfi proftitluje (FM, 55, 6); kerv ſvoju *puffſchatī* (FM, 57, 24); posli *puffſchanja* kervi (FM, 59, 22); niki koriftih *puffſchanja* kervi (FM, 58, 10); nebi od ſebe mogla plamena *puffſhatī* (PIO, I, 91, 31); vodicu *puffſchaje* (FM, 27, 15); neimadu *pripuffſhatī* (OTV, 595, 30); *propuffſcha* (OTV, 596, 12/13); koje Sveti Oci Pape *dopusschaju* (TDD, 3, 14); koliko Bog *dopuffſcha* (OTV, 495, 31); s-njegovom *miloſchom* (NK, 36, 20); Posli *Priſeffſchenja* (PD, 106, 8); A dobroje oſtalo *drobiffſche* (FM, 28, 19); po *utocfiſſchu* (KNIT, 364, 24; PD, 104, 13); *utocfiſſchu* (PD, 186, 5); *Utocfiſſche* Griffnikah (PD, 131, 19); *utocfiſſche* moje (PIP, 135, 4); *utocfiſſche* moje (KNIT, 222, 19); po momu *utocfiſſchu* (KNIT, 379, 19); po *utocfiſſchu* (OTV, 506, 32); neclini *taffſcha* na ispraznjenje (EIE, 1764, 315, 6); necsini *tashcha* na ispraznjenje (EIE, 1808, 255, 25).

Pojedine riječi, uz šćakavski, potvrđuju i štakavski oblik: *dopusſtaju* (TDD, 3, 15); *puffſtanja* (FM, 57, 4); *puffſtati* (FM, 58, 21); *ocsisſtenja* (NK, 44, 27).

³⁰⁶ Farkaš Brekalo (2013: 179).

³⁰⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 137).

³⁰⁸ „Činjenica da su franjevački svećenici na teritoriju Bosne Srebrenе bili nosioci kulturnoga i jezičnoga razvoja dovela je u 17. i 18. st. do stvaranja franjevačke *koinē* (Kuna 1989), prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa koji se oslanja na (novo)štakavske govore u Bosni i Hercegovini (ikavskoga ili ijekavskoga tipa) (Pranković, 2008: 27).“ Prema Lukšić, Pranjić, Vlastelić (2015: 107).

³⁰⁹ U značenju *traži* (*iſče*).

Štakavizmi su nadalje oprimjereni riječima: *odpusfta* (TDD, 8, 11); *isftuchi* (OTV, 125, 21); *odpusftamo* (NK, 9, 12/13); *isftemo* (NK, 9, 18; 36, 10); *Iſte³¹⁰* (NK, 32, 10); *ifste* (FM, 46, 20); *isfte* (JRNK, 147, 1); *isftu* (NK, 99, 2; PIO, I, 17, 18); *ifstete* (EIE, 1764, 95, 15); *ishtete* (EIE, 1808, 79, 16); *zaisfte* (PIO, I, 18, 17); *zaisfte* (OTV, 53, 12; PIO, I, 128, 20); *kersften* (NK, 31, 1); *Odpusftenje* (NK, 31, 9); *ocſistenja³¹¹* (RK, 174, 6); *Navisstujuch* (NGD, 9, 6); *Prosftenja* (PD, 91, 25); *ocſifsteni* (EIE, 1764, 316, 8); *ocsishteni* (EIE, 1808, 256, 24). *navisstujem* (EIE, 1764, 11, 5); *navishtujem* (EIE, 1808, 9, 17).

7.15.4 Izostajanje jotacije u sekundarnim skupinama

Jotacija se ne provodi u sekundarnim suglasničkim skupinama:

tj (< *tþj*): *bratiom* (TDD, 12, 22); *bratia* (TDD, 13, 10); *Bratja* (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; KNIT, 301, 22; EIE, 1764, 1, 5); *bratje* (PD, 169, 12); *Bratju* (EIE, 1764, 62, 15; 1808, 52, 17); *Propetje* (PD, 3, 14/15); *spomenutje* (PD, 62, 11); *iznaſſastje* (TDD, 3, 17); *Uzaſſastie* (OTV, 633, 22); *priffastje* (KNIT, 144, 15); *priffastje* (PD, 106, 16); *Priffastja* (PD, 133, 21; JRNK, 154, 3); *Priffasija* (PD, 137, 13; EIE, 1764, 1, 1); *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *priffastju* (KNIT, 144, 11); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritisnutje* (NK, 11, 27/28); *pridobitju* (OTV, 320, 26/27); *Kerſtiani* (OTV, 211, 5); *Kerſtianski* (NK, 7, 1/2; 15, 2); *kerſtjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *Kerſtianske* (NK, 10, 12); *Kerſtjanske* (JRNK, 114, 5); *Kersſtienju* (NK, 21, 2); *Kerſtiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8); *Kerſtiane* (OTV, 594, 14/15); *Kerſtianskom* (NK, 15, 8); *Kerſtjanskom* (KNIT, 298, 20); *Kerſtianskoga* (NK, 15, 11); *uskersnutie* (NK, 3, 15); *uskersnutje* (NK, 31, 10; KNIT, 168, 21; JRNK, 40, 4; PD, 27, 15; RK, 2, 23); *Uskerſnutje* (KNIT, 156, 4); *uskersnutja* (NK, 33, 15; PD, 27, 19/20); *Uskerſnutja* (PD, 133, 14); *Uskersnutja* (EIE, 1808, 199, 4); *Uskersnutia* (EIE, 1764, 246, 3); *uskernutju* (JRNK, 41, 13); *vodokerſtja* (PIO, I, 69, 2); *razbignutie* (TDD, 13, 20); *obſidnutie* (OTV, 353, 16); *obſidnutia* (OTV, 353, 18); *izginutie* (OTV, 430, 8); *ſtegnutje* (FM, 26, 15); *napregnutje* (FM, 26, 22); *zamuknutja* (FM, 43, 24); *zamuknutje* (FM, 44, 3); *priminutja* (RK, 66, 7; 171, 18); *priminutje* (RK, 80, 9); *uzdignutje* (JRNK, 43, 21); *prignutja* (JRNK, 134, 14); *prignutjem* (PD, 106, 20); *propetjem* (RK, 88, 5); *trenutja* (RK, 77, 16); *nadahnutje* (KNIT, 168, 27); *nadahnutju* (KNIT, 144, 21); *pitja* (FM, 18, 17); *pitje* (KNIT, 219, 31); *dofſaſtja* (RK, 111, 10/11); *dofſaſtia* (PIO,

³¹⁰ U rečenici: M. Štoje smertni grih? U. *Iſte* veliko uvrigjenje Boxjæ (NK, 32, 10).

³¹¹ Primjer je naveden u štakavizmima, a zapravo je *stakavizam*, kao i riječ *dopuschafs* (OTV, 419, 10).

I, 19, 5); *dossastia* (OTV, 596, 17); *dossastie* (OTV, 66, 10); *dossastie* (OTV, 592, 29); *cvitja* (PIO, II, 113, 8; EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM,³¹² 3, 16; 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM;³¹³ 4, 3); *ocfistjen* (EIE, 1764, 316, 9); *ocsistjen* (EIE, 1808, 256, 26); *ganutiu* (OTV, 633, 17); *uputtjenje* (PD, 133, 12);

dj (< *dъj*): *miloserdia* (TDD, 9, 26; OTV, 449, 7); *miloserdja* (OTV, 151, 24; PD, 258, 14); *miloserdje* (NK, 11, 16; 37, 5; RK, 39, 23; PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *miloserdjem* (EIE, 1764, 313, 21); *miloserdjem* (EIE, 1764, 254, 28); *miloserdju* (OTV, 21, 10; NK, 18, 27; RK, 19, 13/14); *miloserdju* (OTV, 356, 23); *miloserdju* (PIP, 53, 7); *miloserdia* (OTV, 353, 11); *Miloserdia* (NK, 13, 4); *miloserdja* (RK, 84, 13; 63, 17); *miloserdja* (EIE, 1808, 3, 12; JRNK, 146, 9/10); *miloserdie* (OTV, 350, 10; PIO, I, 50, 19); *miloserdje*³¹⁴ (JRNK, 146, 17/18; 149, 7); *nemiloserdie* (OTV, 495, 24); *rodiak* (OTV, 180, 16); *rodjak* (OTV, 213, 15); *rodjaka* (OTV, 126, 31; 181, 12; RK, 80, 17); *rodiaka* (OTV, 213, 17); *rodjake* (RK, 80, 19; NGD, 180, 12); *rodjakom* (NGD, 208, 15); *rodjaku* (NGD, 158, 15); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *rodjaci* (OTV, 28, 14); *Rodjakinjo* (PD, 163, 19).

Iako imenica *jifische* (FM, 23, 4) potvrđuje promjenu stare suglasničke skupine *stj u suglasničku skupinu šć, potvrđen je i njen oblik s izostankom jotacije i jednačenja po mjestu tvorbe: *jistie* (KNIT, 219, 31).

Imenice *i-vrste* na *-t*, *-d*, u instrumentalu jednine ne provode jotaciju: S. Pavao s-ovom *oblastjom* sluxioseje (TDD, 9, 9); Sveti Oci Pape s-ovom *oblastju* sluxilisuse (TDD, 9, 12); s-*oblastju* velikom (EIE, 1764, 2, 9); s - *oblastju* velikom (EIE, 1808, 2, 7); koisu pod twojom *oblastjom* (PD, 87, 22); s-velikom *poniznostju* (PD, 105, 7/8); negoche *Smertjom* Vikovicsnjom umerti (NK, 11, 11); *smertjom* imade umerti (JRNK, 95, 10/11); i *s-smertjom* hervajuchi Kerstjani (PIO, II, 112, 15); najvechom *zapovidjom* naziva (KNIT, 300, 2); *Zapovidjom* on popriti prikom (NGD, 207, 16); koino *xalostjom*, i fuzama Ifusa traxi (PIO, I, 70, 13); kadaše Ifus s-*xalostjom* nachi (PIO, I, 71, 26); *s-milostjom*³¹⁵ Boxjom (NK, 37, 11; NK, 40, 16; KNIT, 95, 32; 96, 11); ako *s-milostjom* uzdilujem (NK, 37, 16); dillujuchi *s-milostjom* (KNIT, 97, 14); s – twojom svetom *milostjom* (RK, 64, 22/23); s-*milostiom* twojom (PIO, II, 81, 2); i samo u dopusštenima štvarma *s-triznoftjom* (JRNK, 134, 17); i *s-pametjom* dokucšti (JRNK, 42, 19);

³¹² Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

³¹³ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

³¹⁴ U istome djelu Pavić bilježi jotaciju u riječi *milosergje* (JRNK, 143, 17/18).

³¹⁵ U Pavića je zabilježen i ščakavski oblik ove imenice u instrumentalu: s-njegovom *miloschom* (NK, 36, 20).

svom *pametjom* ljubili (PD, 112, 1/2); megju *pravednošnjom* i *pokornošnjom* (PIO, I, 19, 18); megju *svitloftiom* i *tavnostiom* (OTV, 3, 7/8); s tolikom *razpuſtenoſtjom* (PD, 107, 3/4); ſa svom ljubavjom i *virnoſtjom* (PD, 112, 7); i neumerlom *zafalnoſtjom* (RK, 41, 6/7); fasvom *kripoſtjom* mojom (EIE, 1764, 503, 9); sasvom *kripoſtjom* mojom (EIE, 1808, 436, 3).

U skundarnim se suglasničkim skupinama ne provodi jotacija:

**stj* (*stbj*): *listje* (TDD, 14, 14); *listie* (OTV, 404, 14; 537, 22); *mimoſtaſtie* (EIE, 1764, 231, 20); *mimoſhaſtie* (EIE, 1808, 187, 30/31);

**zdj* (*zdbj*): *grozdie* (TDD, 13, 28; OTV, 21, 26); *grozđe* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *grozdja* (FM, 25, 15); *gvozdia* (TDD, 6, 27); *gvozdiem* (OTV, 404, 25).

Maretić³¹⁶ smatra da su se ovakve suglasničke skupine izgovarale drugačije no što su pisane, a Stjepan Ivšić³¹⁷ upozorava da posavski govor poznaje i neizmijenjene govorne skupine *tj*, *dj*.

U sekundarnim se skupinama *bj*, *mj*, *pj*, *vj* između suglasnika nalazio poluglas (*bvј*, *mvј*, *pvј*, *vvј*) te su one dugo ostale neizmijenjene. Stoga se epentetsko *l* ne umeće između labijala i gramatičkog morfema *-je* (<-ње):³¹⁸ *Devje* mliko (FM, 21, 15); Mliko *kravje* (FM, 21, 18); goji efskile *kravie* (FM, 21, 17); *kopjem* kroz ferce (RK, 39, 11); od *ribiae* exigericæ (OTV, 369, 2).

Imenica *zdravlje*³¹⁹ zapisana je i s epentetskim *l* i bez njega: *zdravlje*, koje gubi (RK, 77, 11); i za *zdravje* sluxe (FM, 11, 15); pamet, *zdravje* (PD, 91, 17); à oproštenje nosi *zdravie* (TDD, 9, 23); sluxi za *zdravie* Neznaboxaca (OTV, 692, 17); udilivſſimu *zdravie*, i ispravljenje noguu (PIO, I, 2, 33).

I sljedeći primjeri potvrđuju izostanak epentetskog *l*: *s-ljubaviu* (OTV, 5, 27); *ljubavju* (OTV, 127, 16); *ljubavjom* (PD, 112, 6); *ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21); Jesili *ugljevje* metao (PD, 86, 21); ù ljubeznjivo *ugljevje* (PIO, II, 70, 13).

³¹⁶ „Imenice, kao što su *lišće*, *došašće*, *našašće*, pišu pisci obično sa *-stje*, dakle *listje* i t. d. Ali da se izgovaralo šć, to dokazuju ovaki primjeri: *lišće* Lip. 100, *došašće* 6, 83, *uzašašću* 33, *našašću* KP. 87. Pisci su slav. pisali *stj* i u drugim nekim riječima, u kojima su bez sumne izgovarali šć, na pr. *krstjanin*, *krstjanski*.” Maretić (1910: 153).

³¹⁷ „Prema nekadašnjem *tвј* i *dвј* zabiљežio sam *tj* i *dj* u: *nětjāk* (Stupnik), *kostjōm* (: košću, Varoš) i *rodjāča* (= rodica, Kaniža)“ Ivšić (1913: 197).

³¹⁸ Vrančić: *Divyi* (DIC, 5); Kašić: *Divyi* (HTR, 272); Habdelić: *Diuji* (SR); Della Bella: *divjé* (DIZ, 423); Belostenec, *Divja* (GAZ I, 1212); *divji, ja, je* (GAZ I, 195); Tadijanović: *Divja* (SPM, 20); *Divji* (SPM, 66).

³¹⁹ Vrančić: *Zd-ravye* (DIC, 93); Kašić: *Zdravye* (HTR, 344); Habdelić: *Zdrauje* (RS); Belostenec: *Zdravje* (GAZ I, 1080); Tadijanović: *Zdravje* (SPM, 27); *zdravju* (SPM, 137).

Premda je suglasnička skupina *bj* u riječima *trublja*³²⁰ (EIE, 1764, 60, 10; 1808, 50, 18) *trublje* (TDD, 11, 19; OTV, 123, 6; 124, 1); s-*trubljom* (PIO, I, 50, 4); *trubljom* (EIE, 1764, 63, 2); *trubljem* (EIE, 1808, 52, 26); *trubljasse* (OTV, 123, 6); *Dubljina* (OTV, 520, 11); *dubljine* (PD, 147, 5; PIP, 129, 13); *dubljinah* (PIP, 131, 7); *gibljanju* (OTV, 2, 13/14); također sekundarna, Pavić ju bilježi epentetskim *l*.

Epentetsko *l* zabilježeno je i u sljedećim imenicama: *grobljih* (JRNK, 41, 8); *snoplje* (OTV, 78, 17).

Epentetsko *l* ne umeće se iza labijala ni ako iza njega dolazi neki od gramatičkih morfema kojima je nadomješteno staro *-bjo* u instrumentalu jednine imenica *i-vrste*: s-tvojom prisvetom *kervjom* (RK, 31, 14); vlaštитом *kervjom* (RK, 99, 7); s-*kervjom* (RK, 117, 24); sa svom *ljubavjom* (PD, 112, 6); Sasvom *ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21).

7.15.5 Provođenje jotacije u sekundarnim skupinama

U sljedećim je riječima zabilježeno provođenje jotacije:

tj (< *tbj*): – *brachi* (OTV, 126, 26; PIO, I, 6, 18; PIP, 130, 13); *brachom* (RK, 122, 20/21); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 222, 29; 379, 25; JRNK, 14, 6); *brachæ* (PIO, II, 5, 31); *bracho* (NGD, 45, 5); *Brachice* (NGD, 158, 17); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19);

dj (< *dvj*): – *odsugjenici* (RK, 85, 16); *odsugjenje* (RK, 107, 24); *osugjenje* (RK, 88, 18; PD, 33, 11); *osugjenju* (RK, 89, 18); *osugjenog* (RK, 172, 27); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *milosergja*³²¹ (RK, 39, 21; KNIT, 283, 21; EIE, 1764, 3, 17; PIP, 131, 3); *milosergje*³²² (RK, 16, 13; PIP, 182, 6); *milosergje* (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18); *naslagjenje* (PD, 33, 9); *vijamo* (OTV, 20, 19); *provigjen* (NK, 44, 11/12); *fugje* (OTV, 357, 6); *gragjani* (OTV, 377, 10);

U komparativu i superlativu pridjeva provedena je jotacija u primjerima: *slagji* (FM, 12, 1); *slagje* (PD, 32, 8); *mlagji* (FM, 12, 2; PD, 224, 15); *mlagjibose* (OTV, 357, 12); *najmlagji*

³²⁰ Vrančić: *Trublya* (DIC, 108); Kašić: *Trubglia* (HTR, 330); Della Bella: *trubglje* (DIZ, 36); *trubglju* (DIZ, 43); Belostenec, *trublya* (GAZ I, 1232).

³²¹ Zabilježen je i oblik *milosergja* (RK, 19, 19).

³²² Pavić bilježi i oblik *milosergje* (RK, 16, 22).

(OTV, 351, 17); *najmlagjega* (OTV, 89, 14); kao i u poimeničenome pridjevu: *mlagjima* (OTV, 29, 13).

Jotacija je provedena u primjeru: *ocsifischenja* (NK, 31, 25), *ocfifischenja* (RK, 4, 15), kao i promjena jednačenja po mjestu tvorbe.

Primjeri u kojema je provedena jotacija, a izostaje jednačenje po mjestu tvorbe: *oxaloschenja* (OTV, 430, 1); S- *Xaloschom* (PIO, I, 70, 4); *oxaloschenu* (EIE, 1764, 63, 18); *oxaloschenu* (EIE, 1808, 53, 16).

7.15.6 Skupine *jt, jd*

Kada se u riječima sa suglasničkom skupinama *jt, jd* ne provede metateza pa dentali *d* i *t* ne zamijene mesta s palatalom *j* (*do + iti > dojti > *dotji > doći*), izostaje i jotacija: *izajti* (FM, 58, 23); *projti* (KNIT, 15, 11; 15, 13; EIE, 1764, 1808, 2, 20); *dojti* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *izajde* (KNIT, 93, 15); *najde* (KNIT, 93, 25); *najdei* (EIE, 1764, 462, 15; 1808, 376, 23); *Najtichete* (EIE, 1764, 11, 10; 1808, 9, 21/22); *dojdi* (EIE, 1764, 59, 14; 1808, 49, 27); *dojde* (KNIT, 398, 18; EIE, 1764, 59, 14/15; 1808, 50, 1); *projde* (EIE, 1764, 313, 19; 1808, 254, 26); *Pojdite* (EIE, 1764, 316, 6; 363, 7; 1808, 256, 22; 296, 4).

Trag se samostalnome obliku staroga infinitiva *iti* bilježi u glagola tvorenoga prefiksom *uz-*: *uziti* (TDD, 14, 3), dok je u glagola tvorenoga prefiksom *iz-* ovaj trag zmetnut: *izichi* (RK, 18, 14; 167, 8; EIE, 1764, 61, 18; 1808, 51, 22; OTV, 27, 15); *izich* (OTV, 693, 9). Samostalni je oblik staroga infinitiva *iti* potvrđen i u glagola *ottiti*³²³ (NGD, 43, 5); *otiti* (NGD, 206, 8); *priti* (EIE, 1764, 2, 5; 59, 6; 400, 8; 145, 6; 1808, 2, 3; 49, 19; 326, 15; 119, 9).

Poneki primjeri bilježe metatezu, ali ne i jotaciju: *ottide* (FM, 34, 13; PIO, I, 128, 16; NGD, 158, 15; OTV, 376, 1; 530, 13); *ottidi*³²⁴ (OTV, 304, 26); *ottidoFFE* (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21); *pridu* (KNIT, 224, 6; EIE, 1764, 401, 12; 1808, 327, 15/16); *pride* (NK, 18, 21; EIE, 1764, 401, 14; 1808, 327, 17; EIE, 1764, 360, 9; 1808, 293, 27); a poneki bilježe i jotaciju: *ottigju* (OTV, 499, 3); *ottigje* (PIO, I, 128, 18; NGD, 133, 8; OTV, 28, 31); *dogje* (OTV, 352, 10; FM, 15, 11; RK, 171, 23; JRNK, 165, 17; PIO, II, 112, 12; NGD, 99, 3; PD, 119, 6; EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 9); *dogjem* (JRNK, 164, 13); *dogji*

³²³ Zabilježen je i oblik *ottichi* (PD, 91, 25).

³²⁴ Pavić bilježi i *ottigi* (TDD, 7, 5).

(PIO, I, 128, 15); *dogjosse* (NGD, 161, 19); *dogjosmo* (PD, 223, 10); *izagje* (NGD, 151, 8); *izigje* (KNIT, 93, 23; 93, 25; NGD, 206, 11; PD, 2, 6; OTV, 31, 6); *izigjoffe* (NGD, 131, 6/7); *nadigje* (NGD, 101, 4); *unigje* (TDD, 7, 7; OTV, 530, 18; NGD, 42, 8; EIE, 1764, 250, 19; 1808, 202, 27); *sigje* (NGD, 101, 3; PD, 2, 7); *sagje* (NGD, 42, 6); *pogje* (RK, 82, 15; NGD, 209, 16; PIO, I, 49, 35); *pogjem* (NK, 44, 13); *pogjess* (OTV, 181, 4; KNIT, 300, 8/9); *Pogji* (RK, 62, 16; EIE, 1764, 314, 14; 1808, 255, 14); *pogjemo* (PD, 33, 14/15); *progje* (JRNK, 165, 15; NGD, 44, 3); *obigje* (NGD, 207, 22); *nezagje* (NGD, 42, 18); *nagje* (PIO, I, 68, 3); *nagjemo* (PD, 33, 20).

Analogijom prema prefigiranim glagolima, u Pavića su potvrđeni i oblici: *igje* (NK, 33, 11; KNIT, 144, 7; EIE, 1764, 193, 7; 158, 8); *igjasse* (PD, 63, 3; EIE, 1764, 249, 7/8); *igjashe* (EIE, 1808, 201, 23); *igju* (NGD, 207, 18); *igjuche* (PIO, II, 112, 14); *igjau* (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); *neigje* (KNIT, 300, 18); *Neigjese* (RK, 23, 10).

7.16 Prva palatalizacija

Provođenje palatalizacije potvrđuju sljedeći primjeri: *dufse* (PD, 31, 8); *pecsen* (FM, 17, 11); *pecsen* (FM, 17, 13); *dixe* (FM, 24, 17; 36, 26); *stexe* (FM, 27, 17); *ocsi* (NK, 45, 2); *ocfima* (FM, 34, 11); *ocfiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *ocsiu* (EIE, 1808, 203, 12).

Umanjenice su zabilježene s provedenom palatalizacijom: *knjixici* (RK, 129, 10); *Knjixici* (PD, 263, 13); *knjixice* (NGD, 118, 13); *dufficu* (TDD, 10, 12; 14, 12).

U vokativu jednine imenica muškoga roda *a-vrste* provodi se palatalizacija: moj dragi *osugjenicse* (RK, 85, 1); Posluffajder *griffnicse* (PIO, I, 126/127, 36/1); Pokorise ò *grifsnicse!* (PD, 113, 5); ò *krufse* posvecheni (PD, 31, 3); Dragi *finovcse!* (OTV, 28, 12); *Uzrocse* nasse radošti (PD, 131, 7).

U superlativu se pridjeva *opak*, *krotak* događa promjena sulasnika *k* u *č*³²⁵ pred samoglasnikom *i*: *najopacsii* (NK, 10, 25); *najopacsiim* (OTV, 28, 29); *najopacsiemu* (RK, 52, 13/14); *najkrocsie* (PIO, I, 51, 14); kao i u deminutivu imenice *školjka*: *fškoljcsica* (PIO, I, 71, 3); *fškoljcsici* (PIO, I, 71, 5). I komparativ pridjeva opak zabilježen je s ovom promjenom: *opacsie* (PIO, I, 51, 21).

³²⁵ Promjeni suglasnika *k* u *č* Pavić bilježi i ispred samoglasnika *o*: *s-rogjacsom* (TDD, 9, 10).

Staro je palatalno *r* zabilježeno u sljedećemu primjeru: i fabravši vode ù jedno, nazvai *morja* (OTV, 2, 6/7), što potvrđuje kajkavski³²⁶ utjecaj, ali i utjecaj posavskoga³²⁷ i podravskoga³²⁸ govora u kojemu je ova pojava također zabilježena. Iz rječničke građe Habdelić potvrđuje čuvanje palatalnog *r* kao *rij* pred vokalom, *Morje* (RS), dok ostali ostali bilježe: Vrančić, *Morè* (DIC, 60); Kašić, *Móre* (HTR, 291); Della Bella, *More* (DIZ, 42); Belostenec, *Morje* (GAZ I, 764); Tadijanović, *Mohre* (SPM, 5).

7.17 Druga palatalizacija – sibilarizacija

7.17.1 Izostajanje sibilarizacije

U dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilarizacija često izostaje: Mudromu Kralju Salomunu *u knjigi* (TDD, 1, 17); *u knjigi* Jozue (TDD, 3, 23); ù drugoi *knjigi* (TDD, 5, 5); kakose štite ù *knjigi* (RK, 157, 17); ù *Knjigi* xivota (PIO, II, 5, 16); U *knjigi* Poroda (OTV, 3, 3); A isto *knjigi* recenoj manjkaje (NGD, 5, 11); ù *brigij* postavljen (RK, 34, 4/5); bivši ù potribi i *tuggi* (PIO, I, 17, 13); i ù *tugi* (EIE, 1764, 55, 17; 1808, 46, 25); *slugi* svojemu Ivanu (EIE, 1764, 399, 21; 1808, 326, 6); iz Neba *na sverhi* (NK, 4, 9); ù njegovoi pricsistoi *Majki* (NK, 10, 8); koisi *Majki* tvojoj rekao (RK, 31, 4); po njegovoj *Majki* (PD, 137, 9); po svetomu Krixu, i *Muki* (NK, 16, 4); po *muki* (RK, 61, 14; PD, 133, 13); po istoi *priporuki* (PIO, II, 74, 17); ù *fsipki* gvozdenoj (PIP, 3, 6); dobroj *odluki* (KNIT, 263, 4); po (...) Sveti Matere Cerkve *odluki* (PD, 53, 11).

Rjedi su primjeri provođenja sibilarizacije u lokativu jednine imenice *e-vrste*: dicu ù *kolivci* (RK, 98, 1/2); ù *ruci* tvojoj (PD, 148, 18).

U pojedinim se imenicama *e-vrste* u dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilarizacija ponekad provodi, a ponekad izostaje:

– ù *Predici* (PD, 2, 9; JRNK, 152, 16); U *Prediki* (NGD, 87, 13); Po *Prediki* (EIE, 1764, 501, 2; 1808, 434, 10); u ovoi *knjigi* (OTV, 693, 12); ù *knjizi* pisana (OTV, 350, 11);

– po *prilici* (OTV, 536, 23; PD, 92, 5; PIO, I, 5, 31); po (...) *priliki* (KNIT, 401, 15; OTV, 621, 25); po *priliki* (PIO, II, 77, 17); ù *prilici* (OTV, 6, 13); ù *priliki* (PIO, I, 51, 32).

³²⁶ „*Morje* je vjerojatno preuzeto od kajkavaca (ponegdje još i *orje* „ore“ npr.).“ Lisac (2003: 34).

³²⁷ Ivšić (1913: 190) navodi primjere: *môrje, odgovárjat, stvárjat*.

³²⁸ „Za posavsko *južina, morje* (...) koji se ovako govore i u Podravini (...)“ Hamm (1949: 59).

7.17.2 Provodenje sibilarizacije

U nominativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* pred gramatičkim morfemom *-i* velari prelaze u sibilante: *Vojaci* (TDD, 11, 2); *Ucsenici* (TDD, 13, 22); *cslanci* (NK, 3, 1; 25, 3; PD, 86, 9); *Mucsenici* (RK, 60, 14); *Mifnici* i *Diaci* (RK, 60, 17); *Mifnici* (RK, 128, 17); *Redovnici* i *Puftinjaci* (RK, 60, 18); *svidoci* (KNIT, 398, 2; EIE, 1764, 248, 8); *svidoci* (EIE, 1808, 200, 25); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *novaci* (NGD, 131, 16); *podloxnici* (PIO, I, 1, 13); *Proroci* (OTV, 632, 11; RK, 60, 10; KNIT, 301, 12; NGD, 8, 11; EIE, 1764, 248, 19; 1808, 201, 11); *izdajnici* i *nenaftojnici* (PIO, I, 49, 33); *Prorocisu* (KNIT, 401, 5); *sokaci* (RK, 99, 22; EIE, 1808, 308, 4); *sokaci* (EIE, 1764, 378, 7); *puci* (TDD, 2, 15; EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *dionici* (NK, 122, 13; JRNK, 142, 15); *nauci* (OTV, 690, 12); *zaoftanci* (RK, 4, 20; 167, 23); *rodjaci* (OTV, 28, 14); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *texaci* (PIO, I, 103, 6); *jexeci* (FM, 12, 1); *grisi* (OTV, 537, 14; NK, 10, 25; 32, 26); *Grisi* (NK, 11, 24); *Grissi* (NK, 11, 20); *taſsci* (FM, 33, 23); *ſiromaſi griffnici* (KNIT, 93, 9); *grifsnici* (NK, 122, 12; PIP, 255, 8); *vojnici* (EIE, 1764, 242, 22; 1808, 196, 16); *jezici* (JRNK, 152, 15); *Vichnici* (OTV, 296, 23).

Maretić³²⁹ upozorava da velari u slavonskih pisaca rijetko ostaju nepromijenjeni u nominativu množine, a u Pavića je zabilježen primjer: *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11).

I u instrumentalu množine zabilježena je sibilarizacija: s-*Vichnici* (OTV, 352, 23).

Provodenje sibilarizacije u pridjevskim i zamjeničkim oblicima utjecaj je dalmatinskih pisaca,³³⁰ a Pavić bilježi: Blaxeni *Ubozi* ù Duhu (NK, 14, 8); nie zaboravio vapaj *ubozih* (PIP, 13, 4); O Poglavaru *ubozih* (PD, 172, 10); od *ubozih* (KNIT, 382, 33); *ſvi Kolici* (PIP, 114, 9); *ſviukolici* (PIP, 2, 13).

Pavić uz *Pridrazi* (EIE, 1764, 434, 13; 1808, 354, 10) bilježi i *Pridragi* (EIE, 1764, 437, 3; 1808, 12), a uz *ſvikolici* (PIO, I, 54, 34; PIO, II, 75, 11; NGD, 13, 18) bilježi i *ſvi koliki* (OTV, 261, 26; PIO, I, 48, 27/28).

³²⁹ Maretić (1910: 159).

³³⁰ Despot (2006: 100).

7.18 Jednačenje suglasnika po zvučnosti

7.18.1 Nebilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci:

iz-: *izpoviditise* (NK, 8, 5); *izpovidi* (TDD, 3, 22); *izpovidivfise* (TDD, 8, 22); *neizpovidaffe* (TDD, 13, 21); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *izpraznu* (OTV, 150, 15); *izpraznoft* (OTV, 492, 18); *izpuniti* (NK, 10, 13); *izpunujeli* (KNIT, 300, 14); *izkernjega* (NK, 22, 3; 22, 5); *izpocsetka³³¹* (RK, 87, 18); *izpod³³²* (TDD, 2, 2); *izhodimo* (NK, 27, 12); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; NGD, 115, 2); *izhode* (PD, 225, 15); *izhod* (FM, 52, 24); *izhodak* (OTV, 182, 16); *Jzhoda* (RK, 157, 17); *neizhodi* (RK, 52, 6); *neizkazani* (OTV, 353, 17); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35); *izhodka³³³* (OTV, 346, 27/28); *izkaxess* (PD, 92, 7); *iztomacsenju* (TDD, 3, 2), *iztomacfiti* (TDD, 2, 24; 7, 15/16); *iztomacsim* (TDD, 7, 16); *iztolmacfi* (RK, 87, 8); *iztraxivati* (KNIT, 93, 10); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *izterveni* (KNIT, 384, 1);

nad-: *nadpisja* (TDD, 4, 20); *nadpisje* (RK, 134, 5); *nadhodi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5);

ob-: *obstajati* (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3); *obstajati* (OTV, 425, 4/5); *obsluxiti* (FM, 57, 23); *obsluxi* (KNIT, 283, 32); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *obsluxili* (JRNK, 69, 12/13); *obsluxujuch* (NGD, 7, 17); *obsluxujuchi* (OTV, 27, 21); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9); *obtuxivati* (RK, 133, 13); *obtuxen* (PD, 46, 18); *obtuxena* (PIO, I, 48, 11); *Obtuxujemse* (PD, 92, 8); *obkolit* (RK, 28, 23; OTV, 691, 11);

od-: *odpus̄ta* (NK, 32, 22; TDD, 8, 11); *odpus̄tenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *odpuſtenje* (EIE, 1764, 248, 20); *odpushtenje* (EIE, 1808, 201, 11); *odpus̄taju* (NK, 32, 26); *odpuſtiff* (RK, 62, 2); *odpadaju* (RK, 19, 8/9); *odpadofse* (OTV, 3, 22); *odpadljivu* (JRNK, 14, 5); *odprativff* (NGD, 208, 14); *odpratime* (PD, 250, 6/7); *odputujem* (RK, 33, 12); *odputova* (PIO, I, 70, 11); *Odkudse* (NK, 9, 1); *odkud* (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11; OTV, 27, 1); *Odkadse* (RK, 96, 19); *odkupio* (NK, 20, 5; 20, 23; 24, 20/21; 28, 4; 41, 11; RK,

³³¹ Pavić bilježi i: *iz pocsetka* (TDD, 7, 28; 13, 23).

³³² Tadijanović: *Izpod* (SPM, 72).

³³³ Jednačenje se u ovome primjeru ne provodi na granici korijenskoga morfema i prefiksa te u vezi korijenskoga morfema sa sufiksom.

31, 14); *odkupi* (KNIT, 97, 29/30); *odkupljuje* (PD, 93, 12); *odkupljenja* (NK, 28, 2; 30, 5/6; RK, 29, 4; PD, 30, 17); *odkupljenje* (EIE, 1764, 2, 12/13; 1808, 2, 10); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; JRNK, 161, 12; PIO, II, 113, 33); *Odkupitelja* (RK, 25, 8); *Odkupitelju* (PD, 163, 9); *odkaxite* (EIE, 1764, 4, 11/2; 1808, EIE, 1808, 4, 2); *odpali* (RK, 134, 19; 84, 9); *odsude* (PD, 62, 4); *odsugjene* (JRNK, 164, 5); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *odsugjivati* (PIO, I, 51, 11); *odstupili* (RK, 135, 1);

pod-: *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *podpuna* (NK, 38, 12; 38, 19); *podpune* (JRNK, 69, 19); *podpunomu* (PD, 47, 1); *nepodpuno* (TDD, 7, 31; JRNK, 68, 8); *podpalila* (PD, 224, 3); *podpišaoše* (RK, 135, 3); *podpisali* (RK, 99, 7); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpomaxe* (PIO, I, 129, 28); *podpomagasse* (OTV, 621, 29);

raz-: *razcipljene* (PIO, I, 93, 11); *razcvilila* (NGD, 209, 20); *Razcviljenoi* (PIO, I, 50, 33); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17); *raztergoffese* (TDD, 7, 8); *Raztergnimo* (PIP, 2, 21); *razkoffie* (TDD, 9, 24); *s-razkrilitima* (PIO, I, 50, 15); *razpliche* (TDD, 9, 27); *razpersftayſſi* (OTV, 181, 9/10); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *Razpecha* (PIO, I, 69, 20); *Razpeche* (PIO, I, 69, 22); *razpet* (RK, 38, 1/2; 30, 9); *razpuſtenoſtjom* (PD, 107, 3/4); *raztvoriffese* (TDD, 13, 13); *raztiruju* (TDD, 13, 17); *raztirao* (PD, 148, 11); *raztvor* (FM, 30, 24); *raztegnut* (RK, 28, 14); *razxali* (OTV, 210, 32; PIP, 131, 23); *Razxalise* (OTV, 211, 29); *razxaloſtise* (OTV, 46, 13);

uz-: *uzkriſivatiſe* (PD, 27, 19); *uzkrizkauju* (EIE, 1764, 4, 14/15); *uzkrisuju* (EIE, 1808, 4, 5); *neuztexe* (RK, 52, 14); *neuzcſuvaſſ* (KNIT, 6, 14); *uzhodiſſ* (KNIT, 300, 8).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redka* (NK, 43, 12); *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *odilazka* (PIO, I, 55, 6); *ljubko* (FM, 12, 16); *sladko* (FM, 48, 23); *Sladke* (FM, 52, 9); *merzka* (KNIT, 300, 22); *Bogoljubſtvo* (NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8; PD, 115, 15); *robſtvu* (PIO, II, 74, 12); *poslidku* (FM, 23, 5); *Krivobxci* (OTV, 596, 21); *krivoboxka* (OTV, 349, 23); *neznaboxki* (RK, 112, 2); *krivoboxkima* (KNIT, 383, 35); *neznaboxko* (OTV, 213, 30); *Neznaboxkomu* (OTV, 353, 5/6); *neznaboxkæ* (PIO, II, 91, 3); *Neznaboxci* (OTV, 596, 21; NGD, 7, 13); *Francuzkomu* (RK, 128, 2); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobſtvih* (PD, 118, 21); *sobſtvih* (NK, 41, 9); *sobſtvah* (NK, 3, 27); *Sobſtvo* (JRNK, 23, 6); *sobſtvi* (PD, 3, 11); *prisobſtvi* (JRNK, 54, 9); *prisobſtvuje* (JRNK, 54, 12/13); *prisobſtvuje* (JRNK, 54, 23); *prisobſtvenje* (JRNK, 54, 14/15); *Prisobſtvenjem* (RK, 4, 10); *prisobſtvenja* (JRNK, 55, 4/5); *xeludca* (FM, 53, 15); *druxtvo* (PIO, I, 54, 7).

Kada uz izostanak jednačenja po zvučnosti izostane i ispadanje suglasnika, nastaju oblici: *razstao* (RK, 33, 14); *Razstavivſi* (JRNK, 164, 5); *razstanku* (RK, 33, 14); *razslaffe* (NGD, 159, 13); *razſvitljenju* (OTV, 633, 18).

7.18.2 Bilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti

U sljedećim je primjerima na granici korijenskoga morfema i prefiksa zabilježeno jednačenje po zvučnosti:

is-: *ispovida* (NK, 1, 8); *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *ispoviditi* (NK, 32, 24); *Ispovidi* (NK, 33, 1); *Ispoviditife* (NK, 23, 20); *ispovidam* (NK, 41, 13; 44, 9); *ispovidivſiſe* (TDD, 6, 24/25); *Iſpiva* (OTV, 181, 26); *isproſimo* (NK, 10, 9); *isproſinam* (NK, 18, 8); *isproſiti* (PD, 112, 19); *isproſiti* (TDD, 7, 7); *ispravljenog* (FM, 15, 21); *ispraviti* (RK, 83, 2); *Ispravitelj* (PD, 114, 15); *ispitaju* (NK, 15, 16); *ispitati* (TDD, 12, 2); *ispuniti* (NK, 17, 3); *iſpuniti* (PD, 107, 9); *ispunimo* (NK, 36, 18); *iplatio* (PD, 89, 23); *Iskernjega* (NK, 7, 4); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *iſtira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *iſtirat* (FM, 33, 3); *istolmacſiti* (PIO, I, 5, 4/5); *istirivafſe* (PIO, II, 5, 14); *iskoreniti* (TDD, 6, 16); *iskitila* (NGD, 5, 10); *iſtanchaje* (FM, 27, 18); *iſtiskao* (PIO, I, 128, 20); *iskazao* (RK, 88, 8); *ipuſtio* (RK, 39, 3); *ipraznoſti* (RK, 39, 4); *iprazno* (JRNK, 40, 13; 168, 8); *iprazno* (PD, 223, 9); *iprazna* (JRNK, 40, 15); *ipraznog* (PIO, II, 3, 15; OTV, 31, 28);

op-: *opchenje* (NK, 3, 14); *opchenoi* (NK, 31, 2); *opchena* (NK, 23, 23); *opchenim* (TDD, 7, 30; 10, 12; 11, 12); *opchenu* (TDD, 10, 2);

ras-: *neraſtergnuse* (TDD, 6, 30); *rastiruju* (TDD, 12, 13); *raſtaviti* (OTV, 213, 3); *raſtavlјaju* (NK, 10, 23); *raſtajanje* (OTV, 28, 19); *raſvitljenju* (NK, 15, 24/25); *raſtvara* (FM, 41, 12);

z-: *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *zdvora* (NK, 122, 25);

– kada iza prijedloga *s* slijedi glas koji je zvučan, prijedlog se *s* ravna prema tome glasu i prelazi u *z*: *z-duhom* (OTV, 182, 22); *zdruge* (OTV, 349, 28); *z-dicom* (OTV, 210, 12);

*zdvima*³³⁴ (OTV, 211, 21); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *z-dillom* (PIO, II, 16); *z-blixnjima* (OTV, 186, 3/4); *zbrachom* (OTV, 78, 16); *z-glave*³³⁵ (FM, 35, 10; 39, 12);

us-: *uskersnuo* (NK, 29, 9); *usktieſ* (FM, 7, 12); *uſterpljiv* (RK, 23, 12); *uſterpljiv* (RK, 83, 8/9); *uſterpljivomu* (OTV, 7, 24/25).

Osnove *hval-* i *hvat-* bilježe progresivno jednačenje po zvučnosti (*hv* > **hf* > *f*)³³⁶ u različitim vrstama riječi, a ovakvo je jednačenje zabilježeno i u posavskom³³⁷ govoru:

– imenice: *sale* i blagodarnosti (RK, 41, 19); *Ifukerſtu falu* dajmo (PD, 28, 9); tebi *falu* uzdati (EIE, 1764, 500, 13; 1808, 434, 5); Bogu *fala* (KNIT, 401, 32); Bogu budi *fala* (PIO, II, 91, 8); U bivſtvu vam *fala* (PD, 3, 4); Piſmu od *zafalnoſti* (OTV, 181, 27); rad *nezafalnoſti* (OTV, 187, 23); i neumerlom *zafalnoſtjom* (RK, 41, 6/7); i na *zafalnoſt* (PD, 112, 13/14); *nezafalnoſt* griha (JRNK, 69, 4);

– glagoli: i *pofaliti* prid pukom (OTV, 536, 5); *fali* Boga (NK, 98, 19); *falio* drugu viru (PD, 86, 13); *Daga falim* (JRNK, 161, 22); ſa ſvetima twoima *falim* (PD, 106, 5); Boga *falimo* (NK, 10, 8) *Falite* ſvi Narodi Gospodina (EIE, 1764, 3, 22; 1808, 3, 16); *Faliti* tugj grih (NK, 12, 8); nie za *falitſe* (PD, 86, 3); *faliche* tebe (PIP, 170, 10); Nevaljaſe *faliti* na ispovidi (PD, 85, 19); *Falichu* ū ſvako (JRNK, 159, 19); *zafaljivati* Bogu (KNIT, 7, 27); za dare od Boga primitive *zafaliti* (PD, 91, 23); *zafaljuje* njemu (KNIT, 300, 23); da Bogu *zafali* (RK, 80, 1); i *zafali* Bogu (NGD, 99, 3; OTV, 31, 16); *Zafaljujemti* (EIE, 1764, 502, 14/15; 1808, 435, 16); *zafalitmu* valja (RK, 80, 4/5); i oftala *pofaljena* (PIO, I, 90, 24); *obuffatii* s-rukama (OTV, 537, 1); daju *prifati* (OTV, 261, 22); dagase Bog *prifacha* (OTV, 126, 10); vinca *prifatſe* (FM, 58, 4); Jeſili tugje blago *prifatio?* (PD, 89, 18); za kojega grancsice koise *prifati* (TDD, 14, 3); njeg lipo *prifati* (NGD, 158, 19); viſteme *prifatili* (JRNK, 145, 16); pakſe joſ ſotfacha griffiti (KNIT, 401, 1); zatoſe i *nepotfati* okrivitu (PIO, I, 91, 2); *uffatiffe* i Lota (OTV, 30, 16); *Uffativſſi* (OTV, 352, 11); Tugje grihe *falechi* (JRNK, 142, 20);

³³⁴ Pavić bilježi i oblik *s-dvima* (OTV, 126, 1).

³³⁵ U poglavljju: KNYGA TRECHYA od Riecfih Kojeſe pridſtavlyaju prid Immenih (SPM, 91), Tadijanović propisuje prijedlog *S-*, illi *z-* (SPM, 92), pa prema tome bilježi: *z - Boggom* (SPM, 137).

³³⁶ Vrančić: *Hvaliti*, *Hvala* (DIC, 54); *Vhvatiſi* (DIC, 81); Kašić: *Hválá*, *Hvaliti* (HTR, 279); *Uhvatiſi* (HTR, 332); Habdelić: *Hvala*, *Hvale* (RS); Della Bella: *užhvalim* (DIZ, 23); *hvaagljen* (DIZ, 35); Belostenec, *Pohvalenyę* (GAZ I, 730); *Hvála* (GAZ II, 131); *Zahválnoszt* (GAZ II, 599); Tadijanović: *Zafalnoſt*, *Nezafalnoſt* (SPM, 57) *zafalnoſt* (SPM, 171).

³³⁷ Ivšić (1913: 200).

– pridjevi: U derxavi onoj *pofaljenom* (NGD, 158, 22); *nezafalnog* Kralja (OTV, 98, 10); Bodin *nezafalan* bifse (NGD, 176, 19); *zafalan* biti (OTV, 98, 12);

Jednačenje po zvučnosti zabilježeno je i u sljedećim primjerima: *slatkochu* (FM, 12, 12); *slatkosti* (JRNK, 160, 20); *slatkoga* (FM, 12, 19); *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatkog* (FM, 29, 15); *slatki* (FM, 29, 16); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *sercxbae³³⁸* (TDD, 3, 21); *frijsko* (FM, 12, 16); *frisska* (FM, 11, 13); *frijsku* (OTV, 692, 11); *ulisti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

Poneke su riječi zabilježene u oba oblika, s provedenim jednačenjem po zvučnosti i bez njega:

- *Iskernjega* (NK, 7, 4); *iskernjega* (NK, 7, 24/25); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *izkernjega* (NK, 22, 3); *Izkernjim* (KNIT, 168, 17); *s-izkernjim* (KNIT, 168, 18);
- *iskoreniti* (KNIT, 95, 30; TDD, 6, 16); *iskoriniti* (OTV, 349, 28; 495, 28); *izkoreniti* (KNIT, 95, 32);
- *istekla* (OTV, 351, 3/4); *iztekla* (KNIT, 144, 13);
- *krivobosftvo* (OTV, 182, 29); *krivoboxtvo* (OTV, 349, 28);
- *usktiesſ* (FM, 7, 12); *neuzktiesſ* (KNIT, 6, 13);
- *rasterkani* (NGD, 180, 15); *razterkane* (KNIT, 401, 13);
- *slatka* (FM, 30, 21); *sladka* (FM, 30, 24).

Uz jednačenje po zvučnosti provedeno je i stapanje suglasnika u sljedećim primjerima: *raſerdi* (TDD, 3, 32); *neraserdi* (PIP, 3, 12); *raſergjen* (PIO, I, 49, 13); *raſerdio* (PD, 88, 3);

Jednačenje po zvučnosti, mjestu tvorbe i stapanje suglasnika zabilježeno je u primjerima: *raffirila* (OTV, 404, 20); *Rasiri* (NK, 122, 7).

U riječi *ſſesdeſet* (EIE, 1764, 249, 2; NGD, 129, 18); *ſſesdeſet* (OTV, 271, 28; 285, 29); *ſhesdeſet* (EIE, 1808, 17/18) zabilježeno je jedno jednačenje po zvučnosti i stapanje suglasnika, ali je drugo jednačenje po zvučnosti izostalo: *ſest + deſet = ſeſd + deſet = ſes + deſet*.

³³⁸ Tadijanović: *Sercsba* (SPM, 34).

U vezi korijenskoga morfema sa sufiksom zabilježeno je jednačenje po zvučnosti u primjeru: *ubosťtu* (PIO, I, 55, 21).

Pavić bilježi jednačenje po zvučnosti u interverbalnom položaju kada bezvučni suglasnik *k* prelazi u zvučni suglasnik *g* ravnajući se prema zvučnome suglasniku *b*: kadaše ona *g-bolesniku* nosi (JRNK, 61, 23).

7.19 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

7.19.1 Izostajanje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe

Jednačenje po mjestu tvorbe izostaje kada se dva suglasnika različita po mjestu tvorbe nađu u složenici na granici dvaju leksičkih, korijenskih morfema: *jedanput* (TDD, 8, 21; 12, 18; NK, 8, 5; 23, 21; OTV, 493, 1; RK, 107, 24; 77, 8; NGD, 43, 16; PIO, I, 51, 30; JRNK, 46, 5/6); *jedanputse* (NK, 44, 23).

Nekoliko je primjera riječi u kojima se zbog izostanka jednačenja po zvučnosti nije dogodila ni promjena jednačenja po mjestu tvorbe: *uzcsine* (NK, 12, 28; 13, 2); *Izcsítstite* (EIE, 1764, 246, 7); *Izcsistite* (EIE, 1808, 199, 8); *izcseznu* (EIE, 1764, 251, 10); *izcseznu* (OTV, 504, 4; 632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12); *izcseznula* (KNIT, 60, 27); *izcfuditi* (PIO, I, 48, 24); *vitezstva* (PIO, I, 49, 31); *viteztvu* (NGD, 11, 8); *vitezki* (KNIT, 166, 3). Riječ *izcsupati* (PIO, I, 90, 4) zabilježena je s izostankom oba jednačenja, ali i s provedenim jednačenjem po zvučnosti: *iscsupati* (PIO, I, 90, 12/13); *iscsupati* (PIO, I, 90, 8); *iscsupamo* (PIO, I, 91, 14); *iscsupaju* (PIO, I, 91, 16).

Jednačenje po mjestu tvorbe izostaje i u sljedećim primjerima: *ulazenje* (TDD, 7, 26/27); *snilazenu* (PD, 149, 6); *ispraznjuje* (EIE, 1764, 312, 4/5; 1808, 253, 15); *ispraznjenje* (EIE, 1764, 315, 6; 1808, 255, 25); *ziviti* (FM, 13, 19); *Bojazljivi* (FM, 51, 5); *priljubezljivo* (KNIT, 97, 12); *ljubeznivo* (OTV, 505, 11); *ljubeznive³³⁹* (PIO, I, 51, 15); *mislijenjem* (JRNK, 135, 10/11); *mislenjem* (PD, 85, 5).

³³⁹ Pavić bilježi i primjer: *ljubesnivog* (PIO, I, 50, 24).

7.19.2 Bilježenje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe

Prijedlog s prelazi u š i u interverbalnom položaju:³⁴⁰ vladasse *fsnjime* (OTV, 27, 14); Bog *fsnjime* upravlja (OTV, 180, 21); da *fsniovima* divojkama (OTV, 213, 20); dache *fsnjime* blagovati (OTV, 536, 30); Sluxassese *fsnjime* (OTV, 495, 25); pocse *fsnjime* (OTV, 503, 21); ottide *fsnjima* (TV, 530, 13); *fsnimesam* defet drugi pineza dobio (PIO, I, 54, 31); za neomrazitise *fsnjome* (OTV, 7, 21/22); zajedno *fsnjom* dillujemo (NK, 36, 26); jerbosamte *fsnjima* uvrudio (NK, 43, 11/12); koje *fsnjima* ucfimi (OTV, 21, 0).

Jednačenje po mjestu tvorbe provedeno je u sljedećim primjerima: *laſsnje*³⁴¹ (OTV, 6, 10; 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *laſsnje* (OTV, 264, 25); *laſsnemu* (OTV, 621, 1); *najlaſsnje* (JRNK, 69, 6); *najlaſsnje* (PIO, I, 70, 14); *laſsnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *profſnju* (PIO, I, 129, 28); *bolesljive* (FM, 43, 11).

7.20 Gubljenje i zadržavanje dentalnih suglasnika *d i t*

Suglasnička skupina *stn* ponekad čuva dentalno *t*.³⁴² *kripostno* (OTV, 499, 28; NK, 4, 17); *kripostna* (TDD, 11, 13); *kripostna* (OTV, 492, 8); *kripostan* (NGD, 86, 5); *kripostnog* (PIO, I, 68, 24); *kripostnoga* (NGD, 133, 17); *Kripostni* (TDD, 2, 30); *kripostni* (OTV, 690, 13); *xalostnog* (OTV, 350, 5); *xalostni*³⁴³ (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalostni* (EIE, 1808, 47, 29; 201, 27); *Xalostni* (PD, 131, 20); *xalostne* (JRNK, 147, 4); *kripostnom* (KNIT, 93, 9); *kripostnia* (TDD, 11, 14; OTV, 492, 26/27); *kripostivnomu* (KNIT, 97, 5/6); *koristna* (NK, 12, 25; PIO, II, 77, 23); *koristno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25; PIO, I, 7, 24; NGD, 118, 11); *koristnieg* (PIO, I, 70, 1); *nekoristna* (KNIT, 223, 16); *postne* (PD, 90, 16); *bolestne* (NK, 13, 8); *radoſtni* (OTV, 261, 15); *radoſtno* (PD, 198, 10); *Kostni*³⁴⁴ (FM, 11, 27); *Bilokoftni* (PD, 131, 13); *Oblaſtnikah* (RK, 63, 6); *napaſtnicsku* (OTV, 503, 19); *napaſtniku* (OTV, 385, 20).

Ista je suglasnička skupina (*stn*) u Pavića ponekad bez dentalnoga *t*: *bolesniku* (NK, 6, 3); *boleſnog* (FM, 7, 17); *boleſnici* (FM, 10, 25); *bolesnu* (FM, 40, 22); *bolesnik* (RK, 9, 17).

³⁴⁰ Della Bella također bilježi ovu promjenu u interverbalnom položaju: *Sc' gnime*, *Sc' gnome* (DIZ, 38).

³⁴¹ Pavić bilježi i oblik: *lakſe* (NK, 79, 27).

³⁴² Tadijanović: *Uſtno nebbo* (SPM, 25).

³⁴³ Pavić biježi i: *xalosni* hod (OTV, 271, 32).

³⁴⁴ U rečenici: *Kostni* mozak vola (FM, 11, 27).

Dental *d* čuva se i u primjerima: *odsuda* (OTV, 151, 13; 404, 27); *Odsuda* (OTV, 127, 29); *odsgjenici* (RK, 85, 16); *odsgjenje* (RK, 80, 7; 107, 24); *odsgjenih* (RK, 77, 2; 80, 16); *odsdudu* (OTV, 353, 25; RK, 77, 2; PIO, I, 50, 4); *odsdilili* (RK, 80, 6); *odsgjen* (NGD, 181, 22); *odsgjivan* (PIO, I, 50, 7); *odsgjent³⁴⁵* (RK, 77, 9); *gozdbina³⁴⁶* (PIO, I, 19, 5); *gozdbinu* (OTV, 597, 2); *jizdbina³⁴⁷* (FM, 10, 23; 16, 15; OTV, 271, 2).

U nekim se primjerima unutar suglasničke skupine koja sadrži i afrikatu ispred nje gube suglasnici *d* i *t*, a u nekima se ne gube:

-*d*-: -*serca*³⁴⁸ (OTV, 350, 25; RK, 88, 18; NGD, 86, 21; PD, 107, 20; PIP, 65, 28); *sercem* (PD, 86, 3); *serce* (EIE, 1764, 251, 12; PIO, I, 5, 13); *serce* (EIE, 1808, 203, 14); *Serca* (NK, 15, 22; 15, 24);

-*sucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Sucse* (JRNK, 163, 12); *Sudca* (PIO, I, 48, 20; 127, 13); *sudca* (PIO, I, 48, 33; 49, 16); *sudcem* (PD, 90, 4); *sudcu* (PIO, I, 48, 4); *Sudcu* (PIO, I, 49, 35); *sudci* (PIO, I, 48, 12); *Sudci* (OTV, 180, 15);

-*t*-: -*Sveci* (KNIT, 96, 26); *fveca* (OTV, 503, 27; NGD, 45, 13);
- *Oci* (TDD, 9, 11); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10; OTV, 479, 28); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22; 78, 3); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23; 65, 4);

7.21 Metateza

Metateza *vs* > *sv* nije provedena u nominativu jednine zamjenice *vas* (< *vəsə*): da kad *vas* Puk murmurasse (TDD, 5, 16); i *vas* koliki fvit (OTV, 498, 26); O ovimabo dvima Zapovidma viši *vas* Zakon (NK, 7, 26); Dokše *vas* ondi neocsisti (NK, 33, 9); dase pod jednom i drugom verftom *vas*, i cio Ifukerft (RK, 4, 12); Otacje *vas* fud pridao Sinu (RK, 167, 19); *Vas* fvit s-ognjem kad izgori (JRNK, 164, 11); i *vas* fvit razrussifatise (PIO, I, 19, 33); kadaše sterka *vas* Puk (PIO, I, 48, 14); *vas* koliki fvit (OTV, 535, 14); *Vas* koliki prid njeg narod dogje (NGD, 152, 3); za csovicsji narod *vas* (PD, 28, 12); *Vas* fvit izgovara (PD, 128, 14); i poharafse *vas*

³⁴⁵ Zabilježeni su i oblici: *osugjeni* (RK, 80, 8); *osugjenje* (PD, 33, 11).

³⁴⁶ Tadijanović: *Goftbina* (SPM, 31).

³⁴⁷ Pavić bilježi i oblik bez dentalnog *d*: *jizbina* (FM, 40, 23; 41, 12). Tadijanović bilježi: *Jezbina* (SPM, 31).

³⁴⁸ Vrančić: *Szarcze* (DIC, 23); Kašić: *Sarce* (HTR, 318); Habdelić: *Szercze* (RS).

vilaet (OTV, 30, 5); Evo *vafšie* vilaet na sluxbu (OTV, 28, 14); *vas* dobitak (OTV, 31, 17); i *vas* narod (OTV, 98, 11); *vas* narod (NGD, 121, 15); *vas* strah (PIO, I, 55, 25).

U riječima tvorenima od obilka *vas* (<*vəsə*) – vazda(n) (prasl. **vəsə* + **dənъ*) – nije provedena metateza *vs* > *sv*: *vazdan* (KNIT, 93, 27; 97, 2; PD, 87, 25); *vazda* (NK, 45, 2; OTV, 493, 3; 693, 4; RK, 30, 11; 167, 14; KNIT, 218, 25; JRNK, 113, 3; FM, 10, 5; PIO, I, 54, 16; II, 110, 32; NGD, 4, 14; PD, 62, 18; EIE, 1764, 5, 12/13; 1808, 4, 24; PIP, 135, 14).

U riječi *vazdan* dogodilo se još i jednačenje po zvučnosti: *vas* + *dan* = *vazdan*, međutim pojavljuje se i u obliku u kojem jednačenje po zvučnosti izostaje: *vasdan* (PD, 91, 22; EIE, 1764, 61, 5; 1808, 51, 9).

Oblici u kojima je metateza zabilježena: *svakolika* (NK, 30, 21; RK, 168, 13; NGD, 206, 3; PD, 197, 7); *svakolika* (RK, 41, 4; PIO, I, 50, 1; II, 5, 27); *svekoliko* (FM, 32, 4); *svekolike* (RK, 128, 11; PIO, II, 91, 30; PD, 112, 12/13); *svukoliku* (PIO, I, 18, 28; 51, 32).

7.22 Promjena l u o

Ova je promjena dosljedno provedena na kraju riječi u glagolskoga pridjeva radnog: *imao* (TDD, 8, 2); *obechao* (NK, 37, 20); *ocsitovao* (NK, 31, 3); *kazao* (NK, 35, 25); *smakao* (OTV, 295, 27); *mogao* (TDD, 6, 4; PD, 47, 3); *doffao* (TDD, 12, 22); *iziffao* (TDD, 12, 1; NGD, 9, 15); *iziffao* (PD, 2, 1); *uziffao* (NK, 29, 10); *poslao* (NK, 30, 2); *donefao* (NK, 27, 26/27); *sniffao* (NK, 29, 8); *sifffao* (PD, 2, 2); *donio*³⁴⁹ (NK, 27, 23); *terpio* (NK, 28, 23); *molio* (RK, 34, 5); *rekao* (RK, 31, 9; PIP, 167, 1); *oprao* (RK, 32, 13); *ponukovao* (JRNK, 112, 11); *primio* (JRNK, 114, 14); *zaraftao* (PIO, I, 90, 9); *podnio* (PIO, II, 5, 31); *digao* (NGD, 101, 8); *sftovao* (NGD, 86, 19); *priloxio* (PD, 47, 10); *ponukovao* (PD, 63, 5); *napunio* (EIE, 1764, 4, 2; 1808, 3, 21); *umnoxio* (EIE, 1764, 499, 15; 1808, 433, 13/14); *zaboravio* (PIP, 13, 4). Analizirajući jezik fra Mihajla Radnića, Sanja Vulić zaključuje kako „Realizacije glagolskoga pridjeva radnoga s provedenom vokalizacijom, ali bez sažimanja samoglasnika *ao* > *o*, karakteriziraju većinu djela franjevačkih autora Bosne Srebrenе, pa ih ima i Radnić, npr. *našao*, *pripovedao*.“³⁵⁰

³⁴⁹ Pojavljuje se i u obliku *donefao*: à smert sa svima ostalima nevoljama na svit *donefao* jest (NK, 27, 26/27).

³⁵⁰ Vulić (2014: 263).

U glagola *umrti* glagolska osnova završava samoglasnim *r*, te se promjena *l* u *o* događa i u obliku glagolskoga pridjeva radnog: *umro* (NK, 28, 24; 25, 10; JRNK, 25, 15).

Promjena *l* u *o* događa se i u sljedećih imenica: *dio* (OTV, 124, 11; PIO, I, 5, 4; JRNK, 153, 1); *diavao* (TDD, 12, 5; OTV, 504, 9); *djavao*³⁵¹ (PD, 47, 2; PIO, I, 6, 8); *Pavao*³⁵² (NK, 38, 4; TDD, 9, 8; OTV, 139, 22; JRNK, 40, 4); *Angjeo*³⁵³ (NGD, 16, 16; OTV, 691, 13; JRNK, 155, 3); *Archangeo*³⁵⁴ (PIO, II, 4, 5); *pakao* (NK, 3, 8; PIO, I, 127, 9; PIP, 53, 11; JRNK, 149, 21); *kabao* (OTV, 289, 4); *pepeo*³⁵⁵ (OTV, 597, 15; EIE, 1764, 61, 7; 1808, 51, 11); *Pripovidaoci* (TDD, 2, 30); *slissaoci* (TDD, 2, 18); *slissaoci* (TDD, 14, 17); *nofioci*, i *pratioci* (PIO, I, 50, 37); *pratioc* (RK, 110, 14); *darivaoc* (RK, 21, 22/23); *Sjavao* (KNIT, 398, 3); *xeteoci* (OTV, 213, 18); *xeteocem* (OTV, 213, 23); *poznavaozem* (PIO, I, 5, 19).

Pavić uz oblik *vertao* (OTV, 4, 2; PIO, I, 18, 25; EIE, 1764, 64, 3; 1808, 53, 21) bilježi i oblik *vert* (RK, 33, 22), a rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Vartal* (DIC, 45); Kašić, *Vartal* (HTR, 335); Belostenec, *Vèrt* (GAZ II, 560); Tadijanović, *Vertao* (SPM, 14). Vončina (1988: 122) objašnjava Bandulavićevu vokalizaciju imenice *vrtao* (*Pistole i evangelya*, 1613.) štokavizacijom inačice *vrtal* iz čakavskoga predloška kojim se služio.

I pridjevi su zabilježeni s promjenom *l* u *o*: *bio* kruſſac (FM, 11, 11); Kruffac *bio* (FM, 11, 24); *Svitao* zrak (FM, 13, 18); *cio* vilaet (OTV, 211, 6); *cio* Ifukerſt (RK, 4, 12); i ſvakom *mio* (PD, 198, 16); kruh imade biti *kifeo* (RK, 156, 19); Danje ovi *priveseo* (PD, 14, 15); *Vefeo* csovik (PIP, 236, 22); *veſeo* kuchi ode (NGD, 74, 13); oblak *debeo* (OTV, 123, 5); *Debeo* izhod (FM, 52, 24); protivſtinu *Diavaosku* (TDD, 13, 17); sluxbu *Diavaosku* (OTV, 137, 8/9); fillu *djavaosku* (PIO, II, 5, 20); fille *djavaoske* (RK, 25, 6); *diavaoske* zanate (RK, 99, 10); po zapovdi *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *diavaoskog* naſerchanja (PIO, II, 113, 20); Majstorii *diavaoskoi* (PIO, I, 17, 10); Kraljico *Angjeoska* (PD, 131, 22; 146, 9).

³⁵¹ Blaž Tadijanović bilježi oblik s provedenom promjenom *l* u *o*: *Djavao*, ali i oblik bez provedene promjene: *Djaval* (SPM, 3). Isto je i s imenicom *Pakal*, *Pakao* (SPM, 3), dok riječ *Pepel* (SPM, 12; 43) bilježi bez promjene *l* u *o*. Ostali uzori bilježe: Vrančić, *pakaal* (DIC, 125); Kašić, *Pakal* (HTR, 303); Della Bella, *Pakó* (DIZ, 37); Belostenec, (D.) *diaval* (GAZ I, 434); *Pekel* (GAZ I, 683).

³⁵² Pavić bilježi vokalizaciju uz sažimanje samoglasnika *ao* > *o* u primjeru: S. *Pavo* (OTV, 124, 24; NK, 79, 24). Tadijanović ne bilježi promjenu *l* u *o*: *Paval* (SPM, Ubavistenye, 15).

³⁵³ Habdelić: *Angyel* (RS); Belostenec: *Angel* [D. *Angyeo*] (GAZ I, 92); Tadijanović: *Angjel*, *Arkangjel* (SPM, 2).

³⁵⁴ Pavić bilježi ovu riječ i bez promjene *l* u *o*: *Archangel* (PD, 85, 1/2).

³⁵⁵ Della Bella: *poſſipaſc pàpeo* (DIZ, 42).

Prelaskom *l u o* u sljedećim se primjerima dva *o* nađu jedan pored drugoga te se spajaju u jedno: *ù po zime* (TDD, 3, 8); *vo travu pašti*³⁵⁶ (OTV, 404, 31); *Gofam* bio, i višteme zaodili (JRNK, 145, 18); *so, luk bili* (FM, 16, 14);

Maretić³⁵⁷ upozorava da su slavonski pisci gotovo uvijek pišu *bio, cio, dio*, a u Pavića je zabilježeno: *pogibio* (OTV, 27, 18); *bio* (PIP, 287, 20);

Izostanak je ove promjene zabilježen u sljedećim primjerima: *xetelaca* (OTV, 213, 11); *Evangelski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO, I, 128, 11/12); *Evangelska* (JRNK, 112, 16); *Evangelsko* (JRNK, 113, 6); *Evangelske* (PIO, I, 54, 25). I Tadijanović bilježi riječi u kojima izostaje promjena *l u o*: *Pridikalnicza* (SPM, 30); *Ispovidalnicza* (SPM, 30).

³⁵⁶ U istome je djelu zabilježen i primjer: Stresavši se *voo* (OTV, 261, 18), kao i riječ *goo*: koti očitova daši *goo* (OTV, 9, 11).

³⁵⁷ Maretić (1910: 150).

8. MORFOLOGIJA

8.1 Imenice

Sklonidbene je modele pri oblikovanju imeničkih oblika Emerik Pavić mogao tražiti u starim hrvatskim gramatikama, Kašićevoj *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.) i Della Bellinoj *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.). Uz nasljedovanje starih hrvatskih gramatičara, franjevačka je pisana tradicija budimskoga kulturnog kruga također nudila svoje uzore.

Većina je starih gramatika u jednini imala sedam, a u množini osam padeža. Po uzoru na latinske gramatičare koji uz N, G, D, A, V, I bilježe i ablativ (od + genitiv) „Oni u jednini ne navode lokativ jer je gramatički morfem u imenica isti kao i za dativ jednine (muški i srednji rod *-u*, a ženski rod *-i*), no u množini ga bilježe kao osmi padež jer gramatički morfem nije bio jednak dativnomu“.³⁵⁸ U ovome je radu sedmi padež ekvivalent instrumentalu, lokativ jednine rekonstruiran je prema dativu, a osmi je padež lokativ množine.

8.1.1 Imenice a-vrste

8.1.1.1 Imenice muškoga roda

Tablica 2. Gramatički morfemi za imenice muškoga roda u Kašića i Della Belle.³⁵⁹

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-Ø</i>	<i>-i</i>	<i>-Ø</i>	<i>-i</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ov / -a / -i</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
D	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om / -em / -im</i>
A	<i>-a</i>	<i>-i / -e</i>	<i>-a / -Ø</i>	<i>-e</i>
V	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>
L	<i>-u</i>	<i>-ih / -i</i>	<i>-u</i>	<i>-ih / -jeh</i>
I	<i>-om</i>	<i>-imi / -ima / -i</i>	<i>-om / -em</i>	<i>-ima / -imi</i>

Nominativ jednine

Gramatički morfem za nominativ jednine u Pavića je *-Ø*: *Bog* (NK, 25, 21); *panj* (TDD, 1, 11); *Red* (NK, 6, 6; 34, 7); *Med* (FM, 38, 3); *Luk, bob, papar* (FM, 42, 19); *fin* (TDD, 3, 21);

³⁵⁸ Despot (2006: 113).

³⁵⁹ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvočiska*, Osijek, 2006., 113.

Kerftianin (NK, 17, 21); *kerftjanin* (JRNK, 15, 6); *plod* (NK, 9, 27); *texak*³⁶⁰ (TDD, 1, 14); *csovik* (TDD, 2, 11); *Csovik* (NK, 12, 27); *Redovnik* (TDD, 12, 27); *grifsnik* (NK, 5, 25); *pomochnik* (NK, 42, 4); *pokornik* (TDD, 6, 31); *gofit* (TDD, 12, 21); *spafitelj* (TDD, 9, 6); *spafitelj* (NK, 34, 16); *Ucsitelj* (NK, 19, 19); *Temelj* (NK, 39, 10); *Zakon* (NK, 7, 26); *Vitar* (OTV, 498, 26); *Mesftar* (NK, 19, 19); *placs* (FM, 42, 20); *zlocšinac* (TDD, 6, 23); *udarac* (FM, 42, 21); *Jerufolim* (KNIT, 144, 10); *Ssafran* (FM, 40, 20); *Duh* (PIP, 289, 21); *bolesnik* (JRNK, 82, 8).

U imenica stranoga podrijetla gramatički je morfem *-o*, prema latinskom *-us* i grčkom *-os*: *Purgatorio* (RK, 4, 14) (lat. *purgativus*); *Farizeo* (OTV, 537, 4) (grč. *Pharisaios*); *S. Pavao* (TDD, 9, 8) (lat. *Paulus*); *Filisteo* (OTV, 239, 11).

U imenice *Sacramenat*³⁶¹ (NK, 4, 16; 5, 23; 6, 7; RK, 4, 13; 33, 2; JRNK, 50, 14; 81, 14/15; KNIT, 222, 8), nakon odbacivanja latinskog završetka *-um* (lat. *sacramentum*), završna suglasnička skupina *nt* neuobičajena za hrvatski jezik dobije sekundarno *a*. Ovakva je pojava česta u južnih uzora (Mikalja i Della Bella), dok ju sjeverni nisu bilježili: Habdelić, *Sacrament*, *Testament* (RS); Della Bella, *Sacraménat* (DIZ, 636), Belostenec, *sakrament* (GAZ I, 1071); *Testament* (GAZ I, 1206). Maretić³⁶² također upozorava kako su imenice stranoga podrijetla, s osnovom na dva suglasnika, u nominativu jednine između ta dva suglasnika dobine samoglasnik *a*. U Pavića su to imenice *talenat* (OTV, 600, 12; PIO, I, 54); *regemenat* (OTV, 520, 10).

Genitiv jednine

U genitivu jednine gramatički je morfem *-a*: od *Boga* (TDD, 2, 27); od *Oca* od *vika* (NK, 26, 2/3); Od *kamena* (FM, 18, 12); Od (...) *Sira* (FM, 10, 27); Od *kopra* (FM, 29, 2); iz *grada* (OTV, 353, 21); povrati *s-pira* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20); iz *temelja* (NK, 43, 1); iz *dvora* (OTV, 271, 8); osmog *sata* (RK, 33, 13); kod *groba* (TDD, 6, 32); kod *Otara* (NK, 15, 5); brez *nacsina* (NK, 17, 5); priko *potoka* (OTV, 271, 30); svetoga *Krixa* (NK, 25, 7); *Raja* Nebeskoga (NGD, 8, 18); i *perfisina* (FM, 16, 14); Sverhu *Jeruzolima* (KNIT, 401, 8); pun takvoga *smrada* (TDD, 4, 30); neimade *Išusa* (PIO, I, 71, 30); tilesnog *uda* (OTV, 211, 10).

³⁶⁰ U rečenici: znojechise *texak* zemaljski (TDD, 1, 14).

³⁶¹ Pavić ovakav oblik bilježi i u akuzativu jednine: *Sacramenat* (...) primamo (KNIT, 222, 8); za ovi *Sacramenat* (JRNK, 57, 13/14).

³⁶² Maretić (1910: 158).

Dativ jednine

Gramatički morfem za dativ jednine najčešće je *-u*: *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Isusu* (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); *k-Isušu* (KNIT, 299, 2); *k-Jsušu* (EIE, 1764, 244, 1); *k-Ssimunu* (OTV, 536, 29); *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22; KNIT, 222, 15); *k-puku* (OTV, 125, 12; EIE, 1764, 252, 21; 1808, 204, 21); *k-Otaru* (PD, 105, 7); *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-Gospodinu* (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-svetomn Krixu* (PIO, I, 50, 14); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-svitu* (NK, 123, 15); *k-Misniku* (NK, 143, 23); *k-Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); *k-Philipu* (EIE, 1808, 158, 2); prama *Bogu* (NK, 39, 24); prama *narodu* (PIO, I, 2, 9); davaffe (...) *Petru* (TDD, 9, 6); privedromu *Kralju* (FM, 6, 16); protiva *jidu* (FM, 13, 8); *diavlu* za oskvernjenje (RK, 99, 8); ispovidivſſe Svetomu *Ocu* (TDD, 6, 25); *Pobratimu* zato Kraljevomu (NGD, 209, 13); svomu *puku* (OTV, 181, 1); govoraffe stareſſini i *vladaocu* (PIO, I, 5, 5); tvoje dati *Davidu* (OTV, 257, 24); pravomu *Bogu* Cerkvu spravi (OTV, 294, 29).

Pavić u dativu množine bilježi brojne primjere koji imaju stariji gramatički morfem *-om* (<*omъ*), a rijetko ga bilježi u jednini: kolikoje veselje i radošt *Gragjanom*, kadaſe na njegovi bedemi (PIO, II, 68, 27); Koliko pak zuk blagosavljenih zvonah protiva *duhom* necſiſtim Kriostan jeste, i koliko cſini, i suprotivnosti njegove razbia (TDD, 11, 29).

Akuzativ jednine

U imenica muškoga roda koje označavaju neživo, gramatički je morfem za akuzativ jednine jednak gramatičkom morfemu za nominativ jednine *-Ø*.³⁶³ na *dan* (TDD, 8, 19); ò *kamen* (OTV, 503, 11): na *grih* (NK, 12, 7); na *xivot* (RK, 165, 5); na *csas* (NK, 11, 22); na *sokak* (OTV, 369, 29); na *svit* (OTV, 7, 17); ò *Rai* (TDD, 9, 19; OTV, 4, 8); ò *skup* (TDD, 13, 16); ò *zahod* (TDD, 13, 13); ò *Jeruſolim* (OTV, 498, 2); ò *Nazareth* (OTV, 498, 21/22); ò vjcsnji *oganj* (NK, 27, 5); ò *dom* (PIO, I, 7, 26); za *temelj* (OTV, 124, 8); za *vechi dobitak* (NK, 17, 22); za *puk* (OTV, 181, 20); izvucse *klin* (OTV, 181, 20); prid *Uskers* (TDD, 13, 19); pod *krov* (OTV, 530, 18); Neka reknu jedan *Ocsenass* (NK, 15, 17); znade *xeludac* kripiti (FM, 28, 3) I *sok* njezin (FM, 40, 9); oplaka Isukerſt *Jeruzolim* (KNIT, 401, 3); ú *Jerusolim* (EIE, 1764, 252, 20); u *Jeruzolim* (EIE, 1808, 204, 20); viditi *grad* (TDD, 2, 10); da *oklop* (...) svexe (TDD, 6, 27); zlamenuju *razlog* (NK, 18, 4); praznit *terbu* (FM, 24, 20).

³⁶³ Della Bella također bilježi nulti morfem (-Ø) za neživo, a gramatički morfem *-a* za živo, dok je u Kašića za živo i neživo gramatički morfem *-a*.

Kategorija živosti označena je gramatičkim morfemom *-a*: u pravog, i xivoga Boga (NK, 41, 7); prid *Kralja* (PIO, I, 48, 31); prid *sudca* (PIO, I, 49, 16).

Poneke su imenice koje označuju neživo zabilježene gramatičkim morfemom za živo - *a*: Sumpor, sapun, i *krečsa* s-prilikom (FM, 44, 25); So, luk bili, vino, i *persina*, (FM, 16, 14). U kajkavskom je narječju akuzativ za neživo bez prijedloga oblikom jednak genitivu.³⁶⁴

Vokativ jednine

Iza palatalnih suglasnika dolazi gramatički morfem *-e*: Spomenise *Csovicse* (NK, 14, 20); MOi *Boxe!* (NK, 17, 24); ô *Boxe moi!* (NK, 41, 7); *Boxe moj* (PIP, 211, 13); privisoki *Boxe* (PD, 197, 15); *Boxe!* (KNIT, 201, 5); priljubeznivi *Boxe!* (JRNK, 132, 17); *Duffe* Sveti *Boxe* (PD, 130, 7); Dogji *Duffe!* (JRNK, 153, 10); *Ocse*, oproštiim (RK, 30, 19); ô *Ocše* (RK, 14, 18); moj dragi *osugjenicše* (RK, 85, 1); Poslussajder *griffnicse* (PIO, I, 126/127, 36/1); Pokorise ô *griffnicse!* (PD, 113, 5); ô *kruſse* posvecheni (PD, 31, 3); Dragi *ſinovcse!* (OTV, 28, 12); *Uzrocše* nafse radošti (PD, 131, 7); *Iagancse* Boxji (PD, 132, 12); *Iagancse* Boxji (PD, 171, 20).

Pavić iza palatalnog suglasnika *lj* bilježi gramatički morfem *-u*: ô *Kralju* (OTV, 404, 18); *Kralju* (JRNK, 163, 7); moj *Kralju* (PIP, 292, 10); *Stvoritelju*, i *Odkupitelju* moi (NK, 43, 15/16); Sinu *Odkupitelju* (PD, 130, 5); *Branitelju* moj (PIP, 290, 13); *Priatelju*³⁶⁵ (OTV, 597, 26).

Gramatički je morfem *-e* zabiježen i u nekih imenica koje ne završavaju palatalnim suglasnikom: ja *brate* kako goſt (TDD, 12, 21); moj Sveti *Angjele Straxanine* (RK, 51, 12); *Jerusolime*, *Jerusolime* (KNIT, 398, 24/25); *Gospodine*³⁶⁶ moi (NK, 43, 15); Molimote *Gospodine!* (KNIT, 298, 4); *Gospodine Isukerſte!* (NK, 16, 2); *Gospodine* (PIO, I, 54, 31; KNIT, 222, 22); *Isukerſte* cfuj nas (PD, 130, 2); moj pridragi *Isuſe!* (RK, 29, 18); Drag *Angele* (NK, 99, 26); *Torne* Davidov (PD, 131, 12); *Sude* Duhovni (PD, 131, 8); Ti moj dragi *kerftjanine!* (KNIT, 382, 23).

³⁶⁴ Despot (2006: 115).

³⁶⁵ Tadijanović bilježi gramatički morfem *-e* iza palatala *lj*: *Priatelye* moj (SPM, 138); Moj dragi *Priatelje* (SPM, 157).

³⁶⁶ Tadijanović rabi gramatički morfem *-e* u vokativu imenice *Gospodar*: *Gospodare* moi (SPM, 148); *Gospodare*, javam ljubim ruke (SPM, 158).

Pavić iza nepalatalnih suglasnika rabi gramatički morfem *-u*: ti *Sinu* Boga xivoga (NK, 16, 2); Isuse *Sinu* Davidov (EIE, 1764, 54, 20; 1808, 46, 6); *Sinu* Davidov (EIE, 1764, 55, 1; 1808, 46, 9/10); *Sinu* Odkupitelju (PD, 130, 5); O *Poglavaru*³⁶⁷ (PD, 172, 10); Ifuse *pastiru* (PD, 35, 6); Sveti Francesko, *Putu* zablugjenih (PD, 170, 13). Maretić³⁶⁸ navodi da je u slavonskih pisaca iza nepalatalnih suglasnika u vokativu rjeđi gramatički morfem *-u*, međutim u gotovo svakoga nalazi po koji primjer. Kašić i Della Bella za vokativ jednine imenica muškoga roda bilježe gramatički morfem *-e*, a Bernardin Spilićanin u svome *Lekcionaru* (1495.) „iza nepalatalnog suglasnika u vokativu jednine piše nastavak *-u*: *sinu*“.³⁶⁹

Gramatički morfem *-o* potvrđen je primjerima: *Sinko* moi (OTV, 498, 12); *sinko* moj (EIE, 1764, 105, 19); *sinko* moj (EIE, 1808, 87, 20); Uffaj *sinko* (KNIT, 302, 26).

Lokativ jednine

Gramatički je morfem *-u* najčešći u lokativu imenica muškoga roda *a-vrste*: ù *Raju* (TDD, 2, 27); ù *Manastiru* (TDD, 11, 32); u *vinogradu* (TDD, 1, 12); ù *mozgu* (OTV, 180, 27); ù *Jerusolimu* (PIO, I, 70, 5); ù *Jerusolmu* (TDD, 6, 32); ù *temelju* (KNIT, 222, 24/25); ù *Jeruzolimu* (EIE, 1764, 248, 9/10; 1808, 201, 1); ù *Bethlehemu* (OTV, 495, 12); ù *Ocsenassu* (NK, 9, 16); ù *okolissu* (OTV, 495, 12/13); ù *strahu* (RK, 82, 7; JRNK, 99, 6); ù *Nauku* (NK, 18, 13); ù *fnu* (OTV, 479, 16); na *panju* (TDD, 14, 16); na *sokaku* (OTV, 186, 29); na *Krixu* (PIO, I, 70, 23); o *kruhu* (TDD, 7, 25); ò *vratu* (TDD, 7, 24); po (...) *kamenju* (TDD, 2, 3); po *potopu* (OTV, 20, 9); po *grihu* (NK, 27, 16); po *Duhu* Svetomu (NK, 30, 11); po *Nauku* (PIO, I, 7, 11); na straßnomu *ſudu* (PIO, I, 48, 3).

Instrumental jednine

Iza nepalatalnih suglasnika gramatički je morfem *-om*: *s-medom* (FM, 36, 25); s-*Ifukerstom* (RK, 4, 18); S-onim *sokom* (FM, 40, 14); s-opakim *grihom* (NK, 38, 15); s-malim *grihom* (NK, 38, 21); s-velikim *praskom* prid istim *Redovnikom* (TDD, 13, 12/13); s-*potopom* (OTV, 20, 2); s-*plasptom* (OTV, 181, 17); s-*postom* (OTV, 374, 14); s-*klinom* (OTV, 181, 25/26); s-*Josipom* (PIO, I, 70, 2); svim *narodom* vladasse (TDD, 2, 17/18); pod *Ponciom*

³⁶⁷ Maretić (1910: 159): „Imenice s osnovom na *r*, koje je nekad bilo palatalno, izlaze u vokativu sing. na *u*.“

³⁶⁸ Maretić (1910: 159).

³⁶⁹ Despot (2006: 115).

Pilatom (NK, 3, 7); megju *Bogom*,³⁷⁰ i ljudma (OTV, 21, 3); prid *Bogom* (OTV, 599, 13); neljubimo (...) *jezikom* (KNIT, 223, 10).

Pavić iza nepalatalnih suglasnika bilježi i *-em*: prid *sudcem* (PIO, I, 50, 12).

Iza palatalnih suglasnika gramatički je morfem *-em*: *s-ognjem* (TDD, 9, 25); *s-maljem* (OTV, 181, 21); *s-bicsem* (OTV, 356, 8); s-velikim *vapajem* (OTV, 357, 11). Puno su rjeđi oblici koji iza palatalnog suglasnika imaju gramatički morfem *-om*: Poštaje (...) *priateljom* (PIO, I, 2, 15); cfini otajnim *priateljom* (PIO, I, 5, 18); za *Ocsenassom* (NK, 10, 3); s-našsim *Spasiteljom* (PIO, I, 6, 15); *muxom* (KNIT, 384, 32).

Nominativ množine

Pavić u nominativu množine bilježi gramatički morfem *i-*: *Ottari* (TDD, 9, 31); *konji* (TDD, 11, 4); *roditelji* (OTV, 498, 31); *upravitelji* (OTV, 125, 8); *Proroci* (NK, 7, 26/27); *Angeli Csuvvari* (NK, 18, 23/24); *Patroni* (NK, 18, 24); *Poglavari* (KNIT, 401, 16); *predikaturi* (KNIT, 401, 15); *cslanci* (NK, 25, 3); *zaostanci* (RK, 4, 20); *diavli* (OTV, 520, 12; NK, 27, 7); *Kopri* (FM, 29, 16); *affikovci* i *bludnici* (PIO, I, 93, 26/27); *griffsnici* (OTV, 270, 2/3; NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8); *Mišnici* (OTV, 138, 18); *griffi* (OTV, 279, 18); *verhovi* (PIO, I, 102, 30); *kradljivci* (JRNK, 110, 3).

Imenice s osnovom na *-lc* također imaju gramatički morfem u nominativu množine *-i*: *Prodavaoci*, i *Kupioci* (OTV, 594, 4); *pribivaoci* (OTV, 536, 16; OTV, 594, 25/26); *vladaoci* (OTV, 125, 8; NGD, 207, 12); *zidaoci* (EIE, 1764, 103, 14/15; 1808, 85, 27).

Oblici s množinskim infiksom *-ov-* u Pavića su sljedeći: *vitrovi* (FM, 42, 18); *porlukovi* (FM, 42, 22); *poslovi* (FM, 42, 20). Novoštokavske duge množinske oblike jednosložnih imenica muškoga roda bilježi primjerima: *duhovi* (NK, 27, 7); *sinovi* (KNIT, 379, 15); *dimovi* (FM, 42, 19); *prahovi* (FM, 42, 21); *lukovi* (FM, 42, 23); *darovi* (OTV, 139, 9).

Pavić bilježi i likove bez množinskoga infiksa (*-ov-/ev-*): *Oci*³⁷¹ (TDD, 5, 31; OTV, 138, 29; 182, 18; NK, 99, 3; RK, 123, 10; 161, 15; KNIT, 401, 16); *Sini* (NGD, 159, 17); *pradidi* (OTV, 351, 19); *boki* (EIE, 1764, 462, 8; 1808, 376, 16); *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11); *Biskupi*

³⁷⁰ Pavić rabi i gramatički morfem *-u*: megju *Bogu* i ljudma (KNIT, 144, 12).

³⁷¹ Tadijanović u nominativu i vokativu množine bilježi oblik: *Oczi* (SPM, 123/124).

(TDD, 11, 24); *Kralji* (OTV, 27, 27/28; 285, 24/25), što je u skladu s čakavskom³⁷² tradicijom. Množinski je infiks *-ov-* preuzet iz stare *u-promjene*, a u množini imenica *o-/jo- promjene* muškoga roda imao je razlikovnu ulogu te se dodavao genitivu množine da bi se taj padež razlikovao od nominativa jednine.

Genitiv množine

Genitiv množine Pavić označava gramatičkim morfemom *-ah* koji nije zabilježen ni u Kašića ni u Della Belle: za ujedinjenje *Principah* Katolicsanskih (TDD, 6, 5); za izkorenutje *nevirkah* (TDD, 6, 6); kod *manastirah* (TDD, 8, 20); na odriffenje sviu *zavezah*, i *uzlova* (TDD, 8, 32); još u vrime *Apostolah* (TDD, 9, 8); od *Apostolah* (RK, 119, 3); od *Rimjanah* (RK, 119, 5); imade *griah?* (NK, 32, 8); odpusljenje *griah* (NK, 32, 6); od tugji *griah* (NK, 12, 14); od *grifnikah* (PIO, I, 50, 12); Smertni *Griah* (NK, 11, 9); odriffenje moji *griah* (PD, 117, 3/4); jerše uklanja sviu odmetnictvah, i *pometah* (NK, 1, 15); povrachanje *Mudracah* (OTV, 493, 7); svetih *otacah* (OTV, 7, 23); od moi *Otacah* (PIO, 103, 4); obechanja *Otacah*³⁷³ (EIE, 1808, 3, 11); 10. hiljadah *vojakah* (OTV, 181, 6); jedan od *vojnikah* (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21) od *progoniteljah* (OTV, 181, 14); u vrime *sudacah* (OTV, 211, 15); upravitelji zemaljah, i *pukah* (OTV, 125, 8); dase diavaoski *otrovah* ukloni (KNIT, 298, 5); rad (...) *roditeljah* (KNIT, 382, 32); prid licem *Kraljevah*³⁷⁴ (PIP, 250, 26); rad *griottah gragjaninah*³⁷⁵ (OTV, 594, 9); Likario *bolesnikah* (PD, 170, 15/16).

Gramatički morfem *-ah* propisuju slavonski gramatičari, a završno su *h* vjerojatno preuzeli iz njemačkih gramatika. Tadijanovićeva gramatika potvrđuje ovaj množinski genitivni gramatički morfem u sljedećim primjerima: na mlogo *nacfinah* (SPM, Ubavistenye, 10); imao trideset *naukah* (SPM, Ubavistenye, 18); na toliko moih *liiftah* (SPM, 175). „O razlozima uporabe slova *h* piše Reljković: „*Slovo h sluxi nakraju ricsi za rastaviti casus jedan od drugoga, napril: Nominativo plurali ovi ljudi. Genitivo ovih ljudih.*“³⁷⁶ Košutar i Tafra upozoravaju

³⁷² Despot (2006: 116).

³⁷³ U istome je djelu ranije godine izdanja ovaj primjer zabilježen bez završnoga *h*: obechanja *Otaca* (EIE, 1764, 3, 16);

³⁷⁴ Pavić bilježi i oblik bez množinskog morfema *-ev*: to svidoci druga knjiga *Kraljah* (TDD, 5, 12).

³⁷⁵ Maretić (1910: 157) upozorava da rijetko imenice na *-in* zadržavaju to *-in* u množini.

³⁷⁶ Prema Despot (2006: 117).

kako je „dočetno *h* u imeničnom genitivu množine slovopisni znak za dužinu“, što bi značilo da nije dio gramatičkoga morfema i da se ne izgovara.³⁷⁷

Gramatički je morfem *-ah* u Pavića rjeđe zabilježen bez *h*: bar pet *Ocsenassa* (TDD, 6, 4); Sveti *Ottaca* (TDD, 9, 32); Jz Sveti *Otaca* (RK, 170, 14); Po nauku Sveti *Otaca* (KNIT, 157, 19); Svetih *Otaca* (OTV, 537, 17); Najpervo pak 318. *Otaca* (RK, 123, 19); mloslvo oruxani *konjika* i *pissaca* (TDD, 10, 27); Trojstvo *kipova* (NK, 3, 27); dvanaest *cslanaka* (NK, 3, 18); i od *Otaca* (NK, 15, 3); od (...) *Mesftara* (NK, 15, 3/4); Tverdinaje drugo *xeludaca* (FM, 28, 18); iz megju *otaca* (OTV, 127, 17); Svibnja, Rujna *Miseceva* (FM, 56, 4); od *zubova*³⁷⁸ (FM, 39, 16); ù frid tavni *oblakova*³⁷⁹ (OTV, 20, 24); za 7. *petaka* (TDD, 7, 25); sviu *naroda* (OTV, 21, 1); Obratitelju *neznaboxaca* (PD, 171, 7).

Pavić u istoj rečenici potvrđuje stari gramatički morfem *-ah* sa završnim *h* i bez njega: zlamenuje razbignutie *Ucsenikah*, iliti *Apostola Isukerstovih* (TDD, 13, 20).

Maretić³⁸⁰ navodi da se u slavonskih pisaca vrlo rijetko izostavlja nepostojano *a* u genitivu množine, a bilježi ga i Pavić: sedam sveti *Sacramenata* (NK, 22, 19); od *Talenata* (OTV, 599, 1); Kupiosam pet *jarama* (KNIT, 224, 11).

Iz *i-vrste* preuzet je gramatički morfem *-ih*, koji često nema završno *h*: bolu *zubih* (FM, 43, 17); imade *cervi* (FM, 40, 7); od *talenti* (OTV, 599, 15); dadde pet *talenti* (OTV, 599, 20/21); pet *talenti* primio (OTV, 599, 24); osim pet *talenti* (OTV, 600, 3/4). I posavski se govor odlikuje ovom karakteristikom: (*od*) *Brođanī*, (*od*) *kućānī*, *soldātī*.³⁸¹

Kratka je množina u Pavića zabilježena primjerima: Od štari pak *kruha* (OTV, 138, 17); dvanaest *kruha* bude (OTV, 139, 2); i opacfinah *finah* moih (PD, 256, 1).

Maretić navodi kako „Imenice s osnovom na *-lc* imaju u gen. plur. obično *-oca*, rjeđe *-laca*“,³⁸² a Pavić bilježi: *xetelaca* (OTV, 213, 11); *Vladalacah* (RK, 63, 5).

³⁷⁷ Košutar, Tafra (2014: 377).

³⁷⁸ Uz dodatak množinskog morfema *-ov-*.

³⁷⁹ Maretić (1910: 157) oblike *oblakova*, *oblakove* navodi kao primjere duge množine.

³⁸⁰ Rijetki su u slavonskih pisaca oblici za genitiv množine: *talenta*, *posla*, *sudca*, *sužna* (Maretić, 1910: 160).

³⁸¹ Ivšić (1913: 210).

³⁸² Maretić (1910: 160).

Dativ množine

Naslijedujući tradiciju Pavić u dativu množine bilježi stariji gramatički morfem *-om* (< *omъ*),³⁸³ iza palatalnih i iza nepalatalnih suglasnika: Petru Svetomu, i ostalim *Apostolom* (TDD, 9, 6); kadga pridade *csifutom* Juda (TDD, 13, 21); koje *roditeljom* (...) valja da sluge (OTV, 498, 17/18); da neprolste ni *roditeljom*, ni *priateljom* (OTV, 126, 25/26); k-*Misnikom*, i k-*dvornikom* Misnicksima (OTV, 149, 30/31); *Poluvirnikom* pak (...) odgovoriti valjade (KNIT, 298, 23); *Angelomje* svoima zapovidio (OTV, 503, 9); oni svoima *podloxnikom* (OTV, 596, 1); *nepriateljom* moim proštitи (NK, 43/44, 26/1); odpuštamo *duxnikom* našim (NK, 9, 13); osobita milost *Misnikom*, i ostalima Cerkvenima *Redovnikom* dajese (NK, 6, 8/9); k-*Rimjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4); Racse Isus *Ucsenikom* svoim (EIE, 1764, 1, 16/17); Recse Isus *Ucsenikom* svojim (EIE, 1808, 1, 16/17); Svima tvoim *protivnikom* (NK, 99, 19); budinam Milošerdan, i svim *grifsnikom* (NK, 16, 5); neoprassta *grifsnikom* (OTV, 270, 24); à kamoli *griffnikom* nekti nauditi (PIO, II, 70, 27); neotmu vladu *Egyptianom* (OTV, 97, 2/3); Strahovit *Grijsnikom* (PIO, I, 48, 8); svima *kerstjanom* (JRNK, 51, 8/9); nefamo *griffnikom* (PIO, I, 49, 5); dao *dvoranom* svoima (PIO, I, 50, 19); Epistola (...) k *Efezianom* (KNIT, 298, 7); drugima *texakom* (EIE, 1764, 103, 11; 1808, 85, 23); ispunio *sinovom* našim (EIE, 1764, 252, 24); ispunio *sinovom* nashim (EIE, 1808, 204, 24); podsmijuje krivim *Bogovom* (OTV, 424, 21); Sadase obracham k-*grifsnikom* (PIO, I, 55, 34); Recse Isus *Farizeom* (KNIT, 224, 2); osobno svoima *rodjakom* (NGD, 176, 12). I Maretić navodi da je za dativ množine najobičniji „oblik na *-om* (-em) ili *-ovom* (-evom).“³⁸⁴

Pred suglasnikom *c* bilježen je stari gramatički morfem *-em* (< *omъ*): govorechi *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10) govorechi *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); zapovedi *xeteocem* (OTV, 213, 23); pridatichese (...) *piscem* (EIE, 1764, 95, 2; 1808, 79, 4); neigje on od Boga *gataocem* (KNIT, 300, 18); pak i istim *Krivoboxcem* oholost, kojabium (OTV, 596, 23).

Nultim gramatičkim morfemom (-Ø) zabilježen je primjer: S. Pavo *k-Galatian* piſſuchi (OTV, 124, 24).

Lik *ljudma* (< *ljudьma*)³⁸⁵ sačuvan je prema dativu dvojine stare muške *i-promjene*: koliko i *ljudma* (OTV, 182, 2); *ljudma*, jali xivini csarali (RK, 97, 24); i *ljudma* učinio (KNIT, 168, 4); donosi *ljudma* bolesnima (FM, 36, 22); Mir *ljudma* (JRNK, 159, 2); budi svim *ljudma*

³⁸³ Kašić u dativu množine bilježi *-om*, a Della Bella *-om* / *-em* / *-im*.

³⁸⁴ Maretić (1910: 160).

³⁸⁵ Della Bella bilježi oblike *gljudem*, *gljudim* (DIZ, 7), a oblik *ljudma* sačuvan je i u posavskom govoru (Ivšić, 1913 : 215).

(EIE, 1764, 5, 14; 1808, 5, 1); pridruxise najopacšim *ljudma* (OTV, 28, 29); ni *ljudma* (PIO, I, 5, 33); xivot *ljudma* produgljiti (TDD, 9, 22); Koi *ljudma* pomnjivo sluxasse (NGD, 74, 1).

Dvojinski gramatički morfem *-ma* Pavić rabi i u sljedećim primjerima: alli *zubma* hudi (FM, 28, 5); otac *sinovma* (RK, 16, 18); da neproste (...) ni *sinovma* (OTV, 126, 26). U slavonskih su pisaca rijetki oblici na *-ma*, a još su rjeđi oblici na *-im*: *idolim* i *-ama*: *griham*.³⁸⁶

Akuzativ množine

Za akuzativ množine Pavić rabi gramatički morfem *-e*: ù *gradove* (OTV, 320, 29); za sve kolike *grihe* (NK, 43, 10); za *grie* (TDD, 7, 18); za *Grihæ* (NK, 11, 23); megju *Angele* (PIO, I, 6, 6); osobite *cslanke* (NK, 22, 22); zdrave *cslanke* (FM, 40, 20); svete *Sacramente* (NK, 44, 7); Da nisu *plodove* (...) otrovali (RK, 99, 20); i umorne *koracsaje* (RK, 28, 4); i dabi sve *griffnike* (OTV, 20, 11); A *orahe* (FM, 25, 18).

Kraći oblici bez množinskoga morfema *-ov-* česti su u akuzativu množine: Odpuštinam *duge* nafse (NK, 9, 12); perve nafse *oce* privario (OTV, 8, 13); skupljene *Oce* (RK, 123, 15); i stare *Oce* izbavio (NK, 29, 8); pripasati *boke* (EIE, 1764, 462, 16; 1808, 377, 1); pridade (...) *kljucse* (TDD, 8, 29); ona *kljucse* imade (KNIT, 364, 2); svlada *Kralje* (OTV, 29, 25); Svekolike *Kralje* (NGD, 120, 8); svoje *Kralje* (PIP, 234, 22); svoje *plasfte* (OTV, 592, 30); I Slovinske *Kralje* (NGD, 5, 8); Ove *glase* (NGD, 45, 10); blagovatiche (...) *Kruhe* prisne (EIE, 1764, 231, 9; 1808, 187, 20); *trude* njiove (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22); vikovicsnje *dvore* (OTV, 98, 7); posluſne *vojake* (OTV, 182, 3); naregivasse *konake* (OTV, 182, 11); uzmu *macse* ù ruke (OTV, 126, 23/24); megju *vuke* (EIE, 1764, 363, 9; 1808, 296, 5); za primljene *plode* (KNIT, 263, 7).

Imenica *put* u Pavića je zabilježena kratkom i dugom množinom: i *pute* moje znati oche (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 21); *Pute* tvoje ukaximi (PD, 245, 2); *puteve* (...) nachi moxemo (PIO, I, 68, 24); Izigji na *puteve* (KNIT, 224, 23). Maretić³⁸⁷ ističe kako od slavonskih pisaca jedino Pavić bilježi množinski morfem *-ev-*,³⁸⁸ dok ostali bilježe *-ov-*.

³⁸⁶ Maretić (1910: 161).

³⁸⁷ Maretić (1910: 162).

³⁸⁸ Nominativ množine: *sudevi* (OTV, 365, 5); *zetevi* (OTV, 41, 23); genitiv množine: *puteva* (OTV, 264, 24; 320, 18); *sudeva* (OTV, 594, 3); *trudeva* (OTV, 453, 31); instrumental množine: *s-prutevi* (OTV, 430, 12).

Rjedi su oblici s množinskim infiksima *-ov-*: raztiruju *oblakove* (TDD, 13, 17); da moxe *klašove* (OTV, 213, 10; PIO, I, 104, 9) i *-ev-*: Da nisu *bunareve* (...) otrovali (RK, 99, 20); à *bunareve* (OTV, 374, 6); Maretić oblike *bunarovi*, *bunarove* navodi među primjerima „dugog plurala koji bi u današnjemu kњiž. jeziku bili više ili maće neobični“.³⁸⁹

Vokativ množine

Gramatički je morfem za vokativ množine *-i*: *sinovi* plemena (EIE, 1764, 252, 6); *sinovi* plemena (EIE, 1808, 204, 6); Nud moji *Sinci!* (KNIT, 379, 10); *Sinci* moji (KNIT, 223, 9); Ja i vas *slis̄aoci* (...) vidim (TDD, 2, 18); zgusnite se *oblakovi* (PIO, II, 69, 7); *Kralji* razumite (PIP, 3, 8).

Lokativ množine

Maretić³⁹⁰ navodi kako je u slavonskih pisaca najčešći gramatički morfem u lokativu množine *-ih*, često bilježen bez završnoga *h*: ù *Narodih* (EIE, 1764, 3, 19; 1808, 3, 14); po *grisi* (TDD, 5, 29); ù *gradovi* (OTV, 349, 20); ù *Proroci* (EIE, 1764, 13, 10/11; 1808, 11, 12); Ottverdnutje ù *Grissi* (NK, 11, 20); i u *strahovi* (PD, 185, 7); o *Pastiri* i *upravitelji* (OTV, 180, 6); po *sokaci* (RK, 99, 22); po (...) *sokaci* (EIE, 1764, 378, 7); po (...) *sokaci* (EIE, 1808, 308, 4); po *Proroci* (RK, 2, 20; KNIT, 301, 11); Po sveti *Sacramenti* (NK, 29, 4); po drugima sveti *Sacramenti* (NK, 33, 1/2); po svoji *priatelji* (OTV, 530, 15); na *sokaci* (EIE, 1764, 63, 4); na *sokaci* (EIE, 1808, 53, 2); Na *Sabori* (RK, 123, 14); Na svim misti, i svim *krajevi* (NK, 25, 22); na dvanaest *komadi* (OTV, 295, 25); kadase na njegovi *bedemi* ukaxe (PIO, II, 68, 27/28).

Gramatički je morfem *-i* u lokativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* osobina posavskoga govora: *u rukāvī, nà volī*.³⁹¹ Kašić u lokativu množine propisuje gramatičke morfeme *-ih* i *-i*.

Množinski je infiks *-ev-*³⁹² u Pavića potvrđen primjerima: U *dvorevi* Raja Nebeskoga (NGD, 8, 18); po (...) *putevi* (RK, 99, 22); Po *Trudevi* tvoji (PD, 37, 6).

³⁸⁹ Maretić (1910: 157).

³⁹⁰ Maretić (1910: 161).

³⁹¹ Ivšić (1913: 216).

³⁹² Množinski morfem *-ev-* Pavić bilježi i u pridjeva: *križevni* put (PIO, I, 70, 30).

U slavonskih³⁹³ su pisaca u lokativu rijetki oblici na *-om*: u ovima dvama *Ucsenikom* (OTV, 633, 12), kao i oblici na *-ama*: u onima trima ištočsnima *mudracama* (PIO, II, 91, 4).

Pavić čuva i stari oblik: u *ljudma* (OTV, 531, 23).

Instrumental množine

Utjecaj Kašićeve gramatike vidljiv je u bilježenju gramatičkog morfema *-i*: *s-kuchani* upravlja (OTV, 369, 19/20); *s-Ucsenici* (EIE, 1764, 231, 23/24); *s-Ucsenici* (EIE, 1808, 188, 4); *s*-twoima *ucsenici* (RK, 33, 14); *s-Poglavari* (...) i *s-Vichnici* (OTV, 352, 23); fasvima *majstori* (OTV, 352, 25); *s-prutevi* (OTV, 430, 12); *s-roditelji* (OTV, 498, 21); *s-svitnjaci* (EIE, 1764, 232, 8); *s-svitnjaci* (EIE, 1808, 188, 12); i *s*-mlogima *Redovnici* (TDD, 13, 4); *s-Sveti Sacramenti* (NK, 44, 12); među *Naucsitelji*, i *Mudraci* (OTV, 498, 3); među ostalima *poslovi* (OTV, 21, 25); pod *fsatori* (OTV, 291, 31); *s-konjici* (OTV, 323, 18).

Pavić bilježi i gramatički morfem *-ih*: *s-nepravednima Pastirih* (OTV, 285, 7).

Kašić i Della Bella propisuju gramatički morfem *-ima* za instrumental množine, a bilježi ga i Pavić: *s-noktima* (RK, 97, 6); prid tolikima *gostima* (OTV, 536, 32); pod ovima dvima *zapovidima* (OTV, 527, 21). U Pavića je zabilježen i gramatički morfem *-ma*: koje Noe *sinovma* naplodi (NGD, 7, 10); *s*-dvama *sinovma* (OTV, 211, 17); *s-sinovma* (OTV, 211, 20); *s-ljudma* (OTV, 521; 17); među (...) *sinovma* (OTV, 15); među (...) *ljudma* (OTV, 21, 3; KNIT, 144, 12), a Maretić³⁹⁴ navodi da su oblici na *-ma* rijetki u slavonskih pisaca. Gramatički morfem *-imi*³⁹⁵ preporuka je Kašićeve gramatike, a Pavić u instrumentalu množine bilježi i gramatički morfem *-mi*: a među *sinovmi* (EIE, 1764, 436, 20); medju *sinovmi* (EIE, 1808, 356, 7).

U instrumentalu množine Pavić rabi i gramatički morfem *-om*: među *Likarom* (FM, 35, 3); prid svoima *Ucsenikom* (OTV, 505, 1); među ostalima *Angelom* (PIO, I, 5, 37); među ostalima *Naucsiteljom* (PIO, I, 121, 24); *s-Sinovom* svoim (EIE, 1764, 95, 8; 1808, 79, 9); *s-Rimjanom*³⁹⁶ (RK, 117, 17); zajedno svoima *vojakom* iz grada izichi (OTV, 271, 29).

³⁹³ Maretić (1910: 161).

³⁹⁴ Maretić (1910: 161).

³⁹⁵ Kašić: s' Golubimi; s' golubima ili s' golubî (ILI, 27).

³⁹⁶ Pavić bilježi ovu riječ u instrumentalu množine i s gramatičkim morfemom *-i*: *s-Rimnani* (RK, 118, 6).

U slavonskih³⁹⁷ je pisaca rijedak oblik na *-ama*, a Pavić bilježi: s-onima trima *mudracama* (PIO, II, 92, 17).

8.1.1.2 Imenica *dan*

Imenicu *dan* Kašić opisuje kao nepravilnu imenicu muškoga roda te ju propisuje u dvojakim oblicima: N. jd. *Dán*; G. jd. *Dnéva*, *Dána*; D. jd. *Dnévu*; *Dánu* (ILI, 32). Della Bella ispisuje sklonidbu menice *dán* (DIZ, 7) kao primjer nepravilnih imenica muškoga roda prve deklinacije, sklanjajući i oblike kojima je leksički morfem *dnev-*.

Maretić³⁹⁸ upozorava na dvije osnove imenice *dan*: *dan* i *dnev*. Imenicu *dan* (OTV, 234, 14; PIP, 292, 12) Pavić sklanja po staroj sklonidbi, ali i po uobičajenoj sklonidbi *a-vrste*. Od starih oblika bilježi:

- genitiv jednine: do danasnjega *dneva* (TDD, 3, 25); danasnjega *dneva* (TDD, 8, 24); od pricesschenja *dneva* (NK, 45, 3); od njiovog *dneva* (FM, 56, 5); Vecser *dneva* onoga (KNIT, 166, 7); Priko *dneva* (NK, 40, 21); od onoga *dneva* (KNIT, 299, 26); *dneva* cseternaestoga (RK, 158, 2); od *dneva* do *dneva* (PIO, I, 27, 21/22);
- lokativ jednine: ù *dnevu* (PIP, 234, 15); po *dnevu* (OTV, 68, 3);
- nominativ množine: *Dnevi* Svecansi jesu oni (KNIT, 7, 18; 7, 21); *dnevi* njegovi (PIP, 290, 19); ispunissele *dni* (EIE, 1764, 10, 15; 1808, 9, 6);
- genitiv množine: sviu Nediljni *dnevah* (KNIT, 6, 21); potrošili cili sedam *dneva* (NGD, 200, 10); sviu *dneva* xivota moga (RK, 14, 16/17);
- akuzativ množine: U *Dni* one (EIE, 1764, 78, 8; 418, 12; 1808, 65, 10; 341, 18); Svetiti *dneve* fvecsane (NK, 8, 1); razdiljuju (...) *dneve* (OTV, 2, 15); pervašnje *dneve* (EIE, 1764, 447, 11/12; 1808, 364, 18); Svetiti *dneve* (NK, 8, 1; 23, 17); kakono *dneve* (PIP, 182, 21); Svetkovati *dneve* Svecsane (JRNK, 104, 21).

Prema sklonidbi *a-vrste* sklanjani su oblici:

³⁹⁷ Maretić (1910: 162).

³⁹⁸ Maretić (1910: 162).

– akuzativ jednine: na *dan* (TDD, 8, 19; EIE, 1764, 418, 9; 1808, 341, 18); u oni *dan* (EIE, 1764, 447, 5; 1808, 364, 12/13); razmotri vas *dan* (PD, 256, 2).

– genitiv množine: mlogo *dana* (TDD, 10, 27); na dugljinu *danah* (PIP, 192, 15); Do malo dakle *danah* (OTV, 374, 9); za 14. *danah* (OTV, 291, 30); od ssefet *danah* (KNIT, 97, 20).

Pavić imenicu *blagdan* piše odvojeno, a sklanja oba dijela imenice: oko *blagog dneva* Uskerfsnjega (OTV, 111, 27/28).

8.1.1.3 Imenice srednjega roda

a) Jednakosložne s nominativom jednine na *-o*:

Tablica 3. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle:³⁹⁹

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ov /-a / -i</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
D	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om / -im</i>
A	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
V	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
L	<i>-u</i>	<i>-ih / -i</i>	<i>-u</i>	<i>-jeh / -ih</i>
I	<i>-om</i>	<i>-ima / -imi / -i</i>	<i>-om</i>	<i>-ima</i>

b) nejednakosložne (i jednakosložne) s nominativom jednine na *-e*:

Tablica 4. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle:⁴⁰⁰

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
G	<i>-(en)a</i>	<i>-(en)Ø / -(en)a / -(en)i</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-(en)a / -(en)i</i>
D	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)om</i>	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)om</i>
A	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
V	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
L	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)ih</i>	<i>-u(en)</i>	<i>-(en)ih / -(en)jeh</i>
I	<i>-(en)om / -(en)em</i>	<i>-(en)i / -(en)ima</i>	<i>-(en)om</i>	<i>-(en)ima</i>

³⁹⁹ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga pravotiska*, Osijek, 2006., 120.

⁴⁰⁰ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga pravotiska*, Osijek, 2006., 121.

Nominativ jednine

Gramatički je morfem *-o*: *Tilo* (NK, 34, 6); *Dillo* (NK, 42, 19); *mistro* (NK, 15, 6); *Lito* (FM, 46, 18); *Trojstvo* (NK, 3, 27); *Gospodarstvo* (FM, 46, 19); *vino* (FM, 42, 19); *krivotvorstvo* (OTV, 127, 8); *csudo* (OTV, 304, 31).

Neke složenice tvorene od dvaju imenica: *bogoljubstvo* (OTV, 633, 16); *Bogoljubstvo* (OTV, 593, 30; NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8); *Ljudomorstvo* (NK, 11, 25/26); *dobročinstvo* (OTV, 304, 32); *blagodarstvo* (OTV, 506, 24).

Gramatički morfem *-e* zabilježen je u imenica: *more* (OTV, 498, 26); *Kersstenje* (NK, 34, 5); *Krizmanje* (NK, 34, 5); *pomazanje* (NK, 34, 7); *oproshtenje* (NK, 44, 25); *opchenje* (NK, 31, 25); *uttijenje* (NK, 41, 3); *pogergjenje* (NK, 41, 3/4); *poxeljenje* (NK, 41, 4); *posvechenje* (JRNK, 84, 14); *s-kupljenje* (NK, 41, 1/2); *objacsanje* (NK, 41, 2); *uvrigjenje* (NK, 32, 16); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *oxaloschenjebo* (OTV, 498, 31/32); *kupanje* (FM, 42, 18); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritisnutje* (NK, 11, 27/28); *Pramaliche* (FM, 46, 18); *dite* (NK, 15, 6); *funce* (FM, 42, 20); *csuvenje* (FM, 41, 23); *veselje* (OTV, 45, 10); *dillovanje* (JRNK, 84, 12).

Oblici *ditescē⁴⁰¹* (OTV, 494, 4; RK, 165, 3; PIO, I, 68, 4); *Ditescce* (EIE, 1764, 11, 10); *Diteshce* (EIE, 1808, 9, 22); *Janjescce* (PIO, I, 51, 28); *Simescce* (FM, 30, 12) u slavonskih su pisaca rijetko zabilježeni, a Maretić⁴⁰² tvrdi kako genitivne oblike „na -ešceta i -ešcetu“ nije našao.

Gramatički morfem *-Ø* u nominativu jednine imaju imenice kojima osnova završava na *e / en*: *vrime* (PIO, I, 70, 10); *fime* (FM, 35, 22); *Sime* (PIO, I, 104, 24).

Genitiv jednine

Gramatički morfem za genitiv jednine je *-a*: *Kraljeftva* Nebeskoga (TDD, 8, 30); i *Tila* Isusovoga (NK, 44, 7); Kogafe *zla* valja naivisse uklanjati? (NK, 10, 20); daše on *zla* ukloni (JRNK, 143, 6); Od (...) *mlika* (FM, 10, 27); Od (...) *mefa* (FM, 10, 27); od *Bogoljubstva* (OTV,

⁴⁰¹ Pavić ovakve oblike bilježi i u kosim padažima: genitiv jednine – od ovoga *ditescca* (OTV, 493, 14); ovoga *ditescā* (OTV, 493, 9); malanog *ditescā* (PIO, I, 51, 32); dativ jednine – izpechi sebi, i *ditescu* (OTV, 304, 19); ovomu *ditesccu* (OTV, 492, 2); akuzativ jednine – na ovo *ditescce* (OTV, 495, 16); i *fimescce* po njemu smanjkaje (FM, 27, 19); instrumental jednine – s-*ditesccom* (OTV, 494, 14).

⁴⁰² Maretić (1910: 163).

498, 18; NK, 15, 20); više *Bogoljubstva* (OTV, 261, 2); Velikog *Bogoljubstva* (PD, 131, 10); od *ditinstva* (PIO, II, 91, 12); pokrai *mista* (OTV, 520, 24); pokornog *stabla* (OTV, 537, 22); uzrok *neznanstva* (PIO, I, 5, 28); kod pervog svog *csudesa*⁴⁰³ (OTV, 506, 29); kod ovoga *csudesa* (PIO, I, 50, 38); od *gvozdia* (TDD, 6, 27); od (...) *oprosstenja* (TDD, 9, 31); Od *odpusstenja* (NK, 32, 3); od *ocsijšchenja* (NK, 31, 26); od *Miloserdia* (NK, 13, 4); Od *jifschha* (FM, 11, 10); od *sagriſſenja* (NK, 43, 26); Od Prislavnoga *Imena* (JRNK, 160, 2); od neraſtvorenoga *derveta* (OTV, 137, 14); na herpi *gjubreta* (OTV, 296, 7); od *posvetilista* (PIO, I, 2, 17); Posli *jifschha* (FM, 8, 13); posli *uzmloxanja* (OTV, 537, 32); posli *Kersstenja* (NK, 30, 15); iz svega *Serca* (NK, 7, 23); iz *serca* (NK, 39, 13); brez ſzakog *miloserdja* (OTV, 151, 24); mojega *govorenja* (TDD, 9, 33); *odkupljenja* Isukerſtovoga (NK, 30, 5/6); s-*priſtolja* (OTV, 349, 6).

Dativ jednine

Gramatički je morfem *-u*: k-*miftu* (TDD, 10, 31; OTV, 632, 17); poklonitise Prisvetomu *Trojſtvu* (NK, 25, 14); k-*Nebbu* (OTV, 376, 16); k-*nebu* (OTV, 291, 7); daſe cſovik ovomu *ſtablu* izjednači (PIO, I, 102, 32); k-*podnevu*⁴⁰⁴ (OTV, 289, 11); pokloniſſe zlatnomu *teletu* (TDD, 5, 14); Csudise (...) *uxganju* (OTV, 127, 3/4); izpechi ſebi, i *diteſſcu* (OTV, 304, 19).

U različitim je izdanjima istoga Pavićeva djela zabilježen različit dativni gramatički morfem u primjeru: pocſe Jſus govoriti *k-mloſtvom* (EIE, 1764, 4, 18); pocſe Jſus govoriti *k-mloſtvam* (EIE, 1808, 4, 9). Gramatički morfem *-om* preuzet je iz dativa množine imenica muškoga roda *a-vrſte*, a gramatički morfem *-am* iz dativa množine imenica srednjega roda *a-vrſte*.

Akuzativ jednine

Akuzativni je gramatički morfem jednak nominativnom *-o*: na golo *tilo* (TDD, 6, 27); u *Tilo* (RK, 4, 8); u *Nebo* penje (TDD, 14, 1); u *poznanſtvo* (OTV, 599, 12/13; NK, 41, 25); u *mijo* (TDD, 10, 17); u *poznanſtvo* (PIO, I, 104, 30; OTV, 264, 24); pridače *ſtado* (TDD, 8, 29);

⁴⁰³ Pavić isti oblik bilježi i u genitivu množine: mloga druga *csudesa* (TDD, 2, 13). Maretić (1910: 163) upozorava da se u slavonskih pisaca uz *čudo*, *čuda* pojavljuju i *čudeso*, *čadesa*. U Pavića je ovakav oblik zabilježen i u nominativu jednine: *csudeso* (OTV, 304, 31); i u akuzativu jednine: za učiſiti *csudeso* (OTV, 506, 2), iako bilježi i nominativni oblik *csudo* (FM, 42, 8).

⁴⁰⁴ Maretić (1910: 162) navodi kako imenicu *podne* neki slavonski pisci ſklanjaju, a neki ne: *oko podne*, *posli podne*.

za učiniti *csudeso* (OTV, 506, 2); očitova Isus svoje *blagodarstvo* (OTV, 506, 24); krivo *svidocsanstvo* (NK, 7, 17/18); veliko *ponixenstvo* (OTV, 530, 31); *kolino* Izraelsko zaostviti oche (OTV, 295, 20); *zlo* (...) nevrati (JRNK, 147, 12); *zlo* (...) vratili (PIO, I, 54, 13).

Akuzativni je gramatički morfem jednak nominativnom *-e*: videchi *zadubljenje* (OTV, 127, 6); falie *tele* (OTV, 125, 22); Kakvo *opchenje* (NK, 31, 21); *dertanje* ruku (FM, 33, 20); za one, koi *tolmacsenje* (NK, 14, 26/27); daje *ottvaranje* (FM, 32, 22); ovo *dillovanje* derxe (PIO, I, 7, 22); za *uzderxanje* (NK, 15, 18); za *oskvernjenje* (RK, 99, 8); na *posftenje* (TDD, 3, 1); na *serce* (OTV, 537, 20); na *priſtolje* (OTV, 351, 17); Iſte veliko *uvrigjenje* (NK, 32, 11); izgrebli *krizmanje* (RK, 97, 7); kad izide *jifsche* (FM, 23, 4a); *Navrigjenje* koſtiu (FM, 26, 4); Ostaviffe (...) *svitovanje* (OTV, 181, 32); ù *vrime* (TDD, 9, 8; OTV, 213, 8); ù *gjubre* (OTV, 126, 17); ù *veſelje* (PIO, I, 55, 19); uffajuchife ù *miloſerdje* (NK, 11, 16); nagje niko *momcse* (TDD, 12, 6); *poſvetiliſte* prikaxe (PIO, I, 2, 21).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem *-o* zabilježen u primjerima: *Tilo* Ifukerſtovo (PD, 105, 16); *Ogledalo⁴⁰⁵* Pravde (PD, 131, 5); Ifuse *bogatstvo* pravovirnih (PD, 35, 20).

Vokativni je gramatički morfem *-e* zabilježen u primjerima: *Zdravje* Nemochnikah (PD, 131, 18); *Utocſſche* Griffnikah (PD, 131, 19); *Utiffenje* Xaloſtni (PD, 131, 20); Virujefsli moje *diteſſce* (NK, 35, 17); Uffaſſlise moje *diteſſce* (NK, 37, 10); *Priſtolje* Mudroſti (PD, 131, 6); Ifuse *funce* (PD, 35, 3).

Lokativ jednine

Gramatički morfem *-u* Pavić bilježi u imenica: ò *zlocſinſtvu* (OTV, 38, 19); *ozlu⁴⁰⁶* (PIO, I, 54, 12); ù *ogledalu* (OTV, 127, 5/6); ù *Biſtvu* (NK, 41, 9); ù *vinu* (FM, 38, 26); ù *Nebbu* (NK, 43, 4); po *svidocsanstvu⁴⁰⁷* (TDD, 13, 22); po *svidocsanstvu* (OTV, 498, 20); po *lukavſtu* (OTV, 357, 18); ù *ubosſtvu* (PIO, I, 55, 21); ù S. *Pismu* (OTV, 20, 15); po *prikazanju*, i *iztomacſenju* (TDD, 3, 2); po *zablugjenju* (OTV, 499, 12); po *priffaſtju* (KNIT, 144, 11); po (...) *nadahnutju*

⁴⁰⁵ Vokativni su oblici u Pavićevim knjigama, sukladno vjerskome karakteru istih, najčešći u zazivima ili litanijama.

⁴⁰⁶ U rečenici: i koisunam ozlu radili (PIO, I, 54, 12).

⁴⁰⁷ Nedostatak vokala *o* u sredini riječi vjerojatno je tiskarska greška.

(KNIT, 144, 21); po *obsluxivanju* (NK, 7, 5); po *rafvitljenju* (NK, 15, 24/25); po *naregjenju* (PIO, I, 50, 5); po *izgubljenju* (PIO, I, 6, 11); po *dopusstenju* (TDD, 9, 32); po *navisstenju* (PD, 133, 11); po *umiranju* (OTV, 396, 27/28); po *pokajanju* (PIO, I, 54, 18); pri *uskernutju* (JRNK, 41, 13); ù neizrecsenomu *veselju* (NK, 33, 23); ù *sercu* (OTV, 537, 21; NK, 5, 25); ù Svetomu *Kersstenju* (NK, 30, 4); ù *ganutiu* (OTV, 633, 17); na *gjubretu* (OTV, 7, 25); na *miloserdiju* (OTV, 21, 10).

Instrumental jednine

Kada imenica završava nepalatalnim suglasnikom, Pavić bilježi gramatički morfem *-om*: *s-tilom* (NK, 33, 22; 34, 1); *s-vinom* (FM, 16, 7; 38, 4); *z-dillom* (PIO, II, 16); *s-Boxanstvom*, i *s-Csovicsanstvom* (NK, 34, 16/17); *s-dussom* i *Boxanstvom* (RK, 4, 6); *s-vechim Bogoljubstvom* (NK, 44, 8); *s-Csovicsanstvom* (NK, 34, 16/17); *s-odlukom*, i *dostojanstvom* (NK, 17, 26); *s-priateljstvom* (RK, 132, 8/9); *s-drustvom* (NGD, 44, 5); *s-ponixenstvom* (OTV, 23, 7; 530, 27); *s-ubojstvom* (OTV, 276, 12); *s-istim ubojstvom* (KNIT, 223, 15); *s-bogaſtvom* (OTV, 296, 21); *s-tverdokorſtvom* (JRNK, 141, 17); neljubimo (...) *dillom* (KNIT, 223, 10).

Kada imenica završava palatalnim suglasnikom, Pavić bilježi gramatički morfem *-em*: *s-uzmlozaniim govorenjem* (TDD, 2, 28); *s-velikim s-kruſſenjem* (TDD, 6, 24; OTV, 279, 13); *s-veſeljem* (OTV, 536, 17; JRNK, 83, 14/15); *s-pouffanjem* (JRNK, 83, 1); *s-nasſtojanjem* (OTV, 349, 19); *s-uſterpljenjem* (KNIT, 298, 10); *s-umorenjem* (TDD, 5, 7/8); prid *jiffſchem* (FM, 10, 13); pomaxuchiga *uljem* (JRNK, 81, 22); zla ucfinio *misslenjem*, *govorenjem*, i *csinjenjem* (PD, 256, 4/5); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *s-oruxjem* (EIE, 1764, 232, 9); *s-oruxjem* (EIE, 1808, 188, 13).

Pavić i iza suglasnika *c* bilježi gramatički morfem *-em*: *s-Sercem* (NK, 99, 20); *sercem* fvoim zlo govorau (PIP, 114, 13); *sercem* (...) izuſtitи valja (OTV, 65, 18); *f-licem* (PIP, 285, 15); pod *funcem* (PIO, I, 102, 16); prid *licem* (OTV, 350, 16; PIP, 250, 26).

Iza nepalatalnih suglasnika Pavić bilježi i gramatički morfem *-om*: *jutrom* (OTV, 304, 6; PIP, 289, 12; FM, 8, 22); *s-diteſſcom* (OTV, 494, 14); *z-diteſſcom* (OTV, 46, 24).

Nominativ množine

Gramatički je morfem *-a*: *Zvona* (TDD, 13, 15); *opacisinstva* (PIO, I, 50, 13); *nebesa* (OTV, 291, 10); *Dica* (NK, 15, 5); *jaja* (FM, 12, 3); *opchenja* (NK, 31, 13); *svitlishta* (PIO, I, 6, 13; EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁴⁰⁸ 3, 15); *svitlishta* (EIE, 1808, PRILJUBLJENIMA SHTIOCEM,⁴⁰⁹ 4, 1/2); *oprosftenja* (TDD, 5, 32); *zasluxenja* (KNIT, 157, 21).

Genitiv množine

Najčešći je stari gramatički morfem *-ah*: oglašenje vassí novo posvecheni *zvonah* (TDD, 3, 7); iznaštaſte *Zvonah* (TDD, 3, 17); blagosavljeni *zvonah* (TDD, 11, 23); jerſe uklanja sviu *odmetnicstvah* (NK, 1, 15); Trojſtvo kipova, iliti *sobsfvah* (NK, 3, 27); dobri *dilah* (NK, 12, 22); svoi *dilah* (NK, 17, 22); duhovni *dillah* (JRNK, 146, 9); iz onoga mlosftva *zasluxenjah* Isukerftovih (TDD, 6, 12); iz ovoga dogagjaja moxete dochí ù poznanſtvo *zasluxenjah* Svetih Boxjih (TDD, 7, 12); oproſtenje sviu *griah*, i *pokaranjah* (NK, 44, 25); Prvladaocse *opacsinstvah* (PD, 170, 4).

Prema staroj *s-promjeni* sklanjaju se imenice koje, uz gramatički morfem *-ah*, imaju produljenu osnovu: zaostanci njiovi *tileſah* (RK, 4, 20); *od tileſah* (FM, 46, 19); rad *tileſah* (RK, 123, 8); od (...) *kolesah*⁴¹⁰ (OTV, 396, 4); oviziu *nebeſah* (OTV, 291, 11).

Bez završnoga suglasnika *h*, uz produljenu osnovu, zabilježena je imenica: Iz *tileſa* (FM, 27, 15). Gramatički morfem bez završnoga *h* potvrđuju i primjeri: iz *ſerdaca* (OTV, 126, 8); zlamenuje jame *ſerdaca* (OTV, 520, 12); tverdina *ſerdaca* (FM, 28, 17).

U primjeru: od svih *ſtabla* (OTV, 4, 14/15) nema nepostojanog *a*.

Pavić u genitivu množine bilježi i gramatički morfem *-i(h)*: dase *zlociſtvih* svoih oſtave (OTV, 38, 14/15); ili kolikoje *ottaiſtvi* ſvetæ Viræ (NK, 3, 18).

⁴⁰⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁴⁰⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁴¹⁰ Maretić (1910: 163) naglašava kako se u ovome obliku imenica *kolo* piše kada znači *točak*. I Tadijanović bilježi ovaj oblik: ovih *Kolleſah* (SPM, 125).

Dativ množine

U slavonskih su pisaca⁴¹¹ rijetki oblici koji završavaju gramatičkim morfemom *-am*, a Pavić bilježi: k-*nebesam* (KNIT, 266, 15) ako nepovirova *csudesam* (OTV, 106, 1), a još rjeđe gramatičkim morfemom *-ama*: k-*Nebesama* (PIO, I, 102, 37); i ostalima *straffilama* (...) naredi (OTV, 295, 6); k-zlatnima *vratama* Cerkvenima (PIO, I, 2, 31).

Maretić⁴¹² navodi kako u slavonskih pisaca dativ množine obično ima gramatički morfem *-om/-em*, a Pavić bilježi: i ostalim nutarnjima *nagnutiem* nedati uzde (OTV, 527, 29).

Dvojinskim gramatičkim morfemom *-ma*, prema dvojini *i-promjene*, Pavić bilježi imenicu *vrata*: k-*vratma* (OTV, 377, 9).

Akuzativ množine

Gramatički morfem je *-a*: klekavſſi na *kolina* (OTV, 291, 6); vide *zlocſinstva* (OTV, 38, 28); *progonſtva* (...) podniti (PIO, I, 2, 6); nedadu *moguchſtva* (TDD, 13, 15); klekavſſi na *kolina* (OTV, 291, 6); prikazujem (...) *dilovanja* (NK, 17, 25); Napuni *Serca* (NK, 15, 22); Razdiraffe lance, i *uxeta* (OTV, 520, 4); na *tergovisſta* (KNIT, 224, 18); na (...) *plotisſta* (KNIT, 224, 23).

Uz gramatički morfem za akuzativ množine *-a*, produljenu osnovu prema staroj *s-promjeni* imaju imenice: na *Nebesa* (OTV, 633, 22); uzigje na *Nebeſa* (NK, 3, 10); uzisao gori na *Nebeſa* (NK, 29, 10); i *Nebeſa* ottvorio (NK, 28, 4).

Lokativ množine

Prema preporukama starih gramatičara, Pavić rabi gramatički morfem *-i*:⁴¹³ Na fvi *mifti* (NK, 25, 21); po (...) dobro *dilli* (NK, 33, 2; RK, 4, 16); po dobro *dilli* (NK, 10, 18/19; NK, 12, 26); u fviu *dilli* tvoi (NK, 14, 20); u dobro *dilli* (EIE, 1764, 435,7/8; 1808, 354, 28); u svima nastima slavnima *dilli* (PIO, I, 7, 19); u (...) *Kraljestvi* (OTV, 356, 2/3); svakoga po fvoi *dilli* (NK, 29, 22); po *dilli* (PIO, I, 49, 10); po *berdi* (OTV, 295, 7; PIO, I, 49, 4); u ovima *ogledali*

⁴¹¹ Maretić (1910: 164).

⁴¹² Maretić (1910: 164).

⁴¹³ Kašić u lokativu množine uz gramatički morfem *-i* rabi i *-ih*, a Della Bella propisuje *-jeh / -ih*.

(EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 18; 1808, 4, 5); na *kolini klecsecheg* (NK, 116, 23; PD, 19, 1); xelite dase ù *serci* vassí prozeleni (TDD, 14, 9); ù *serci* (OTV, 150, 13).

Uz gramatički morfem *-i*, osnovu produljenu infiksom *-es-* prema staroj *s-promjeni* bilježi u riječima: bitiche i ù *Nebeši* odrissenno (TDD, 8, 31); i na *Nebeši* odrissenache biti (TDD, 9, 8); na *Nebeši* pribiva (OTV, 596, 7); koi jesi na *Nebeši* (NK, 9, 7/8); koi na *Nebeši* jest (EIE, 1764, 78, 3); koi na *Nebesi* jest (EIE, 1808, 65, 4/5); vassa mloga na *Nebesi* (PIO, I, 55, 28).

Pavić u lokativu množine bilježi i gramatički morfem *-ih*, koji također preporučuju stari gramatičari: ù *sobstvih* (NK, 41, 9); ù *Nebeſih* (RK, 77, 20); po *Pismih* (RK, 2, 13); ù tvoi *obechanjih* (NK, 17, 6); po *zasluxenjih* (RK, 52, 18/19); na *vratih* (KNIT, 300, 11).

Maretić⁴¹⁴ navodi kako se u slavonskih pisaca gramatički morfem *-ama* u lokativu množine vrlo rijetko javlja, a Pavić bilježi: po (...) *Kandilama* (OTV, 599, 9).

Pavić bilježi i noviji gramatički morfem *-ima*: Po *Oslabljnjima* (PD, 37, 10).

Instrumental množine

Gramatički morfem *-i* u instrumentalu propisuje Kašić (uz gramatičke morfeme *-ima* i *-imi*) a Pavić ga potvrđuje primjerima: i s-dobri *dilli* (NK, 31, 28); s-mlogima *dilli* milosergja (RK, 39, 21); ricsi kojefu smanjim *slovi* upisane (NK, 18, 3); s-*usti* (NK, 5, 25); štajatiche prid *vrati* (TDD, 7, 24); s-dvama jaki *uxeti* (OTV, 200, 19); s-kakvima *zlamenji* (RK, 97, 3).

Imenicu *usta* Pavić bilježi i gramatičkim morfemom *-ma*: *ustma* svoima blagosivau (PIP, 114, 12); i *ustma* ocfito ispovidi (JRNK, 14, 11); s-*ustma* (OTV, 65, 18; JRNK, 115, 19; PIO, II, 92, 16); i *ustma* ocfito ispovidi (JRNK, 14, 11), a Maretić⁴¹⁵ ističe kako je u slavonskih pisaca oblik *ustma* jako čest, a oblici imenica koje u instrumentalu množine završavaju gramatičkim morfemom *-ama* puno su rjeđi: dojasse ditesce vlastitima *persama* (OTV, 45, 1); s-*stadama* (OTV, 65, 25).

U slavonskih je pisaca⁴¹⁶ gramatički morfem *-am* u instrumentalu množine prava rijetkost: zemlja poraste (...) svakojakim *Stablam* (OTV, 2, 9).

⁴¹⁴ Maretić (1910: 164).

⁴¹⁵ Maretić (1910: 165).

⁴¹⁶ Maretić (1910: 165).

Pavić u instrumentalu bilježi i gramatički morfem *-ih*: jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE 1764, 3, 9); jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE, 1808, 3, 4).

8.1.2 Imenice e-vrste

Tablica 5. Gramatički morfemi za imenice *e-vrste* u Kašića i Della Belle:⁴¹⁷

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-a</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
G	<i>-e</i>	<i>-Ø / -a</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>
D	<i>-i</i>	<i>-am</i>	<i>-i</i>	<i>-am</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i>	<i>-u</i>	<i>-e</i>
V	<i>-a / -e</i>	<i>-e</i>	<i>-o / -a</i>	<i>-e</i>
L	<i>-i</i>	<i>-ah</i>	<i>-i</i>	<i>-ah</i>
I	<i>-om</i>	<i>-ami / -ama</i>	<i>-om</i>	<i>-am / -ama / -ami</i>

Nominativ jednine

Gramatički morfem za nominativ jednine je *-a*: *Kraljica* (TDD, 10, 3); *svetinja* (TDD, 7, 1); *slava* i *dika* (TDD, 3, 2); *Gospa* (TDD, 9, 18); *pokornica* (OTV, 536, 25); *Pokora* (NK, 34, 6); *Xenidba* (NK, 34, 7); *kopriva* (FM, 36, 25); *jabuka* (FM, 24, 20); *kruska* (FM, 24, 15); *skula* (FM, 7, 11; NK, 14, 26); *jezgra* (NK, 3, 17); *skupsština* (NK, 30, 21); *tverdina* (FM, 28, 17); *Zima* (FM, 46, 18); *Gorussica* (FM, 42, 20); *Persona* (NK, 25, 27); *Miloscha* (JRNK, 35, 5).

Imenice *stareffina*⁴¹⁸ (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9), *sluga*⁴¹⁹ (OTV, 22, 13; 530, 21; NGD, 45, 6); *uboica*⁴²⁰ (KNIT, 223, 2); *Vojvoda*⁴²¹ (NGD, 124, 7) koje označavaju mušku osobu, imaju ženski gramatički rod i sklanjaju se po *e-vrsti*.⁴²²

⁴¹⁷ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvočiska*, Osijek, 2006., 124.

⁴¹⁸ Dativ jednine: *govorasse stareffini* (PIO, I, 5, 5); genitiv množine: *naregjenju stareffinah* (PIO, I, 50, 5);

⁴¹⁹ Dativ jednine: *i njegovomu slugi dati* (OTV, 295, 17); recfe *slugi* svomu (KNIT, 224, 17); akuzativ jednine: *posla slugu* svoga (KNIT, 244, 5); vokativ jednine: *virna slugo moja* (PIO, I, 54, 32); genitiv množine: *posade prilika oholi slugah* (OTV, 277, 28); dativ množine: *Zapovidi (...) svoima slugama* (OTV, 597, 29).

⁴²⁰ Instrumental jednine: *ucfiniga uboicom* Boxjim (OTV, 495, 16).

⁴²¹ Akuzativ jednine – *vojvodu* (OTV, 180, 24); genitiv množine – *Vojvodah* (PIO, I, 48, 25; PIO, I, 48, 30/31); instrumental množine: *s-Vojvodama* (OTV, 352, 24).

⁴²² Isto je i s imenicom *poglavicu*: nominative množine – *poglavice* (TDD, 7, 14); dativ množine – *Poglavicam* (EIE, 1764, 95, 1/2; 1808, 79, 3); instrumental množine: *f-poglavicami* (PIP, 238, 9).

Zbirne imenice *bratia* (TDD, 13, 10); *Bratja* (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *hodicha* (TDD, 11, 3/4) također se sklanjaju po ovoj sklonidbi.

Genitiv jednine

Gramatički morfem *-e* Pavić rabi za genitiv jednine, kako i propisuju stare gramatike: od *slobode* (TDD, 9, 31); od recsene *planine* (TDD, 10, 30); od *Vire* (NK, 19, 13; PD, 105, 11); od *Viræ* (NK, 22, 22); brez *Viræ* (NK, 2, 11); Od Katolicsanskæ *Cerkvæ* (NK, 30, 19); Od *Pokoræ* (NK, 32, 21); od *Mariæ Divicæ* (NK, 3, 6); Od *Metvice* (FM, 38, 22); od velikæ *cinæ* (OTV, 537, 3); od *uspomene* (OTV, 291, 31); kod *stine* (TDD, 5, 19); iz *tavnice* (TDD, 10, 4; NGD, 176, 15); iz *skupsstinæ* (OTV, 211, 7); iz *pustinje* (OTV, 499, 20); iz *korabljे* (OTV, 21, 23); iz *Cerkve* (OTV, 594, 29); i brez *buke* (NK, 15, 20); posli *tarpeze* (NK, 22, 10); Pokraj *vode* (FM, 8, 15); rad ove *fverhe* (NK, 29, 5); velike *mise* (TDD, 7, 23); *Viræ* Katolicsanskæ (NK, 1, 4; 15, 18); plod *utrobæ* tvojæ (NK, 9, 27); svake *nedilje* (TDD, 10, 3); Svakæ *Nediljæ* (NK, 8, 2); svakæ *Nediljæ* i *Svetkovinæ* (NK, 45, 2); nesverfSENæ *dobrotæ*, *lipotæ* (NK, 43, 19); Sacramente *Pokoræ* (NK, 44, 7); Prisvete *Divice* i *Matere Boxje Marie* (RK, 52, 19/20); uzrok (...) *slipochæ* (PIO, I, 5, 28).

Dativ jednine

Gramatički morfem je u dativu jednine *-i*: k-*slavi* (OTV, 536, 10); k-jednoi *udovici* (OTV, 304, 10); *K-ranni* (FM, 35, 16); Dase *Gospi* Priblaxenoj (RK, 89, 15); k-*Ani* (NK, 117, 1); k-*terpezi* (OTV, 368, 4; 632, 22); govoraffè *stareffini* (PIO, I, 5, 5); k-*Divici* (EIE, 1764, 359, 7; 1808, 293, 4); k-*xeni* (EIE, 1764, 79, 1; 1808, 65, 25); k- *voddi* (PIO, II, 70, 15); Recse dakle *xeni* (OTV, 304, 25); *frichti*⁴²³ (PIO, I, 55, 32).

Akuzativ jednine

Akuzativ jednine završava gramatičkim morfemom *-u*: na *molitvu* (TDD, 13, 16); na *polakfficu* (RK, 53, 17); ù *Cerkvu* (TDD, 8, 21; OTV, 498, 2); ù *glavu* (OTV, 495, 11; NK, 18, 4); ù *gostioniku* (OTV, 632, 21); ù *utrobu* (PD, 105, 9); ù *Macxarsku* (TDD, 6/7, 32/1); ù *subotu*

⁴²³ U rečenici: kolikobife pravedni *frichi* uffali (PIO, I, 55, 32).

(PIO, I, 104, 19); Za *groznici* (FM, 29, 8); za *sluxbu* (PIO, I, 5, 30); Morsku *vodu* (FM, 16, 7); Poštiti *korizmu* (NK, 8, 4; 23, 19); Sluſati *Misu* (NK, 8, 2); pervu *Skulu* (NK, 22, 13); reci Zdravu *Mariu* (NK, 9, 24); *odſudu* primaju (RK, 77, 2); Ovu *priliku* (PIO, I, 7, 12); I *xalfiu* stavi (FM, 16, 15); *Boju* motri, i iftu *csiftochu* (FM, 12, 13); prid njima *vojvodu* (OTV, 180, 24); očitova *volju*, i *xelju* svoju (OTV, 181, 2); *Udovicu*, i *Prorocſicu* (OTV, 182, 14/15); uspozdravlјate *Bratju* (EIE, 1764, 62, 15; 1808, 52, 17); *muku* (...) podniti (PIO, I, 2, 6).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem za vokativ jednine *-o*: milla *fvekervo* (OTV, 212, 1); Zdrava *Mario* (NK, 9, 25; JRNK, 125, 11); Sveta *Mario* (PD, 130, 10); Sveta *Divo* (PD, 130, 12); *Ripo* svaka (FM, 28, 6); Molimte takogjer *Majko!* (PD, 105, 1); Vidiſ *Majko* (PD, 237, 13); *Duſo* Ifukerſtova (PD, 105, 15); *duſo* moja (PIP, 211, 12); *vodo* persah Ifukerſtovi (PD, 105, 17); *muko* Ifukerſtova (PD, 105, 19); *Gospo*, i *Majko* pridraga (NGD, 86, 16); o *kerſtjanko* (NGD, 90, 10); Idi od tuda *sotono* (OTV, 504, 1); O *liopto* (NK, 123, 4); *Ruxico* Zlamenita (PD, 131, 11); *Kucho* Zlatna (PD, 131, 14); *Korabljo* Mira (PD, 131, 15); *Zvizdo* Iutarnja (PD, 131, 17); *Pomochnico* Karſtjanah (PD, 131, 21); *Kraljico* Angjeoska (PD, 131, 32); *Angjeoska vladalico* (PD, 135, 16); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; KNIT, 301, 22; EIE, 764, 1, 5); Sveta *Bogorodico* (PD, 133, 4/5); Sveta Mario, *Braniteljico* (PD, 169, 5); ò mlogo csudna *novino!* (JRNK, 157, 14).

Uz gramatički morfem *-o*: *Divico Mario!* (PD, 104, 8); *Divico* i *Mucsenico* (PD, 248, 4); *Divico* slavna (PD, 133, 2); Pavić u vokativu bilježi i gramatički morfem *-e*: *Divice* Mario (PD, 104, 15); zacseta *Divice* (JRNK, 154, 9).

Lokativ jednine

Najčešći je gramatički morfem *-i*: na *zemli* (TDD, 8, 31; PIP, 124, 2); na *planini* (OTV, 123, 12); po *prilici* (TDD, 10, 2); po (...) *priliki* (KNIT, 401, 15); po *pokori* (TDD, 8, 15); po *xeni* (OTV, 7, 16); po *pravdi* (OTV, 356, 24); po *Viri* (NK, 10, 18); po famoi *Viri* (NK, 12, 27); po uregjenoi *mirri* (PIO, I, 48, 21); po svetoj *Krizmi* (NK, 5, 10); po (...) *muki* (RK, 52, 16); po *miri* (OTV, 596, 15); ù *pokori* (OTV, 270, 17); ù (...) *Roditeljici* i *Divici* (RK, 29, 9); ù *pustinja* (TDD, 5, 17; OTV, 291, 32); ù svakoi *nevolji* (OTV, 213, 6); ù *vatri* (OTV, 123, 12); ù *potribi*

(NK, 35, 4; PIO, I, 54, 10); o (...) *vodi* (TDD, 7, 25/26); ù *lipoti* (PD, 135, 21); ù *skupštini* (PIP, 301, 1); ù *korablji* (OTV, 21, 16).

U Pavića gramatički morfem *-i* može biti reduciran: po svetoj Katolicksanskoj *Cerkvi* (NK, 16, 19); ali i bilježen: po (...) Katolicksanskoj *Cerkvi* (NK, 31, 2/3).

Instrumental jednine

Gramatički je morfem *-om* bilježen iza palatalnih i nepalatalnih suglasnika: s-*Dufsom* (NK, 33, 22, 27); s-*dussom* (RK, 4, 5/6); s-*hitnjom* (EIE, 1764, 377, 3/4; 1808, 307, 9); s-*Korabljom* (OTV, 261, 4); s-*zemljom* (OTV, 181, 22); s-*tihochom* (PIO, I, 27, 5); s-*ostalom* *necistochom* (OTV, 126, 16/17); s-velikom *xeljom* (PIO, I, 102, 3); zemlja porašte svakojakom *travom* (OTV, 2, 8); s-Svetom *slobodom* (OTV, 536, 31); s-naravnom *vodom* (NK, 34, 27); s-*citarom* (NK, 115, 8); s-*kerbljikom* (FM, 38, 3); s-*prilikom* (FM, 44, 25); s-*molitvom* (OTV, 374, 14; 492, 11; NK, 31, 27); s-*odlukom* (NK, 17, 26); s-*salatom* (EIE, 1764, 231, 9); s-*salatom* (EIE, 1808, 187, 20); s-*materom* (OTV, 352, 22); s-*Mariom* (OTV, 494, 14); prid *tarpezom* (NK, 22, 9); za *terpezom* (OTV, 633, 29); pod jednom *verstom* (NK, 34, 17/18); I *Pafvicom* *travom* (FM, 45, 19); s-*nogom* (OTV, 261, 18); *sprilikom* (OTV, 6, 10); s-*xenom* (OTV, 211, 17; PIO, I, 102, 10); s-*vunom* (OTV, 186, 30); s-*knjixicom* (KNIT, 223, 12); s-*vlastitom* *Seftrom* (OTV, 271, 1); pod *planinom* (OTV, 123, 14); s-najvechom *majstoriom* (PIO, I, 5, 30); postavi među *Sinagogom* xudinskom, i među *Cerkvom* neznabokom (OTV, 187, 13/14); neljubimo (...) *iftinom* (KNIT, 223, 10); pod *koxicom* (FM, 21, 3).

Riječ se *trublja* pojavljuje s gramatičkim morfemima *-om* i *-em*: s-*trubljom* (PIO, I, 50, 4); nemoj *trubljom* trubiti (EIE, 1764, 63, 2); nemoj *trubljem* trubiti (EIE, 1808, 52, 26).

Nominativ množine

Gramatički morfem je *-e*: *Pape* (TDD, 5, 31); *dusse* (RK, 4, 15); *duse* (NK, 31, 20); *divicsice* (NK, 15, 6); *poglavice* (TDD, 7, 14).

Genitiv množine

Premda ga u genitivu množine Kašić i Della Bella ne propisuju, Pavić rabi gramatički morfem *-ah*: i od *mukah* vikovicsnjih (TDD, 5, 29); doline od *suzah* (TDD, 14, 1); od svih *xivinah* (OTV, 6, 11); Od *Mujsmulah* (FM, 26, 13); od *xenah* (OTV, 182, 22); od (...) *verstah* (OTV, 22, 16); Od *priprikah* (FM, 57, 4); od ludih, i mudrih *Divicah* (OTV, 599, 7); od isti *vodah* (PIO, I, 70, 34); od *vodah* (OTV, 2, 5); veljassebo daje on oni *ilicxah* nigda gospodar bio (TDD, 10, 20); u mrixe *mukah* zapliche (TDD, 9, 26); ili *knjgah*⁴²⁴ nemogu imati (NK, 14, 27); iz *knjigah* (OTV, 127, 20); iz *verigah* (PIO, I, 7, 13); iz *xilah* (FM, 57, 5); iz *koricah* (OTV, 376, 16); tilesni i duffevni *potribah* (NK, 42, 5); od *xudinkinjah* (OTV, 97, 12); imade viſe od što i dvaest *hiljadah duffah* (OTV, 430, 9/10); nikih svoih *Vojvodah* (PIO, I, 48, 25); od virni i naftojni *Vojvodah* (PIO, I, 48, 30/31); rad prikazani *krivicah* (PIO, I, 50, 7); nerazloxiți *xivinah* (OTV, 404, 16); 10. *hiljadah* vojakah (OTV, 181, 6); radi ſivanja *munjah* (OTV, 123, 16); rad *griottah* (OTV, 594, 9); mlosťvo razliciti *pticah* (OTV, 2, 23); po prilici *pcselicah* (PIO, I, 7, 25); virni *sluxbah* (KNIT, 263, 5); ſvitlost *zvizdah* (JRNK, 43, 12); imadem *nepravdah* (PD, 255, 21).

Pavić u genitivu množine bilježi i gramatički morfem bez popratnoga *h*: Od *brijaka* (FM, 25, 15); Od *smokava* (FM, 26, 2); do *jizdbina* (FM, 16, 15); oko *cxigerica* (FM, 9, 13); od svih *likaria* (FM, 31, 21); od (...) *Matera* (NK, 15, 3).

Zabilježen je i primjer u kojemu uz gramatički morfem *-a* Pavić za genitiv množine bilježi nulti morfem u riječi *kruška*: Od *jabuka*, *kruſak*, i *brijaka* (FM, 10, 26), premda na drugome mjestu istu riječ bilježi gramatičkim morfemom *-a*: Od *kruſaka* (FM, 24, 12).

Pavić za genitiv množine rabi i dvojinski gramatički morfem *-u(h)*: podnoxje *noguh* tvoji (KNIT, 299, 21/22); dertanje *rukuh* (FM, 33, 20); tvoji *nogu* (RK, 28, 4).

Zabilježen je i gramatički morfem *-ih*: odvedoſte tri hiljade *mazgih* (OTV, 385, 30).

Kada osnova imenica u nominativu jednine završava dvama ili trima suglasnicima, Pavić bilježi nepostojano *a*: upravitelji *zemaljah* (OTV, 125, 8); Od *smokava* (FM, 26, 2); Od *brijaka* (FM, 25, 15); Od *kruſaka* (FM, 24, 12).

⁴²⁴ Gubljenje samoglasnika *i* u sredini riječi vjerojatno je tiskarska greška.

Dativ množine

Pavić u dativu množine bilježi stari gramatički morfem *-am* i noviji *-ama*: dati moxe *xenama* (OTV, 182, 1); recse *snaħama* (OTV, 211, 25); k-*pcselama* (PIO, I, 7, 20); pridatichesē *Poglavicam* (EIE, 1764, 95, 1/2; 1808, 79, 3); Proſtri Gospodine *slugam* tvoim (PD, 22, 7).

Akuzativ množine

Akuzativni je gramatički morfem *-e*: za *dufse* (NK, 44, 26); Ovo *uzle* pokaranja razplische (TDD, 9, 27); Da nisu *vode* (...) otrovali (RK, 99, 19); Da nisu *xivine* (...) otrovali (RK, 99, 20); Da nisu *livade* (...) otrovali (RK, 99, 20); druge *cšarke* (RK, 99, 21); bogoljubne *molitvice* (NK, 22, 11); imadu *likarie* (FM, 38, 24); *suze* prolivajuchi (OTV, 271, 31); ù druge *knjige* (OTV, 352, 8); ù *csete* (OTV, 182, 10); obadve *daske* (OTV, 126, 5); ù *mrixe* (PIP, 286, 27); ù *tmine* (OTV, 597, 30).

Lokativ množine

Po uzoru na stare gramatičare, Pavić u lokativu množine bilježi stari gramatički morfem *-ah*: po *molitvah* (RK, 4, 16); ù *mukah* (NK, 31, 26); uttisenje ù *protivſtinah* (NK, 41, 3); ù *Cerkvah* (NK, 122, 14); ù *Sinagogah* (EIE, 1764, 63, 2; 1808, 53, 1); ù *tminah* (PIO, I, 5, 26); po *pustinah* (OTV, 210, 2); na *visinah* (EIE, 1808, 9, 26).

Gramatičkim morfemom *-a* zabilježeni su primjeri: na dan Porciunkule ù *Cerkva* (TDD, 8, 20); ù *verigasam* bio (JRNK, 146, 2); po *ulica* i ſokaci (EIE, 1764, 378, 6/7; 1808, 308, 4); na *visina* (EIE, 1764, 11, 14/15).

Gamatički je morfem *-ama* također zabilježen: ù neizrecenima *mukama* (NK, 34, 1); u (...) *prigodama* (OTV, 495, 19); ù ſvakakvima *zlochama* (OTV, 352, 2); ù višokima *pismama* (PIO, I, 5, 24); po *ſtinama* (TDD, 2, 2/3).

Iz genitiva množine prodire u lokativ dvojinski gramatički morfem *-u*: na *nogu* ftajati (FM, 8, 13); na svoih *rukuu*⁴²⁵ nositi (OTV, 503, 10); derxau u *rukuu* iſto granje (OTV, 592, 28); po *ruklu* Sveti Angjelah prikazana biti zasluxi (PD, 247, 17).

⁴²⁵ Della Bella genitiv množine (ablativ = od + genitiv) imenice *ruka* bilježi oblikom: od *Rükaa* (DIZ, 45).

Zabilježen je i gramatički morfem *-uh*: zlamenje u *rukuh* tvojih (KNIT, 300, 10).

Instrumental množine

Po uzoru na Kašića i Della Bellu Pavić rabi:

- gramatički morfem *-ama*: i *suzama* Ifusa traxi (PIO, I, 70, 13); s-*xenama* (OTV, 352, 22); s-*Dufsama* (NK, 31, 25); s-*svichama* (EIE, 1764, 232, 8); s-*svichama* (EIE, 1808, 188, 12); prid *nogama* (OTV, 536, 32); megju *planinama* (PIO, I, 49, 21); megju *zvizdama* (PIO, I, 5, 37); s-*Vojvodama* (OTV, 352, 24); s-*trubljama* (OTV, 271, 25); s-*kocsiama* (OTV, 323, 18);
- gramatički morfem *-ami*: megju *xenami* (NK, 9, 26; EIE, 1764, 359, 13; 377, 11; 1808, 293, 10; 307, 16); ottri noge njegove *kofami* svoimi (EIE, 1764, 219, 11); otri noge njegove *kosami* svoimi (EIE, 1808, 78, 1); f-*poglavicami* (PIP, 238, 9); Za *Litaniami* (PD, 133, 17); *Rannami* zlamenovani (PD, 170, 9).

Della Bella u instrumentalu množine propisuje i gramatički morfem *-am*, preuzet iz dativa množine, a bilježi ga i Pavić: pod *Poglavicam* Misnicskim (EIE, 1764, 8, 12); pod *poglavicam* (EIE, 1808, 7, 8/9); s-*koxam* (EIE, 1764, 105, 15; 1808, 87, 16).

8.1.3 Imenice i-vrste

Tablica 6. Gramatički morfemi za imenice *i-vrste* u Kašića i Della Belle.⁴²⁶

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	-Ø	-i	-Ø	-i
G	-i	-Ø / -i / -a	-i	-i
D	-i	-am	-i	-im
A	-Ø	-i	-Ø	-i
V	-Ø	-i	-Ø	-i
L	-i	-ih	-i	-ih / -jeh
I	-ju	-ami / -ima / -i	-i / -ju	-ima

Nominativ jednine

⁴²⁶ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga pravotiska*, Osijek, 2006., 127.

Imenice ženskoga roda *i-vrste* imaju u nominativu jednине gramatički morfem -Ø: *radoft* (OTV, 45, 10; 520, 16); 1. *Oholoſt*. 2. *Lakomoſt*. 3. *Bludnoſt* (NK, 23, 27/28); *bludnoſt* (FM, 42, 18); *miloſt* (OTV, 521, 14/15; NK, 6, 8); *razliciſtoſt* (OTV, 396, 16); *Svitloſt* (FM, 34, 14); *Jesen* (FM, 46, 18); *Vecſer* (KNIT, 166, 6); *So* (FM, 16, 14); *kripoſt* (NK, 24, 13; FM, 27, 13); *rics* (PIO, I, 104, 24); *csaſt* (OTV, 597, 16); *oblaſt* (NK, 6, 8); *jesen* (PIO, I, 102, 8); *ljubeznivoſt* (KNIT, 157, 21).

Genitiv jedнине

Gramatički je morfem u genitivu jedнине -i: od *putti* (OTV, 4, 14); *od ſmerti* (NK, 11, 22); *od pomochi* posli *ſmerti* (RK, 165, 7); s-kupljenje *pameti* (NK, 41, 1/2); csetvertæ *Zapovidí* (NK, 8, 10); Temelj *Ljubavi* (NK, 39, 10); Boxanſvenæ *Ljubavi* (NK, 42, 19); zdruxene *Ljubavi* (NK, 43, 9); rad (...) *ljubeznivoſti* (NK, 43, 19); imade *naravi* (NK, 28, 9); neimade *Svitloſti* (PIO, I, 5, 31); brez *ſvitloſti* (PIO, I, 5, 30); brez *miloſti* (NK, 33, 25); brez *oblaſti* (NK, 11, 26); i nutarnjæ *poniznoſti* (OTV, 599, 12); Priliko *poniznoſti* (PD, 169, 21/22); oko *ljubavi* (PIO, I, 2, 4).

Dativ jedнине

Dativni je gramatički morfem -i: k- *ljubavi* (PIO, I, 6, 16); nacsuditi (...) lipoi *chudi*, *poniznoſti* (OTV, 213, 18).

Akuzativ jedнине

Gramatički morfem za akuzativ jedнине izrazom je jednak gramatičkom morfemu za nominativ jedнине -Ø: davesle ovu *oblaſt* (TDD, 9, 5); zatocheſi *oblaſt* imati (PIO, I, 54, 33); Vechuchemi *xaloſt* zadati (OTV, 212, 4); dobru *kripoſt* daju (FM, 11, 10); probudi (...) *kripoſt* (PD, 105, 11); pravu *kripoſt* imati (PIO, I, 121, 33); dade ovu *miloſt* (TDD, 10, 3); zapovidivſiim i *virnoſt* (PIO, I, 54, 28); *Slaboft* tila on popravlja (PD, 185, 11); slabu *ljubav* (NK, 43, 7); pravo Tilo i *Kerv* (PD, 105, 13); ù *vecſer* (RK, 33, 13; FM, 8, 15); ù *kerv* (RK, 4, 8); ù *pomoch* (NK, 37, 5); ù najdublju *propaſt* (PIO, I, 6, 2); na *ſvitloſt* (OTV, 499, 19); jednu *napaſt* (OTV, 503, 13); svoju *misao* (PIO, I, 103, 12); i *korift* (...) ſtekli (PIO, I, 55, 12); znajuchi

pomamnošt (OTV, 494, 9); pokazati svoju *dragovoljnošt* (OTV, 291, 4); *smert* (...) podniti (PIO, I, 2, 6); poslidnju *pomašt* dati (JRNK, 82, 5).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem *-i*: *kervi* Ifukerstova (PD, 105, 16/17); *jakosti* moja (KNIT, 222, 18); Ifuse *svitlofti* prava (PD, 35, 22); Ifuse *mudrofti* (PD, 36, 1); Ifuse *Jakofti* (PD, 36, 9).

Lokativ jednine

Pavić je u lokativu jednine rabio gramatički morfem *-i*: objacsanje ù *napafti* (NK, 41, 3); ù *kriposti* (NK, 8, 10); ù *milofti* (NK, 5, 11); ù *svitlofti* (PIO, I, 5, 25); ù najvechoi *skrovitofsti* (PIO, I, 7, 22); ù *kriposti* (OTV, 22, 18); po *mudrofti* (OTV, 182, 2); po *oholofsti*, i *lakomofsti* (OTV, 494, 7); po *kriposti* (RK, 52, 16); po *milofti* (TDD, 6, 23); po *oblafti* (TDD, 5, 31/32) po pridubokoj (...) *poniznosti* (PD, 104, 16); po *chudi* (OTV, 181, 15); po *tavnosti* (PIO, I, 6, 8/9); ù *tavnosti* (PIO, I, 93, 20); po *ljubavi* (PIO, I, 6, 22); po (...) *ricsi* Boxjoj (NK, 5, 3).

Instrumental jednine

U Pavića je najčešći gramatički morfem u instrumentalu jednine *-jom*, premda ovaj gramatički morfem ne rabe ni Kašić ni Della Bella: pod (...) *oblaftjom* (PD, 87, 22); s-ovom *oblaftjom* (TDD, 9, 9); s-naglom *smertjom* (OTV, 150, 23/24); i *s-smertjom* (PIO, II, 112, 15); *Smertjom*⁴²⁷ Vikovicsnjom umerti (NK, 11, 11); najvechom *zapovidjom* naziva (KNIT, 300, 2); *Zapovidjom* on popriti (NGD, 207, 16); s-veseljem, i *radoftiom* (OTV, 521, 10); koino *xalofstiom* (...) traxi (PIO, I, 70, 13); s-*xalofstiom* nachi (PIO, I, 71, 26); s-*triznoftiom* (JRNK, 134, 17); i s-*pametjom* dokucftiti (JRNK, 42, 19); s-*zafalnoftiom* (OTV, 47, 5); svom *pametjom* ljubili (PD, 112, 1/2); moxese dostoyno pravom *pokornoftiom* nazvati (OTV, 537, 30); megju *pravednoftiom* i *pokornoftiom* (PIO, I, 19, 18); megju *svitloftiom* i *tavnostiom* (OTV, 3, 7/8); s-*svitloftiom* (OTV, 633, 20); s tolkom *razpuftenoftiom* (PD, 107, 3/4); s-onom *dobrovoljnoftiom* (PD, 108, 17); sa svom *ljubavjom* i *virnostjom* (PD, 112, 7); Sasvom *ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21); on zagerli *ljubavjom* (NGD, 176, 14); s-

⁴²⁷ Zabilježen je i oblik *smertchomcheſ* umerti (OTV, 5, 2).

najvechom *ljubaviom* (NK, 43, 2); i neumerlom *zafalnoštjom* (RK, 41, 6/7); samom svojom *Kripostiom* (OTV, 182, 21); fasvom *kripostjom* mojom (EIE, 1764, 503, 9); sasvom *kripostjom* mojom (EIE, 1808, 436, 3); s-*mastiom* (OTV, 537, 3); s-*laxjom* (OTV, 98, 1); s-jednom *ricsjom* (PIO, I, 5, 36; 6, 23); s *ricsjom* (EIE, 1764, 13, 15); s'*ricsjom* (EIE, 1808, 11, 17); s-*kerviom* (OTV, 276, 11); s-*kervjom* (RK, 117, 24); s-*neplodnoštjom* (OTV, 264, 4); s-*dragostiom* (OTV, 494, 28/29).

Gramatički morfem *-jom* mogao je prodrijeti iz instrumentalala *a-* i *e-vrste (-om)*, pa je imenica *milosť* zabilježena gramatičkim morfemom *-jom*: s-*milosťjom* (OTV, 503, 13/14; NK, 37, 11, 16; NK, 40, 16; KNIT, 95, 32; 96, 11; 97, 14); *smilosťiom* (OTV, 5, 27); s - tvojom svetom *milosťjom* (RK, 64, 22/23); ali i gramatičkim morfemom *-om*: s-njegovom *milosčom* (NK, 36, 20). Gramatički morfem *-om* potvrđuju i primjeri: s-njegovom *pomochom* (NK, 36, 26); s-*pomochom* (FM, 33, 26; PIO, I, 70, 31/32).

Nešto rjeđe instrumental jednine završava gramatičkim morfemom *-ju*, koji je propisan u Kašića i Della Belle: s-ovom *oblaſtju* (TDD, 9, 12); *s-obaſtju* (EIE, 1764, 2, 9); s - *oblastju* (EIE, 1808, 2, 7); pod *oblastju* (EIE, 1764, 59, 11/12; 1808, 49, 25); s-velikom *poniznoſtju* (PD, 105, 7/8); S-privelikom *poniznoſtju* (PD, 106, 19); s-*ljubavju* (OTV, 5, 27); s-pravom *ljubavju* (OTV, 127, 16); neljubimo *ricsju* (KNIT, 222, 10).

Pavić u instrumentalu jednine rabi množinski gramatički morfem *-im*: s-ovom uxganom *ljubavim* (NK, 43, 6).

Nominativ množine

Gramatički morfem za nominativ je *-i*: *ricsi* (NK, 18, 3); *ſtvari* (FM, 22, 17).

Genitiv množine

Gramatički morfem *-ih* Pavić rabi u sljedećim primjerima: od moih *kofih* (OTV, 5, 13); od osobitih *kripostih* (OTV, 374, 12); uzrok ove tvoje brige, i *mislih* (TDD, 12, 23); Od pristupljenja *zapovidih* twoih (PD, 36, 21); Kolikoje Cerkveni *Zapovidih* (NK, 7, 28); Od najpoglavitii *Stvarih* (NK, 19, 18); po obsluxivanju *zapovidih* Boxjih (NK, 7, 5); Kolikoje

Zapovidih Boxjih? (NK, 7, 9); deset *Zapovidih Boxjih* (NK, 7, 21); iz svih *Kripoſtih* (NK, 7, 23/24); pokupiſe (...) i *kcherih* (OTV, 125, 24).

Ovaj se gramatički morfem rjeđe pojavljuje i bez popratnoga suglasnika *h*: Spomeniſe (...) Naiposlidnji *Stvari* (NK, 14, 21).

Gramatički morfem *-ih* Pavić rabi u primjeru: od kolikoje *verſtih* ljubav (NK, 38, 11); a rabi i gramatički morfem bez popratnoga *h*: Od Koliko *verſti* (NK, 32, 8); Od koliko *verſti* (NK, 12, 22). Pavić imenicu *vrſt* pridružuje imenicama *i-vrſte*, prema sjevernim uzorima: Belostenec, *Verszt* (GAZ I); a ne prema južnim: Vrančić, *Varzta* (DIC, 97); Kašić, *Varsta* (HTR, 335). Habdelić propisuje dvojako: *Vérſzt*, *Verſzta* (RS).

Nedosljednost u bilježenju popratnoga *h* potvrđuju i sljedeći primjeri: po dilovanju *oviziu* triu Boxanstveni *Kripoſtih* (NK, 44, 17); i probugjivanje *oviziu* triu Boxanstveni *Kripoſti* (NK, 40, 28).

Pavić rabi i stari dvojinski gramatički morfem *-i(j)u*: Meka jaja *kokoffiu* mlagji (FM, 12, 3); Navrigjenje *kofſiu* (FM, 26, 4); iz *ocſiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2); od *ocſiu* (EIE, 1764, 251, 10); od *ocſiu* (EIE, 1808, 203, 12); do *uffiu* (PIO, I, 102, 19).

Dativ množine

Gramatički je morfem *-ima*: A *ocſima* daju daſu lipe (FM, 29, 17).

Akuzativ množine

Gramatički je morfem za akuzativ množine *-i*: na *ricfi* (OTV, 537, 20); ù (...) *Varoſſi* (OTV, 320, 29); prid *ocfi* (OTV, 498, 24); prid *ocsi* (PIO, I, 70, 7; 103, 1); ù *uffi* ulie (FM, 40, 9); Kripi *ocsi* (FM, 31, 8); prikazujem moje *misli*, *ricsi* (NK, 17, 24/25); ottajiti sve Kerſianske *izverſnosti* (OTV, 527, 22).

Lokativ množine

Iz dativa i instrumentalala dvojine u lokativ množine imenica *i-vrste* prodire gramatički morfem *-ma*: ù *stvarma* (OTV, 127, 7); u ovima trima *stvarma* (NK, 34, 25); ù dopusštenima *stvarma* (JRNK, 134, 17); ù svima *stvarma* vire opchio (RK, 122, 8); ù *stvarma* vremenitima (NK, 37, 2); ù *stvarma* dobrima (KNIT, 168, 19); ù nikima *stvarma* (PIO, I, 6, 1); ù *stvarma* jeste (FM, 30, 20); ù malima, jali velikima *stvarma* (PD, 88, 13/14); po *ricsma* (OTV, 7, 11); po ovima *ricsma* (JRNK, 22, 20); po onima *ricsma* (PIO, I, 104, 24); ù *kripostma* napridruje (JRNK, 161, 5); O ovimabo dvima *Zapovidma* (NK, 7, 26); ù *zapovidma* Boxjima (OTV, 351, 11); U ovima dvima *Zapovidma* (KNIT, 299, 12).

Stari je dvojinski gramatički morfem *-i(j)u* zabilježen u primjerima: ù *uffiu* (OTV, 123, 7); na *ocfiu* (OTV, 46, 15); ù *ocfiu* (OTV, 380, 21), ali Pavić bilježi i noviji gramatički morfem *-ima*: U *uffima* (FM, 40, 7); ù *ocfima* (KNIT, 300, 10).

Instrumental množine

U instrumentalu množine Pavić rabi iz dvojine preuzeti gramatički morfem *-ma*: s-*zapovidma* (OTV, 353, 8); s-naregjenima *stvarma* (NK, 37, 15); za *stvarma* (OTV, 499, 4; PIO, I, 70, 24); s - najupravnima *ricfma* (RK, 41, 1); s-*ricsma* (TDD, 2, 28; KNIT, 298, 25); s-dilom, ili *ricsma* (PD, 89, 22); ili offrima *ricfma* (RK, 88, 2); svoima *ricfma* (RK, 89, 5); ponukujem s-*ricsma* (PIO, I, 91, 35).

Noviji gramatički morfem *-ima* Pavić rabi u primjeru: prid *ocfima* (OTV, 21, 1).

8.1.4 Gramatički rod imenica

Poneke imenice koje u standardnome jeziku pripadaju ženskome rodu *e-vrste*, Pavić bilježi u muškome rodu: Budi *volja tvoj* (NK, 9, 9). Od (...) *suhog groxgjica* (FM, 25, 15).

Imenica *bola* u Pavića je ženskoga roda i sklanja ju po *e-vrsti*: nominativ jednine – Rakse zove *bola* zlatinice (FM, 37, 26); Kada *bola* njegova pristade (NGD, 74, 8); Gdi recesna *bola* ušiese (FM, 38, 2); akuzativ jednine – Josster *bolu* dixe od zubova (FM, 39, 16); Ona njemu *bolu* odnimljuje (FM, 36, 9); Nju *na bolu* priviati mogu (FM, 39, 3); Za dignuti *bolu* zubih (FM,

43, 17); instrumental jednine – s-velikom *bolom* (OTV, 448, 4/5). I složenica *suhobola*⁴²⁸ (FM, 21, 13) sklanja se po *e-vrsti*.

Imenice *žeđ* i *otrov* Pavić također sklonidbom pripisuje *e-vrsti*: genitiv jednine – od *xegje* (OTV, 374, 8); tolmacsenja (...) veoma puna *otrove* (OTV, 8, 21); akuzativ jednine – Svu *otrovu* dixe, i jid ifti (FM, 35, 25). Tadijanović također bilježi: *Ottrova* (SPM, 18).

Pavić imenicu *glad* koja je prije pripadala *i-promjeni* muškoga roda, bilježi u muškome rodu *a-vrste*: nominativ jednine – *Glad*, koise vechma, i vechma uzmloxavasse (OTV, 89, 12); genitiv jednine – od *glada* (OTV, 89, 16; 98, 14); od (...) *glada* (EIE, 1764, 504, 3; 1808, 436, 17); rad *glada* (OTV, 291, 21); akuzativ jednine – uzrokova neizkazani *glad* (OTV, 353, 17).

Pavić je imenicu srednjega roda *a-vrste*, *blaženstvo*, zabilježio kao imenicu *i-vrste*: Kojesu to *Blaxenſtvi?* (NK, 14, 7).

Imenica *Židovi* u Pavića je ženskoga roda i sklanja se po *e-vrsti*: nominativ množine – koga imadosse *xudie* (OTV, 124, 12); Doffavffī *Xudie* (OTV 530, 8); genitiv množine – od *xudiah* (OTV, 211, 5); od nemili *Xudia* (NK, 116, 16); dativ množine – k-*Xudiam* (EIE, 1764, 237, 15/16 1808, 192, 15); navisti vojsku *Xudiam* (OTV, 180, 23); *xudiam* bi xao (OTV, 211, 1); akuzativ množine – unigje u *Xudie* takvi strah (OTV, 353, 19); obsluxujuchi *xudie* (PIO, I, 121, 6); posla k-njemu nike *Xudie* (OTV, 530, 6); instrumental množine – s-*Xudiama* (OTV, 596, 19).

Pavić imenice *Jgnatio*⁴²⁹ (RK, 132, 5, 17; 133, 9); *Jgnatie* (RK, 132, 21) *Ignatio* (NK, 122, 19); *Igntiae* (NK, 122, 17); i *Moyſia* (TDD, 5, 18/19; OTV, 137, 12; 149, 23; 350, 2) deklinira kao imenicu *e-vrste*, pa tako bilježi oblike:

- za genitiv jednine: po poklifaru S. *Jgnatie* (RK, 132, 21); Od Svetog *Igntiae* (NK, 122, 17);
- za dativ jednine: k-*Moyſii* (OTV, 150, 29); Naredi takogjer Bog *Moyſii* (OTV, 138, 20);

⁴²⁸ U značenju *sušica*: Od *suhobole* (FM, 21, 13); pojavljuje se i pod imenom *suha bolestica*: Tko pod *suhom boleſticom* tuxi (FM, 21, 14).

⁴²⁹ I posvojni je pridjev dekliniran u ženskome rodu: koifugod s-njime na smetnutje *Jgnatiino* pristali bili, prokle (RK, 133, 2). Jednako tako deklinira i posvojni pridjev izведен od imenice Mojsije: moljbu *Moysiinu* (TDD, 5, 15); uxganju *Moysiinu* (OTV, 127, 4); u petoi knjigi *Moysiinoi* (OTV, 351, 5).

– za akuzativ jednine: *S. Jgnatiu* (...) skide (RK, 132, 10); *S. Jgnatiu* povrati (RK, 133, 5); za *Jgnatiu* (RK, 132, 14); prid *Moyfiu* (OTV, 151, 18);

Imenicu *limb* Pavić deklinira kao imenicu *e-vrstе*: za lokativ jednine – u *Limbi* (RK, 31, 17).

8.1.5 Opći pregled sklonidbe u Pavića

Tablica 7.

Jednina				
Muški rod a-vrste		Srednji rod a-vrste	Ženski rod	
			e-vrsta	i-vrsta
N	-Ø / -o	-o / -e / -Ø	-a	-Ø
G	-a	-a	-e	-i
D	-u / -om	-u / -om ⁴³⁰ / -am ⁴³¹	-i	-i
A	-Ø / -a	-o / -e	-u	-Ø
V	-e / -u / -o ⁴³²	-o / -e	-o / -e	-i
L	-u	-u	-i	-i
I	-om / -em / -u ⁴³³	-om / -em	-om / -em ⁴³⁴	-ju / -jom / -om / -im ⁴³⁵
Množina				
Muški rod a-vrste		Srednji rod a-vrste	Ženski rod	
			e-vrsta	i-vrsta
N	-i	-a	-e	-i
G	-a(h) / -i(h)	-a(h) / -i(h) ⁴³⁶	-a(h) / -u(h) - ih ⁴³⁷	-i(h) / -i(j)u
D	-om / -em / -ma / Ø ⁴³⁸	-am / -ama / -ma ⁴³⁹ / -em ⁴⁴⁰	-am / -ama	-ima
A	-e	-a	-e	i
V	-i	-a	-e	-i
L	-ih / -i / -ma ⁴⁴¹ / -om ⁴⁴² / -ama ⁴⁴³	-ih / -i / -ama ⁴⁴⁴ / -ima ⁴⁴⁵	-ah / -a / -ama / / -u / -uh ⁴⁴⁶	-ma / -i(j)u / -ima
I	-i / -ima / -om / -mi ⁴⁴⁷ / -ama ⁴⁴⁸ / -ih ⁴⁴⁹	-i / -ma / -ama / -am ⁴⁵⁰ / -ih ⁴⁵¹	-ama / -ami / -am	-ma / -ima ⁴⁵²

⁴³⁰ U rečenici: pocse Jſus govoriti *k-mloſtvom* (EIE, 1764, 4, 18).⁴³¹ U rečenici: pocse Jſus govoriti *k-mloſtvam* (EIE, 1808, 4, 9).⁴³² U rečenici: *Sinko moi* (OTV, 498, 12); *sinko moj* (EIE, 1764, 105, 19); *sinko moj* (EIE, 1808, 87, 20).⁴³³ U rečenici: megju *Bogu* i *ljudma* (KNIT, 144, 12).⁴³⁴ U rečenici: nemoj *trubljem* trubiti (EIE, 1808, 52, 26).⁴³⁵ U rečenici: s-ovom uxganom *ljubavim* (NK, 43, 6).⁴³⁶ U rečenici: dase *zlocinſtvih* fvoih ostave (OTV, 38, 14/15); ili kolikoje *ottajſti* fvetæ Viræ (NK, 3, 18).⁴³⁷ U rečenici: odvedoſte tri hiljade *mazgih* (OTV, 385, 30).⁴³⁸ U rečenici: S. Pavo *k-Galatian* piſſuchi (OTV, 124, 24).⁴³⁹ U rečenici: *k-vratma* (OTV, 377, 9).⁴⁴⁰ U rečenici: i ostalim nutarnjima *nagnutiem* nedati uzde (OTV, 527, 29).⁴⁴¹ U rečenici: probuditi *duxnost* ù *ljudma* (OTV, 531, 23).⁴⁴² U rečenici: ù ovima dvama *Ucsenikom* (OTV, 633, 12).

8.2 Pridjevi

8.2.1 Genitiv

Izricanje posvojnosti genitivom imenice česta je pojava u slavonskih pisaca:⁴⁵³ Lice *Boga Gospodina* (NK, 123, 12); zerno *pſenicae* (EIE, 193, 10); zerno *pshenice* (EIE, 1808, 158, 11); Zasťoše Josip muxom *Marie* naziva (KNIT, 384, 32); Boxe *Izraela* (PIP, 130, 10); Csovik imade Ljubav *Boga* (NK, 7, 4); Spomenise (...) Naiposlidnji Stvari *Csovika* (NK, 14, 21); A korica *verbe* nakvasita (FM, 40, 11); smrad *tila* (TDD, 4, 28); plod *vikovicsnosti* (PIO, I, 102, 26); kod *Vodae* Jordana (OTV, 499, 25); Kraljevi *Zemlje* (PIP, 124, 8); Sok *Botana* (FM, 38, 16); duffa *Ocfina*, tako i duffa *Sinova* (EIE, 1764, 78, 17); dusha *Ocsina*, tako i dusha *Sinovah* (EIE, 1808, 65, 18/19); Majko *Stvoritelja*, / Majko *Spasitelja* (PD, 130, 20/21); Boga *Izraela* (PIP, 125, 23); Stilski je manje obilježena upotreba posvojnoga pridjeva: Kuchu *Zachæovu* (PIO, II, 70, 33); *xivinske* glave (OTV, 289, 13/14).

U Pavića je prisutno kolebanje u upotrebi posvojnoga pridjeva (*grad Judin; Smertni grih*) i genitiva imenice (*kuchu Zakariæ; smerti grih*), ponekad u jednoj rečenici: ù *Grad Judin* : i ulize u *kuchu Zakariæ* (EIE, 1764, 377, 4/5); u *Grad Judin* : i ulize u *kuchu Zakarie* (EIE, 1808, 307, 10); *Smertni grih*, i *mali* (NK, 32, 9); Sstoje *smerti grih?* (NK, 32, 10). Upotreba posvojnoga pridjeva u Pavića nije rijetkost: *Civnoj* boli za dobiti lika (FM, 44, 23); s - priateljstvom *Carevim* (RK, 132, 9); Od *govedskog, Jelinskog, kozjega, / I od istog mesa zecsięga* (FM, 11, 3); koisugod s-njime na smetnutje *Jgnatiino*⁴⁵⁴ pristali bili, prokle (RK, 133, 2).

Uz besprijedložni genitiv, u Pavića se pojavljuje i genitiv s prijedlogom *od* umjesto posvojnoga pridjeva: A i taſac *od jaraca* sladi (FM, 11, 25); ù pogibiji *od samerti* (NK, 40,

⁴⁴³ U rečenici: ù onima trima iftocsnima *mudracama* (PIO, II, 91, 4).

⁴⁴⁴ U rečenici: po (...) *Kandilama* (OTV, 599, 9).

⁴⁴⁵ U rečenici: Po *Oslabljnjima* (PD, 37, 10).

⁴⁴⁶ U rečenici: zlamenje ù *rukuh* tvojih (KNIT, 300, 10).

⁴⁴⁷ U rečenici: među *sinovmi* (EIE, 1764, 436, 20); medju *sinovmi* (EIE, 1808, 356, 7).

⁴⁴⁸ U rečenici: s-onima trima *mudracama* (PIO, II, 92, 17).

⁴⁴⁹ U rečenici: s-nepravednjima *Pastirih* (OTV, 285, 7).

⁴⁵⁰ U rečenici: zemlja poraste (...) svakojakim *Stablam* (OTV, 2, 9).

⁴⁵¹ U rečenici: jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE 1764, 3, 9); jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE, 1808, 3, 4).

⁴⁵² U rečenici: prid *ocjima* sviu naroda (OTV, 21, 1).

⁴⁵³ Maretić (1910: 224).

⁴⁵⁴ Pavić imenicu *Jgnatio* (RK, 132, 5, 17; 133, 9) deklinira kao imenicu ženskoga roda *e-vrste*, te je stoga i posvojni pridjev u ženskome rodu.

11); I k-otomu cvitak *od ruxice* (FM, 15, 24); *Od Korina* sliza nastruganje (FM, 32, 21); à drugi fikau granje *od derva* (KNIT, 144, 3).

Kašić i Della Bella u genitivu jednine pridjeva muškoga i srednjega roda propisuju gramatički morfem *-oga*: *sfétoga* (ILI, 45); *dobróga* (DIZ, 10), dok Pavić bilježi gramatičke morfeme *-og*, *-eg*, *-oga*, *-ega*: do *danaʃnjega* dneva (TDD, 3, 25); ognja *paklenoga* (TDD, 4, 2); Oca *Nebeskoga* (NK, 12, 18); *naimiliega* Oca (NK, 19, 8); Od *cervenog* vina (FM, 12, 25); Vina (...) *cervenoga* (FM, 12, 26); gria *smertnoga*; i pokaranja *vikovicsnjega* (TDD, 4, 8/9); *Svetoga* Kersstenja (TDD, 9, 1); *svetoga* krixa (NK, 19, 14); nenosi *dobroga* ploda (NK, 12, 17); *Svinjskog* boba uzmi (FM, 43, 18); spasenje naroda *csovicsanskoga* (RK, 31, 16/17); roda *Talianetskoga* (TDD, 12, 17); od zerna *zriloga* (FM, 14, 26); kod Ottara *privilegiatoga* (TDD, 11, 14/15); Tila *Isusovoga* (NK, 44, 7/8); okuſivſiſe *zabranjenoga* vocha (NK, 27, 18); Od *govedskog*, *Jelinskog*, *kozjega* / I od istog mesa *zeſciega* (FM, 11, 2/3); Posli Nauka *Kerſtianskoga* (NK, 15, 14); Ili posli Nauka *Kerſtianskog* (NK, 16, 16); Kod Neuka *Kerſtianskoga* (NK, 15, 11); *laxljivoga* duha (OTV, 7, 12).

Genitiv množine pridjeva muškoga, srednjega i ženskoga roda ima gramatički morfem *-i(h)*:⁴⁵⁵ ujedinjenje Principah *Katolicsanskih* (TDD, 6, 5); po ſvidocsanstvu *svetih* otacah (OTV, 7, 23); ſedam *Poglavititi*, iliti *ſmertni* griaħ (NK, 22, 21); od *virni* i *naſtojni* Vojvodah (PIO, I, 48, 30); od *zli* dilah (OTV, 127, 9); Od *ſtari* pak kruha (OTV, 138, 17) mloſtvo *razliciſti* pticah (OTV, 2, 23); Kolikoje *duhovni* dillah (JRNK, 146, 9); *virni* ſluxbah (KNIT, 263, 5); po tolmacſenju *Sveti* Otaca (OTV, 187, 12); deſet zapovidi *Boxji* (OTV, 124, 7); deſet *Boxji* Zapovide (NK, 22, 20); pet *Cerkveni* Zapovidi (NK, 22, 20); triu *Boxanſtveni* Kripoſtih (NK, 44, 17); triu *Boxanſtveni* Kripoſti (NK, 40, 27/28); daſe *diavaoski* otrovah ukloni (KNIT, 298, 5); poznavaocem ottajſtvah *Boxii* (PIO, I, 5, 19); *primlogi* pomanjkanja (PD, 223, 7); Od Kraljah *Bosanski* (NGD, 201, 2).

8.2.2 Dativ

Kašić i Della Bella propisuju gramatički morfem *-omu* u dativu jednine muškoga i srednjega roda: *sfétomu* (ILI, 45); *dobrómu* (DIZ, 10), a Pavić rabi gramatičke morfeme *-omu*, *-emu*: pokloniſſe *zlatnomu* teletu (TDD, 5, 14); *Mudromu* Kralju Salomunu (TDD, 1, 17);

⁴⁵⁵ Kašić za genitiv množine pridjeva muškoga, ženskoga i srednjega roda propisuje gramatički morfem *-ih*: *ſfétih* (ILI, 46), a Della Bella gramatičke morfeme *-jeh*, *-ih*: *dobrjeh* ili *dobrīh* (DIZ, 10).

prikazanom *svetomu* domu (TDD, 2, 23/24); ispovidivši se *Svetomu* Ocu (TDD, 6, 25); pokloniti se *Prisvetomu* Trojstvu (NK, 25, 13); Pobratimu zato *Kraljevomu* (NGD, 209, 13); k - *pravomu* Bogu (PIO, I, 2, 3); Privoljiti *tugjemu* griju (NK, 12, 6/7); Petru kako *najstarjemu* fucu (TDD, 8, 33).

Dativ množine⁴⁵⁶ pridjeva ženskoga roda završava gramatičkim morfemima *-im/-ima*: I *slabima* utrobama hudi (FM, 30, 23); pridaticefe Poglavicam *Misnicskim* (EIE, 1764, 95, 2; 1808, 79, 3/4). Kašić bilježi kraći gramatički morfem *-im* za dativ množine, dok Della Bella propisuje *-im*, *-jem*: *sfétim* (ILI, 46); *dobrim* ili *dobrjem* (DIZ, 10).

Pridjevi srednjega roda također imaju gramatičke morfeme *-im/-ima*: *ostalim nutarnjima* nagnutiem nedati uzde (OTV, 527, 28); k-*zlatnima* vratama Cerkvenima (PIO, I, 2, 31).

Pridjevi ženskoga roda imaju gramatički morfem *-oj*: k-*griffnoi* Varošsi (PIO, II, 69, 33).

8.2.3 Akuzativ

Pavić za pridjev u akuzativu jednine muškoga rabi gramatički morfem *-i*: u *vjcsnji* oganj (NK, 27, 4), a gramatički morfem *-o* u srednjem rodu: u Kraljestvo *Nebesko* (EIE, 1764, 401, 1); u Kraljestvo *Nebesko* (EIE, 1808, 327, 5); *vrimenito* pokaranje (TDD, 5, 28).

Pavić u akuzativu jednine muškoga roda rabi i nulti morfem (\emptyset): Faliti *tugj* grij (NK, 12, 8).

8.2.4 Vokativ

Vokativ jednine muškoga roda ima gramatički morfem *-i*: Ocse *Nebeski!* (RK, 31, 25), kao i u Kašića: ò *sféti* (ILI, 45); i Della Belle: ò *dóbri* (DIZ, 10).

⁴⁵⁶ Despot (2006: 134): „Dativ množine završava nastavkom *-im* koji je prodro iz dativa i instrumentalala dvojine.“

8.2.5 Lokativ

Lokativ jednine muškoga i srednjega roda završava gramatičkim morfemima *-om/-omu/-ome/-emu*: Molitva po Naku *Kerftianskom* (NK, 16, 1); u *bratinskom* jedinstvu (KNIT, 298, 21); u vinogradu onomu *Nebeskomu* (TDD, 1, 13); u njegovomu *csudnovatomu staromu* stanju (TDD, 2, 10); u tilu *csovicsanskomu* (TDD, 2, 12); u moru *cervenomu* (PIP, 277, 25); po navislenju *Angjeoskomu* (PD, 133, 11); u *staromu* uregjenju (TDD, 2, 17); u *staromu* testamentu (TDD, 11, 19); u *kripoftnomu* xivljenju (PIO, I, 54, 19); u *ufterpljivomu* Jobu (OTV, 7, 24/25); u *dugomu pokornomu* xivotu (OTV, 374, 16); u Kralještvu *Nebeskomu* (NK, 18, 18/19); u Raju *zemaljskomu* (NK, 27, 14); u *neizrecsenomu* veselju (NK, 33, 22); po *izvanskому* pedipsanju (OTV, 396, 27); po *svetomu* Krixu (NK, 16, 3); po Duhu *Svetomu* (NK, 30, 12); po *smertnomu* gihu (NK, 30, 9) po *svetomu* Sacramentu (NK, 32, 23); u Naku *Kerftianskome* (NK, 18, 14); po *slidechemu* dogagjaju (OTV, 186, 26/7); u strahu *Boxjemu* (RK, 82, 7; JRNK, 99, 6).

Gramatički morfem *-u* Pavić za lokativ jednine muškoga roda rabi u primjerima: prama onomu *mertvu* csoviku (TDD, 4, 27); prama onomu mladichu *lipu*, i *odivenu* (TDD, 4, 26).

Lokativ množine imenica srednjega roda zabilježen je gramatičkim morfemom *-ima*: u svima našima *slavnima* dilli (PIO, I, 7, 19); u trima *razlicitima* Kraljestvi (OTV, 356, 2).

Pridjevi ženskoga roda u lokativu jednine imaju gramatički morfem *-oj*: po *svetoi Katolicsanskoj* Cerkv (NK, 16, 19); po lvojoi *svetoi, opchenoi* i *Katolicsanskoj* Cerkvi (NK, 31, 2/3); u tvojoj *pribagoj* Roditeljici (RK, 29, 9); po *svetoi* Krizmi (NK, 5, 10).

Pridjevi ženskoga roda u lokativu množine imaju gramatički morfem *-ima*: u *neizrecsenima* mukama (NK, 34, 1); u zapovidma *Boxjima* (OTV, 351, 11); u *vifokima* pismama (PIO, I, 5, 24); u stvarma *vrimenitima* (NK, 37, 2); u *malima*, jali *velikima* stvarma (PD, 88, 13);

8.2.6 Instrumental

Poput Kašića i Della Belle,⁴⁵⁷ Pavić u instrumentalu jednine muškoga i srednjega roda bilježi gramatički morfem *-im*: *s-uzmlozaniim* govorenjem (TDD, 2, 28); *s-velikim* s-kruffenjem (TDD, 6, 24); *s-velikim* praskom prid *iftim* Redovnikom (TDD, 13, 12/13); *s-velikim* vapajem (OTV, 357, 11); *s-vechim* Bogoljubstvom (NK, 44, 8); *s-opakim* grihom (NK, 38, 14/15); *s-*

⁴⁵⁷ Kašić propisuje gramatički morfem *-im*: sà *sfétim* (ILI, 46), a Della Bella uz *-im*: *s'dobrim* propisuje i *s'dobrjem* (DIC, 10).

malim grijom (NK, 38, 21); *s-csudnovatim* nacfinom (OTV, 495, 1/2); *s-Boxanstvenim* Nacfinom (OTV, 495, 20/21); *s-pokornim* fercem (OTV, 499, 27); *s-novim* csudom (OTV, 186, 20); i pri *cilim* razumu (RK, 77, 14/15); *s-drugim* dilom (PIO, I, 5, 4); *s-razlicſitim* svitovanjem (OTV, 596, 19); *s-iftim* ubojstvom (KNIT, 223, 15); *s-punim* povirovanjem (JRNK, 82, 21).

Instrumental množine pridjeva muškoga roda ima gramatičke morfeme *-imi/-ima*:⁴⁵⁸ među finovmi *Boxjimi* (EIE, 1764, 436, 20; EIE, 1808, 356, 7); i među *Svetimi* (EIE, 1764, 436, 20; 1808, 356, 7); prid *tolikima* goftima (OTV, 536, 32); *s-nepravednima* Paſtirih (OTV, 285, 7).

Instrumental jednine pridjeva ženskoga roda ima gramatički morfem *-om*: *s-prilicsnom* (TDD, 2, 18); Smertjom *Vikovicsnjom* (NK, 11, 11); *s-Svetom* slobodom (OTV, 536, 30); *s-najvechom* ljubaviom (NK, 43, 2); *s-velikom* slavom (OTV, 261, 10); *s-najvechom* majstoriom (PIO, I, 5, 29); *s-velikom* filom (OTV, 186, 13); *s-velikom* xeljom (PIO, I, 102, 3); *s-jidovitom* ſtrilom (PIO, I, 68, 11); *s-velikom* pratnjom (OTV, 323, 18).

U instrumentalu množine ženskoga roda gramatički je morfem *-ima*: *s-razkrilitima* rukama (PIO, I, 50, 15); *s-slidechima strahovitima* ricsma (OTV, 597, 31); *s-vrimenitima* ftvarma (PIO, I, 102, 25).

8.2.7 Komparacija pridjeva

8.2.7.1 Pozitiv

Pozitive Pavić bilježi u sljedećim primjerima: Panj (...) *friskak* (TDD, 1, 5); jaja *frisska* (FM, 11, 13); *potavna* kervcsica (FM, 17, 16); *pravedan* postao (NK, 10, 18); *vjcsnji* oganj (NK, 27, 5); *vicsnja* iština (NK, 36, 2); *vicsnje* ſpasenje (NK, 36, 15); *Zrile* ſmokve (FM, 12, 4); *Zdrav* xeludac (FM, 41, 13).

8.2.7.2 Komparativ

Oblik za komparativ srednjega roda *gorcsie*⁴⁵⁹ (NK, 13, 27) potvrđuje da se pridjev *gorak* u Pavića tvori sufiksom *-iji*, a potvrđuje i provođenje palatalizacije (*k > č*). Komparativ

⁴⁵⁸ Kašić: *sà sfétimi* ili *sfétima* (ILI, 46); Della Bella: *s' dobrjémi* ili *s'dobrími* ili *dobrjéma* (DIZ, 10/11).

⁴⁵⁹ Kašić: *gorkí*, *gorcíyi* (ILI, 65).

srednjega roda oprimjeruju i pridjevi: obechanie (...) *kripkie* bude (NK, 44, 6); lexanje bi *pravie*, nego štajanje (PIO, I, 103, 10); *veche* Bogoljubistvo (NK, 41, 1).

Pridjev koji u današnjem standardnom jeziku tvori komparativ mimo određenih pravila, *zao – gori*, u Pavića je zabilježen na više načina. U govorima slavonskoga dijalekta komparativni je gramatički morfem *-ji* (muški rod).⁴⁶⁰ I Kašić⁴⁶¹ propisuje gramatički morfem *-yi* za komparativ. Pavić u srednjemu rodu biježi: na *gorje* stanje (FM, 11, 5). Isti je pridjev zabilježen i gramatičkim morfemom *-e* (srednji rod): Svinjsko međo *gore* neg ovcsina (FM, 17, 23). Pridjev je zabilježen i gramatičkim morfemom *-iji*: Nemojmo mi biti *gorii* (PIO, I, 68, 21).

Komparativni oblici *starji* (OTV, 357, 13; NK, 98, 4; NGD, 101, 21; PIO, I, 17, 6); *Starji* (NK, 45, 1, 7); *Starjeg* (NK, 99, 7); *starje* (KNIT, 300, 27); *starjima* (OTV, 498, 25); *starjim* (OTV, 212, 6); *Starjem* (NGD, 189, 18) zabilježeni su reduciranim samoglasnikom *i* ispred suglasnika *r*, kao i superlativni oblik *najstarjemu* (TDD, 8, 33) i poimeničeni pridjev *starji* (JRNK, 95, 18).

Pavić u komparativu bilježi i sufiks *-iji*: mlogo *slabii* (OTV, 182, 21); *slabii* puteva (OTV, 264, 24); *pravednii* postane (NK, 10, 19); od oviu triu (...) *moguchii* (NK, 20, 9); *pomnjivii* jesmo (NK, 38, 24); *svitlii* (RK, 123, 7); *Poglavitii* Stvari (NK, 14, 23); *primljenii* biti (RK, 76, 18/19); mi biti *gorii* (PIO, I, 68, 21); *sigurnii* put (PIO, II, 77, 16); *plemenitii* stvorenja (OTV, 2, 31); *s-uzmlozanii* govorenjem (TDD, 2, 28); Tko bi *uzoritii* (PIO, I, 5, 34); da on (...) *pomnjivii* bude (JRNK, 50, 20).

Komparative Pavić bilježi i sljedećim primjerima: da moljba nassa u Ocsenašsu *kripostnja* bude (NK, 10, 5); *laſnja* pokora (NK, 33, 12); *vechi* dobitak (NK, 17, 22); *lipſseg* vina (FM, 14, 13); *laſnjemu* terpljenju (OTV, 621, 1).

8.2.7.3 Superlativ

Česta je tvorba superlativa vezom prefiksa *naj* i komparativa: *najſercsaniega* vojvodæ (OTV, 182, 7); *najlipſseg* braſna (OTV, 138, 14); *najſtromaffnii* ljudi (OTV, 183, 8/9); *najplemenitie* stvorenje (OTV, 2, 28/29); *naimiliega* Oca (NK, 19, 8); *naivechi*, i *najopacsii* grifi (NK, 10, 25); *najpotribitii* Sacramenat (NK, 5, 2; 34, 11; JRNK, 46, 12/13); *najkripostnii*

⁴⁶⁰ Kolenić (1997: 111).

⁴⁶¹ Kašić (ILI, 63).

Sacramenat (NK, 34, 14); Bog, koije *najvirnii* (JRNK, 132, 4; PD, 117, 8); *najvechim* i *najmoguchiim* Nebeskim Vojvodom (PIO, II, 4, 6/7); *najopacstiom* ljudma (OTV, 28, 29); *najpotorbitie* kriposti (NK, 24, 6); janje *najkrocsie* (PIO, I, 51, 14); s - *najupravnima* ricsma (RK, 41, 1); *naiveche* dobro (NK, 21, 25); *najveche* dobro (NK, 39, 21; 43, 17/18); ù *najvechoi* skrovitosti (PIO, I, 7, 25); *najveche*, i nesveršeno dobro (NK, 42, 21); *najmanji* dio (OTV, 124, 11); *najplemenitia* stvorenja (NK, 26, 24); obechanja *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); *najsvitlieg* zlata (PIO, I, 5, 29); *najdublju* propast (PIO, I, 6, 2).

Još je češći absolutni superlativ koji označava najviši stupanj nekoga svojstva, a tvori se prefiksom *pri* + pozitiv: *prisvetim* Trojstvom (TDD, 10, 32); *primogucha* Kraljica (TDD, 10, 3); jaram *pritexak* (OTV, 124, 31); *prigorkog* kalexa (OTV, 22, 30); *Prisvete* Divice (RK, 52, 19); *pricsistoij* Majki (NK, 10, 8); *Pricfista* Divico (PD, 104, 8); *Prislavna* Majka (RK, 53, 20); *prislavna* Kuchica (NGD, 17, 5); *Prislavnoga* Imena (JRNK, 160, 2); *pricfesitoj* smerti (PD, 107, 6); *priveliko* dobro (NK, 17, 16/17); *priveliki* griffi (PD, 85, 7); S-*privelikom* poniznoštju (PD, 106, 19); *pridragoga* Sinka (NK, 18, 1); Spasitelja *pridragoga* (JRNK, 160, 11); *pridragi* Boxe! (NK, 44, 13/14); *pridragi* biser (PIO, I, 71, 27); Majko *pridraga* (NGD, 86, 16); ISUS *Prisveti* (NGD, 17, 4); Maikæ njegovæ *prisvetæ* (NK, 18, 2); *prisvete* kervi (RK, 52, 17); *Priugodne* radosti (JRNK, 167, 24); *Prisvetog* Trojstva (NK, 25, 4); *privisoki* Boxe (PD, 197, 14/15); *privisokoga* Boga (NK, 21, 21); RK, 66, 10/11); *primilostivi* Boxe (NK, 42, 20); *priljubeznivi* Boxe (JRNK, 132, 17); *priljubeznivi* Ifuse (RK, 29, 11); Gospî *Priblaxenoy* (RK, 89, 15); Majko *Priblaxena* (PD, 105, 1/2); k-*Priblaxenoy* Divici (JRNK, 125, 6); *priblagoga* provigjenja (RK, 14, 6); *Priblage* Kuchice (NGD, 16, 5); *Priblagi* Spasitelj (PD, 249, 15); *priblagi* Bog (RK, 50, 10); *privedromu* Kralju (FM, 6, 16); Plinio *primudri* (FM, 39, 26); *pritefski* umor (RK, 28, 3); *prislatki* Ifuse (RK, 25, 20; 27, 1); Ime *primedeno* (JRNK, 160, 14); *pridobri* Ifuse! (RK, 84, 12); *pridragi* Ifuse (RK, 29, 18); *pridobroga* Boga (NGD, 153, 14); *pristrafsna* pomorenja (KNIT, 401, 9); *Pripoznna* Divice (PD, 104, 15); *pridubokoj* (...) poniznosti (PD, 104, 16); *pritihe* ovcice (NGD, 57, 7); *prijasna* zornice (JRNK, 154, 7/8).

Pavić komparira i pridjevske riječi koje po svom značenju ne mogu imati stupnjeve: *najperva* (KNIT, 299, 9/10); *najpervi* (NGD, 121, 13); *najposlidnji* (OTV, 424, 4).

Tvorbu superlativa prefiksom *pri-* + *pozitiv* i prefiksom *naj-* + *komparativ* propisuju Kašić: *prilípi*, *pridrági*; *náylipscí* (ILI, 63) i Della Bella: *priljeep*, *prislàdak*, *prisladki*, *priblaxen*, *priblaxeni*; *Nájljepisci*, *Nájdraxi* (DIZ, 11).

8.2.8 Neodređeni i određeni oblik pridjeva

U Pavića se u atributnoj službi pojavljuju određeni oblici pridjeva: *mudromu* Kralju Salomunu (TDD, 1, 17); u njegovomu *csudnovatomu* staromu stanju (TDD, 2, 10); u *staromu* uregjenju (TDD, 2, 17); u *staromu* testamentu (TDD, 11, 19); u (...) *svetomu* domu (TDD, 2, 23; 23/24); *zlatnomu* teletu (TDD, 5, 14); *dobromu* i *kripostnomu* xivljenju (PIO, I, 49, 26); *neizrecsenomu* veselju (NK, 33, 22/23); *neizrecsenomu* veselju (NK, 33, 22/23); *fvetoga* xivota (TDD, 4, 21); *zloga* vrimena (TDD, 11, 27); *izgubljenoga* ſinka (OTV, 498/499, 32/1); *dobri* Ladislav (TDD, 6, 22); *bisni* Kralj (OTV, 495, 26); *veliki* zločinac (TDD, 6, 23); *laxljivi* Abbat (TDD, 12, 21); *oholi* Kralj (OTV, 447, 29); *slatki* med, i *ugodni* vosak (PIO, I, 7, 21); *sir mladi* (FM, 11, 24); *bili* papar (FM, 41, 13); *Mali* grih (NK, 23, 25); likti daje *jaki* (FM, 29, 8); Hippocrates *mudri* Likar (FM, 31, 19); Zrak *povruchi* (FM, 46, 20); dan *Svecsani* (NK, 7, 14); Grih *smertni* (NK, 23, 24); *pravedni* Sudac (PIO, I, 49, 18).

Neodređeni su oblici pridjeva u Pavića zabilježeni manjim brojem primjera, ali i oni mogu biti u atributnoj službi: *Blaxen* puk (PIP, 292, 2); *lipa* mladicha (TDD, 4, 24); *slana* mesa (FM, 10, 27); *velik* dar (TDD, 7, 13); Kruffac *bio* (FM, 11, 24); *Bio* krufsac (FM, 11, 11); *bio* barjak (PIO, II, 68, 28); *tugj* grih (NK, 12, 8); *Jak* udarac (FM, 42, 21); *dalek* put (OTV, 599, 19); *Drag* Angele (NK, 99, 26); *Kratak* nacsin (NK, 16, 14); *Zdrav* xeludac (FM, 41, 13); *slab* xeludac (FM, 29, 16); *cerven* barjak (PIO, I, 50, 2); *zlatan* vincſich (OTV, 138, 1); *velik* talas (OTV, 425, 7); grob *nov* (EIE, 1764, 244, 8; 1808, 197, 17); prama onomu mladichu *lipu*, i *odivenu* zatvori nos (TDD, 4, 26); prama onomu *mertvu* csoviku (TDD, 4, 26); Panj (...) *frixak*, *zelen* (TDD, 1, 15); kod groba *Isukerftova* (TDD, 6, 32).

Kašićeva gramatika neodređene pridjeve stavlja uz glagol *Yefām*: *lud yěſt clouik* (ILI, 46); kao i Della Bellina: *Petar jeſt dobar, Sveet, ljeep; Petar nije dobar, nije sveet, nije ljeep* (DIZ, 10). Određeni pridjevi završavaju samoglasnikom *-i*: *Mládi kògn* (ILI, 47); *Mládi čjovjek* (DIZ, 10).

Pokazna pridjevska zamjenica zabilježena je u određenome i neodređenome obliku: veche po *takvu* oproštenju (TDD, 8, 14); *takvi* plamen (PIO, I, 5, 14).

8.2.9 Poimeničeni pridjev

Budući da određeni pridjev u rečenici može preuzeti funkciju imenice, u Pavića je potvrđen velik broj poimeničenih pridjeva: Zvona dakle sazivaju *pravovirne* (TDD, 13, 16); svakolika skupsština *pravovirni* (NK, 30, 21); po molitvah, i dobri dilli *pravovirnih* (RK, 4, 16/17); *Zatvoreni* kad izide jifsche (FM, 23, 4); *Zatvorenom* daje ottvaranje (FM, 32, 22); Ako (...) neucsinite, kakono *malahni*, nechete ulisti ù Kraljeftvo Nebesko (EIE, 1764, 400, 23; EIE, 1808, 327, 3/4); hotiuchife izjednacsiti *Privisokomu* (PIO, II, 4, 2); fuditi *xive*, i *mertve* (NK, 3, 12); Za *Xive*, i *Mertve* Boga moliti (NK, 13, 18); dache *pravednim*, i *dobrim* dati Rai Nebeski: à *zlim*, i *opakim* muke paklene (NK, 4, 10-12); Kakobife na ifti nacfin strassio *pravedni* (PIO, I, 49, 15); Naraniti *gladne* (NK, 13, 5); Napoiti *xedne* (NK, 13, 5/6); Zaoditi *gole* (NK, 13, 6); pohoditi *bolestne* (NK, 13, 8); *Mertve* pokopati (NK, 13, 8); Naucsiti *nerazumne* (NK, 13, 14); *Zadubenim* pravi svitt dati (NK, 13, 14/15); *Oxaloschene* razgovoriti (NK, 13, 15); Blaxeni *krotki*; blaxeni *mirni* (PIO, I, 54, 2); Napuni Serca twoi *virni* (NK, 15, 22); i svi drugi *sveti Boxji* (NK, 18, 25); Kada dica, i ostali *neznani* (NK, 22, 16); Za siromah, i za *bogatoga* (FM, 13, 21); *Groznicsavim* dobro piti nie (FM, 21, 19); Al *bolestnim* obe stvari hude (FM, 22, 17); *Slabi* valja daše nji ostave (FM, 28, 16); Ozdravljuju svakog *dertavoga* (FM, 33, 25); Svitloft daje, i csini *csistoga*, / I k otomu josster *lukavoga* (FM, 34, 14/15); Jel luk dobar *mladom*, à i *starom*? (FM, 35, 4); *Jidovitim* Galen neda jisti, / *Vlaxovitim* dobar jest luk isti. (FM, 35, 5/6); Od *odfugjenih*, koi dragovoljno odsudu primaju (RK, 77, 2); a i *postarjima zdravima* (RK, 77, 6); i *uboge*, i *mlohave*, i *slipe*, i *rome* uvedi ovamo (KNIT, 224, 18/19).

8.3 Zamjenice

Pokazne zamjenice *ovaj* i *onaj* Pavić u nominativu jednine bilježi skraćenim oblicima *ovi*, *oni*, u skladu s propisivanjem starih gramatika Kašića i Della Belle:⁴⁶² *ovi* puštinjak (TDD, 4, 22); *ovi* grih⁴⁶³ (NK, 27, 19); *ovi* bisni Kralj (OTV, 495, 26); *ovi* nauk (OTV, 22, 22); *ovi* puk (OTV, 125, 6; 180, 4); zamuknu *ovi* csovik (OTV, 597, 28); *ovi* Otac (PIO, I, 50, 28); *ovi* plemeniti nebeski svitnjak (PIO, I, 6, 2); *ovi* Veliki Svetac (OTV, 499, 22); *ovi* Grad (KNIT, 401, 8); *Ovi* Sacramenat (JRNK, 83, 6); dan *ovi* blagi (JRNK, 159, 16); *Ovi* Marcion bogovalse (PIO, I, 1, 12); porod *ovi* (EIE, 1764, 2, 20; 1808, 2, 18); Panj ù vinogradu (...) *oni* (TDD, 1,

⁴⁶² Kašić: *oví*, *ová*, *ovó* (ILI, 71); *oní*, *oná*, *onó* (ILI, 72); Della Bella: *Oví*, *ová*, *ovó*; *Oní*, *oná*, *onó* (DIZ, 12); nà *ovi* posffó (DIZ, 44); zà *ovi* posffó (DIZ, 45).

⁴⁶³ Zabilježen je i oblik *ovai*: sstetu donio *ovai* grih? (NK, 27, 23).

13); Redovnik *oni* (TDD, 12, 27); *oni*, kogase on pristrassio (OTV, 495, 14); *oni* San Adamov (OTV, 5, 19); *oni* tvoj priteški umor (RK, 28, 3); *oni* dvor (NGD, 16, 15); *oni* laxljivi Abbat (TDD, 12, 21); *oni* njezin sud (PIO, I, 48, 19); *oni* slavni grad (PIO, I, 55, 18). Sažete likove pokaznih zamjenica poznaje i posavski govor: „Mjesto *taj*, *ovaj* i *onaj* govori se veoma često *ti*, ili *oti*, *ovi*, *oni*.“⁴⁶⁴

I u akuzativu jednine Pavić rabi kontrahirane oblike pokaznih zamjenica: ù *oni* dan (PIO, I, 49, 18); ù *ovi* Manastir (TDD, 12, 21); Na *ovi* način (OTV, 149, 1); Na fvit *ovi* jeste porodila (NGD, 16, 13); *ovichemo* dio (PIO, I, 5, 4), dok Kašić i Della Bella bilježe duže likove: *ovòga* (ILI, 71); *onòga* (ILI, 73); *Ovòga*; *Onòga* (DIZ, 12).

Pavić često rabi sraslicu tvorenju od zamjenice *sav* i pridjevske upitno-odnosne zamjenice *koliki* (-a, -o), a u kosim se padežima sklanjaju oba zamjenička lika: Razumiese *fvakolika* skupsština (NK, 30, 21); *Svakolika* (...) vlada (NGD, 206, 3); *fvakolika* dilla (PIO, II, 70, 32); *Svakolika* zasluxenja (PD, 197, 7); *fvakolika* dilla (RK, 41, 4); *fvekolike* grihe (RK, 85, 18); *fvekolike* puke (RK, 128, 11); *fvekolike* Cerkvene potrube (PD, 112, 12/13); *fukoliku* svoju S. Kerv (PIO, I, 18, 28).

Ova je zamjenica zabilježena i bez srastanja: oprošti *sve kolike* grihe (NK, 42, 8/9); kajemse za *sve kolike* grihe (NK, 43, 10).

Kada izostane metateza *vs* > *sv* u nominativu jednine zamjenice *vas* (< *v̄ss̄*) dobijemo oblik: *vas* koliki fvit (OTV, 498, 26); *Vas* koliki prid njeg narod dogje (NGD, 152, 3); *vas* koliki Zakon (KNIT, 299, 13); *vaskoliki* Narod (PIO, I, 55, 10).

Genitiv množine zamjenica *sav*, *ovaj*, *onaj*, *koji* zabilježen je s dvojinskim morfemom -*u(h)*: *sviu* naroda (OTV, 21, 1); iz megju *sviu* Izraelichana (OTV, 183, 9); prilika *sviu* Udovicah (OTV, 492, 8/9); *sviu* odmetnictvah (NK, 1, 15); od *sviu*⁴⁶⁵ griaħ (NK, 5, 4); iz *sviu* Kripostih nafsih (NK, 7, 23); ù *sviu* dilli tvoi (NK, 14, 20); fverhu *sviu* dillah njegovih (RK, 83, 10); i *sviu* izabrani Boxjih (RK, 52, 20); i iz *sviu* moi kriposti (NK, 42, 24); i *sviu* sveti (NK, 18, 2); *Sviu* Kerstiana mertve Dusse dopusti Gospodine (NK, 18, 26); pomochnik *sviu* moi tilesni i dussevni potribah (NK, 42, 4); oproštenje *sviu* griaħ (NK, 44, 25); i na zafalnost *sviu* dobrotaħ (PD, 112, 14); *sviu* dobrocsinstavah njegovih (PD, 93, 7); ocem *sviu* virnih (OTV, 27, 13); od *sviu* griaħ ocfisšchen (JRNK, 46, 15); od *sviu* nepriatelja braniti (PIO, II, 90, 9); iz *sviu* Kripostih (NK, 7,

⁴⁶⁴ Ivšić (1913: 32).

⁴⁶⁵ Pavić u genitivu množine bilježi i oblik: Bolja jeste od *svi* likaria (FM, 31, 21).

23); oprostjenje *sviuh* gori recsenih pokaranjah (TDD, 6, 8); Stvoritelj *sviu* (KNIT, 364, 29); i *sviu* Svetih Boxjih (RK, 63, 10); od *sviu* finova (OTV, 296, 20); onboje *sviukolici* Kralj (PIP, 2, 13); *oviziu*⁴⁶⁶ triu Boxanstveni (NK, 40, 27); iztomacsenuju *oviziu* triu darova (TDD, 13, 24); po dillovanju *oviziu* triu (NK, 44, 17); probugjivanje *oviziu* triu (NK, 40, 27); od *oviu* triu (NK, 20, 8); vidjeti srichu *oviziu dvju* (OTV, 6, 4); Iz *oviziu* moxete (PIO, II, 90, 11); zamotanje *oviziu* Prorokovih zvirja (OTV, 396, 18); *oniziu* tvoji prisveti ricsih (RK, 30, 12/13); i *oniziu* duffah (RK, 31, 17); *oniziu* kervavi uzdisajah (RK, 53, 16); poslani na sluxbu *oniziu* (JRNK, 20, 16); i *oniziu* duffah (RK, 31, 17); od *koiziu* mi (NK, 27, 11); Jz *koiziuse* (RK, 158, 13); Jz *Koiziuse* (RK, 128, 14).

Genitiv množine ženskoga i muškoga roda zamijenjen je akuzativom jednine srednjega roda: Zasstoje potribno obsluxivati *ovo* pet Cerkveni Zapovidih? (NK, 8, 8) *Ovo* pet Stvari (NK, 24, 24); ù koimase uzderxaje *ono* pet Cslanaka poglaviti (NK, 15, 13).

Neodređena zamjenica *svaka* u Pavića ponekad zamjenjuje količinski prilog *sve*: Toše zna, on vidi, i znade *svaka* (NK, 25, 24).

Pavić je reduciranim morfemima bilježio sljedeće oblike zamjenica:

a) reducirani morfem *-a*:

– genitiv zamjenice *on*: od *njeg* (FM, 13, 12; 14, 25); iz *njeg* (FM, 46, 17; PIO, I, 55, 20);

b) reducirani morfem *-e*:

– genitiv zamjenice *ti*: od *teb* (NGD, 16, 1);

c) reducirani morfem *-i*:

– dativ zamjenice *ja*: Poufanje *men* daosi (JRNK, 163, 21);

– dativ zamjenice *ti*: *teb* kupanje (FM, 42, 18); *Teb* ù pamet dobro postav (NK, 99, 18);

– dativ zamjenice *sebe*: *Seb* Rimkinju (NGD, 151, 7); Latinkinju *seb* (NGD, 151, 2);

– lokativ zamjenice *sebe*: za izlicfit ù *seb* cxigerice (FM, 37, 15);

⁴⁶⁶ Zabilježen je i oblik *ovizih*: ništa od *ovizih* (EIE, 1764, 54, 11; 1808, 45, 25).

d) reducirani morfem -u:

– dativ zamjenice *on*: *Njem* recseno (FM, 41, 23).

U dativnome se i lokativnome obliku zamjenica *mi* (*nama*), *vi* (*vama*), *oni* (*njima*) provodi jednačenje prema instrumentalu, npr. među *vami* (EIE, 1764, 78, 10; 1808, 65, 12), pa nastaju izrazom jednaki likovi:

– *nami*: sveje *nami* organj (TDD, 11, 5); ù *nami* ovdi poraštu (TDD, 14, 18); ù *nami* ochutimo (KNIT, 218, 25); ù svima *nami* (KNIT, 298, 17); *namise* prikašuju (NK, 2, 19); od Boga *nami* ulivena (NK, 6, 23/24); onomcheše *nami* vratiti (NK, 13, 20); O Isukerſte oproſti *nami!* (NK, 16, 7); i jednakeſi nji *nami* učfinio (KNIT, 94, 14); *Nami* s-neba objavljen (JRNK, 160, 16); O Isukerſte smiluſe *nami!* (NK, 16, 8); učfinio jeſt *nami* (PD, 93, 19); od Boga: *nami* (EIE, 1764, 248, 14; 1808, 201, 5); radi toga *namise* ovo Evangjelje sſtie (KNIT, 144, 13); ſto on *nami* zapovidi (OTV, 27, 21); Govori ti *nami* Moysia (OTV, 124, 27); koliko *nami* nauk oſtaviti (OTV, 186, 22); ù - *nami* (PIP, 265, 19); da *nami* oproſtiſ (KNIT, 263, 25);

– *vami*:⁴⁶⁷ ſtosam i pridao *vami* (KNIT, 218, 29); macha ovoga zločinſtva u *vami* pribiva (TDD, 3, 25); i koi ù *vami* (EIE, 1764, 252, 7; 1808, 204, 7); da ja *vami* danas (TDD, 3, 12); jesu prid *vami* ovdi slavili (TDD, 2, 31); Mir *vami* (KNIT, 166, 11); iſtinu govorim *vami* (EIE, 1764, 5, 4; 1808, 4, 16); govorim *vami* (EIE, 1764, 312, 13; 1808, 253, 24); *vami* govorim (KNIT, 224, 24); *vamicheſe* oči ottvoriti (OTV, 7, 9); među *vami* (EIE, 1764, 3, 12; 1808, 1808, 3, 7);

– *njimi*: recſe *njimi* (KNIT, 93, 21; 166, 11; 299, 17); recſe *njimi* (EIE, 1764, 4, 11; 1808, 4, 2); Koi govorи *njimi* (EIE, 1764, 247, 9; 1808, 200, 6); igjaffe ſ-*njimi* (EIE, 1764, 249, 7/8; 1808, 201, 23); protivan *njimi* (EIE, 1764, 64, 24; 1808, 54, 16); k-*njimi* (EIE, 1764, 65, 2; 1808, 17/18).

Navedeni primjeri pokazuju da su se u Pavića izjednačili dativni, lokativni i instrumentalni oblici zamjenica *mi*, *vi*, *oni* – *nami*, *vami*, *njimi*. Stari gramatičari u dativu zamjenice *mi* propisuju oblik *nàm* (ILI, 69); *Nam* (DIZ, 12); u lokativu *nàs* (ILI, 69); *Nas* (DIZ, 12), a u instrumentalu *nàmi* (ILI, 69); *Nami* (DIZ, 12). Zamjenicu *mi* Kašić u dativu bilježi likom *vàm*, u lokativu *vàs*, a u instrumentalu *vàmi* (ILI, 70). Della Bella u lokativu propisuje

⁴⁶⁷ Pavić bilježi i oblik: koije nas *s-vama* (JRNK, 51, 3).

Vas (DIZ, 12), a dubletne likove u dativu: *Vam, vammi, vamma* (DIZ, 12) i instrumentalu, *vammi, vamma* (DIZ, 2).

Instrumental množine povratno-posvojne zamjenice *svoj* također poprima ovakav oblik: Prid (...) *svoimi* (NGD, 207, 8), s-Ucsenici *svoimi*⁴⁶⁸ (EIE, 1764, 232, 5); s-Ucsenici *svojimi* (EIE, 1808, 188, 9); kao i zamjenica *svi* (I. mn. m. r. = svima): prid *svimi* (NGD, 208, 10). Kašić povratno-posvojnu zamjenicu *svoj* navodi samo u nominativu: *sfoy, sfoyà, sfoyè* (ILI, 78), uz napomenu kako je njezina deklinacija u ostalim padežima slična prethodnim.⁴⁶⁹ Della Bella ovu zamjenicu bilježi u nominativu, genitivu i dativu: *Svoj; Svojega; svojemu* (DIZ, 14), uz napomenu da su ostali likovi jednaki kao u prethodne zamjenice *Mòj* čiji su množinski instrumentalni oblici *s'moimi* ili *s'moima* (DIZ, 14).

Instrumental jednine ženskoga roda ima gramatičke morfeme *-om, -ome, -omu*: s-*kojom* (PIO, I, 130, 31); s-*kojomte* (NK, 43, 3); s-*onomche* (PIO, I, 130, 31); s-*tolikom* (OTV, 495, 22); s-*njegovom* (NK, 36, 26); s-*ovom* (TDD, 9, 9; NK, 43, 6); s-*njome* (OTV, 498, 30); i *njegovomu* slugi⁴⁷⁰ dati (OTV, 295, 17).

Instrumental jednine muškoga roda Kašić bilježi oblicima : *s'ovím* (ILI, 71); *s'tím* (ILI, 72); *s'oním* (ILI, 73), a tako bilježi i Pavić: *S-onim* sokom (FM, 40, 14); blagofova, s-*koim* (TDD, 11, 24); Sacramenat, s-*koim* (JRNK, 50, 14/15). Della Bella propisuje dvojako: *s' ovjem* ili *s' ovím; s' tjem* ili *s' tím; S' onjem* ili *s' oním* (DIZ, 12).

U množini instrumentalala Pavić bilježi i sljedeće zamjeničke oblike: *S-ovima* (NK, 36, 23); prid nogama *njegovima* (OTV, 537, 1); s-xenama *njegovima* (OTV, 352, 22); s-*njima* (EIE, 1764, 234, 11; 1808, 190, 3; NGD, 118, 9; PIO, I, 102, 35); s-*koima* (OTV, 139, 13; 350, 3); po *koima* (OTV, 125, 6); po *onima* ifti fudci (PIO, I, 48, 12); s-*ostalima* xivinama (OTV, 404, 26); s-dvama *finovma* *svoima* (OTV, 211, 17); s-*svoima* (OTV, 495, 20); s-*finovma* *svoima* (OTV, 211, 20).

⁴⁶⁸ Pavić bilježi i oblike: s-*svoima* (OTV, 495, 20); s-*svoima* (OTV, 21, 9); s-*finovma* *svoima* (OTV, 211, 20).

⁴⁶⁹ Prethodno Kašić sklanja zamjenice *ovaj, taj, onaj, isti, moj, tvoj*, koje u instrumentalu množine imaju likove: *s'ovími* (ILI, 71); *s'tími* (ILI, 72); *s'oními* (ILI, 73); *s'ifíimi* (ILI, 74); *s'moyími* (ILI, 77). Imenica *Tvóy* (ILI, 77) ispisana je u nominativu, genitivu i dativu jednine uz napomenu da se u ostalim padežima ne razlikuje od prethodmoga primjera *móy* (ILI, 76).

⁴⁷⁰ Imenica *sluga* označava mušku osobu, a ima ženski gramatički rod.

Genitiv jednine muškoga i srednjega roda ima gramatičke morfeme *-og*, *-oga*: *s-ovog* svita (OTV, 211, 8); od *ovoga* diteffca (OTV, 493, 13); pun *takvoga* smrada (TDD, 4, 30); *ovoga* laxljivoga duha (OTV, 7, 11); *s-ovoga* svita (NK, 44, 13; RK, 39, 9).

Zamjenice u dativu jednine završavaju gramatičkim morfemom *-u*: *k-tomu* (TDD, 6, 7; OTV, 350, 8; PIO, I, 50, 4); I *k-otomu* za dugo xiviti (FM, 7, 3); I k *otomu* jospter lukavoga (FM, 34, 15); Jos k-*otomu* ifti porlukovi (FM, 42, 22); Ispovidam, *k-otomu* (RK, 4, 1); *Kotomu* Sveti Oci (RK, 161, 14); *K-otomuje* koristno (KNIT, 96, 1); Jos k-*otomn* nauclime (JRNK, 161, 20); *svomu* puku (OTV, 181, 1); spravio *njemu* (OTV, 291, 12); kojæ *svemu* puku ocfito dao (OTV, 125, 15); *k-njemu* (OTV, 126, 22; 499, 27; 530, 5; PIO, I, 54, 30); *knjemu* (OTV, 279, 6; 296, 26); daše ciovik *ovomu* stablu izjednacsi (PIO, I, 102, 32). Kašić u jednini propisuje zamjeničke dativne likove: *ovomú* (ILI, 71); *tòmu*; *onòmu* (ILI, 72); *iftómu* (ILI, 74); *mòmu* (ILI, 76), kao i Della Bella: *Ovomu*, *tòmu*, *Onòmu* (DIZ, 12); *iftómu* (DIZ); *Mòmu* (DIZ, 14). Pavić u dativu rabi i gramatički morfem *-e*: I *k-otome* zemlju (NGD, 132, 8).

Dativni su oblici zamjenica i sljedeći: *k-meni* (EIE, 1764, 229, 15; 1808, 186, 6; JRNK, 146, 2); *k-sebi* (OTV, 125, 4; 479, 17; PIO, I, 54, 27/28); izpechi *sebi* (OTV, 304, 19); *k-njima* (OTV, 352, 8; EIE, 1764, 236, 2; 1808, 191, 8); *k-nama* (PIO, I, 70, 31; II, 70, 27); protiva *meni* (OTV, 323, 15).

Lokativ jednine završava gramatičkim morfemom *-u*: ù *njemu* (EIE, 1764, 252, 13; 1808, 204, 13); u (...) *onomu* (TDD, 1, 12); prama *onomu* (TDD, 4, 26); prama *onomu* (TDD, 4, 27); ù *komu* (NK, 5, 9); ù *ovomu* vertlu (OTV, 7, 3; NK, 42, 17); ù *tomu* (JRNK, 83, 20; 99, 12); ù (...) xivotu *svomu* (OTV, 374, 17).

Lokativ jednine ženskoga roda ima gramatički morfem *-oj*: ù *tvojoj* (RK, 29, 8); po *svojoi* (NK, 31, 2); ù *ovoi* (NK, 31, 6).

Gramatički morfem u lokativu množine muškoga roda je *-i*: na *njegovi* bedemi ukaxe (PIO, II, 68, 27).

Lokativ množine ženskoga roda završava gramatičkim morfemom *-ima*: O *ovimabo* dvima Zapovidma (NK, 7, 26); U *ovima* dvima Zapovidma (KNIT, 299, 12); U *ovakvima* (OTV, 495, 19); po *njima* (NK, 26, 21); ù *svakakvima* zlochama (OTV, 352, 2); ù *svima* *naffima* (PIO, I, 7, 19).

U prijedložnim izrazima genitiv odnosne zamjenice *što* Pavić bilježi u starom akuzativnom obliku *šta*: *Radi sſta razjidit* (OTV, 503, 19). Maretić (1910: 149) ovu pojavu uočava u slavonskih pisaca, navodeći primjere: *breza šta, iza šta*.

Pavić odnosnu zamjenicu *što* u neodređenome obliku bilježi sa završnim *-o*: i u *nisſto* okreche (TDD, 11, 30/31); i u *nisſto* obratio (OTV, 349, 25); dasmo mi *nisſto* prid Bogom (OTV, 599, 13); i pod *nisſto* derxau ricsi njegovæ (OTV, 353, 9); Jesu jedno *nisſto* (NK, 39, 25); famo jedno *nisſto* (PIO, II, 110, 26).

U enklitičkom je obliku akuzativ osobne zamjenice *ona* Pavić bilježio starijim likom – *ju* (< *jo*), kao što su to činili Kašić, *gnú* (ILI, 73), i Della Bella, *gnu* (DIZ, 13):⁴⁷¹ i udilj diavao *valjadeju* izpuštiti (TDD, 12, 5); da *kadaju* mi ugledamo (OTV, 20, 16); *daju* prifati (OTV, 261, 22); *Donesavſſiu*⁴⁷² Kralju (OTV, 350, 2); *Ugledavſſiu* Jakov hotijoi ljubav učiniti, i *pomochiu* (OTV, 66, 1/2). Maretić⁴⁷³ ističe kako je u slavonskih pisaca vrlo rijedak oblik *je*, a Pavić ga potvrđuje primjerom: da kada kcheri onæ Varoffi prid vecser pogju na vodu, *damuje* tada očituje (OTV, 53, 11).

8.4 Brojevi

U Pavića se sklanjaju brojevi *jedan, dva, tri* i *četiri*, za što su uzor pružale stare gramatike, koje Pavić u nekim primjerima nasljuđuje, a u nekima ne:⁴⁷⁴

- genitiv jednine: izgubljenjebo *jednoga*⁴⁷⁵ uda (OTV, 211, 8/9);
- dativ jednine: k-*jednoi*⁴⁷⁶ udovici (OTV, 304, 10); učinivſſi toliku pogerdu *jednomu* Kralju (OTV, 276, 5); kojase *jednomu* ottaru daje (TDD, 3, 16);

⁴⁷¹ Pavić bilježi i: na xivot vicsnji farani *nju* (EIE, 1764, 435, 19; 1808, 355, 11); opija duffu, i *nju* cīni zaſpati (OTV, 507, 24); i izbavi *nju* (PIP, 131, 16).

⁴⁷² Ovdje se u interverbalnom položaju gubi suglasnik *j*.

⁴⁷³ Maretić (1910: 174).

⁴⁷⁴ Kašić: *Yedān, Yednà, Yednò; Dvá, dví, dvá* (ILI, 57); *Trí* (ILI, 59); *Cetíri, cetíræ, cetíri* (ILI, 60); Della Bella: *Jedān, jedná, jednó; Dvá, dvie, dvá* (DIZ, 17); *Trí; Cettíri, cettire, cettiri* (DIZ, 18).

⁴⁷⁵ Kašić: *Yednóga, Yednæ, Yednóga* (ILI, 57); Della Bella: *jednóga, jednee, jednóga* (DIZ, 17).

⁴⁷⁶ Kašić: *Yednómu, Yednóy, Yednómu* (ILI, 57); Della Bella: *jednómu, jednój, jednómu* (DIZ, 17).

- instrumental jednine: *s-jednime*⁴⁷⁷ zlamenjem (PIO, I, 51, 5); *s-jednime* svetoga xivota Puštinjakom (TDD, 4, 20/21); *S-jednom* ricsjom (OTV, 69, 11); pod *jednom* verftom (NK, 34, 17);
- nominativ množine: i *dva* druga (...) raztvoriffese (TDD, 13, 12);
- genitiv množine: iztomacsenu oviziu *triu*⁴⁷⁸ darova (TDD, 3, 2; 13, 24); probugjivanje oviziu *triu* Boxanstveni Kriposti (NK, 40, 27); po dillovanju oviziu *triu* Boxanstveni Kripostih (NK, 44, 17); *Od triu* Bogoslovni Kripostih (NK, 123, 24); iztomacsenu oviziu *triu* darova (TDD, 13, 24); vidjeti srchu oviziu *dviu* (OTV, 6, 4);
- akuzativ množine: Na *dvi*⁴⁷⁹ ruke (NGD, 115, 21); valja nauciti (...) *dvi* Boxanstvene Kriposti (NK, 22, 22); za *tri*⁴⁸⁰ Miseca (OTV, 279, 20); ù *csetiri*⁴⁸¹ fata (RK, 39, 10);
- lokativ množine u Pavića je drugačiji nego u starih gramatičara:⁴⁸² O ovimabo *dvima* Zapovidma (NK, 7, 26); ù ovima *dvima* ftvarma (NK, 39, 2); U ovima *dvima* Zapovidma (KNIT, 299, 12); ù ovima *dvama* Ucsenikom (OTV, 633, 12); u ovima *trima*⁴⁸³ ftvarma (NK, 34, 25); ù *trima* razlicitima Kraljestvi (OTV, 356, 2); ù onima *trima* iftocsnima (PIO, II, 91, 4);
- instrumental množine: koliko pod *dvima*⁴⁸⁴ (NK, 34, 18); *s-dvima* gori recsenima kamenitima daskama (OTV, 126, 1); koliko pod *dvima* (NK, 34, 16/17); pod ovima *dvima* zapovidima (OTV, 527, 20); koise zarucifse *zdvima* Moabitkinjama (OTV, 211, 21); *S-DVIMA MUKAMA* (EIE, 1764, naslovnica); *s-dvama* finovma (OTV, 211, 17); *s-dvama* jaki uxeti (OTV, 200, 19); *zdvama* udarcem (OTV, 377, 1); Megju *trima*⁴⁸⁵ finovma (OTV, 21, 15); *s-onima* *trima* (PIO, II, 92, 17).

Rjedi su primjeri u kojima Pavić ne sklanja redne brojeve do pet: *s-naglot smertjom dva* dvornika (OTV, 150, 24); od *dva* ſina fvoja (OTV, 22, 10/11).

⁴⁷⁷ Kašić broj *Yedàn* (ILI, 57) sklanja u nominativu, genitivu i dativu, uz napomenu da se u ostalim padežima jedan sklanja kao pridjev u pozitivu sà *sfétim* (DIZ, 46).

⁴⁷⁸ Kašić: *Tríh ili triyú* (ILI, 59); Della Bella: *trjeh ili trih* (DIZ, 18).

⁴⁷⁹ Kašić: *Dvá, Dví, Dvá* (ILI, 58); Della Bella: *duà, dyje, dvà* (DIZ, 17).

⁴⁸⁰ Kašić: *tri* (ILI, 59); Della Bella: *tri* (DIZ, 18).

⁴⁸¹ Kašić: *cetíri, cetíræ, cetíri* (ILI, 60); Della Bella: *cettiri, cettire, cettiri* (DIZ, 18).

⁴⁸² Kašić: ù *Dvih ili dvijú* (ILI, 58); Della Bella: ù *dvjeh ili ù dvih* (DIZ, 17).

⁴⁸³ Kašić: ù *trih ili triyú* (ILI, 60); Della Bella: ù *trjeh ili ù trijh* (DIZ, 18).

⁴⁸⁴ Kašić: *s'Dvimi ili dvijú* (ILI, 58); Della Bella: *s'dvjemi ili s'dvimi* (DIZ, 17).

⁴⁸⁵ Della Bella: *s' triemi* (DIZ, 18).

Pavić sklanja i brojevne imenice: od *obadviu* (RK, 151, 17) – genitiv; operi zatim *obe*⁴⁸⁶ ocsi (FM, 8, 7); da *obadve* daske baci (OTV, 126, 5) – akuzativ; ò Prisveta *Troico!* (PD, 197, 6); Sveta *Troico* (PD, 130, 8) – vokativ; megju ovom *dvojcom* (PIO, I, 27, 29); s-*csetvericom* slugah (OTV, 369, 13) – instrumental. Rjeđe Pavić ne sklanja brojevne imenice: ukazase on i svoima *jedanaest* Ucsenikom ù skupu (OTV, 633, 26/27).

Brojeve 200 i 300 Pavić je bilježio dvojinskim oblicima: *Dvista hiljad* (NGD, 127, 17); *s-dvista hiljada* (OTV, 234, 3/4), *trista* (OTV, 289, 7; FM, 35, 12), *trista i pedeset godinah* (OTV, 349, 16), iz čega je također vidljivo da je glavne brojeve bilježio odvojeno: *sto i dvaest* (OTV, 430, 9); *pet stotinah* (OTV, 385, 27); *pet stotina hiljada* (OTV, 279, 8); *tri hiljade* (OTV, 385, 30); *osam stotina hiljada* (OTV, 279, 7); *csetiri stotine, i trideset godinah* (OTV, 111, 1). Redni su brojevi pisani zajedno: on *stopervo* od osam (OTV, 349, 9); koi *stopervo* (RK, 18, 5); *osamdeset i csetverte* godine (OTV, 492, 10/11).

Okrugli su brojevi zabilježeni i kontrahiranim oblicima: *triešt godinah* (OTV, 499, 17/18); *triešt hiljada* (OTV, 261, 9); *triešt mira* (OTV, 285, 27); *triešt lit* (NGD, 114, 14); oko *dvaest*, i tri hiljade ljudi (OTV, 126, 29); broj od *seeset* danah (KNIT, 97, 20).

8.5 Glagoli

8.5.1 Jednostavni glagolski oblici

8.5.1.1 Prezent⁴⁸⁷

Glagoli koji u 1. licu jednine prezenta završavaju na *-am*, imaju gramatičke morfeme:

-aje za 3. lice jednine: *neokopaje* (TDD, 1, 4); *uzderxaje* (TDD, 1, 4, 31/32; NK, 26, 11; 34, 24); *zaderxaje* (TDD, 5, 28; 6, 10/11; OTV, 20, 12/13; NK, 3, 17; FM, 18, 7; NGD, 119, 9; JRNK, 58, 1); *obicsajese* (OTV, 495, 19); *obicsaje* (FM, 30, 13); *uzvelicsaje* (OTV, 181, 28); *smalaksaje* (NK, 32, 17/18); *uffaje* (NK, 37, 8); *uzmloxaje* (FM, 27, 13); *puschaje* (FM, 27, 15);

⁴⁸⁶ Kašić: *Obba, obbæ, obba* (ILI, 59); Della Bella: *obba, obbję, obba* (DIZ, 18).

⁴⁸⁷ Podjela je glagola izvršena prema Akademijinoj gramatici: „(...) svi se glagoli razvrstavaju u vrste i razrede tako da u istu skupinu idu glagoli s nekim zajedničkim osobinama, prvenstveno s jednakim infinitivnim završetkom i s istim načinom tvorbe prezenta, a prema tome i ostalih oblika. Prema infinitivnom završetku i tvorbi prezenta svi su glagoli podijeljeni u šest vrsta, prva još u sedam razreda, a peta u četiri.“; -u: Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak. 1991. *Povjesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Globus, Zagreb, 681-695.

istancsaje (FM, 27, 18; 58, 13); *smanjkaje* (FM, 27, 19); *smalakaje* (FM, 30, 12); *spuzaje* (FM, 35, 10); *manjkaje* (FM, 41, 23); *objacsajese* (JRNK, 50, 18);

-*ajemo* za 1. lice množine: *obicsajemo* csiniti ù stvarma vrimenitima (NK, 37, 1);

-*aju* za 3. lice množine: *zaderxajuse*⁴⁸⁸ (TDD, 6, 13); *obicsaju* (TDD, 7, 14; 11, 24); *umiraju*⁴⁸⁹ (NK, 33, 26); *xegjaju* (NK, 14, 12/13).

Glagol *dati* izveden je od korijenske osnove *dad-*, te Pavić bilježi oblike: 1. lice jednine – *pridadem* (RK, 39, 8); 2. lice jednine – *dadeſs* (KNIT, 298, 4); 3. lice jednine – *dade* (TDD, 10, 3; KNIT, 298, 23); *nedade* (FM, 41, 15); 3. lice množine – *nedadu* (TDD, 13, 15).

Još se neki glagoli u Pavića tvore po I/7 vrsti, a ne po I/1 vrsti:

- 2. lice jednine: *imadeſſ* (PD, 134, 15); *imadeſſs* (OTV, 304, 26; FM, 7, 18; 13, 12; PIO, I, 50, 24; 102, 33); *znadeſſ* (PIP, 131, 18);
- 3. lice jednine: *imade*⁴⁹⁰ (TDD, 4, 17; 5, 28; NK, 28, 9; JRNK, 70, 3; PIO, I, 2, 21); *neimade* (PIO, I, 5, 32); *znade* (NK, 25, 24; FM, 7, 11; PIO, I, 49, 14); *poznade* (FM, 19, 25);
- 1. lice množine: *znademo* (NK, 26, 22); *Imademo* (NK, 31, 26); *neimademo* (OTV, 599, 11);
- 3. lice množine: *imadu* (OTV,); (TDD, 3, 15; 8, 27; OTV, 396, 14; 507, 9; FM, 38, 24; RK, 4, 19; NK, 25, 20); *neimadu* (OTV, 492, 24; PIO, I, 49, 20); *neuzimadu* (OTV, 493, 3); *neznadu* (OTV, 430, 10; NK, 19, 5); *poznadu* (NK, 99, 9).

Kašić i Della Bella propisuju likove na *-m*: *imam*, *imáſc*, *imá*, *imámo*, *imáte*, *imáyu* (ILI, 134); *Imám*, *imáſc*, *imá*. *Imámo*, *imáte*, *imáju* (DIZ, 22); *znaaſcli*, *nežnam* (DIZ, 45). Rječnička građa također potvrđuje takve oblike: Habdelić, *Dajem* (RS); *Imam* (RS); *Znam* (RS); Belostenec, *Imam* (GAZ I, 619; GAZ II, 142); *Znam* (GAZ I, 1091; GAZ II, 638); *Dajem* (GAZ

⁴⁸⁸ Pavić bilježi i: *zaderxavaju* (OTV, 498, 19).

⁴⁸⁹ Prvo lice jednine prezenta završava na *-em*.

⁴⁹⁰ U ovom se obliku glagol *imati* pojavljuje i u drugim glagolskim oblicima: 3. lice jednine imperfekta – *imadiasse* (OTV, 349, 10; 138, 12/13); glagolski prilog sadašnjii: *imadiuchi* (PIO, I, 103, 23; 285, 3); *neimadiuchi* (OTV, 479, 4; 180, 8).

I, 940; GAZ II, 63). Tomo Maretić navodi kako se u slavonskih pisaca pojavljuju i duži (*dadem, dadoh, imadem, imadoh, znamem, znadoh*)⁴⁹¹ i kraći oblici ovih glagola.

Pavić je glagol *sftiti*⁴⁹² (PIO, I, 50, 4) bilježio po I/6, a ne po V/4: *sftiem* (TDD, 5, 5, 12; 10, 17; 12, 15); *fftie* (RK, 157, 17); *sftie* (OTV, 349, 12; RK, 158, 12; 161, 12; PIO, I, 102, 27); *Sstiese* (PIO, II, 90, 26); *sftiu* (NK, 98, 9).

Rječnička građa nudi uzor za ovakav oblik prezenta: Vrančić, *Stiti* (DIC, 54); Kašić: *Scititi* (HTR, 327); Belostenec, *Chtejem, chtem* (GAZ I, 733); Tadijanović, *Schtitti* (SPM, 97).

Pavić u prezentu bilježi oblike *pocsimam* (TDD, 3, 18); *pocsmem* (RK, 53, 19); *pocsme* (NK, 143, 12; EIE, 1764, 434, 24; 1808, 354, 21; FM, 9, 13; PD, 56, 16); *pocsmu* (OTV, 138, 7; PIO, I, 17, 14); *zapocsme* (PIO, II, 91, 12); *nepocsme* (PIO, I, 2, 26); *pocsamfise* (OTV, 504, 25); *pocsmimo* (PIO, I, 6, 18), dok su u rječničkoj građi zabilježeni drugačiji primjeri: Vrančić, *Pocfinyem* (DIC, 20); Kašić, *Pocignam, Pocnem* (HTR, 306); Belostenec, *pochinyam* (GAZ I, 302); *Pochinyam* (GAZ II, 363).

Prezent glagola *biti* Pavić često bilježi u naglašenome obliku:⁴⁹³ *slabii jesu* od xenah (OTV, 182, 21); *Trifsnje jesu* dobro blagovanje (FM, 24, 27); nepristojne stvari uzrok *jesu* poharanja (OTV, 595, 12); *sfto jeste* oproštenje (TDD, 3, 14); *Bolja jeste* od svih likaria (FM, 31, 21); *Dobro jeste tert mifta recsena* (FM, 45, 21); à koi nevidi, ù tminah *jeste* (PIO, I, 5, 26); s-koim zvani *jeste* (KNIT, 298, 9); koi *jeft* blagofovljen (KNIT, 298, 17); *uboica jest* (KNIT, 223, 2); *Vlaxovitim dobar jest luk ifti* (FM, 35, 6); *Lipa trava jest zelje ljubica* (FM, 36, 7); *Magareche jofs jeste zdravie* (FM, 21, 16); *Jeste*; jer naft Spafitelj govori (JRNK, 128, 5); *tvoja jest zemlja* (PIP, 180, 15).

Po V/4 Pavić spreže glagole: *iftibo Petar zatajaoga bisfe* (TDD, 13, 21/22); *vifse puta zatajao*⁴⁹⁴ (PD, 46, 5); à koi neslussa Cerkvu, i njezine spasonofsne naredbe *odbacsa* (NK, 8, 11); ù (...) milosti *umiramo* (NK, 33, 19); daše po iftomu *razastiramo* (PIO, I, 7, 24); s koim csovik po vodi, i ricsi Boxjoj od svih grijah *opirase* (NK, 5, 4).

Glagol *zatvorujem* (FM, 23, 3) tvori se po VI. vrsti.

⁴⁹¹ Maretić (1910: 191).

⁴⁹² Kašić bilježi *Sctim, Sctij* (ILI, 85).

⁴⁹³ Tadijanović *Vrime Sadaſchnye* (SPM, 130) bilježi naglašenim oblicima glagola *biti*: *Ja jesam, ti jesfi, on jeft, Mi jesmo, vi jeste, onni jesu* (SPM, 130/131).

⁴⁹⁴ Pavić bilježi: *zatajati tugje zlo* (NK, 12, 11); prave vire cslanak *zatajati* (RK, 41, 25/26); ja nemogu *tajati* (RK, 25, 20); Akobi on zapoceo *tajati* (RK, 88, 7).

Maretić⁴⁹⁵ navodi primjere glagola IV. vrste koji u prezentu 3. lica množine imaju gramatički morfem *-u* (*oblaču, poklonu, progonu* i sl.), te prema takvome 3. licu množine tvore i 3. lice jednine gramatičkim morfemom *-e* (*iskorene, promine, učine*). Pavić u 2. licu jednine prezenta bilježi gramatički morfem *-eš*:⁴⁹⁶ da dugo *xiveſ* (JRNK, 94, 10), a u 3. licu jednine prezenta bilježi gramatički morfem *-e*: jer po njemu on samom Bogu *xive* (OTV, 507, 28); daje csovik ugodan Bogu, da Kerštianski *xive* (NK, 2, 13); on *xive* brez svakoga straha (PIO, I, 51, 37); da *xive* puk njegov (OTV, 127, 21). U 3. licu množine Pavić bilježi *-u*:⁴⁹⁷ Kerštiani (...) sada ù (...) ugodnomu miru *xivu* (OTV, 520, 16); nerazlozno, i xivinski *xivu* svi oni ljudi (PIO, I, 102, 13).

Glagolu *reći* (I/3)⁴⁹⁸ i njegovim složenicama osnova se u tvorbi prezenta proširuje suglasnikom *n*: koi *rekne* bratu Racha, iliti brez pameti (TDD, 4, 1); koi pak *rekne* lud, krivacche biti ognja paklenoga (TDD, 4, 2); dabimu mlogo koristno bilo, da on za njega Misu *rekne* (TDD, 10, 23); kojase kod Ottara privilegiatoga, iliti slobodnoga za mertve *rekne* (TDD, 11, 14/15); da ja ù ovoj bolesti iz ferca *reknem* (RK, 31, 11); i neka *reknu* jedan Ocsenaſ (NK, 15, 17); Da polivajuchi *izrekne* (NK, 35, 1).

Maretić⁴⁹⁹ upozorava na trojake oblike prezenta glagola *reći*: *rečem, rečeš, reknem, rekneš i rekmem, rekmeš*, objašnjavajući treći oblik analogijom prema *otmem, uzmem, počmem*. Oblik *rekmem* u slavonskih je pisaca rijetko zabilježen, a Pavić ga potvrđuje primjerima: *rekme* (OTV, 530, 20/21; NK, 1, 21); *izrekme* (OTV, 270, 16).

8.5.1.2 Aorist

U današnjem se standardnom jeziku aorist „tvori od svršenih glagola i po tome je komplementarno prošlo vrijeme s imperfektom, koji se tvori od nesvršenih glagola“.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Maretić (1910: 190).

⁴⁹⁶ Maretić (1910: 190): „Glagol *živiti* ima prez. *živim, živiš* i t. d., pored toga ima često i *živem, živeš ... živu*, a prema tome i partic. prez. *živući*.“

⁴⁹⁷ Vulić (2014: 268): „U Dubrovčana, ali i u franjevaca Bosne Srebrenе nalazimo prezentski oblik *žive* za 3. os. jednine, odnosno oblik *živu* za 3. os. množine, što je ostatak paradigme nekadanjega glagola **živstti 'živjeti'*, npr. u Radnića *xivu*.“

⁴⁹⁸ Kašić bilježi bez proširka *n*: *recém* (ILI, 120).

⁴⁹⁹ Maretić (1910: 185).

⁵⁰⁰ Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak, Katičić (1991: 697). Na ovome se mjestu upozorava i na oblike koji se aorisnim nastavcima tvore od nesvršenih glagola.

Slavonski pisci,⁵⁰¹ tako i Pavić, aorist tvore i od nesvršenih glagola, te on tada ima značenje imperfekta. To je u jezikoslovnoj praksi poznato, nasljeđeno iz staroslavenskoga razdoblja.

U prvom licu jednine gramatički morfem *-h* imaju glagoli čija infinitivna osnova završava samoglasnikom, a Pavić bilježi oblik s reduciranim suglasnikom *-h*: *ugleda* (TDD, 12, 22). Kada infinitivna osnova završava suglasnikom gramatički je morfem u prvome licu jednine *-oh*, a Pavić bilježi: *reko* (TDD, 3, 7; NGD, 91, 2); *neottido* (EIE, 1764, 6); *neotido* (EIE, 1808, 177, 1).

Glagoli koji se tvore po I/1 vrsti, a ne po 7/1 vrsti, izvedeni su od starih infinitivnih osnova *dad-*, *imad-*, *znad-*. Takvih je glagola mnogo, a brojne su i njihove složenice:

- 1. lice jednine: *poznado* (TDD, 12, 22);
- 3. lice jednine: *pridade* (TDD, 8, 29); *pridadde* (PIO, I, 55, 8); *dade* (TDD, 13, 11; NK, 98, 4; OTV, 7, 18); *dadde* (OTV, 633, 13; PIO, I, 54, 29); *neimade* (OTV, 499, 29); *poznadde* (OTV, 270, 13; 425, 10); *poznade* (OTV, 279, 9); *propadde* (PIO, I, 6, 1); *neizdade* (TDD, 12, 7);

Kada infinitivna osnova završava samoglasnikom, u 3. licu jednine aorist ima gramatički morfem *-Ø*: *Uslissa* (TDD, 9, 10); *zaspa* (OTV, 181, 19; PIO, I, 103, 4); *opsova* (OTV, 150, 27); *otterka* (OTV, 66, 9); *ukaza* (TDD, 7, 4); *ukazase* (OTV, 633, 26); *kaza* (TDD, 7, 10; 12, 3); *uze* (OTV, 493, 11; 632, 22); *csu* (EIE, 1764, 4, 6); *csu* (EIE, 1808, 3, 25); *pocse* (TDD, 7, 4, 12, 17; OTV, 149, 1; 270, 14); *Zakle* (TDD, 10, 32); *Prokle* (OTV, 536, 15); *zaostade* (OTV, 125, 19); *postade* (OTV, 21, 21); *postade* (OTV, 537, 17); *obside* (OTV, 352, 11); *otterxe* (OTV, 7, 15); *hotti* (OTV, 495, 26); *odbi* (NGD, 191, 11); *umori* (TDD, 7, 3); *odrani* (OTV, 295, 23); *pokri* (OTV, 181, 17); *pripovidi* (TDD, 7, 10); *pocsini* (OTV, 536, 16); *popi* (PIO, I, 68, 14); *umri* (OTV, 295, 30); *zveknu* (TDD, 13, 11); *uskersnu* (NK, 3, 9); *okrenuse* (TDD, 11, 11); od kogase *opi*, i *zafpa* (OTV, 21, 27).

Gramatički morfem *-i*⁵⁰² za 3. lice jednine zabilježen je u primjerima: *razdri* na řebi hodichu (OTV, 350, 4); *umri* bogoljubni Jozia (OTV, 351, 16); *umri* Elimelech (OTV, 211, 19); ſlipka Aaronova *proxdri* Ive (OTV, 105, 5); ſtablo (...) kojese *razaſtri* (OTV, 404, 13).

⁵⁰¹ Maretić (1910: 181).

⁵⁰² Maretić (1910: 187): „Dosta se često nalazi u 2. i 3. l. sing. aor. *-ri* mjesto *-r*.“

„U 2. i 3. l. sing. aor. često se svršuje oblik na -r⁵⁰³: oblak debeo, i gust *obaſter* svu planinu (OTV, 123, 5); On (...) *umer* (OTV, 593, 11/12).

Brojni su u Pavića oblici za 3. lice množine: *dogodifſe* (TDD, 2, 32); *viknuſſe* (TDD, 11, 10); *obratifſeſe* (TDD, 11, 11); *prozeleniſſe* (TDD, 3, 9); *pomeriſſe* (TDD, 5, 17/18); *oxiviſſe* (TDD, 3, 3); *pokloniſſe* (TDD, 5, 14); *neproslavifſe* (TDD, 5, 19); *neſagriſiſiſe* (NK, 27, 16); *Pristupiſſe* (KNIT, 299, 2) *zakleſſe* (OTV, 350, 26); *ochutifſe* (OTV, 633, 20); *pocſeſſe* (OTV, 211, 2); *priblixaſſeſe* (OTV, 632, 16/17); *pobojaſſeſe* (OTV, 97, 30); *pooftajaſſe* (OTV, 213, 11); *sluſſaſſe* (OTV, 536, 17); *iziskivaſſe* (KNIT, 157, 20/21); *Govoriſſe* (JRNK, 152, 16).

Gramatički morfem -e za 3. lice jednine imaju glagoli s infinitivom na -ći i oni kojima infinitivna osnova završava suglasnikom: *recſe* (TDD, 7, 4; OTV, 5, 13; JRNK, 155, 5; PIP, 234, 8); *rekne*⁵⁰⁴ (RK, 8, 3) *izrecſe* (TDD, 11, 9); *dogje* (TDD, 10, 31; OTV, 5, 26); *oxixe* (TDD, 9, 26); *zaxixe* (OTV, 150, 13); *lexe* (PIO, I, 103, 4); *podixe* (OTV, 295, 23; PIP, 293, 17); *upade* (OTV, 352, 17); *zagrise* (OTV, 7, 22).

Za ostala lica glagola s infinitivom na -ći ili onih čija infinitivna osnova završava suglasnikom, gramatički morfemi su:

- 1. lice množine -osmo: *rekosmo* (TDD, 5, 21/22; 8, 8);
- 3. lice množine -oše: *poraſtoſſe* (TDD, 2, 5); *poraſtoſſe* (TDD, 3, 3; 14, 16); *propadosſe* (TDD, 13, 13/14); *pogjoſſe*, *sritoſſe* (TDD, 4, 24); *nagjosrega* (OTV, 498, 2/3); *navukoſſe* (OTV, 350, 6); *igjoſſe* (OTV, 632, 17).

8.5.1.3 Imperfekt

U Pavića je imperfekt⁵⁰⁵ potvrđen brojnim oblicima za 3. lice jednine: *murmuraſſe* (TDD, 5, 16; 18); *moljaſſebo* (TDD, 7, 3); *moljaſſe* (OTV, 181, 12; 279, 11); *kupljajaſſe* (OTV, 213, 13; 304, 13); *xivljaſſe* (OTV, 352, 1; 499, 24); *ljubljajaſſe* (OTV, 530, 10); *ljubljajaſſe* (NGD, 176, 9); *cfinjaſſe* (NGD, 176, 10); *Kraljevaſſe* (TDD, 6, 22); *nosajaſſe* (TDD, 12, 3); *promiſljavaſſe* (TDD, 12, 19); *zvaſſe* (TDD, 10, 17); *naregivaſſe* (TDD, 8, 8); *putovaſſe* (TDD, 4, 21); *smergjaſſe* (TDD, 4, 30); *cfugjaſſeſe* (PIO, I, 50, 1); *vlađaſſe* (TDD, 2, 18); *zapovidajaſſe*

⁵⁰³ Maretić (1910: 187).

⁵⁰⁴ U rečenici: doſlavſi ū kuchu, gdi lexi bolesnik, *rekne*: Mir ovomu domu (RK, 8, 3). Osnova se glagola proširuje suglasnikom n.

⁵⁰⁵ Ivšić (1913: 61) napominje kako u „današnjem posavskom govoru nema imperfekta“, osim u glagola biti: *bijaſe*.

(TDD, 2, 17); *sligjaffe* (OTV, 270, 14; PIO, I, 7, 13); *promatraffe* (OTV, 536, 27/28); *nastojaffe* (OTV, 495, 28); *mogaffe* (OTV, 498, 29; PIO, I, 50, 4); *nesluxafse* (OTV, 498, 29/30); *spavaffe* (OTV, 5, 10); *iskafse* (OTV, 181, 18); *vojevaffe* (OTV, 181, 19/20); *govoraffe* (PIO, I, 5, 5); *lexaffe* (PIO, I, 103, 7); *straxafse* (OTV, 377, 4).

Kada glagoli IV. vrste ispred infinitivne osnove pred završnim *i* imaju sibilant, u 3. licu jednine zabilježeni su alternacijom *i/a*: *dolazafse* (TDD, 10, 17/18); *nosaffe* (TDD, 12, 11); *noſaffe* (OTV, 212, 12/13). Maretić takve primjere nalazi u slavonskih pisaca napominjući kako u imperfektu glasovi *s*, *z* ne prelaze u *š*, *ž*: *dolazaše*, *donosaše*, *izlazaše*.⁵⁰⁶

U 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem - *au*: *izilazau* (TDD, 2, 13); *xeljau* (TDD, 2, 15); *mermlau* (KNIT, 94, 11); *primau* (TDD, 5, 22); *moljauboga* (TDD, 9, 9); *verzause* (TDD, 10, 28); *vrachause* (TDD, 10, 28/29); *obicsavau* (TDD, 10, 29); *obicsvau*⁵⁰⁷ (TDD, 12, 10); *cſinjau* (TDD, 11, 19); *jigjau* (RK, 161, 20); *sligjau* (OTV, 621, 27); *traxauga* (OTV, 593, 19); *plogjau* (OTV, 97, 6); *dolazau* (OTV, 499, 27); *kamenovauga* (KNIT, 398, 1); *fikau* (KNIT, 144, 3); *ſtajau* (JRNK, 20, 11); *sluxau* (OTV, 149, 4; JRNK, 14, 3); *imadiau* (PIO, II, 91, 30); *zvaufe* (NGD, 207, 12); *nastojau* (NGD, 208, 17); *govorau* (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *igjau* (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); *razgovarau* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); *iziskivau* (EIE, 1764, 249, 6/7; 1808, 201, 22); *nemogau* (EIE, 1764, 312, 2; 1808, 253, 13); *blagosivau* (...) *govorau* (PIP, 114, 13, 14); *ſterau* (KNIT, 144, 3/4); *pridhogjau*, i koja *naslidovau*, *vapiau* (KNIT, 144, 4/5); *bivau* (EIE, 1764, 66, 4; 1808, 55, 14).

Kašić bilježi kratke i duge imperfektne oblike glagola *biti*: *Bijh / biāh, Bijſce / biāſce, Bijſce / biāſce, Bijhomo / biāhomo, Bijhote / biāhote, Bijhu / biāhu* (ILI, 89), a Della Bella duže: *já biáh, tij biáſce, on biáſce, Mij biáhomo, vij biáhote, oni biáhu* (DIZ, 19). Imperfekt glagola *biti* za 3. lice jednine i množine u Pavića je bilježen u dužem obliku: *biaſſe* (TDD, 13, 12; 11, 32); *biau* (TDD, 1, 4; 12, 2; NK, 27, 16; PIO, II, 112, 17; NGD, 7, 9; KNIT, 94, 8; OTV, 691, 13); *bijau* (TDD, 5, 23), ali i u kraćem obliku: *bifſe* (TDD, 12, 29; 13, 22; OTV, 105, 17); *bifſe* (OTV, 5, 8; EIE, 1764, 7, 5; NGD, 176, 19); *bishe* (EIE, 1808, 6, 7); *biu* (NGD, 208, 20; PD, 28, 6; EIE, 1764, 250, 22; 1808, 203, 2).

⁵⁰⁶ Maretić (1910: 190).

⁵⁰⁷ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *obicsavau*.

Maretić ističe da mnogi slavonski pisci bilježe imperfekt *mogadijah*, *mogadijaše*⁵⁰⁸, među ostalima i Pavić: *nemogadiasse* (OTV, 62, 14; 182, 4; 449, 26); *nemogadiau* (OTV, 77, 5; 105, 30/31; 449, 23). Staroj se infinitivnoj osnovi *mogad-*, po uzoru na glagole *znati* i *imati* (*znad-*, *imad-*), dodaju gramatički morfemi za imperfekt, te tako nastaju oblici: *znadiasse* (EIE, 1764, 232, 3); *znadiashe* (EIE, 1808, 188, 7); *znadiasse* (OTV, 495, 3; 535, 15); *Valjadiasiſeboi* (PIO, I, 48, 17).

Imperfektni su oblici glagola *htjeti* u Pavića *hottiau* (PIO, II, 5, 13); *hotiau* (PIO, II, 90, 4), premda je glagolski pridjev radni ovoga glagola bilježio oblikom *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8). Kašić⁵⁰⁹ u svim oblicima bilježi leksički morfem *-o-*, a Della Bella ga bilježi (*Nehotiáh*), ali ga i izostavlja (*nehtiáh*) (DIZ, 30).

8.5.1.4 Imperativ

Imperativni je oblik glagola *biti* za 2. i 3. lice jednine u Kašića: *bùdi tí*; *bùdi òn* (ILI, 92) i Della Belle: *Budi tij*; *budi on* (DIZ, 20) popraćen zamjenicama *ti* i *on*, u svrhu izbjegavanja gramatičke homonimije. Tadijanović bilježi imperativne oblike uz zamjenice: *Smirom ti Siddi!* *Mucsite vi!* (SPM, 97), ali i bez njih: *Pristanni!* (SPM, 97). I Pavić na mjestima uz imperativni oblik glagola bilježi i zamjenicu: *Govori ti nami Moysia* (OTV, 124, 26); *A i biber ti nezaboravi* (FM, 16, 16); Csefto meso *ti teleche poj* (FM, 19, 3); *Nji jiduchi vina ti nexali* (FM, 20, 11); *Cxigericu ti izberi lipu* (FM, 28, 22); *Nam prosviti ti pameti* (JRNK, 152, 4); *Hodiderte vi blaxeni* (PIO, I, 54, 14).

U Pavića je imperativ zabilježen i konstrukcijama s *neka*, što potvrđuje Della Bellin⁵¹⁰ utjecaj: 40. dana *neka posti* (TDD, 7, 22); i njegova volja *neka bude* (NK, 18, 21/22); *neka redom kleknu* (NK, 15, 16); i *neka reknu* jedan Ocsenaſ (NK, 15, 17); Kako Dica naucse govoriti, *nekai* njivoi roditelji (...) *naucse govoriti* (NK, 19, 6-8); i *neka* svaki dan Ocsenaſ (...) *govore* (NK, 19, 10); Stvari od Vire *nek naucse* (NK, 19, 13); *Nekase* svaki iz megju vas dobro *razbere* (PIO, I, 48, 2/3); i *nekase* gvozdiem *okuje*, pak *nekse* s-rosom Nebeskom *okvaſi* (OTV, 404, 25/26); *neka* zazove Misnike Cerkvene, i *nek mole* (JRNK, 81, 20/21).

⁵⁰⁸ Maretić (1910: 186).

⁵⁰⁹ Kašić (ILI, 102-109).

⁵¹⁰ Della Bella: „(...) neka budeš *ti*, neka bude *on*. Mn. *neka budémo mi*, *neka budéte vi*, *neka budu oni*.“ (DIZ, 20).

Imperativi za drugo lice jednine u Pavića su brojni, na što svakako utječe i karakter nabožne literature kojom Pavić pojedinca poučava životu po kršćanskome svjetonazoru. Brojnost zapovijedi i zabrana u ovakvim djelima rezultira imperativima koji su srasli s riječom *ne*.⁵¹¹ *Nereci* (JRNK, 110, 10); *neimai* (NK, 7, 11); *Neuzmi* (NK, 7, 12); *Neubi* (NK, 7, 15; JRNK, 96, 11); *Nesagrissi* (NK, 7, 16); *Nesagrissi* (JRNK, 98, 10); *Neukradi* (NK, 7, 17; JRNK, 98, 11) *Nepoxeli* (NK, 7, 18; JRNK, 102, 6); *nejidi* (FM, 10, 14); *nezaboravi* (FM, 16, 17); *nexali* (FM, 20, 11); *Neuvedi* (NK, 9, 13).

U 2. licu jednine imperativa zabilježeni su i primjeri: *upravlja* (NK, 99, 28); *jidi*, i *naverni* (FM, 28, 21); *operi* (FM, 8, 7); *jidi* (OTV, 4, 14; PIO, I, 103, 5); *csuvai* (NK, 99, 26); *Daj* (PD, 129, 11); *uxgaj* (PD, 258, 4); *uzimlji* (FM, 29, 23); *satari*, i *pomaxi* (FM, 35, 11); *protari* (FM, 45, 16); *nemoi* (OTV, 124, 27; PIO, I, 50, 33); *Privolji* (RK, 167, 3); *Ljubi* (KNIT, 299, 6); *Miluj* (KNIT, 299, 11); *ustani* (TDD, 7, 4/5); *ottigi* (TDD, 7, 5); *ottidi* (OTV, 304, 26); *zali* (FM, 20, 12); *poškropi* (RK, 8, 6).

Maretić navodi kako je imperativni gramatički morfem *-ij*⁵¹² u slavonskih pisaca rjeđe bilježen nego gramatički morfem *-i*. Pavić u 2. licu jednine bilježi *Bdi* (FM, 44, 15), a u 2. licu množine: *Bdite! Bdite!* (RK, 15, 15); *Sakritenas* (PIO, I, 51, 11). U 1. je licu množine zabilježen oblik *ubimo* (EIE, 1764, 103, 3; 1808, 85, 16).

Uz imperativni oblik Pavić bilježi i glagol u infinitivu, čime je zapovijed ublažena: *Nastoj nachi* travicu metvice (FM, 33, 4); *Nastoi csiniti* pervašnja dilla (PIO, I, 5, 5).

Imperativni oblici za 1. lice množine: *ajdemo* (TDD, 5, 1; 8, 27); *uzmimo* (TDD, 5, 1); *pissimo* (NGD, 117, 9); *proslavimo* (NGD, 117, 10).

Tomo Maretić upozorava na izjednačavanje oblika za 2. i 3. lice jednine imperativa (*budi*):⁵¹³ *budi* dakle Bogu svemoguchemu neizrecsena slava i fahla (TDD, 14, 15); Bogu *budi* fala (PIO, II, 91, 8); Njemu fala *budi* (PD, 128, 19); Blagošovljeno *budi* prifaštje tvoje (PD, 106, 15); blagošovljena *budi* slašt ljubavi tvoje (PD, 106, 17); Falavam *budi* u vike (JRNK, 157, 18).

Oblici imperativa za 2. lice množine u Pavića su: *podſcite* (OTV, 404, 22); *izoſicajte* (OTV, 404, 23); *Vidite* (OTV, 597, 16); *Izigjite* (OTV, 597, 18); *Nebojtese* (OTV, 7, 8);

⁵¹¹ Zabilježen je i primjer gdje negacija nije srasla s glagolom: *Ne reci* krivo ſvidocanstvo (NK, 7, 17).

⁵¹² Maretić (1910: 150).

⁵¹³ Maretić (1910: 182).

Navistite (PIO, I, 7, 14); *Hodite, i vidite* (EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *hodite* (KNIT, 298, 9); *nemoite* (NK, 125, 20); *Gledajte* (JRNK, 147, 10/11); *Blagošovite* (PIP, 211, 4).

Riječcu *der*⁵¹⁴ Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Posluſsajder* (PIO, I, 81, 3/4); *Upitajdermoga* (PIO, I, 2, 7); *Privernidermo* (PIO, I, 4, 2); *Motriderte* (PIO, I, 54, 24; OTV, 113, 18); *gledajdertega* (OTV, 323, 14); *Zaviriderte* (PIO, I, 71, 29); *promotriderte* (PIO, I, 71, 31); *Prociniderete* (PIO, I, 71, 34). Zabilježen je i oblik *deder* pred imperativnim oblikom: M. *Deder reci Zdravu Mariu* (NK, 9, 24).

8.5.1.5 Infinitiv

Gramatičkim morfemom *-ti* označen je infinitiv: *razumiti* (TDD, 2, 6; 4, 31; NK, 35, 12); *viditi* (TDD, 2, 8); *dopustiti* (TDD, 3, 15); *ocſitovati*, i *iztomacſiti* (TDD, 2, 24); *fahliti* (TDD, 7, 11); *pripovidati* (TDD, 7, 11); *diliti* (TDD, 7, 14); *biti* (OTV, 126, 21); *baciti* (OTV, 126, 17); *ſtovati*, i *zazivati* (RK, 4, 19); *sluxiti* (OTV, 495, 20); *virovati* (NK, 2, 23); *uxivati* (NK, 33, 23); *moliti* (NK, 13, 19); *vratiti* (NK, 13, 20); *bixati* (NK, 17, 3); *dobiti* (NK, 17, 4); *ispuniti* (NK, 17, 3); *uvriditi* (NK, 17, 14); *dostignuti* (NK, 13, 10; 14, 15); *doſegnuti* (NK, 14, 27); *metnuti* (NK, 17, 15); *xiviti*, i *umerti* (NK, 16, 21); *terpiti*, ili *umerti* (NK, 28, 21); *briniti* (RK, 82, 3); *kerſtitи* (NK, 35, 4); *Piti* (FM,⁵¹⁵ 15, 2; JRNK, 145, 13); *jisti* (FM, 24, 13); *zaderxati* (FM, 7, 9); *ljubiti* (PIO, I, 51, 35); *primiti* (PIO, I, 48, 32); *krenuti* (PIO, I, 5, 6).

Karakteristika slavonskih govora je krnji infinitiv, a u Pavića ga potvrđuju sljedeći primjeri: *razumit* (TDD, 6, 10); *drimat* (TDD, 7, 4); *naucſit* (OTV, 495, 32) *tert* (FM, 45, 21); *praznit* (FM, 24, 20); *obrat* (FM, 19, 25); *derxat* (FM, 7, 10); *ſtajat* (FM, 8, 14); *virovat* (NK, 2, 21/22); *ſudit* (NK, 4, 9); *vidit* (NK, 14, 16); *csinit* (NK, 19, 10); *cfinit* (JRNK, 99, 19; 143, 10); *bit* (NK, 34, 13); *primit* (NK, 34, 20); *ſpavat* (NK, 99, 8); *oſtavit* (NK, 125, 20); *iftirat* (FM, 33, 3); *ifpunit* (KNIT, 298, 23; JRNK, 99, 19); *bojat* (FM, 34, 17); *ottirat* (FM, 38, 25); *bit* (RK, 85, 12; PIO, I, 50, 9); *mazat* (FM, 39, 13); *Groznicsavit* (FM, 41, 15) *uzet* (FM, 44, 24); *ſtiskat* (FM, 9, 13); *privit* (FM, 44, 26); *dostignut* (JRNK, 46, 20); *hudit* (PD, 129, 9); *profvitlit* (JRNK, 155, 9); *zafalit* (KNIT, 60, 7); *cfuvat* (NGD, 160, 2); *kraſt* (JRNK, 101, 13); *lagat* (JRNK, 101, 13).

⁵¹⁴ Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

⁵¹⁵ U istome djelu Pavić bilježi i krnji infinitiv ovoga glagola: *pit* (FM, 18, 18; 38, 26; 44, 13).

Pavić bilježi i glagole s infinitivnim završetkom *-ći*: *ichi* (OTV, 632, 18); *pochi* (OTV, 212, 2; 494, 13); *dochi* (PIP, 119, 9; KNIT, 224, 14); *nachi* (FM, 33, 4); *unichi* (NK, 12, 19; KNIT, 144, 26; PIO, II, 4, 14; 112, 11; PD, 106, 14); *izichi* (RK, 18, 14; 167, 8; EIE, 1764, 61, 18; 1808, 51, 22; OTV, 27, 15); *izachi* (KNIT, 224, 9); *sichi* (PIO, I, 2, 5); *pobichi* (OTV, 320, 28); *izrechi* (NK, 40, 10).

I završetak *-ći* može biti zabilježen u reduciranim oblicima: *unich* (NK, 123, 6; RK, 96, 15); *izich* (OTV, 693, 9); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *izrech* (NGD, 115, 14); *doch* (FM, 53, 5).

Trag se samostalnomo obliku staroga infinitiva *iti* bilježi u sljedećih glagola: *uziti* (TDD, 14, 3); *ottiti*⁵¹⁶ (NGD, 43, 5); *otiti* (NGD, 206, 8); *priti* (EIE, 1764, 2, 5; 400, 8; 145, 6; 1808, 2, 3; 326, 15; 119, 9).

8.5.1.6 Glagolski pridjev radni

Glagolski je pridjev radni u Pavića zabilježen s promjenom završnoga *l* u *o*: *ponovio*, *ipoklonio* (TDD, 10, 7); *izveo* (OTV, 495, 2); *izraftao* (OTV, 430, 6); *uvenuo* (OTV, 430, 7); *stvorio* (NK, 41, 10); *odkupio* (NK, 41, 11); *posvetio* (NK, 41, 12/13); *postavio* (NK, 41, 14); *zagrisio* (NK, 43, 21); *uvridio* (NK, 43, 23); *pocsinio* (NK, 43, 11); *stvorio* (NK, 43, 5); *obsluxivao* (PIO, I, 49, 16); *upisao* (OTV, 350, 2); *plachao* (PIP, 130, 3).

Promjena *l* u *o* događa i u obliku glagolskoga pridjeva radnog kada glagolska osnova završava samoglasnim *r*: *umro* (NK, 28, 24; 25, 10).

U Pavića je oblicima *hottio*⁵¹⁷ (TDD, 10, 4; OTV, 3, 9); *hotio* (KNIT, 399, 2; 144, 25; NGD, 152, 10; PD, 88, 13); *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8) tvoren glagol *htjeti*.

⁵¹⁶ Zabilježen je i oblik *ottichi* (PD, 91, 25).

⁵¹⁷ Pavić bilježi glagole: *hotili* (NK, 39, 4; EIE, 1808, 118, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 1764, 144, 17); *hotilo* (FM, 14, 6); *hoti* (RK, 156, 1; NGD, 43, 5; PD, 119, 12); *hotti* (PIO, I, 1, 17; I, 68, 17; PIO, II, 74, 16; NGD, 178, 2; OTV, 2, 28); *hotiim* (NGD, 44, 19); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hotiosi* (PD, 62, 15); *hotiau* (PIO, II, 90, 4); *hotijsé* (PIO, II, 4, 1; OTV, 621, 15); *hotijsé* (NGD, 160, 2); *hottiffe* (OTV, 353, 6); *hotiffe* (NGD, 45, 2); *hotifse* (EIE, 1764, 312, 14); *hotishe* (EIE, 1808, 253, 25); glagolske imenice: *hottenjah* (OTV, 536, 13); *hotenja* (NK, 42, 23; JRNK, 161, 17); *hotenje* (NK, 42, 23); *hottenje* (PIO, II, 4, 2); *hotenjem* (RK, 8, 1); *hotenju* (KNIT, 168, 18/19); glagolskoge priloge sadašnje: *hotiuchi* (RK, 30, 11); *hottiuchi* (OTV, 499, 18; PIO, II, 3, 13; II, 74, 22).

Uz uobičajene oblike *donio* (NK, 27, 23); *donila* (NGD, 5, 9); *podnio* (PIO, II, 5, 31), Maretić⁵¹⁸ navodi da su puno rjeđi oblici *donešao*⁵¹⁹ (NK, 27, 26/27); *odnesli* (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22).

8.5.1.7 Glagolski pridjev trpni (pasivni particip preterita)

Kašić naglašava kako u *našemu jeziku*⁵²⁰ ništa osim participa nije pasivnoga značenja, te za participe pasivnoga značenja navodi različite oblike završetaka za muški rod:⁵²¹ *slog en* (*ucèn*), *slog an* (*imenòvan*), *slog et* (*pròpet*); *slog at* (*dvìzat*); *slog ut* (*sàghnut*).

Pasivni je particip preterita u slavonskih pisaca čest, pa tako i u Pavića. Od svih je participa jedini sačuvao pridjevsko značenje i sklonidbu:

-t: *natopit* (TDD, 1, 13); *zatvorit* (TDD, 13, 4); *razdert* (TDD, 5, 24); *obaſtert* (TDD, 13, 4); *propet* (NK, 3, 7); *zacset* (NK, 3, 5); *ujedinit* (RK, 38, 14); *obkolit* (RK, 28, 23); *pokripit*, i (...) *oslobodit* (OTV, 65, 22/23); *oxenit* (PIO, I, 55, 14); *neoxenit* (PIO, I, 55, 14); *zvat* (PIO, I, 70, 29); *okat* (FM, 17, 12); *Privilegiatoga* (TDD, 10, 15); *ugovoritoga* (OTV, 181, 5); *nadaritoga* (OTV, 596, 25); *kamenovati* (OTV, 150, 21/22); *vodati*⁵²² (FM, 50, 5); *primita* (TDD, 6, 13); *potribita* (TDD, 7, 15); *odkrita* (OTV, 21, 29/30); *izgubita* (PIO, I, 5, 20); *pripravita* (OTV, 597, 17; PIO, I, 6, 13); *data* (OTV, 151, 13; 186, 13); *Potribita* (NK, 38, 12); *zatvorita* (PIO, II, 92, 2); *napunita* (PIO, I, 102, 5); *obkroita* (OTV, 137, 15); *pokripite* (OTV, 182, 22); *potribite* (NK, 36, 25); *obloxite* (OTV, 138, 5); *poklate* (OTV, 597, 7); *prozelenita* (TDD, 11, 15); *ujedinita* (OTV, 320, 27/28); *smervita* (FM, 38, 6); *nakvafita* (FM, 40, 11); *zaostavita*⁵²³ (PIO, I, 49, 19); *postavita* (FM, 40, 12); *data* (PD, 135, 18); *s-razkrilitima* (PIO, I, 50, 15); *rannitæ* (OTV, 536, 27); *uzeto* (TDD, 7, 31); *razdiljto* (NK, 14, 24); *pripravito* (OTV, 261, 28); *usadito* (OTV, 182, 20); *iskorinito* (OTV, 210, 3); *potribito* (JRNK, 47, 2); *posmicati* (OTV, 495, 27); *nerazloxiiti* (OTV, 404, 16); *podariti* (PIO, I, 54, 34/35).

– u Pavića su zabilježeni i oblici sa završnim -ti: *nadariti* Ucsenik (PIO, II, 81, 2); ottar *Privilegjati* (TDD, 14, 11).

⁵¹⁸ Maretić (1910: 184/185).

⁵¹⁹ U ovakvome se obliku pojavljuje i glagolski prilog prošli: *Doneſavſiu* (OTV, 350, 2).

⁵²⁰ Kašić, ILI, Pretisak 2002., str. 339 (u izvorniku 169).

⁵²¹ Kašić, ILI, Pretisak 2002., str. 343 (u izvorniku 171).

⁵²² U rečenici: Slabi jesu svi ljudi *vodati* (FM, 50, 5).

⁵²³ Zabilježen je i primjer: *Zaostavljenamie Krunna* (PIO, I, 49, 17).

Pavić bilježi i oblike na *-en*: *usagjen*⁵²⁴ (TDD, 1, 13); *uplassen* (OTV, 261, 27); *odrissen* (TDD, 8, 1); *soljen* (FM, 17, 14); *jiden*⁵²⁵ (FM, 23, 3); *stucseña* (FM, 38, 6); *dopussteno* (TDD, 3, 5); *vigjeno*, i *kripostno* (NK, 4, 17).

U slavonskih se pisaca po I/2 vrsti tvori glagolski pridjev trpni glagola *spasiti*: i da *Spaſen* bude (NK, 2, 13); i *ſpaſeni* budemo (NK, 20, 16); pak zatim *ſpaſeni* budemo (NK, 26, 17); nemoxe *ſpaſen* biti (NK, 24, 11; JRNK, 47, 3); nemoxe *ſpaſen* bit (NK, 34, 13); *ſpasenche* biti (JRNK, 50, 9); vira twoja tebe *ſpaſena* učinila jeft (EIE, 1764, 316, 20); *spasena* (EIE, 1808, 257, 9); *ſpaſena* te učiniti (PIO, I, 51, 33). Maretić⁵²⁶ ističe da je posve usamljen primjer u Adalberta Horvata oblik *spaſeni*.

Pridjev *poznat* u Pavića je zabilježen oblikom *poznan*: dobro *poznana* bisse (OTV, 537, 6); dobromie *poznano* (OTV, 530, 20); njoibo *poznano* bi (OTV, 506, 6); meni najvechemu grifmiku⁵²⁷ *poznano* (RK, 40, 9); veomamie *nepoznano* (RK, 40, 11) *poznam* nacsinom Boga uvriditi (NK, 39, 17); *poznaoj* istini (NK, 11, 18); premakosumu i oni *poznani* (PIO, I, 48, 26).

Glagolski pridjev trpni izведен je složenicama glagola *ići* od korijena *-švd-* i nastavka *-t, -ta, -to* (uz razjednačivanje *dt > st*).⁵²⁸ *naſast* (PIO, I, 102, 24); *naſasta* (RK, 50, 15). Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe da „Kao izrazitu odliku književnoga jezika svi bosanski franjevački pisci usvajaju glag. trpne pridjeve glagola izvedenih od *iti* u arhaičnom obliku: *naſast, proſast, doſast* (Gabrić-Bagarić 2001: 71).“

8.5.1.8 Glagolski prilog sadašnji (particip prezenta)

Glagolski prilog sadašnji u Pavića završava na:

-ći: *xivechi* (TDD, 2, 8); *xivuchi*⁵²⁹ (EIE, 1764, 94, 17; 1808, 78, 19); *znojechise* (TDD, 1, 4); *govorechi* (TDD, 3, 30; OTV, 181, 2; KNIT, 299, 14/15; EIE, 1764, 78, 12; 1808, 65, 11; PIP, 254, 7; RK, 8, 7; PD, 88, 25); *objacsajuchi* (TDD, 13, 30); *pritechise* (TDD, 4, 3); *dilechi* (TDD, 6, 14); *stavlajuchi* (TDD, 6, 14); *molechi* (TDD, 7, 3; OTV, 380, 16); *noſechi* (JRNK,

⁵²⁴ Glagolske pridjeve trpne Pavić u jednoj rečenici tvori različitim gramatičkim morfemima: Panj ù vinogradu onomu Nebeskomu *usagjen*, i vlagom milosti Boxanstvene *natopit* (TDD, 1, 13); Kad *ſtucsena*, i *ſmervita* biva (FM, 38, 6).

⁵²⁵ U rečenici: Xeludacbo slaban pokripljujem (FM, 23, 2) / A prid jecxek *jiden* zatvorujem (FM, 23, 3).

⁵²⁶ Maretić (1910: 185).

⁵²⁷ Vjerojatno gramatička greška i treba pisati *grifniku* (RK, 40, 9).

⁵²⁸ Despot (2006: 145).

⁵²⁹ U rečenici: i obrati plac s naſu u veselje da *xivuchi* falimo ime twoje (EIE, 1764, 94, 17).

155, 2); *postavlajuchi* (TDD, 8, 28); *darivajuchi* (TDD, 9, 3/4); *objacsajuchi* (TDD, 13, 30); *vicfuchi* (OTV, 126, 21); *mislechi* (OTV, 495, 13; NGD, 100, 20); *fvitujuchi* (OTV, 369, 18); *placsuchi* (OTV, 211, 29); *placsuchi* (PIP, 279, 2); *neimajuchi* (EIE, 1764, 67, 9; 1808, 56, 15); *Kraljujuchi* (RK, 4, 18); *blagujuchi* (KNIT, 157, 31); *zapovidajuchi* (PD, 88, 25); *hottiuchi* (OTV, 499, 18; PIO, II, 3, 13; 74, 22); *hotiuchi* (RK, 30, 11); *prosechi* (NK, 9, 18; PIO, I, 2, 32); *prosechi* (EIE, 1764, 95, 9; 1808, 79, 10); *uffajuchise* (NK, 11, 15); *napridujuchi* (NK, 19, 12); *polivajuchi* (NK, 35, 1); *derxechi* (NK, 42, 7/8); *hodechi* (FM, 8, 9); *jiduchi* (FM, 20, 11); *Rucsajuchi* (FM, 23, 12); *licsechi* (FM, 32, 5); *palechi* (FM, 37, 27); *bdechi* (NGD, 100, 19); *Provodechi* (PIO, I, 48, 24); *promissljajuchi* (PIO, I, 49, 8); *znajuchi* (OTV, 7, 10; 494, 9); *xelechi* (OTV, 125, 25); *nacsinjajuchi* (PIO, I, 7, 21); *vapiuchi* (OTV, 186, 7); *iskussujuchi* (KNIT, 299, 4); *mucsajuchi* (JRNK, 142, 21); *propusstajuchi* (JRNK, 142, 22); *nemogadiuchi* (OTV, 6, 3/4).

-č': *napridujuch* (TDD, 13, 30); *nosech* (TDD, 7, 25); *Nosech* (PD, 170, 7); *Klecsech* (NK, 99, 2); *klecsech* (KNIT, 267, 30); *Ljubech* (NK, 99, 5); *stojech* (RK, 128, 18); *putujuch* (OTV, 65, 24); *Sstijuch* (NK, 98, 14); *fstijuch* (NGD, 100, 20); *Molech*, *postech* (NGD, 100, 19); *znajuch* (PIO, I, 49, 16); *bilexech* (OTV, 182, 18); *Razmisljajuch* (NK, 123, 9); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *obsluxujuch*⁵³⁰ (NGD, 7, 17); *upitujuch* (KNIT, 11, 21); *vapiuch* (PIP, 129, 17); *Pripravlajuch* (PIP, 119, 21); *Csuvajuch* (PIP, 241, 22); *biuch* (OTV, 597, 10); *terpech* (OTV, 38, 30); *neimajuch* (PIO, I, 27, 21); *promissljajuch* (RK, 16, 10/11);

– Maretić⁵³¹ navodi kako gotovo svi slavonski pisci odbacuju završno -i, ali ni u jednoga nema puno takvih primjera.

Premda se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola, u Pavića je zabilježen i primjer tvorbe participa prezenta svršenim glagolom, što je karakteristika slavonskih pisaca:⁵³² *zacsudechise* (TDD, 6, 26); *videchi* (OTV, 127, 6; 213, 9; NK, 122, 2; PIO, I, 50, 29); *povirujuchi* (OTV, 323, 27); *pamaxuchiga*⁵³³ (JRNK, 81, 22); *ugledajuchi* (JRNK, 115, 1).

⁵³⁰ Zabilježen je i oblik *obsluxujuchi* (OTV, 27, 21); *obsluxujuchi* (PIO, I, 121, 6).

⁵³¹ Maretić (1910: 182).

⁵³² Maretić (1910: 182).

⁵³³ U rečenici: *pamaxuchiga* uljem ú ime Gospodnje (JRNK, 81, 22).

8.5.1.9 Glagolski prilog prošli (particip perfekta)

Glagolski se prilog prošli tvori od svršenih glagola, a u Pavića završava sufiksima:

-vši: *rekavſſi* (TDD, 6, 6/7); *klekavſſi* (OTV, 291, 6); *izrekavſſi* (PIO, I, 7, 14); *pavſſi* (EIE, 1764, 435, 13); *pavſhi* (EIE, 1808, 355, 5); *ispovidivſſise* (TDD, 6, 24/25); *prenuvſſise* (TDD, 7, 7); *sverſſivſſi* (TDD, 7, 25); *fverſſavſſi* (TDD, 9, 18); *izpovidivſſise*, i *pricſestivſſise* (TDD, 8, 22); *pocſimavſſi* (TDD, 8, 23); *doffavſſi* (TDD, 10, 18; RK, 8, 2); *doffavſſi* (PIO, I, 5, 6); *vrativſſise* (TDD, 10, 23); *uzamvſſi* (TDD, 10, 30); *oſtavivſſiga* (TDD, 13, 22); *Razumivſſibo* (OTV, 536, 29); *Uklonivſſise* (OTV, 495, 9); *ulizavſſi* (OTV, 498, 2); *metnuvſſi* (OTV, 499, 10); *Umivſſise* (FM, 8, 12); *ſmiffavſſi* (FM, 44, 26); *prignuvſſi* (RK, 39, 3); *okuſivſſise* (NK, 27, 17); *csuvvſſi* (OTV, 150, 28); *Sidavvſſi* (OTV, 632, 21); *bivvſſi* (OTV, 320, 25; 295, 30; 530, 13); *nebivvſſi* (PIO, I, 48, 12); *razpersſtavvſſi* (OTV, 181, 9/10); *skupivvſſise* (KNIT, 299, 14); *odgovorivvſſi* (EIE, 1764, 95, 14); *odgovorivvſhi* (EIE, 1808, 79, 15); *Doksuvvſſi* (OTV, 597, 13).

-v: *sloxiv* (NGD, 118, 12); *Podgovoriv* (NGD, 159, 13); *usliſſav*⁵³⁴ (NGD, 178, 1).

Maretić⁵³⁵ naglašava kako u Josipa Stipana Relkovića i Matije Antuna Relkovića ima dosta primjera glagolskog priloga prošlog bez završnoga -ši, ali samo u stihovima. I navedeni su Pavićevi primjeri iz djela *Nadodanja glavnji dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda Slovinskoga* koje je također pisano u stihovima.

8.5.2 Složeni glagolski oblici

8.5.2.1 Perfekt

U starih su gramatičara propisani i naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*: *imáo* ili *imál ſam* ili *yefám*; *imáo* ili *imál ſi* ili *yefi*; *imáo* ili *imál ye* ili *yěft*; *imalli ſmo* ili *yefmò*; *imalli ſte* ili *yestè*, *imalli ſu* ili *yesù* (ILI, 135); *Jefam bìo* ili *bioſam*; *jeſi bio* ili *bioſt*; *jeſt bìo* ili *bioje*; *jeſmo bili* ili *biliſmo*; *jeſte bili* ili *biliſte*; *jeſu bili* ili *biliſu* (DIZ, 19).

Perfekt je u Pavića zabilježen uglavnom nenaglašenim oblikom prezenta glagola *biti* u svim glagolskim licima: *vidiosam* (TDD, 1, 4; PIP, 287, 15); *doffaosam* (TDD, 12, 22); *Kupiosam* (KNIT, 224, 11); *proliosam* (PIO, I, 51, 33); *poxeliosam* (PIP, 250, 11); *merziosam*

⁵³⁴ U rečenici: Nju *usliſſav*, uze xivot njima (NGD, 178, 1).

⁵³⁵ Maretić (1910: 183).

(PIP, 256, 24); *izislasam* (OTV, 304, 18); *Dopustioje* (TDD, 6, 2); *dofsliste* (JRNK, 146, 2); *dalistemi* (JRNK, 145, 13); *odrediosam* (RK, 40, 17); *reklisu* (PIP, 292, 1).

Perfekt s naglašenim oblikom prezenta glagola *biti* potvrđuju sljedeći primjeri: *jesu bile* (TDD, 7, 18); *jeste ponovio* (TDD, 10, 7); *pridao jesì* (RK, 33, 23/24); *omekffalo jeste* (OTV, 350, 15); *jeste poslao* (NK, 30, 2); *jeftese dogodio* (TDD, 12, 9); *umro jeste* (NK, 25, 10); *zapovidio jete* (NK, 31, 3); *jeste odlucfio* (OTV, 404, 29); *poginuo jest* (EIE, 1764, 434, 5/6; 1808, 354, 2/3); *jeft bila* (PIO, I, 48, 11); *jeste bio* (OTV, 5, 19); *okorio jeste* (OTV, 187, 23); *uzeo jeste* (KNIT, 382, 31); *iztekao jest* (KNIT, 60, 6); *jeft vidio* (NK, 122, 22); *klanjalise jesu* (KNIT, 383, 35/36); *ispunjivali jesu* (PIO, I 54, 22) *dopustila jeste* (KNIT, 263, 5); *duxni jesu* (OTV, 22, 19/20).

Nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti* ne otpada u 3. licu jednine povratnih glagola: s-ovom oblastjom *sluxioseje* (TDD, 9, 9); *gdiſeje* Spasitelj porodio? (KNIT, 60, 28); *tolikoseje* zacsudila (OTV, 530, 24); Mattheo *sluxioseje* obicfajem (KNIT, 384, 30); *Sadaseje* fversilo vrime (PIO, I, 55, 26); Sin Boxji *uputioſeje* (NK, 4, 3); *daseje* on (...) derxao (PIO, I, 7, 8); *zatoſeje* i fvitloſt ù njima ugasila (PIO, II, 92, 10); *priobratilaseje* osſtrina njegova (PIO, II, 70, 12); Pismo S. govori *daseje* to (...) *dogodilo* (OTV, 297, 13/14); Jſus plemenita Duga *ukazaoseje* (PIO, II, 68, 24); *daseje* hottio ukazati na fvitu (OTV, 424, 14); *izveomeje* u ſſirinu: *spafenameje* ucfſinio (KNIT, 222, 17); *Koimafeje* Ifukerſt najpervo ocfitovao (KNIT, 157, 18). U bezličnome se obliku također ne gubi nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti*: *Dobroseje* od nji fpominjati (NGD, 118, 8).

8.5.2.2 Pluskvamperfekt

Pavić, poput Kašića⁵³⁶ i Della Belle,⁵³⁷ pluskvamperfekt tvori glagolskim pridjevom radnim i imperfektom glagola *biti*, kombinirajući dulje i kraće imperfektne oblike toga glagola: *biaſſe ucsinio* (TDD, 13, 12); *biaſſe odveo* (OTV, 504, 24); *iziffao biaſſe* (TDD, 12, 1); *postavio biaſſe* (PIO, I, 7, 14); *priſtraffio biffe* (OTV, 495, 14); *biffe izbavio* (NGD, 176, 18); *zapovidio biffe* (OTV, 151, 15; 304, 10); *naredio biffe* (OTV, 137, 13; 149, 3); *ukazao biffe* (OTV, 503, 24); *ukazo biffe* (OTV, 125, 15); *sagriffio biffe* (PIO, II, 69, 12/13); *pogerdio biffe* (OTV, 349,

⁵³⁶ Kašić: *bijh tijçáo ili tijçàl*; *bijſce tijçáo ili tijçàl*; *bijſce tijçáo ili tijçàl*; *bijhomo tíçalli*; *bijhote tíçalli*; *bijhu tíçalli* (ILI, 127).

⁵³⁷ Della Bella: *ja biah oráo*; *tíj biaſce oráo*, *On biásce oráo*, *Mij biáhomo oráli*, *biáhote oráli*, *biáhu oráli* (DIZ, 24).

30); *stvorio bisce* (OTV, 5, 4); *bisce umro* (EIE, 1764, 219, 3/4; 1808, 177, 22); *biaffe prikazivala* (OTV, 537, 25/26); *biaffe bila* (OTV, 212, 6/7); *izgubila bisce* (PIO, I, 68, 3); *stavila biaffe* (OTV, 495, 11); *zamilovali bisce* (PIO, I, 48, 13); *obogatili biau* (OTV, 285, 16).

Kašić bilježi gerund perfekta i pluskvamperfekta oblikom *Bivsci* ili *bìducchi bio* (ILI, 96), a u Pavića su potvrđeni primjeri: Izak pogje s-ovoga svita *bivſſi* od 180. godinah (OTV, 77, 2); i *bivſſi* pun veselja (OTV, 505, 9); *bivſſi* xaloftnog serca (OTV, 350, 5).

Della Bella propisuje dulje imperfektne oblike glagola *biti*: *Da biáh bio imáo, da tij biásce bio imáo, dà on biásce bio imáo, dà biáhomo bili imalli, dà biähote bili imalli, dà biáhu bili imalli* (DIZ, 24).

Pavić, međutim, pluskvamperfekt tvori i perfektom uz glagolski pridjev radni: zapovid *jeste bio dao* (PIO, I, 50, 19); *negoje (...) pokazao bio* (OTV, 261, 3); *kakvoje* on pokaranje *bio zasluxio* (OTV, 276, 4); *kojuje* Gedeona *bio obrao* (OTV 186, 25); *nebimuſe bilo to dogodilo* (PIO, I, 102, 12); *kojuje joſ Moysia bio upiſao* (OTV, 350, 2); *kakoje ottvorio bio Geizi* (OTV, 447, 10); *s-koimaſuga moxe biti uvridili bili* (OTV, 385, 12).

Nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti* ne otpada u 3. licu jednine povratnih glagola: *kakomuseje* dva puta prie *ukazao bio* (OTV, 295, 9/10).

8.5.2.3 Futur

Prema preporukama starih gramatičara,⁵³⁸ kada iza infinitiva slijedi nenaglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić u infinitivu bilježi završno *-i*: *ukazatichu* (TDD, 3, 13); *Uzvifitichu* (PIP, 292, 10); *mochicheti* (TDD, 7, 6/7); *stajatiche* (TDD, 7, 23/24); *bitiche* (TDD, 8, 31; OTV, 5, 15; 213, 1; EIE, 1764, 63, 20; 1808, 53, 17/18; PIP, 166, 1; PIO, II, 68, 21); *dobitiche* (OTV, 239, 22); *rechiche* (PIO, I, 54, 13); *istechiche* (EIE, 1764, 63, 18/19; 53, 16); *objacsatiche* (TDD, 13, 30); *porastiche* (TDD, 14, 12); *pustitiche* (TDD, 14, 14/15); *pribivatiche* (NK, 34, 2); *Viditiche* (EIE, 1764, 243, 14; 1808, 197, 2); *ukazatichese* (TDD, 3, 2); *govoritiche*⁵³⁹ (PIP, 193, 6); *ocfitovatichese* (TDD, 13, 24/25); *razlitichese* (PIO, I, 49, 7); *poznatiche* (PIO, I, 49, 20); *datiche* (RK, 16, 7); *kupitiche* (PIP, 91, 14); *derxatiche* (PIP, 282, 18); *ugledatiche* (PIO,

⁵³⁸ Kašić: *bitichiu; bitichiesc; bitichie; bitichiemo; bitichiete; bitichiē* (ILI, 90); Della Bella: *Bitichjesc tij; bitichje on; Bitichjemo mij; Bitichjete vij; bitichjee oni* (DIZ, 20).

⁵³⁹ U istoj rečenici Pavić rabi futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom i nastaje oblik: *govoriche* (PIP, 193, 7).

I, 50, 14); *ostavitiche* (OTV, 5, 14); *izmiritiche* (OTV, 596, 15); *dostignutichu* (PIO, I, 6, 21); *traxitichu* (NK, 123, 16); *postatichemo* (PIO, I, 6, 23); *upastichemo* (RK, 15, 21); *zacsetichess* (...) i *zvaticheſſ* (EIE, 1764, 359, 18/19); *zacsetichesh* (...) i *zvatichesh* (EIE, 1808, 293, 15-17); *otvoritichu* (PIP, 91, 9).

Kada se ispred infinitiva nađe neneglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić bilježi infinitivno i: *krivacche biti* (TDD, 4, 2); *jerchese* oni *nasititi* (NK, 14, 12/13) *oniche* zemlju *uxivati* (NK, 14, 10/11); *jerche biti* utiffeni (NK, 14, 11); *jerchese* oni *nasititi* (NK, 14, 13); *Jerchemo* (...) *krivi biti* (NK, 12, 13/14); *Zdravchesſ biti* (FM, 7, 13); *s-kojomchu biti* (NK, 42, 10); *kojuchemi povratiti* (PIO, I, 49, 18); *ovichemo* dio (...) *istolmacsiti* (PIO, I, 5, 4/5); *ondicheſſ* kano vo travu *pasti* (OTV, 404, 30/31); *priache prochi* (OTV, 124, 18); *tichess biti* (JRNK, 155, 20); *Bogchete puſtiti* (OTV, 350, 12); *Knjigechese* otvoriti (JRNK, 162, 18).

U nekim primjerima Pavić ne bilježi infinitivno i: *Sstoche obrat* (FM, 19, 25); *oche pohodit* (JRNK, 155, 7/8).

Futur se ponekad izriče u konstrukcijama s naglašenim oblicima glagola *htjeti*: pokornik *oche biti* (TDD, 7, 22); *oche biti* ugodan (PIO, I, 49, 2); sstogod njemu povoljno *oche biti* (RK, 14, 16); po utocfischtu njegovæ Majkæ dana *oche biti* (OTV, 506/507, 32/1); Ja *ochu umerti* (OTV, 213, 2); ù vik *oche ljubiti* (NK, 43, 4); i ono ja *ochu csiniti* (RK, 14, 15); *ochu ocfitovati* (RK, 40, 14); kvaffen *oches biti* (OTV, 404, 31); izterven *oche biti* (PIO, I, 5, 21); veoma ugodno *oche biti* (PIO, I, 55, 34); Iz koise *oche sftiti* (JRNK, 162, 19); *primiti oche* onako, kakoje u tilu zasluxio (JRNK, 150, 10).

Naglašeni oblik glagola *htjeti* nalazi se iza infinitiva u primjerima: laſnje *biti oche* (OTV, 536, 19/20); pravi sudac *biti hoche* (NK, 29, 12); i nafſu krunu slavnju *ucſiniti oche* (OTV, 504, 20); laſnje *biti oche* fodomi, i Gomorhi (OTV, 536, 20); poklon *doniti oche* (PIO, I, 49, 1); ù najdublju propaſt *baciti oche* fve one (OTV, 3, 17); xivot vikovicsnji *zadobiti ochemo* (PIO, I, 6, 22/23); *biti ochu* Boxja (JRNK, 155, 13); *doch oche* sa slavom (RK, 2, 15); s-vrimenom *osvoit oche* (OTV, 45, 26).

Pavić bilježi i futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom te nastaju oblici: *blagosivachu* (PIP, 292, 11); *primiche* (PIO, II, 112, 4/5; EIE, 1764, 434, 9; 1808, 354, 5/6); *izgoriche* (EIE, 1764, 438, 7; 1808, 357, 9); *pridache* (EIE, 1764, 103, 10; 1808, 85, 22); *govoriche* (PIP, 91, 6); *zatrubiche* (JRNK, 162, 12); *razumichete* (TDD, 6, 19/20); *prosichete*, i *biche* (EIE, 1764, 438, 10; 1808, 357, 12); *bichete*

(OTV, 7, 10); *osvetichese* (OTV, 596, 14/15); *umrichete* (PIP, 167, 3); *pridruixichese* (OTV, 4, 15); *Sluxichu* (OTV, 66, 19); *ostavichu* (NK, 123, 14); *Ljubichu* (KNIT, 222, 18); *odgovorichemu* (PIO, I, 6, 5); *Promisjachess* (KNIT, 300, 7); *porodicheſ* (EIE, 1764, 359, 19); *porodichesh* (EIE, 1808, 293, 16); *Zacsecheſ* (JRNK, 155, 5); *podignuchega* (JRNK, 82, 1); *vratiche* (PIP, 195, 2).

Pavić u jednoj rečenici bilježi jedan primjer futura s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* uz puni infinitivni oblik i drugi primjer koji je srastao s krnjim infinitivom: *sichichu i vidichu* (PIO, II, 69, 30).

8.5.2.4 Futur egzaktni

Futur egzaktni tvori se od svršenog prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog: *budu* ištinu *izpovidile* (OTV, 97, 32).

Dvojaku tvorbu futura egzaktnog predlaže Della Bella: *kada budem imatti; kad budem imáo* (DIZ, 24). Futur tvoren svršenim prezentom glagola *biti* i infinitivom zabilježen je i u Pavića: *nebude umriti* (EIE, 1764, 435, 14; 1808, 355, 5/6); *umriti bude* (EIE, 1764, 435, 15; 1808, 355, 6/7); *hotiti budete* (EIE, 1764, 438, 9/10; 1808, 357, 11/12); on to *hottio bude učiniſti* (OTV, 503, 24/25); Tko *bude imati* blago ovoga svita, i *viditi bude* brata svoga potribu imati (KNIT, 223, 6/7). I Maretić ukazuje na ovakvu tvorbu futura: „U nekih se pisaca nalazi po koji primjer za futurnu svezu *budem nositi, budeš čuvati*.“⁵⁴⁰ Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe kako je futur II. u obliku *budeš + infinitiv* također općepoznata odlika franjevačkih pisaca.

8.5.2.5 Kondicional

Tvorba kondicionala u nekih slavonskih pisaca pokazuje težnju prema izjednačavanju oblika pomoćnog glagola u svim licima jednine i množine (*bi*), što je karakteristika razgovornog jezika suvremenosti. Tome svakako doprinosi činjenica da govori slavonskoga dijalekta, kao i većina štokavskih govora, ne poznaju glas *h*.⁵⁴¹ Stari su gramatičari propisivali sljedeće oblike za aorist glagola biti kojim se, uz glagolski pridjev radni, tvorio kondicional: *dà bih imáo* ili

⁵⁴⁰ Maretić (1910: 196).

⁵⁴¹ Berbić Kolar; Kolenić (2014: 52).

imál; dà bi imáo ili imál; dà bi imáo ili imál; dà bismo imalli; dà biste imalli; dà bi imalli (ILI, 139); *Imáobih; tij imáobi; on imáobi; imalli bismo; imàli biste; imàlli bi* (DIZ, 23).

U slavonskih je pisaca⁵⁴² prisutna upotreba oblika *bismo*, *biste*⁵⁴³ za 1. i 2. lice množine, ali je prisutna i težnja da se pomoći glagol izjednači za sva lica kondicionala (*bi*). Ova je težnja uzrokovana jezičnom ekonomijom, a vrlo je snažna u razgovornome jeziku. U prvoj licu množine Pavić bilježi pomoći glagol *bi*, ali i *bismo*: mi fami razumnim nacsinom *nebi hotili* (NK, 39, 4); koju *bismo* mi fami sebi ù takvoi potribi *xelili* (NK, 39, 6); danam ottvori Ocfi (...) *vidilibismo* (OTV, 447, 11). U trećem licu jednine Pavić bilježi oblik *bi*: *onbi* do skora od gubæ *ozdravio* (OTV, 323, 5).

Zabilježen je i kondicional II.: *sambise bio* recseni pogibilja *uklonio* (OTV, 29, 23/24); i namisto *sftobi bio imao* Oca *poxaliti* (OTV, 22, 2/3).

8.5.2.6 Pasiv

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je u upotrebi pasiva kojega Pavić često bilježi: da Davidu Kralju *oprosfen bi* grih (TDD, 5, 6); kakoim *bi naregjeno* (OTV, 149, 4); *stvoren bi* (OTV, 6, 7); *Odgovoreno bi* (PIO, I, 6, 21); svetinja *proglässena bi* (TDD, 7, 1); akoim grih *oprosfen bi* (TDD, 5, 14); iz velike nesriche *podixen*⁵⁴⁴ *bi* (OTV, 356, 17); pokaranje *navisfeno bi* (TDD, 5, 25); svetinja *proglässena bi* (TDD, 7, 1); učini kakomu *bi odregjeno* (TDD, 6, 31); fasvim tim *pokaran bi* (TDD, 5, 7); takomu *dana*⁵⁴⁵ *bi* oblast (TDD, 9, 2); i damuje macha *prosftena bila* (TDD, 5, 26); nemoxe *spasen bit* (NK, 34, 13); nego *bit fugjen* (PIO, I, 50, 9/10); pokore (...) *jesu naregivane*, i *izverffivane bile* (TDD, 7, 28/29); *poslana jest* (EIE, 1764, 252, 8); *poslana jest* (EIE, 1808, 204, 8).

Pasivni se imperfekt u Kašića tvori kraćim oblicima glagola biti: *ucèn bijh; ucèn bijfce; ucèn bijfce; ucenì bijhomo; ucenì bijhote; ucenì bijhu* (ILI, 172), a u Della Belle duljim: *Biáh gljuubjen; tij biáfce gljuubjen; on biásfce gljuubjen; Biáhomo gljuubjeni; biáhote gljuubjeni; biáhu gljuubjeni* (DIZ, 34). Pavić rabi i dulje i kraće oblike: *pokarani bijau* za grihu smertni (TDD, 5, 23); koje *pozatvarane biau* (TDD, 12, 2); i po grihu *biau ištirani* (NK, 27, 16); ricsi,

⁵⁴² Maretic (1910: 198).

⁵⁴³ Tadijanović: *ondabifte* znalli (SPM, 145).

⁵⁴⁴ Glagolske pridjeve trpne Maretic (1910: 186/187) nabrja oblicima *dignut, taknut, pritisnut, pomognut, vržen, odvržen, podvržen* i slično, naglašavajući: „Sasma je rijedak ovaki oblik od drugijeh glagola ovoga razreda: *podžen* EP. ogl. 356, *pomožen* Knez 656.“

⁵⁴⁵ Glagolski pridjev trpni Pavić tvori i morfemom *-t*: zatim *bi data* ista odsuda (OTV, 151, 13).

koje vladaocu *rechsene biau* (PIO, I, 5, 11); u knjigi od zakona *pisana biffe* (OTV, 350, 22); koi *zazvani biffe* (OTV, 597, 3).

8.6 Nepromjenjive riječi

8.6.1 Prilozi

Najveći broj priloga jednak je nominativu jednine srednjeg roda odgovarajućeg pridjeva: *tvero* (OTV, 492, 29; NK, 2, 17; 35, 20; 42, 7); *opako* (OTV, 492, 14/15); *stanovito* (NK, 5, 12); *istinito* (NK, 5, 19; RK, 4, 4/5); *usterpljivo* (NK, 13, 16); *pravo*⁵⁴⁶ (NK, 6, 10; 20, 17; 36, 18; RK, 4, 4); *nepravo* (PIO, I, 103, 8); *zdravo* (FM, 7, 2; 23, 14); *naredbeno* (NK, 6, 14); *bludno* (NK, 7, 16); *toliko* (TDD, 8, 16; NK, 8, 11; 22, 16); *koliko* (NK, 8, 12); *strahovito* (NK, K12, 2); *dostojno* (NK, 30, 17; 44, 15); *frichno* (NK, 33, 20); *slavno* (NK, 33, 21); *slobodno* (OTV, 374, 20; NK, 34, 20); *osobito* (NK, 35, 12); *sercsano* (NK, 40, 10); *hasnovito*⁵⁴⁷ (NK, 40, 13); *berzo* (FM, 26, 23; KNIT, 224, 17); *osstro* (OTV, 374, 21); *bistro* (OTV, 593, 22; PIO, I, 2, 4); *jako* (FM, 27, 22; 44, 13); *lako* (FM, 40, 13; 44, 12); *Csesto* (FM, 19, 3; FM, 20, 20); *hasnovito* (NK, 40, 13); *navlaštito* (NK, 22, 14; 40, 23); *davno* (FM, 17, 11); *bivstveno* (RK, 4, 5); *berichtetno* (NK, 22, 25); *ruxno* (NGD, 150, 18).

Prilozima čiji oblik odgovara nominativu jednine srednjeg roda odgovarajućeg pridjeva pripada i prilog *dobro* (FM, 45, 21). Pavić ga bilježi i uz lik *velle*,⁵⁴⁸ kako bi naglasio sam prilog: bdiobi *velle dobro* (EIE, 1764, 634, 3; 1808, 377, 8).

Pavić priloge *rad*⁵⁴⁹ (NK, 13, 18); *uprav*⁵⁵⁰ (NK, 33, 11) bilježi bez završnoga *o*, a od stranih priloga Pavić bilježi *bar* (TDD, 6, 4); *barem* (OTV, 527, 28; NK, 43, 23) (< tur. *barı*).

Od ostalih priloga Pavić bilježi: *dalje* (TDD, 4, 24); *posli* (TDD, 3, 20; FM, 16, 23; 41, 21; NK, 29, 15); *veoma* (OTV, 595, 8; 632, 26; NK, 8, 23; FM, 46, 15; PIO, I, 54, 21); *nigda* (TDD, 8, 15; NK, 43, 22, 24); *odma* (OTV, 3, 9; NK, 29, 15; FM, 41, 21; RK, 87, 18; KNIT, 168, 20; JRNK, 68, 22; PIO, I, 68, 17); *sada* (NK, 42, 17; PIO, I, 54, 20); *opet* (NK, 28, 3; 29, 9; FM, 35, 7); *udilj* (TDD, 10, 10; 12, 5; 13, 7; OTV, 530, 21; PIO, I, 54, 18); *takogjer* (NK, 9,

⁵⁴⁶ U značenju *dobro, na pravi način, pravilno*.

⁵⁴⁷ Jeli hasnovito csefsche ove tri Kripošti csiniti, i izgovoritii (NK, 40, 13/14).

⁵⁴⁸ Pridjevi u komparativu koji funkcioniraju kao izraziti pozitivi tvore se likom *vele + pozitiv*: *vele dobra* Despot (2006: 135).

⁵⁴⁹ U rečenici: Onima, koi nas uvriguju *rad* oproftiti (NK, 13, 18).

⁵⁵⁰ U rečenici: Takvi igje *uprav* u Rai (NK, 33, 11).

21; 13, 13; 36, 21; TDD, 2, 13; 10, 26; FM, 8, 20; 46, 21); *redom* (NK, 15, 16); *ozdo* (OTV, 138, 3; NK, 15, 31).

Komparativni oblici priloga su: *csefsche* (NK, 40, 13; 44, 8); *laſnje* (OTV, 385, 26; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8; KNIT, 303, 2); *bolje* (FM, 45, 22), *texje* (NK, 13/14, 28/1); *csudnie* (OTV, 276, 27), a superlativni: *najberxje* (NGD, 133, 3).

Pavić uz prilog *prie* (TDD, 5, 25; OTV, 182, 4; NK, 44, 12; 44, 21; PIO, I, 71, 16; EIE, 1764, 246, 2; 1808, 199, 3) bilježi i oblik *pria* (FM, 45, 20; RK, 87, 18; 88, 15; 165, 17; NGD, 120, 2; 181, 18; PD, 92, 1; JRNK, 154, 16; PIP, 234, 17), a Maretić (1910: 150) upozorava da je oblik *pria* rezultat utjecaja dalmatinskih pisaca.

Stari prilog *jurve* (< prasl. * *(j)uže*; stsl. *uže* – već; čak, upravo) Pavić bilježi u svojim djelima: Brez koxice *jurve* nie taki (FM, 21, 4); koibiga od *jurve* dobro zacete priprave na smert (RK, 89, 4); jerboje ſikira *jurve* na xile poſtavljenā (RK, 15, 14); koje *jurve* ù Cerkvi prikazano bi (OTV, 493, 14); buduchi *jurve* naſſli (PIO, I, 70, 28); *Jurve* vi cſiſti jeſte (EIE, 437, 13; 1808, 356, 21); Koije *jurve* za ſmert zaſtupio (PD, 247, 7).

Pavić bilježi i prilog *tia* koji „označava udaljavanje od nekog mjesto ili udaljenost do koje se što prostire i odgovara čakavskom *ča*“⁵⁵¹ od jednoga sata *tia* do devet (TDD, 7, 4); koi od zemlje *tia* do Neba (TDD, 13, 32); To jeſt *tia* do danaffnjega dneva (TDD, 3, 25); pohodioje sveta misla *tia* i ù Jeruſolmu (TDD, 6, 32); nitie posli njega viſſe koi doſtao *tia* do Ivana Kerſtitela (OTV, 424, 5); Dobra jesu *tia* do mervica (FM, 19, 14); i ondise tvomu Ocu Nebeskomu *tia* do ſmerti krixa (RK, 33, 23); kakogodſu oni *tia* do uſſiu (PIO, I, 102, 19); da dogje *tia* i ù Chananeisku zemlju (OTV, 86, 25); *tia* do fverhe ſvita (JRNK, 62, 19); *tia* do fverhe ſvog xivota (JRNK, 85, 19); oporuku, koja *tia* do vika (RK, 40, 16); *tia* do Slovinske (NGD, 6, 4).

Čestica *naj* i u priloga služi pojačavanju značenja: *naiposli* (TDD, 6, 32); *najposli* (NK, 29, 11); *najpri* (TDD, 5, 1/2; NK, 36, 24; 37, 4; 37, 14; 44, 24; RK, 8, 6); *naiprie* (TDD, 11, 23); *najpotribitije* (NK, 36, 13); *naiviffe* (NK, 10, 20); *najviffe* (FM, 42, 25); *najlaſſnje* (PIO, I, 70, 14).

⁵⁵¹ Despot (2006: 149).

Dočetak *-god*, naglašeni dio zamjenica⁵⁵² ili priloga, podrazumijeva neodređenost u značenjskome smislu: *kudgod* (OTV, 212, 16); *kadgod* (NK, 6, 4; PIO, I, 54, 17); *kolikogod* (NK, 30, 16; PIO, I, 7, 23); *kolikogod* (OTV, 137, 7); *Kolikogod* (NK, 44, 20); *kakogod* (TDD, 8, 33; OTV, 139, 21; PIO, I, 6, 20; PIP, 124, 19); *doklegodse* (TDD, 7, 2); *doksegod* (JRNK, 51, 23); *dogodse* (TDD, 3, 21); *doksegod* (JRNK, 51, 23); *doklegod* (OTV, 304, 28/29); *doklegodse* (TDD, 7, 2); *gdigod* (OTV, 595, 29; TDD, 11, 24/25).

Čestica *ter*⁵⁵³ (TDD, 1, 16; PIO, I, 102, 33) dodana je prilogu *još* i nastaje oblik *jos/ter* (*josster*):⁵⁵⁴ uffamſe *josster* dacheſſmi dati miloſt (NK, 42, 9); I k otomu *josster* lukavoga (FM, 34, 15); *Josster* bolu dixe od zubova (FM, 39, 16); *Josster* vechma priverſenja hude (FM, 15, 14); Od nji *josster* izvede Pismice (NGD, 120, 10); Kripoſt ū njem *josster* uzmloxaſe (FM, 27, 13). Pavić bilježi i oblik bez završnog *r*: *i jos/te* tako ſa ſvim ſvitom vlada (NK, 3, 22); *i jos/te* iziskuje (OTV, 139, 25/26), ali i oblik bez čestice *ter*: Što mi *jos/* dobivamo (NK, 32, 4); *Jos/* ū tilu iſti ſtvara kamen (FM, 18, 11); *Jos/* i kafſalj izliciſi ſvakomu (FM, 41, 14).

8.6.2 Prijedlozi

Prijedlog *brez* (TDD, 1, 6; OTV, 536, 31; NK, 11, 26; 17, 5; 24, 15; 33, 4; FM, 13, 20; 21, 4; 24, 15; RK, 85, 10; PIP, 289, 7; JRNK, 154, 8) u Pavića je čest, a pojavljuje se po analogiji na stariji oblik *prez*.⁵⁵⁵

Prijedlog *prama* (TDD, 4, 26; OTV, 530, 31; NK, 39, 24, 26; PIO, I, 5, 20; KNIT, 384, 34; RK, 134, 12; JRNK, 94, 13) (< stsl. *prēmo*) potvrđuje staru čakavsku⁵⁵⁶ zamjenu jata samoglasnikom *a*.

Pavić bilježi prijedlog *prid* (TDD, 9, 12; NK, 12, 13; 45, 4; RK, 52, 1; 66, 10; NGD, 43, 20), ali i oblik *prida*: Vidioſam *pridamnom* panj vinski (TDD, 1, 4); za koji Maretić⁵⁵⁷ nalazi puno potvrda, ali samo uz oblike *me*, *te*, *se*, *mnom*.

⁵⁵² Zamjenice koje Pavić bilježi: *kogod* (FM, 41, 21); *koigodse* (TDD, 3, 32); *kojegod* (OTV, 597, 19); *kojagod* (TDD, 9, 7); *sſtogod* (TDD, 8, 30; OTV, 595, 18; NK, 15, 16/17; JRNK, 99, 14/15) *Sſtogod* (NGD, 45, 7).

⁵⁵³ U rečenicama: *Ter* koiſe to panj (TDD, 1, 16); *ter* imadeſſ dobra, blago, i oftala imanja (PIO, I, 102, 33).

⁵⁵⁴ Tadijanović: *joschter* (SPM, 90).

⁵⁵⁵ Habdelić bilježi stariji oblik *prez*: *Prez* razloga, *Prez* ſzrama (RS).

⁵⁵⁶ Galović (2013: 124).

⁵⁵⁷ Maretić (1910: 149).

Prijedlog *umjesto* Pavić bilježi prijedložno-imeničkom vezom *na mјsto*: Izvadimu Bog jedno rebro, postavivši meso *na mјsto* njega (OTV, 5, 11); valja dati ova (...) sluxe *na mјsto* bodljivoga ternja (PIO, I, 102, 34).

U značenju izuzimanja, prijedlog *izvan* Pavić rabi u primjerima: neimai drugog Boga, *izvan* mene (NK, 7, 11); neimai drugoga Boga *izvan* mene (NK, 23, 7); à nikoga drugoga *izvan* tebe (RK, 41, 11).

Prijedlog *k* Pavić bilježi bez popratnoga *a*: *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Isusu* (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-mistu* (TDD, 10, 31; OTV, 632, 17); *K-ranni* (FM, 35, 16); *k-ljubavi* (PIO, I, 6, 16); *k-Otaru* (PD, 105, 7); *k-Gospodinu* (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-fvetomn Krixu* (PIO, I, 50, 14); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-svitu* (NK, 123, 15); *k-Misniku* (NK, 143, 23).

Pavić bez popratnoga *a* bilježi prijedlog *k* i pred zvučnim suglasnicima: *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22); *k-dvornikom* (OTV, 149, 30/31); *k-Divici* (EIE, 1764, 359, 7; 1808, 293, 4); *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Galatian* (OTV, 124, 24); *k-xeni* (EIE, 1764, 79, 1; 1808, 65, 25); *k-Xudiam* (EIE, 1764, 237, 15/16 1808, 192, 15).

Prijedlog *s* Pavić u većini slučajeva bilježi bez popratnoga *a*: *s-njegovom* (NK, 36, 20; 36, 26); *s-Dussom* i *s-tilom* (NK, 33, 22); *s-Boxanstvom*, i *s-Csovicsanstvom* (NK, 34, 16/17); *s-vechim* (NK, 44, 8); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *S-cxigerice* (FM, 37, 5); *s-tila* (FM, 40, 13); *S-njima* (FM, 43, 19); *s-prilikom* (FM, 44, 25).

Ni u prijedložnim vezama ispred sibilanata i palatala Pavić uglavnom ne bilježi popratno *a*: *s-Svetom* (OTV, 536, 30); *s-salatom* (EIE, 1764, 231, 9); *s-salatom* (EIE, 1808, 187, 20); *s-svoima* (OTV, 495, 20); *s-svoima* (OTV, 21, 9); *s-sebe* (NK, 99, 12); *s-sobom* (OTV, 213, 6); *s-Sercem* (NK, 99, 20); *s-susama* (PIO, I, 71, 23); *s-xenom* (OTV, 211, 17); *s-zemljom* (OTV, 181, 22); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7). Bilježi ga u primjerima *sa snom* (FM, 59, 11); *sa svim* (NK, 37, 7). Popratno je *a* zabilježeno još u primjeru: *sa velikima* (PIP, 214, 1).

Utjecaj tradicije u nebilježenju popratnoga *a* u prijedloga *s* i *k* rezultira prijedložno-imeničkim i prijedložno-zamjeničkim vezama koje je teško izgovoriti. „Kada su prijedlozi sъ i kъ izgubili poluglas, oni se često u pismu redakcijskih tekstova, glagoljskih i cirilskih, nisu

nadomještali samoglasnikom *a*, a što se kasnije prenijelo i u stare hrvatske latiničke tekstove.⁵⁵⁸

Ostali su prijedlozi: *gori* (OTV 693, 10; NK, 29, 10; FM, 38, 7; 42, 24; JRNK, 164, 13; NGD, 43, 17; PD, 91, 8; EIE, 1764, 244, 18; 1808, 198, 1); *gor* (FM, 15, 3; NGD, 17, 5); *doli* (OTV, 125, 12; FM, 35, 10; 39, 12; JRNK, 20, 1; PD, 152, 17; PIO, I, 49, 30); *dol* (PD, 2, 7; NGD, 203, 10; JRNK, 152, 14); *ozgor* (OTV, 65, 7; KNIT, 144, 1; PIO, I, 121, 26; PD, 255, 15); *ozgora* (NGD, 45, 7); *ozgore* (OTV, 138, 3); *pokraj* (FM, 8, 15); *prid* (NK, 12, 13; 45, 4).

8.6.3 Veznici

Veznik *nisstanemanje* (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13; 111, 14); *nifstanemanje* (RK, 117, 20); *Nifstanemanje* (PIP, 114, 11), u značenju *ipak*, oblikovan je prema latinskom *nihilominus*, a Herta Kuna⁵⁵⁹ upozorava da se nikada nije govorio u narodu, nego je sasvim literaran. Belostenec latinsku riječ *Nihilominus* prevodi oblicima *Nifstarmenye, po všzem tom, podpunoma* (GAZ I, 809; GAZ II, 272).

Suprotni je veznik *alli* (OTV, 597, 17; FM, 28, 5; 27, 17; 30, 24; 32, 13) u Pavića zabilježen i uz redukciju završnoga *i*: *al* (FM, 25, 20; 26, 17; 42, 25). Suprotni veznik *vech* zabilježen je i u obliku *veche*: A i biber ti nezaboravi / *Vech* i njega ù jecxek poftavi (FM, 16, 17); Nji jiduchi vina ti nexali / *Vech* sirifste od nji dobro zali (FM, 20, 12); Ovese meni danas prikazesse ne ù snu, kano onomu kljucsaru Pharaunovu, *veche* na javi (TDD, 3, 10); ne kano fvoju, *veche* kano Boxju (OTV, 493, 5); mi nismo utvore niti xivi Vojaci, *veche* Dusse (TDD, 11, 2); dobiva ne samo onda, *veche* i na csas smerti (NK, 44, 24); nesamo dobar xivot, *veche* i dostoјna priprava (JRNK, 111, 16); nekti viſſe od sebe tirati, *veche* ſebi prigerliti griffnike (PIO, II, 70, 24).

Pavić rabi hipotaktički veznik *prem ako*, a piše ga odvojeno i spojeno: pokloniffe zlatnomu teletu, *prem akoi* grih oprošten bi (TDD, 5, 14); fveje nami organj, *prem akoga* vi nevidite (TDD, 11, 6); I *prem ako* lax (OTV, 97, 22); Ovakve pokore i mi po grifi, *premako* nas od nji (TDD, 5, 29); znambo recse, *premako* ti taifs (TDD, 12, 30); *premako* nas od nji (TDD,

⁵⁵⁸ Despot (2006: 150).

⁵⁵⁹ Kuna (1967: 185).

5, 29); I *premako* on joſs (OTV, 505, 15); *Premako* s-ruzumom⁵⁶⁰ dokucſujemo (PIO, I, 6, 10); jesili njima podpuno privoljio, *premako* dillo niſi ucsinio (JRNK, 67, 4).

Uzročni veznik *jerbo* u Pavića nije rijetkost: *jerboche* oni Miloſerđie doſtignuti (NK, 13, 10); *jerbosamte* ſnjima uvratio (NK, 43, 11); *jerbo* neizhodi od bistro (RK, 52, 6); *jerboje* fikira jurve na xile poſtavljenia (RK, 15, 13); *Jerboje* Bog velik (PIP, 195, 20); *jerbo* on poznaje kakvoſmo mi ftvorenje (RK, 16, 20); *jerboje* velika nejednakost (PIO, I, 48, 16); *Jerboje* utverdio (PIP, 192, 2); *jerboſi* ti priveliko dobro (NK, 17, 16); *jerboje* to perva Boxja zapovid (PIO, I, 2, 30); *jerbo* ti one nigda od tvoga branjenja nezapusſtaſ (KNIT, 222, 23); *jerbosu* oni izlicenje ſvita uzrokovali (PIO, II, 69, 29); *jerboje* piſano (JRNK, 95, 9). Čestica *bo*, kako je oprimjereno u sljedećemu podnaslovu ovoga rada, navezuje se uz gotovo sve oblike riječi.

Veznik *indi* (tur. *imdi* – dakle, stoga)⁵⁶¹ Pavić rabi u primjerima: *Indi*, moli Boga, dati miloſt dade ovo ifpunit (KNIT, 298, 22); *Indi*, Mattheo ſludioſeje obicſajem xudinskim (KNIT, 384, 30); *indi*, za njimeſu duhovnim načinom gladovali (KNIT, 222, 4). Pored ovoga veznika stranoga podrijetla, Pavić u istoj ulozi označavanja zaključka ili posljedice rabi veznik *dakle*: Štoje *dakle* Vira? (NK, 2, 15); Nikoga *dakle* ne posvechuje Duh ſveti, koi u Cerkvi nie (NK, 30, 23); Izigjite *dakle* na fve ſokake (OTV, 597, 18).

8.6.4 Čestice

Čestica *bo* u Pavića je najbrojnija i vezuje se uz:

- imenice: *Kerſtjanibo* (OTV, 139, 9); *Iſukerſtbo* (NK, 7, 6); *Xeludacbo* (FM, 23, 2); *Gospodinboje* (NK, 30, 25); *Kraljeſtvoboje* (OTV, 536, 11); *plachaboje* (PIO, I, 55, 28); *zvizdebo* (JRNK, 43, 13);
- zamjenice: *onbo* (OTV, 21, 1; NK, 37, 22); *Onabo* (OTV, 182, 9); *ſvibo* (OTV, 97, 28); *onibo* (NK, 10, 21); *ovimabo* (NK, 7, 25); *ovibo* (OTV, 279, 28; NK, 13, 9; 24, 10; PIO, I, 48, 20); *ovakviboche* (NK, 12, 1); *mibofe* (NK, 27, 20); *njibo* (OTV, 527, 32); *Tkobo* (KNIT, 223, 17); *vasbo*⁵⁶² (OTV, 593, 6);
- pridjeve: *drugoſacsiebo* (NK, 38, 3); *nijednobo* (OTV, 2, 30); *ſtraffanbo* (OTV, 239, 13);

⁵⁶⁰ Vjerojatno tiskarska greška i treba pisati *s-razumom* (PIO, I, 6, 10).

⁵⁶¹ Klaić (1984: 582).

⁵⁶² U značenju pridjevne zamjenice *sav*.

- glagole: *znambo* (TDD, 12, 30); *naredibo* (OTV, 213, 20); *govoribo* (PIO, I, 121, 3; JRNK, 101, 10); *valjabo* (NK, 36, 5); *Zapovidibo* (OTV, 97, 9/10); *moljassebo* (TDD, 7, 3); *Nechebo* (OTV, 596, 10); *velibo* (PIO, II, 69, 10); *xelitebo* (TDD, 2, 19); *Obrativ/sibose* (PIO, I, 2, 2); *Videchibo* (OTV, 45, 24);
- brojeve: *trechiboje* (NK, 27, 4);
- nepromjenjive riječi: *gdibose* (PIO, I, 71, 30); *drugojac siebo* (NK, 38, 3); *kolikobo* (NK, 38, 23); *Zasstoboje* (NK, 25, 25/26); *Buduchibo* (OTV, 492, 23); *tadabo* (OTV, 8, 28; 67, 31); *akobo* (OTV, 380, 10); *Premakobose* (RK, 117, 18); *Svagdabo* (EIE, 1764, 224, 19; 1808, 224, 11); *nagloboche* (RK, 15, 6).

Čestica *li* može biti u funkciji pojačavanja izraza u izjavnim rečenicama: što esudnie moxe biti, *negoliti* viditi grad Rim (TDD, 2, 16); neizgovara drugo, *negoliti* milost osobitu (TDD, 10, 1); vecha mloxina Angelah za nas stoi, *negoli* ljudih (OTV, 447, 13) s-Izakom zlobu terpiti, *negoli* s-Izmaelom zlobiti (OTV, 47, 6); *tefskoli* onima (RK, 18, 5); *Tilisi* sam izvanski ù Jerufolimu (OTV, 631, 23); *Tilisi*, koi imafs prichi (EIE, 1764, 4, 9); *Tilisi*, koi imash prichi (EIE, 1808, 3, 28); nebrinechise gdiche, *sftoliche* futra jisti (PIO, I, 102, 1). I u upitnim rečenicama čestica *li* može biti u funkciji pojačavanja izraza: Radi toga, *tkolisi*, *zasstolisi* brixljiv (TDD, 12, 26); Štofe zaderxaje ù Ocsenaffu, *koja lije* Jezgra ù njemu? (NK, 9, 16/17); *kojelisu* to loze? (TDD, 1, 16).

Riječca *pak* u Pavića je česta i služi isticanju: trechi *pak* dan opet uskersnuo (NK, 29, 9); *pak* da ljubimo nafseg iskernjega, kako nas same (NK, 7, 24); Da *pak* ovo moje obechanie po twojoi milosti kripkie bude (NK, 44, 5); *Pak* pojašak oko sebe stegni (FM, 8, 8); *Pak* ga skuvaſ kod vatre ù medu (FM, 37, 17); *Pak* ù ljuto firche postavita (FM, 40, 12); *Pak* blagosavljenom vodom poſskropi (RK, 8, 5); dva uzroka *pak* derxim (TDD, 2, 29); sadaffnji *pak* vrimena zasstoje oladila ljubav pervaffnja (TDD, 7, 29); zaſto *pak* ona tri dana (TDD, 13, 18); *pak* da s miloſtjom Boxjom (NK, 40, 16). U istoj se ulozi pojavljuje riječca *pače*: *pacse* njezinu veliku Svetinju (TDD, 2, 26); *pacse* po prikazanju (TDD, 3, 1); *pacse* jeste panj (TDD, 13, 27); *Pacse*, ò moj priljubeznivi Ifuse (RK, 29, 11).

Čestica za isticanje je i *baſ*: *baſ* hergjavo stanje (FM, 9, 23); Jerti tilo *baſ* efškile goji (FM, 19, 4); *baſ* ù Kalendare (NGD, 120, 13); koja *baſ* nishta neznadu (NK, 19, 5); *baſ* kakono prie (OTV, 593, 11).

Pavić rabi i prezentativ *evo*: *Xeno! evo* sin tvoj (RK, 31, 5); *evo* pruxi ruku (OTV, 7, 15); *evo* tvoi pinez (PIO, I, 54, 31).

Riječa za poticanje *deder* zabilježena je u Pavića: *Deder* kakofe zlamenuje Kerftianin (NK, 1, 18); *Deder* reci Zdravu Mariu? (NK, 9, 24); *Deder* sstoche to rechi ljubitiga iz serca (NK, 39, 15), kao i čestica *nud*⁵⁶³ *Nud* moji Sinci! (KNIT, 379, 9); Riječcu *der*⁵⁶⁴ Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Zaviriderte* (PIO, I, 71, 29); *promotriderte* (PIO, I, 71, 31); *Prociniderte* (PIO, I, 71, 34).

Gotovost se neke radnje može istaknuti česticom *već*: Kadašu dica *vech* ova pitanja naucsla (NK, 22, 8); Kada dica, i ostali neznani toliko izucse pervu Skulu, da *vech* razume ssto oni izgovaraju (NK, 22, 17).

8.6.5 Uzvici

S obzirom na tematiku nabožne literature kojom se zaziva milost, moli za oprost ili izražavaju prošnje božanstvu, uzvici su u Pavićevim djelima bilježeni u oblicima:

- *ah*: *Ah* da mogu ucsiniti date nigda nisam uvridio (NK, 43, 22); *Ah!* Dajmi ſada kripoſt i miloſt (RK, 110, 1); *Ah Ifuse!* (PD, 239, 4).
- *ajde*: Ajde, neka imadeſs griaħ brez broja (RK, 85, 5);
- *jao*: *Jao*, i teſkoli onima (RK, 18, 5);
- *o*: ò *Ocſe* (RK, 14, 18); ò *kruſse* posvecheni (PD, 31, 3); ò *Kralju* (OTV, 404, 18); ò da mogu (NK, 41, 24); ò primiloſtivi Boxe! (NK, 42, 20); ò pridragi Boxe! (NK, 44, 13);
- *ele*: *ele* niſu brez broja (RK, 85, 10); *ele* prie negose razigjoffe (OTV, 23, 15); *Eleſu* ſada mlogo drugojacsia (PIO, I, 91, 5); *Ele* on propadde (PIO, I, 6, 1); *Ele* kolikofe iz S. Pisma razumiti moxe (PIO, II, 70, 16); *ele* nezaktivalle od njega (OTV, 503, 28); *ele* do malo umri Elimelech (OTV, 211, 18); *ele* bi vrime doſlo (OTV, 680, 10); *ele* nitko nemoxe rechi (PIO, II, 92, 3).

⁵⁶³ Habdelić: *Nuti, Nuti nuti* (RS).

⁵⁶⁴ Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

9. SINTAKSA

9.1 Sintaksa imeničkih oblika

9.1.1 Sintaksa padeža

9.1.1.1 Nominativ

Nominativ kao nezavisan padež nema posebnih sintaktičkih osobitosti. Usamljeni su primjeri njegove neobične upotrebe kada Pavić iza riječce *evo* rabi nominativ: *evo fin* tvoj (RK, 31, 5); *evo* tvoi *pinez*, kogasimi dao (PIO, I, 54, 31). Uz glagol *moliti* Pavić u sljedećemu primjeru bilježi nominativ: *Zasťoſe za Ocsenaffom moli Zdrava Maria?* (NK, 10, 3/4).

Nominativ se u slavonskih pisaca⁵⁶⁵ rijetko nalazi u službi vokativa, a Pavić ovakvu službu potvrđuje primjerima: Od kamena *Bog* nas csuvaj! Amen. (FM, 18, 12); *Bog* moj! *Bog* moj! zasťosime zapustio? (RK, 31, 9/10).

9.1.1.2 Genitiv bez prijedloga

Izravni objekt u akuzativu može se zamijeniti slavenskim genitivom kada se radnja prelaznog glagola niječe, što je činio i Pavić: da nigda *lica Boxjega* neche viditi (TDD, 4, 12/13); Angeo progje, i neochuti *smrada* (TDD, 4, 23); ako nebude ktio primiti *pokore* (TDD, 7, 26); da nedadu Diavlu *file* ni *moguchstva* ikakva protiva csoviku (TDD, 13, 15); i buduchi da nikakva *straha* nebbi (OTV, 353, 4); neizgubi *uffanja* (OTV, 270, 12/13); Nepoxeli *tugja druga*⁵⁶⁶ (NK, 7, 18; 23, 14); Nit ù sebi *vode* zaderxati (FM, 7, 9); Al nejidi od njega *korica* (FM, 17, 15); Nji jiduchi *vina* ti nexali (FM, 20, 11); i nebi dopustio podkopati *kuche svoje* (EIE, 1764, 463, 3/4; 1808, 377, 9); neche pravednima *straha* zadati (PIO, I, 49, 1); nie imalo *potribe* od pomochi (RK, 165, 6); nitisu mogli nachi *nutarnjeg mira* (OTV, 520, 2); nismo od njega ustegnuli *ruke*, i *pomochi* nafse (PIO, I, 54, 11); ako neimademo *ulja* (OTV, 599, 11); neche okusiti *Vecfere moje* (KNIT, 224, 26); ni *zle ricfi* damu nedadefs (OTV, 69, 28); Jer *papira* nekti csovik dati (NGD, 212, 3); neche uxivati *kraljestva Nebeskoga* (JRNK, 110, 5/6).

Zanimljiv je primjer rečenice u kojoj Pavić uz dva oblika u akuzativu rabi i slavenski genitiv: Nemojte nosit vrichice, ni torbe, ni *obuche* (EIE, 1764, 363, 10; 1808, 296, 7). Pavić

⁵⁶⁵ Maretić (1910: 159).

⁵⁶⁶ Pavić u sljedećoj rečenici ne rabi slavenski genitiv, nego rabi akuzativ: Nepoxeli *tugje Stvari* (NK, 7, 19; 23, 14/15)

genitivni oblik piše na mjestu akuzativa uz prijelazne glagole i kada nema negacije: *xenu*, koja kupljasse *dervaca* po fokaku (OTV, 304, 13/14); Svinjskog *boba* uzmi, i *porluka* (FM, 43, 18). Maretić⁵⁶⁷ upozorava da je ovakva pojava u slavonskih pisaca rijetka.

U podnaslovu *Karakteristični izrazi Ilirskoga jezika* (DIZ, 44), Della Bella navodi kako se genitiv često rabi umjesto akuzativa: *Nie kruha, nie Vodee, nie paméti* (DIZ, 45).

U Pavića se genitivom osobne zamjenice⁵⁶⁸ izražava posvojnost koja se odnosi na 3. lice jednine i 1. i 3. lice množine: Nebiaffe dakle *njæ* pouffanje izprazno (OTV, 506, 9); ú utrobi *njæ* (EIE, 1764, 377, 8); dakleje *njæ* pofallenje uzrok neznanstva (PIO, I, 5, 28); i kano *nje* sinovi (JRNK, 127, 6); ú utrobi *njæ* (EIE, 1764, 377, 8); i ù posvechujuchoi *nas* milosti umiramo (NK, 33, 19); Naffi mlagji, i *njh* dica (PD, 224, 15). Posvojnost je izražena i konstrukcijom *od* + genitiv: Al nejidi *od njega korica*⁵⁶⁹ (FM, 17, 15); Vech ſirifste *od nji* dobro zali (FM, 20, 12); koisu *od nji* uzrok bili (OTV, 403, 7). Izricanje posvojnosti genitivom osobne zamjenice preuzeto je iz latinskoga i grčkoga jezika posredstvom staroslavenskoga jezika (Lukšić, Pranjić, Vlastelić, 2015: 116).

Konstrukcija *biti kriv(ac) koga* u Pavića je česta: koigodse rafjerdi na brata svoga, *krivacche biti suda* (TDD, 3/4, 32/1); koi rekne bratu Racha, iliti brez pameti, *krivacche biti vicha* (TDD, 4, 1/2); koi pak rekne lud, *krivacche biti ognja* paklenoga (TDD, 4, 2); ili uspije cslaffu Gospodnju nedostoino: *Krivche biti Tila i Kervi* (EIE, 1764, 226; 1808, 183, 27).

9.1.1.3 Genitiv s prijedlozima

Latinske su konstrukcije uzorom slavonskim piscima, što je posebno vidljivo u upotrebi genitiva. Ablativ je u starih gramatičara normiran vezom prijedloga *od* + *genitiv*, te je ova prijedložno-padežna veza česta i u Pavića.

Prijedlog *od* + *genitiv* Pavić rabi u značenju *o* + *lokativ*: uze Isus prigodu *od Ivana* pripovidati (OTV, 536, 4); Što govore ljudi *od Isukersta* (KNIT, 301, 3); u knjigi *od opcheni govorenja* (TDD, 1, 17); s̄tjem *od nikoga Misnika* koi ù misto, kojese zvaffe Centumcelle dolazaffese (TDD, 10, 17); kada *od ovoga Sacramenta* govori (JRNK, 56, 11); *Od ovi Smertni Gria* ſtoi upisano (NK, 11, 9); dafe mogu izpitati *od Nauka* (NK, 15, 15); Stvari *od Vire* nek

⁵⁶⁷ Maretić (1910: 225).

⁵⁶⁸ Maretić (1910: 225).

⁵⁶⁹ Pavić ovim stihovima poučava *Od kruha* (FM, 17, 10).

naucse (NK, 19, 13); *Od ovibo* veli Isus (NK, 13, 9); Trifsnje jesu dobro blagovanje / Ovo *od nji* valja imat znanje (FM, 24, 28); niti misli *od smerti*, niti *od pakla*, niti *od suda* (PIO, I, 51, 37/38); govorechi *od pravednih* (PIO, I, 49, 6/7); zato moxe on *od svoje Svetе Cerkve* rechi, sstoje tada Adam *od Evæ* rekao (OTV, 5, 29/30); Kojaje pak to vatra, i koi plamen, *od kogaše* ovdj govorij (PIO, I, 5, 3); sstoše po ovomu cxiraku razumie, *od koga* Bog govorij? (PIO, I, 5, 8); *Od kog* valja da svak dobro znade (NGD, 115, 20); Tose (...) rechi moxe *od cfovika*, koi neimade ljubavi (PIO, I, 5, 32); Nitiga tko smigjasse visse pitati *od onoga dneva* (KNIT, 299, 25/26); Odredivši ja *od simena ricsi Boxjæ* govoriti (PIO, I, 104, 24); Donecim prid Ocfi priliku *od ludih, i mudrih Divicah* (OTV, 599, 6/7). Lukšić, Pranjić i Vlastelić (2015: 114) ističu kako se prijedložna sveza *od + genitiv* umjesto *o + lokativ* često bilježi uz glagole govorenja, što potvrđuju i gore navedeni primjeri.

Podnaslovi su Pavićevih knjiga često formulirani konstrukcijom prijedložno-padežne veze *od + genitiv* u značenju *o + lokativ*: *Od osam Blaxenostih* (NK, 92, 4); *Od Svetæ Anæ* (NK, 125, 14); *Od Opchenja Svetih* (NK, 31, 12); *Od pravde Kerstianske* (NK, 10, 12); *Od nacina jischa, i picha* (FM, 23, 11); *Od slasti, i nje verftah* (FM, 30, 19); *Od Ljubice* (FM, 36, 6); *Od niki koristih pusschanja kervi* (FM, 58, 10); *Od opcheni zacsinah* (FM, 16, 13); *Od Svetog Igntiæ* (NK, 122, 17); *Od kersstenja* (JRNK, 46, 10); *Od Svetog reda, i od Xenidbe* (JRNK, 84, 2/3).

Latinski jezik odlikuje upotreba posvojnih genitiva, a Pavić bilježi primjere genitiva s prijedlogom *od*: naftojnik *od dvora* (OTV, 90, 4); Biskupom *od Cordube* (RK, 123, 21/22); Vladaoca *od Ægypta* (OTV, 89, 21); iz ove doline *od fuzah* (TDD, 14, 1); knjiga *od zakona* (OTV, 350, 1); kucha *od molitve* (OTV, 595, 3); hitac *od strile* (OTV, 350, 30); zlamenje *od pravicæ* (PIO, I, 50, 3); zlamenje *od ustajanja* (TDD, 13, 11); zlamenje *od pomirenja* (PIO, II, 68, 28); zakrov *od kocsiah* (PIO, I, 50, 21); plod *od zabranjenoga stabla* (OTV, 7, 13); dan *od ugovoritoga boja* (OTV, 181, 5); Pismu *od zafalnosti* (OTV, 181, 27); dom *od Nauka* (OTV, 530, 11); kruhi *od prikazanja* (OTV, 138, 10); put *od Spasenja* (PIO, I, 68, 1/2); dan *od veselja* (OTV, 234, 14/15); zemlju *od obechanja* (TDD, 5, 21); muke *od ocsischenja* (NK, 33, 7); mukah *od ocsisstenja* (NK, 44, 27); misto *od ocfistenja* (RK, 174, 6); misto *od ocfisschenja* (RK, 4, 15); riba *od svake verste* (OTV, 2, 20/21); prigodæ *od sagrisenja* (NK, 43, 26); csas *od smerti* (NK, 11, 22); dilah *od Miloserdia* (NK, 13, 4).

Ova prijedložno-padežna veza u današnjem standardnom jeziku odgovara posvojnom (besprijedložnom) genitivu kojega bilježi i Pavić: csas *smerti* (NK, 44, 15, 24), dilah *Miloserdia* (NK, 13, 12), kalex *friche* (OTV, 22, 32); svitlost *ljubavi* (PIO, I, 6, 8).

Gradivni genitiv Pavić bilježi primjerima: *tele od zlata* (OTV, 125, 26); *kotao od bakra* (OTV, 289, 21), ali isto tako bilježi i *zlatno tele* (OTV, 125, 25). Dijelni ili partitivni genitiv Pavić rabi u primjerima: neuzevši u kadionike *od ove vatre*, veche *od druge* (OTV, 149, 16/17) Primiti dio *od tugje stvari* (NK, 12, 10/11); trechiboje dio *od njih* rad oholosti u vjesnji oganj bacsen (NK, 27, 4), ali i u besprijedložnoj konstrukciji: *pet jarama volova* (KNIT, 224, 11/12); Sumpor, sapun, i *krečsa* s-prilikom / Sva smislaflji privit bolesnikom (FM, 44, 25).

Genitiv je u ulozi objekta u rečenici: neftade *vode* u svemu gradu (OTV, 374, 9), kao i u rečenicama u kojima stoji uz prijedlog *od*: *od slobode i oprostjenja* (...) spomenusmose (TDD, 9, 31); Dobroseje *od nji* spominjati (NGD, 118, 8); *Od bube* nemaš bojat nisla (FM, 34, 17). U ulozi pridjeva genitiv dolazi u rečenici: namazai s-mastiom *od velikae cinæ* (OTV, 537, 3); nebiaffe *od velikae cinæ* (OTV, 285, 20).

Rjeda je upotreba prijedloga *od* u značenju *iz*: uzifsli biau s-njime *od Galileæ* u Jerusolim (EIE, 1764, 252, 19/20); *od Galilee* u Jeruzolim (EIE, 1808, 204, 19/20); nefluxi Bogu *od ljubavi*, nego rad vrimeniti dobara (OTV, 385, 18/19).

U Pavića je potvrđena upotreba prijedloga *od* u značenju *za* primjerima: neimade potribe *od csudesah* (OTV, 499, 29); odgovorimu oni csovik, da *od kruha* neima potribe (TDD, 10, 20); Da Gospodin *od njæ* potribu imade (OTV, 529, 19); Jerchemo *od tugji griaħ* prid Bogom krivi biti (NK, 12, 13); neima ovdi *od tebe* potribe (OTV, 239, 28).

Prijedlog *iz* u značenju *od* Pavić rabi u primjeru: joſschemo nika doniti ſvidocsanſtva *iz Sveti Otaca Iſocsni* (RK, 151, 9).

U formi pitanja Pavić pred prilogom *koliko* rabi veznik *od*, kao i pred prvom riječi kojom je oblikovan odgovor na pitanje o količini: *Od Koliko verſti imade griaħ?* *Od dvi.* Smertni grih, i mali (NK, 32, 8/9); A *od kolikoje verſtih ljubav?* U. *Od dvi:* Potribita, i podpuna (NK, 38, 11/12); *Od koliko verſti* dakle imade dobri dilah? (NK, 12, 21); *Od tri,* to ieſt: Molitva, Pošt, i Lemozina (NK, 12, 23).

Prijedlog *radi* slaže se s genitivom, a u Pavića je često u upotrebi: i to *radi* toga (NK, 41, 19/20); komu *radi* mache iſtocsne (...) odredi Bog smert (TDD, 5, 2); *Radi* toga dademu zapovid (OTV, 4, 13); *radi* sivanja munjah (OTV, 123, 16); *radi* toga odzva Bog Moysiu k-sebi (OTV, 125, 3). Pavić ga bilježi i uz redukciju krajnjega *i*: i to *rad* twoje nesverſene dobrote (NK, 42, 25); *rad* toga izgubi znanje (PIO, I, 6, 6); koi ti *rad* tvojæ nesverſenæ dobrotae (NK, 43, 18); *Rad* tebechuſe u napridak csuvati ſvakæ prigodæ od sagriffenja (NK, 43, 25); i to *rad*

toga (PIO, I, 48, 16); da *rad* izgubite ljubavi (PIO, I, 5, 20); i *rad* togafe zove (NK, 27, 21); *Rad* togafe vas narod Slovinski (NGD, 121, 15); *rad* ljubavi Boxje (RK, 89, 14); progonstvo terpe *rad* pravde (NK, 14, 18); *Rad* nas ljudih (NK, 26, 21); *rad* oholosti (NK, 27, 4); *rad* ove sverhe postavio (NK, 29, 4); *rad pogergjenja* raserditise (PIO, I, 54, 4). Kada se reduciranome prijedlogu *rad* doda prefiks *da*, nastaje oblik *zarad*:⁵⁷⁰ jesulise oni *zarad* tvoje osvete smutili (PD, 88, 15). Pavić bilježi i oblik *zaradi*: *Zaradi* toga (EIE, 1764, 3, 18; 1808, 3, 13). U slavonskih pisaca prijedlog *radi* obično stoji ispred genitiva s kojim se slaže: *čega radi*, *toga radi*, *Boga radi*⁵⁷¹ i slično, što u Pavića nije slučaj.

Prijedlog *s* Pavić bilježi i uz genitiv: *s-pristolja* skinu (OTV, 349, 6); *s-planine* munje sivati (OTV, 123, 4); *Koſa*⁵⁷² *z-glave* (FM, 35, 10); *Koſe* *z-glave* (FM, 39, 12); *s-glave* (OTV, 494, 7); *s-ovoga svita* (NK, 44, 13); povrati *s-pira* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20); krenuti *s-mista* (PIO, I, 5, 6); *s-Neba* figje (PD, 128, 17); *s-Neba* nas gledaſ (PD, 224, 12); posla Angela *s-Neba* (OTV, 46, 18); na svit *s-Neba* (JRNK, 152, 9); *s-Nebesah* (RK, 2, 8); Bradavice *s-tila* (FM, 40, 13); *S-cxigerice* dixe studenilo (FM, 37, 5); skinuvſiga *s-derveta* (EIE, 1764, 252, 16; 1808, 204, 16); dixe kamen *s-bunara* (OTV, 66, 3); ugleda *s-vrata* (OTV, 304, 12); *s-bedema* upita Joaba (OTV, 277, 18). Prijedlog *iz* Pavić rabi u primjerima: on propadde *iz najviſjeg Neba* (PIO, I, 6, 2); roſaffe *iz Nebba* (OTV, 187, 17).

Prijedlog *cicha* ('zbog') Kašić u svojoj gramatici opisuje primjerima: *cicch' stráha Isùſſova, gliubàvi cichia* (ILI, 180), navodeći kako se obično stavlja iza imenice. Della Bella uz primjere: *Zjèch mene, Zjèch marie* (DIZ, 40) navodi kako je pravilno i: *žà zjèch tebbe, ža zjech tvojè gljubaui*. U Pavića je ovaj prijedlog rijede u upotrebi: A *cicha* straha njegovoga pripalise jesu straxani (EIE, 1764, 245, 11; 1808, 198, 17); cfisti jeste *cicha* govorenja (EIE, 437, 14; 1808, 356, 22); i ja xivem *cicha* Oca (KNIT, 220, 4); i onche xiviti *cicha* mene (KNIT, 220, 5).

9.1.1.4 Dativ s prijedlozima

Kašić prijedlog *k(a)* veže uz dativ jednine i množine: *K' diviči*, *K' gràdu* (ILI, 180), *K'Rimglianom* (ILI, 182), a isto čini i Della Bella: *K' meni*, *k' Boggu*, *k' Rímu* (DIZ, 39). U Pavića su brojni primjeri upotrebe prijedloga *k* s dativom: govorechi *k-mlostvom* (EIE, 1764,

⁵⁷⁰ Tadijanović: *Zarad* (SPM, 91).

⁵⁷¹ Maretić (1910: 207).

⁵⁷² Imeniku *kosa* Pavić bilježi u nominativu jednine u primjeru: *Koſa z-glave* kad doli spuzaje (FM, 35, 10), a nekoliko stranica poslije bilježi nominativ množine u rečenici: *Koſe z-glave* doli za neljpadat (FM, 39, 12).

77, 13/14); govorechi *k-mloshtvom* (EIE, 1764, 77, 13/14; 1808, 64, 21); *k-Rimnjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4); dvanaest saliveni volova, koih tri *k-Istoku*, à tri *k-ponochi*: tri *k-podnevú*, tri pak *k-zapadu* okrenuti bisse (OTV, 289, 10/11); Dossavissi on *k-recsenoi* varosši (OTV, 304, 12); dase ja *k-Ocu* nasmiem (OTV, 91, 21).

Kašić i Della Bella prijedlog *protiva* (< stsl. *protivъ*) normiraju uz dativ: *protiva* Bògu (ILI, 181); *Protiva Boggu*, *Protiva meni* (DIZ, 39), a tako ga bilježi i Pavić: nedadu moguchstva ikakva *protiva* csoviku (TDD, 13, 15); zuk blagosovljenih zvonah *protiva* duhom (TDD, 11, 29); Kako grissi csovik *protiva* Uffanju? (NK, 37, 3); Od likariah *protiva* jidu (FM, 13, 8); *protiva* Bogu murmurati (PIO, I, 17, 14); niti svitovanja imade *protiva* Gospodinu (OTV, 89, 6/7); *protiva* zaprichenju Boxjemu (OTV, 7, 6/7); sagrissi brat tvoj *pritiva*⁵⁷³ tebi (JRNK, 146, 13); *protiva* Duhu Svetomu (NK, 11, 1, 13); grisi *protiva* Duhu S. (JRNK, 141, 16); *protiva* Davidu (OTV, 277, 20); Grih puteni *protiva* naravi (NK, 11, 26/27); koju ja *protiva* grissnima nosim (PIO, I, 55, 26); Koiga *protiva* razlogu piju (OTV, 507, 19); koga on *protiva* Asyrianom imadiasše (OTV, 351, 21). Kašić⁵⁷⁴ uz dativ propisuje i prijedlog *suprotiva* (ILI, 181), a ovaj je prijedlog potvrđen i u Pavića: à ja negovorimu *suprotiva* (EIE, 1764, 218, 6); a ja negovorimu *suprotiva* (EIE, 1808, 177, 1).

Pavić uz dativ bilježi i prijedlog *prama* (< stsl. *prêmo*) kojega Kašić i Della Bella ne navode u svojim gramatikama: Sftosu svakolika *prama* Bogu (NK, 39, 24); ljubav, kojuno *prama* narodu imadde (PIO, I, 2, 8); jesu *prama* drugima ono (OTV, 396, 23); kakno i *prama* Papi (RK, 134, 12); ljubavi *prama* iskernjemu (PIO, I, 5, 20); Josip *prama* Marii kakono zaruchnik vladao (KNIT, 384, 34); duxnost mlagji *prama* stariima (JRNK, 94, 13).

9.1.1.5 Akuzativ bez prijedloga

Glagol *pomoći* u Pavića često ima dopunu u akuzativu: on *svoje sluge* nevigjenim nacfinom pomaxe ù boju (OTV, 447, 7/8); *Pomochi* moxe *svakoga* (PD, 180, 11); i jasam iz istoga vilaita, i *mogute pomochi* (TDD, 12, 30); da *njega* kuchani pomognu (OTV, 304, 25); dok ovde budeſs, jate *pomochi* nemogu (TDD, 13, 5/6); Jedan *drugoga* pomaxe (NK, 31, 14/15); Valja *daga* Misnik *pomogne* (RK, 87, 15); i *pomozime* ó kralju moj! i moj Boxe! (RK, 31, 13); Tebe molim i proſim *pomozime* (PD, 80, 9/10); famo oni koi *podpomognu* *iskernjega*

⁵⁷³ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *protiva*.

⁵⁷⁴ Kašić uz dativ propisuje još i prijedlog *suprot* (ILI, 181), a Della Bella prijedlog *uproch* (DIZ, 39).

fvoga (PIO, I, 130, 34); nie slobodno po laxi i privari *iskernjega pomochi* (JRNK, 110, 20); S. Petar udilj stade, i *pomoxega* (PIO, I, 2, 33); Ugledavšiu Jakov hotijoi ljubav ucsiniti, i *pomochiu* (OTV, 66, 2).

Primjer rečenice gdje je dopuna glagolu *pomoći* i u dativu i u akuzativu: moglobise *nam pomochi*, i molimo da *nas pomognete* molitvom (TDD, 11, 7/8).

U Pavića je predikativni akuzativ uz glagole *(u)činiti*, *(na)zvati*, *upraviti*: cfinechiga *pravedna* prid Bogom, i *dionika* Kraljestva Nebeskoga (TDD, 6, 16); nas po svojoi milosti ucsinio *Sinove Boxjæ* (NK, 21, 4); Onnasje ucsinio *suxnje* griha (NK, 27, 24); ù komunasje podpuno ucsinio *dionike* odkupljenja Isukerstovoga (NK, 30, 5); i za ucsiniti nas *basfinike* Kraljestva Nebeskoga (PIO, I, 18, 29); nas ucsinio jest *sluxitelje* novoga Zakona (EIE, 1764, 311, 19/20; 1808, 253, 8/9); ù tvomu Sercu dobro promisljavala, i po njimu *tvoi xivot* upravljava (NK, 18, 12); koju S. Pismo naziva *tugju vatru* (OTV, 149, 17).⁵⁷⁵

9.1.1.6 Akuzativ s prijedlozima

Uz imanicu *nacin* Pavić u akuzativu rabi prijedlog *po* onđe gdje u današnjem standardnom jeziku stoji prijedlog *na*: *Pò isti nacfin* i Moyšia i Aaron (TDD, 5, 18); i *pò* koise *nacfin* dopushta (TDD, 6, 11); koja *po razlicisti nacfin* dili S. O. Papa (TDD, 7, 12); godine 1586. *po isti nacfin* (TDD, 12, 9/10); svamu kaza po redu, *po ti nacfin* (TDD, 12, 7); *Nacfin, po kojemuse* Misnik ima vladati (RK, 7, 18); alli *po ti nacfin* (OTV, 181, 3); zato nastoi *po* svaki *nacfin* (TDD, 13, 6); Zasłose ti uffaſ *po ti nacsin?* (NK, 37, 17); Zasłonamje Bog *po ti nascin* (NK, 37, 18); koima *po isti nacsin* zapovidi (OTV, 2, 23/24); da *po isti nacfin* učline (OTV, 350, 26); *Po isti nacsin* (RK, 5, 1); *Po niki oacfin*⁵⁷⁶ (OTV, 356, 14); *Po koinamje nacsin* Bog (NK, 36, 22); *Po koi nacfin* mi svetimo (JRNK, 115, 16); kojoi *po niki nacfin* (OTV, 506, 27).

Pavić u ovome obliku bilježi i pleonazam⁵⁷⁷ *kako i na koji nacin*: *Kako, i po koi nacsinnamje* Bog spafenje obechao? (NK, 36, 16); *kako, i po koi nacfin* imadu iskorinita biti (PIO, I, 90, 5).

⁵⁷⁵ Uz navedene je glagole Pavić bilježio i instrumental, o čemu će biti riječi u podnaslovu *Instrumental bez prijedloga*.

⁵⁷⁶ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *nacfin*.

⁵⁷⁷ Pleonazam se javlja i kada je prijedlog *za* dio upitne konstrukcije: M. *Za koliko* on ondi stoi? U. Dokše vas ondi neocsisti (NK, 33, 8/9); *za koliko* dugo? (RK, 98, 12/13).

Puno je manje primjera upotrebe imenice *način* uz prijedlog *na*: *Na ti nacfin* (OTV, 111, 9; 181, 30; 506, 23); *Na išti nacsin* (PIO, I, 7, 23).

Prijedlog *ob + akuzativ*⁵⁷⁸ Pavić rabi u službi vremenskoga priloga: Glad *ob lito* fufsi svako tilo (FM, 46, 14); A *ob Lito* kadje vruchinica (FM, 46, 24); Vlaxna, ladna *ob lito* jiduše (FM, 46, 26); A *ob zimu* moxe jift lsto hoche (FM, 15, 16); kakono *ob dan* pošteno hodimo (EIE, 1764, 1, 10; 1808, 1, 10); *ob noch* pouticaffe iz grada (OTV, 353, 20); KAdje *ob noch* Ignatio (NK, 122, 19).

Ova prijedložno-padežna veza može biti i u službi mjesnoga priloga: sidi *ob desnu* Boga Oca svemoguchega (JRNK, 13, 9/10); po sidenju *ob desnu* (JRNK, 31, 7); *ob desnu*, i *ob livu* (EIE, 1764, 67, 1; 1808, 56, 8).

Glagol *mrziti* zabilježen je uz prijedlog *na*:⁵⁷⁹ koi najviffe *merziffe na* Davida (OTV, 276, 1); *Na bezakonike merziosam* (PIP, 256, 24); pocse ocfito *na njega merziti* (OTV, 45, 29). Uzor je mogao biti Della Bella koji također bilježi: *Maržim nà krivinu; nà grjeh, nà tebbe* (DIZ, 43), kao i Tadijanović: *Na pijanca svatko merzi* (SPM, 151). Prijedlog *na* zabilježen je i uz glagole *učiti, navesti, sloboditi, ukazati*: *ucsiti na grih* (NK, 12, 5); Drugoga *navesti na grih* (NK, 12, 7); *Sloboditi* drugoga *na grih* (NK, 12, 9/10); Vi *ukaxite* volju *na poslušanje*, à ja pocsimam. (TDD, 3, 18).

9.1.1.7 Lokativ

Prijedložnim izrazom *po + lokativ* izražava se vršitelj radnje: stoim Bog *po Proroci* (...) pripovidalle (OTV, 353, 6); ù koimale *po* (...) *Senaturi* varoške pravice izverffivalle (PIO, I, 49, 35); *Po sveti Sacramenti*, kojeje Isukerst rad ove sverhe poštavio (NK, 29, 4); sto ona nebivffí kriva *po onima ifti sudci* (PIO, I, 48, 12); *po Duhu Svetomu* bude polvechen (NK, 30, 11/12); *po milosti* Boxjoj ponukovan (TDD, 6, 23); koije govorio *po Proroci* (RK, 2, 20).

Prijedlog *po* ukazuje na mjesto: *po sokaci* (RK, 99, 22); *po* (...) *sokaci* (EIE, 1764, 378, 7); *po* (...) *putevi* (RK, 99, 22); *po berdi* (OTV, 295, 7; PIO, I, 49, 4); *po pustinah* (OTV, 210, 2); *po stinama i kamenju* (TDD, 2, 3).

⁵⁷⁸ Habdelić: *Ob Noch; Obden* (RS).

⁵⁷⁹ Pavić bilježi i: *merzenje na tugju srichu* (JRNK, 139, 15).

Veza prijedloga *po* i lokativa može ukazivati i na način: krunu, koju *po oholosti*, i *lakomosti* stecse (OTV, 494, 7); *po lukavstvu* opravisse kod starešinah (OTV, 357, 18); *po tvojemu molenju* dana bude milost (PD, 105, 5); *po mudrosti* svojoi učini sebi (OTV, 182, 2); *po ljubavi* Boga i iskernjega xivot vikovicsnji zadobiti ochemo (PIO, I, 6, 22); Kerssten Csovik po svetoj *Krizmi* (NK, 5, 10); kolikabise oprostila *po pokori* onoi (TDD, 8, 15); *po xeni* grih na svit dogje (OTV, 7, 16); *po svoji priatelji* zamoliga (OTV, 530, 15); opominje nas današnje S. Evangjelje *po onima ricsma* (PIO, I, 104, 24); koije *po Viri* pravedan postao (NK, 10, 17/18); od gubæ ozdravio *po Elizæu Proroku* (OTV, 323, 5); *po ljubavi* iskernjega posvidocuješe (KNIT, 223, 19); *po takvomu grihu* milost Boxju gubi (JRNK, 136/137, 23, 1); *po ovomu objavljenju* pokripit, i *po obechanju* Boxjemu oslobodit (OTV, 65, 22/23).

Prijedlog *o* s lokativom može značiti *protiv*: pocse raditi nefamo *o kruni* Ocsevoi, veche joſs *o iftomu xivotu* njegovu (OTV, 271, 13/14).

9.1.1.8 Instrumental bez prijedloga

Della Bella propisuje instrumental uz glagole *zvati*: *Bogga žovem ozzem moiem* (DIZ, 42); *činiti*: *Cinitti koga kraljem* (DIZ, 42), što ponegdje⁵⁸⁰ čini i Pavić. Glagol (*u)činiti* Pavić bilježi s instrumentalom u primjerima: U istinu učiniga *uboicom Boxjim* (OTV, 495, 16); cfini otajnim *priateljom* i *poznavaocem* (PIO, I, 5, 18/19); Diavao koise učinio bisse *Abbatom* (TDD, 12, 29); Diavao, koise *Abbatom* biaſſe učinio (TDD, 13, 12); učiniogaje *Poglavarom* (JRNK, 36, 19). Pavić rabi instrumental i uz glagol *nazvati*: moxese dostoјno *pravom pokornoſtiom* nazvati (OTV, 537, 30); I nazvaga *Joakimom* (OTV, 351, 27).

Pavić u imenovanju nekoga rabi i konstrukciju u kojoj imenicu *ime* stavlja u instrumental, a osobno ime u nominativ: niku Prorocſicu, *imenom olda* (OTV, 350, 8/9); Pofaljeni vitez, *imenom Themistokles* (PIO, I, 49, 33/34); jednoi xeni, *imenom Debori* (OTV, 180, 18).

I uz glagole *biti, postaviti, postati*, Pavić bilježi besprijeđložnu dopunu u instrumentalu kao dio predikata: koi prie osam štotina godina *Papom* jeste bio (TDD, 9, 14); Kunimundo tad *Kraljem* biaſſe (NGD, 129, 20); Dase kaje sftogaje *Kraljem* postavio (OTV, 234, 13); koi za nas *csovikom* postade (NK, 28, 5/6); postade *Apostolom* (OTV, 461, 8); I rad ovogaje S. Mihovil

⁵⁸⁰ U podnaslovu *Akuzativ bez prijedloga* navedeni su primjeri u kojima Pavić uz glagole *(u)činiti, (na)zvati, upraviti* rabi predikativni akuzativ.

najvechim i najmoguchiim Nebeskim Vojvodom postao (PIO, II, 4, 6/7); postade *Naslidnikom*, i *Ucsenikom* njegovim (OTV, 520, 22/23); Ivo dakle tada *Banom* posta (NGD, 202, 21).

Besprijeđložnu dopunu u instrumentalu Pavić bilježi i u primjerima koji potvrđuju da se vremenski prilozi *danju*, *ujutro*, *uvečer*, *noću* sklanjaju kao imenice u instrumentalu: Za moch *nochom* vazda lagan biti (FM, 10, 5); *Nochom* Kralju oni pristupivlji (NGD, 209, 1); *Jutrom* gredi ù gorre zelene, / Oko vode *vecserom* studene (FM, 8, 22, 23); à on *danjom*, i *nochom* itaraše (PIO, I, 70, 18); ucsini meni *jutrom* milošergje tvoje (PIP, 289, 12); Gavrani *jutrom*, i *vecserom* Kruh i meso donosifše (OTV, 304, 6/7). Instrumentalne oblike propisuje i Della Bella: *nocchjóm, dánom; I nocchjóm dà bjexij ù Egipat* (DIZ, 45).

9.1.1.9 Instrumental s prijedlozima

Instrumental društva Pavić označuje prijedlogom s: *s-Ucsenici* (EIE, 1764, 232, 5); *s-Ucsenici* (EIE, 1808, 188, 9); *s-Jsusom* (EIE, 1764, 234, 1); *s-Isusom* (EIE, 1808, 189, 21); *s-bratom* (PIO, I, 2, 18); *s-Jobom* (OTV, 296, 17); *s-Salomunom* (OTV, 296, 17); *s-Mariom* (PIO, I, 70, 2/3); *s-Abramom* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *s-vojskom* (NGD, 191, 17).

Slavonski pisci⁵⁸¹ bilježe instrumental s prijedlogom s i kada on označuje sredstvo. U Pavića su brojni takvi primjeri instrumentalna načina i sredstva: *s-blagosavljenim zvonom* zveknu (TDD, 13, 11); obuffatii *s-rukama* (OTV, 537, 1); dogje ondi *s-svitnjaci*, i *s-svichama*, i *s-oruxjem* (EIE, 1764, 232, 8/9); *s-svitnjaci*, i *s-svichama*, i *s-oruxjem* (EIE, 1808, 188, 12/13); i namazai *s-mastiom* (OTV, 537, 3); pokri *s-plasptom* (OTV, 181, 17); *s-cxidom* otvorí persa njegova (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21); *s-perptom* Boxjim upisane biu (OTV, 125, 14); zatucsemuga *s-maljem* (OTV, 181, 21); ugledatiche (...) Spasitelja, *s-razkrilitima rukama* (PIO, I, 50, 15); Stresavliše voo *s-nogom* (OTV, 261, 18); natapase *s-rofom* (OTV, 187, 21/22); *s-krajem* svojega plashta zatvorí nos (TDD, 4, 22); gola zaodie *s-hodichom* (EIE, 1764, 79, 5; 1808, 66, 3); Nos iz nutra maxi *s-njim* (FM, 41, 4); istiraji *s-bicsem* (OTV, 594, 29); ottide *s-Svetom slobodom* ù istu kuchu (OTV, 536, 30/31); *s-veseljem* sluffasse (OTV, 536, 17); *s-tolikom slobodm*⁵⁸² (OTV, 495, 22); *s-velikim nastojanjem* pripovidasse (OTV, 499, 25); mi njima *s-molitvom*, i *s-dobri dilli* pomaxemo (NK, 31, 27/28); jerji neljubimo *s-pravom ljubavju*, veche *s-tilesnom* (OTV, 127, 15/16); Dachemo mi *s-Dufsom* i *s-tilom* ù neizrecsenomu veselju xiviti

⁵⁸¹ Maretić (1910: 222).

⁵⁸² Vjerojatno tiskarska greška i treba pisati: *slobodom*.

(NK, 33, 22); do osamdeset i csetverte godine proveđe *s-postom*, i *s-molitvom*, i *s-sluxbom* (OTV, 492, 11/12); Sacramenat *s-cifistim sercem* primamo (KNIT, 222, 8). Instrumental sredstva prijedlogom *s* bilježi i Tadijanović: Bolje je potepstife *snogom*, nego *s - jezikom* (SPM, 167).

Maretić⁵⁸³ upozorava na upotrebu prijedloga *s* i za izricanje mjesta, a Pavić bilježi: proslavši *s iftim putem* (OTV, 198, 15), ali i bez prijedloga: veche joſ ni naſſima *poljom*, ni naſſima *vinogradom* nemogu nauditi (TDD, 12, 14).

Rjeđe je instrumental sredstva zabilježen bez prijedloga: *sabljom*, *kamenjem* (...) ſmicaju (OTV, 151, 26/27), *iſuzama* fvoima peruchii (OTV, 537, 1/2); *iſuzama* Ifusa traxi (PIO, I, 70, 13). U nekim je rečenicama od dvaju instrumentala koji dopunjaju isti glagol jedan zabilježen bez prijedloga *s*, a drugi uz njega: Proſti *s-Sercem*, *i jezikom* (NK, 99, 20); i nekase *gvozdiem* okuje, pak nekse *s-rosom* Nebeskom okvaſi (OTV, 404, 25/26). Sintagma *vratiti zlo (dobro) zlim* zabilježena je uz prijedlog *s*: da koi komu *zlo fa zlim* nevrati (JRNK, 147, 12); *zlo s-dobrim* vratili (PIO, I, 54, 13), *dobro s-zlim* (OTV, 91, 5/6); ali i bez njega: *zlo zlim* da vracha (OTV, 47, 1).

Zabilježen je i primjer u kojemu se prijedlog *s* gubi ispred suglasnika *s* u zamjenici: Neka ovo svaki *sobom* dobro promisli (PIO, I, 49, 19/20); uzamſi *sobom* razliciſte darove (OTV, 89, 19).

9.2 Množina

Slavonski su pisci, tako i Pavić, pod utjecajem latinskoga jezika upotrebljavali množinu srednjega roda zamjenica i pridjeva za sve što nije precizno određeno u nabranju, a u svrhu isticanja i preuveličavanja izrečenoga: Kad *ova* izrecse, ondak svi oni duhovi ū jedan glas viknusſe tri put (TDD, 11, 9); na *ova* odgovori Redovnik (TDD, 13, 3); kad *ova* promiſljavasſe Duh neciſti (TDD, 12, 19); San podnevnji *ova* tebi ſtvara (FM, 9, 10); dokaza *ova* Gospodaru ſvomu (KNIT, 224, 15); Razumivſi Jozia *ova* (OTV, 350, 20); *Ova* troja zatim ſatervena⁵⁸⁴ (FM, 35, 15); *svamu* kaza po redu (TDD, 12, 6); i kaza *sva* po redu (TDD, 7, 10); Voliti *ſva* oſtaviti, i podniti (NK, 38, 14); Jeste voliti *ſva* izgubiti, i podniti (NK, 38, 20); pak ſam on prositi *ſva*, koja ū knjigi (OTV, 350, 21); *Sva* ſmiffavſi (FM, 44, 26); Zasloſto on *ſva ova* ſtvorio? (NK, 26, 20); Zasloſto ti *ſva ova* tako tverdo viruſeſ? (NK, 35, 23); *Ova* pak *ſva*

⁵⁸³ Maretić (1910: 223).

⁵⁸⁴ U rečenici: Med, i firche ū njega ulize. / *Ova* troja zatim ſatervena (FM, 35, 15).

dogodisfese (PIO, I, 104, 19); Kojie kerssten, i *sva* viruje (NK, 31, 1); Prikazujemti *sva ona*, kojasu tebi (RK, 29, 8); Tkoje Nebo, zemlju, i *sva ostala* stvorio? (NK, 26, 18); Virujesli moje ditescse sve ono, i *sva* kojanam Bog po svojoi Cerkvi zapovida virovati? (NK, 35, 17/18); Izpunujeli onaj *sva, koja se* u S. Pismu uzderxaju (KNIT, 300, 14); po kojoi mi *sva* u Bogu poznajemo (PIO, I, 5, 27); Vas svit izgovara, / Da on *sva* postvara (PD, 128, 15); po kojemunosu *sva* ucsinjena (RK, 2, 7); da mornari za olaksati lagju *sva*, koja u lagji biau, u more pobacasse (OTV, 425, 8); ako neizverfjuje *ona, koja* on naregjuje (OTV, 150, 8); dokjim on *ova* govorasse (OTV, 632, 16); zaisto *ova* videchi (PIO, I, 50, 29); *Ova* govori Gospodin Bog (EIE, 1764, 63, 14; 1808, 53, 12).

I brojevne su imenice bilježene u ovome obliku: *Ova troja* imadeſ obrati (FM, 7, 18); *Ova troja* zatim fatervena (FM, 35, 15); *Troja* vidu naſsem jefu zdrava (FM, 8, 18).

9.3 Zamjenice

Pavić izražava posvojnost upitno-odnosnim zamjenicama *koji* i *tko*, a ne upitno-odnosnom zamjenicom *čiji*: Prokle takogjer ſpasitelj nike Varoſſi, u koima mloga csudesa pocſini, *koih* pribivaoci (OTV, 536, 16); blagosavljeni zvona, s-*koiziu* blagosavljenim zukom (TDD, 14, 13); Jelinovo, i borovo dervo (...) *koiziu* verhovi osſtri, i bodljivi jefu (PIO, I, 102, 30); *kojeg* vapaja nesloxnii uzroci biau (OTV, 357, 12); ono visoko ſtablo Danielovo, za *kojega* grancsice koise prifati (TDD, 14, 2); *kojega* kraljestvu neche biti ſverhe (RK, 2, 16); za oslobođenje svojeg puka; *koga* moljba bi ova (OTV, 186, 28).

Nominativ upitno-odnosne zamjenice *koji* u Pavića se nalazi na mjestu gdje u današnjem standardnom jeziku stoji nominativ upitno-odnosne zamjenice *tko*: *koi* rekne bratu Racha, iliti brez pameti, krivacche biti vicha (TDD, 4, 1); *koi* pak rekne lud (TDD, 4, 2); *koi* Viru Katolicsansku oftavi, pokoruche cſiniti (TDD, 7, 19); Od ovi Smertni Griah ſtoi upisano, *koi* ove ucsini neche Kraljestva Boxjeg dokucsiti (NK, 11, 9); *koi* zlobi brata fvoga, uboica jest (KNIT, 223, 1); *koi* ljubi brata, *onai* ſtoi u ſvitloſti (PIO, I, 5, 25); *Koibogodir* ucsini volju Oca moga (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *koino* xaloſtjom, i fuzama Ifusa traxi, *onajchega* najlaſſnje nachi (PIO, I, 70, 13/14); Tko dakle Boga (...) iziskuje, *onaje* zaisto ſiguran (PIO, I, 2, 10).

U formi pitanja Pavić rabi upitnu zamjenicu *koi*, a ne upitnu zamjenicu *tko*: A *koi* posli Kersstenja opet sagriſſi? (NK, 30, 10). U odgovoru rabi pokaznu zamjenicu: *Takvi* valja da iznova po Duhu Svetomu bude posvechen (NK, 30, 11). Ovakva je upotreba zamjenica prisutna

i u izjavnim rečenicama: à *koi* nesluffa Cerkvu, i njezine spasonofsne naredbe odbacska, *takvi* valja daše za odmetnika, í ocsitnika (kako Ifukerſt veli) derxi (NK, 8, 13-15); zato *takvi* imade xalenje sverhunaravno (JRNK, 70, 18); *Takvibi* veli, najvecha budala bio (PIO, II, 3, 12); Brez koxice jurve nie *taki* (FM, 21, 4); da *svaki*, *koi* ljubi svoga iskarnjega (PIO, I, 2, 12/13).

Pavić rabi i zamjenicu *tko*: *tko* drugoga usiluje dase krivo zakune (TDD, 7, 21); Akose *tko* nepriporodi (JRNK, 47, 5); *tko* imade moje zapovidi, i obsluxuje nji (NK, 7, 6); M. Kakose *tko* posvechuje (NK, 30, 14).

9.4 Brojevi

Maretić objašnjava različitu upotrebu broja *jedan*, prvenstveno kada se „*jedan* upotrebljava sasvijem kao neodređeni germanski i romanski artikul. To će u jednjeh pisaca biti germanizam, a u drugijeh dalmatinizam (t. j. ugledavaće u dalm. pisce, koji su to uzeli iz tal. jezika).⁵⁸⁵ Pavić također bilježi primjere u kojima je broj jedan doslovan prijevod stranoga neodređenog člana: Kakobi veoma verlo bilo, da *jednomu texaku*, koi posie njivu (PIO, I, 89, 19); kakobi ugodno bilo za *jednoga bafscovanu*, da s-ruxicama neraſte i iſto bodljivo ternje (PIO, I, 89, 20). Maretić⁵⁸⁶ također navodi kako slavonski pisci broj jedan rabe pred superlativom, što je zabilježeno i u Pavića: Prorocanstvoje *jedna* najvecha ſtvar (OTV, 424, 16). Pavić bilježi i primjere: Jesu *jedno nisſto*, i manje nego *jedan prafšak* prama svemu ſvitu (NK, 39, 25); zatim bi data iſta odsuda *jednomu drugomu* (OTV, 151, 13/14).

9.5 Red riječi

Budući da je Pavić prevodio s latinskoga i njemačkoga jezika, utjecaj se tih jezika prepoznaje u smještanju glagola na kraj rečenice: nauk S. Pavla istinit *bio* (OTV, 182, 24); S-Duſsom, i s-tilom vazda ù neizrecsenima mukama *pribivatiche* (NK, 34, 2); Kersstenje, brez kojega niko nemoxe ſpasen *bit* (NK, 34, 13); da ſpasen *biti moxe* (NK, 24, 18); ſto je Bogu drago i povoljno *bilo* (PIO, I 54, 23); à kakoche ova kucha, koju sam ja spravio njemu, *mochiga obujati* (OTV, 291, 12); Ti tko *jefi?* (PIO, I, 55, 33); po ruku Sveti Angjelah prikazana *biti zasluxi* (PD, 247, 18).

⁵⁸⁵ Maretić (1910: 217).

⁵⁸⁶ Maretić (1910: 218).

Pavić na pojedinim mjestima između pridjeva i pripadajuće mu imenice bilježi još jednu imenicu: tolikonam *vechu* Bog *pomoch* daje (NK, 38, 24/25). Isto se događa i s brojem i pripadajućom mu imenicom: *s-jednime* svetoga xivota *Pustinjakom* putovasse (TDD, 4, 20/21). Inverzija je zabilježena i u sljedećim primjerima: *Starjeg ljubi ruke tvoga* (NK, 98, 20); *Slobodnoje nam* od svakog vocha ù ovomu vertlu blagovati (OTV, 7, 2); *Kakvujenam* sftetu donio ovai grih? (NK, 27, 23); Upitai Redvnik, nebiliimse moglo pomochi; odgovori: *moglobise nam pomochi* (TDD, 11, 7); O Isukerste smiluise *nami* (NK, 16, 8); mloge misli ù *sam sebe* kuvals (TDD, 12, 23); promissljajuchi ù *sama sebi* (OTV, 7, 14); i isto oprostjenje moxe fvaki za *sam sebe*; ili za dufse u mukah od ocsisstenja dobiti (NK, 44, 26); Sir *od sam sebe* (FM, 22, 25); kojaje *od sama sebe* plodna (PIO, II, 69, 15).

Postpozicija pridjeva u hrvatskome jeziku ima dugu tradiciju: „U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku postpozicija pridjeva smatra se manje obilježenom od antepozicije, a rezultat je utjecaja grčkoga i latinskoga jezika, s kojih su se tekstovi prevodili.“⁵⁸⁷ Budući da je i Pavić prevodio s latinskoga jezika, postpozicija pridjeva⁵⁸⁸ potvrđena je brojnim primjerima: panj *vinski* (TDD, 1, 11); texak *zemaljski* (TDD, 1, 14); desnica *svemogucha* (TDD, 1, 14/15); gria *smertnoga* (TDD, 4, 8); Grisi *Smertni* (NK, 11, 1); pokaranja *vikovicsnjega* (TDD, 4, 8/9); pokora *vikovicsnja* (TDD, 4, 14); Smertjom *Vikovicsnjom* (NK, 11, 11); xivot *vikovicsnji* (PIO, I, 6, 22); smrad *duhovni* (TDD, 4, 29); grih *istocsni* (TDD, 5, 4); pokaranja *Boxjih* (TDD, 5, 31); mache *grifsnickske* (TDD, 9, 2); luk *bili* (FM, 16, 14); Pravda *Katolicsanska* (NK, 2, 5); Oca *Nebeskoga* (NK, 12, 18); fillu *diavaosku* (PD, 67, 18); Rai *Nebeski* (NK, 14, 1); Rai *Zemaljski* (OTV, 4, 8/9); Raju *zemaljskomu* (OTV, 4, 15NK, 27, 14); xivot *vikovicsnji* (NK, 42, 10/11); Miloš *Boxja* (NK, 36, 14); ftvarma *vrimenitima* (NK, 37, 2); slavu *Nebesku* (NK, 40, 19); Metvice *fitne* (FM, 38, 22); fir *mladi* (FM, 11, 24); obechanja *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); Majko *pridraga* (NGD, 86, 16); Spasitelja *pridragoga* (JRNK, 160, 11); zemlju *Taliansku* (NGD, 132, 8); slavu *Izraelsku* (OTV, 261, 7); narod *csovicsanski* (OTV, 6, 8); ljubav *bratinska*⁵⁸⁹ (PIO, I, 5, 10); jamu *lavsku*⁵⁹⁰ (OTV, 419, 23); Kralj *Bugarski* (NGD, 168, 3); Plinio *primudri* (FM, 39, 26); Boga *pravoga* (RK, 2, 5); s-sluxbom *Cerkvenom* (OTV, 492, 12); narodu *csovicsanskому* (PIO, I, 2, 9).

⁵⁸⁷ Sudec (2013: 631).

⁵⁸⁸ Maretić (1910: 205), međutim, naglašava kako su Emerik Pavić, Đuro Rapić i Antun Kanižlić pisci čiji jezik ima znatno manje latinizama nego jezik drugih slavonskih pisaca. U želji da izbjegne opširnost, Maretić navodi primjere postponiranih atributa samo iz djela ovih triju autora.

⁵⁸⁹ Nekoliko redaka dalje Pavić bilježi pridjev pred imenicom: *bratinske ljubavi* (PIO, I, 5, 33/34).

⁵⁹⁰ Pavić bilježi i: *lavsku* jamu (OTV, 419, 25).

Antepozicija pridjeva u Pavića također nije rijetkost: *Zelene* loze (TDD, 2, 24/25); *zlatnomu* teletu (TDD, 5, 14); *vremenito* pokaranje (TDD, 5, 28); *obilato* obechanje (TDD, 8, 31/32); *zlatno* tele (OTV, 126, 12); *paklene* zmie (OTV, 8, 16); *zasluxene* plache (NK, 11/12, 28/1); *tugjemu* grihu (NK, 12, 6/7); *svetoga* Krixa (NK, 19, 14); *Poglaviti*, iliti *smertni* gria (NK, 22, 21); *Poslidnje* pomazanje (NK, 23, 4/5); *dobri* dillah (PD, 109, 11); *vjcsnji* oganj (NK, 27, 5); *vicsnja* iština (NK, 36, 2); *vicsnje* spašenje (NK, 36, 15); *neizrecsenomu* veselju (NK, 33, 22/23); *iftocsni* grih (NK, 27, 21/22); *Zrile* smokve (FM, 12, 4); *ljuto* firche (FM, 27, 17; 40, 12); *prislavna* Kuchica⁵⁹¹ (NGD, 17, 5); *pridragoga* Sinka (NK, 18, 1); *prigorkoj* muki (RK, 52, 16).

Anteponirani atributi prevladavaju u primjerima koji označuju svetost: *Sveta* Cerkva (OTV, 5, 22); *Svete* Cerkve (OTV, 5, 29/30); *Sveti* Oci (TDD, 3, 14; 9, 11/12; RK, 161, 14); *Prisveti* Ocse (PD, 108, 6); *s-Svetom* slobodom (OTV, 536, 30/31); *sveti* Sacramenti (NK, 33, 1/2); *Sveti* Sacramenti (OTV, 5, 24); *svetoga* Krixa (NK, 19, 14); *priſvete* kervi (RK, 52, 17); *Sveti* Saborah (RK, 173, 9). Težnja antepoziciji potpuno prevladava u imenima svetaca: *Sveti* Pavao (JRNK, 35, 1); *Svetæ* Anæ (NK, 125, 14); *Svetog* Igntiæ (NK, 122, 17); *Svetoga* Carle Borromæa (RK, 50, 18/19); *Prisvete* Divice (RK, 52, 19). Jedino u sintagmi *Duh* Sveti (NGD, 99, 17; JRNK, 34, 1); *Duha* Svetoga (KNIT, 201, 6); *Duhu* Svetomu (NK, 11, 1/2, 13/14; 30, 11/12) atribut ima postponiran položaj.

Apozicija je ponekad iza imenice: *Mariæ* *Divicæ* (NK, 3, 6); *Teuta* *Kraljica* (NGD, 123, 13); *Faranin* *Vojvoda* (NGD, 124, 7); *Korinta* *Grada* (NGD, 125, 7); *Elizæu* *Proroku* (OTV, 323, 5).

U formi pitanja pridjev često stoji ispred imenice: Od koliko versti dakle imade *dobri* dilah? (NK, 12, 21); Kolikoje *tilesni* dilah od Miloferdia? (NK, 13, 4); Csemusu *koristna* dobra dilla? (NK, 12, 25); Kolikoje *duhovni* dilah Miloferdia? (NK, 13, 12). Pavić pridjev stavlja u antepoziciju u pitanju: Jeli duxan csovik tri *Boxanstvene* *Kriposti* csiniti? (NK, 40, 3/4), a u odgovoru u postpoziciju: Csovikje duxan pod smertni grih znati tri kriposti *Boxanstvene*, i csinitii. (NK, 40, 6).

U nizanju kratkih rečenica Pavić bilježi različite pozicije pridjeva: 1. Grih *iftocsni*. 2. Grih *smertni*. Mali *grih*. (NK, 23, 24/25); a ponegdje i u istoj rečenici: *Bio* kruſac, i csorbica

⁵⁹¹ Nekoliko redaka dalje Pavić biježi pridjev uz imenicu *kućica* u postpoziciji: Kuchica *sveta* (NGD, 17, 22).

masna (FM, 11, 11); *Dobro vino, i jexeci slagji* (FM, 12, 2); *Meka jaja kokoffiu mlagji* (FM, 12, 3).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je i u ispisivanju posvojnih zamjenica u postpoziciji: s-Ucsenici *svoimi* (EIE, 1764, 232, 5); s-Ucsenici *svojimi* (EIE, 1808, 188, 9); Dugu *moju* (PIO, II, 68, 21); s-finovma *svoima* (OTV, 211, 20); finove *svoje* (OTV, 86, 27/28); brachu *svoju* (OTV, 86, 29); ù sviu dilli *tvoi* (NK, 14, 20); hambari *twoji* (KNIT, 6, 6); dillah *njegovih* (RK, 83, 10); dobrocsinstavah *njegovih* (PD, 93, 8); nogama *njegovima* (OTV, 537, 1); s-xenama *njegovima* (OTV, 352, 22); ricsi *njegovæ* (OTV, 353, 9); posvechenja *njegovoga* (PIP, 200, 15); taft *njegov* (OTV, 68, 13); sluga *tvoj* (PD, 108, 7); Bog *njegov* (PIP, 292, 3); s-xenama *njegovima* (OTV, 352, 22). Posvojne zamjenice Pavić bilježi i u antepoziciji: *svoje* sluge (OTV, 447, 7); *svoje* Kralje (PIP, 234, 22); *svoje* plasfte (OTV, 592, 30).

Pavić umjesto pridjeva uz imenicu piše još jednu imenicu, kako bi naglasio svojstvo prve imenice: ugleda s-vrata varofski jednu *siroticu xenu* (OTV, 304, 13).

9.6 Sintaksa glagolskih oblika

9.6.1 Infinitiv

Upotreba konstrukcija s infinitivom rezultat je utjecaja latinskoga jezika. „Na sintaktičkoj razini za jezik franjevačkih pisaca svojstvena je prije svega vrlo obilata uporaba raznolikih infinitivnih konstrukcija, i to i u 17. i u 18. i u 19. stoljeću.“⁵⁹²

Zamjena infinitiva vezom *da + prezent*⁵⁹³ česta je u Pavića: valja *da probudi* sve velike (OTV, 350/351, 32/1); niti valja zlo zlim *da vracha* (OTV, 47, 1); koja svaki valja *da znade* (NK, 2, 2); Zashto valja *da ljubimo* izkernjega nafsega? (NK, 22, 5); Zashto valja *da mi tako* iskernjega *ljubimo?* (NK, 39, 7/8); koje on oche *da primi* (NK, 35, 12/13); Elizæo nishta nekti *da primi* (OTV, 323, 32); kada tko neche *da izverssi* (NK, 37, 6/7); Kako valja *da Boga ljubimo?* (NK, 38, 5); ponizno valja *da sluxiss* (NK, 143, 10); Kako i nasse ferce valja *da bude* (OTV, 633, 15); mi nasse nechemo *da razvilimo*⁵⁹⁴ s-malim pokaranjem (OTV, 127, 14); Oche *da rekne* (PIO, I, 5, 26; 49, 7); oche nas nepriatelji nassi *da pogube*, i bastinu tvoju *da zataru* (EIE, 1764,

⁵⁹² Pranjković (2008: 21).

⁵⁹³ I Della Bella bilježi: Nechjee *da podnosje* (DIZ, 44).

⁵⁹⁴ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati: *razcvilimo*. Pavić ovaj glagol bilježi i u primjeru: *razcvilila* (NGD, 209, 20), a pridjev oblikom: *Razcviljenoi* (PIO, I, 50, 33).

94, 12/13; 1808, 78, 14/15); valja *da sad sigjem* na drugi dio mojega govorenja (TDD, 9, 32/33); da csovik ovdi sveferdno valja *da uzdahne* (NK, 43, 13); sfto ja iz ove prilike ochu *da izvedem* (PIO, II, 90, 2); koi neche *da tugje dobro povrate* (JRNK, 77, 4/5); ajdemo sada *da vidimo* (TDD, 8, 27); Koše pak oche *da xeni* (NK, 79, 25); za vechi dobitak svoi dilah veche puta valja *da ponavlja* (NK, 17, 23).

Zabilježen je i primjer u kojemu je pitanje postavljeno vezom *da + prezent*, a u odgovoru je infinitiv: P. Sstoje hotio S. Petar po ovima ricsma *da rekne?* (JRNK, 128, 23); O. Hotio je *rechi* (JRNK, 129, 1).

Pavić rabi infinitiv u rečenicama koje bi mogle imati konstrukciju *da + prezent*: puſtii ū ime Boxjæ *ottichi* (OTV, 369, 22); Zapovidivſīga oni *deržati* (OTV, 151, 19); ſa ſvim tim puſschaite ſtup od ſtabla ū zemlji *zaoftati* (OTV, 404, 25); daga puſti *ottichi* (OTV, 369, 17); davſīmuse prie *napiti* mlika (OTV, 181, 17/18).

Za + infinitiv

Sintaktički kalk *za + infinitiv*⁵⁹⁵ preuzet je iz latinskoga jezika: Od nacsina *za xiviti* (FM, 15, 10); i veoma *za viditiga* uzorito (OTV, 404, 14); u komu ſvaka *za viditi* plemenita, i *za jisti* ugodna (OTV, 4, 3/4); teſke *za dokucitii* (PIO, I, 93, 25).

U rečenicama kojima se izriče neka namjera učestala je konstrukcija *za + infinitiv*: ottigje u Rim, *za prominiti* xivot svoi (TDD, 6, 24); joſ bolje ovo *za razumiti*, ajdemo u Svetu Piſmo (TDD, 5, 1); nas *za izbaviti* od takvi pokaranja Boxjih sveti Oci Pape (...) obicsaju dopuſtiti ſveta oproſtenja (TDD, 5, 31); iziſao biaſſe, *za izviditi* i *ispitati* viſtce i viſtice (TDD, 12, 1/2); uze Isus prigodu od Ivana pripovidati, *za navistiti* i *pofaliti* prid pukom (OTV, 536, 4/5); pripuſti ovo bixanje *za razgovoriti* po njemu pravovirne fvoje (OTV, 495, 4); na krixu raspet biaſſe (...) *za obznaniti* ſve izabrane (OTV, 507, 8); dogje na ſvit, *za zarucitise* na vike fvojom Cerkvom (OTV, 5, 26); i ſukoliku kerv moju proliosam *za izbaviti* tebe iz prokleſtva (PIO, I, 51, 33); milost Boxju darivale bolesniku *za izlīcsiti* Duſſu (NK, 6, 3); i tilesna dobra, *za uzderxati* s-njima duſſu (NK, 9, 19/20); *Za poznati* i *poklonitise* Prisvetomu Trojſtvu (NK, 25, 13); valja da uzdahne *za uzmloxati* kajanje fvoje (NK, 43, 14); *Za dignuti* plafsljivoſt bolesniku (RK, 170, 11); iz daleka doch, *za nachi* Spasitelja (KNIT, 60, 11); k-febi pozva, *za ukazati*

⁵⁹⁵ Gabrić-Bagarić (2007: 138): „Najizrazitija zajednička osobina svih pisaca 18. st. je upotreba konstrukcije *za + infinitiv* kao zamjena za zavisnu, najčešće namjernu rečenicu.“

radošt (OTV, 521, 7); Jſus nie doſao *za biti ſtraſſan*, veche *za pokazati miloſt* (PIO, II, 70, 21); toliko naſtojaffe *za ſmaknutiga* (OTV, 276, 9); pogjoſſeū Cerkvu, *za pomolitife i ucsiniti* ſluxbu Boxju (PIO, I, 2, 29/30).

Infinitivni oblik može biti i krnji: joſs bolje *za razumit* ù cemuse zaderxaje oproſtenje (...) evo posluſſaito (TDD, 6, 10); *za doſtignut* vikovicsnje blaxenſtvo (JRNK, 46, 20); Ljutu zemlje osvetu, / *Za dat* nami ſtrahotu (PD, 224, 6); *Za izlicſit* ù feb cxigerice, / Ti nabereſ ſreceno zeljice (FM, 37, 15); *Za iſtirat* iz criva gliftice, / Naſtoj nachi travicu metvice (FM, 33, 3); Koſe z-glave doli *za neſpadat*, / Sokom rena nji valjade mazat (FM, 39, 12); Hunkavicu *za ottirat* lako, / Poſti, poſluj, i nemoj pit jako (FM, 44, 12).

Kašić i Della Bella ne propisuju konstrukciju *za + infinitiv*, dok je u Tadijanovića zabilježeno: *Za dobitti* Kakvigod odgovor (SPM, 175); *za povolno* Vafsche zdravje *razumitti* (SPM, 175).

Zabilježeni su i primjeri u kojima je konstrukcija *za + moch(i) + infinitiv*: *za mochi biti* poniznii (OTV, 498, 30); *za mochi doſtignuti* ſpasenje (NK, 30, 12/13); *za moch izlicſit* tocsinu (FM, 29, 22); *Za moch* nochom vazda lagan *biti* (FM, 10, 5); *za mochi* (...) miloſt *nachi* (PIO, I, 50, 21/22); *za nemochi ugledati* zlocſinca (PIO, I, 50, 18); *za mochi* doſfaſte godine *poxeti* (PIO, I, 102, 3).

Imati + infinitiv; valjati + infinitiv

Pavić infinitiv rabi kao dopunu glagolu *imati* kada je taj glagol u značenju *morati*: odredi Bog smert, to jest da *ima umerti* (TDD, 5, 3); *imadese* ſluxba njegova *csiniti* (OTV, 149, 6); *imadoſſe* potanko izverſena, jali oſavljenia *biti* (OTV, 149, 7/8); koja *imadde* Isukerſta ù ſvakoi nevolji *naslidovati* (OTV, 213, 6); dase *imade kamenovati* od fveg puka (OTV, 151, 11/12); Svitao, i csift zrak *imade biti* (FM, 13, 18); Zdrav *bit ima* brez ſmrada ſvakoga (FM, 13, 20); Riba *ima biti* namekana (FM, 19, 22); Svako *ima biti* frifsko jaje (FM, 20, 21); Na dvi ruke dase *izrech ima* (NGD, 115, 21); ovakose *ima* bolesnik *upitivati* (RK, 9, 17); ſto *ima csiniti* (NK, 79, 25/26); Način, po kojemuſe Misnik *ima vladati* (RK, 7, 18/19); i dase njima pristojno poſtenje i ſtovanje *ima dati* (RK, 4, 25); vas narod Ægyptski *imao zafalan biti* (OTV, 98, 12); Što mi SS. *imademo pocſeti* (PIO, I, 6, 9); misto ſtobi *imao biti* glava (OTV, 21, 20); *ima zafaliti* kervi pravoga Jaganjca (OTV, 111, 23); niti imadu ljubavi, koja megju Materama i dicom *imade biti* (OTV 45, 6); do vika *imade bit* neizvernuta (RK, 40, 16); koja bolesnik pria

negoše ispovidi, *ima učfiniti* (RK, 170, 17/18); da *ima* ù pakao *dochi* (JRNK, 70, 17); Kraljujuchi *imadu sftovati*, i *zazivati* (RK, 4, 19); smertjom *imade umerti* (JRNK, 95, 11); kojenose *imade* na ottaru *prikazati* (PIO, I, 2, 17/18); Tilisi, koi *imafs prichi*, ili drugoga csekamo? (EIE, 1764, 4, 9); Tilisi, koi *imash prichi*, ili drugoga csekamo? (EIE, 1808, 3, 28); kad spavat pogjeſs, i kad ustajes ſs, *imades nji promifsljati* (KNIT, 300, 9); kojabi sverhu griffnika *imala dochı* (TDD, 6, 9); kojubi tko za grie odrifene *imao cfiniti* (TDD, 8, 2) kojabi za 7. godina *imalase izverſſiti* (TDD, 8, 10).

U Della Belle je zabilježen sličan primjer: Cuofam tuoje góvorénje, koje *imám hvaliti* (DIZ, 41).

Pavić u ovakvim sintaktičkim konstrukcijama bilježi i zanijekani lik glagola *imati*: Od menese vech *neimate* nishta *nadati* (OTV, 212, 3); Da mi udilj *neimamo povirovati* (OTV, 186, 23) rad naſseg priprostog plemena i ubogih roditeljah *neimamo ſtediti* (KNIT, 382, 33); Ti kifelog *nemafs piti* piva (FM, 14, 24); Od bubaſe *nemafs bojat* nishta (FM, 34, 17).

Uz glagol *valjati* Pavić također bilježi dopune u infinitivu: *valja znati* da iz pocsetka vire i zakona (TDD, 7, 16); kojubi *valjao* tko ù purgatoriu za grie toliko vrimena *terpiti* (TDD, 8, 12); *valjadeju izpuſtiti*, i *oftaviti* (TDD, 12, 5/6); *valja imat* znanje (FM, 24, 28); Štonam joſ viſſe *valja* od Isukerſta *virovati?* (NK, 29, 6/7); *valjabo* nam i *uffati* ù Boga (NK, 36, 5); Nju kuvanu *valja pit* ù vinu (FM, 38, 26); Sokom rena nji *valjade mazat* (FM, 39, 13); Vina vazda *valja mallo piti* (FM, 7, 6); Morsku vodu s-vinom *valja piti* (FM, 16, 7); Cefsto *piti valja* (FM, 20, 20); *valja vino piti* (FM, 24, 14); ſadaſe *valja pripravlјati* (PIO, I, 49, 25/6); berzo *valja privoljiti* (RK, 167, 17); *odgovoriti valjade* (KNIT, 298, 25).

(U)činiti + infinitiv

Glagol *činiti* pojavljuje se u vezi s infinitivom u sljedećim primjerima: à oproštenje *cfini* ù slavi *pivati*, i *radovatise* (TDD, 9, 25); Od jiſcha, koja *csine debljat* (FM, 11, 23); *Csine debljat*, i zdravo ſtajati (FM, 12, 5); *ucfini* tolike od ſvog puka *posmicati* (OTV, 127, 29/30); *cfini navijstiti* (PIO, I, 48, 27).

Konstrukcija *(u)činiti + akuzativ + infinitiv* zabilježena je primjerima: vrimenito pokaranje prie vrimena *cfini ljude moriti* (TDD, 9, 21); pokaranje vrimenito *cfini Duffu* ù vatri *jaukati*, i *plalati* (TDD, 9, 24/25); Ono *cfini ljude veseliti* (FM, 58, 11); Berzo *ſebe probaviti*

csini (FM, 28, 23); i *daji* on opet *ucfini oxiviti* (OTV, 499, 13); Faraun, *cfini* osštro *pokarati babe* (OTV, 97, 16/17); i *nju cfini zafpati* (OTV, 507, 24); *ucfini svu zemlju rošom natopiti* (OTV, 187, 7); *daga necfini broti* (OTV, 279, 2); kada griffi *ucfine ottverdnuti Nebesa i zemlju* (OTV, 291, 19/20). Franjevačka *koine* odlikuje se poznavanjem ove konstrukcije, a zabilježena je i u dalmatinskih franjevaca 18. stoljeća.⁵⁹⁶

Pavić infinitivu glagola *činiti* dodaje glagol u infinitivu: Bogu povoljno biaſſe pomnjjivoga *csiniti ispisati* (OTV, 211, 14).

**Voliti + infinitiv + veznik nego + infinitiv*

Pavić rabi konstrukciju glagola **voliti + infinitiv + veznik nego + infinitiv* kako bi naglasio važnost izrečene usporedbe: *Voliti sva ostaviti, i podniti, nego Boga* s-opakim grihom *uvriditi* (NK, 38, 13-15); Jeste sva kolika dobra *voliti ostaviti, i svaku protivsttinu podniti, nego Boga uvriditi* (NK, 38, 8-10); Jeste *voliti sva izgubiti, i podniti, nego Boga i s-malim grihom uvriditi* (NK, 38, 19-21); Valja *voliti s-Izakom zlobu terpiti, negoli s-Izmaelom zlobiti* (OTV, 47, 6/7); ja *volim hiljadu puta umriti, nego tebe Boga moga, koisi najveche dobro uvriditi* (NK, 17, 12-14); Oche rechi da ja *volim umerti, nego poznam nacsinom Boga uvriditi* (NK, 39, 17/18); *volim hiljadu puta umerti, negote viſse ikakvim grihom u napridak uvriditi* (NK, 44, 1-3); *voliobi xivot izgubiti i kerv prolieti, nego famo jedan prave vire cslanak zatajati* (RK, 41, 24-26); *Voljase Adam xeni ugodići, nego zapovid Boxju obderxati* (OTV, 7, 25/26).

Pavić bilježi i konstrukciju **voliti da + prezent*: Buduchi dakle da xudie *volisse da Moysia ſnjima govori, nego Bog* (OTV, 125, 2/3).

9.6.2 Prezent

Konstrukcijom prezenta glagola *imati* i infinitiva, koja je sintaktički kalk prema latinskim konstrukcijama, izriču se buduće radnje koje se bezuvjetno moraju izvršiti: *ima dochisuditi xive, i mertve* (NK, 3, 11); to *ima najbolje biti* (RK, 14, 16); i misto, gdi *imashe on dochisuditi* (EIE, 1764, 363, 3); i misto, gdi *imashe on dochisuditi* (EIE, 1808, 295, 24/25); Moxeteli piti cſaffu,

⁵⁹⁶ Gabrić-Bagarić (2007: 139).

koju ja *imam piti* (EIE, 1764, 95, 16; 1808, 79, 17/18); gdi *ima* Isukerſt porogjen *biti?* (KNIT, 60, 34); kakvo *imade biti* ovo Boxanstveno ditesfce (OTV, 479, 18).

Maretić kao još jednu osobinu slavonskih pisaca⁵⁹⁷ navodi kako prezent glagola tvorenih prefiksom *uz-* rabe za izricanje budućega vremena: Kada Rutha po mojoj njivi *uskupi* klasove, nemojte je smeti (PIO, I, 130, 18); i puštiteju uzeti, kolikogod ona *uzktie* (PIO, I, 130, 19); Kakogodſe vi prama vaffima iskernjima *uzvladate* (PIO, I, 130, 32); ako nebude ktio primiti pokore, dok *uzxive* zabranjenomuje (TDD, 7, 26); tko u sridu *uzcfini* Svetu Misu rechi (...) poraſtiche (TDD, 14, 11); ako nebude (...) dok *uzxive* zabranjenomuje ulazenje u Cerkvu (TDD, 7, 26); Uffamſe s-miloſtjom Boxjom ako dobro *uzxivem* (NK, 37, 12); navlaſtitko ako Kerſtjanski, i u strahu Boxjemu *uzxivu* (RK, 82, 8); Ako *uzpribivate* u meni, i ricſi moje *uzpribivaju* u vami (EIE, 1764, 438, 7-9; 1808, 357, 9-11); da kada *uzprimaju* od xudinkinjah muſku dicu, udilj nji zadave (OTV, 97, 12); jer ako *neuzcfiſs*, jachu (PIO, I, 5, 6); Ako ovo *uzcfinimo*, jachu (PIO, I, 103, 23); Posluj Oca, i Mater, da mlogo *uzxives* na fvitu (NK, 7, 15); Promisljaches nji ſidech u domu tvomu, i kad u polju *uzhodiſs* (KNIT, 300, 8); tko *uzviruje*, i kersten bude (JRNK, 50, 8); akobo ti ſada *uzchutis*, Bogche za izbavljenje puka fvoga iznachi drugi način (OTV, 380, 10).

Della Bellina je uputa da se u pravilu glagolima sa završetkom na *-im* u oblicima futura pridodaje *uz-* ispred glagola: ó dà *uzpantim*, ó da *uzslavim*, ó da *uzhvalim* (DIZ, 23).

9.6.3 Futur

Svršeni prezent glagola *biti* i infinitiv u značenju futura II. uobičajena je konstrukcija slavonskih prevoditelja,⁵⁹⁸ a propisuje ju i Della Bella:⁵⁹⁹ Tako i vi, kada *viditi budete* daſe ova csine, znajte da blizu jeſt Kraljeſtvo Boxjæ (EIE, 1764, 2, 17; 1808, 2, 14/15); Ako koi meni *bude ſluxiti*, poſtovatične njega Otac moi (EIE, 1764, 193, 19; 1808, 158, 19/20). I Maretić⁶⁰⁰ navodi ove futurne sveze dvovidnog prezenta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva u nekih slavonskih pisaca.

⁵⁹⁷ Maretić (1910: 228).

⁵⁹⁸ Despot (2006: 196).

⁵⁹⁹ Della Bella propisuje dvojaku tvorbu futura egzaktnog: *kada budem imatti* ili *kad budem imào*; *kad budeſc imatti* ili *kad budeſc imào*; *kad bude imatti* ili *kad bude imáo*; *Kad budémo imatti* ili *kàd budémo imalli*; *kad budéte imatti* ili *kad budéte imalli*; *kad budu imatti* ili *kàd budu imalli* (DIZ, 24).

⁶⁰⁰ Maretić (1910: 196).

Glagol *htjeti* u konstrukciji *htjeti + infinitiv* može se tumačiti dvojako, kao futursko i kao voljno *htjeti*: ù ovoi viri *ochu Ja xiviti*, i umerti Boxe; utverdime u ovoi Viri (NK, 16, 21/22); U ovom Uffanju *ochu xiviti*, i *umerti*. O Boxe! pokripi moje uffanje. (NK, 17, 7); *Ochu* svu pomnju *metnuti* tebi ù svacemu ugoditi, i xaomie dasamte uvridio (NK, 17, 14/15); U ovoi ljubavi *ochu xiviti*, i *umriti*. O Boxe! zaxexiù meni oganj tvoje ljubavi. (NK, 17, 19). U Kašića⁶⁰¹ i Della Belle⁶⁰² futur se tvori nenaglašenim oblicima glagola *htjeti*, te u njih nema ovakvih dvostrukosti.

9.6.4 Imperativ

Zanijekani je imperativ u Pavića zabilježen primjerima: *Nemojmo* mi biti gorii (PIO, I, 68, 20); A niedan od vas *nemoj terpiti* (EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 17).

9.6.5 Kondicional

Konstrukcija *bude + glagolski pridjev radni* u zavisnoj rečenici karakteristika je jezika slavonskih pisaca⁶⁰³ u pogodbenim i željnim rečenicama: Jakov, i svi njegovi izginilibi bili, daga *nebude* Bog po svojoi osobitoi sverhunaravnou milošti *oslobodio* (OTV, 77, 30/31).

Kondicional u pasivu⁶⁰⁴ Pavić izriče primjerom: *Nadvladan bi bio Josue*, da ne bude molio Moysia (OTV, 122, 6).

Pavić kondicionalom II. bilježi želju da se nešto u prošlosti dogodilo: Da ti budeš po putu Boxjemu hodio, *tibi* ù ištinu ù miru *bio xivio* (PIO, I, 69, 16).

9.6.6 Glagolski prilozi (participi)

Radnja istovremena s radnjom predikata u Pavića je izražena glagolskim prilogom sadašnjim: zato pocesse *placsuchi* govoriti (OTV, 211/212, 29/1); kakoje na svitu *xivechi* Sveti Augustin xelio viditi ova tri poglavita csuda (TDD, 2, 8); poskropi najpri bolesnika, i zatim po

⁶⁰¹ Kašić: *imàti chiu, imàti chieſc, imàti chie, imàti chiemo, imàti chiete, imàti chié* (ILI, 135).

⁶⁰² Della Bella: *Orattichju, orattichjesc, orattichje, Orattichjemo, orattichjete, orattichjee* (DIZ, 24).

⁶⁰³ Maretić (1910: 197).

⁶⁰⁴ Maretić (1910: 200).

kuchi ostale, *govorechi* (RK, 8, 7); Poginulesu ocsi moje ù govorenje tvoje *govorechi* (PIP, 254, 7); tko nedostojno jide, i pije, onaj sebi osugjenje jide i pije, *neprocinjujuchi* tilo Gospodnje (JRNK, 19/20).

U Kašića je particip sklonjiv:⁶⁰⁵ *Nom. ucécchi / ucécchi; Gen. ucéchiega / ucécchih; Dat. ucéchiemu / ucécchim; Acc. ucéchiega / ucécchi; Vocat. ò ucécchi / ucécchi; Abl. od uccéchiega / ucécchih; Sept. s'ucécchim / s'ucécchimi; Oct. ù ucécchih* (ILI, 166/7), kao i u Della Belle: *Nom. Ranneechi / Ranneechi; Gen. ranneechjega / ranneechjh ili ranneechjeh; Dat. ranneechjemu / ranneechim; Acc. ranneechjega / ranneechje; ò ranneechi / ranneechi; Abl. od ranneechjega / ranneechih ili ranneechjeh; Sett. s'ranneechim / s'ranneechimi ili ranneechima; Otta. ù ranneechjem ili ranneechih* (DIZ, 34). Sklonjivost se participa ne povezuje s utjecajem latinskih gramatika, već sa starim hrvatskim tekstovima, posebice glagoljskim, a kajkavsko narječe i danas poznaje ovu jezičnu pojavu.⁶⁰⁶

Jezik pisaca vjerske tematike u 18. stoljeću karakterizira upotreba participa.⁶⁰⁷ U Pavića je najčešći particip u službi atributa ili poimeničenog pridjeva: *gorucha* pech (OTV, 123, 13); *xexucha* vatra (PIO, II, 70, 10); *gorucha* ljubav (PIO, I, 2, 8); *prolazecha* izpraznost (OTV, 492, 18); *letechega* orla (TDD, 2, 2); vazda *bdechega* duha (OTV, 404, 21); *lexechega* Noju (OTV, 22, 1); *lexechega* Spasitelja (PIO, II, 70, 7); *dofsaſte* godine (PIO, I, 102, 3); *dofsaſtoga* xivota (NK, 9, 22); ſtvari *proſſaste* (NGD, moto); duha *filazechega* s-nebba, i *vicsuchega* (OTV, 404, 21/22); *bixechega* Sifaru (OTV, 181, 13); Proroka, od opake Kraljice Jesabele *bixechega* (PIO, I, 103, 2); S. Pavla *govorecheg* (JRNK, 51, 2); Pavla Svetoga *pripovidajucheg* (TDD, 2, 9/10); kod Ottara (...) *imajucheg* (TDD, 10, 15); dobro *imajucheg* csovika (OTV, 213, 14); ù *proſſastomu* boju (PIO, I, 48, 28); Noju *plovechemu* (PIO, II, 70, 5); *plazuche* zmie (TDD, 2, 3); *goruche* vatre (PIO, I, 51, 23); zvirje *xivuche*, i *gibljuchese* (OTV, 2, 19); zvirje *hodeche* (OTV, 2, 27); lagje (...) *ploveche* (TDD, 2, 4); csoviku, *Stojechemu* (NGD, 85, 19).

Uporaba participa u atributnoj funkciji utjecaj je latinskoga jezika, a takvi participi imaju pridjevne kategorije roda, broja i padeža. Dio je takvih primjera izravan prijevod s latinskog jezika, „ali je i posljedica literarne tradicije na kojoj su se temeljili raniji prevoditelji, štokavski i čakavski.“⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Iz gramatika su navedeni samo oblici za jedninu i množinu muškoga roda.

⁶⁰⁶ Despot (2006: 144).

⁶⁰⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 139): „Najzastupljeniji je particip u službi atributa ili poimeničenoga pridjeva (...)“

⁶⁰⁸ Despot (2006: 201).

Brojni su i primjeri u kojima se prvo bitno participsko značenje preoblikilo u priložno budući da particip zamjenjuje relativnu rečenicu koja se odnosi na neku riječ iz glavne: ove *izilazeche* iz planine svetim Krixem, i prisvetim Trojstvom Zakle (TDD, 10, 31/32); ostavivšii pune zacsugjenja, i megju sobom *pitajuche* (OTV, 632, 26); i kakvesu to loze *istirujuche* iz njega (TDD, 2, 6); za dufse u Purgatoriu *pribivajuche* uzmoli (TDD, 8, 19); tri Zelene loze, u istoi *porastujuche* nazovem (TDD, 2, 25); Shto csuvši okolo *stojechi* uzderchaffese (OTV, 150, 28); Ucsenici u Emaus *hodechi*⁶⁰⁹ (OTV, 631, 5); svima Bogoljubno ovde *ulazechim* dopussteno (TDD, 3, 5); s-ponixenstvom u Cerkvu *ulazechim* (OTV, 65, 17/18); kojasu nami *xivuchima* bila prigoda gria (TDD, 11, 4); jednoga s-trubljom *stojechega* (PIO, I, 50, 5); fsvaki uboica neima xivota vicsnjega u sebi *pribivajuchega* (KNIT, 223, 3); na kolini *klecsecheg* (NK, 116, 23/24; PD, 19, 2); kojega *pripovidajucheg* svi puci xeljau csuti (TDD, 2, 14); kruh fvoi *gladujuchemu* dade (EIE, 1764, 79, 4; 1808, 66, 2); sverhu *bojehih* njega (PIP, 58, 9); neposluh oviziu babah *nektiuchih* xudinsku dicu pogubiti (OTV, 97, 20); izbavljenia jest: iz zamke *lovechih* (PIP, 266, 4); u sedam grifih, i *okolo stojenjih* njovih (RK, 30, 15); vidim bistro fva *okolo stojecha* oko ljubavi (PIO, I, 2, 4); kojuje obechao Bog *ljubechim* njega (EIE, 1764, 434, 9/19; 1808, 354, 7); Bog priti svima *pristupujuchim* zakon njegov (OTV, 350, 3/4); Udili Gospodine mir tebe *csekajuchim* (KNIT, 301, 12).

U Pavića je zabilježena i sintaktička konstrukcija *budući + glagolski pridjev radni: buduchiim* Bog *zapovidio* (OTV, 151, 14/15); *buduchi* on priliku grifsnicsku naše *uzeo* (KNIT, 382, 30/31). Kašić propisuje ovu vezu gerundom perfekta i pluskvamperfekta: *Bivsci* ili *bùducchi biò* ili *bil* (ILI, 96), za što potvrde ima i u Pavića: *buduchi bio* petak (EIE, 1764, 242, 17; 1808, 196, 11). Pavić rabi glagolski prilog sadašnji *budući* označujući pripadnost u primjeru: uzvelicsanja Isukerstovoga koga *buduchi* mi sinovi, valja da njegov veliko, ponixenstvo, i radi nas izpraznenje usterpljivo promatramo (OTV, 22, 24). Pavić bilježi i konstrukciju *budući + glagolski pridjev trpni*: da oni *buduchi* od blata *ucsinjeni* (OTV, 6, 4/5); i zato *buduchi* on od najsiromasnii ljudi iz megju sviu Izraelichana *rogjen* (OTV, 183, 8); i *buduchi* oni mladih *pun* takvoga smrada, zato meni smergjasse (TDD, 4, 29).

Premda se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola, u Pavića je zabilježen i primjer tvorbe participa prezenta svršenim glagolom. U takvim se primjerima glagolski prilog sadašnji rabi za radnju koja prethodi predikatovoj radnji, dakle umjesto glagolskog priloga prošlog: Papa *zacsudechise* toljkima zlochama njegovima, naredimu ovu pokoru (TDD, 6, 26);

⁶⁰⁹ Formulacija podnaslova (OTV, 631, 5).

Doffavši onæ ù Behlehem ù vrime xetve, i *videchi* Ruth siromasťvo Noemino, zamoliu dajoi dopusti (OTV, 213, 9); *Videchi* xelju josť i uzdisanje Isukerſt njemu dade Oprostjenje (NK, 122, 2); zaisto ova *videchi*, smutichese strahotom cſudnovatom (PIO, I, 50, 29); Zatim *povirujuchi* odde k-Jordanu, i kadse sedamputa okupa ù njemu, bi ozdravljen (OTV, 323, 27); on nas *ugledajuchi*, svoju Očiinsku ljubav nama ukazuje (JRNK, 115, 1).

9.6.7 Pasivne konstrukcije

U latinskoj je sintaksi, za razliku od suvremene hrvatske, uobičajeno izricanje vršitelja radnje pasivnom *a + ablativ*, a Pavić u tu svrhu rabi ekvivalent *od + genitiv*: nigda *od Cerkve* naregjenoi (TDD, 8, 15/16); koje njoi *od Boga* ù Raju poklonjeno jeste (TDD, 2, 27); *od Vlade Cerkve* potvergjena (NGD, 101, 22); *od Boga* nami ulivena (NK, 6, 23); *od Boga* Csoviku Kerſtianinu ulivena (NK, 8, 21); *od Boga* verlo strahovito pokarani biti (NK, 12, 1); dopushteno *od S. O. Pape* (TDD, 14, 9); po oblaſti ſebi *od Isukerſta* danoi (TDD, 5, 32); *od Isukerſta* poſtavljeni (NK, 4, 18); *od Isukerſta* Cerkvi dano (RK, 5, 1/2); *od lava* bi razdert (TDD, 5, 24); nebise pustio *od njæ* dotachi (OTV, 537, 9); usliffan *od Boga* (OTV, 350, 16); ova oblaſt *od Boga* data (OTV, 186, 13); *od Duha Svetoga* ù milosti pokripljujeſe (NK, 5, 11); poſvechuje *od Duha* (NK, 30, 14); i *od Otaca*, i *Matera*, i njiovi *Mesftara* natiruju (NK, 15, 3/4); pripravljeni jest *od Oca* moga (EIE, 1764, 95, 21/22); pripravljeni jest *od Otca* moga (EIE, 1808, 79, 22); *od Nebeske rose* kvaffen (OTV, 404, 31); *od nikoga* nemoxe vigjeno biti (PIO, I, 7, 22); Nam *od Boga* iſtog data (PD, 135, 18); naredbe derxane bile *od Rimnjanah* (RK, 119, 5); ſtoim *od Gofpodina* bi zapovigjeno (OTV, 597, 20); kada njegov puk *od nepriateljah* bude napaſtovan (OTV, 291, 18); bit fugjen *od recſeni ſudaca* (PIO, I, 50, 10); isprofinan *od Boga* Miloſt (NK, 18, 8/9); Josip *od svoje brache* prodan (OTV, 78, 1); grad, kojje *od Nepriatelja* mlogo vrimena obſidnut bio (PIO, II, 68, 26).

U kršćanskoj je molitvi *Vjerovanja* do danas ostala okamenjena konstrukcija *rođen od*, a ovakvu upotrebu bilježi i Pavić: rođen *od Mariæ Divicæ* (NK, 3, 6); Bog Sinje rođen *od Oca* (NK, 26, 2); Sveti Ivan Evangelista rođenje ù Varoſſi Bethſaidi, *od Oca Zebedea* (OTV, 469, 12); *od njæſe* porodio (NK, 4, 6).

Sintaktički pasiv, odnosno pasiv s refleksivnom konstrukcijom, ne zahtijeva izražavanje vršitelja radnje, te još Maretić ističe kako su u slavonskih pisaca česti „glagolski oblici s

riječcom *se⁶¹⁰* za izricanje pasivnoga značenja: pak *nekaimse dade* sstogod (NK, 15, 16); rad njæ *oplinise* vas Varoſs (OTV, 77, 26/27); Valja *dase* Dica pomnjivo na Nauk Kerſtianski *Ssalju* (NK, 15, 2/3); *nekase* Dica *metnu* ù red (NK, 15, 14); Dvi koristi pranje ruku daje, / *Kadanoſe* od jiſſcha uſtaje (FM, 16, 25); miloſt Boxja *darivaſe* bolesniku (NK, 6, 3); i akoje ù grifi, *oprostichese* njemu (JRNK, 82, 2/3).

9.7 Enklitike

Čestica *li* često je navezana na veznik *da*: *Jedalijoi* millo bi (PIO, I, 48, 12); *jedalicheſe* okrenuti (PIO, I, 50, 13); *Jedali* povirova? (PIO, I, 93, 12). Enklitičku česticu *li* Pavić navezuje glagolima te formulaciju pitanja često oblikuje kao u današnjem standardnom jeziku: *Jeli* ù ovoj Zapovidi svaka lax zabranjena? (JRNK, 101, 3); *Jeli* doſta za ſpaſenje da mi ù Boga virujemo? (NK, 36, 4); *Jeli* zadoſta uklonitiſe griha i zla? (NK, 12, 15); *Jeli* hasnovito cſefsche ove tri Kripoſti csiniti, i izgovoritii? (NK, 40, 13); *Jeli* i nama naudio ovi grih? (NK, 27, 19); *Jel⁶¹¹* luk dobar mladom, à i ſtarom? (FM, 35, 4); *Derxili* Bog svoje obechanje? (NK, 37, 21); Alli *moxemoli* mi Bogu sluxiti? (NK, 36, 19); *Csineli* pak oni ſebi fillu? (PIO, I, 70, 26); *Poznajuli* oni Labana, fina Nachora? (OTV, 65, 26). Na taj se način isključuje tzv. *dalikanje* koje je i danas karakteristika razgovornoga jezika. Glagol *biti* zabilježen je naglašenim oblicima u primjerima: *Nieli* nafſe ferce veoma uxgano bilo (OTV, 632, 26); *Nieli* Bog rekao (PIO, I, 70, 25).

Maretić navodi kako slavonski pisci „rado upotrebljavaju pune zamjeničke oblike ondje, gdje smisao traži enklitičke“.⁶¹² Ugledavši Josip brachu ſvoju, udilj *nji* poznade (OTV, 87, 29); Odkud bolit jeſt *tebe* pocſelo (FM, 45, 18); oprostichese *njemu* (JRNK, 82, 3); Sluxichu *tebi* ſedam godinah (OTV, 66, 19); ucsini *meni* jutrom miloſergje twoje (PIP, 289, 12); za nedati *nama* prigodu (PIO, I, 7, 12).

Zamjenica *ih* u brojnim primjerima srasta s prethodnom riječi u naglasnoj cjelini, pri čemu se reducira suglasnik *h*: *nitii* jedan vilaet moxe podniti (OTV, 28, 6); zato *hotii* ſpaitelj (OTV, 536, 22); znati tri kripoſti Boxanſtvene, i *csinitii*. (NK, 40, 7); kripoſti ù ſebi probuditi, i ferſano *izrechii* (NK, 40, 10); iz ſvoih derxavah *iftiratii* (OTV, 30, 8/9); ſvekolike grihe ù pamet skupiti, i *izbroitii* (RK, 85, 19); imade doſta vrimena za *probuditii*, i *ucsinitii* (NK, 40,

⁶¹⁰ Maretić (1910: 218).

⁶¹¹ Redukcija vokala *i* može biti uvjetovana time što je djelo pisano u stihovma.

⁶¹² Maretić (1910: 175).

22/23); s-koim Biskupi obicsaju *blagosivatii* (TDD, 11, 24); i *molechii* moli, daga oni nezaostave (RK, 84, 11); udilj pomoxe, i *narahnii* (PIO, I, 129, 26); *Nazvavffii* Uzao Serafinski (NGD, 101, 12).

9.8 Zalihost

Pavićeva je sintaksa u nekim slučajevima opterećena viškom obavijesti. U rečenici: *Zatochuvam ja ukazati* (PIO, I, 2, 12) zamjenica *ja* je zalihosna jer prvo lice jednine futura ukazuje da je subjekt govornik (*ja*). Još je puno primjera koji potvrđuju zalihost: sltograd *ti odriſiſs* na zemlji (TDD, 8, 30/31); fva stvorenja, *kojaſi ti ſtvorio* (NK, 43, 5), Slto imade csovik od svega, slto *on radi* pod funcem (PIO, I, 102, 15); Kako *dobivamo mi* ove milosti? (NK, 29, 3); *Dachemo mi* s-Duſsom i s-tilom (NK, 33, 21); Kakvo opchenje *mi imamo* s-fvetima (NK, 31, 22); kad *mi* od Duha S. *Pofvecheni jesmo* (NK, 33, 18); Slto *mi* joſs *dobivamo*, kad *mi* u S. Cerkvi od Duha S. posvečivamoſe (NK, 32, 4); *Nemojmo mi* biti gorii (PIO, I, 68, 20/21); *Kruh* naſs svagdanji *dajnamga* danas (NK, 9, 11); *Kadati* ovi Otac poftane *tvoi* fudac (PIO, I, 50, 28); *koichu ja dati* (JRNK, 56, 16).

I Tadijanović bilježi ovakve konstrukcije: *Cſujeſchli ti!* (SPM, 96); *Schta traxite vi?* (SPM, 148); *ja virujem*, da jest (SPM, 160).

9.9 Nepromjenjive riječi

9.9.1 Prilozi i prijedlozi

Kano

Prilog *kano* u značenju *kao* vrlo je čest u Pavića kada označava svojstvo, funkciju: naſ S. O. Papa *kano* Poglavar (TDD, 10, 6); odredi svoj xivot, *kano* jedno posvetiliſte Bogu (RK, 89, 10); da oni svoju dicu, ne *kano* svoju, veche *kano* Boxju derxe (OTV, 493, 5/6); rad ovoga grijha *kano* ſinovi ſercsbe poragjajuſe (JRNK, 21, 11); i *kano* ſinove nas jeste primio (JRNK, 114, 13); i u Ifukerstu, *kano* novo stvorenje za Xivot vikovicsnji priporagjafe (NK, 5, 5); Ovdie ona ſamo *kano* vodda, à ondie iſtinita vatra (NK, 33, 13). Ovim se prilogom također može izraziti približnost ili prividnost: oftade *kano* izvan ſebe (OTV, 498, 10).

Oko(lo)

Oko(lo) može biti i prilog i prijedlog. U službi priloga je kada se nalazi uz broj izražavajući približnost: Razbolife *okolo* tri fata (NGD, 86, 9); *oko* devetoga šata (TDD, 10, 28); *oko* jedanaest ure (KNIT, 94, 7); *oko* blagog dneva Uskeršnjega (OTV, 111, 27). Kao prijedlog zabilježen je u primjerima: prigrade *okolo* planine (OTV, 123, 3); skakati *okolo* njega (OTV, 125, 28); Kervcu pali *okolo* ocsica (FM, 30, 11); Pak pojašak *oko* sebe stegni (FM, 8, 8); Pocsme ftiskat *oko* cxigerica (FM, 9, 13).

(Iz)među

U današnjem standardnom jeziku prijedlog *među*⁶¹³ s imenskom riječju u akuzativu označava cilj ili smjer kretanja (*pogoditi među oči*), a uz instrumental znači da se tko ili što nalazi između više predmeta ili pojmoveva (*nalaziti se među ljudima*). Prijedlog *između*⁶¹⁴ uz genitiv označava da se tko ili što nalazi između dvaju predmeta li pojmoveva (*između dva rata*). Pavić često bilježi prijedlog *između* uz genitiv, ali ga piše odvojeno:⁶¹⁵ *iz megju* koi jeste i vrimenita pokora (TDD, 8, 32); *iz megju* koi samo jednoga vam ovdi prid ocsī stavljam (TDD, 9, 12); *iz megju* ostali (TDD, 12, 2); *iz megju* tolikog puka (OTV, 520, 26); *iz megju* svī ostali (NK, 24, 13); Nekaše svaki *iz megju* vas (PIO, I, 48, 2/3); Malochese koi nachi *iz megju* otaca (OTV, 127, 17).

Reducirani je oblik prijedloga *među* uz instrumental zabilježen u primjerima:⁶¹⁶ Prigovora ima *megj* Likarom (FM, 35, 3); Za poštene *megj* ljudma zabave (NGD, 121, 2).

Iznad (sverhu)

Pavić rabi prijedlog *sverhu* u značenju *iznad*: užviſeni *sverhu* ovoga (OTV, 596, 24); Stajalſe ovi ovako spravljeni ſud *sverhu* dvanaest ſaliveni volova (OTV, 289, 9); ljubitiga iz ſerca *sverhu* svega? (NK, 39, 16); Kralj veliki *sverhu* sviu Bogova (PIP, 195, 21); iz svega Serca

⁶¹³ Anić (2000: 524).

⁶¹⁴ Anić (2000: 349).

⁶¹⁵ I prijedlog *uoči* Pavić bilježi odvojeno u primjeru: moguu vazda ù *ocsi* ſvakæ Nediljæ i Svetkovinæ; ù *ocsi* ispovidnjeg, i od pricſefschenja dneva (...) izmoliti (NK, 45, 2/3).

⁶¹⁶ Djela iz kojih su primjeri navedeni pisana su stihovanim desetercima, što je moglo utjecati na gubljene samoglasnike *u*.

moga *fverhu* svega (NK, 17, 12); i ljubavi *fverhu* svaki Stvari doštojan (NK, 17, 18); Valja daga milujem *fveru*⁶¹⁷ svega (NK, 21, 22/23); oblašt imati *fverhu* deset gradova (PIO, I, 54, 33); neka zazove Misnike Cerkvene, i nek mole *fverhu* njega (JRNK, 81, 21/22). Bilježi ga i Kašić: *Värhu, sfärhu – værhu obilnæ tarpèzæ* (ILI, 180) i Della Bella: *Varhu, Varh – Gljùbi Bogga varhu svjeh stvariij* (DIZ, 40).

Po, prid, priko, pri, za, iza, kod

U izricanju vremena *prije, poslije, tijekom čega*, Pavić rabi prijedloge uz određene padeže:

- prijedlog *po + lokativ* (u značenju *poslije, nakon*): kojabise za 40. dana *po pokori* (...) odrifšila (TDD, 8, 7); A *po rucsku* nevalja spavati (FM, 7, 8);
- prijedlog *za + instrumental* (u značenju *poslije, nakon*): *Za njim* Kraljevassé njegov sin Joakim (OTV, 352, 19); Zashtoše *za Ocsenassom* moli Zdrava Maria? (NK, 10, 3); Svinjsko meso gore neg ovcsina, / Kadse *za njim* nenapies vina (FM, 17, 24); A *za kruškom* valja vino piti (FM, 24, 14); Ti *za rucskom* nemoj mlogo piti (FM, 23, 15); *Za Litaniami* moguše ove molitvice, i pismice pivati (PD, 133, 17);
- prijedlog *iza + genitiv* (u značenju *poslije, nakon*): *Izatoga* do dvi godine (OTV, 271, 3); nerazmisljajuchi sstoheimse *iza ovoga xivota* dogoditi (PIO, I, 102, 14).
- prijedlog *prid + akuzativ* (u značenju *prije*): tri dana *prid Uskers* (TDD, 13, 19); Molitva *prid Nauk Kerstianski* (NK, 15, 21); Xeludacbo slaban pokripljujem / A *prid jeczek* jiden zatvorujem (FM, 23, 3);
- prijedlog *prid + instrumental* (u značenju *prije*): moxei Csovík onda jutarnje, *prid tarpezom*, i posli tarpeze, i vecserne, i druge bogoljubne molitvice nauciti (NK, 22, 9); Od uregjenja *prid jifschem* (FM, 10, 13);
- prijedlog *priko + genitiv* (u značenju *tijekom*): *Priko dneva* imade dosta vrimena (NK, 40, 21); kojase ima csesche *priko godine* (RK, 40, 3); više puta *priko godine* pricestitise (JRNK, 111, 10); Molech, postech, *priko noch* bdechi (NGD, 100, 19);

⁶¹⁷ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *fverhu*.

– prijedlog *pri + lokativ* (u značenju *tijekom*): Za moch nochom vazda lagan biti, / *Pri vecseri valja mallo jisti* (FM, 10, 6);

– prijedlog *za + genitiv* (u značenju *tijekom*): da ja ište Sacramente *za xivota*, i na csas smerti (NK, 44, 14); *Za vladæ ovæ Vitezicæ* (OTV, 180, 22); vladasse mirno *za 40. godinah* (OTV, 295, 29).

– prijedlog *pod + instrumental* (u značenju *tijekom*): Pit *pod jischem* samu ladnu vodu / jeste csinit samom sebi ſkodu (FM, 18, 18);

– prijedlog *kod + genitiv* (u značenju *tijekom*): *Kod Neuka Kerftianskoga* da govore molitve naregjene (NK, 15, 11); *Kod ſvere Miſæ* (NK, 40, 24); *kod pira, iliti svadbæ* (OTV, 505, 16); *kod poslidnje Vecsere* (OTV, 593, 11).

9.9.2 Veznici

Jer(e)

Stara čestica *že* bila je vrlo raširena, a u staroslavenskome⁶¹⁸ je jeziku mogla biti samostalna riječ u funkciji veznika ili priloga (*dakle, prema tome; i; a, ali, nego no; onda, zatim; ipak*). Izraz *je že* 'je pak' nastaje pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Razjednačivanjem *ž* postaje *r* te nastaje veznik *jere*: A slezenu ono zatusuje / *Jere* vlagu mlogu uzrokuje (FM, 18, 10); *Jere* Boga niſu poznavali (NGD, 7, 14); *Jere* ljubimo brachu (KNIT, 222, 29). Gubljenjem završnoga *e* nastaje oblik *jer*: *jerje* ù njemu iſti ſpasitelj ocsit (NK, 34, 15); *jer* Adam Sam, i brez druga biſse (OTV, 5, 8).

Kano, kako, kakono

Veznike *kano, kako* i *kakono* Pavić često rabi u značenju *kao*. Veznik *kano* u značenju *kao* Pavić rabi u rečnicama: poraſtiche i ona *kano* zelena lozica (TDD, 14, 12); odgovorimu s-istom priproſtjom, *kano* prie iz Svetoga Pisma (OTV, 503, 15); Jerchemo od tugji griaħ prid Bogom krivi biti *kano* dasmo mi iſtih dionici (NK, 12, 14); i po ovome ja *kano* po otajſtvu poznajem (PIO, II, 113, 8); Alli kupus ſtexe *kano* ſmola (FM, 32, 13); Onche ſidit *kano* oganj

⁶¹⁸ Damjanović; Jurčević; Kuštović; Kuzmić; Lukić; Žagar (2004: 84).

viuchi (RK, 165, 13); i pute moje znati oche, *kano* narod kije pravdu cšinio (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 22); i svituje *kano* paſtir ſtado fvoje (JRNK, 146, 18); zatoſe od iſti fuza njegovi, *kano* od plodnæ roſicæ (PIO, I, 71, 24); Kada trefnju promiſljamo / *Kano* oganj Nebeski (PD, 223, 3); bichete *kano* Bogovi (OTV, 7, 10); budi *kano* virna sluga (NGD, 45, 6).

Pavić rabi i veznik *kako* u značenju *kao*: Gospodina Ifukersta, koi (...) *kako* pravi Misnik na Ottaru (NK, 5, 19); ne moxe ſtvoritelja svoga tako poznati, i ljubiti *kako* csovik (OTV, 2, 32/33); da ljubimo naſeg iskernjega, *kako* nas fame (NK, 7, 25); ljubimo izkernjega naſega *kako* famog ſebe (NK, 22, 6); Terpioje, i umroje *kako* csovik (NK, 28, 23/24); Virujem ù tebe ô Boxe moi! *kako* ù pravog, i xivoga Boga (NK, 41, 7). Oblik *kako* Pavić rabi u pitanju i u odgovoru: *Kako* milujeſi izkernjega tvoga? U. *Kako* mene iſtoga (NK, 22, 3/4).

Veznik *kakono*⁶¹⁹ u Pavića također nije rijetkost: obicsaju dopuſtiti ſveta oproſtenja; *kakonoje* sadafsnji S. O. Papa (TDD, 5, 32); Svi oni, koisu od Duba S. posvecheni, *kakonoti*: ſveti na Nebu (NK, 31, 18); *kakono* obicsajemo csiniti ù ſtvarma vrimenitima (NK, 37, 1); Nji kad jideſs *kakono* ſeſchera (FM, 26, 5); *kakono* i oſtali Svetaca (RK, 4, 24).

Buduch(i) (da)

Pavić brojnim primjerima potvrđuje vezničku konstrukciju *buduch(i) + da*, na koju upućuje Tomo Maretić⁶²⁰ pišući o karakteristikama jezika slavonskih pisaca: *buduchi da* Purgatorie za dvi, ili tri hiljade godina (TDD, 8, 13); Alli *buduchi da* od slobode i oproſtenja (TDD, 9, 31); *buduchi da* S. Pismo ukazuje (OTV, 351, 2/3); *buduch da vech vecser biaſſe* (OTV, 632, 20); *Buduchi daſeje* Bog smilovao (OTV, 211, 25); I *buduch dasu* ù zdravomu tilu (RK, 77, 14); *buduch da* ona po takvomu grihu (JRNK, 136, 23).

U konstrukcijama uzročnoga veznika *budući da* Pavić ponekad izostavlja *da*: *buduchise* jedna drugoi protivi (OTV, 150, 20); *buduchife* zlamenuje s-zlamenjem ſvetoga Krixa (NK, 1, 13); *buduchi on* sam k-nama dolazi (PIO, I, 70, 31); *buduch Cerqva Boxja* mlogima defetak za izplachenje virni ſluxbah dopuſtila jeſte (KNIT, 263, 4); *buduch njezina* ljubeznivoſt i zasluxenja to iziskivalle (KNIT, 157, 20/21).

⁶¹⁹ Čestica *no* dodana je i obliku *kada*: *Kadanoſe* od jifscha uſtaje (FM, 16, 25); *Kadanoſe* iſti omedeni (FM, 39, 15).

⁶²⁰ Maretić (1910: 223).

Da

U uzročnim rečenicama Pavić rabi veznik *da*: i xaomie *dasamte* uvridio (NK, 17, 16), kao i u pogodbenim: scinechi da *dabiu* poznavao, nebise pustio od njæ dotachi (OTV, 537, 8);

Zašto

Uzročni veznik *zašto* kalk je prema talijanskome *perché*,⁶²¹ a Pavić ga rabi u sljedećim primjerima: i ta perva pokora vikovicsnja dajese radi toga, *zasftoseje* griffnik po griu od Boga odvratio: à druga vikovicsnja pokora zato, *zasftoseje* ù griu nasladio (TDD, 4, 14/15); mi pak *zasftosmo* duhovi, chutimo smrad duhovni (TDD, 4, 28); *zasftoje* oladila ljubav pervassnja, pristalaje i osfra pokora izverssiatise (TDD, 7, 29); *zasftoje* on vira, i istina prava (NK, 37, 24); Ostani s-nami, *zaffto* vecser jest (EIE, 1764, 251, 3/4); *zashto* vecser jest (EIE, 1808, 203, 5/6); postaviga ù jasle: *zasftoim* nebisce mista ù gostonici (EIE, 1764, 10, 18); *zashtojim* nebishe mista u gostonici (EIE, 1808, 9, 9).

U Pavića pitanje počinje upitno-odnosnim prilogom *zašto*, a odgovor uzročnim veznikom *zašto*: M. *Zasfto* valja da mi tako iskernjega ljubimo? U. *Zasfto* Bog iſti tako oche, i zapovida (NK, 39, 7-9); M. *Zasfto* ti ſva ova tako tverdo virujeſ? U. Zato, *zasftoje* Bog ſuemoguchi kazao (NK, 35, 23/24); M. *Zasfto* nemoxe Bog lagati? U. *Zasftoje* on vicsnja iſtina, i mudroſt (NK, 36, 1/2); M. *Zasftose* ti uffaſ po ti nacsin? U. *Zasftonamje* Bog po ti naſcin ovdi miloſt, à na drugomu fvitu ſpafenje vikovicsnje obechao (NK, 37, 17/18); M. *Zasfto* valja da mi tako iskernjega ljubimo? U. *Zasfto* Bog iſti tako oche, i zapovida (NK, 39, 7/8); i *zasftose* pouzda laſnje xenu privariti, nego csovika, dogje knjoi ù prilici zmie (OTV, 6, 12); M. *Zasftoga* mi nemoxemo viditi?; U. *Zasftoboje* duh. (NK, 25, 25/26).

Ili(ti), jali

Rastavnim se veznikom *ili* označuje izbor između dviju ili više mogućnosti: toliko dana, *ili* godina (TDD, 8, 16); po miloserdiu, *ili* po pravdi (OTV, 356, 23); oxenit, *ili* neoxenit (PIO, I, 55, 14); navodio iskernjega tvoga ricsjom, *ili* cfīnjenjem; *ili* drugim načinom: mucſechi, *ili* zapovidajuchi (PD, 88, 23/24); *Ili* ſtajat, *ili* profſetati (FM, 8, 14). Pavić ga bilježi i uz redukciju

⁶²¹ Zašto (za što), interrog. *perché?* – cong. *poichè*, *imperocchè*. Parčić (1901. Pretisak 1995: 1166).

krajnjega *i*: Posli rucska kogod odma spava, / *il* krechanje jako tilu dava (FM, 41, 22). Veznik se *jali* također pojavljuje u ovoj funkciji: Kostni mozak vola *jali* krave (FM, 11, 27); ù malima, *jali* velikima štvarma (PD, 88, 13); Kada cselo boli *jali* time (FM, 45, 15); slavno, *jali* koristno dillo (PIO, I, 7, 24); s-bratom, *jali* s-iskernjim (PIO, I, 2, 18); negoli ljudih, *jali* sotonah protiva namise propinje (OTV, 447, 13); da ne bude ovomu, *jali* onomu (JRNK, 66, 15). Pavić u istoj rečenici kombinira veznike *ili* i *jali*: jesili raserdio, oxaloftio, nji neslušao, *ili* njima očito protiviose, *jali* nji varao; *ili* nji uvridio (PD, 88, 4/5).

Veznik *ili* u Pavića je najčešće zabilježen uz *enklitičko* *ti*⁶²² koje mu je dodano kao riječca za pojačavanje. Oblik *iliti* Pavić najčešće rabi kada jednu riječ objašnjava drugom (jedan pojam drugim): ulazak, *iliti* Pocetak (NK, 1, 1); daxd, *iliti* kiffu (PD, 224, 20); štotinika, *iliti* Kapetana (OTV, 530, 22/23);); radi mache ištocsne, *iliti* perva gria (TDD, 5, 2); pira, *iliti* svadbæ (OTV, 505/506, 16/1); Diavli, *iliti* zli duhovi (NK, 27, 7); sedam Poglavitit, *iliti* smertni gria (NK, 22, 21); Trojstvo kipova, *iliti* sobshtvah (NK, 3, 27); lisa, *iliti* sanduka mertvacskoga (PIO, I, 50, 34/35); Svetog bdeoca, *iliti* vazda bdechega duha (OTV, 404, 21); slatkog kopra, *iliti* feja⁶²³ (FM, 29, 15); csertoge, *iliti* opiljaka (FM, 29, 21); odskok glasa, *iliti* odzivanje (PIO, I, 49, 23/24); uglavljuju, *iliti* zaostavljuju (JRNK, 46, 6/7); fskrabionica, *iliti* sud (OTV, 138, 24); vrilo vode, *iliti* bunarich (OTV, 46, 21/22); pakao, *iliti* pakleni oganj (JRNK, 28, 12); ogovaranje, *iliti* mermljanje (JRNK, 101, 17). Pavić rabi i veznik *ili*: pomoch, *ili* miloserdje Boxje (NK, 37, 5); veselje, *ili* svadba (OTV, 506, 3); dvojjo, *ili* sumnjio (PD, 86, 10); ù kakvoi omrazi, *ili* zloi volji (PIO, I, 2, 19); te veznik *jali*: prostor za tergovanje, *jali* bucsak hersuzluka (OTV, 595, 4); sstogod neuzme, *jali* neodnese (JRNK, 99, 15). Objasnjjenje nekoga naziva u formi definicije istoga može biti vezano oblikom *iliti*: Grah puteni protiva naravi, *iliti* Sodomia (NK, 11, 26/27).

Pavić oblik *iliti* rabi i kada internacionalizam 'prevodi' domaćim izrazom: reatus pana, *iliti* pokaranje gria (TDD, 4, 6); Abbat *iliti* starešina (TDD, 12, 31); Purgatorio, *iliti* mesto od očiščenja (RK, 4, 14/15); generalissimus, *iliti* Vojvoda (OTV, 186, 9); consequentie, *iliti* slidenja (PIO, I, 91, 23/24); desperation, *iliti* izgubljenje uffanja (NK, 93, 20/21); Adventa, *iliti* Prissaftja (JRNK, 154, 2/3); očitnika, *iliti* Maltara (OTV, 461, 7/8); Sacramenat, *ili* Svetotvorje (JRNK, 43, 20/21); Sacramenata, *iliti* Svetotvorjah (JRNK, 43, 18/19).

⁶²² Kuna (1967: 185).

⁶²³ Kontaktni su sinonimi rezultat utjecaja bosanskih pisaca (Gabrić-Bagarić, 2007: 141).

10. TVORBA RIJEČI I LEKSIK

U tvorbi je riječi i odabiru leksema, kao i na svim jezičnim razinama, vidljiv utjecaj latinskoga jezika koji je imao značajnu ulogu u nabožnoj literaturi kakvu je pisao i prevodio Pavić.

Primjeri tvorbe imenica zabilježeni su u nominativu jednine, pridjeva u nominativu jednine muškoga roda, a glagola u infinitivu. U tvorbi priloga primjeri su zabilježeni izvornim oblicima iz teksta.

10.1 Tvorba imenica

10.1.1 Sufiksalna tvorba

-ac

Sufiks *-ac* može označavati vršitelja radnje, dakle onoga koji radnju pokreće ili od kojega radnja potječe, a imenice su tvorbeno motivirane imeničkom ili glagolskom osnovom: *zlocfinac* (TDD, 6, 23; OTV, 276, 7/8; PIO, I, 50, 6); *sudac* (OTV, 211, 15; NK, 29, 11; PIO, I, 54, 1); *Sudac* (PIO, I, 49, 18); *proklinjavac* (EIE, 1764, 434, 21; 1808, 354, 18).

Sufiksom se *-ac* izvode imenice od pridjevnih osnova označujući određenu osobinu izrečenu pridjevom: *Svetac* (OTV, 499, 22; RK, 4, 24); *krivac* (TDD, 3, 32; PIO, I, 50, 4); *sumnjivac* (KNIT, 166, 21); *bogatac* (PIO, I, 70, 15; EIE, 1764, 434, 6; 1808, 354, 3; KNIT, 223, 28); *mudrac* (PIO, II, 91, 4); *Mudrac* (OTV, 498, 3); *visstac* (TDD, 12, 2); *mertvac* (PIO, I, 50, 35).

Sufiks *-ac* zabilježen je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Laaxacz* (DIC, 60); *Mladinacz* (DIC, 3); *Salacz*⁶²⁴ (DIC, 95); Kašić: *Laxàç* (HTR, 286); *Mladinaç* (HTR, 290); *Scalac* (HTR, 326); *Spardavac* (HTR, 322); Habdelić: *krivecz*, *Laſecz*, *Mladenecz* (RS); Della Bella: *Làxaz* (DIZ, 46); *Laxìvaz* (DIZ, 152); *Lakòmaz* (DIZ, 43); *Proklétaz* (DIZ, 454). Belostenec bilježi sufiks *-ac*: *prosdarłacz*, *prosdiralacz* (GAZ II, 194), ali i sufiks *-ec*, karakterističan za kajkavsko narječje: *Krivelcz* (GAZ II, 185); *lakomëcz* (GAZ II, 194).

Della Bella i Tadijanović sufiks *-ac* rabe u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja: *Židalaz* (DIZ, 503); *Tkalacz* (SPM, 58); *Schillacz* (SPM, 58); *Kipporezacz* (SPM,

⁶²⁴ U značenju *šaljivac* (lat. *Scurrus*).

59). Sufiks *-alac* Tadijanović rabi u tvorenicama složenim od dviju imenica: *Knygovezalacz*, *Knygoprodavalacz* (SPM, 59). U Habdelića i Belostenca je u tvorbi naziva zanatskih zanimanja zabilježen sufiks *-ec*, karakterističan za kajkavsko narječe: *Tkalecz platneni*, *Tkalecz szvilni* (RS); *Tkálecz* (GAZ II, 543). Sufiks *-ec* Habdelić bilježi i u primjerima: *Szudecz*, *Udovecz*, *Zlochinecz* (RS).

-ak

Sufiks *-ak* plodan je sufiks kojim se tvore imenice muškoga roda različitih značenja: *cslanak* (NK, 2, 24; FM, 40, 20; RK, 41, 25); *konak* (OTV, 182, 11; NK, 13, 7); *dobitak* (TDD, 7, 20; NK, 17, 22); *prafsak* (NK, 39, 25/26); *redak* (NK, 43, 12); *mozak* (FM, 8, 5); *csvorak* (FM, 19, 11); *linjak⁶²⁵* (FM, 19, 26); *rucsak* (FM, 23, 15; 41, 21); *petak* (TDD, 7, 25); *pocsetak* (TDD, 7, 28; FM, 23, 17); *Ponediljak* (PD, 22, 12); *opiljak* (FM, 29, 21); *prolazak* (FM, 33, 18); *izhodak* (PIO, I, 48, 15; OTV, 182, 16); *odilazak* (PIO, I, 55, 6); *vojak* (OTV, 180, 23/24); *Vojak* (TDD, 11, 2); *kurjak* (OTV, 68, 7); *Pustinjak* (TDD, 4, 21; RK, 60, 18); *vilovnjak* (TDD, 12, 10); *texak⁶²⁶* (TDD, 1, 14; PIO, I, 49, 10/11; EIE, 1764, 103, 11; 1808, 85, 23).

-ar

Sufiksom *-ar* tvorene su imenice muškoga roda koje označavaju vršitelja radnje: *Csuvar* (NK, 18, 23/24); *csuvar* (TDD, 8, 29); *likar* (FM; 7, 16; 22, 26); *Pifar* (NGD, 119, 11); *kljucsar* (TDD, 14, 7); *Poglavar* (TDD, 10, 6; PD, 172, 10; KNIT, 401, 16; OTV, 352, 23); *Barjaktar⁶²⁷* (PD, 146, 20); *poklisar* (NGD, 119, 12); *Poklisar* (PIP, Pridgovor,⁶²⁸ 1, 6); *Mesistar* (NK, 19, 19).

Tvorbeni sufiks *-ar* vrlo je plodan u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja, a Tadijanović bilježi brojne primjere: *Ribbar*, *Mlinnar*, *Pekkahr*, *Meszsar*, *Pivvar*, *Appatekar*, *Klobucsar* (SPM, 58); *Czipellar*, *Kopcsar*, *Uxahr*, *Sedlar*, *Zdillar*, *Kollar*, *Suddar*, *Kammenar* (SPM, 59); *Ziddar*, *Staklar*, *Loncsar*, *zlattar*, *Kotlar*, *Kositerar*, *Noxar*, *Iglar* (SPM, 60).

⁶²⁵ Slatkovodna jestiva riba.

⁶²⁶ U značenju *ratar*, *poljoprivrednik*. Ovu imenicu bilježe i Vrančić: *Texaak* (DIC, 5); Kašić: *Texak* (HTR, 329), Habdelić: *Teđak* (RS); Della Bella: *Texák* (DIZ, 46; 54); Belostenec: *tesak* (GAZ I, 58); Tadijanović: *Texahk* (SPM, 57).

⁶²⁷ Tadijanović: *Barjaktar* (SPM, 52).

⁶²⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

Tvorbeni sufiks *-ar* bilježe i Vrančić: *Kamenar* (DIC, 15); *Loncsar* (DIC, 36); *Meszar* (DIC, 53); *Ribar* (DIC, 78); *Zidar* (DIC, 102); Kašić: *Kàmenar* (HTR, 282); *Kotigar* (HTR, 284) *Mésar* (HTR, 289); *Mlinar* (HTR, 290); *Ribar* (HTR, 316); *Zidar* (HTR, 344); Habdelić: *Cziglar*, *Lonchar*, *Kamenar*, *Klobuchar*, *Kobilar*, *Kolar*, *Kokoffar*, *Kopchar*, *Mefzar*, *Mlinar*, *Ribar*,⁶²⁹ *Szedlar*, *Szrebernar*, *Zidar*, *Zlatar* (RS); Della Bella: *Kozár*, *Kamenár*, *Vunnar* (DIZ, 46); *Mlinár* (DIZ, 493); Belostenec: *Meszar* (GAZ II, 219); *Sztekler* (GAZ II, 519); *Kopchár* (GAZ II, 177); *Szedlár* (GAZ II, 496); *Zdelár* (GAZ II, 620).

Tadijanović u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja rabi i sufiks turskoga podrijetla *-džija*: *Mehangia*, *Zanatgia* (SPM, 57); *Gajtangia* (SPM, 59).

-arnica

Imenice ženskoga roda tvorene sufiksom *-arnica* označuju mjesto događanja neke radnje: *ovcsarnica* (PIO, II, 70, 3). U Habdelića i Belostenca je također zabilježen ovaj sufiks: *Lonchárnica*, *pticharnicza*⁶³⁰ (RS); *Pticharnicza* (GAZ II, 436); *Lonchárnica* (GAZ II, 203); *Ovcharnicza* (GAZ II, 335); *Brodarnicza* (GAZ II, 31); *Meszarnicza* (GAZ II, 219).

-ba, -idba

Glagolskoj je osnovi dodan sufiks *-ba*: *sluxba* (NK, 6, 10; KNIT, 263, 5); *moljba* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 186, 28; 291, 27; NK, 10, 5; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16; KNIT, 301, 13); *naredba* (TDD, 4, 7; 13, 19; NK, 8, 14); *sercxba* (TDD, 3, 21).

Sufiksom *-idba* tvorena je riječ: *Xenidba*⁶³¹ (NK, 4, 25; 23, 5; 34, 7).

-ica

Kada se osnovama imenica muškoga roda doda sufiks *-ica*, nastaju tvorenice ženskoga roda: *Prorocfica* (OTV, 350, 8); *obtuxiteljica* (PIO, I, 50, 29); *Vitezica* (OTV, 180, 22); *vitezica*

⁶²⁹ Habdelić bilježi i sufiks *-ič*: *Ribich* (RS).

⁶³⁰ U značenju *krletka* (lat. *Aviarium*).

⁶³¹ Vrančić: *Xenitba* (DIC, 22); Kašić: *Xenidba* (HTR, 339); Belostenec: *Senidba* (GAZ I, 346); Tadijanović: *Xennidba* (SPM, 36).

(377, 30); *Roditeljica* (RK, 29, 9; KNIT, 364, 24); *s-jediniteljica* (OTV, 507, 13); *Kraljica* (TDD, 10, 3; NGD, 123, 13); *pokornica* (OTV, 536, 25); *Udovica* (OTV, 492, 9).

Mocijska je tvorba u Tadijanovića potvrđena brojnim primjerima: *Czeffzar*, *Czezzarricza*; *Kraly*, *Kralycza*; *Princip*, *Principicza*; *Herczeg*, *Herczegicza* (SPM, 28); *Groff*, *Grofficza*; *Baron*, *Baronicza* (SPM, 29); *Kalugjer*, *Kalugjericza* (SPM, 30); *Zarucznik*, *Zarucsniza*; *Udovacz*, *Udovicza* (SPM, 36). Sufiks *-a* u tvorbi imenica ženskoga roda slabo je plodan, a Tadijanović bilježi: *Unnuk*, *Unnukka* (SPM, 35); *Kuhm*, *Kuhma* (SPM, 36). Vrančić bilježi: *Csarovnik* (DIC, 58); *Csarovnicza* (DIC, 92); *Gozpodar*, *Gozpodaricza* (DIC, 44); *Kraly* (DIC, 90); *Kralicza* (DIC, 89); *Vdovacz*, *Vdovicza* (DIC, 113). Kašić bilježi: *Gospodár*, *Gospodariča* (HTR, 277). Habdelić bilježi: *Czar*, *Czaricza*; *Goszpodar*, *Goszpodarizca*; *Gnoynik*, *Gnoynicza*, *Kopchar*, *Kopcharicza*; *Prorok*, *Prorochicza*; *Pudár*, *Pudarnicza*; *Szvinyar*, *Szvinyaricza*, *Tkalecz*, *Tkalchicza* (RS). Sufiks *-inja* dodaje se osnovama koje završavaju suglasnikom *k*: *Rodjakinja* (PD, 163, 19). Habdelić, Della Bella i Belostenec bilježe takvu tvorbu: *Tesak*, *Tesakinya* (RS; GAZ I, 58); *Profsjakigna* (DIZ, 480). U Della Belle su zabilježeni i drugi primjeri mocijske tvorbe: *Gussarizza*, *Priategliza*, *Kraglizza* (DIZ, 47); *Mlinariza* (DIZ, 493); *Gospodarizza* (DIZ, 534). Belostenec bilježi: *Proruchicza*. (D.) *gonetalicza*, *gataliecza* (GZ I, 462); *Kuharicza* (GAZ II, 189); *Tovaruſſicza* (GAZ II, 545); *Tkalicza* (GAZ II, 542); *Kopcharicza* (GAZ II, 177); *Medvedicza* (GAZ II, 213); *Vuraricza* (GAZ II, 590).

Ovaj je sufiks čest u tvorbi imenica *e-vrste* različitih značenja: *groznica* (FM, 9, 12; 21, 27; 29, 8); *krivica* (TDD, 4, 31; PIO, I, 50, 7); *tavnica* (TDD, 10, 4); *cxigerica* (FM, 9, 13); *prepelica* (FM, 19, 12); *laſtavica* (FM, 39, 23); (NK, 1, 16); *gerlica* (FM, 19, 11); *visstica* (TDD, 12, 2); *bradavica* (FM, 40, 13); *Hunkavica* (FM, 44, 11); *polaffnjica* (TDD, 13, 18).

Nazivi su biljaka i životinja tvoreni sufiksom *-ica*: *metvica* (FM, 33, 4; 38, 22); *rutvica* (FM, 13, 9; 15, 23; 34, 9; 43, 9); *zlatinica* (FM, 10, 24; 37, 26); *goruſſica* (FM, 35, 22; 42, 20); *Pasvica⁶³²* (FM, 45, 19); *ljubica* (FM, 36, 7); *gerlica* (FM, 19, 11; PIP, 170, 4).

Sufiks *-ica* plodan je sufiks i u rječničkoj građi u imenica koje označavaju imena životinja i biljaka: Vrančić, *Garlicza* (DIC, 109); *Gussiniczca* (DIC, 15); *Piavicza* (DIC, 44); *Guschyericza* (DIC, 53); *Hobotnicza* (DIC, 79); *Praszicza* (DIC, 95); *Pſenicza* (DIC, 108); Kašić: *Lisiča* (HTR, 287); *Piavica* (HTR, 304); *Prepelica* (HTR, 311); *Prasica* (HTR, 311); *Pſenica* (HTR, 315); Habdelić, *Gerlicza*, *Guszenicza*, *Ierebicza*, *Praſzicza*, *Pſenicza* (RS);

⁶³² Pasvica (lat. *Soldanella*) je biljni rod cvjetnica iz porodice jaglaca.

Belostenec: *Hobotnicza* (GAZ I, 931); *Lafztovicza* (GAZ II, 196); *Goruficza* (GAZ I, 110); *Gorufficza* (GAZ I, 233); *Psenicza* (GAZ II, 436); Tadijanović, *Pschenicza*, *Gorruschicza* (SPM, 17); *Kukavicza* (SPM, 19); *Lastavicza* (SPM, 19); *Jarebicza*, *Prepellicza*, *Gerlicza* (SPM, 20); *Kerticza* (SPM, 21); *Gusjennicza* (SPM, 22).

-ina

Od pridjevne su osnove sufiksom *-ina* tvorene mislene imenice koje označuju različita svojstva: *texina* (FM, 36, 10); *ljutina* (OTV, 380, 21; FM, 7, 4; 38, 25); *gorcsina* (FM, 54, 20); *Krocšina* (JRNK, 35, 6); *debljina* (FM, 12, 20); *dubljina* (OTV, 520, 11; PD, 147, 5; PIP, 129, 13; 131, 7); *tverdina* (TDD, 3, 8; FM, 28, 17, 18). Vrančić i Kašić riječ *Tvardozt* (DIC, 37); *Tvárdost* (HTR, 331) bilježe u značenju svojstva krutosti. Pavić riječ *tverdina* (KNIT, 222, 19) rabi i u značenju *utvrda*.

Apstraktne su imenice također tvorene sufiksom *-ina*: *protivsstina* (TDD, 9, 23; 13; 17; NK, 38, 9; 41, 3); *slobosština* (TDD, 10, 5); *ognuſſtina*⁶³³ (FM, 45, 14); *fvetkovina* (TDD, 8, 24); *Svetkovina* (NK, 8, 3); *gozdbina* (PIO, I, 19, 5; OTV, 597, 2); *jizdbina*⁶³⁴ (FM, 10, 23; 16, 15; OTV, 271, 2); *jizbina* (FM, 40, 23; 41, 12); *basftina* (OTV, 45, 25).

Apstraktne su imenice sufiksom *-ina* zabilježene i u Vrančića: *Baſchina* (DIC, 40); *Proklyeſchīna* (DIC, 58); Kašića: *Bàſcchina* (HTR, 265); *Protivſchīna* (HTR, 314); *Slobodſcchina* (HTR, 321); Habdelića: *Szlobodſchīna* (RS); Della Belle: *Otačbīna* (DIZ, 548); Belostenca: *Baſchina* (DIZ, 7); *fzloboschīna* (GAZ I, 506); Tadijanovića: *Gostbīna* (SPM, 31); *Jezbīna* (SPM, 31).

Nazivi za meso tvore se sufiksom *-ina*:⁶³⁵ *teletina* (FM, 19, 2). U današnjem je standardnom jeziku u mnogih izvedenica koje označuju meso bilježen završetak *-etina*, a Pavić bilježi oblik *ovcsina* (FM, 17, 23), kao i Belostenec: *Ovchīna* (GAZ II, 335).

⁶³³ U značenju *groznica*.

⁶³⁴ Vrančić bilježi ovu riječ u množini: *Gizbīne* (DIC, 26); *Gyzbīne* (DIC, 32).

⁶³⁵ Habdelić: *Govedīna*, *Teletīna* (RS); Belostenec: *Govedīna* (GAZ II, 112); *Telétīna* (GAZ II, 534); Tadijanović: *Govedīna*, *Kermetīna*, *Ovnetīna* (SPM, 32).

-ište / -lište

Sufiks *-ište*⁶³⁶ u Pavića je potvrđen imenicama: *tergovishte* (KNIT, 224, 18); *plotishte* (KNIT, 224, 23); *firiſte* (FM, 20, 12). Kada se tvore od infinitivnih osnova, imenice imaju sufiks *-lište*: *Posvetilishte* (TDD, 10, 9; RK, 4, 2/3); *poſvetilishte* (TDD, 10, 14; OTV, 125, 27; JRNK, 61, 9); *ſvitlishte* (OTV, 2, 11; PIO, I, 6, 13; EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶³⁷ 3, 15); *svitlishte* (EIE, 1808, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶³⁸ 4, 1/2). Belostenec bilježi *Poszvetilische* (GAZ II, 391).

-ka

Sufiks *-ka* plodan je u tvorbi imenica različitih osnova: *odluka* (TDD, 7, 2; NK, 17, 21); *predika* (TDD, 11, 22; 13, 16); *zaprika* (TDD, 13, 30); *pljuvka* (FM, 10, 17); *jabuka* (FM, 10, 26); *kruſka* (FM, 10, 26); *briska* (FM, 25, 17); *Sstuka* (FM, 19, 26); *furutka* (FM, 22, 5); *kerbljika* (FM, 37, 25); *prilika* (TDD, 4, 20; FM, 44, 25); *karika* (TDD, 7, 25); *muka* (TDD, 9, 26; NK, 4, 12; 13, 2; 33, 7); *buka* (NK, 15, 20); *ruka* (NK, 7, 15/16; FM, 33, 20); *vika* (FM, 32, 6); *slika* (FM, 35, 9); *dlaka* (FM, 35, 12).

-(k)inja

Sufiks *-kinja*⁶³⁹ služi u tvorbi etnika za žensku osobu: *Rimkinja* (NGD, 151, 2).

Apstraktne i konkretnе imenice ženskoga roda *e-vrste* tvore se dodavanjem sufiksa *-inja* pridjevnoj osnovi: *Svetinja* (TDD, 2, 27; PIP, 292, 18); *svetinja* (TDD, 7, 1; 13, 25); *pufinja* (TDD, 5, 17; OTV, 499, 20).

-(n)ik

Imenice muškoga roda koje označavaju nositelja određenoga svojstva ili osobine najčešće su tvorene glagolskim pridjevima trpnim: *duxnik* (NK, 9, 13); *bolesnik* (NK, 6, 3; RK,

⁶³⁶ Della Bella: *Ulažiſte*, *Oghgniſte*, *Prifaliſte* (DIZ, 47); *Pjèvaliſte* (DIZ, 229); Tadijanović: *Taboriſchte* (SPM, 50); *Pribivaliſchte* (SPM, 39).

⁶³⁷ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶³⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶³⁹ Della Bella: *Žagorkigna*, *gne. Žagorka* (DIZ, 740).

8, 3; JRNK, 82, 8); *grifsnik* (TDD, 3, 21; NK, 5, 25; 10, 1; 13, 14; 16, 5; EIE, 1764, 435, 4/5; PIP, 125, 1); *grishnik* (EIE, 1808, 354, 25); *naslidnik* (OTV, 180, 17); *podloxnik* (OTV, 296, 26); *nevirnik* (TDD, 6, 6); *pokornik* (TDD, 6, 31); *Redovnik* (TDD, 10, 29; 12, 27); *putnik* (NK, 13, 6; PIP, 130, 14); *pomochnik* (NK, 42, 4; PIP, 58, 15); *Nemochnik* (PD, 131, 18); *ocsitnik* (OTV, 461, 7); *ocsitnik* (NK, 8, 15); *odmetnik* (NK, 8, 15); *Misnik* (TDD, 3, 22; 10, 8; NK, 5, 19; 5, 24; RK, 8, 1KNIT, 263, 14); *Namisnik* (TDD, 5, 30); *dionik* (TDD, 6, 16; NK, 12, 14; 31, 15/16); *konjik*⁶⁴⁰ (TDD, 10, 27); *basstinik* (OTV, 295, 21/22; PIO, I, 18, 29); *Ucsenik* (KNIT, 156, 4); *Milovnik* (PIP, 293, 1).

-lac, -telj

Imenice tvorene sufiksom *-lac* označuju vršitelja neke radnje, a izvode se od infinitivnih osnova: *Pisalac* (NGD, 11, 20); *sazidalac* (EIE, 1764, 64, 7); *sazidalac* (EIE, 1808, 53, 25); *Vladalac* (TDD, 10, 6; OTV, 186, 9/10); *vladalac* (PIO, I, 5, 9).

U rječničkoj su gradi zabilježeni sufiksi *-lac* i *-vac*: Vrančić, *Pripovidauacz* (lat. *Prædicator*) (DIC, 81); *Vladavacz* (lat. *Gubernator; Rector*) (DIC, 43; 89); *Vladavatz* (lat. *Moderator*) (DIC, 62); Kašić, *Gàtavac* (HTR, 275); *Pripovidavac* (HTR, 312); *Vladavaç* (HTR, 337); Della Bella, *Vartilaz* (DIZ, 633); *Pripovjêdavaz*, *Pripovjêdalaz* (lat. *Predicatore*) (DIZ, 580); Belostenec, *Ravnavec*, *vladalacz* (lat. *Rector*) (GAZ I, 1027); *Prepovedàvecz* (lat. *Prohibitor*) (GAZ I, 412); *ravnavec*,⁶⁴¹ *ladavec* (lat. *Gubernator*) (GAZ I, 616); Tadijanović, *Pripovidalacz* (SPM, 29).

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-telj* ploden u tvorbi imenica od infinitivnih osnova: *Ucsitelj* (NK, 2, 11; 10, 15); *Naucſitelj* (OTV, 498, 3; NK, 1, 16; KNIT, 298, 4); *Naucsitelj* (PIO, I, 121, 24); *Boritelj* (PD, 170, 21); *ſtvoritelj* (NK, 3, 3; 21, 22); *Stvoritelj* (NK, 43, 15); *roditelj* (NK, 19, 7; NK, 28, 13); *ranitelj* (NK, 28, 18); *faranitelj* (NK, 42, 8); *Spasitelj*, ili *Saranitelj* (JRNK, 22, 14/15); *Saranitelj* (PIO, II, 77, 23); *ſpasitelj* (TDD, 3, 29; NK, 34, 16; 42, 7); *Spasitelj* (TDD, 8, 28; PIO, I, 54, 37); *spasitelj* (TDD, 9, 6); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; PD, 130, 5); *priateli* (OTV, 530, 15); *nepriateli* (NK, 43/44, 26/1); *oxivitelj* (RK, 2, 17); *Branitelj* (PD, 170, 19; PIP, 170, 21); *branitelj* (PIP, 58, 15); *Obratitelj* (PD, 171, 6); *poznanitelj* (PIO, I, 121, 32); *pomiriteli* (PIO, I, 2, 24); *Pridhoditelj* (OTV, 499, 20/21); *progonitelj* (OTV, 181,

⁶⁴⁰ U značenju *konjanik* ovu riječ bilježe i: Vrančić: *Konyik* (DIC, 32); Della Bella: *Kogník* (DIZ, 46); Belostenec: *Konyanik*. (D.) *konik*; Tadijanović: *Konnyk* (SPM, 49).

⁶⁴¹ Belostenec bilježi i *ravnitel* (lat. *Gubernator*) (GAZ I, 616); *ravnitel* (lat. *Rector*) (GAZ I, 1027).

14); *osloboditelj* (KNIT, 222, 19); *upravitelj* (OTV, 180, 6; 125, 8); *obtuxitelj* (OTV, 276, 32); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9).

Za razliku od tvorbenog sufksa *-lac* kojim su tvorene imenice muškoga roda, tvorbeni sufiks *-telj* ima mogućnost proširenja sufksom *-ica* kojim su tvorene imenice ženskoga roda: *Roditeljica* (RK, 29, 9); *s-jediniteljica* (OTV, 507, 13); *obtuxiteljica* (PIO, I, 50, 29).

Sufiks *-telj* bilježe i Vrančić: *Branitely* (DIC, 26); *Szatvoritely* (lat. *Auctor*) (DIC, 11); *Sztvoritely* (lat. *Conditor*) (DIC 22); Kašić: *Osvetitegl* (HTR, 302); Della Bella: *Spasitegl*, *Trubitegl*, *Priategl*, *Stvoritegl* (DIZ, 46); *Ukrotitegl* (DIZ, 276); *Žabranitegl* (DIZ, 589); *Prikaxitegl* (DIZ, 247); *Osloboditegl* (DIZ, 437); Habdelić: *Dobrochinitel* (RS); Belostenec: *Nadžtavitel* (GAZ I, 663); *Podmititel* (GAZ II, 367); *Pripravitel* (GAZ II, 427); Tadijanović: *Stvoritel*, *Odkupitel*, *Spasitel*, *Utischitel*, *Povjetitel* (SPM, 2); *Nepriatet* (SPM, 49).

-nje, -enje, -jenje

Glagolske se imenice u Pavića tvore sufiksima *-nje*, *-enje*, *-jenje*, a mogu biti tvorene od svršenih i nesvršenih glagola: *opchenje* (NK, 3, 14); *Svitovanje* (NK, 13, 23); *svitovanje* (OTV, 181, 32); *xivlenje* (NK, 14, 5); *xivljenje* (FM, 24, 17; 31, 18; OTV, 499, 19; PIO, II, 112, 21); *govorenje* (TDD, 1, 7; 2, 28); *pripovidanje* (TDD, 2, 14); *terpljenje* (TDD, 4, 11); *tolmacsenje* (NK, 14, 27/28); *spasenje* (NK, 4, 7; 8, 23/24); *spasenje* (TDD, 14, 13); *Kersstenje* (NK, 4, 22); *kerstenje* (TDD, 5, 5); *krizmanje* (RK, 97, 7; NK, 4, 22/23; 23, 3); *rafvitlenje* (NK, 15, 24/25); *utissenje* (NK, 15, 28; KNIT, 201, 7); *uttisenje* (NK, 41, 3); *obechanje* (TDD, 5, 21; NK, 17, 6; 21, 17); *obranje⁶⁴²* (OTV, 186, 19); *dilovanje* (TDD, 3, 17/18; NK, 17, 25); *dillovanje* (NK, 40, 26; PIO, I, 7, 22; JRNK, 84, 12); *zlamenje* (NK, 25, 6/7); *Stvaranje* (NK, 26, 9); *uvrigjenje* (NK, 32, 11); *ochuchenje* (JRNK, 153, 6); *bolovanje* (NK, 35, 8); *napastovanje* (NK, 35, 8), *cfinjenje* (TDD, 3, 27); *csinjenje* (NK, 40, 26/27); *virovanje* (NK, 41, 24); *hotenje* (NK, 42, 23; PD, 186, 13/14); *pranje* (FM, 16, 23); *ottvaranje* (FM, 18, 8; 32, 22); *blagovanje* (FM, 24, 27); *kripljenje* (FM, 29, 10); *bljuvanje* (FM, 36, 23); *naregjenje* (FM, 32, 2); *dertanje* (FM, 33, 20); *cipanje* (FM, 39, 4); *csuvenje* (FM, 41, 20, 23); *bienje* (FM, 42, 8); *krechanje* (FM, 41, 22; 42, 7); *zvonjenje* (FM, 42, 6); *gladovanje* (FM, 42, 7); *kupanje* (FM, 42,

⁶⁴² Glagolska imenica tvorena od glagola *obrati* u značenju *odabradi*: doklegodmu Bog ovo njegovo *obranje*, i ovu naredbu nepotverdi s-novim csudom (OTV, 186, 19).

18); *uzimanje* (FM, 45, 13); *posstenje* (TDD, 3, 1; 6, 2; NK, 17, 17); *posstenje i stovanje* (RK, 4, 25); *Sstivenje* (NK, 98, 11).

Glagolske imenice Pavić rjeđe tvori infinitivnom osnovom i sufiksom *-če*:⁶⁴³ *pramaliche* (KNIT, 11, 32; FM, 46, 18); *Razpeche* (PIO, I, 69, 20); *razbignumtie* (TDD, 13, 20); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritisnutje* (NK, 11, 27/28); *zamuknutje* (FM, 43, 24); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *nadahnutje* (KNIT, 168, 27).

-oća, -ota

Od pridjevnih su osnova tvorene imenice sufiksom *-oća* koje označuju određena svojstva: *slatkocha* (FM, 12, 12); *csiftocha* (FM, 12, 13; PIP, Pridgovor,⁶⁴⁴ 2, 15); *cfiftocha* (JRNK, 99, 2/3); *Csiftocha* (NGD, 115, 9); *Cfiftocha* (JRNK, 35, 8); *tihocha* (OTV, 270, 5; PIO, I, 27, 5; II, 70, 12/13; JRNK, 35, 7); *trulocha* (OTV, 448, 4); *lahkocha* (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 11); *Samocha* (NGD, 116, 19); *skupocha* (OTV, 86, 19); *zlocha* (TDD, 4, 31; 6, 26; OTV, 21, 12); *naglocha* (TDD, 11, 27); *golocha* (OTV, 22, 27); *slipocha* (OTV, 38, 18).

Imenice ovoga tvorbenoga tipa apstraktnog su značenja, a zabilježene su i u rječničkoj građi: Vrančić: *Csiſtchya* (DIC, 64); *Dragotya* (DIC, 75); *Tankotya* (DIC, 42); Kašić: *Cistochià* (HTR, 270); *Dragotyà* (HTR, 274); Habdelić: *Chifztocha, Dalekocha*,⁶⁴⁵ *Dragocha, Kerhkocha, Mehkocha, Szuhocha, Teskocha, Tesznocha, Tihocha* (RS); Della Bella: *Cistocchja* (DIZ, 41); *Skupocchja* (DIZ, 172); *Lakòcchja* (DIZ, 432); Belostenec: *Tihócha* (GAZ II, 541); *Malócha* (GAZ II, 209); *Mehkócha* (GAZ II, 213); *Grubócha* (GAZ II, 118); Tadijanović, *Grubochja, Slabochja, Gluhochja, Slipochja* (SPM, 27); *Zlochja, Cſifstochya, Necſifstochya* (SPM, 55).

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-ota* slabo plodan, a njime se tvore mislene imenice izvedene od pridjevnih i imeničkih osnova. Pavić također ne rabi puno ovaj sufiks: *grihota* (PD, 89, 1; 106, 14).

⁶⁴³ Vrančić: *Dofaſtye* (DIC, 3); *Premalitye* (DIC, 111); Kašić: *Primalitye* (HTR, 312); *Uzascastye* (HTR, 334); Della Bella: *Razbijtje* (DIZ, 633); Tadijanović: *Uskersnutje, Uzaschaſtje* (SPM, 2); *Pramalitje* (SPM, 8); *Dotaknutye* (SPM, 33).

⁶⁴⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁴⁵ Kašić bilježi: *Dalecina* (HTR, 271).

-ost

Apstraktne se imenice ženskoga roda tvore dodavanjem sufksa *-ost* pridjevnoj osnovi: *Svitloſt* (NK, 2, 16); *svitloſt* (OTV, 3, 7; NK, 19, 1; FM, 14, 4; 34, 14; PIO, I, 5, 25); *tavnoſt* (OTV, 3, 7/8; PIO, I, 6, 8/9; 93, 20; FM, 34, 13); *mracsnoſt* (FM, 9, 8); *xaloſt* (PIO, I, 70, 13); *miloſt* (TDD, 2, 26; 9, 28; NK, 3, 23; 4, 19; 9, 25; RK, 64, 22/23); *fversfenofst* (NK, 3, 28); *kripoſt* (OTV, 22, 18; RK, 52, 16; NK, 4, 4; 8, 10; FM, 11, 10; 34, 10; JRNK, 161, 5; PIP, 292, 20); *oholoſt* (OTV, 296, 21; NK, 27, 4); *lakomoſt* (OTV, 494, 7; NK, 11, 6); *bludnoſt* (FM, 26, 8; NK, 11, 7); *nenavidnoſt* (RK, 30, 17; NK, 11, 7); *proxderloſt* (RK, 30, 17; NK, 11, 7/8); *Serditoſt* (NK, 11, 8); *serditofst* (RK, 30, 17); *Nepokornoſt* (NK, 11, 22); *duxnoſt* (NK, 12, 12; 18, 17); *pravednoſt* (NK, 12, 28); *skrovitoſt* (PIO, I, 7, 22); *jakoſt* (OTV, 186, 16; NK, 13, 24; FM, 39, 17; KNIT, 222, 18); *mudroſt* (NK, 36, 2); *mladoſt* (NK, 40, 15); *ljubeznivoſt* (NK, 42, 26; 43, 19; KNIT, 157, 21); *vlaſtitofst* (FM, 12, 11); *vlaxnoſt* (FM, 21, 26; FM, 31, 9); *linofst* (FM, 9, 12; 14, 14; NK, 11, 8; RK, 30, 18); *radoſt* (OTV, 521, 10; FM, 15, 25); *sumornoſt* (FM, 27, 18); *gorkoſt* (OTV, 507, 21); *sveznanofst* (PIO, I, 6, 1); *opacsinoſt* (PIO, I, 7, 28); *sercsanoſt* (OTV, 186, 16); *triznoſt* (JRNK, 134, 17; 140, 3; PIP, Pridgovor,⁶⁴⁶ 2, 15); *zafalnoſt* (OTV, 47, 5; RK, 41, 6/7; JRNK, 91, 1/2); *pokornoſt* (OTV, 537, 30); *razpuſtenoſt* (PD, 107, 3/4); *virnoſt* (PD, 112, 7); *neplođnoſt* (OTV, 264, 4); *dragofst* (OTV, 494, 28/29); *poniznoſt* (PD, 105, 7/8; 106, 19); *izverſnoſt* (OTV, 527, 22); *zakucsnoſt* (TDD, 1, 16); *jednakofst* (TDD, 3, 27); *ſitoſt* (TDD, 9, 23); *vridnoſt* (TDD, 10, 14); *ſuprotivnoſt* (TDD, 11, 30); *ſlaboſt* (TDD, 13, 29); *srichnoſt* (TDD, 14, 3); *zriloſt* (TDD, 14, 19).

Sufiks *-ost* čest je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Mladooſt* (DIC, 52); *Nemiloſt* (DIC, 47); *Szvetofſt* (DIC, 93); *Vridnoſt* (DIC, 81); Kašić: *Blúdnost* (HTR, 266); *Gliubeznívost* (HTR, 276); *Làkomost* (HTR, 286); *Virnost* (HTR, 337); *Xukost*⁶⁴⁷ (HTR, 340); Habdelić: *Bojaznofſt*, *Plahofſt*, *Priazlivofſt*, *Szlobodnofſt*, *Sztalnofſt*, *Zlovolynofſt* (RS); Della Bella: *millóſt*, *krepóſt*⁶⁴⁸ (DIZ, 10); Belostenec: *Bojaznofſt* (GAZ II, 24); *Lúdoſt* (GAZ II, 205); *Milosztiwoſt* (GAZ II, 223); *Piànoſt* (GAZ II, 353); Tadijanović: *Svitloſt*, *Tavnoſt* (SPM, 32); *Lyubkoſt* (SPM, 33); *Nasladnoſt*, *Nenavidnoſt* (SPM, 34); *Moguchnoſt*, *Nemoguchnoſt* (SPM, 54); *Slobodnoſt*, *Triznoſt* (SPM, 55); *Mudroſt*, *Neznannoſt*, *Sloxnoſt*, *Nesloxnoſt*, *Lakomoſt*, *Zafalnoſt*, *Nezafalnoſt*, *Luddoſt* (SPM, 57).

⁶⁴⁶ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁴⁷ U značenju: *gorčina*.

⁶⁴⁸ Della Bella navodi kako imenice koje završavaju sufiksima *-ost* / *-ast* gube završno *t* zbog ljepešega izgovora: *krepós*, *Lakomos*, *Slados*, *Oholás* (DIZ, 10); *Dóbroſtivos*, *Blágos*, *Odpufſtglivos* (DIZ, 196).

-stvo

U tvorbi mislenih imenica sufiks *-stvo* veoma je plodan: *Jedinstvo* (NK, 3, 26); *Trajstvo* (NK, 3, 27; 25, 5); *Troistvo* (TDD, 10, 32); *Csovicsanstvo* (NK, 5, 18; 34, 16/17); *Boxanstvo* (NK, 5, 18; 34, 16); *Boxanstvo* (RK, 4, 6); *Svidocsanstvo* (NK, 7, 17/18; RK, 151, 9); *Blaxenstvo* (NK, 14, 7); *blaxenstvo* (PIP, Pridgovor,⁶⁴⁹ 3, 14); *dostojanstvo* (NK, 17, 26); *bistvo* (NK, 25, 20), *Bistvo* (NK, 41, 9); *bivstvo* (RK, 4, 7; JRNK, 54, 21); *velicsanstvo* (NK, 27, 2); *proklestvo* (NK, 38, 18); *pianstvo* (FM, 41, 24); *Gospodarstvo* (FM, 46, 19); *moguchstvo* (TDD, 2, 27; 13, 15; RK, 5, 1; PIP, 292, 17); *Bratinstvo*⁶⁵⁰ (NGD, 101, 8); *Bratinshtvo* (NGD, 101, 15); *neznanstvo* (PIO, I, 5, 28); *ponixenstvo* (OTV, 22, 25; KNIT, 298, 10); *ubojstvo* (KNIT, 383, 29); *Kraljestvo* (NK, 9, 9; PIP, 293, 12); *uboijstvo* (TDD, 5, 7); *Divicsanstvo* (TDD, 7,6); *proklestvo* (TDD, 9, 10); *suxanstvo* (TDD, 10, 10; 11, 14; 14, 12); *priateljstvo* (TDD, 14, 4); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6); *sobstvo* (PD, 3, 11); *sobshtvo* (NK, 41, 9).

Potvrde sufiksa *-stvo* česte su u rječničkoj građi: Vrančić: *Szvidocsatzvo* (DIC, 106); *Szufszedzstvo* (DIC, 112); Kašić: *Gospòdstvo* (HTR, 277); *Yedinstvo* (HTR, 341); *Yednastvo*⁶⁵¹ (HTR, 341); *Ponixenstvo* (HTR, 308); *Priateglstvo* (HTR, 311); *Svidocastvo* (HTR, 326); Habdelić: *Kumsztvo*, *Piansztvo*, *Szvedochansztvo*, *Udovinfztvo* (RS); Della Bella: *Gospòstvo* (DIZ, 8); *Gospòdstvo* (DIZ, 534); *zarstvo* (DIZ, 37); *Žlocínstvo*, *prigljubovstvo*, *himbénstvo* (DIZ, 47); *Poglàvstvo* (DIZ, 585); *Djevicjanstvo* (DIZ, 760); Belostenec: *piansztvo* (GAZ II, 353); *Dobròvyszstvo* (GAZ II, 77); *mežarsztvo* (GAZ II, 219); Tadijanović: *Bogaštvo*, *Siromastvo* (SPM, 54); *Pijanstvo* (SPM, 55); *Ubojstvo* (SPM, 56); *Csovicsstvo* (SPM, 158).

10.1.2 Prefiksalna tvorba

bez-: *bezakonik* (PIP, 256, 24);

do-: *dopusstenje* (NK, 44, 19; TDD, 3, 6; 9, 32);

iz-: *izverfsenje* (TDD, 4, 9); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35); *iztomacsenje* (TDD, 3, 2);

na-: *nacfin* (TDD, 10, 12); *nazeb* (FM, 44, 2); *Navrigjenje* (FM, 26, 4); *napregnutje* (FM, 26, 22); *nastruganje* (FM, 32, 21); *nasstojanje* (OTV, 349, 19);

⁶⁴⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁵⁰ U rečenici: ljubav *bratinska* (PIO, I, 5, 10).

⁶⁵¹ U značenju *jednakost*.

nad-: *nadpisje* (TDD, 4, 20; RK, 134, 5); *nadvecserje* (EIE, 1764, 436, 6; 1808, 355, 18);

o-: *okrug* (OTV, 289, 5; 404, 13; KNIT, 201, 1); *oglassenje* (TDD, 3, 7); *oprosstenje* (TDD, 3, 4; 5, 32; NK, 16, 26); *oslobodenie* (TDD, 9, 16); *ocsischenje* (NK, 31, 20; 33, 7); *ocsistenje* (NK, 44, 27); *oskvernjenje* (RK, 99, 8);

ob-: *obsidnutie* (OTV, 353, 16); *obstajanje* (NK, 5, 12); *obsluxenje* (NK, 5, 13; JRNK, 50, 19); *obsluxivanje* (NK, 7, 5); *objacsanje* (NK, 41, 2);

od-: *odskok* (PIO, I, 49, 23); *odrissenje* (TDD, 8, 32; PD, 117, 3); *odpusstenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *odkupljenje* (NK, 28, 2);

po-: *potriba* (TDD, 10, 20; NK, 35, 4; 39, 6; PD, 132, 22); *pokopanje* (TDD, 7, 27); *posluffanje* (TDD, 3, 18); *pomanjkanje* (TDD, 3, 27); *ponukovanje* (NK, 11, 21); *pomazanje* (NK, 4, 24; 23, 4/5); *pokaranje* (TDD, 3, 28; NK, 32, 19; 38, 18; 44, 25); *pogergjenje* (NK, 41, 3/4); *poxeljenje* (NK, 41, 4); *potvergjenje* (NK, 41, 23); *pobolsanje* (NK, 44, 4); *pouffanje* (OTV, 7, 19; 506, 9/10; JRNK, 83, 1); *pokripljenje* (FM, 36, 21; 40, 21); *povrachanje⁶⁵²* (OTV, 493, 7); *povrachanje⁶⁵³* (FM, 36, 24; 42, 8); *pofvechenje* (JRNK, 84, 14; NK, 6, 6); *posvechenje* (NK, 29, 25), *poznanstvo* (TDD, 7, 12; NK, 41, 25); *poplassenje* (PIO, I, 55, 25);

pri-: *prigovor* (FM, 35, 3); *pridobitak* (OTV, 182, 13); *prikazanje* (TDD, 3, 2); *pribivanje* (TDD, 3, 3); *priljubodinstvo* (TDD, 5, 6/7; OTV, 296, 22); *priljubodivac* (TDD, 9, 9/10); *priverfsenje* (FM, 15, 14); *priverffenje* (FM, 42, 9); *pricesschenje* (NK, 45, 3); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *Prisobstvenje* (RK, 4, 10); *prisobstvenje* (JRNK, 54, 14/15; JRNK, 55, 4/5);

pro-: *progonstvo* (NK, 14, 18; PIO, I, 2, 6; 54, 9); *probugjivanje* (NK, 40, 27); *profvitlenje* (KNIT, 201, 5/6); *profvitlenje* (PIO, II, 91, 4); *provigjenje* (RK, 14, 6);

raz-: *razpufftenost* (PD, 107, 3/4); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *razbiranje* (TDD, 5, 13); *razlucsenje* (TDD, 5, 13); *rafvitlenje* (OTV, 633, 18; NK, 15, 24/25); *razdilenje* (PIO, I, 128, 16); *razcipljenje* (PIO, I, 93, 11);

s(a)-: *s-jedinitelj* (OTV, 507, 14); *s-kruffenje* (TDD, 6, 24); *skrußenje* (NK, 32, 25; RK, 22, 4); *s-kupljenje* (NK, 41, 1/2); *sagrisenje* (NK, 43, 26); *smiffanje* (FM, 20, 18); *s-jedinjenje* (OTV, 507, 3; 396, 12); *skvarenje* (OTV, 492, 31; PIO, I, 7, 6; 50, 24);

⁶⁵² U značenju *vraćanje*.

⁶⁵³ U značenju *bjuvanje*.

u-: ujedinjenje (TDD, 6, 5); *uregjenje* (FM, 10, 13); *uſterpljenje* (KNIT, 298, 10); *umorenje* (TDD, 5, 8); *uſtajanje* (TDD, 13, 11); *uſpomenutje* (JRNK, 62, 15);

uz-: uzvijſenje (TDD, 6, 6); *uzderxanje* (NK, 15, 18); *neuſterpljenje* (RK, 61, 9);

za-: zaveza (TDD, 8, 32); *zakrov* (PIO, I, 50, 21); *zaotanak* (RK, 4, 20); *zasluxenje* (TDD, 6, 12; NK, 15, 17; 16, 25; KNIT, 157, 21; RK, 52, 18/19; PD, 197, 7); *zavianje* (FM, 9, 22); *zaderxanje* (NK, 11, 28); *zadubljenje* (OTV, 127, 6); *zaxaljenje* (JRNK, 69);

Prefiksoid *vice* (lat. *vice*) u značenju *pod-, zamjenik, pomoćnik* Pavić rabi u primjeru: *Vice - Kralj* (PIO, II, 112, 18). Habdelić također bilježi prefiksoid *vice*: *Vicze Kraly; Vicze Ban* (RS); Prefiksoid *arhi-* (grč. *árkhi-*) u značenju *glavni, vrhovni, najstariji* u Tadijanovića je zabilježen u tvorbi imenice *Arczibiskupp* (SPM, 29).

10.1.3 Složene imenice

Složene su imenice u Pavića česte, a tvorene su po sljedećim *složeno-sufiksalnim* tvorbenim modelima:

– *imenica + imenica*

Bogoljubſtvo (TDD, 11, 28; OTV, 593, 30; NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8); *bogoljubſtvo* (OTV, 633, 16); *Bogopſovſvo* (JRNK, 91, 22); *zlocſinſtvo* (TDD, 3, 25); *rodokvarſtvo* (OTV, 270, 29); *dobrocſinſtvo* (OTV, 304, 32); *blagodarſtvo* (OTV, 506, 24); *Ljudomorſtvo* (NK, 11, 25/26; JRNK, 142, 6/7); *Bogoljub* (NK, 45, 1); *Bogorodica* (RK, 4, 23); *Bogoslovac* (TDD, 3, 20); *vinograd* (OTV, 21, 25; PIP, 162, 15); *zlotvor* (OTV, 7, 1); *Vodobolja* (FM, 9, 23); *Vodokerſtje* (JRNK, 156, 14); *vodokerſtje* (PIO, I, 69, 2); *Glavobolja* (FM, 45, 10);

Vrančić: *Lyubodivnik* (DIC, 55); *Vino-grad* (DIC, 113); *Zlo-glaſenye* (DIC, 48); Kašić: *Bogoslovac* (HTR, 267); *Drivodiglia⁶⁵⁴* (HTR, 274); *Gliubodivnichk* (HTR, 276); *Kolovòya⁶⁵⁵* (HRT, 284); *Zlavoglia* (HTR, 345); Habdelić: *Bogofzlovecz, Bogorodicza, Vinograd, Zlochineny, Zlochinitel, Zlochinſtvo* (RS); Della Bella: *Bogorodizza* (DIZ, 9); *vinograd* (DIZ, 41); *Žlogovórnik* (DIZ, 454); *Kámmenovalaz* (DIZ, 425); Belostenec: *Bogolyubitel, [D.] Bogolyubnik* (GAZ II, 23); *Bogofzlovſtvo* (GAZ II, 23); *Ludomórſtvo* (GAZ II, 205); *Zlovolynoſzt* (GAZ I, 758); *Zlogovorenye* (GAZ I, 758); *Zdelo-lizàvecz, Zdelo-noszecz* (GAZ

⁶⁵⁴ U značenju *drvodjelja*.

⁶⁵⁵ U značenju *kolovođa*.

II, 620); Tadijanović: *Vinobera* (SPM, 12); *Vinograd* (SPM, 14); *Serdobolja* (SPM, 28); *Strax-Meftar* (SPM, 52);

– pridjev (prilog) + imenica

krivoboxtvo (OTV, 495, 2); *krivovirftvo* (OTV, 127, 8); *Poluvirnik* (KNIT, 298, 23); *dragovoljnost* (OTV, 291, 4); *blagodarstvo* (OTV, 506, 24); *blagodarnost* (PIP, 292, 18); *Blagodarnost* (NGD, 93, 2); *Svetotvorje* (JRNK, 111, 11/12); *suhobola⁶⁵⁶* (FM, 21, 13); *dobrocsinstvo* (PD, 93, 7/8); *dobrocinstvo* (OTV, 304, 32; PIP, 292, 8); *tverdokorftvo* (JRNK, 141, 17); *dušnoznanje* (JRNK, 69, 8); *dušnoznanje* (RK, 167, 16); *Dugovoljnost* (JRNK, 35, 6); *dobrovoljnóst* (PD, 108, 17);

Vrančić: *Blagodarnost* (DIC, 54); *Blagdarztvo* (DIC, 55); *Dobro-csynyenye* (DIC, 13); *Dobra-volya* (DIC, 13); Kašić: *Blagodàrnost*, *Blagodàrstvo* (HTR 266); *Dobrocignènye* (HTR, 272); Habdelić: *Dobrochinenye*, *Dobrovolynoszt*, *Krivogled*, *Miloszerdnoszt* (RS); Della Bella: *Mudropójka*; *Skladnopjètje*, *Skladnopjènje*, *Skladnopjevánje* (DIZ, 503); *Dobronazívanje* (DIZ, 136); *Millodárnik* (DIZ, 137); *Dragoglub* (DIZ, 643); *Mnogožnannaz* (DIZ, 643); Belostenec: *Liposzlovàcz* (GAZ II, 200); *Dòbrichinitèlcza*. [D.] *dobrochinicza*, *blagodarnicza*, *milodarnicza* (GAZ II, 76); *Malovrednoszt* (GAZ II, 209); Tadijanović: *Dobrovolnik* (SPM, 71); *mladoxenya* (SPM, 36); *Blagovieſt* (SPM, 11); *Blagodarnost* (SPM, 57).

– zamjenica + imenica: *svemoguchſtvo* (OTV, 506, 6); *Svemoguchstvo* (PD, 128, 12);

– glagol + imenica: *Neznaboxac⁶⁵⁷* (OTV, 692, 17); *neznaboxac* (PD, 171, 7)

– broj + imenica: *cseterdefsnica⁶⁵⁸* (TDD, 8, 4).

10.1.4 Tvorba umanjenica

-ić, -čić

U tvorbi umanjenica imenica muškoga roda najplodniji je sufiks -ić: *vitrich* (OTV, 403, 3); *komadich* (OTV, 126, 6; 304, 16; 448, 8); *Kraljich* (OTV, 264, 18; 297, 7); *bunarich* (OTV, 46, 22); *seftrich* (OTV, 66, 16); *tecſich* (OTV, 66, 10); *orlich* (JRNK, 95, 16). Sufiks -čić

⁶⁵⁶ U značenju *sušica*: Od *suhobole* (FM, 21, 13); pojavljuje se i pod imenom *suha bolestica*: Tko pod *suhom boleſticom* tuxi (FM, 21, 14).

⁶⁵⁷ Tadijanović: *Neznaboxacz* (SPM, 3); Belostenec: *Nabiguzica*, *dober k-jelu*, *zločeſzt k-delu* (GAZ I, 233).

⁶⁵⁸ Habdelić: *Iednorog* (RS); Della Bella: *Parvorodjènſtvo* (DIZ, 585); *Trorògh* (DIZ, 229).

potvrđen je primjerima: *magarcfich* (PIO, I, 68, 21); *potocfich* (RK, 27, 17); *vincfich* (OTV, 138, 1/2); *fincfich* (JRNK, 76, 12/13).

Sufikske *-ić* / *-čić* bilježe i Vrančić: *Kolcsich* (DIC, 75); *Prafcich* (DIC, 80); Kašić: *Kolcicch* (HTR, 284); *Kozlicch* (HTR, 285); Habdelić: *Golubich*, *Kokotich*, *Korsolich*,⁶⁵⁹ *Noſicz*,⁶⁶⁰ *Gofzpodichich* (RS); Della Bella: *Djetich*, *Stolich* (DIZ, 46); *Laxívcich* (DIZ, 152); *Sincich*⁶⁶¹ (DIZ, 315); Belostenec: *Gofzpodichich* (GAZ I, 111).

-ica

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-ica* veoma plodan u tvorbi umanjenica tvorenih osnovama imenica ženskoga roda *e-vrste*, a tako je i u Pavića: *hisitoriica* (TDD, 4, 19); *duſica* (TDD, 10, 12; 14, 12); *Kapelica* (TDD, 7, 7); *Capelica* (NGD, 74, 15); *grancsica* (TDD, 14, 2); *lozica* (TDD, 14, 12); *divicsica* (NK, 15, 6); *divojeſica* (OTV, 323, 1); *molitvica* (NK, 22, 11); *csorbica* (FM, 11, 11); *glavica* (FM, 13, 10); *csaſsica* (FM, 15, 22); *csaffica* (FM, 37, 18); *ruxica* (FM, 15, 24; 43, 8; PD, 131, 11; PIO, I, 89, 21); *korica* (OTV, 376, 16; FM, 35, 23; 40, 11); *koxica* (FM, 21, 3); *mervica* (FM, 19, 14); *zdilica* (OTV, 138, 21); *slezinica* (FM, 25, 20); *vodica* (FM, 27, 15; NK, 98, 8); *xilica* (FM, 37, 27); *knjixica* (RK, 129, 10; NGD, 118, 13); *ſskoljcsica* (PIO, I, 71, 3); *roſica* (PIO, I, 71, 7); *Kuchica* (NGD, 17, 5, 22); *kuchica* (JRNK, 154, 18/19; OTV, 350, 18); *granacsica* (OTV, 404, 18); *grancsica* (TDD, 14, 2); *pifmica* (PD, 133, 17); *STAZICA* (PD, 129, 16); *kerpica* (FM, 58, 3); *slamica* (PIO, II, 70, 27; JRNK, 157, 6); *pogacſica* (OTV, 304, 19); *Nesviſtica* (FM, 9, 22); *vruchinica* (FM, 46, 24); *ribica* (NGD, 93, 7); *lagjica* (KNIT, 302, 22/23).

Sufiksom *-ica* tvore se i umanjenice imenica *i-vrste*: *boleſtica* (FM, 38, 5); *focſica*⁶⁶² (FM, 30, 8). Umanjenicu imenice *krv* Pavić tvori sufiksom *-čica*: *kervcsica* (FM, 17, 16), ali i sufiksom *-ca*:⁶⁶³ *kervca* (FM, 14, 25; 27, 14).

Sufiks *-ica* / *-čica* u tvorbi umanjenica rabe i Vrančić: *Czrikvicza* (DIC, 92); *Gyabucsicza* (DIC, 52); *Kravicza* (DIC, 114); *Ladyicza* (DIC, 26); Kašić: *Ladyiça* (HTR, 286); *Pricica* (HTR, 311); Habdelić: *Czirkvicza*, *Iglicza*, *Klupchicza*, *Kobilicza*, *Koffaricza*, *Kurvicza*, *Liszthicicza*, *Pekarnicza*, *Piknyicza*, *Ptichicza*, *Pchelicza*, *Goricza*, *Gofzpicza* (RS);

⁶⁵⁹ U značenju vrčić (*Vrcelus, li, m.*).

⁶⁶⁰ U značenju nožić (lat. *Cultellus, li, m.*).

⁶⁶¹ Belostenec bilježi: *Szinek* (GAZ II, 501); *Szinóvęcz* (GAZ II, 501).

⁶⁶² U značenju sol.

⁶⁶³ Della Bella: *Kchjérza* (DIZ, 315); *Gljubóvza* (DIZ, 492).

Della Bella: *Torbizza, kudizza*⁶⁶⁴ (DIZ, 47); Belostenec: *Ladichicza* (GAZ II, 194); *Ptichicza* (GAZ II, 436); *Ovchicza* (GAZ II, 335); *Kopchicza, Petlyicza* (GAZ II, 177); *Britvicza* (GAZ II, 31); *Golubichicza* (GAZ II, 109); Tadijanović: *Divicficza* (SPM, 24); *Kappellicza* (SPM, 30); *Kuchicza* (GAZ II, 188).

-ac

U tvorbi umanjenica sufiks -ac⁶⁶⁵ Pavić rabi u primjerima: *kruffac*⁶⁶⁶ (TDD, 10, 19; FM, 17, 11; 11, 24); *krufsat* (FM, 11, 11); *sirac* (FM, 22, 14; 22, 16); *sinovac* (TDD, 9, 17).

-ak

Umanjenice muškog roda Pavić tvori i sufiksom -ak: *pojasak* (FM, 8, 8; NGD, 101, 9); *danak* (NK, 98, 23); *cvitak*⁶⁶⁷ (FM, 15, 24); *zlatichak* (FM, 39, 25); *cervak* (FM, 40, 10); *volak* (PIO, I, 68, 21); *plamencjak* (PIO, I, 91, 27); *Sinak* (NK, 18, 1; OTV, 499, 1); *finak* (NGD, 77, 17); *siromassak* (PIO, I, 2, 31/32).

10.2 Tvorba pridjeva

10.2.1 Sufiksalna tvorba

-ak

Sufiks -ak Pavić bilježi primjerima: *friskak* (TDD, 1, 5); *opak* (NK, 4, 11/12; 38, 14/15); *kratak* (NK, 16, 14); *jednak* (NK, 20, 10); *nejednak* (FM, 30, 20); *kripak* (NK, 44, 6); *tanak* (FM, 10, 17); *gorak* (OTV, 22, 30; FM, 30, 21).

-an, -en

Od različitih se riječi sufiksom -an tvore opisni pridjevi: *ugodan* (NK, 2, 12; PIO, I, 48, 5); *sumoran* (TDD, 12, 26); *pravedan* (NK, 4, 10; 10, 18); *pripravan* (NK, 5, 26; NK, 35, 21);

⁶⁶⁴ U značenju *repic*.

⁶⁶⁵ Della Bella: *Krùscjaz, Hgljèbaz* (DIZ, 535).

⁶⁶⁶ Umanjenicu riječi kruh Pavić tvori i plodnijim sufiksom -ic: *Kruffchich* (OTV, 138, 9/10).

⁶⁶⁷ Belostenec: *Czvetek.* (D.) *czvitak* (GAZ II, 62).

duhovan (NK, 6, 7); *svecsan* (NK, 23, 10); *Svecsan* (NK, 7, 14); *podlozan* (NK, 8, 13); *spasonofsan* (NK, 8, 14); *tilesan* (NK, 9, 19); *poznan* (NK, 11, 18; 39, 17); *duxan* (NK, 12, 9; 35, 11); *viran* (NK, 17, 6; NK, 42, 14); *dostojan* (NK, 17, 18; 43, 20/21); *povoljan* (NK, 24, 16); *razuman* (NK, 24, 17; 35, 5; 39, 4); *lagan*⁶⁶⁸ (NK, 32, 15; FM, 10, 5); *uxgan* (NK, 43, 6); *podlozan* (FM, 10, 24); *obran*⁶⁶⁹ (OTV, 97, 8; PIO, I, 54, 25); *prikladan* (FM, 12, 17); *mutan* (FM, 13, 3); *gasan* (FM, 14, 16); *kvafan* (FM, 17, 12); *namekan* (FM, 19, 22); *mekan* (FM, 26, 17); *kuvan* (FM, 19, 23); *prisan*⁶⁷⁰ (FM, 24, 18); *prisan* (FM, 34, 12); *neuman* (FM, 22, 26); *slaban* (FM, 23, 2); *sitan* (FM, 38, 22); *otajan* (PIO, I, 5, 18); *smertan* (NK, 22, 21; 32, 9; FM, 33, 18); *gerdan* (NK, 33, 26); *kripostan* (NK, 34, 14).

Sufiks *-en* također je plodan u Pavića: *paklen* (NK, 4, 12); *Kersften* (NK, 5, 10); *Cerkven* (NK, 22, 20); *Boxanstven* (NK, 16, 14; 22, 23; 28, 10; 42, 11); *opchen* (NK, 23, 23; FM, 16, 13); *nesverfen* (NK, 42, 21; 42, 25; 42, 27); *cerljen* (FM, 11, 13); *cerven* (FM, 12, 25, 26); *pecsen* (FM, 17, 11); *pecsen* (FM, 17, 13); *soljen* (FM, 17, 14); *studen* (FM, 22, 15; 25, 8); *ottvoren* (FM, 29, 9); *malen* (FM, 35, 22); *skrušen* (NK, 5, 25); *nevijgen* (NK, 4, 19); *spafen* (NK, 34, 13); *puten* (NK, 11, 26); *neizrecsen* (NK, 33, 22; 34, 1); *naregjen* (NK, 37, 15); *nenadobiven* (NK, 41, 21); *neprocinjen*⁶⁷¹ (NK, 42, 6); *zelen* (FM, 8, 19); *zatvoren* (FM, 9, 19).

(-j)anski / -anski

Sufiksi *(-j)anski* / *-anski* dodaje se osnovama imenica u kojih je prisutna glasovna zapreka za sufiks *-ski*: *Kerstianski* (NK, 10, 12); *Katolicsanski* (NK, 1, 4/5; 2, 19; 15, 18; 16, 19); *Catolicsanski* (RK, 4, 9); *csoviccsanski* (OTV, 6, 8; NK, 28, 10; 28, 24/25); *csoviccsanski* (RK, 31, 16/17); *csovicfanski* (KNIT, 301, 5).

-ov, -ev, -in, -ljev

Posvojni pridjevi tvore se sufiksom *-ev* kada osnova završava nepčanim suglasnikom: kruni *Ocsevoi* (OTV, 271, 13/14), međutim Pavić bilježi sufiks *-in*: na pristolje *Ocfino* stupi (OTV, 264, 13); xalenje smerti *Ocfinæ* (OTV, 264, 16).

⁶⁶⁸ Pavić rabi i oblik *lak* (FM, 10, 16).

⁶⁶⁹ U značenju *odabran*: uzvelicsanje *obranih* Boxjih (OTV, 97, 8); nejednakost *obranih*, i odbacsenih (PIO, I, 54, 25).

⁶⁷⁰ U značenju *sirov*.

⁶⁷¹ U značenju *neprocjenjiv*.

Sufiks *-ov* potvrđen je primjerima: *Elefantov*⁶⁷² (FM, 29, 21); *Isusterstov* (RK, 4, 22; KNIT, 384, 29; PD, 105, 16); *Isukerstov* (TDD, 13, 20; OTV, 22, 24; NK, 30, 6; PD, 23, 6).

Osnove koje završavaju suglasnikom *v* posvojni pridjev tvore sufiksom *-ljev*: *Iakovljev* (TDD, 13, 32); *Jakovljev* (OTV, 62, 23).

-ji

U današnjem se standardnom jeziku sufiks *-ji* najčešće rabi u tvorbi pridjeva koji označuju životinje, a tako je i u Pavića: *zechsji*⁶⁷³ (FM, 11, 3); *ovcsji*⁶⁷⁴ (FM, 21, 18); *kozji* (FM, 11, 2; 21, 15); *csovicsji* (FM, 26, 24); *Devji* (FM, 21, 15); *kravji* (FM, 21, 18).

Rjede se ovaj sufiks rabi u tvorbi drugih pridjeva: *Boxji* (OTV, 124, 7; NK, 2, 16; 22, 20; RK, 82, 7; JRNK, 99, 6; EIE, 1764, 436, 20; EIE, 1808, 356, 7).

-nji, -(a)šnji

Sufiksom *-nji* obično se tvore pridjevi od vremenskih priloga: *jutarnji* (NK, 22, 9); *večernji* (NK, 22, 10); *popodnevni* (FM, 9, 7); *podnevni* (FM, 9, 10); *litnji* (FM, 15, 13), ali i drugi: *vicsnji* (NK, 3, 16; 31, 11); *nutarnji* (NK, 4, 20; 41, 2); *svitovnji* (NK, 8, 12); *poslidnji* (NK, 23, 4; 35, 6); *ispovidnji* (NK, 45, 3).

Pridjevi su od vremenskih priloga izvedeni i u fiksom *-(a)šnji*: *vecserasnji* (FM, 14, 3); *futurašnji* (FM, 14, 4); *današnji* (KNIT, 201, 5); *Davnasnji* (FM, 37, 3).

-ski/-ki

Pavić bilježi brojne primjere ovakve tvorbe: *vinski* (TDD, 1, 1); *nepriateljski* (TDD, 11, 25/6); *Diavaoski* (TDD, 13, 17); *Kerštianski* (NK, 15, 21); *Katolicsanski* (NK, 31, 2/3); *Apostolski* (NK, 41, 16); *Angjeoski* (PD, 133, 11); *Rimski* (NK, 41, 16); *morski* (FM, 16, 7); *Svinjski* (FM, 17, 23; 43, 18); *fvinjski* (FM, 17, 22; 17, 25); *govedski*; *Jelinski*⁶⁷⁵ (FM, 11, 2); *xivinski* (FM, 28, 14); *bratinski* (OTV, 46, 32; PIO, I, 5, 10; KNIT, 298, 21); *xudinski* (PIO, I,

⁶⁷² Tadijanović rabi grecizam *Elefant* (SPM, 21).

⁶⁷³ U rečenici: I od istog mesa *zechsiega* (FM, 11, 3).

⁶⁷⁴ U rečenici: Mliko kravje reko, *ovcsie* (FM, 21, 18).

⁶⁷⁵ U rečenici: Od govedskog, *Jelinskog*, kozjega, / I od istog mesa *zechsiega* (FM, 11, 2).

17, 28); *Xudinski* (RK, 112, 2; KNIT, 166, 9/10; JRNK, 22, 13); *lavski* (OTV, 369, 25); *neznabokki*⁶⁷⁶ (RK, 112, 2).

Kada se sufiks *-ski* dodaje osnovi koja završava suglasnicima *c, k, č*, nastaje sufiks *-čki*: *vilovnjacscki* (RK, 97, 9/10).

-(*lj*)iv

Sufiks *-(*lj*)iv* označava opskrbljenost nekim svojstvom ili osobinom: *pomnjiv* (NK, 38, 24); *miloſtiv* (NK, 42, 14); *ljubezniv* (RK, 8, 1/2); *radoſtivi* (PIO, I, 49, 32); *boleſljiv* (FM, 43, 11); *laxljiv* (TDD, 11, 26); *brixljiv* (TDD, 12, 22).

I u rječničkoj su građi zabilježeni sufiksi *-iv* u Vrančića: *Dobroztiv* (DIC, 13); *Miloſtiv* (DIC, 20); Kašić: *Dobrostiv* (HTR, 272); *Milostiv* (HTR, 290); Habdelić: *Dobroſztiu*, *Miloſztiu* (RS); Belostenec: *Dobroſzti* (GAZ II, 77); *Milōſzti* (GAZ II, 223); Della Bella: *Dobroſtiv* (DIZ, 137); *Miloſtiv* (DIZ, 196).

10.2.2 Prefiksalna tvorba

o-: *oprosťen* (TDD, 5, 6);

ob-: *obderxan* (OTV, 98, 14); *obtuxen* (PD, 46, 18; PIO, I, 48, 11);

od-: *odbacsen* (NK, 27, 6);

na-: *namekan* (FM, 19, 22); *nadobiven* (NK, 41, 21);

nad-: *Nadvladan* (OTV, 122, 6);

po-: *potajan* (PIO, I, 6, 24); *Poglavit* (NK, 14, 23; 22, 21); *potriban* (FM, 22, 27); *postarji* (RK, 77, 6); *potavan* (FM, 17, 16); *povruch* (FM, 46, 20); *pocsverft* (FM, 13, 10); *poosstar* (FM, 34, 11; PIO, I, 27, 4); *podalek* (RK, 18, 9);

pri-: *prigorak* (OTV, 22, 30); *pricsift* (NK, 10, 8); *Pricſift* (PD, 104, 8); *Prislavan* (JRNK, 160, 2); *privelik* (NK, 17, 16/17); *pridrag* (NK, 18, 1; 44, 13/14); *pridobar* (RK, 84, 12); *priſvet*

⁶⁷⁶ Izostanak jednačenja po zvučnosti.

(NK, 18, 2); *prisvet* (TDD, 10, 32); *privisok* (NK, 21, 21); *primilostiv* (NK, 42, 20); *primudar* (FM, 39, 26); *prijaki* (NGD, 159, 17); *primoguch* (TDD, 10, 3); *pripoljubljen* (PD, 108, 9/10);

– absolutni superlativi (prefiks *pri* + pozitiv) podrazumijevaju svojstvo u najvećem stupnju, a zabilježen je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Pribil* (DIC, 16); Habdelić: *Predober*, *Pedrag*, *Prenagel*, *Prepušt*, (RS); Della Bella: *priljeep*; *prislàdak*, o *prisladki*; *priblaxen*, o *priblaxeni* (DIZ, 11); *Prítvard* (DIZ, 727); *Prislòboden* (DIZ, 437);

– prefiks *pri-* u pridjeva ne mora uvijek značiti absolutni superlativ: rad na sljeg *piproflog* plemena i ubogih roditeljah neimamo stiditi (KNIT, 382, 32);

u-: *ufterpljiv* (PIP, 293, 1/2);

uz-: *uzmlozan* (TDD, 2, 28);

za-: *zacsugjen* (TDD, 4, 25; 7, 10); *zabranjen* (NK, 27, 18);

Pridjevi *Zaoftavljen* (PIO, I, 49, 17); *zaostavljiv* (PIO, I, 49, 19) tvore se dvama prijedlozima: *za* + *o*.

10.2.3 Složeni pridjevi

Složeni su pridjevi u Pavića česti, a tvoreni su po sljedećim tvorbenim modelima:

– *imenica + pridjev*

bogoljuban (OTV, 350, 24; NK, 22, 10; KNIT, 157, 22); *Bogoljuban* (TDD, 1, 11; 14, 17; OTV, 492, 13); *spasonošan* (NK, 37, 15); *sverhunaravan* (JRNK, 69, 17); *vikovicsnji* (NK, 5, 6; 9, 3, 2; 18/19; 16, 20/21; PIP, Pridgovor,⁶⁷⁷ 2, 12).

Vrančić: *Zlo-volyan* (DIC, 62); *Zlato-kođan* (DIC, 12); *Vikuvicsni* (DIC, 4); Kašić: *Zlatokosan* (HTR, 345); *Spasonosni* (HTR, 322); Habdelić: *Zlovolyen* (RS); Della Bella: *Zlopravgjen* (DIZ, 455); *Zlonaucni* (DIZ, 771); Belostenec: *Zlovolyen* (GAZ I, 758); *Zvezdonoszni* (GAZ I, 1144);

– *zamjenica + pridjev*

svemoguch (TDD, 1, 15); *svemoguch* (NK, 3, 2/3; 26, 19);

⁶⁷⁷ Pridgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

– *pridjev + pridjev*: *miloserdan* (NK, 16, 5; PIP, 293, 1); *miloljuban* (EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶⁷⁸ 3, 16/17; 1808, PRILJUBLJENIMA SHTIOCEM,⁶⁷⁹ 4, 3); *mirodilan* (RK, 4, 2); *dobrovoljan* (PIP, 125, 24);

Vrančić: *Dobro-volyan* (DIC, 13); Kašić: *Dobrovòglian* (HTR, 272); Habdelić: *Dobrovolyen*, *Tverdokoren* (RS); Della Bella: *Trudonòffan* (DIZ, 261); *Blagoslovgliv* (DIZ, 136); *Mudrožnanni* (DIZ, 643); Belostenec: *Malovréden* (GAZ II, 209); Tadijanović: *Mekoputtan*, *Mirotvoran* (SPM, 70);

– *pridjev + glagolski pridjev trpni*:

novo posvechen (TDD, 3, 7; 11, 8); *novo - posvecheni* (PIO, II, 121, 3); *blagosovljen* (TDD, 11, 23);

Vrančić: *blagožlovlyen* (DIC, 128); Kašić: *Blagostòvglien* (HTR, 266); Habdelić: *Blagožloulyen* (RS); Della Bella: *Blagoslovgljèn* (DIZ, 136); Belostenec: *Blagožlovlyen* (GAZ I, 17);

– *broj + imenica*

dvostruk (TDD, 4, 11); *trostruk* (TDD, 13, 26);

Vrančić: *Yednosztruk* (DIC, 98); *Dvožtruk* (DIC, 31); Kašić: *Yednostruk* (HTR, 341); *Dvoystruk* (HTR, 275); *Trostruk* (HTR, 330); Habdelić: *Dvoyfztruk*, *Troyfztruk* (RS); Tadijanović: *Dvostruk* (SPM, 66); *Trostruk* (SPM, 70); *Dvokollicza* (SPM, 47).

– *broj + pridjev*

jednobivstven (RK, 2, 6); *pervorogjeni* (EIE, 1764, 105, 20/21).

10.3 Tvorba glagola

Kada je riječ o tvorbi glagola, prefiksalna je tvorba u Pavića najčešći tvorbeni model.

⁶⁷⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁷⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

do-

Prefiks *do-* glagolima daje uglavnom finitivno značenje: *dosegnuti* (TDD, 2, 4); *dosegnuti* (NK, 14, 27); *dopuštiti* (TDD, 3, 15; 9, 16; OTV, 213, 10; NK, 18, 26; 44, 13; KNIT, 263, 5; EIE, 1764, 463, 3); *dopustiti* (EIE, 1808, 377, 8); *donositi* (FM, 9, 21); *donofiti* (FM, 34, 11; 42, 10); *dovrebati* (OTV, 295, 27); *dokucfiti* (TDD, 2, 1; JRNK, 42, 19/20; PIO, I, 6, 10/11); *dokucsiti* (TDD, 14, 1; NK, 11, 10; PIO, I, 93, 25).

iz-

Finitivno se značenje izriče i prefiksom *-iz*: *izmoliti* (TDD, 6, 6; NK, 45, 4); *izviditi* (TDD, 12, 1/2); *izversfiti* (NK, 6, 11; 33, 6; 37, 7); *izbaviti* (TDD, 5, 31; 13, 2; NK, 9, 14; 9, 22/23); *izpuniti* (NK, 10, 13); *izmiriti*⁶⁸⁰ (NK, 13, 19/20); *izucsiti* (NK, 22, 16); *iztomacfiti* (TDD, 2, 24); *izgubiti* (NK, 30, 9; 35, 21/22); *izlicfiti* (FM, 25, 21; 29, 22); *izbrati*⁶⁸¹ (OTV, 63, 11; FM, 28, 22); *izginuti* (OTV, 124, 19); *ispirediti*⁶⁸² (OTV, 521, 10); *izjednacsiti* (PIO, I, 102, 32; II, 4, 1/2).

Značenje prefiksa *iz-* može biti i pokretanje nečega ili samoga sebe iz unutrašnjosti prema van ili odozdo prema gore:⁶⁸³ *izvirati* (FM, 33, 16); *izgrabiti* (TDD, 6, 13); *izvaditi* (TDD, 10, 5; OTV, 5, 10); *izichi* (TDD, 13, 1); *izhoditi* (TDD, 4, 29; NK, 27, 12; PD, 225, 15); *izbiti* (FM, 28, 4; 38, 5); *izrechi* (NK, 40, 10).

na-

Perfektivnost s finitivnim ili bez finitivnoga značenja izriče se prefiksom *-na*: *nasladiti se* (TDD, 4, 15/16); *narediti se*⁶⁸⁴ (NK, 15, 5); *naraniti* (NK, 13, 5; JRNK, 145, 10); *narahniti* (KNIT, 300, 35; PIO, I, 129, 26); *napoiti* (NK, 13, 5/6; KNIT, 300, 35); *naucsiti* (NK, 13, 14; 15, 20; NGD, 114, 6); *naucfiti* (OTV, 495, 32; JRNK, 161, 20); *naſititi se* (NK, 14, 13); *napunuti* (NK, 15, 22; EIE, 1764, 4, 2; 1808, 3, 21); *nauditi* (NK, 27, 19; PIO, II, 70, 28); *nagaziti* (FM,

⁶⁸⁰ U značenju *izmjeriti*: Jer kojom mirom mi *izmirimo* (NK, 13, 19/20).

⁶⁸¹ U značenju *izabrati*.

⁶⁸² U značenju *isporediti*: nemoxe *isporediti* s-veseljem (OTV, 521, 10).

⁶⁸³ Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb, 381.

⁶⁸⁴ U značenju *smjestiti*: Daše Dica *narede* kod Otara (NK, 15, 5).

11, 5); *naraſti* (FM, 12, 20); *napiti se* (FM, 17, 24); *nadoknaditi* (FM, 31, 10); *nabratı* (FM, 37, 16); *nacſiniti* (FM, 43, 10);

Povratni glagoli imaju sativno značenje: *nacsuditi se* (OTV, 213, 17/18).

nad-

Glagoli majorativnog značenja imaju prefiks *nad-nadvladati* (TDD, 13, 31; NGD, 125, 8); *nadhoditi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5).

o-

Glagoli koji znače obuhvaćanje predmeta u cjelini tvoreni su prefiksom *o-*: *ostudeniti* (FM, 18, 20); *oderveniti* (FM, 18, 21); *ocſititi* (FM, 35, 24; 46, 16); *omedeniti* (FM, 39, 15); *omekſati* (OTV, 350, 15); *okvaſiti* (OTV, 404, 26); *opsovati* (TDD, 7, 23); *oladiti* (TDD, 7, 29); *osloboditi* (NK, 9, 23; 13, 7); *opravdati ſe* (NK, 12, 27); *opravdati* (TDD, 2, 29); *opocſivati* (NK, 19, 1; FM, 7, 20); *ostaviti* (TDD, 7, 19; NK, 38, 9; FM, 26, 25); *oproftiti*⁶⁸⁵ (TDD, 5, 16; NK, 42, 8; 16, 7); *obrati*⁶⁸⁶ (TDD, 5, 11; FM, 7, 18; 19, 25; OTV, 186, 24; OTV, 181, 1; 183, 6; 520, 26; JRNK, 154, 10); *oprati* (FM, 8, 7); *oftati* (TDD, 8, 25; NK, 4, 6).

ob-

Obuhvaćanje predmeta u cjelini označuje i prefiks *-ob*: *obſluxiti* (OTV, 27, 21; FM, 57, 23; KNIT, 283, 32; 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10; NGD, 7, 17); *obſtajati* (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3); *obſtajati* (OTV, 425, 4/5); *obſtojati*⁶⁸⁷ (KNIT, 298, 21); *obtuxiti* (OTV, 385, 17; PD, 92, 8); *obtuxivati* (RK, 133, 13); *obliniti* (PD, 91, 19); *obderxati* (OTV, 7, 26/27; 124, 23; KNIT, 298, 22); *obderxavati* (JRNK, 134, 3); *obnevoljiti* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21; PIO, II, 112, 14/15); *obveſeliti*; *obradovati* (PIO, I, 48, 14); *obznaniti*

⁶⁸⁵ Zabilježen je i oblik *proftiti*: nepriateljom moim proftiti (NK, 44, 1); *Profti* s-Sercem, i jezikom (NK, 99, 20); pak fam on *profti* fva (OTV, 350, 21).

⁶⁸⁶ U značenju *odabratı*: Ova troja imadefs *obrati* (FM, 7, 18); da za pokaranje *obere* ili voisku, ili glad, ili kugu (TDD, 5, 11); Sstoche *obrat* valja da poznade (FM, 19, 25); Bog za vechu sluxbu *obrao* (OTV, 186, 24); dagaje Bog za vojvodu fvomu puku *obrao* (OTV, 181, 1); dagaje Bog (...) *obrao* (OTV, 183, 6); i *obra* njega jednoga iz među tolikog puka (OTV, 520, 26); tebeje pravi Bog *obrao* od vika (JRNK, 154, 10).

⁶⁸⁷ U rečenici: ù bratinskom jedinstvu *obſtoimo* (KNIT, 298, 21).

(OTV, 124, 3); *objacsati* (TDD, 13, 30; JRNK, 50, 18); *obgraditi* (EIE, 1764, 102, 10; 1808, 85, 2); *obichi*⁶⁸⁸ (NGD, 207, 22).

od-

Prefiks *od-* označava odvajanje i udaljavanje od nekog predmeta ili pojma: *odstupiti* (TDD, 7, 7; 11, 25); *odputovati* (PIO, I, 70, 11); *odvratiti* (TDD, 4, 15); *odbaciti* (NK, 1, 17); *odpuštiti* (RK, 62, 2; NK, 9, 11/12); *odrissiti* (TDD, 3, 22; NK, 5, 24).

Glagoli koji označavaju vršenje radnje kao odgovor na drugu radnju također imaju prefiks *od-*: *odzvati* (OTV, 125, 3; 506, 17); *odgovoriti* (TDD, 4, 27; 10, 19; KNIT, 298, 25; EIE, 1764, 95, 14; EIE, 1808, 79, 15; PIO, I, 6, 5); *odkupiti* (NK, 20, 5; 41, 11; JRNK, 146, 1; KNIT, 97, 29/30; RK, 31, 14).

po-

Distributivno je značenje prefiksa *po-* oprimjereno glagolima: *posmicati* (OTV, 495, 26); *pomerti* (TDD, 5, 17/18).

Prefiks *po-* može označavati vršenje radnje na površini nekoga predmeta: *politi* (FM, 34, 16); *pomazati* (FM, 35, 11); *poškropiti* (RK, 8, 6); *pomilovati* (PD, 130, 1).

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *po-*: *porasti* (TDD, 3, 3; 14, 12); *poginuti* (TDD, 5, 13; 11, 3); *poznati* (TDD, 13, 14; NK, 19, 9; 26, 22; FM, 19, 25; 39, 26); *poroditi se* (NK, 4, 6; KNIT, 60, 28); *posvetiti* (NK, 5, 20; 7, 13; 29, 3; JRNK, 54, 9); *pokripiti* (NK, 35, 7; FM, 33, 19; 37, 7); *pokopati* (NK, 13, 8/9); *pokarati* (TDD, 4, 5; OTV, 97, 17; NK, 13, 13; 29, 23); *pokazati* (NK, 15, 20); *postaviti* (TDD, 8, 28; NK, 18, 5; 18, 16; 29, 5; FM, 16, 17; 26, 6); *podariti* (NK, 29, 22); *poslati* (NK, 30, 2); *pocisniti* (OTV, 536, 16; NK, 43, 11); *povratiti* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20; PIO, I, 54, 28/29; FM, 39, 23); *popraviti* (FM, 40, 22); *pojistiti*⁶⁸⁹ (FM, 34, 12); *potverditi* (TDD, 9, 20).

⁶⁸⁸ U rečenici: S-tom odlukom, daju svu *obigje* (NGD, 207, 22).

⁶⁸⁹ U rečenici: Kad se prisna Rutvica *pojide* (FM, 34, 12).

pod-

Prefiks *pod-* u tvorbi glagola označava stanje ili položaj vršenja radnje: *podſichi*⁶⁹⁰ (OTV, 404, 22); *podpaliti* (PD, 224, 3); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpijati* (RK, 99, 7); *podrugivati se* (TDD, 12, 32); *podbadati* (FM, 26, 7); *podpomagati* (OTV, 621, 29).

pri-

Približavanje, spajanje i dodavanje u tvorbi glagola označava prefiks *pri-*: *priloxiti* (FM, 15, 23); *prigerliti* (OTV, 5, 29); *privoljiti* (NK, 12, 6); *pridati* (TDD, 8, 29; FM, 27, 14); *priſtupiti* (TDD, 13, 7); *pripustiti* (NK, 12, 8); *prifatiti se* (TDD, 14, 3); *prisobſtviti* (JRNK, 85, 3; 54, 9); *prifobſtviti* (JRNK, 54, 23).

Prefiksom *pri* tvoren su i sljedeći glagoli različita značenja: *prikazati* (TDD, 3, 9; 10, 12; NK, 17, 24); *pribivati* (TDD, 3, 25/26; NK, 5, 19; 6, 16; FM, 13, 19); *pricſeſtití ſe* (NK, 8, 6; 22, 15); *pripovidati* (TDD, 2, 28; NK, 41, 15; PIP, 292, 21); *priſtati* (FM, 16, 8); *prikerſtiti ſe* (TDD, 10, 31).

pro-

Finitivnost glagola tvorenih prefiksom *pro-* potvrđuju primjeri: *prokleti* (OTV, 536, 15; RK, 133, 2); *proslaviti* (TDD, 5, 1; NGD, 117, 10); *prominiti* (TDD, 6, 24); *promisliti* (PIO, I, 49, 19/20); *probuditi* (OTV, 351, 1; NK, 40, 9/10; 40, 20; PD, 105, 11); *protegnuti* (FM, 8, 9); *proſsetati* (FM, 8, 14); *probaviti* (FM, 28, 15); *protirati* (FM, 38, 7); *produgljeni* (TDD, 9, 22; FM, 56, 16; RK, 18, 16); *promotriti* (PIO, I, 71, 31); *Prociniti* (PIO, I, 71, 34); *proliti* (PIO, I, 51, 33; RK, 41, 24/25);

Inkoativno je značenje prefiksa *pro-* u sljedećim primjerima: *profvitliti* (JRNK, 155, 9); *profvititi* (PD, 192, 12); *prosvititi* (JRNK, 152, 4); *prozeleniti ſe* (TDD, 1, 11; 3, 9; 9, 30; 13, 28).

⁶⁹⁰ U rečenici: *podſicite* ovo ſtablo (OTV, 404, 22).

raz-

Odvajanje dvaju ili više dijelova izražava se prefiksom *raz-*: *razcipiti* (OTV, 295, 16/17); *razbiti* (TDD, 11, 30); *razdiliti* (TDD, 7, 31; 8; 25/26; PIO, I, 128, 15); *razrediti*⁶⁹¹ (NK, 15, 5/6);); *rastaviti* (NK, 10, 23); *razbrati* (PIO, I, 48, 3); *razliti* (PIO, I, 49, 7); *razslati* (NGD, 159, 13); *razslati* (NGD, 159, 13); *razastirati* (PIO, I, 7, 24; OTV, 404, 13); *razafuti* (PIP, 124, 16).

Prefiks *raz-* može izražavati i razvijanje i širenje neke radnje: *razveseliti* (NK, 15, 28); *razxalostiti* (OTV, 430, 5); *razxaliti* (OTV, 210, 32; PIP, 131, 23) *razgovarati* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); *razgovoriti* (NK, 13, 16); *razaznati* (JRNK, 14, 7; PIO, I, 121, 4; II, 91, 25); *raztvoriti* (TDD, 13, 13); *razladiti* (TDD, 9, 26); *razplitati* (TDD, 9, 27); *raztirati* (TDD, 13, 17); *raztergnuti* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17; PIP, 2, 21); *Razdirati* (OTV, 520, 4).

Intenzivnost radnje može biti izražena prefiksom *raz-*: *razcviliti* (NGD, 209, 20).

s(a)-

Tvorbeni prefiks *s(a)-* označuje sjedinjavanje i okupljanje: *sabirati* (TDD, 9, 27/8); *sazivati* (TDD, 13, 16); *fasipati* (OTV, 86, 17); *svezati* (TDD, 6, 27); *zdruxiti* (OTV, 137, 10; NK, 43, 7; FM, 25, 18); *samerviti* (FM, 40, 8); *smiffati* (FM, 44, 26); *fastaviti* (OTV, 181, 21); *zglaviti* (FM, 26, 4); *spraviti* (FM, 28, 20); *spraviti* (OTV, 271, 2); *skuvati* (FM, 34, 16; 37, 17); *svratiti se* (OTV, 181, 13; 536, 29); *smaknuti* (OTV, 295, 27); *s-jediniti* (OTV, 385, 4, 5).

Glagoli finitivnog značenja tvoreni su i prefiksom *s(a)-*: *satirati* (TDD, 13, 16/17); *spominjati* (TDD, 6, 20); *sterkati se* (TDD, 7, 10); *sverffiti* (TDD, 7, 25); *sversfiti* (NK, 15, 30); *z-gnjecfiti* (OTV, 21, 26); *sagriffiti* (NK, 7, 16; 14, 21); *sagrijsitti* (NK, 43, 21); *sagrijsiti* (TDD, 3, 20); *stvoriti* (NK, 26, 10; 43, 5; FM, 26, 22); *satrati* (FM, 35, 11); *fmocsiti* (FM, 8, 6).

Odmicanje i odvajanje, posebno prema dolje, izriče se prefiksom *s(a)-*: *fichi* (TDD, 9, 32/33); *fpuzati* (FM, 35, 10); *spadati* (FM, 39, 12); *smanjkati* (FM, 27, 19); *smalaksati* (FM, 30, 12).

⁶⁹¹ U značenju *rasporediti*.

u-

Prefiksom *u-* u tvorbi glagola označava se završetak radnje u unutrašnjosti nečega: *upasti* (RK, 15, 21); *uliti* (FM, 40, 9); *upisati* (OTV, 350, 2; NK, 1, 10); *ugristi* (FM, 35, 13).

Odvajanje i odmicanje izraženo je glagolima: *ukloniti* (OTV, 29, 24; NK, 10, 16; KNIT, 298, 5; JRNK, 143, 6); *ustati* (TDD, 7, 4/5; FM, 8, 6; 16, 25; PIP, 124, 16); *uputiti se* (NK, 4, 3).

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *u-*: *ucfiniti* (TDD, 6, 31; OTV, 506, 2; PIO, I, 51, 33; RK, 170, 18; EIE, 1764, 311, 19; KNIT, 168, 4; PD, 93, 18); *ucsiniti* (TDD, 13, 12; NK, 37, 22/23; 40, 22/23; PIP, 289, 12; EIE, 1808, 253, 8; PIO, I, 18, 29); *utverditi* (NK, 16, 8; 16, 22); *uvriditi* (OTV, 385, 12; NK, 17, 14; 22, 1; 43, 12; PD, 88, 5); *ukazati* (TDD, 3, 13; 11, 17; NK, 39, 5); *upitati* (TDD, 4, 25/26; 11, 6; OTV, 151, 19); *ugledati* (TDD, 14, 8).

uz-

Glagoli intenzivnog značenja tvore se prefiksom *uz-*: *uzvelicsavati* (OTV, 261, 7); *uzmoliti* (TDD, 8, 22); *uzmloxati* (NK, 40, 19; 43, 14; FM, 26, 7; 27, 13); *uzblagovati* (TDD, 13, 29); *uzdilovati* (NK, 37, 16); *uxxiviti* (TDD, 7, 26; NK, 7, 15; 37, 12); *uzderxati* (NK, 9, 20; 16, 9; 18, 14/15; FM, 40, 20); *uzcsiniti* (NK, 12, 28; 13, 2); *uzcfiniti* (TDD, 14, 11); *uzsluxiti* (TDD, 14, 14; NK, 37, 14); *uzdahnuti* (NK, 43, 13); *uzimati* (FM, 30, 25).

Glagoli koji označavaju kretanje prema gore tvore se prefiksom *uz-*: *uzichi* (NK, 3, 9/10; 29, 10; RK, 2, 13/14; PIP, 125, 7); *uzvijisti* (PIP, 292, 5).

za-

Prefiksom *za-* izriče se i obuhvaćanje čega: *zaviti* (FM, 38, 3); *zaoditi*⁶⁹² (NK, 13, 6; JRNK, 145, 18, 19); *zatujsiti* (FM, 18, 9); *zaliti* (FM, 20, 12); *zatvoriti* (TDD, 4, 25); *zapecsatiti* (TDD, 6, 28); *zagerliti* (NGD, 176, 14).

⁶⁹² U značenju *zaodjenuti*: *zaoditi gole* (NK, 13, 6).

Inkoativno značenje imaju glagoli: *zaxechi*⁶⁹³ (NK, 15, 22; 17, 20); *zazvoniti* (TDD, 11, 25); *zaiskati* (TDD, 6, 25); *Zaviriti* (PIO, I, 71, 29); *zacsuditi se* (TDD, 6, 26).ž

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *za-*: *zaderxati* (TDD, 5, 28NK, 9, 16); *zabraniti* (NK, 12, 9); *zadobiti* (OTV, 507, 11; NK, 29, 1; PIO, I, 6, 22/23; KNIT, 222, 9/10); *zasluxiti* (TDD, 4, 6; OTV, 276, 4; NK, 29, 2; 32, 14, 18; PD, 247, 18); *zazivati* (NK, 32, 1); *zapantiti* (NK, 40, 16).

Pavić bilježi i glagole tvorene dvama prefiksima, označujući dodavanje jedne osobine drugoj:

- *na + do*: *nadometnuti* (OTV, 352, 9);
- *pri + po*: *priporoditi* ſe⁶⁹⁴ (NK, 5, 6);
- *s + u*: *suprotivitije* (NK, 11, 17/18);
- *za + o*: *zaostaviti* (FM, 21, 21; OTV, 150, 5/6; 295, 20; 595, 6; PIO, I, 5, 11); *zaostati*⁶⁹⁵ (NK, 27, 3; OTV, 125, 19);
- *za + u*: *zaustaviti* (FM, 36, 23).

10.4 Tvorba priloga

U Pavića nisu rijetki prilozi nastali od zamjeničkih osnova: *vazda*⁶⁹⁶ (NK, 34, 1; 44, 2; OTV, 493, 3; 693, 4; RK, 30, 11; 167, 14; KNIT, 218, 25; JRNK, 113, 3; FM, 7, 2; 10, 5; 23, 14; PIO, II, 110, 32; NGD, 4, 14; PD, 62, 18; EIE, 1764, 5, 12/13; 1808, 4, 24; PIP, 135, 14); *vazdan* (KNIT, 93, 27; 97, 2; PD, 87, 25); *svuda* (FM, 22, 6; OTV, 181, 23); *odovuda* (TDD, 13, 3); *odkud*⁶⁹⁷ (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 31, 14); *svakojako* (FM, 27, 20); *sasma* (KNIT, 401, 29); *ondak* (TDD, 11, 9); *ovamo* (KNIT, 224, 19/20); *tamo ovamo* (TDD, 10, 28); *onamo* (NK, 21, 19); *ondi* (OTV, 357, 10/11; FM, 38, 3; NK, 29, 10); *onda* (NK, 15, 30; 44, 24); *tada* (FM, 45, 12).

Zabilježeni su i prilozi tvoreni sufiksom *-le*: *dokle* (TDD, 6, 29; 3, 22; 10, 22; OTV, 39, 29; 210, 32; NK, 27, 15/16; 99, 24; FM, 10, 15; PIO, II, 69, 8; PIP, 166, 13), te sufiksom *-ma*:

⁶⁹³ U rečenicama: i *zaxexi* ū njima vatrū (NK, 15, 22); O Boxe! *zaxexi* ū meni organj (NK, 17, 20).

⁶⁹⁴ U rečenici: za Xivot vikovicsnji *priporagjaſe*, i posvechuje (NK, 5, 6).

⁶⁹⁵ U rečenicama: Jesuli ſvi ū miloſti *zaotali?* (NK, 27, 3); Moysia pozadugo *zaotade* na planini (OTV, 125, 19).

⁶⁹⁶ Vulić (2014: 263): „Vremenski prilog *vazda* 'uvijek', koji se razvio od *vъsega* (usp. Skok 1971: 370), uobičajen je u hrvatskih štokavskih autora u 17. stoljeću, od Dubrovčana i Bokelja, do Kašića i Mrnavića, a rabe ga i franjevci bosne Srebrene, uključujući i Radnića.“ Tadijanović također rabi prilog *vazda* (SPM, 170).

⁶⁹⁷ Tadijanović: *Odkudaſte* vi? (SPM, 148).

pak da s milošnjom Boxjom sve *boljma*, i *vechma* ù njima moxe napridovati (NK, 40, 17/18); Ovo za *boljma* razumiti (PIO, I, 54, 24); Kolikobo mi *vechma* naštoimo (NK, 38, 23); Jofster *vechma* priverſenja hude (FM, 15, 14).

Prilozi mogu biti tvoreni od prijedloga i pridjeva: *iznova* (NK, 30, 11); *zaludu* (NK, 7, 12; 23, 9; PIO, I, 2, 25).

Nekim je prilozima u tvorbi dodan prijedlog: *zadosta*⁶⁹⁸ (OTV, 125, 9; 536, 22; NK, 12, 15; PIO, I, 48, 24; I, 71, 25; PIP, Pridgovor,⁶⁹⁹ 1, 19; JRNK, 79, 13); *zadugo* (FM, 44, 15); *zajsto* (TDD, 1, 16; 7, 13); *podalje* (TDD, 11, 22); *pomalo* (NK, 19, 12); *pomallo* (FM, 20, 20); *poteſko* (RK, 89, 20); *pozakucſito*⁷⁰⁰ (TDD, 2, 4); *domalo* (OTV, 23, 13); *dofad* (PIO, I, 6, 17); *otajno* (OTV, 479, 11; PIO, I, 121, 8); *osridnje* (FM, 7, 20); *obdesnu* (NK, 3, 10; KNIT, 299, 20; RK, 2, 14; JRNK, 30, 13); *Odsad* (JRNK, 155, 20), *odonud* (OTV, 69, 5); *Odonuda* (NGD, 74, 13); *odviſe* (FM, 15, 2). Zabilježen je i spoj negacije (nijekanja), prijedloga i priloga: *neodavna*⁷⁰¹ (TDD, 11, 3); *niodkud* (OTV, 374, 2). Zanimljiv je primjer u kojem su dva prijedloga dodana prilogu: *pozadugo* (OTV, 125, 19; 374, 30).

Prijedlog je dodan broju u prilogu *zajedno* (NK, 20, 26; 36, 26; RK, 4, 5, 18; PIO, II, 69, 2), imenici u prilogu *uvik* (NK, 16, 12); *ùvike* biti (FM, 7, 21), a zamjenici u prilogu *megjuto* (OTV, 594, 25; 632, 16; PIO, I, 2, 31). Od prijedloga i zamjenice tvoren je i prilog *zatim(e)*: *Zatim* od njeg ti imadeſs mira (FM, 13, 12); Koi neche *zatim* dafe tuxi (FM, 25, 19); *Zatim* nate neuſtane vika (FM, 32, 6); Doſtatičesſ *zatim* dlaka triſta (FM, 35, 12); zatim po kuchi oſtale (RK, 8, 7); *Zatim* ottidoffe Misnici (OTV, 374, 28); I *zatime* oſtavlјaga cila (FM, 26, 25); Slipe ocfi protari *zatime* (FM, 45, 16).

Pavić ponekad prijedložno-priložnu vezu bilježi odvojeno: Ripa znade xeludac kripiti (FM, 28, 3) / I vitrove *na polje* izbiti (FM, 28, 4); Dvife ſtvari *za dugo* probave (FM, 28, 15); *ù iftinu* poznatične dafe pravedni neimadu bojati (PIO, I, 49, 20); koje *ù vik* oſtaje (NK, 34, 23); ſtoče *ù vik* muke ochutivati (TDD, 4, 13); Bog Otac jeste od ſebe *od vika* (NK, 26, 2); rojen od Oca *od vika* (NK, 26, 3); Duh ſveti (...) takogjer *od vika* (NK, 26, 4); pervu imade *od vika* (NK, 28, 11); Barem *ù napridak* obechajem date nigda viſe uvriditi nechu! (NK, 43, 23); Rad tebechufse *ù napridak* csuvati ſvakæ prigodæ od ſagrifſenja (NK, 43, 25); negote viſe ikakvim

⁶⁹⁸ Pavić bilježi i priloge *dosta* (NK, 36, 4); *dosti* (FM, 31, 10).

⁶⁹⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁷⁰⁰ Pavić bilježi i: *zakucſito* (TDD, 2, 1).

⁷⁰¹ U rečenici: kojesmo *neodavna* ovde poginule (TDD, 11, 3).

grihom ù *napridak* uvriditi (NK, 44, 3); i ù *napridak* srichno pokolenje (OTV, 22, 15); takogjer godine Isukerštove 1098. *ne daleko* od Varmacie (TDD, 10, 26); Ugledaga dakle jedanput *iz daleka* (OTV, 369, 31); uštani priatelju *od tuda* (TDD, 7, 5); da izigješ *od tuda* (TDD, 13, 1); Idi *od tuda* sotono (OTV, 504, 1); da *od onud* opet moxe ù Tharsis ottichi (OTV, 425, 1); jedabiga *od kudgod* mogla smotriti (OTV, 369, 29/30); zasfoste *iz nova* ove godine dogodisse tri štvari (TDD, 2, 32); *iz nova* s - njim ugovore cfiniti (RK, 96, 4); Nos *iz nutra* maxi (FM, 41, 4).

Broj i imenica čine prilog *jedanput*⁷⁰² (TDD, 8, 21; 12, 18; NK, 8, 5; 23, 21; 44, 23), a prilog *Bogoljubno* (TDD, 3, 5; 6, 3) tvoren je od imenice i priloga. Zamjenica i prilog čine prilog *sveferdno* (TDD, 7, 8; OTV, 291, 16; NK, 43, 13).

Zanimljivi su prilozi složeni od prijedloga i imenice: *oblito*⁷⁰³ (FM, 11, 14); *obdan* (OTV, 2, 12; RK, 38, 1); *obnoch* (OTV, 2, 13, 16; EIE, 1764, 244, 1; 1808, 197, 11).

Prilozi vremena tvoreni imeničkim padežima nekada su bili instrumental vremena: *nochom* (FM, 10, 5; NGD, 209, 1); *vecserom* (FM, 8, 23); *danjom*, i *nochom* (PIO, I, 70, 18); *jutrom* (PIP, 289, 12; FM, 8, 22).

10.5 Leksik

U 18. su stoljeću Budim i Pešta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno jako raznoliki, a utjecaj različitih jezika vidljiv je i u Pavićevim djelima. Preporuke su onodobnih gramatičara bile puristički obojene. Tadijanović je u uvodu svoje gramatike napisao: „Metniosam Ja ù ovoj Knyxizi dosta Ricſih, Kojechjese Tebi vidditti Kakonno nove, i tugje, alisu onne prave Illyrske. Zato učiſe pravvo svojim Jezikom govoritti, à nemoj od drugoga Jezika ricſih Kraſti“ (SPM, PRIDGOVOR,⁷⁰⁴ 3, 2-8). Usprkos preporukama, kao pisac i prevoditelj nabožne literature, Pavić je usmjeren na latinski i grčki jezik, što rezultira brojnim tuđicama u njegovu, kao i općenito u jeziku slavonskih franjevaca.

Pavić je u svojim djelima zabilježio brojne latinizme: *pedipsanje* 'kažnjavanje' (OTV, 396, 27); *pedipsati* (JRNK, 76, 19); *Advent* (JRNK, 154, 2/3); *Cefar* (NGD, 207, 12); *Decembar*

⁷⁰² Pavić ovaj prilog bilježi i pišući odvojeno broj od imenice: Kojeje Sacramente famo *jedan put* slobodno primit? (NK, 34, 19).

⁷⁰³ U značenju *ljeti*.

⁷⁰⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

(TDD, 11, 32); *persona* (NK, 6, 14; 20, 13); *cæremonia* (OTV, 291, 29); *Purgatorio* (RK, 4, 14); *Patron* (NK, 18, 24); *Sacramenat* (JRNK, 46, 13); *Sakramenat* (NK, 79, 20); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Sakrisđan* (TDD, 7, 9).

Zabilježen je i znatan broj grecizama: *Citara* (OTV, 236, 5); *cytara* (NK, 115, 8); *korabla* (OTV, 21, 23; 261, 4; PD, 131, 15); *Lemozina* (TDD, 11, 8; NK, 12, 23/24); *lemozyna* (JRNK, 143, 13); *lemozina* (JRNK, 76, 17); *Lyturgia* (RK, 118, 17; 120, 15/16; 122, 19); *Litania* (PD, 133, 17); *hartia* (TDD, 6, 27); *tarpeza* (NK, 22, 10); *terpeza* (OTV, 595, 1; 597, 24; NK, 98, 1; FM, 7, 7); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *Philosoph* (PIO, II, 74, 8); *Eucharistia* (OTV, 139, 15); *Monarch* (PIO, I, 48, 27); *Patriarcha* (RK, 60, 10; 63, 8; 129, 5; 134, 21); *Farizeo* (OTV, 537, 4); *Apostolj⁷⁰⁵* (NK, 41, 15); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *hiljadu* (NK, 17, 12; 44, 1; PIO, I, 70, 20; II, 112, 19; NGD, 45, 20); *Katechisam* (NK, 14, 22/23); *Elefantov⁷⁰⁶* (FM, 29, 21); *Manastir* (TDD, 11, 32; NGD, 92, 15).

S obzirom na višestoljetnu prisutnost turskoga jezika na području Slavonije, u Pavićevu su leksiku nezaobilazni turcizmi: *csifut* 'pejorativno: Židov' (TDD, 13, 21); *faida* 'korist, dobitak' (PIO, I, 102, 16); *affikovanje* 'udvaranje' (PIO, I, 93, 18); *durmice* 'neprekidno' (RK, 108, 1); *badava* 'besplatno, uzalud, beskorisno' (OTV, 66, 17); *Bechar* 'veseljak' (NGD, 115, 16); *cxigerica* 'jetra' (FM, 9, 13; NGD, 115, 12); *cxida* 'koplje' (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21); *gjubre* 'gnoj, smeće' (OTV, 126, 17; PIP, 168, 17); *janjicxar* 'vojnik pješak' (NGD, 45, 20); *aracs* 'glavarina, porez' (NGD, 178, 13); *ator⁷⁰⁷* 'naklonost, ljubav, volja' (OTV, 7, 21); *hambar* 'spremište, skladište' (OTV, 86, 16; KNIT, 6, 6); *hazna* 'korist, dobitak' (OTV, 291, 23; 352, 27; KNIT, 364, 1/2); *hafna* (OTV, 277, 32; KNIT, 6, 25); *hasna* (FM, 11, 12; PIO, II, 91, 14); *hasnovito* (NK, 36, 11; 40, 13); *ejskile* 'rado, drage volje, s ljubavlju': (FM, 19, 4; 21, 17; 31, 20; 35, 8); *indi* 'dakle, stoga' (KNIT, 298, 22; 384, 30; 222, 4); *jeczek* 'jelo' (FM, 16, 17; 18, 21; 23, 3); *firche* (FM, 27, 17; 35, 14; 40, 12; EIE, 1764, 215, 3); *sirche* (EIE, 1808, 174); *bucsak* 'zakutak' (OTV, 595, 4); *cherpics* 'opeka sušena na suncu' (OTV, 97, 3/4).

Staroslavenski je sloj riječi uobičajen u franjevačkoj pisanoj tradiciji, a u Pavića je potvrđen brojnim primjerima. Suglasnička skupina *žd* (< **dj*) jedan je od jezičnih elemenata koji leksem određuje kao staroslavenski: *utvrždenie, daždb, dažditi...*⁷⁰⁸ Pavić također bilježi

⁷⁰⁵ U rečenici: kojušu sveti *Apostolj* pripovidali (NK, 41, 15).

⁷⁰⁶ „Zanimljivo je da Emerik Pavić nema leksema *bjelokost* za koji ARj (sv. 1, s. v. *bjèlokost*) tvrdi da se pojavljuje „od prošloga (tj. Od XVIII. – M.S.) vijeka.“ Prema Samardžija (2004: 25).

⁷⁰⁷ U značenju *hator* (tur. *hatyr*) – naklonost, ljubav, volja.

⁷⁰⁸ Damjanović (2008: 70/71).

ovu suglasničku skupinu: *daxdi*⁷⁰⁹ (EIE, 1764, 376, 13; 1808, 306, 20); *daxd* (KNIT, 6, 1; NGD, 43, 21; PD, 226, 7); *daxditi* (OTV, 304, 29); *daxda* (PD, 225, 11); *daxdnicu* (EIE, 1764, 101, 26; 1808, 84, 21). Brojni su drugi primjeri riječi staroslavenskoga podrijetla.⁷¹⁰ *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20) (сътъникъ – satnik, stotnik); *uditi* 'štetiti' (NK, 32, 17) (stsl. *hudъ* – jadan, ubog, loš); *huditi* (FM, 14, 3; 17, 11; 20, 9; 22, 17; 28, 5; 30, 23; 42, 24; 46, 17); *kuditi* (FM, 22, 26) (stsl. *kuditi*); *taſt* (OTV, 369, 16) (stsl. тъстъ – tast); *pinez* (KNIT, 96, 22; PIO, I, 54, 31; EIE, 1764, 466, 2; 1808, 379, 22/23) (stsl. *pēnężъ* – novac, moneta); *hergjavo* (FM, 9, 23) (stsl. гъžда); *iskarnji* (PIO, I, 2, 13) (stsl. *iskrъпъ* – bližnji); *izkernji* (NK, 22, 5); *iskernji* (NK, 39, 7; PIO, I, 130, 32; PD, 88, 23; KNIT, 168, 10/11); *Sobſtvo* (JRNK, 23, 6) (stsl. *sobѣstvo* – bivstvo, osoba); *sobſtvo* (PD, 3, 11); *sobsſtvo* (NK, 41, 9); *Vazam* (EIE, 1764, 219, 2; 1808, 177, 21).

U Pavićev je jezik prodrlo i ponešto hungarizama: *fela* 'vrsta, pasmina, soj' (OTV, 2, 27); *hatar* 'kraj, predio' (NGD, 131, 15; 161, 20); *pasulj* 'grah' (FM, 21, 3) (mađ. *paszuly*), kao i talijanizama: *piat* (tal. *piatto*) (NK, 98, 4); *Abbat* (TDD, 12, 19, 21, 29; 13, 12) (tal. *abate* – opat) *Abbat iliti* stareffina (TDD, 12, 30/31); *Abat*⁷¹¹ (EIE, 1764, 468, 1/2); *murmurati* 'žamoriti, gundati' (TDD, 5, 16; NK, 11, 21; PIO, I, 17, 14) (tal. *mormorare*); *malkaduk* 'padavica' (FM, 36, 11) (tal. *Mal caduco*).

Glagol *milovati* Pavić bilježi u značenju *voljeti*: *Milujefsli* ti privisokoga Boga tvoga stvoritelja? (NK, 21, 21); Kako ti *milujeſs* Boga. Sverhu svega. (NK, 21, 27); Kako *milujeſs* izkernjega tvoga?⁷¹² (NK, 22, 3); A tko krufsku kuvanu *miluje* (FM, 24, 16); Zakon pravi Tomo *milovaffe* (NGD, 207, 3); koi svoju dicu toliko *miluje*, kolikoje *milovao* Moyfia svoi puk (OTV, 127, 18).

Smisaono je ponavljanje u suprotnosti s jezičnom ekonomijom koja teži sažetomu iskazu, no afektivno isticanje komunicirane informacije ponekad zahtijeva upravo tautologiju. U detaljnoj analizi korpusa pleonazama⁷¹³ postoji podjela pleonazama prema broju riječi na jednorječne, dvorječne i višerječne. U Pavića su zabilježeni:

⁷⁰⁹ Della Bella: *Daxdí, daxdjáſce, daxdilloje* (DIZ, 35).

⁷¹⁰ Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.

⁷¹¹ U istome je naslovu novijega izdanja zabilježena riječ *Opat* (EIE, 1808, 381, 6).

⁷¹² Nakon ovoga pitanja postavljeno je pitanje: Zaslužno valja da *ljubimo* izkernjega našeg kako samog sebe? (NK, 22, 5/6).

⁷¹³ Hudeček, Lewis, Mihaljević (2011: 47): „Pleonazme možemo podijeliti prema formalnim (broj riječi, promjenjivost sastavnih elemenata), jezičnim (jezična razina, jezik podrijetla sastavnih elemenata), gramatičkim (gramatički ustroj) i semantičkim kriterijima.“

- *jednorječni pleonazmi: najpervo* (OTV, 1, 6; RK, 123, 19; KNIT, 157, 18; JRNK, 61, 3); *najperva* (KNIT, 299, 9/10); *najpervi* (NGD, 121, 13); *Najpervoga* (NGD, 192, 18); *najposlidnji* (OTV, 424, 4); *najpoglavitii* (NK, 19, 18);
- *dvorječni pleonazmi:*⁷¹⁴ *malanog ditesca* (PIO, I, 51, 32); *malenim ditescom* (PIO, I, 2, 5/6); *bodljivo ternje* (PIO, I, 89, 21); *bodljivoga ternja* (PIO, I, 102, 34); *mladi orlici* (JRNK, 95, 16);
- *višerječni pleonazmi: Kako, i po koi nacsinnamje Bog spašenje obechao?* (NK, 36, 16); Na dan poslidnji suditiche *sve u skupa xive, i mertve* (NK, 29, 17); *I s-hodichom zajedno izvan svega puka bace* (OTV, 149, 26/27); *zajedno s-zarucnicom s-molitvom, i s-csistochom* provede (OTV, 369, 4/5); *zajedno s-svojima* (PIO, II, 69, 2); *Jedan sam Bog* (NK, 19, 23); *Samje jedan Bog, alisu tri Persone.* (NK, 20, 12/13); *durmice, i brez pristanka* (RK, 108, 1).

⁷¹⁴ Tadijanović: *male mervicze* (SPM, 90).

11. ZAKLJUČAK

Višestoljetna vezanost franjevačkih pisaca za jedinstvenu redodržavu Bosnu Srebrenu smjernica je u proučavanju jezika tih pisaca upravo zbog činjenice da su kao pripadnici različitih govornih područja nastojali stvoriti u određenoj mjeri normiran⁷¹⁵ i ujednačen jezični izraz, razumljiv u svim dijelovima redodržave.

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevaca. Pavić je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine. Svojom su svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture hrvatski franjevci stvorili budimski kulturni krug. Djelovanje predstavnika toga kruga usko je vezano uz rad visokih franjevačkih škola u Budimu. Pavić je odgovorno preuzeo književne tradicije⁷¹⁶ svojih prethodnika te je uložio sav raspoloživi trud i znanje ne samo u njihovo nastavljanje već i u njihovo obogaćivanje.

Jezičnom su analizom Pavićevih djela istaknute jezične odlike na četiri jezične razine s osvrtom na grafijski sustav i pravopisna načela:

a) Grafijski sustav i pravopisna načela

U grafijskome sustavu osamnaestoga stoljeća vladala je raznolikost uz osjetnu tendenciju prema monografskim rješenjima (jedan grafem = jedan fonem). Grafijska su se rješenja tražila u južnim (latinski i talijanski) te sjevernim (mađarski) uzorima koje je ujedinila slavonska grafija nudeći u 2. polovici 18. st. sljedeća rješenja:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/g/	/ǵ/	/j/	/l/	/ń/	/ŕ/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	c	cs	ch	cx	gj	j	lj	nj	er	s	sh	z	x

⁷¹⁵ Gabrić-Bagarić (2007: 134): „Djelovanje u istoj redodržavi povezivalo je franjevačke pisce – pripadnike različitih govora i poticalo ih na stvaranje književnoga izraza kojim će se gorovne razlike prevladati. Književni izraz morao je biti na neki način normiran, ujednačen i podjednako razumljiv u svim dijelovima redodržave. Unatoč jadikovkama onodobnih pisaca da svaki franjevac piše na svoj način, koje su se uglavnom odnosile na grafijske neuskladenosti, franjevačke pisce odlikuje jedan fond zajedničkih karakteristika, posebno na razini jezične nadgradnje, tj. u leksiku i sintaksi, koje njihovu jeziku omogućuju atribut književni, a to uvijek pretpostavlja odredenu normiranost i ujednačenost.“

⁷¹⁶ Pavić je „nastavio i proširio Mecićevo nastojanje u prilagođivanju biblijskih tekstova za molitvene potrebe vjernika, Filipovićev napor oko prikladnih homiletičkih sadržaja, Braćulevićevu zauzetost za promicanje duhovnosti književnim prilozima, Baćićevu i Vilovljevo djelovanje na polju teološke kontroverzije na narodnome jeziku, Kesićev zahvat na hrvatskome lekcionaru, Lipovčićev zanos za katehetičku literaturu kao i Stražemančeva ostvarenja u historiografiji. Nastavio je također Mecićevu, Bračuljevićevu, Vilovljevu, Kesićevu i Lipovčićevu brigu oko hrvatskoga pravopisa.“ (Hoško, 2002: 168).

Presudan je utjecaj na Pavićevu grafiju imao Stjepan Vilov koji djelom *Razgovor priateljski megju kerstianinom i ristianinom* (Budim, 1736.) učvršćuje latiničku grafiju budimskoga kruga ukidajući gotovo sve dvostrukosti. U djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić je u Vilovljevu čast spjevalo pjesmu od 70 stihova *Od Slovosloxa Slovinskoga* u kojoj je stihovanim pravopisnim pravilima iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio.

Pavićeva grafijska rješenja podrazumijevaju više grafemskih mogućnosti za određene foneme:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/g/	/ǵ/	/j/	/l/	/ń/	/ł/	/s/	/š/	/z/	/ż/
grafem	c	cs, cf	ch	cx	gi, gi, g	j, i	lj, li	nj, ni	er, ar	s, ʃ	sf, fs, ff, ss, sh	z	x

Kada je riječ o pravopisu, u Pavića se morfonološko načelo isprepliće s fonološkim. Jednačenje suglasnika po zvučnosti na granici korijenskoga morfema i prefiksa najčešće nije zabilježeno, ali je u nekim primjerima i zabilježeno: *izpovidi* (TDD, 3, 22); *ispovidi* (NK, 5, 26; TDD, 5, 30). Dentalno *t* i *d* čuvaju se u primjerima: *sudcem* (PD, 90, 4); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12), ali se također i gube: *fucu* (RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10).

b) Fonološko-morfonološka razina

Emerik Pavić svoja djela piše ikavskom štokavštinom,⁷¹⁷ dok su ekavski refleksi jata zabilježeni u izdvojenim primjerima. Maretić (1910: 151) bilježi kako slavonski pisci *jat* obično označavaju grafemom *i*, ali se u nekim može naići na primjere koji potvrđuju grafeme *e/je/ije* (pisano *ie*). Ekavizmi se u Pavićevu jeziku pojavljuju rijetko, a najviše ih je u djelu *Tri dara duhovna*, dok su u ostalim njegovim djelima znatno manje zastupljeni. Pojedine riječi Pavić bilježi obama likovima, npr. riječ *koren* (EIE, 1808, 3, 19); *korin* (EIE, 1764, 3, 27; PD, 115, 16). Leksički su ekavizmi, npr. *staroeffina* (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9), mogli biti i rezultat utjecaja starijih pisaca i leksikografa. Dvoslov *ie* ponekad je bilježen u primjerima gdje je bio dugi jat: *diete* (NK, 34, 26; 45, 14; JRNK, 9, 7; PIO, II, 110, 23; EIE, 1764, 59, 3; 60, 6; 1808,

⁷¹⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 136): „Jezik franjevačke književnosti kao konzistentan sustav, zbog čega mu i možemo pripisati naziv koine, izvjesno je utjecao u 19. st. na odluku da se hrvatski standardni jezik temelji na štokavskoj osnovi.“

49, 17; 50, 14); *sieno* (EIE, 1808, 354, 1), *siena* (EIE, 1808, 353, 26), a u ranijem ju je izdanju istoga naslova zabilježen ikavizam: *ſino* (EIE, 1764, 434, 4); *ſina* (EIE, 1764, 434, 3).

Na fonološko-morfonološkoj razini Pavićeva jezika promatrane su samoglasničke i suglasničke alternacije, gubljenje samoglasnika i suglasnika, gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina, pojava sekundarnih samoglasnika, suglasnika i samoglasničko-suglasničkih skupina. Slogotvorno *r* u Pavića je uglavnom zabilježeno uz popratno *e*, a rijetki su primjeri zabilježeni uz popratno *a*: *tarpeze* (OTV, 595, 1); *Karſtjanah* (PD, 131, 21); *darvu* (NK, 20, 27). Iste su riječi zabilježene uz popratno *e*: *terpeze* (OTV, 595, 1); *Kerſtiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8); *dervu* (OTV, 5, 20; NK, 20, 24).

Nedosljednost u bilježenju suglasnika *h* karakteristika je jezika starih slavonskih pisaca, kao i dalmatinskih i bosanskih pisaca, koju potvrđuju i Pavićeva djela. Gabrić-Bagarić (2007: 137) ističe kako je „nedosljednost u pisanju i uporabi glasa *h*“ jedna od odlika franjevačke *koine*. Suglasnik *h* Pavić izostavlja na početku, u sredini i na kraju riječi, ali ga i bilježi na početku, u sredini i na kraju riječi. Suglasnik *h* u slavonskom se dijalektu ili gubi ili zamjenjuje suglasnicima *j* (*orěj*), *v* (*krüva*) ili *k* (*siromäk*), a zamjenjivanje je suglasnika *h* zabilježeno i u Pavića. Suglasnik *h* može biti zamijenjen glasom *v*: *skuva* (OTV, 419, 13); *fuvoi* (PIO, II, 70, 27). Unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*: *zaktivna* (NK, 18, 16; RK, 89, 14; KNIT, 283, 3; 300, 25; PIO, II, 112, 11); *nekti* (TDD, 12, 28; NGD, 7, 18; 212, 3; OTV, 28, 18; PIO, I, 7, 9). Pisci 18. stoljeća suglasnikom *h* bilježe dužinu prethodnoga samoglasnika na početku ili u sredini riječi.

Izostajanje intervokalnoga *j* u Pavića je dominantnije nad bilježenjem intervokalnoga *j*. Intervokalno *j* najčešće nije zabilježeno u sljedećim kombinacijama: *i + i*; *i + e*; *o + i*; *i + u*; *i + a*. Protetsko *j* Pavić dodaje zamjenici *ih* u reducirano obliku (bez suglasnika *h*): *Jefſji* sedam (JRNK, 146, 11), kao i riječima koje počinju samoglasnicima: *jaram* (< prasl. **(j)arъmo*) (OTV, 124, 31; PIP, 2, 22); *jopet* (RK, 2, 14).

Pavić bilježi primjere u kojima je rotacizam proveden: *more* biti (TDD, 12, 25; OTV, 503, 10); *morese* rechi (EIE, 1764, 436, 22; 1808, 356, 9), ali i primjere u kojima nije proveden: *moxe* (OTV, 180, 20; PIO, I, 24).

Razjednačivanje se provodi nestajanjem razlikovnog obilježja, prelaskom suglasničkih skupina *mn*, *zn* u *ml*, *zl*: *mlogo* (TDD, 10, 13; OTV, 537, 15; NK, 7, 15; FM, 48, 18; PIO, I, 69, 19; PD, 32, 6; EIE, 1764, 312, 7; 1808, 253, 18); *zlamenje* (TDD, 11, 5; 13, 11; NK, 4, 18; 34, 23; KNIT, 169, 2; 300, 10; JRNK, 14, 4; PIO, I, 129, 17; NGD, 153, 13). Suglasničku skupinu

vn Pavić bilježi ako *m* i *n* pripadaju različitim morfeima: *tavnosti* (EIE, 1764, 63, 19; 1808, 53, 17; PIO, I, 6, 8/9). Razjednačivanje se u Pavića provodi i nestajanjem suglasnika: *blagosov* (TDD, 3, 17; NK, 99, 7); *proklefstvo* (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20); *Kraljeftvo* (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18).

U slavonskome je dijalektu uobičajeno umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* (*mòlit*). Ovakvo umekšavanje bilježi i Pavić: *privolji* (OTV, 369, 17; RK, 167, 3; PIO, I, 48, 18); *obnevoljili* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21). Ivšić (1907: 115) upozorava kako je prema tome nastao oblik *mólba*, a blježi ga i Pavić: *moljbu* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 291, 27; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16). Pavić je bilježio i depalatalizaciju palatalnih suglasnika pred sufiksom *-enje/-anje*: *xivlenje* (OTV, 353, 4; NK, 14, 5); *poxelenja* (EIE, 1764, 317, 5; 1808, 257, 13); *molenja* (JRNK, 114, 7; 115, 3; PD, 134, 12; 198, 12). U Pavića je potvrđena i depalatalizacija suglasnika *nj*: *suxanštva* (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3); *toran* (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18; EIE 1764, 102, 12; 1808, 85, 3).

Kada je riječ o glasovnim promjenama, Pavić ih u brojnim primjerima ne bilježi, ali ih također i bilježi. Za glasovnu promjenu jotacije bitno je napomenuti kako je Pavić dobro razlikovao foneme /ć/ i /ǵ/ od suglasničkih skupina *tj*, *dj*. Izostanak je jotacije zabilježen brojnim primjerima: *kerftjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *miloserdje* (NK, 11, 16; RK, 39, 23; PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *grodzje* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2); *rodjaka* (OTV, 126, 31; 181, 12; RK, 80, 17; NGD, 177, 22). Jotacija je u Pavića također zabilježena brojnim primjerima: *brachi* (OTV, 126, 26; PIO, I, 6, 18; PIP, 130, 13); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 222, 29; 379, 25; JRNK, 14, 6); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19); *osugjenje* (RK, 88, 18; PD, 33, 11); *milosergja* (RK, 39, 21; KNIT, 283, 21; EIE, 1764, 3, 17; PIP, 131, 3); *milosergje* (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18).

Stare suglasničke skupine **stj*, **skj* i nove, nastale nakon gubitka poluglasa, daju suglasničku skupinu šć. Pojava štakavskih oblika može odražavati težnju prilagođavanja jezika štokavsko-štakavkoj normi. Naporedna uporaba št/šć jedna je od odlika franjevačke *koine*. U Pavića su prisutni šćakavizmi: *dopusschaju* (TDD, 3, 14); *jifische* (FM, 23, 4); *puffchati* (PIO, I, 91, 31); *propuscha* (OTV, 596, 12/13); *miloschom* (NK, 36, 20); *Utocfissche* (PD, 131, 19); *utocfissche* (PIP, 135, 4); *utocfissche* (KNIT, 222, 19). Štakavizmi su oprimjereni riječima:

odpushta (TDD, 8, 11); *isftu* (NK, 99, 2; PIO, I, 17, 18); *istete* (EIE, 1764, 95, 15); *ishtete* (EIE, 1808, 79, 16); *zaisfte* (OTV, 53, 12; PIO, I, 128, 20); *Navisstujuch* (NGD, 9, 6); *ocsifsteni* (EIE, 1764, 316, 8); *ocsishteni* (EIE, 1808, 256, 24).

U Pavića je potvrđeno provođenje palatalizacije: *pecsen* (FM, 17, 11); *ocſiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *Knjixici* (PD, 263, 13); *knjixice* (NGD, 118, 13); *dusſicu* (TDD, 10, 12; 14, 12); *osugjenicſe* (RK, 85, 1); *griffnicſe* (PIO, I, 126/127, 36/1); *griffnicſe* (PD, 113, 5); *kruſſe* (PD, 31, 3).

U dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilarizacija često izostaje: *u knjigi* (TDD, 1, 17; 3, 23); *ù tugi* (EIE, 1764, 55, 17; 1808, 46, 25); *na ſverhi* (NK, 4, 9); *po muki* (RK, 61, 14; PD, 133, 13); *ù ſsipki gvozdenoj* (PIP, 3, 6); *dobroj odluki* (KNIT, 263, 4). U nominativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* pred gramatičkim morfemom *-i* velari prelaze u sibilante: *cslanci* (NK, 3, 1; 25, 3; PD, 86, 9); *podloxnici* (PIO, I, 1, 13); *Proroci* (OTV, 632, 11; RK, 60, 10; KNIT, 301, 12; NGD, 8, 11; EIE, 1764, 248, 19; 1808, 201, 11); *grifſnici* (NK, 122, 12; PIP, 255, 8); *vojnici* (EIE, 1764, 242, 22; 1808, 196, 16); *jezici* (JRNK, 152, 15).

Provodenje sibilarizacije u pridjevskim i zamjeničkim oblicima utjecaj je dalmatinskih pisaca, a Pavić bilježi: *ubozih* (PIP, 13, 4; PD, 172, 10; KNIT, 382, 33). Pavić uz *Pridrazi* (EIE, 1764, 434, 13; 1808, 354, 10) bilježi i *Pridragi* (EIE, 1764, 437, 3; 1808, 12), a uz *fvi kolici* (PIO, I, 54, 34; PIO, II, 75, 11; NGD, 13, 18) bilježi i *fvi koliki* (OTV, 261, 26; PIO, I, 48, 27/28).

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci: *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; RK, 2, 18); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *odkud* (OTV, 320, 11; NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11); *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *ljubko* (FM, 12, 16); *robſtvu* (PIO, II, 74, 12); *neznabokki* (RK, 112, 2); *Neznabokci* (NGD, 7, 13); *krivoboxke* (OTV, 349, 24); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobſtvih* (PD, 118, 21); *Sobſtvo* (JRNK, 23, 6); *Prisobſtvenjem* (RK, 4, 10).

Premda u Pavića brojni primjeri potvrđuju provođenje morfonološkoga načina pisanja, zabilježeni su i oni koji ukazuju na ispreplitanje morfonološkoga pravopisa s fonološkim. Na granici korijenskoga morfema i prefiksa Pavić katkad bilježi jednačenje po zvučnosti: *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iftira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *raſtvara* (FM, 41, 12); *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *uſterpljiv* (RK, 23, 12). Jednačenje po zvučnosti Pavić katkad bilježi i na granici korijenskog morfema i sufiksa: *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *ſercxbə* (TDD, 3, 21); *friſku* (OTV, 692, 11); *ulisti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

Pavić bilježi i jednačenje po mjestu tvorbe: *laſnje* (OTV, 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *najlaſnje* (JRNK, 69, 6); *najlaſnje* (PIO, I, 70, 14); *laſnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *proſnju* (PIO, I, 129, 28).

U Pavića su u nekim riječima sačuvani dentalni se suglasnici *d* i *t*: *kripoſtan* (NGD, 86, 5; PIO, I, 49, 16/17); *xalostni* (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalostni* (EIE, 1808, 47, 29); *koriftno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25); *poſtne* (PD, 90, 16); *boleſtne* (NK, 13, 8); *ogozdbina* (PIO, I, 19, 5); *ſudcem* (PD, 90, 4); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23). Pavićeva kolebanja potvrđuju i primjeri koji slijede fonološki način pisanja te se gube dentalno *t* i *d*: *bolesnik* (RK, 9, 17); *osugjenje* (PD, 33, 11); *ſucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10).

c) Morfologija

Opći pregled sklonidbe u Pavića otkriva prisutnost (staro)štokavskih oblika u kombinaciji s novijim oblicima.⁷¹⁸

Pavić bilježi novoštokavske duge množinske oblike jednosložnih imenica muškoga roda: *duhovi* (NK, 27, 7); *finovi* (KNIT, 379, 15); *dimovi* (FM, 42, 19); *darovi* (OTV, 139, 9), a bilježi i likove bez množinskoga infiksa (-ov/-ev-): *Oci* (TDD, 5, 31; OTV, 138, 29; 182, 18; NK, 99, 3; RK, 123, 10; 161, 15; KNIT, 401, 16); *Sini* (NGD, 159, 17); *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11).

Noviji gramatički morfem *-ama* Pavić bilježi u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica *e-vrste* i *a-vrste* srednjeg roda te u lokativu i instrumentalu imenica *a-vrste* muškoga roda. Dativ, lokativ i instrumental množine imenica *i-vrste* zabilježen je novijim gramatičkim

⁷¹⁸ Despot (2005: 134): „Očito je kako morfološki sustav slavonskih franjevaca u sklonidbi imenica još uvijek odlikuju (staro)štokavski oblici, uz prisustvo i novijih oblika.“

morfemom *-ima*, a ovaj se gramatički morfem javlja i u instrumentalu množine imenica *a-vrste* muškoga roda.

Oblici s množinskim infiksom *-ov-* u nominativu množine imenica muškoga roda *a-vrste: sinovi* (KNIT, 379, 15), u Pavića su bilježeni i bez množinskoga infiksa: *Sini* (NGD, 159, 17), što je u skladu s čakavskom tradicijom. Množinski je infiks *-ov-* preuzet iz stare *u-promjene*, a u množini imenica *o-/jo- promjene* muškoga roda imao je razlikovnu ulogu te se dodavao genitivu množine da bi se taj padež razlikovao od nominativa jednine. U akuzativu množine imenica *put* u Pavića je zabilježena kratkom i dugom množinom: *pute* (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 21; PD, 245, 2); *puteve* (PIO, I, 68, 24; KNIT, 224, 23). Maretić (1910: 162) ističe kako od slavonskih pisaca jedino Pavić bilježi množinski morfem *-ev-*, dok ostali bilježe *-ov-*. Rjeđi su oblici u akuzativu s množinskim infiksima *-ov-*: *oblakove* (TDD, 13, 17); *klašove* (OTV, 213, 10; PIO, I, 104, 9) i *-ev-*: Da nisu *bunareve* (...) otrovali (RK, 99, 20); à *bunareve* (OTV, 374, 6). Maretić (1910: 157) oblike *bunarovi*, *bunarove* navodi među primjerima „dugog plurala koji bi u današnjemu kњiž. jeziku bili više ili maće neobični“.

Nulti gramatički morfem (\emptyset) u genitivu množine obilježje je starine koje ne postoji u sklonidbenome sustavu slavonskih franjevaca, a nije potvrđeno ni u Pavića. U Pavića je gramatički morfem *-a(h)* zabilježen u genitivu množine imenica muškoga i srednjega roda *a-vrste*, te u genitivu množine imenica ženskoga roda *e-vrste*. Kašić i Della Bella ne propisuju ovaj gramatički morfem, ali ga propisuju slavonski gramatičari, a završno su *h* vjerojatno preuzeli iz njemačkih gramatika. Tadijanović bilježi ovaj množinski genitivni gramatički morfem primjerima: na mlogo *nacfinah* (SPM, Ubavistenye, 10); imao trideset *naukah* (SPM, Ubavistenye, 18); na toliko moih *listah* (SPM, 175). „O razlozima uporabe slova *h* piše Reljković: „*Slovo h sluxi nakraju ricsi za rastaviti casus jedan od drugoga, napril: Nominativo plurali ovi ljudi. Genitivo ovih ljudih.*“⁷¹⁹ Košutar i Tafra (2014; 377) upozoravaju kako je „dočetno *h* u imeničnom genitivu množine slovopisni znak za dužinu“, što bi značilo da nije dio gramatičkoga morfema i da se ne izgovara. U genitivu množine *a-vrste* imenica muškoga i srednjega roda te imenica ženskoga roda *e-vrste* Pavić bilježi i gramatički morfem *-i(h)* koji je preuzet iz *i-vrste*, a zabilježen je i bez završnoga *h*: od *talenti* (OTV, 599, 15). I posavski se govor odlikuje ovom karakteristikom: (*od*) *Brodánī*, (*od*) *kućānī, soldáti*⁷²⁰

⁷¹⁹ Prema Despot (2006: 117).

⁷²⁰ Ivšić (1913: 210).

Nasljedujući tradiciju Pavić u dativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* bilježi stariji gramatički morfem *-om* (< *omъ*) iza palatalnih i iza nepalatalnih suglasnika. U instrumentalu množine Pavić također rabi gramatički morfem *-om*. U slavonskih je pisaca za dativ množine najobičniji „oblik na *-om (-em)* ili *-ovom (-evom)*“.⁷²¹ Lik *ljudma* (TDD, 9, 22; OTV, 182, 2; RK, 97, 24; KNIT, 168, 4; FM, 36, 22; JRNK, 159, 2; EIE, 1764, 5, 14; 1808, 5, 1; PIO, I, 5, 33; NGD, 74, 1) (< *ljudьma*) sačuvan je prema dativu dvojine stare muške *i-promjene*, a dvojinski gramatički morfem *-ma* Pavić rabi i u drugim primjerima: *zubma* (FM, 28, 5); *sinovma* (RK, 16, 18; OTV, 126, 26). Della Bella bilježi oblike *gljûdem*, *gljudim* (DIZ, 7), a oblik *lúdma* sačuvan je i u posavskom govoru (Ivšić, 1913: 215). U slavonskih su pisaca rijetki oblici na *-ma*, a još su rjeđi oblici na *-im* i *-ama*.

U kajkavskom je narječju akuzativ za neživo bez prijedloga oblikom jednak genitivu, a u Pavića su također imenice koje označuju neživo zabilježene gramatičkim morfemom za živo *-a*: *krečsa* (FM, 44, 25); *perssina* (FM, 16, 14).

Vokativ jednine imenica muškoga roda *a-vrste* ima iza nepalatalnih suglasnika gramatički morfem *-u*: *Sinu* (NK, 16, 2; EIE, 1764, 54, 20; 1808, 46, 6; PD, 130, 5); *Poglavaru* (PD, 172, 10). U slavonskih je pisaca iza nepalatalnih suglasnika u vokativu rjeđi gramatički morfem *-u*, međutim Maretić (1910: 159) gotovo u svakoga pisca nalazi po koji primjer. Kašić i Della Bella za vokativ jednine imenica muškoga roda bilježe gramatički morfem *-e*, a Bernardin Splićanin u svome *Lekcionaru* (1495.) „iza nepalatalnog suglasnika u vokativu jednine piše nastavak *-u*: *sinu*“.⁷²²

Maretić (1910: 161) navodi kako je u slavonskih pisaca najčešći gramatički morfem u lokativu množine *-ih*, često bilježen bez završnoga *h*. Ovaj gramatički morfem u Pavića nije potvrđen brojnim primjerima u sklonidbi imenica *a-vrste* muškoga roda. Gramatički je morfem *-i* u lokativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* osobina posavskoga govora. Kašić u lokativu množine propisuje gramatičke morfeme *-ih* i *-i*. U sklonidbi imenica srednjega roda *a-vrste* Pavić prema preporuci starih gramatičara u lokativu množine bilježi gramatičke morfeme *-ih / -i*.

U Pavića je u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda *i-vrste* najčešći gramatički morfem *-jom*, premda ovaj gramatički morfem ne rabe ni Kašić ni Della Bella. Gramatički morfem *-jom* mogao je prodrjeti iz instrumentalala *a-* i *e-vrste* (*-om*). Imenice ženskoga roda *e-*

⁷²¹ Maretić (1910: 160).

⁷²² Despot (2006: 115).

vrste u instrumentalu množine uz noviji gramatički morfem *-ama* imaju i stare gramatičke morfeme *-ami / -am*.

Glagol *dati* izведен je od korijenske osnove *dad-*, te Pavić bilježi oblike: *pridadem* (RK, 39, 8); *dadeſſ* (KNIT, 298, 4); *dade* (TDD, 10, 3; NK, 98, 4; KNIT, 298, 23). Kašić i Della Bella propisuju likove na *-m*, a rječnička građa također potvrđuje takve oblike: Habdelić, *Dajem* (RS); *Imam* (RS); *Znam* (RS); Belostenec, *Imam* (GAZ I, 619; GAZ II, 142); *Znam* (GAZ I, 1091; GAZ II, 638); *Dajem* (GAZ I, 940; GAZ II, 63). Tomo Maretić (1910: 191) navodi kako se u slavonskih pisaca pojavljuju i duži (*dadem*, *dadoh*, *imadem*, *imadoh*, *znadem*, *znadoh*) i kraći oblici ovih glagola.

Maretić (1910: 185) upozorava na trojake oblike prezenta glagola *reći*: *rečem*, *rečeſ*; *rek nem*, *rekneſ* i *rekmem*, *rekmeſ*, objašnjavajući treći oblik analogijom prema *otmem*, *uzmem*, *počmem*. Ovaj je oblik u slavonskih pisaca rijetko zabilježen, a Pavić ga potvrđuje primjerima: *rekme* (OTV, 530, 20/21; NK, 1, 21); *izrekme* (OTV, 270, 16).

U današnjem se standardnom jeziku aorist „tvori od svršenih glagola i po tome je komplementarno prošlo vrijeme s imperfektom, koji se tvori od nesvršenih glagola“.⁷²³ Slavonski pisci, tako i Pavić, aorist tvore i od nesvršenih glagola, te on tada ima značenje imperfekta. To je u jezikoslovnoj praksi poznato, naslijedeno iz staroslavenskoga razdoblja.

U 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem *-au*: *sluxau* (OTV, 149, 4; JRNK, 14, 3); *govorau* (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *blagosīvau* (...) *govorau* (PIP, 114, 13, 14); *pridhogjau*, i koja *naslidovau*, *vapiau* (KNIT, 144, 4/5).

Imperativni je oblik glagola *biti* za 2. i 3. lice jednine u Kašića: *bùdi tí*; *bùdi òn* (ILI, 92) i Della Belle: *Budi tij*; *budi on* (DIZ, 20) popraćen zamjenicama *ti* i *on*, u svrhu izbjegavanja gramatičke homonimije. Tadijanović bilježi imperativne oblike uz zamjenice: Smirom *ti Siddi!* *Mucsite vi!* (SPM, 97), ali i bez njih: *Pristanni!* (SPM, 97). Pavić na mjestima uz imperativni oblik glagola bilježi i zamjenicu: *Govori ti nami Moysia* (OTV, 124, 26); *Nam prosviti ti pameti* (JRNK, 152, 4). Riječcu *der* Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Motriderte* (PIO, I, 54, 24; OTV, 113, 18). Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

⁷²³ Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak, Katičić (1991: 697).

Glagolski pridjev trpni izведен je složenicama glagola *ići* od korijena -ščd- i nastavka -*t*, -*ta*, -*to* (uz razjednačivanje *dt* > *st*): *naſſaſt* (PIO, I, 102, 24); *naſſaſta* (RK, 50, 15); *naſſaſti* (KNIT, 301, 13). Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe da „Kao izrazitu odliku književnoga jezika svi bosanski franjevački pisci usvajaju glag. trpne pridjeve glagola izvedenih od *iti* u arhaičnom obliku: *naſast*, *prošast*, *doſast* (Gabrić-Bagarić 2001: 71).“

U starih su gramatičara propisani i naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*, a u Pavića je perfekt zabilježen uglavnom nenaglašenim oblikom prezenta glagola *biti* u svim glagolskim licima: *vidioſam* (TDD, 1, 4; PIP, 287, 15); *Kupioſam* (KNIT, 224, 11). Perfekt s naglašenim oblikom prezenta glagola *biti* također je zabilježen: *jesu bile* (TDD, 7, 18); *ispunjivali jesu* (PIO, I 54, 22) *dopuſtila jeste* (KNIT, 263, 5); *duxni jesu* (OTV, 22, 19/20).

Pavić, poput Kašića i Della Belle, pluskvamperfekt tvori glagolskim pridjevom radnim i imperfektom glagola *biti*, kombinirajući dulje i kraće imperfektne oblike toga glagola: *biaſſe ucsinio* (TDD, 13, 12); *biaſſe izbavio* (NGD, 176, 18); *biaſſe umro* (EIE, 1764, 219, 3/4; 1808, 177, 22). Pavić, međutim, pluskvamperfekt tvori i perfektom uz glagolski pridjev radni: *zapovid jeste bio dao* (PIO, I, 50, 19); *kakoje ottvorio bio Geizi* (OTV, 447, 10).

Prema preporukama starih gramatičara, kada iza infinitiva slijedi nenaglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić u infinitivu bilježi završno -*i*: *bitiche* (TDD, 8, 31; OTV, 5, 15; 213, 1; EIE, 1764, 63, 20; 1808, 53, 17/18; PIP, 166, 1; PIO, II, 68, 21); *Viditiche* (EIE, 1764, 243, 14; 1808, 197, 2). Pavić bilježi i futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom te nastaju oblici: *blagoſivachu* (PIP, 292, 11); *primiche* (PIO, II, 112, 4/5; EIE, 1764, 434, 9; 1808, 354, 5/6); *zatrubiche* (JRNK, 162, 12); *Ljubichu* (KNIT, 222, 18). Futur se ponekad izriče u konstrukcijama s naglašenim oblicima glagola *htjeti*: *oche biti* (TDD, 7, 22; OTV, 506/507, 32/1; PIO, I, 49, 2; RK, 14, 16); ù vik *oche ljubiti* (NK, 43, 4).

Dvojaku tvorbu futura egzaktnog predlaže Della Bella: *kada budem imatti*; *kad budem imáo* (DIZ, 24). Futur tvoren svršenim prezantom glagola *biti* i infinitivom zabilježen je i u Pavića: *umriti bude* (EIE, 1764, 435, 15; 1808, 355, 6/7); Tko *bude imati* blago ovoga svita, i *viditi bude* brata svoga potribu imati (KNIT, 223, 6/7). I Maretić (1910: 196) ukazuje na ovakvu tvorbu futura: „U nekijeh se pisaca nalazi po koji primjer za futurnu svezu *budem nositi*, *budeš čuvati*“. Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe kako je futur II. u obliku *budeš* + infinitiv također općepoznata odlika franjevačkih pisaca.

U tvorbi kondicionala u slavonskih je pisaca prisutna upotreba oblika *bismo*, *biste* za 1. i 2. lice množine, ali je prisutna i težnja da se pomoći glagol izjednači za sva lica kondicionala (*bi*). Tadijanović bilježi: *ondabiste* znalli (SPM, 145). Ova je težnja uzrokovana jezičnom ekonomijom, a vrlo je snažna u razgovornome jeziku. U prvoj licu množine Pavić bilježi pomoći glagol *bi*, ali i *bismo*: mi fami razumnim nacsinom *nebi hotili* (NK, 39, 4); danam ottvori Ocfi (...) *vidilibismo* (OTV, 447, 11).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je u upotrebi pasiva kojega Pavić često bilježi: da Davidu Kralju *oprositen bi* grih (TDD, 5, 6); pokore (...) *jesu naregivane*, i *izversivane bile* (TDD, 7, 28/29); *poslana jest* (EIE, 1764, 252, 8); *poslana jest* (EIE, 1808, 204, 8).

d) Sintaksa

Budući da su sintaktičke odlike uvjetovane vrstom teksta, činjenica da je nabožna literatura dominantna u franjevačkim pisaca određuje karakter sintakse njihovih djela. Prevodeći djela s latinskog ili kojeg drugog jezika, prerađujući ih u cilju prilagodbe zahtjevima čitalačke publike, pisci su se u velikoj mjeri oslanjali na jezik izvornika. Stoga su sintaktički kalkovi jedna od istaknutijih značajki jezika 18. stoljeća.

Pavić u djelu *Epistole i Evangjela* (Budim, 1764.) u predgovoru POLJUBLJENIMA SSTIOCEM izrijekom potvrđuje vjernost izvorniku u prevođenju: „xelechih imati Sveto Pismo baš onako, kakoje ù sebi, od ricsi do ricsi. Evo poljubljena Bratjo Sveta Evangjelja i Epistole baš od ricsi do ricsi“ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 1, 5-9; 1808, 1, 5-10).

Prevođenje *od ricsi do ricsi* rezultira sintaktičkim kalkovima koji su prisutni i u Pavića. Upotreba konstrukcija s infinitivom rezultat je utjecaja latinskoga jezika. „Na sintaktičkoj razini za jezik franjevačkih pisaca svojstvena je prije svega vrlo obilata uporaba raznolikih infinitivnih konstrukcija, i to i u 17. i u 18. i u 19. stoljeću.“⁷²⁴ Zamjena infinitiva vezom *da + prezent* česta je u Pavića: valja *da probudi* fve velike (OTV, 350/351, 32/1). I Della Bella bilježi: Nechjee *da podnoſſe* (DIZ, 44).

Sintaktički kalk *za + infinitiv* preuzet je iz latinskoga jezika: Od nacsina *za xiviti* (FM, 15, 10). U rečenicama kojima se izriče neka namjera učestala je konstrukcija *za + infinitiv*: i svukoliku kerv moju proliosam *za izbaviti* tebe iz proklestva (PIO, I, 51, 33). Gabrić-Bagarić

⁷²⁴ Pranjković (2008: 21).

(2007: 138) ističe kako je najizrazitija zajednička osobina svih pisaca 18. stoljeća upotreba konstrukcije *za + infinitiv* kao zamjena za zavisnu, najčešće namjernu rečenicu.

Pavić infinitiv rabi kao dopunu glagolu *imati* kada je taj glagol u značenju *morati*: Nacfin, po kojemuše Misnik *ima vladati* (RK, 7, 18/19). Isto je i kada je riječ o negaciji: Ti kifelog *nemaſs piti* piva (FM, 14, 24); Od bubaſe *nemaſs bojat* nishta (FM, 34, 17).

Konstrukcijom prezenta glagola *imati* i infinitiva, koja je sintaktički kalk prema latinskim konstrukcijama, izriču se buduće radnje koje se bezuvjetno moraju izvršiti: *ima dochisuditi* xive, i mertve (NK, 3, 11).

Maretić (1910: 228) kao još jednu osobinu slavonskih pisaca navodi kako prezent glagola tvorenih prefiksom *uz-* rabe za izricanje budućega vremena: tko *uzviruje*, i kershten bude (JRNK, 50, 8).

Svršeni prezent glagola *biti* i infinitiv u značenju futura II. uobičajena je konstrukcija slavonskih prevoditelja, a propisuje ju i Della Bella: Ako koi meni *bude sluxiti*, poshtovatice njega Otac moi (EIE, 1764, 193, 19; 1808, 158, 19/20). I Maretić navodi ove futurne sveze dvovidnog prezenta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva u nekih slavonskih pisaca.

Uz glagol *valjati* Pavić također bilježi dopune u infinitivu: berzo *valja privoljiti* (RK, 167, 17); *odgovoriti valjade* (KNIT, 298, 25).

Glagol *činiti* pojavljuje se u vezi s infinitivom u sljedećim primjerima: à oprostjenje *cfini* ù slavi *pivati*, i *radovatise* (TDD, 9, 25); Od jiſcha, koja *csine debljat* (FM, 11, 23); *Csine debljat*, i zdravo ſtajati (FM, 12, 5); *ucfini* tolike od ſvog puka *posmicati* (OTV, 127, 29/30); *cfini naviſtiti* (PIO, I, 48, 27).

Konstrukcija (*u*)*činiti + akuzativ + infinitiv* zabilježena je u Pavića: pokaranje vrimenito *cfini Duffu* ù vatri *jaukati*, i *plalati* (TDD, 9, 24/25); Ono *cfini ljude veseliti* (FM, 58, 11). Franjevačka *koine* odlikuje se poznavanjem ove konstrukcije, a zabilježena je i u dalmatinskih franjevaca 18. stoljeća (Gabrić-Bagarić, 2007: 139).

Latinske su konstrukcije uzorom slavonskim piscima, što je posebno vidljivo u upotrebi genitiva. Ablativ je u starih gramatičara normiran vezom prijedloga *od + genitiv*, te je ova prijedložno-padežna veza česta i u Pavića. Prijedlog *od + genitiv* Pavić rabi u značenju *o + lokativ*: uze Isus prigodu *od Ivana* pripovidati (OTV, 536, 4). Latinski jezik odlikuje upotrebu posvojnih genitiva, a Pavić bilježi primjere genitiva s prijedlogom *od*: Biskupom *od Cordube*

(RK, 123, 21/22). Ova prijedložno-padežna veza u današnjem standardnom jeziku odgovara posvojnom (besprijedložnom) genitivu kojega bilježi i Pavić: svitlošt *ljubavi* (PIO, I, 6, 8).

Slavonski pisci bilježe instrumental s prijedlogom i kada on označuje sredstvo, a u Pavića su brojni takvi primjeri: obuffatii *s-rukama* (OTV, 537, 1). Rjeđe je instrumental sredstva zabilježen bez prijedloga: *sabljom, kamenjem* (...) smicaju (OTV, 151, 26/27).

Slavonski su pisci, tako i Pavić, pod utjecajem latinskoga jezika upotrebljavali množinu srednjega roda zamjenica i pridjeva za sve što nije precizno određeno u nabranju, a u svrhu isticanja i preuveličavanja izrečenoga: *svamu* kaza po redu (TDD, 12, 6).

Budući da je Pavić prevodio s latinskoga i njemačkoga jezika, utjecaj se tih jezika prepoznaje u smještanju glagola na kraj rečenice: nauk S. Pavla iſtinit *bio* (OTV, 182, 24).

Postpozicija pridjeva u hrvatskome jeziku ima dugu tradiciju: „U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku postpozicija pridjeva smatra se manje obilježenom od antepozicije, a rezultat je utjecaja grčkoga i latinskoga jezika, s kojih su se tekstovi prevodili.“⁷²⁵ Budući da je i Pavić prevodio s latinskoga jezika, postpozicija pridjeva potvrđena je i u njega: panj *vinski* (TDD, 1, 11). Antepozicija pridjeva u Pavića također nije rijetkost: *Zelene loze* (TDD, 2, 24/25), a anteponirani atributi prevladavaju u primjerima koji označuju svetost: *Sveta Cerkva* (OTV, 5, 22). U imenima svetaca težnja antepoziciji potpuno prevladava: *Sveti Pavao* (JRNK, 35, 1).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je i u ispisivanju posvojnih zamjenica u postpoziciji: s-Ucenici *svoimi* (EIE, 1764, 232, 5); Dugu *moju* (PIO, II, 68, 21).

U Kašića je particip sklonjiv, kao i u Della Belle, a sklonjiv je i u Pavića. Sklonjivost se participa ne povezuje s utjecajem latinskih gramatika, već sa starim hrvatskim tekstovima, posebice glagoljskim, a kajkavsko narječe i danas poznaje ovu jezičnu pojavu.

Jezik pisaca vjerske tematike u 18. stoljeću karakterizira upotreba participa. U Pavića je najčešći particip u službi atributa ili poimeničenog pridjeva: *gorucha* pech (OTV, 123, 13); *xexucha* vatra (PIO, II, 70, 10).

Uporaba participa u atributnoj funkciji utjecaj je latinskoga jezika, a takvi participi imaju pridjevne kategorije roda, broja i padeža. Dio je takvih primjera izravan prijevod s

⁷²⁵ Sudec (2013: 631).

latinskog jezika, „ali je i posljedica literarne tradicije na kojoj su se temeljili raniji prevoditelji, štokavski i čakavski.“⁷²⁶

Brojni su i primjeri u kojima se prvo bitno participsko značenje preoblikovalo u priložno budući da particip zamjenjuje relativnu rečenicu koja se odnosi na neku riječ iz glavne: ove *izilazeche* iz planine svetim Krixem, i prisvetim Trojstvom Zakra (TDD, 10, 31/32); oštavivšli punе zacsugjenja, i megju sobom *pitajuche* (OTV, 632, 26).

U latinskoj je sintaksi, za razliku od suvremene hrvatske, uobičajeno izricanje vršitelja radnje pasivnom *a + ablativ*, a Pavić u tu svrhu rabi ekvivalent *od + genitiv*: koje njoj *od Boga* u Razu poklonjeno jeste (TDD, 2, 27); *od Vlade Cerkve* potvergjena (NGD, 101, 22).

Sintaktički pasiv, odnosno pasiv s refleksivnom konstrukcijom, ne zahtijeva izražavanje vršitelja radnje, te još Maretić (1910: 218) ističe kako su u slavonskih pisaca česti „glagolski oblici s riječom *se*“ za izricanje pasivnoga značenja: i ako je u grifi, *oprostichese* njemu (JRNK, 82, 2/3).

Maretić (1910: 175) navodi kako slavonski pisci „rado upotrebljavaju pune zamjeničke oblike onđe, gdje smisao traži enklitičke“: Ugledavši Josip brachu svoju, udilj *nji* poznade (OTV, 87, 29); učsini *meni* jutrom milosergje tvoje (PIP, 289, 12).

Prijedložno-padežne veze Pavić rabi u izricanju vremena *prije, poslije, tijekom čega*: prijedlog *po + lokativ* (u značenju *poslije, nakon*) – A *po rucsku* nevalja spavati (FM, 7, 8); prijedlog *za + instrumental* (u značenju *poslije, nakon*) – Za *Litaniami* moguće ove molitvice, i pišmice pivati (PD, 133, 17); prijedlog *iza + genitiv* (u značenju *poslije, nakon*) – nerazmisljajuchi sstoheimse *iza ovoga xivota* dogoditi (PIO, I, 102, 14); prijedlog *prid + akuzativ* (u značenju *prije*) – tri dana *prid Uskers* (TDD, 13, 19); prijedlog *prid + instrumental* (u značenju *prije*) – moxei Csovik onda jutarnje, *prid tarpezom*, i posli tarpeze, i vecserne, i druge bogoljubne molitvice nauciti (NK, 22, 9); prijedlog *priko + genitiv* (u značenju *tijekom*) – *priko godine* (RK, 40, 3; JRNK, 111, 10); *priko nochi* bdechi (NGD, 100, 19); prijedlog *pri + lokativ* (u značenju *tijekom*): Za moch nochom vazda lagan biti, / *Pri vecseri* valja mallo jisti (FM, 10, 6); prijedlog *za + genitiv* (u značenju *tijekom*) – vladasse mirno *za 40. godinah* (OTV, 295, 29); prijedlog *pod + instrumental* (u značenju *tijekom*) – Pit *pod jischem* famu ladnu vodu

⁷²⁶ Despot (2006: 201).

/ ješte csinit samom sebi fskodu (FM, 18, 18); prijedlog *kod + genitiv* (u značenju *tijekom*) – *Kod svere Misæ* (NK, 40, 24); *kod poslidnje Vecsere* (OTV, 593, 11).

Stara čestica *že* bila je vrlo raširena, a u staroslavenskome je jeziku mogla biti samostalna riječ u funkciji veznika ili priloga (*dakle, prema tome; i, a, ali, nego no; onda, zatim; ipak*). Izraz *je že* 'je pak' nastaje pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Razjednačivanjem ž postaje *r* te nastaje veznik *jere* koji rabi i Pavić: *Jere* Boga nisu poznavali (NGD, 7, 14); *Jere* ljubimo brachu (KNIT, 222, 29). Gubljenjem završnoga *e* nastaje oblik *jer*: *jerje* ù njemu iſti ſpasitelj ocsit (NK, 34, 15); *jer* Adam Sam, i brez druga bifse (OTV, 5, 8).

Pavić brojnim primjerima potvrđuje vezničku konstrukciju *buduch(i) + da*, na koju upućuje Tomo Maretić (1910: 223) pišući o karakteristikama jezika slavonskih pisaca: *buduchi da* S. Pismo ukazuje (OTV, 351, 2/3); I *buduch dasu* ù zdravomu tilu (RK, 77, 14). U konstrukcijama uzročnoga veznika *budući da* Pavić ponekad izostavlja *da*: *buduch* njezina ljubeznivoſt i zasluxenja to iziskivaffe (KNIT, 157, 20/21).

Uzročni veznik *zašto* kalk je prema talijanskome *perché*, a zabilježen je i u Pavića: Ostani s-nami, *zaſto* vecser jest (EIE, 1764, 251, 3/4); Ostani s-nami, *zashto* vecser jest (EIE, 1808, 203, 5/6). poſtaviga ù jasle: *zashtoim* nebiſse mista ù goſtionici (EIE, 1764, 10, 18); *zashtojim* nebiſhe mista u goſtionici (EIE, 1808, 9, 9).

Veznik *ili* u Pavića je najčešće zabilježen uz *enklitičko ti* koje mu je dodano kao riječca za pojačavanje. Oblik *iliti* Pavić najčešće rabi kada jednu riječ objašnjava drugom (jedan pojam drugim): ulazak, *iliti* Pocsetak (NK, 1, 1); daxd, *iliti* kissu (PD, 224, 20); vrilo vode, *iliti* bunarich (OTV, 46, 21/22); ogovaranje, *iliti* mermljanje (JRNK, 101, 17). Pavić rabi i veznik *ili*: pomoch, *ili* miloſerdje Boxje (NK, 37, 5); vefelje, *ili* ſvadba (OTV, 506, 3); dvoijo, *ili* ſumnjio (PD, 86, 10).

e) Tvorba riječi i leksik

U tvorbi je riječi i odabiru leksema, kao i na svim jezičnim razinama, vidljiv utjecaj latinskoga jezika koji je imao značajnu ulogu u nabožnoj literaturi kakvu je pisao i prevodio Emerik Pavić. U 18. su stoljeću Budim i Pešta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno jako raznoliki, a utjecaj različitih jezika vidljiv je i u Pavićevim djelima. Preporuke su onodobnih gramatičara bile puristički obojene. Tadijanović je u uvodu svoje gramatike napisao: „Metniosam Ja ù ovoj Knyxizi doſta Ricſih, Kojechjefe Tebi vidditti Kakonno nove, i tugje,

alisu onne prave Illyrske. Zato učiše pravvo svojim Jezikom govoritti, à nemoj od drugoga Jezika ricsih Kraſti“ (SPM, PRIDGOVOR, 3, 2-8). Usprkos preporukama, kao pisac i prevoditelj nabožne literature, Pavić je usmijeren na latinski i grčki jezik, što rezultira brojnim tuđicama u njegovu, kao i općenito u jeziku slavonskih franjevaca.

Pavić je u svojim djelima zabilježio brojne latinizme: *pedipsanje* 'kažnjavanje' (OTV, 396, 27); *Advent* (JRNK, 154, 2/3); *Cesar* (NGD, 207, 12); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Sakrisstan* (TDD, 7, 9). Zabilježio je i znatan broj grecizama: *korabla* (OTV, 21, 23; 261, 4; PD, 131, 15); *Lyturgia* (RK, 118, 17; 120, 15/16; 122, 19); *terpeza* (OTV, 595, 1; 597, 24; NK, 98, 1; FM, 7, 7); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *hiljadu* (NK, 17, 12; 44, 1; PIO, I, 70, 20; II, 112, 19; NGD, 45, 20).

S obzirom na višestoljetnu prisutnost turskoga jezika na području Slavonije, u Pavićevu su leksiku nezaobilazni turcizmi: *csifut* 'pejorativno: Židov' (TDD, 13, 21); *faida* 'korist, dobitak' (PIO, I, 102, 16); *affikovanje* 'udvaranje' (PIO, I, 93, 18); *durmice* 'neprekidno' (RK, 108, 1); *eſkile* 'rado, drage volje, s ljubavlju': (FM, 19, 4; 21, 17; 31, 20; 35, 8); *indi* 'dakle, stoga' (KNIT, 298, 22; 384, 30; 222, 4); *fırche* (FM, 27, 17; 35, 14; 40, 12; EIE, 1764, 215, 3); *cherpics* 'opeka sušena na suncu' (OTV, 97, 3/4).

Staroslavenski je sloj riječi uobičajen u franjevačkoj pisanoj tradiciji, a u Pavića je potvrđen brojnim primjerima. Suglasnička skupina *žd* (< **dj*) jedan je od jezičnih elemenata koji leksem određuje kao staroslavenski. Pavić također bilježi ovu suglasničku skupinu: *daxd* (KNIT, 6, 1; NGD, 43, 21; PD, 226, 7); *daxditi* (OTV, 304, 29); *daxdi* (EIE, 1764, 376, 13; 1808, 306, 20); *daxda* (PD, 225, 11); *daxdnici* (EIE, 1764, 101, 26; 1808, 84, 21). Brojni su drugi primjeri riječi staroslavenskoga podrijetla:⁷²⁷ *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20) (stsl. *sътъникъ* – satnik, stotnik); *taſt* (OTV, 369, 16) (stsl. *тъстъ* – tast); *pinez* (KNIT, 96, 22; PIO, I, 54, 31; EIE, 1764, 466, 2; 1808, 379, 22/23) (stsl. *pēnężъ* – novac, moneta); *iskernji* (NK, 39, 7; PIO, I, 130, 32; PD, 88, 23; KNIT, 168, 10/11); *Sobſtvo* (JRNK, 23, 6) (stsl. *soběstvo* – bivstvo, osoba); *sobſtvo* (PD, 3, 11); *sobsſtvo* (NK, 41, 9).

U Pavićev je jezik prodrlo i ponešto hungarizama: *fela* 'vrsta, pasmina, soj' (OTV, 2, 27); *hatar* 'kraj, predio' (NGD, 131, 15; 161, 20); *pasulj* 'grah' (FM, 21, 3) (mađ. *paszuly*), kao i talijanizama: *piat* (tal. *piatto*) (NK, 98, 4); *Abbat* (TDD, 12, 19, 21, 29; 13, 12) (tal. *abate* –

⁷²⁷ Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.

opat) *Abbat iliti stareffina* (TDD, 12, 30/31); *Abat* (EIE, 1764, 468, 1/2); *murmurati* 'žamoriti, gundjati' (TDD, 5, 16; NK, 11, 21; PIO, I, 17, 14) (tal. *mormorare*); *malkaduk* (FM, 36, 11) (tal. *Mal caduco* = padavica).

Izdanje *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti. Budući da je u analizu ušlo i ranije izdanje *Epistola i Evangjelja* (1764.), usporedbom su uočene neke razlike u ova dva izdanja. Najviše je razlika u grafiji. Grafija novijega izdanja *Epistola i Evangjelja* (1808.) najujednačenija je od grafije promatranih Pavićevih djela:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/g/	/ǵ/	/j/	/l/	/ń/	/ṛ/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	c	cs	ch	cx	gj	j	lj	nj	er	s	sh	z	x

Fonem /ǵ/ u prijedlogu *među* (stsl. *meždu*, *meždju* ← prasl. **medju*) Pavić u svim djelima bilježi grafemom *gj*, osim u novijemu izdanju *Epistola i Evangjelja* gdje je zabilježeno *dj*: *megju* (TDD, 5, 4; OTV, 127, 17; NK, 24, 13; PIO, I, 48, 2/3; KNIT, 298, 11; EIE, 1764, 363, 8; 377, 11; 436, 20; NK, 9, 26; JRNK, 146, 14); *medju* (EIE, 1808, 199, 22; 201, 19; 296, 5; 307, 16; 356, 6); Krajem 18. stoljeća u slavonskih se pisaca ustalio njima svojstven grafem *sh* u označavanju fonema /š/, a u Pavića je ovaj grafem zabilježen u izdanju *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine: *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *nashe* (EIE, 1808, 1, 7); *bashtinu* (EIE, 1808, 78, 14); *bashtinik* (EIE, 1808, 15); *Shtienje* (EIE, 1808, 86, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21).

Kada označavaju naglasne odnose, grafemi nemaju razlikovnu već funkcionalnu ulogu. Udvajanjem samoglasnika Pavić označuje dugi slog, a kratkoču prethodnoga samoglasnika bilježi udvajanjem suglasničkih slova. U starijemu je izdanju *Epistola i Evangjelja* (1764.) udvajanje zabilježeno, a u novijemu nije u primjerima: *upadde* (EIE, 1764, 434, 5); *upade* (EIE, 1808, 354, 2); *ottidoffe* (EIE, 1764, 313, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21); *hottili* (EIE, 1764, 144, 17); *hotili* (EIE, 1808, 118, 26). Često je u oba izdanja zabilježeno isto, kao npr. *Dilloboje* (EIE, 1764, 224, 18; 1808, 182, 10).

Bilježenje suglasnika *h* ne podudara se u primjeru: *oche* (EIE, 1764, 2, 5); *hoche* (EIE, 1808, 2, 3), a gubljenje suglasnika *t* u primjeru: *niko* (EIE, 1764, 244, 8); *nitko* (EIE, 1808, 197, 17). Samoglasnik *i* gubi se i u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini u primjeru *xaomje* (EIE, 1764, 503, 5), dok je u novijemu izdanju zabilježen: *xaomije* (EIE, 1808, 435, 27/28). Protetsko je *j* također različito zabilježeno: *zasftiom* nebiše mista ù goštionici

(EIE, 1764, 10, 18); *zashtojim* nebishe mista u gostonici (EIE, 1808, 9, 9). Odraz jata različito je zabilježen primjerom: *korin* (EIE, 1764, 3, 24); *koren* (EIE, 1808, 9, 9).

Intervokalno *j* u nekim primjerima izostaje u oba izdanja: *Xudii* (EIE, 1764, 248, 1; 1808, 200, 18); *niedan* (EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 16); *podoim* (EIE, 1764, 146, 5; 1808, 120, 3); *priviati* (EIE, 1764, 61, 6; 1808, 51, 10). U nekim je riječima intervokalno *j* različito zabilježeno: *jedanaest* (EIE, 1764, 251, 16); *jedanajest* (EIE, 1808, 203, 18); *dvanaestu* (EIE, 1764, 311, 11); *dvanajestu* (EIE, 1808, 253, 1); *petnaest* (EIE, 1764, 58, 18); *petnajest* (EIE, 1808, 49, 9); *Koigodir* (EIE, 1764, 401, 1/2); *Kojigodir* (EIE, 1808, 327, 5); *tvoim* (EIE, 1764, 5, 7); *tvojim* (EIE, 1808, 3, 19).

Poneki primjeri potvrđuju i različito bilježenje provođenja glasovnih promjena. Jotacija je različito zabilježena u primjerima: *milosergja* (EIE, 1764, 3, 17); *miloserdja* (EIE, 3, 12); *Pervorogjeni* (EIE, 1764, 400, 11); *Pervorodjeni* (EIE, 1808, 326, 17/18); *ragja* (EIE, 1764, 261, 16); *radja* (EIE, 1808, 211, 26). U nekim primjerima oba izdanja bilježe jotaciju: *rogjeno* (EIE, 1764, 254, 15; 1808, 206, 9); *dogje* (EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 9). Dentalno je *t* različito zabilježeno primjerima: *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *xalosni* (EIE, 1764, 249, 12); *xalostni* (EIE, 1808, 201, 27).

U kosim padežima Pavić u starijemu izdanju ne bilježi završno *h* gramatičkih morfema *-ih*, *-ah*: na *visina* (EIE, 1764, 11, 14/15), na *visinah* (EIE, 1808, 9, 26); šest *dana* (EIE, 1764, 219, 2); shest *danah* (EIE, 1808, 177, 21); obechanja *Otaca* (EIE, 1764, 3, 16); obechanja *Otacah* (EIE, 1808, 3, 11).

Rjeđe su uočene razlike na sintaktičkoj razini: bitiche *kakono* podne (EIE, 1764, 63, 20); bitiche *kako na* podne (EIE, 1808, 55, 18). U Pavića se genitivom osobne zamjenice izražava posvojnost koja se odnosi na 3. lice jednine te je u jednome izdanju zabilježeno: uzigrase cedo u utrobi *njae* (EIE, 1764, 377, 8), a u drugome je izostavljena zamjenica u genitivu: uzigrase cedo u utrobi (EIE, 1808, 307, 13). Razlike u leksiku također su rijetke. Riječ *Abat* (EIE, 1764, 468, 1/2) u novijemu je izdanju zamijenjena riječju *Opat* (EIE, 1808, 381, 6).

Emerik Pavić ostavlja trag u povijesti crkvene književnosti brojnim djelima duhovne tematike na hrvatskome i latinskome jeziku, a time i trag u povijesti hrvatskoga jezika. Svestranim je djelovanjem Pavić izlazio iz okvira pozivom mu zadane duhovne tematike i svojim radom, zajedno s ostalim pripadnicima budimskoga kulturnoga kruga, dao doprinos procesu standardizacije hrvatskoga jezika. Jezičnom je analizom njegovih djela u ovome radu istaknuta problematika jezika osamnaestoga stoljeća koja proizlazi iz prirode proučavane građe.

Pristup jezičnoj analizi zahtijevao je i osvrt na naslijedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli biti uzorom Pavićeva jezičnoga izraza. Dakako, uzore je Pavić tražio i u svojim prethodnicima i suvremenicima sudjelujući tako i u nasljedovanju franjevačke *koine*, prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa franjevačkih pisaca. Stoga proučavanje jezika djela Emerika Pavića doprinosi stvaranju cjelovite slike razvoja hrvatskog standardnog jezika.

12. IZVORI I LITERATURA

12.1 Izvori

1. EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISSNJI NEDILJAH, i SVETKOVINAH, S-DVIMA MUKAMA, PO MATHÆU I IVANU ISPISANIMA. Po Uregjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora sloxena, I ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechiput prishtampana, i od zameršitog shtivenja ocsistita. Po O. F. EMERICU PAVICHU, Lecturu Jubilatomu, i Sadašnjemu Diffinituru, Prov. S. Ivana od Capistrana ù Budimu Godinæ 1764. *S-dopusstenjem Stareffinah.*

Sstampano ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru.

/naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim prilozima (Muzej Slavonije u Osijeku)

2. EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISHNJI NEDILJAH i SVETKOVINAH S-DVIMA MUKAMA ISUSA PO MATHEU, I IVANU ISPISANIMA, Po uredjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora Sloxena, I u Slovinski, iliti Illiricski Jezik prishtampana PO O. F. Emeriku Pavichu negdashnjemu Lekturu i Difinituru Prov. S. Ivana od Kapistrana. Sada pako s-pridatim velikim Blagoslovom vode na Vodokerstje iz nova pritisnuta.

UBUDIMU, Sa Slovima Kraljevske Magjarske Mudroskupshtine Godishta 1808.

/naslovnica/⁷²⁸ + /4/ + 436 str. (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

3. FLOS MEDICINÆ, Sive SCHOLÆ SALERNITANÆ DE CONSERVANDA BONA VALETUDINE, *Præcepta Metrica*, Auctore JOANNE de MEDIOLANO. Recenter interpretatione *Illyrica*, sive *Dalmatica* Rythmicè illustratus, Anno 1768. *Cum permissu Superiorum.*

PESTINI, Typis, Eitzenbergerianis

⁷²⁸ U Virovitici nedostaje naslovnica djela, a podaci s naslovnice uzeti su s primjerka u Središnjoj nadbiskupijskoj i fakultetskoj knjižnici u Đakovu.

61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana).

4. JEZGRA RIMSKOGA PRAVOVIRNOGA NAUKA Kerstjanskoga, za Mladex

Jasnoga i Glasovitoga Grada Becskoga Godine 1767. ù Nimacski jezik na svitlošt dana; SADA PAK za spasonosno napridovanje ne famo mlagjane dice, veche i vrimenitii pravovirnih, ù Slovinski, iliti Illyricski, jali Dalmatinski jezik prineffena, i s tieskom opchena učfinjena, Godine 1769.

ù Budimu, sa slovi Leopolda Franceska Landerera.

168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

5. NADODANJE GLAVNI DOGAGJAJA, RAZGOVORU UGODNOMU

NARODA SLOVINSKOGA, ne odavno na svitlošt danom; NA SLAVU BOXJU, I ZA RAZGOVOR ILLYRAH Ù VERSSE SLOXENO PO Jednomu Sinu S. Frane, Derxave S. Ivana od Capistr. Godine 1768. *S-dopuštenjem Starešinah.*

U PESSTI, *s-Eitzenbergerovima slovima.*

212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

6. NAUK KATOLICSANSKI U PITANJA, I ODGOVARANJA SVERHU PET

POGLAVITI STVARI PETRA KANISIA, Ù TRI SKULÆ, RAZDILIT; *I za korift* Sviu Dufsa Mesštara, Starešinah, i mlagjanæ Dicæ Sloxit Po jednomu Misniku Observantu ù Budimu; *Drugiput uzmloxanie ucsinit.*

Sfampan ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Godinæ 1759.

A1-F6 nepag.⁷²⁹ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

⁷²⁹ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocetak maloga Nauka Katolicsanskoga.*

7. OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGJELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI UMENJA IZVAGJENA, u KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA.* *TOMACSESE I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSIMU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI.* *Iz Nimacskog u Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Derxave S. Ivana Capistrana, I s-dopusstenjem Stareffinah na svitlost dana Godine MDCCCLXXVIII.*

U BUDIMU, S-TIESKOM LANDEREROVOM

401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)⁷³⁰

8. OGLEDALO TEMELJA, VIRÆ, I ZAKONA KATOLICSANSKOГA, TO JEST. SVETO PISMO, ILITI JEZGRA SVIU DOGAGJAJAH STAROGA, I NOVOGA ZAKONA S-TOLMACSENJEM SVETIH OTACA POMISSANA ZA RASSIRENJE BOXJEG POZNANSTVA, I RAZGLASENJE MOGUCHSTVA, I DOBROTÆ PRIVICSNJEGA PRIPOVIGJENA, I ISTOLMACSENA NAJPRI U FRANCUZKI JEZIK PO GOSPODINU RAYAUMONTU PRIORU OD SOMBREVALA SLOXENA, ZATIM NIMACSKI PRIMISTITA, A SADA U NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICSKI JEZIK PRINESSENA PO OCU FRA EMERIKU PAVICHU, SSTIOCU POGLAVITOMU SVETÆ BOGOSLOVICÆ U GRADU BUDIMU, REDA S. O. FRANCESKA, PROVINCIÆ S. IVANA CAPISTRANA, GODINÆ M.DCC.LIX.

U BUDIMU, STAMPANO PO FRANCESKU LEOPOLDU LANDERERU,
MDCCCLIX

/naslovica/ + /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim prilozima (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

⁷³⁰ Hoško (2000: 175) posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uregjeno književstvo* (Budim, 1778.). Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*, Sekulić (1969: 99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uregjeno knjixenstvo, Iiliti: Kratki nauci, i tomacsenga sviu nediljni i glavni svecsani evangjeljah ...*

9. PROSVITLJENJE I OGRIANJE JESENOG I ZIMNOG DOBA ILITI NEDILJNE I SVECSANE PREDIKE, PRIKO JESENI I ZIME DOLAZECHE, RAZUM CSOVICSANSKU U DILLOVANJU PROSVITLJUJUCHE, A DUSSU S-SPASONOSSNIM NAUKOM GRIUCHE. ZA POMOCH SVIU DUSSAH NASTOJNIKAH, I OSTALI PRIPOVIDALACA KRATKO, ALLI KRUTO SLOXENE PO OCU FR. EMERIKU PAVICHU, REDA S. O. FRANCESKA OD OBSLUXENIA, PROVINCIAE S. IVANA CAPISTRANA LECTURU JUBILATOMU, I SADASSNJEMU DIFFINITURU NA SVITLOST DANE U BUDIMU, GODINE M.DCC.LXII. S-STROSSKOM POKOJNOGA GOSPODARA BARNABAË DEXEVICHA GRAGJANINA BUDIMSKOG, USSTAMPANE.

Pritisnute u Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Sstampatu.

/naslovnica/ + Nediljne predike. /7/ + 132 str. + Svecsane predike. 131 + /1/ str.
(Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)⁷³¹

10. Psaltir Ilti Pisme Bogu posvechene Kralja Davida / Iz Svetoga Pisma po slovu u Slovinski ili Dalmatinski Jezik prinesene Po Ocu Fra Emeriku Pavichu Lecturu Jubilatomu i ex Definituru Reda S. O. Franceska Derxave S. Ivana Capistrana godine 1774. S-dopusstenjem Starefsinah na Svitlost dane.

Pritisnute Sa Slovi Landererovi u Budimu

/4/ + 301 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

11. PUTOVANJE DUHOVNO, Ú STAZICE Razlicitoga Bogoljubstva udiljeno; To jest: Knjiga od MOLITAVA Ujedno sloxena, i s-glavnima Pismama narefsena, Narodu Jlyricskomu, iliti Dalmatinskomu za Bogoslovno i spasonofsno napridovanje poklonjena, i S-dopusstenjem Stareffinah na fvitlost dana Po O. Fra Emeriku Pavichu, Svetе Bogoslovice Lecturu Jubilatomu, i ex-Diffinituru, Reda S. Franceska, Derxave S. Jvana od Capistrana, u Budimu, Godine 1769.

⁷³¹ Primjerak ovoga Pavićeva djela iz franjevačkoga samostana Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu ima uz naslovniciu i grafiku sv. Emerika.

ù Pessti sa slovi Eitzenpergerovi

/naslovnica/ + /11/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

12. RUCSNA KNJIXICA, za utiloviti ù Zakon Katolicfansi obrachenike; za naređiti i na frichno priminutje dovesti bolesnike, i na smert odsugjene; i za privesti na spasonoffni Zakon razdvojnik. Xupnikom, i ostalima Duhovnim Naftojnikom, à i ištima pravovirnima Domachinom veoma koristna; UPISANA Po jednomu Sinu S. FRANE, Derxave S. JVANA od CAPISTRANA, Godine 1769. S-dopuštenjem Stareffinah.

U PESSTI, SA SLOVI EITZENBERGERovi.

/naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

13. TRI DARA DUHOVNA S-GOVORENJEM PREDIKATURSKIM NAVISSTENA, I ISTOMACSENA, NA SVETKOVINU S. KATARINÆ DIVICÆ, I MUCSENICÆ, U BUDIMU, U VAROSSI TABANSKOI, PO O. FRA EMERIKU PAVICHU, NJIOVOMU DOMORODCU, REDA S. O. FRANCISKA, PROVINCIÆ BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE BOGOSLOVICE SSTIOCNU. GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU, PO LEOPOLDI FRANCESKU LANDERERU

/naslovnica/ + A2-B3 nepag.⁷³² (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

⁷³² Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

12.2 Literatura

1. Anić, Vladimir. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb.
2. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb.
3. Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu Latino-Ilyricorum onomatum aerarium*; 2. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum*.
4. Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek.
5. Cifrak, Mario. 2011. Slavonski lekcionari. *Život i škola*. Vol. LVII:25, 122-132.
6. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko; Katičić, Radoslav. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus, Zagreb.
7. Bosanac, Stjepan. 1900. Pavićevo „Nadodanje“ Kačićevu „Razgovoru ugodnom“. *Spomen-cvieće iz hrvatskih i slovenskih Dubrava*. Matica hrvatska, Zagreb, 596-605.
8. Brešić, Vinko. 2004. *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Matica hrvatska, Ogranak Osijek.
9. Brlić, Ignacije. 1846. Uspomena jednog od naših glavnih i slavnih pisateljih. *Zora dalmatinska*, god. III, br. 12, 15, 16, 18, 19, 21.
10. Brozović, Dalibor. 2008. *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Školska knjiga.
11. Csevapovic, P. Gregorius. 1823. *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*. Buda, VII-XII, 228, 301, 320.
12. Damjanović, Stjepan. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Matica Hrvatska, Zagreb.
13. Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.
14. Della Bella, Ardelio. 1728. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija.
15. Della Bella, Ardelio. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija 1728. Pretisak 2006. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

16. Despot, Loretana. 2006. *Jezik hrvatskog biblijskog prvočika*. Filozofski fakultet Osijek.
17. Despot, Loretana. 2005. *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)*. Filozofski fakultet, Osijek.
18. Despot, Loretana. 2004. Slavonski dijalekt u pisaca 18. stoljeća. *Šokačka rič* 2. Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt. Vinkovci, 87-98.
19. Dukić, Davor. 2002. *Poetike hrvatske epike 18. stoljeća*. Biblioteka znanstvenih djela, Split.
20. Farkaš, Loretana. 2010. *Od slovoslovnosti slavonske*. Filozofski fakultet, Osijek.
21. Farkaš, Loretana. 1996. *Prema hrvatskom standardnom jeziku*. Književna Revija 1/2. Matica hrvatska Osijek, Osijek, 5-12.
22. Farkaš Brekalo, Loretana. 2013. Štokavski hrvatski književni jezik u 18. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika*. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće. Croatica, Zagreb, 163-219.
23. Forko, Josip. 1889. *Kako je P. Emerik Pavić u prošlom stoljeću u latinski jezik prevodio pjesme slavnoga Fra Andrije Kačića?* Osijek.
24. Forko, Josip. 1884. *Crice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću*. Osijek.
25. Franičević, Marin. 1968. Slavonski pisci XVIII. stoljeća u okviru hrvatske književnosti. *Forum* 7, 15, 2-3, 321-331.
26. Frkin, Vatroslav; Holzleitner, Miljenko. 2008. *Bibliografija knjiga hrvatskih autora*. Zagreb.
27. Fućak, Jerko. 1975. *Šest stoljeća hrvatskog lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
28. Gabrić-Bagarić, Darija. 2007. Književnojezična norma franjevačkih pisaca 18. stoljeća. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*. Knj. 33, 133-145.
29. Galović, Filip. 2013. Štokavsko i čakavsko: iz jezika splitskoga dijalekatskoga pjesništva. *Čakavska rič*, XLI, br. 1-2, siječanj-prosinac, Split, 121-138.
30. Glesinger, Lavoslav. 1940. Prva medicinska knjiga na hrvatskome jeziku (Pavićev prijevod Salernitanskih regula). *Alma mater Croatica*, IV:2, 56-64.

31. Golić, Jelica. 1956. Počeci bunjevačke književnosti. *Republika*, god. XII, br. 5, Zagreb, 28-29.
32. Habdelić, Juraj. *Dikcionar ili reči slovenske*. Graz 1670. Pretisak 1989. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
33. Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
34. Hamm, Josip. 1949. Štokavština donje Podравine. *Rad JAZU* 275, Zagreb, 5-70.
35. Horanyi, Alexius. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50.
36. Hoško, Franjo Emanuel. 2005. Emerik Pavić i idejni odmak od hrvatske književnosti katoličke obnove u drugoj polovici 18. stoljeća. U: *Zavičajnik. Zbornik Stanislava Marijanovića*. Filozofski fakultet, Osijek, 165-187.
37. Hoško, Franjo Emanuel. 2001. *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
38. Hoško, Franjo Emanuel. 2000. *Franjevci u kontinentalnoj hrvatskoj kroz stoljeća*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
39. Hoško, Franjo Emanuel. 2002. *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
40. Hoško, Franjo Emanuel. ^a1985. *Negdašnji hrvatski katekizmi*. Zagreb.
41. Hoško, Franjo Emanuel. 1978. Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu. *Nova et vetera*. 28:1-2, 113-179.
42. Hoško, Franjo Emanuel. ^b1985. Prvi priručnik biblijske povijesti na hrvatskom jeziku u prijevodu Emerika Pavića. *Bogoslovska smotra*. Vol. 55:1-2, 159-168.
43. Hoško, Franjo Emanuel. 2011. *Slavonska franjevačka učilišta*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
44. Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica. 2011. *Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 37/1, str. 41-72.

45. Ivšić, Stjepan. 1913. „Današnji posavski govor“. *Rad JAZU* 196, Zagreb, 9-138; 124-254.
46. Ivšić, Stjepan. 1907. „Šaptinovačko narječe“. *Rad JAZU* 168, Zagreb, 113-162.
47. Kaizer Nándor, P. 1938. A Kapisztránói Szent Jánosról nevezett ferences rendtartomány jámbor életu tagjai. Ferences Közlöny, XVIII, 375-376.
48. Kašić, Bartol. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Pretisak 1990. Kršćanska sadašnjost. Zavod za jezik IFF, Zagreb.
49. Kašić, Bartol. 1604. *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Rim.
50. Kašić, Bartol. *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Rim 1604. Pretisak 2002. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 339.
51. Kikić, Geza. 1971. *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*. Matica hrvatska, Zagreb.
52. Klaić, Bratoljub. 1984. *Rječnik stranih riječi*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
53. Knezović, Pavao (ur.); Jerković, Marko (ur.). 2014. *Zbornik o Emeriku Paviću*: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb.
54. Kolenić, Ljiljana. 2006. Jezik *Predika* Emerika Pavića. U: *Tkivo kulture*. Rijeka: Teologija u Rijeci, 263-287.
55. Kolenić, Ljiljana. 1997. Međudijalekatski dodiri i prožimanja u djelima slavonskih pisaca 18. stoljeća. U: *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Knjiga 10. Zagreb, 149-154.
56. Kolenić, Ljiljana. 2003. *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*. Osijek: Sveučilište u Osijeku.
57. Kolenić, Ljiljana. 1998. *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Pedagoški fakultet, Osijek.
58. Kolenić, Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt*. Croatica, XXVII, 45-46. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 101-116.
59. Kosor, Karlo. 1981. Hrvatski jezik latinske gramatike fra Tome Babića. *Kačić. Zbornik Franjevačke Provincije presvetog Otkupitelja*. Split, 5-56.

60. Košutar, Petra; Tafra, Branka. 2014. Jezikslovno paljetkovanje po osamnaestom stoljeću. U: *Zbornik o Emeriku Paviću*: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb, 367-382.
61. Krumes Šimunović Irena. 2012. *Hrvatska crkvena terminologija 18. stoljeća*. Osijek (doktorski rad).
62. Kuna, Herta. 1967. *Jezik fra Filipa Laštrića; bosanskog franjevca XVIII vijeka*. Akademija nuka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; tom XXVII, knj. 15. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Sarajevo.
63. Kujundžić, Ivan. 1969. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata. *Rad JAZU* 355, 667-769.
64. Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija Hrvatska*. Zagreb. Knj. 1, 119-121.
65. Lanosović, Marijan, *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache*. Osijek.
66. Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1*. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
67. Lukač, Stjepan (ur.). 2001. *Hrvati u Budimu i Pešti; zbornik radova 1997.-2000*. Budimpešta: Hrvatska samouprava Budimpešte.
68. Lukšić, Ivana; Pranjić, Maja; Vlastelić, Anastazija. 2015. Sintaktičke značajke franjevačke koine u djelima fra Emerika (Mirka) Pavića. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*. Br. 4, 105-123.
69. Maretić, Tomo. 1910. Jezik slavonskijeh pisaca; Prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. *RAD JAZU 180*, Zagreb, 146-233.
70. Matić, Tomo. 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*. Djela HAZU XLI, Zagreb.
71. Mihanović-Salopek, Hrvinka. 2006. Mariološki doprinos i propovjedništvo fra Emerika (Mirka) Pavića. *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb, 249-278.
72. Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskog književnog jezika*. 3. prošireno hrvatsko izdanje. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

73. Ogrizović, M. 1904. Kako je Emerik Pavić preveo Kačićev Razgovor ugodni. *Nastavni vjesnik*, knj. XII, sv. 4, 457-473.
74. Oraić Tolić, Dubravka. 2011. *Akademsko pismo*. Zagreb.
75. Parčić, Dragutin. *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Zadar 1901. Pretisak 1995. Artresor studio: Oživljena baština, Zagreb.
76. Pavić, Krešimir. 1991. Počeci hrvatske književnosti u Slavoniji nakon oslobođenja od Turaka. *Forum*, 7-8, 13-23.
77. Pilj Tomić, Marina. 2010. Jezične odlike djela Flos medicinae (1768.) Emerika Pavića. *Šokačka rič* 7. Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt. Vinkovci, 183-201.
78. Pranjković, Ivo; Silić, Josip. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
79. Pranjković, Ivo. 2008. *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
80. Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. I i II dio, Matica hrvatska, Zagreb.
81. Samardžija, Marko. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. II. izdanje. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
82. Sekulić, Ante. 1990. *Bački Bunjevci i Šokci*. Školska knjiga, Zagreb.
83. Sekulić, Ante. 2006. Hoškov budimski krug hrvatskih franjevačkih pisaca. *Tkivo kulture*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb; Rijeka, Teologija u Rijeci, 53-63.
84. Sekulić, Ante. 1997. *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*. Matica hrvatska, Zagreb.
85. Sekulić, Ante. 1969. Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti. *Kačić*. God II, 71-99.
86. Skok, Petar. 1971.-1974. *Etimologički rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I-IV, JAZU, Zagreb.
87. Sudec, Sandra. 2013. *Položaj pridjeva u imenskoj skupini u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku*. U: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje, 39/2, 631-644.

88. Sršan, Stjepan. 1993. *Osječki ljetopisi 1686.-1945.* Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.
89. Šundalić, Zlata. 2003. Emerik Pavić, *Putovanje duhovno* (1769.). U: *Studenac nebeski; Molitvenici u hrvatskoj književnosti od 16. do kraja 18. stoljeća.* Split, 387-404.
90. Tadijanović, Blaž. 1761. *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik.* Magdeburg.
91. Tafra, Branka. 2011. Kroatistička standardološka propitivanja. U zborniku: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II.* Ur. Dubravka Sesar. Filozofski fakultet, Zagreb, 35-49.
92. Tartalja, Hrvoje (ur.). 1958. *Flos Medicinae sive scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine. Faksimil hrvatskog prijevoda u stihovima od Emerika Pavića iz 1768. godine.* Institut za povijest farmacije sa zbirkom, Zagreb. Knjiga 3.
93. Tatarin, Milovan. 2006. Je li se što sačuvalo od kalendarja Emerika Pavića? U: *Tkivo kulture.* Rijeka: Teologija u Rijeci, 289-314.
94. Tatarin, Milovan. 2007. Jedan zaboravljeni slavonski kalendar iz 18. st. *Dani hvarskog kazališta.* Zagreb-Split, Vol. 33:1, 131-185.
95. Vince, Zlatko. 1978. *Putovima hrvatskog književnog jezika.* SNL, Zagreb.
96. Vlastelić, Anastazija. 2014. Sve na slavu Kralja Prvišnjega (Zbornik o Emeriku Paviću) – prikaz. *Fluminensia*, god. 26, br. 2, str. 152-158.
97. Vodnik, Branko. 1994. *Slavonska književnost u XVIII. vijeku.* Privlačica, Vinkovci.
98. Vončina, Josip. 1988. *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća.* Književni krug, Split.
99. Vončina, Josip. 1985. Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme. *Filologija* 13, 7-88.
100. Vrančić, Faust. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum.* Venecija 1595. Pretisak 1971. Liber, Zagreb.
101. Vulić, Sanja. 2014. O jeziku fra Mihajla Radnića. U: *Zbornik o Emeriku Paviću:* zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb, 261-274.

13. SAŽETAK

U doktorskom radu *Jezik franjevca Emerika Pavića (Budim, 1716.-1780.)* analizira se jezik dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela prikazujući neka od pitanja jezika osamnaestoga stoljeća s osvrtom na jezične odlike pisaca koji su u tome razdoblju djelovali. Jezičnom su analizom obuhvaćena Pavićeva djela: *Epistole i Evangelja* (Budim, 1764. i 1808.), *Flos medicinæ* (Pešta, 1768.), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mладex* (Budim, 1769.), *Kratki nauci i tomacsenja* (Budim, 1778.), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.), *Nauk katolicsanski* (Budim, 1759.), *Ogledalo temelja virae i zakona katolicsanskoga* (Budim, 1759.), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (rukopis), *Putovanje duhovno* (Pešta, 1769.), *Rucsna knjixica* (Pešta, 1769.), *Tri dara duhovna* (Budim, 1755.).

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevaca. Pavić je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757.; kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga; a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine.

U jezičnoj analizi djela s osvrtom na pravopisna i grafijska pitanja, fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaktičke konstrukcije te leksik i tvorbene modele, rad prikazuje Pavićev književnojezični izraz te upotpunjuje sliku o jeziku 18. stoljeća, a time i doprinosi cjelovitoj slici razvoja hrvatskog standardnog jezika.

Pristup jezičnoj analizi zahtijeva i osvrt na naslijedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza: Bartol Kašić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Pretisak, Zagreb, 1990.); Juraj Habdelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*; II. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (Zagreb, 1740.); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje i mena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761.).

Rad se referira i na karakteristike jezika franjevaca osamnaestoga stoljeća koje su zabilježene i u Pavića. Višestoljetna vezanost franjevačkih pisaca za jedinstvenu redodržavu Bosnu Srebrenu smjernica je u proučavanju jezika tih pisaca upravo zbog činjenice da su kao pripadnici različitih govornih područja nastojali stvoriti u određenoj mjeri normiran i ujednačen jezični izraz, razumljiv u svim dijelovima redodržave.

ABSTRACT

The doctoral thesis *The language of the Franciscan Emerik Pavić* (Buda, 1716th-1780th) analyzes the language of twelve copyright and translation works by Pavić displaying some of the questions of the language of the eighteenth century with emphasis on linguistic features that writers of that period had. The linguistic analysis covers the following works of Pavić: *Epistole i Evangjelja* (Buda, 1764 and 1808); *Flos medicinæ* (Pest, 1768), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Buda, 1769), *Kratki nauci i tomacsenja* (Buda, 1778), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Buda, 1759), *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga* (Buda, 1759), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Buda, 1762), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (manuscript), *Putovanje duhovno* (Pest, 1769), *Rucsna knjixica* (Pest, 1769), *Tri dara duhovna* (Buda, 1755).

Franciscan Emerik Pavić (Buda, 1716-1780) is an important representative of the Buda cultural circle that was formed in the eighteenth century by Franciscan doing. Pavić is the central character of the period starting in 1757; when Buda academies become the first educational center of the new province of St. John of Capistrano; and ends with the abolition of the work of Buda academies in 1783.

The paper shows Pavić's literary expression and completes the picture of the language of the 18th century, and thus contributes to a complete picture of development of the Croatian language with the linguistic analysis of works in regard to spelling and orthographic issues, phonological-additionality issues, shape, syntactic structure and vocabulary and generative models.

The access to linguistic analysis requires a reference to the heritage of old Croatian grammar and dictionaries that were able to influence the linguistic expression of Pavić: Bartol Kasić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rome, 1604; Reprint: Zagreb, 2002); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venice, 1728); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venice, 1595; Reprint: Zagreb, 1971); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Reprint: Zagreb, 1990); Juraj Habdelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670; Reprint: Zagreb, 1989); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Ilyricorum onomatum aerarium*; II. part: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (1740); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761).

The paper gives an overview of the characteristics of the language of the Franciscans of the eighteenth century that were also recorded in Pavić's work. Centuries of attachment of Franciscan writers to the unique Province of Bosna Srebrena guidelines the study of the language of these writers because of the fact that, as members of different languages, they tried to create a certain extent of standardized and uniform linguistic expression that could be understood in all parts of the province.

14. SLIKOVNI PRILOZI

- Emerik Pavić, *Tri dara duhovna*, Budim, 1755. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Epistole i Evangjelja*, Budim, 1764. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Flos Medicinæ*, Pešta, 1768. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga*, Budim, 1759. – odlomak iz *Knjige Poroda*
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 114)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 115)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 116)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 117)
- Emerik Pavić, *Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba*, Budim, 1762. – grafika sv. Emerika uz naslovcu
- Emerik Pavić, *Psaltir iliti Pisme Bogu posvechene Kralja Davida* – rukopis
- Lovro Bračuljević, *Uzao scerafinske (nascki) goruche gliubavi*, Budim, 1730. – iz Pavićeve ostavštine
- Potpis franjevca Emerika Pavića (iz knjige Lovre Bračuljevića *Uzao scerafinske (nascki) goruche gliubavi*, Budim, 1730.)

TRI
DARA DUHOVNA
S-GOVORENJEM
PREDIKATURSKIM NAVISSTENA,
I ISTOMACSENA,
NA SVETKOVINU
S. K A T A R I N.Æ
DIVICÆ, I MUCSENICÆ,
U BUDIMU, U VAROSSI TABANSKOI,
PO

O. FRA EMERIKU PAVICHU,
NJIOVOMU DOMORODCU, REDA S.O. FRANCISKA,
PROVINCLE BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE
BOGOSLOVICE SSTIOCU.

GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU,
Po LEOPOLDI FRANCESCU LANDERERU.

EPISTOLE,
i
EVANGJELJA
PRIKO SVIU GODISSNJI
NEDILJAH,
i
SVETKOVINAH,
S-DVIMA MUKAMA,
PO MATHÆU I IVANU
ISPISANIMA.

Po Uregjenju Rimskoga Misala,
i Naredbi Svetoga Tridentinskoga
Sabora sloxena,

I u Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechi-
put prisstampa, i od zamerlog
sstivenja ocsistita

Po O. F. EMERICU PAVICHU,
Leeturu Jubilatomu, i Sadassnjemu Diff.
nituru, Prov. S. Ivana od Capistrana
u Budimu Godinæ 1764.

S-dopusstenjem Stareffineb.

Stampano u Budimu po Leopoldi Francesku Landotero.

FLOS
MEDICINÆ,
Sive

SCHOLÆ SALERNITANÆ
DE CONSERVANDA

BONA VALETUDINE

Præcepta Metrica,

Auctore

JOANNE de MEDIOLANO.

Recenter interpretatione

Illyrica, sive Dalmatica

Rythmicè illustratus,

Anno 1768.

Cum permisso Superiorum.

PESTINI,
Typis, Eitzenbergerianis.

J E Z G R A
S V E T O G A P I S M A.
Knjiga Poroda. *Stvaranje Svita.* Ge-
nes. I.

Eduard Philipp Binder, Jr.

Kada hotti Bog svit, i sva kojasa na njemu iz nisla stvoriti, najpervo stvori jednu tavnu taslinu, i praznochu brez ikakvo- ga uregjenja i lipote, kojase posli ukaza. Sve-

A

NADODANJE
GLAVNI DOGAGJAJA,
RAZGOVORU UGODNOMU

NARODA SLOVINSKOGA,
ne odavno na svitlost danomu;

NA
SLAVU BOXJU,
I ZA RAZGOVOR ILLYRAH
U VERSSE SLOXENO

PO
Jednomu Sinu S. Frane, Der-
xave S. Ivana od Capistr.

Godine 1768.

S-dopusstenjem Staressinah.

U PESSTI,
s-Eitzenbergerovima slovama.

Cslanak XXVIII.

Od Slovosloxa Slovinskoga.

U Ovomu nassem Okolisu
 Sloxni ljudi svi jednako pissu
 Od pokoinog *Fra Stipe Villova*
 Sloxno mechat naucsifse slova.
 Slova reko, iz knjigah Latinski
 U davnassnji jezik nass Slovinski.
 On derxave biaſſe Bosanske,
 Alje rodom bio iz Macxarske.
 On razborno nika Slova slaxe,
 Nacsin po tom od pisanja kaxe.
 Ochesz znati kad nam nacsin dadde?
 Tomu sada triest lit imade,
 Priateljskim kad pod razgovorom
 Nam prikaza *Franu s-Teodorom*,
 Ajde dakle! da idemo tamo.
 I od toga njega upitamo.

Pet

Pet Latinski on Slova naodi,
 Od koino sva mucusnost izhodi.
 Samo sebe **C** jedanput nosi,
 A tri slova seb u pomoch prosi.
 Kad ricsicu pisless **Carigrada**,
 Samo sebe ono nosi tada.
 Kada sebi slovo **S** zdruxiva,
 Podebljese tada izustiva;
 Tako **Cselo** i **Csistochu** pissu
 Svi po ovom nassem okolissu,
 Josster deblje ovo slovce biva,
Cxigerica kadse izustiva;
 Jerse za njim slovo **X** postavlja,
 Zato njega tako izrech valja.
 Polutanko tadse izgovara,
 Kad besidiss stogod od **Becbara**;
 Jer za njime slovo **H** ulazi,
 Zato tako valja da prolazi.
 Drugo slovo **G** ime imade,
 Od kog valja dasvak dobro znade,
 Na dvi ruke dase izrech ima,
 Poznanoje to mudrima svima.
 Ono

Ono nosi najpri sebe samo,
 Tu iſtinu u *Gori* imamo.
 Zatim *Jota* u pomoch imade,
 U *Gjermise* to ocsito znade.
 L zatime treche slovo jeste,
 U njemusu te dvi verste iste.
 Ono sebe najpri nosi samo,
 U *Labudu* to bistro gledamo.
 Na drugise način *Ljubav* pisše,
 Jer za *Elom* ima *Jota* visše.
 U *Enuse* to iſto naodi,
 Bistro vidiſt to svak moxe ovdi.
 Kadſe samo ovo slovce pisše,
 Tadſe rekne: ſtoſe tute niſſe?
 A od *Njive* ſtogod besidechi,
 Pokraj njega slovo *Jota* mechi.
 Iſti način *S* slovce imade,
 Toſe iſto po prilici znade.
 U *Samocbi* samo sebe kaxe,
 U *Sfiniku* drugomu pomaxe.
 Trisu dakle *Ceu* pomochnika,
 Kako kaxe gor dana prilika.

Ne-

Nemofs rechi G. L. N. da kradu,

Kada *Jotu* u pomoch imadu.

S nikomu nissta neotima,

Svoje verste kad pomoch uzima.

Jedanputse tanko izgovara,

Drugiputse opet krupno stvara.

Ovi reko pisma nacsin pravi

Nam pokoini *Fra Stipo* ostavi.

Sloxo dakle ovako pissimo,

I pissuchi Boga proslavimo.

III

ZA-

Emerik Pavić, Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba, grafika sv. Emerika uz naslovnicu, Budim, 1762.

PSALMIR

Iiliti

Pisme Bogu posvechene
kralja Davida.

IZ Svetoga Pisma poslovju u
Slovenski ili Dalmatinskijezik

Prinissene
Po Oeu Fra Emeriku Pavichu
Lecturu Jubilatomu, i ex Definitiu-
ru Reela S. O. Franceska Derxave
S. Ivana Gystrana Godine 1774.
I Dopravstjenjem Starosina h na
Svileft dane.

Printisnute sa Slovianderovii
u Budimū

U Z A O

Scerafinske (nascki) goruchie gliubávi,
tri put svezan
To Jest

KRATKO, ALI TEMEGLITO
popissagnie pocsetka, ukoregniegnia, i
rasciregnia davnascgniegh poglavitogh, iliti Archi-
Brattinstva konopnogh pojassa Patriarke svetoga Ocza Fran-
czescka, uzdighnutogh odavna u Czarkvi i manastiru mále Brattje Redovni-
eskogh obsluxegnia, sinovah istogh Patriarke, Provincie srebrno Boffanske,
u Kraglievskomu, i slobodnomu Gradu Budimu, poglavitomu
Macxarske zemglie.

U TRI DIJLA RAZDIGLIENO

Od Koib

PARVI MECHIE PRID OCSI, KOREN,
pocsetak, rascirenie, otaistva, i dùxnosti potribitogh
obsluxegnia, Brattinstva. Drugi tomaci oprostegnia, i daje
mloghe lipe, i potribite nauke zdravom karstianskom virovagniu, usagniu i
Bogoliubnom dilovagniu kriposnih. Trechi pripisuje zakon vladagniu, posebitom, i
opchienom, Brattinstva; i broj oprostegnia, kojase s'obsluxegniem istoga dobivaju.

SVE PRIPRAVGLIENO, SLOXENO, I POD
tlacs dàto, s'trudom, is'perom O. F. LOVRE BRACSUGLIE-
VICHIA, Zavitnika spomenutogh gori Rèda, i Provincie, S'tiocza poghla-
vitogh svetoga Bogoslovstva, u Sekuli, i manastiru svetogh Ocza Franczescka, istogh
Rèda i Provincie, u imenovanom Gradu, godine Isfukarstove 1730.

PRIPIJSANO I PRIKAZANO NA POSCTEGNIE, FALU,
i dìku istogh užviscenogh, i po svem svitu slavno-glasnogh Brattinstva; osso-
bito skupglieni, sjegignieni, i svezanih s'pojassom istoga, pod vladavju i upravlie-
gkiem Provincie srebrno Boffanske, s'koizuju troškom tlaceno.

s' DOPUSSCHIEG NIEM STARESCINAH.

U Budimu, po Ivanu Giurgiu Nottenstein, S'čtampaturu.

2. to
Dr. Emerik Pavić

15. POPIS TABLICA

Tablica 1. Primjeri različitih grafemskih rješenja za jedan fonem	53
Tablica 2. Gramatički morfemi za imenice muškoga roda u Kašića i Della Belle	127
Tablica 3. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle (jednakosložne s nominativom jednine na <i>-o</i>)	140
Tablica 4. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle (nejednakosložne i jednakosložne s nominativom jednine na <i>-e</i>).	140
Tablica 5. Gramatički morfemi za imenice <i>e-vrste</i> u Kašića i Della Belle	148
Tablica 6. Gramatički morfemi za imenice <i>i-vrste</i> u Kašića i Della Belle	154
Tablica 7. Opći pregled sklonidbe u Pavića	162

16. ŽIVOTOPIS

Marina Pilj Tomić rođena je 6. rujna 1979. godine u Osijeku. Osnovnu je školu završila u Bizovcu, a jezičnu gimnaziju u Valpovu. Nakon završenoga jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku 2004. godine, u valpovačkoj gimnaziji radi kao volontер-pripravnik godinu dana pod mentorstvom profesorice Mile Bungić.

Godine 2006. upisuje poslijediplomski doktorski studij Jezikoslovlja na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Iste godine započinje s radom u Medicinskoj školi Osijek gdje već desetu godinu vodi radijsku i jezičnu družinu pripremajući učenike za LiDraNo i natjecanje u poznavanju hrvatskoga jezika.

Autoricom je nekoliko znanstvenih radova iz problematike povijesti jezika koje je objavila samostalno i u suautorstvu u zborniku *Šokačka rič* i časopisu *Lingua Montenegrina*.

*Bogu fala na početku,
I poslidnjem ovom redku.*

(KNIT, 401, 32/33)

